MIHAIL SADOVEANU

OPERE

ACEASTĂ EDIȚIE APARE SUB
SUPRAVEGHEREA AUTORULUI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

MIHAIL SADOVEANU

OPERE

14

PAȘTILE BLAJINILOR ★ CAZUL EUGENIȚEI COSTEA ★ ISTORISIRI DE VINĂTOARE ★ VALEA FRUMOASEI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

C. 155.887

Fotografie din anul 1947

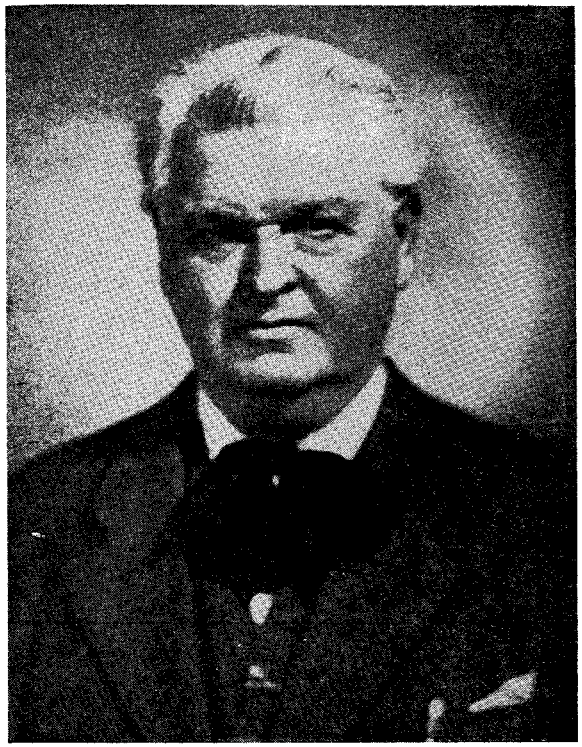

PAȘTILE BLAJINILOR

ROMAN

1935

I

Filosofiile unui personagiu ridicul şi în acelaşi timp important.

— Cine să fie acest personagiu ridicul ? se întreba duduia Constanţa.

N-avea nevoie să-şi stăpînească un zîmbet, deoarece nu era deloc dispusă să fie veselă. Ca să nu-l mai aibă în lumina ochilor, întoarse fruntea spre fereastra lîngă care sta. Incercă să desluşească priveliştile ce se desfăşurau fugind îndărăt, ca pe razele unui cerc, în mersul trenului.

Personagiul ridicul nu se opri însă. O privi în treacăt (era singură în compartimentul de clasa întăia) şi păşi rar spre cealaltă uşă, pe care o deschise cu autoritate, ieşind.

Era vreun inspector ? Nu era nici un inspector, căci nu întrebase nimic şi nu ceruse nimic. Ce inspector aşa de important putea să umble pe o linie secundară, prin nişte vagoane vechi de la începutul companiei Oppenheim ? Acest nume, puţintel în genul personagiului, domnişoara Constanţa îl aflase de puţină vreme în hîrtiile tatălui său. Dintre multe pachete fără valoare, se aleseseră însfîrşit cîteva acţiuni şi titluri de rentă. Se mai găseau în confuzia moştenirii sale destule contracte, poliţi, scrisori comerciale

din care, poate, se va mai putea scoate ceva. Se mai aflase, însfîrşit, principalul: actele din geamandanaşul de deasupra capului său; dar în moştenirea ei totul era încă tulbure; se găsea singură şi străină într-o ţară în care nu mai avea nici o legătură; începuse a înţelege că-i trebuie răgaz şi tărie, ca să descurce stăpînirea moşiei. Era pur şi simplu furioasă că nu putea alege, din ghemul acesta încurcat, nici un capăt. La atîta rea-credinţă şi tembelism nu se aştepta. Dac-ar izbuti să iasă din acest impas, clarificînd mai curînd totul, să se ducă iar peste graniţă, să răsufle o atmosferă civilizată!

Iar se întoarce tipul. Dacă se întoarce iar, nu mai rămîne îndoială că e un inspector al drumului de fier sau, mai degrabă, un poliţist. E prea bătrîn, totuşi s-ar putea să fie poliţistul despre care i-a vorbit procurorul din capitala judeţului. I-a făgăduit să-i trimeată neapărat un agent, «care s-o apere de eventuale neplăceri».

— Mă pot aştepta la orice, domnule procuror; chiar la atacuri.

— Atunci să vă apere de atacuri, a zîmbit procurorul. (Era un bărbat tînăr, amabil şi cu înfăţişare destul de inteligentă.)

Domnişoara Constanţa urma să se uite pe fereastră, însă, după obiceiul sexului său, observa foarte bine tot ce se petrece în juru-i.

Personagiul avea favorite cărunte, ca ale răposatului împărat Franz Iosef, şi un zîmbet extrem de binevoitor. Deasupra zîmbetului extrem de binevoitor, ochii verzi şi reci şi fruntea înaltă formau contrast, ca şi cum ar fi fost împrumutate de la altă fiinţă. Trupul uscat şi drept: ca să pară mai impozant, ghetele aveau călcăie de cinci centimetri.

Purta ghete ca altădată, cu tălpi groase şi cu elastic. Acelaşi spor de înălţime, la care individul tindea vădit, i-l da pălăria cenuşie — jumătate de joben, cu marginile de sus rotunzite: modă de acum patruzeci de ani. Şi gulerul cămăşii era nalt, cu colţurile larg răsfrînte. Lavalieră în coloarea pălăriei. Pantaloni strîmţi, formînd cîteva creţuri de armonică deasupra botinelor.

Omul zise deodată, înclinîndu-se:

— Numele meu este Levi Tof!

C-un gest larg, îşi scoase în laturi pălăria tare. Cu mîna stîngă. În mîna dreaptă ţinea, oblic depărtată de pantaloni, umbrela.

Domnişoara Constanţa tresări, cu inima bătînd. Glasul nu era displăcut; avea un ton discret de bariton. Ce pofteşte domnul acesta? să facă bine să mă lese în pace!

— Mă rog? întrebă ea glacial, foarte de departe şi de sus.

— Numele meu este Levi Tof, reluă personagiul. Atenţiune, vă rog!

Domnişoara Constanţa răspunse rar şi apăsat:

— Doresc să fiu lăsată în pace!

— Am înţeles, se închină domnul Levi Tof, acoperindu-şi chelia lucie cu jobenul cenuşiu. Vă salut cu respect şi mă retrag. Achtung!

— Aţi spus ceva? se răsuci brusc şi furios fata.

— Nu. Mi-am permis numai să atrag asupra persoanei mele binevoitoarea dumneavoastră atenţiune. Nu vă supăraţi, vă rog; nu frămîntaţi aşa mînuţa dreaptă. Sînt un om de afaceri, la ordinele dumneavoastră.

Pe cînd cînta cu blîndeţă aceste cuvinte, domnul Levi Tof cerceta şi cîntărea persoana.

E o «doamnă» mare, fără îndoială; vreo fată de boier, căzută proaspăt de la Paris. Călătorește în clasa întâia; e îmbrăcată după ultima modă, în colori închise și sobre. Mănuși negre de antilopă. Două picături de diamant în urechiușe și un coc bogat la ceafă: în zilele noastre de după război, pline de răsturnări și de revoluții, cînd bărbații și-au lepădat bărbile și mustățile și femeile și-au scurtat pînă la genunchi rochiile și pînă la ceafă părul, răzîndu-și chiar ceafa, cu briciul, — o rochie ceva mai lungă și un păr așa de bogat dovedesc oarecare îndărătnicie și caracter. Nu înțeleg de ce-i așa furioasă, cînd are tot dreptul să fie veselă de cei douăzeci și trei de ani pe care pare să-i aibă și cînd în ochii aceștia castanii nu se distinge deocamdată răutatea.

Contrariată de ușoara lui întîrziere, domnișoara îl interpelă brusc:

— Mă cunoști?

— N-am această onoare.

— Știi că am nevoie de ceva?

— Vă mărturisesc că nu.

— Cu toate acestea, domnule, eu am înțeles că dumneata știi cine sînt. Am înțeles și al cui agent poți fi. Te poftesc să faci cunoscut caimacanului dumnitale că nu-i rămîne altceva decît să dea sama de cheltuieli și inventar și să nu mai stăruiască. Nu mă lăs intimidată de nimic, voi ști să-mi valorific dreptul și mai ales doresc să fiu debarasată de înfățișarea dumnisale oribilă! Ai înțeles?

— N-am înțeles nimica, mărturisi domnul Levi Tof. Însă, dacă-mi dați voie să mă retrag în compartimentul meu, căci eu călătoresc într-un vagon mai modest, am să-mi dau toată silința să desleg enigma ce-mi propuneți. De și eu mai întâi și mai

întăi sînt Levi Tof — Achtung! — totuşi mă ocup şi cu asemenea filosofii.

Cu aceste cuvinte, urmărit de privirea tăioasă a domnişoarei Constanţa, tipul ridicul se retrase cu prefăcută umilinţă.

— Cine să fie această domnişoară? se întreba domnul Levi Tof, grămădit într-un colţ al vagonului său de clasa a treia.

Işi îndesă mai bine pălăria tare, aducînd-o puţintel pe ochi şi-şi aşează cu grijă umbrela alături, aninînd-o cu cîrja de marginea ferestrei. Acea umbrelă, căreia el îi zicea ostentativ «cortel», era un obiect de care avea necontenit nevoie: întăi ca s-o privească fix, cînd îşi începea «filosofiile» lui; al doilea, ca să se apere de ploaie în necontenitele-i peregrinări; căci un «intermediar», cum spunea el, adică un misit, are nevoie nu numai de limbă ageră şi de o ţinută cuviincioasă, ci şi de picioare foarte bune. Cortel şi tălpi groase la ghete: cu asta poate cutreiera ţinutul în lung şi în lat, la Prut, la Jijia şi la Siret, la toţi boierii mari şi mici, la cei venetici şi la cei de baştină, la cei statornici şi la cei trecători. Se dă jos din tren la o staţie, constată că nu i-a venit «faitonul», nici automobilul de 40 cai putere, şi se anină într-o haraba a unui jidov ori într-o căruţă a unui ţăran; dacă aşa ceva nu se găseşte şi vremea-i potrivnică, aşteaptă alt ceas prielnic. Vehiculul oricărui om din acea parte de lume devine şi al lui. Dacă vremea-i frumoasă, n-aşteaptă nimic; porneşte bine dispus pe marginea drumului, plimbîndu-se cu demnitate printre fînaţuri şi lanuri, pînă la boierul care poate să aibă nevoie de el. Asta se chiamă că face o promenadă pînă la un prietin.

— Cine să fie această domnişoară nobilă? urmează el cu stăruinţă, întorcîndu-şi privirea gînditoare spre cortel, — fără să-l vadă. Cine poate să fie?

Asta-i una la mînă.

De ce-i aşa de mînioasă?

De ce *poate* să fie mînioasă?

Cine-i acel căruia domnia sa îi zice «caimacan»?

Asta-i două la mînă.

Unei persoane cu care ai relaţii de amor nu poţi să-i spui cu aşa dispreţ «caimacan». Dacă un «presupus» amant te abandonează, nu umbli pe drumuri. Stai acasă, aşteptînd o scrisoare, după care scrisoare vine numaidecît şi dumnealui însuşi. Respingem pe acest presupus.

Acel caimacan, al cărui emisar am fi noi, e oare o persoană din provincia pe care o conducem? Poate să fie un proprietar, ori un arendaş cu care domnişoara noastră are proces.

Această frumoasă domnişoară nu vine decît de la Botoşani. S-a urcat în tren la staţia de legătură. N-are alt bagaj decît un geamandanaş; s-a dus ieri şi se întoarce azi. Vine de la un proces.

Care proces? Procesele la tribunalul Botoşani se judecă după-amiaza. Pe linia asta, ieri, n-a putut să aibă tren decît după ce se isprăvesc procesele. Dacă ar fi isprăvit, ieri, un proces — avea tren ca să se întoarcă imediat, tot ieri. Aşa că dumneaei a avut afacere chiar în astă dimineaţă. A avut afacere la domnu prefect. Însă domnu prefect e în concediu, iar domnul director al prefecturii la moşioara dumnisale la Fîntînele: îşi vinde lui Şapira grîul: o afacere bună pentru domnul Dumitriu, directorul prefecturii, pentru că vinde grîu de calitatea a doua;

mai bună afacere pentru Şapira, care e furnizor al armatei.

De aceea să fie dumneaei aşa de furioasă, pentru că n-a găsit pe cineva, ca să reclame ce are de reclamat? Cine să-i deie pe samă moşie şi inventar? Unde poate să fie de dat pe samă moşie şi inventar? S-a putut oare clătina o frunză în provincia pe care o conduce Levi Tof, fără ca Levi Tof să ştie? Nu s-a vîndut şi nu s-a arendat nici o moşie de la 1 august pînă astăzi 1 septemvrie.

Am putea admite prin urmare, provizor, că persoana nu face parte din teritoriul nostru.

Cu toate acestea, la Botoşani, domnişoara a văzut pe cineva: are aer de ameninţare la adresa «caimacanului».

Dacă s-a adresat parchetului şi i-a dat, cu delicateţă, toate asigurările acel procuror galant al nostru, pe care-l chiamă Valentin Iovinade, poreclit, la Intim-Club, contele, atuncea să recapitulăm numele arendaşilor şi al proprietarilor nestatornici, boiernaşi mărunţi, care mîni n-au să mai fie. Numai împotriva unora ca aceştia poate da asigurări domnul conte unei domnişoare elegante. Nici pomeneală n-ar fi de cuconu Emanoil Melinte, fost prefect liberal; nici de prietinul cel bun al lui Levi Tof, cuconu Gheorghiţă Vrînceanu, faţă de care stă tîrgul Botoşani cu pălăria în mînă. Ce Botoşani? Bucureştii stă cu pălăria în mînă! Patru moşii, trei mii hectare de pădure — asta după expropriere! Dac-ar avea numerar numai cît ştim noi, încă ar fi de ajuns la zece moştenitori cuminţi. Dumnealui are mai puţini, dar de o hărnicie nemaipomenită ca să cheltuiască în cel mai scurt timp posibil ceea ce a agonisit dumnealui.

Prin urmare, dintre cei mărunței, care poate fi caimacanul? cine-i, adică, acel care are de împărțit și de descurcat cu o nobilă domnișoară sosită din străinătate? Numai după felul cum rostește dumneaei pe r, cînd se înfurie, se cunoaște că-i sosită proaspăt. Dacă ar fi sosită mai de demult, negreșit că Levi Tof ar fi avut știință cel dintăi.

Cît poate să se ascundă cineva cunoștinții lui Levi Tof? O zi? trei zile? o săptămînă?

Domnișoara e sosită din străinătate de o săptămînă.

E vorba de o moșie și de un inventar?

Oamenii noștri se găsesc în bună rînduială. Unii au acte de proprietate, alții au contracte de arendă.

Bagă de samă, Levi Tof, să nu greșim. La Movileni nu este nici arendaș, nici proprietar. La Movileni este vechilul lui cuconu Dionis Corban.

Aicea ne oprim și am înțeles.

Sîntem la marginea provinciei noastre, totuși s-ar fi cuvenit să fim mai atenți.

Domnul Dionis Corban, fost consilier de legație la Paris și, pe urmă, dintr-un capriciu, stabilit la Viena, a fost surprins de război în țară inamică și nu s-a grăbit să se întoarcă în patrie, fie din pricina nebuniei lui, fie din multe alte motive, care nu ne interesează în aparență, dar pe care grozav am dori să le cunoaștem. Am știut cîte ceva despre dumnealui în vremurile bune, pentru că se grăbea, prin vechilul său, adică prin caimacan, să vîndă recolta și poftea să-i sosească în cea mai mare grabă un cec cu cît mai multe cifre. Din cînd în cînd, în «Neue Freie Presse», îl găseam la cronica mondenă, la balul unei legații, împreună cu doamna baroană

Eufrosina Corban. Veniturile Movilenilor le permiteau dumnealor să etaleze blazon la Viena.

Ar putea cineva îndrăzni să susţie că doamna baroană Eufrosina Corban, de şi era numai nepoată de răzăşi, nu se afla vrednică de un titlu nobil? Am văzut pe duduia de adinioarea cum îşi ridică nasul şi cum se uită de sus, întocmai ca şi o baroană de la Viena.

Deci am aflat pe caimacan. E domnul Gherasim Tulbure, vechil la Movileni.

Bine-i să fii vechil la Movileni şi stăpînul să trăiască la Viena. Bine-i mai ales ca acest stăpîn să fie un spirit cam exaltat, care s-a hotărît definitiv să nu mai iasă din cel mai frumos şi mai civilizat oraş de pe pămînt, între oamenii cei mai muzicali şi mai politicoşi, şi nici nu mai vrea să ştie şi să mai audă de sălbătăciile de la Jijia şi de la Prut, decît la vremea cînd se vînd recoltele. La vremea cînd se vînd recoltele, vine Levi Tof ori Baruh Şapira; hotărăsc cinstit un preţ, comunică boierului, la Viena, cît chibzuiesc ei cu înţelepciune, şi baronii ies iar în trăsură poleită, ca să respire un aer delicios şi să asculte adiind, în frumoasa lună mai, valsurile vechi ale lui Lanner ori Strauss.

Aşa încît caimacanul e stăpîn la Movileni. El face, el drege; nu întreabă pe nimeni. Mai mult decît atît: vine războiul. Într-atîţia ani de război, cînd comunicaţia cu Viena şi cu valsurile era închisă, s-a deprins şi mai bine să fie numai el stăpîn.

Dar după război, vine pace; şi după pace, vine o scrisoare. Multă lume a fost nemulţămită în Europa de pacea de la Versailles. Domnu Gherasim Tulbure a fost mai nemulţămit decît oricine. Scri-

soarea îi pretindea parale din urmă. Care parale din urmă? Cine n-a fost în țară în vremea războiului, înseamnă că s-a înstrăinat și e un trădător, așa că n-are nici un drept. Vine a doua scrisoare, ca de la un stăpîn. Chibzuind toate, domnu Gherasim Tulbure s-a executat în parte, neuitînd să ofteze și să afirme încă o dată că aceasta e o nedreptate și că, în vremurile nouă de revoluție și bolșevism, pămîntul e al aceluia care îl are și-l muncește. Ar fi putut, în definitiv, să susție acest drept și pentru cele două sate de clăcași, Șipote și Movileni; însă aici Gherasim făcea deosebire, știind mai bine cum și ce, întrucît se afla și puțin neam cu boierul. Nemuria dumnisale cobora pe scara de dindos, însă era îndestulătoare după părerea lui.

Cu aceeași greutate a mai expediat ceva bani din două recolte, cînd, acum un an, boierul dă înștiințare că, la nemulțămirile repetate pe care i le provoacă vechilul său, se adaugă alte nevoi neînduplecate, ce-l silesc să vîndă moșia.

Parcă ar fi căzut o bombă la Movileni, la domiciliul lui Gherasim Tulbure! Ce domiciliu? Curte în toată regula. Vechea casă vechilească era înflorită, împodobită și crescută; pe cînd lăcașul din bătrîni al familiei Corban se înecase în dudău, cu storurile lăsate de mai bine de cincisprezece ani. O dată pe an, primăvara, cucoana Natalița a lui Tulbure deschidea pretutindeni și făcea clacă cu femei din sat, alungînd gîngăniile, painjenii și colbul; după aceea umbra rămînea iarăși stăpînă.

Cînd s-a aflat de hotărîrea de vînzare a moșiei, cucoana Natalița a țipat: Vai! vai! așa de tare, încît

s-a auzit pînă la cucoana preoteasă, cu care dumneaei trăia de doi ani în dușmănie.

— O ajunge blăstămul meu, a zis cucoana preoteasă Eleonora. Mă tînguia dumneaei, rîzînd numai în măselele cele bune din dreapta, că am fost blagoslovită cu șapte băieți și două fete în doisprezece ani: Dumnezeu să-i ție sănătoși pe toți! Acuma o aud țipînd ca de moarte: poate i-a venit și dumnisale în dar o pereche de gemeni, ori batîr jumătate.

— Taci, preoteasă, că n-are de unde fi, a răspuns părintele Constantin.

— Atuncea de ce adună Gherasim atita bănet, dacă n-are urmaș?

— Asta o știe numai unul care are nume leșesc, preoteasă, a răspuns preotul.

— Care-i acela, părinte?

— Unul Caraoschi.

Preoteasa Eleonora, bucurîndu-se și mai tare la auzul acestui nume, a trimes pe baba Dochița să iscodească primprejurul curții ce-i cu acele țipete înfricoșate.

Urma să-și facă socoteală dumneaei: Dacă nu-i ceea ce credeam, atunci să știi că vin boierii de la Viena.

Profeția aceasta nu s-a împlinit decît acum, zîmbi domnul Levi Tof cătră cortel; de la Viena n-a putut veni însă decît o domnișoară.

Cîți ani să fie de cînd domnul Levi Tof s-a închinat respectuos în fața acelei doamne distinse, care mai pe urmă a fost baroană la Viena și se scria despre toaletele dumnisale în «Neue Freie Presse»? Dacă nu se înșală domnul Levi Tof și-i permite acest cortel aninat de fereastră să spuie adevărul, atunci de la acea zi celebră trebuie să fie șaptesprezece ori opt-

C. 155887

sprezece ani. Eufrosina Corban se afla în puterea frumuseții, ceea ce se va întîmpla cu această domnișoară mînioasă peste zece ani poate. Avea niște ochi — întocmai ca ai domnișoarei din clasa întăia. Era într-o adunare, pe terasă. Dumneaei vorbea necontenit și, cînd tăcea, n-asculta pe nimeni. Sînt așa unele femei. Domnișoara văd că tace: se vede că samănă, în privința asta, domnului Dionis Corban. Omul acesta a tăcut toată viața, fără ca, prin asta, să dovedească vreo înțelepciune. Era un barbat elegant, cu barbă blondă rotundă și făcea gesturi mari cu mîna dreaptă, în care avea totdeauna o țigară aprinsă. Trăgea din acea țigară adînc de două-trei ori și o arunca; după asta aprindea îndată alta. Împrejurul lui și al cucoanei erau o mulțime de boieri și doamne care socoteau că n-au altceva de făcut pe lumea asta decît să fie fără grijă și să petreacă. Unii mîncau și beau, de și nu le era nici foame, nici sete; alții băteau cărțile; alții se duceau la vînătoare. Dormeau toți pînă la amiază și, după ce se sculau, căscau și le era somn; totuși aveau curaj să-și urmeze iarăși de la capăt lucrările lor așa de importante. Duduia aceasta din compartimentul de clasa întăia avea atunci șase ori șapte ani. Dacă stă și se uită bine la cortel (să se știe bine că-i cortel și nu umbrelă), dacă stă și se uită cu luare-aminte la cortel, o vede cum era odinioară și o compară cu cea de acum. Aude și glasul lui cuconu Dionis Corban, chemînd-o cu dulceață și cu dragoste. A strigat-o și a zvîrlit țigara peste balustrada balconului. Cum a strigat-o? E ciudat că nu-și aduce aminte. Cum a strigat-o? Ea n-a răspuns. Era încă de pe atunci îndărătnică.

Deci domnișoara Corban are vîrstă douăzeci și doi ori douăzeci și trei de ani, întocmai ca această per-

soană interesantă dar violentă, care vorbește de neînțelegerile ei cu un caimacan.

Ce-i bogăția? își urmă misitul reflecțiile lui. Bogăția este avantajul pe care l-a avut cuconu Dionis Corban asupra lui Levi Tof. Cuconu Dionis a avut bogăție și bietul Levi Tof deșteptăciune. Dacă ar fi putut face între dînșii oarecare schimb, nu s-ar fi întîmplat ceea ce a stat scris nu de multă vreme în toate gazetele.

Care să fi fost pricina trecerii grabnice din viață a domnului Corban și a baroanei? Cine poate să știe anume? Astăzi au fost; au rîs ca mine și ca dumneata, mîni n-au mai fost, n-au mai rîs, n-au mai plîns, n-au mai poftit plimbări, banchete, toalete și titluri.

Să fi fost acel domn mare împins de curiozitate, ca să vadă ce-i aceea adulter, la o vîrstă cînd mai ales barbatul are nevoie de înțelepciune?

Ori să fi încercat doamna baroană să întrebuințeze barbații altor baroane, din spirit de economie, ca să cruțe pe al său?

Am avut, într-adevăr, după război, o confuzie teribilă între ce-i al meu și ce-i al tău, între barbat și femeie, între nebun și cuminte, încît am ajuns să nu mă mai mir de nimic.

Singurul om serios pe lumea asta cred că a rămas numai cuconu Gheorghiță Vrînceanu de la Luncavăț. După cît chibzuiesc eu, la dînsul am să mă duc să-i supun cazul și să-i cer părerea și în această împrejurare.

I-am declarat eu odată lui cuconu Gheorghiță că, după război, am început a mă dezgusta de felul cum se face la noi administrația și de ceea ce se petrece la ceaiurile boierești de la ora 5. A fost epoca aceea

cînd s-au scurtat fustele și s-au lungit anume dansuri. Bînd ceaiuri și dansînd după război și așteptînd bani la Viena pentru grîul de la Prut și Jijia, a ajuns cuconu Dionis Corban în așa stare, încît a trebuit să puie revolverul la tîmplă și să se împuște. Ba nu; întăi a împușcat cu revolverul pe baroană și după aceea a ridicat arma asupra sa. Așa că moșia Movileni nu s-a mai vîndut.

A rămas între străini, fără nici un sprijin, o domnișoară orfană. Stă acolo un timp; împreună cu avocatul familiei adună și clasează hîrtiile: după jumătate de an găsește mijloace să se miște și să vie în țară, realizînd profeția preotesei Eleonora. Cucoana Natalia a mai strigat o dată de mare uimire cînd a văzut acum o săptămînă coborînd dintr-un automobil o persoană așa de mîndră, care s-a uitat cu ascuțime în juru-i și a cerut, cu vorbe scurte și aprige, să i se deschidă casa. Casa aceea unde copilărise era plină de sufletul ei, adică de întuneric; pe terasele sparte creșteau oțetari; în grădina de unde odinioară nu răspunsese la chemarea tatălui ei, pierise și cel din urmă ecou al copilăriei.

S-a sculat, din odăița din fund a casei lui, domnu Gherasim vechilul, puhav încă și în coloarea vinului roș care-i place așa de mult, și s-a apropiat, încreținďu-și obrazul și ochii, să vadă cine-l plictisește.

Ce dracu! n-au pierit toți acolo, în țara aceea nemțească? Despre copila asta nu se mai auzise nimic multă vreme; de unde a răsărit? Era vorba să se ducă c-un fecior de bani gata la America, ca să-i vie și ei, de-acolo, numai numele. Acuma, ce-i trebuie ei Movileni? Ce caută aici? I se pare că la noi umblă cînii cu colaci în coadă? Ducă-se de unde a venit.

N-o cunosc ; nu știu cine-i, n-am a-i da nici o socoteală.

În timpul cît domnu Levi Tof vîntura asemenea gînduri și-și perinda pe dinaintea ochilor pe jumătate închiși asemenea imagini, zîmbind pierdut în colțul lui, trenul ajunse la stația Miorcani. După Miorcani, urma Luncavăț ; după Luncavăț, Movileni.

— Domnișoara mea trebuie oprită la Luncavăț, hotărî el pripit, cu jumătate de voce.

Cînd trenul se opri brusc proiectîndu-l înainte, el urmă impulsiunea mișcării ; smulgînd de la fereastră cortelul, năvăli tot înainte pe ușă ; coborî într-o clipă și căută pe cineva dinaintea stației. Găsi îndată un alt ovrei în aparență neatent și distrat, care aștepta acolo să-i cadă ceva dinainte. Domnul Levi Tof îl apucă de umăr, zguduindu-l, și-i spuse ceva grăbit și năvalnic. Trenul, la Miorcani, nu stă decît două minute. Conductorul dădu semnalul. Domnul Levi Tof lăsă umbrela aninată de umărul cunoștinții sale de pe peron și se întoarse la vagonul său de clasa a treia. De la ferestrele altor vagoane îl biciuiră cîteva rîsete și îndemnuri glumețe. El se sui cu demnitate și pătrunse iar la locul său. În acea clipă se deșteptă deplin și observă două lucruri : întăi, că nu mai are «cortelul» și, al doilea, că glasul cel de demult, chemînd pe copilă, îi răsuna deslușit în amintire.

II

Gîndurile domnișoarei Constanța și urmarea filosofiilor domnului Levi Tof.

Rămasă singură, domnișoara stătu un timp cu sprînceana ușor încruntată; apoi, după ce se liniști, avu, o clipă, curiozitatea să se ridice de la locul său și să arunce o privire prin ușile deschise în lung ale celor cîteva vagoane, între care compartimentul său, împodobit cu pluș roș și cu dantelă, ocupa locul din mijloc.

Zîmbi, văzînd pe tipul său: ședea aplecat și ghemuit, dormitînd sau digerînd. Nu se mai interesă de dînsul. Rămase străină și cu totul depărtată de sfatul dintre domnul Levi Tof și umbrelă. Ochiul îi deveni iarăși neguros, bîntuit de nouri lăuntrici.

Afară, pe întinderi, lucea soare blînd de toamnă, aurind o zare de asfințit către munți în ceață. Peisagiul îi apărea nou, de și-l mai observase, probabil, cîndva, foarte de demult. Ici erau miriști; dincolo păpușoiști neculese; în altă parte căpiți, în preajma unor sălcii pletoase. Un drum de țărînă se desfășura în preajma căii ferate, înclinîndu-se după o colină, către un cătun nevăzut: din așezarea bănuită, se ridica numai pe jumătate turnul bisericii, între cîteva spice de plopi piramidali. Căruțe încărcate nalt cu

snopi de păpușoi înaintau foarte încet pe calea îngustă, cotită și neregulată, trase de boi porumbi cu coarnele mari. Țărani în straie albe umblau pe jos alături de boi, în stînga, ridicînd din vreme în vreme biciul, fără să lovească. Deasupra unei încărcături stătea un copil. La trecerea zgomotoasă a trenului se ridică atent și vioi. Domnișoarei i se păru că rîde anume către dînsa. Numele acelor locuri era cufundat într-însa ca într-o apă tulbure; nu și-l mai aducea aminte.

De la acea copilărie depărtată și fericită pe care o petrecuse cîndva aici, trecuseră anii într-o înșirare monotonă, ca acele lungi șiraguri de cocoare care plutesc înspre sud prin aurul după-amiezii. În misterul vieții ei abia începeau să înflorească neprevăzuturile, între flirturi fără griji, partide de tenis, excursii și serate, pînă ce izbucni acea absurdă tragedie pe care o scutură necontenit de pe pleoape. Fantoma ei învălmășită îi revine neîncetat.

Trebuie să se elibereze de ea mai ales printr-o activitate aspră. Într-adevăr, zîmbi ironic către sine însăși călătoarea tăcută; după ce părinții i-au aranjat acest act sîngeros pentru aniversarea a douăzeci și treia a vieții, corul — adică toți prietinii vienezi, cu care întreprindea în fiecare zi asaltul plăcerilor tinereții — a cîntat un «ave, Maria» și s-a risipit în patru puncte cardinale, aruncîndu-i priviri oblice. Cel mai blond și mai devotat amic, coborîtor din vechi nobili austriaci, s-a interesat la domnul notar Roth despre depozitele de aur ale familiei Corban. Vai, acele depozite de mult nu mai existau. Puținele fonduri rămase erau destul de încurcate.

Atunci domnișoara Tanța a avut cea dintăi mînie împotriva vieții și a oamenilor. Acea mînie s-a în-

creţit şi s-a exasperat în curînd într-o serie de alte împrejurări. Fata le leapădă şi pe acestea de la sine, ca pe nişte supărătoare muşte albastre. Ar voi să poată rămînea cîndva într-adevăr singură, să poată dormi fără a înghiţi, sara, o pastilă de stupefiant. Ar dori să poată arunca din fuga domoală a acestui tren un bagaj tainic şi absolut personal. Nu cunoaşte nimeni aceste stropituri de noroi, căci ele au fost proiectate asupra fiinţii interioare. Cum ar putea face să le aibă tot mai puţin, ca pe o amintire tot mai ştearsă ? Să le închidă într-o cutie mică, neagră, să arunce întăi cheiţa, după aceea, cînd trece trenul peste apa aceasta pe care a uitat cum o chiamă, s-arunce în bulboană şi cutia. S-o ieie puhoaiele, s-o acopere mîlul, într-un cotlon necunoscut al acestor meleaguri, între rămăşiţile mării sarmatice, prunduri şi scoici ale primelor perioade geologice. Ar dori să uite şi studiile ei universitare, care o fac să amestece în cugetările ei asemenea absurdităţi. Uitaţi să fie mai ales anii de canto la academia imperială, care au făcut-o să creadă o clipă, după catastrofă, că ar putea să-şi găsească un refugiu în artă. Pentru femei, cariera dramatică şi lirică înseamnă, în primul rînd, supeuri cu bărbaţi cărunţi şi bogaţi. Să încercăm a uita toate cele lăsate în urmă, pentru că aici începem o campanie nouă. Să încercăm să ne păstrăm sîngele rece şi inteligenţa. A-şi păstra sîngele rece şi inteligenţa e o pretenţie mai mult bărbătească. In comedia în care are acuma rol, e nevoie mai degrabă să steie cu băţul în mînă, apărîndu-se de tot felul de jivine. La urmă urmei are dreptate să nu creadă decît în acest mijloc, pentru că în ea însăşi a adunat un respectabil depozit de răutate şi bănuială. Au stropit-o şi spaimele războiului şi ale revoluţiei. Aşa de

departe a rămas geana de lumină patriarhală a copilăriei! Probabil că și asta e mai mult o iluzie înșelătoare, către care e foarte dispusă să scoată limba, ori să rînjească.

Trenul se opri; apoi porni din nou.

În zarea asfințitului se profilau păduri. Le urmări un timp linia de horbotă neagră pe azurul depărtat. Apoi tresări și se întoarse. Cineva tușise în preajmă.

— Iar dumneata?

Își încreți fruntea, cu nemulțămire.

— Domnișoară Tanța, vorbi cu delicatețe domnul Levi Tof, plecîndu-și capul pe umărul drept; îmi permiteți să vă dau un sfat?

— Deci mă cunoști?

— Domnișoară Corban, reluă solemn, îndreptîndu-și statura, domnul Levi Tof; pînă acuma cîteva clipe n-am știut cine sînteți. Punînd una lîngă alta filosofiile mele, am aflat. M-am dat jos la prima stație ca să găsesc pe un om al meu și am lăsat la el cortelul; i-am poruncit, însă, acelui om al meu să telefoneze numaidecît din stație, ori de la primărie, lui cuconu Gheorghiță Vrînceanu. Trebuie să-l vedeți neapărat.

— Cine-i acel cuconu Gheorghiță Vrînceanu? Nu vreau să-l cunosc.

— Dacă nu vreți să-l cunoașteți, duduie Tanța, atunci nu-i nevoie să vă spun cine-i. Puteți fi fără grijă; nu vă amenință din partea domniei sale nici o primejdie. Dacă fac bine socoteală — și eu nu mă înșel niciodată — dumnealui împlinește șaptezeci și opt de ani la octomvrie. Exact cu douăzeci de toamne mai în vîrstă decît mine. Pe cînd dumneavoastră n-aveți decît douăzeci și trei de primăveri.

— Recunosc că asta n-aveai de unde s-o știi, mărturisi, mișcată întrucîtva, domnișoara Tanța. Actul meu de naștere e în geantă.

— Douăzeci și trei ca să vă fac plăcere, duduie, zîmbi Levi Tof. Putem adăogi încă unul, ca să fim în concordanță cu documentul.

Domnișoara Corban își înălță sprîncenele, fără supărare. Se uită atent la acel gicitor care-i făcea o invitație ciudată.

— De ce trebuie să-l văd neapărat pe acel domn bătrîn? Ce știi dumneata, în definitiv, despre afacerile mele?

— Am să vă spun numaidecît, duduie. Îmi dați voie să mă așez? Eu, cînd n-am «cortel», nu pot sta în picioare; n-am de ce mă sprijini. Așa că am să mă așez, cu deosebit respect, punînd pălăria la o parte. Aici, subt această pleșuvie, să știți că se află un filosof și un filolog. Să nu vă spăriați de aceste cuvinte: aflați, duduie, că bătrînul om de afaceri care stă în fața dumneavoastră, adică misitul acesta jidov, e absolvent al Liceului Național din Iași. În calitate de filolog am să statornicesc pentru dumneavoastră — o dată pentru totdeauna, nădăjduiesc, — că eu port un cortel, nu o umbrelă. Eu de soare nu mă păzesc niciodată. Soarele este binefăcătorul nostru al tuturora și tatăl grîului; n-am de ce mă apăra de el și n-am de pus nimic între mine și dînsul; deci eu n-am umbrelă; eu am o unealtă care mă apără de ploaie, ca să nu se ruineze hainele, adică demnitatea mea profesională; deci eu port un cortel. Acest cortel am obicei să-l uit din cînd în cînd, într-o stație; dar găsesc altul, în altă stație. Cortelul meu este o instituție de apărare. Avem să coborîm la Luncavăț. După ce mă pun în rînduială cu instituția mea, caut docarul

lui cuconu Gheorghiță și vă conduc la curte la dumnealui.

— Domnule...

— Levi Tof, dacă nu vă supărați. Atențiune, vă rog!

— Domnule Levi Tof, zîmbi domnișoara Constanța, amuzată; dacă socotești că am înțeles ceva, te înșeli.

— Puțină răbdare, *ein bisserl Geduld,* cum se spune la Viena, și aveți să înțelegeți, duduie; părăsim filologia și trecem la filosofiile mele. Intăi trebuie să vă explic de ce, atunci cînd v-am văzut, a trebuit să mă prezint numaidecît în fața dumneavoastră. Asta nu se face printr-o nebunie; asta se face printr-un raționament. Poate domnișoara aceasta străină are nevoie de ceva, zic eu. Poate are nevoie să-i dau o informație: cînd și unde ajunge trenul, unde se schimbă vagonul pentru altă direcție, la ce stație se poate lua o gustare (s-a observat că persoanele tinere au mai mult apetit cînd călătoresc cu trenul); dacă n-are nevoie de aceste cunoștinți, îi pot da altele, ca să-i treacă mai ușor vremea. N-aveți în mînă nici gazetă, nici roman. Atunci pot să vă spun eu cum a fost vremea în Moldova în vara asta, cum s-au dezvoltat recoltele, unde a bătut grindină, unde a fost asigurat de grindină și unde nu; la ce hambare a fost incendiu și ce anume asigurări s-au plătit. De obicei, asemenea incendii se produc la arendași, din motive pe care eu n-am ajuns să le înțeleg. Pot detaila recolta regiunii, dacă e nevoie. Întorcînd, ca să zic așa, pagina, trecem la informațiile politice. Pot arăta secretul ultimelor alegeri pentru parlament; cîte urne au fost substituite, cîte sate au fost oprite de la vot din pricina unei epidemii subite de febră aftoasă ori de tifos exantematic; ce cuvinte pline de patriotism a pronun-

ţat capul de listă al candidaţilor guvernamentali; care au fost termenii telegramei adresată de către opoziţie tronului: protest împotriva imposturii, furtului, sechestrărilor şi asasinatelor. Cea mai bună şi mai serioasă gazetă e Levi Tof; trecem la pagina a treia: mariaţuri, divorţuri, înmormîntări. In secret, pot adăogi şi deslușiri delicate asupra motivelor de divorţ şi mariaj. Ştiu de ce a plecat la băi numai doamna doctor Marian, iar medicul a rămas în cabinetul său, să scoată măsele la toţi, afară de unul, care-i plecat şi el, şi care singur merită asemenea operaţie. Insă, zic eu iarăşi după aceea, trebuie să presupunem că domnişoara aceasta străină n-are nevoie de ceva. Iţi spune o vorbă aspră, îşi frămîntă mînuţa dreaptă. Este posibil, vă întreb, ca o femeie, chiar tînără, să nu se intereseze macar de o mie de lucruri dintrodată? Dacă-mi face semn să mă retrag, trebuie să aflu eu o informaţie despre domnia sa. Are o supărare, ori o mînie. In împrejurarea mea specială de azi, a trebuit să cer concurs filosofiilor mele, de şi eu pentru asemenea îndeletnicire am prea puţină consideraţie. Mai mult produce o şoaptă la ureche, cînd este de tranşat o vînzare, decît toate fleacurile pe care le înşir eu aci. Toţi oamenii mari au însă slăbăciuni, şi am şi eu pe asta: Imi place să stau de vorbă şi să mă port frumos cu persoanele nobile. Prin urmare, după ce am aflat — de la umbrelă, duduie Tanţă, — după ce am aflat cine sînteţi, am ştiut în acelaşi timp şi de ce v-aţi ostenit pînă la Botoşani, ca să faceţi anume reclamaţie domnului procuror.

— Sînt curioasă să aflu ce reclamaţie am făcut domnului procuror. N-a fost nimene de faţă.

— Mai întăi, duduie, aţi produs toate dovezile dumneavoastră că sînteţi ceea ce sînteţi şi că aveţi

plin drept de moștenire asupra moșiei părintelui dumneavoastră, răposat acum cîteva luni în împrejurări tragice. Gazetele au dat detalii la vreme și domnul Levi Tof ceteşte regulat gazetele vieneze. După ce ați înșirat actele pe care le aveți în geantă, certificate de agenții noștri și stampilate de cancelariile Ministerului nostru de Externe, ați arătat purtarea nemaipomenită a unui oarecare vechil cu numele Gherasim Tulbure. Acesta-i caimacanul dumneavoastră.

— Acesta-i! strigă plină de uimire domnișoara Corban, scînteindu-și cerceii și ochii și îmbujorîndu-se la față.

— Dacă bea vin roș din podgoria dumneavoastră de la Cotnari (trei pogoane pe dealul Cătălinei), devenind tot mai puhav săptămînă cu săptămînă și an cu an (una la mînă!); dacă-și permite să adaoge la leafa sa de vechil sporuri din ce în ce mai mari, neînregistrate la contabilitate (două la mînă!); dacă-și permite să împartă un comision cu intermediarul și altul cu cumpărătorul la vînzările de grîu (trei la mînă!); nu urmează de aici că trebuie să uite existența stăpînului adevărat al moșiei, că n-are obligație să-și deie samă, să explice, să ceară iertare ori să cadă la o tranzacție; nu înseamnă că trebuie să se socoată el stăpîn, tăgăduind în chip absurd drepturile vădite ale unei domnișoare tinere și fără experiență.

— Dacă crede așa ceva, se înșală! șuieră amenințător domnișoara Corban. Am cerut punerea mea în posesie.

— Domnișoară, interveni Levi Tof, aveți nevoie de grabă, nu de întîrziere. Ca să pot povesti peripețiile unor anume puneri în posesie, ar trebui să devin sul-

tană și să mă cheme Șaherazada. Mai este ceva, duduie Tanța, își coborî dintrodată cîntecul de bariton domnul Levi Tof. De la asemenea caimacan beţiv, vă puteți aștepta la orice. Faceți bine că purtați actele cu dumneavoastră. Adică ați făcut bine pînă acum. Dacă v-ați coborî acuma la stația unde sînteți așteptată de o simplă căruță țărănească, se poate să întîrziați pe drum din pricină că șchioapătă iapa gospodarului, ori se rupe capătul vehiculului în preajma unei fîntîni dintr-o vale. Domnul Levi Tof cunoaște drumurile din partea locului. Păpușoaiele au crescut, anul acesta, slavă Domnului, cît niște păduri. Iată, ies din păpușoaie, din preajma fîntînii, niște indivizi unși pe obraz cu funingine, ridică ciomegele și dau năvală, avînd misiune să caute și să găsească anume geantă. Nu știu dacă misiunea lor nu poate merge și mai departe, căci caimacanii sînt capabili de orice.

— Lîngă acte, am un revolver, domnule Levi Tof.

— Atunci au să ia actele cu tot cu revolver, duduie Tanță; asemenea indivizi unși cu funingine n-au nici inteligență, nici respect. De aceea nu trebuie să coboriți la stația dumneavoastră și trebuie să urmați un sfat bun al meu. Prin urmare, după ce ați arătat dovezile și plîngerile dumneavoastră domnului procuror Valentin Iovinade, un om așa de simpatic, întocmai ca un conte dintr-un roman, dumnealui se înclină și vă dă toate asigurările cele mai formale că va lua măsurile necesare ca Gherasim Tulbure să fie pus la locul său.

— Așa este, consimți, zîmbind cu puțină teamă, domnișoara Corban. Asta-i mai mult vrăjitorie, domnule.

— Acestea nu-s decît filosofiile mele, oftă cu oarecare dispreț domnul Levi Tof. Ce poate să facă dom-

nul conte Iovinade într-un guvernămînt ca al meu? Aici, la Jijia și la Prut, trăim într-un ținut încă neatîrnat. Brațul justiției și administrației abia ne pipăie. Ați văzut pe subprefect? S-au prezentat la dumneavoastră domnul primar, împreună cu domnul notar și cu domnul perceptor?

— Închipuiește-ți că le-am cerut lor întăi și întăi sprijin, mărturisi rîzînd cu amărăciune domnișoara Corban. Am rămas cu desăvîrșire indignată de răspunsurile lor.

— In sara aceea a fost petrecere la caimacan, zîmbi ascuțit domnul Levi Tof; cucoana Natalița a tăiat curcanul cel mai gras. Dumneavoastră ați mîncat puține legume, cu lacrimi.

— Nu-i adevărat, domnule.

— Dumneavoastră, duduie, ați mîncat cîteva legume și ei au mîncat curcanul dumneavoastră și au băut vinul dumneavoastră, rîzînd.

— De unde știi dumneata asta? Adevărul e că n-am mîncat nimic. Intr-un tîrziu, i-am auzit zbierînd în cor.

— Cîntau un marș patriotic, duduie Tanță. Se duceau acasă. Și dumneavoastră ați petrecut toată noaptea, însă nu cîntînd. Nu-i nevoie să fiu acolo, ca să știu ce se petrece. Aș putea să mai sporesc reportagiul meu și cu alte fapte diverse de sensație, însă ne apropiem de Luncavăț. Nu îndrăznesc să cer geanta dumneavoastră. Binevoiți a o lua singură. Vă pot încredința că toți procurorii, uniți cu prefecții, vor face pentru interesul dumneavoastră puțin lucru; iar justiția stă în zodia melcului. Pîrîții, delicvenții și avocații sînt cu mult mai harnici decît judecătorii; iar acești judecători par a fi fost convinși de către

cei interesați că e dumnezeiesc să se amîie un proces, din an în an, pînă la judecata de apoi. Este, însă, acest boier bătrîn, care-mi face onoarea să-mi întindă mîna cînd mă întîlnește. Acest prietin al meu, cuconu Gheorghiță Vrînceanu, e singurul care ar putea încerca să realizeze o dreptate urgentă în provincia pe care o priveghez eu. Dumnealui n-are nevoie de domnul conte și de domnul prefect. Omul meu de la Miorcani v-a și anunțat prin telefon. Binevoiți a primi sfat bun; coborîți și mergeți cu mine la curte la Luncavăț, ca să-i cerem protecție împotriva asasinilor.

— Cum ai spus? tresări domnișoara Corban.

Acesta era gîndul ei cel mai ascuns. De cîteva zile începuse să se teamă. Era singură pe lume și fără protecție, la discreția răilor. Hotărîrea și îndîrjirea ei de a sta cu bățul în mînă, veninul cu care își întărise firea începeau să cedeze nopților de nesomn și unei spaime care-i creștea în jur îndată ce venea sara. De patru nopți nu-și mai luase pastila, ca să nu fie surprinsă prin somn. Se simțea slăbită mai ales de această enervare.

— Ce interes ai dumneata să fiu protejată? întrebă ea, încă bănuitoare, înainte de a ridica brațul spre geamandanaș.

— Duduie Tanță, răspunse domnul Levi Tof, dacă aș fi un om sentimental, aș putea să spun că am cunoscut pe părintele dumneavoastră și l-am auzit, într-o sară, strigîndu-vă pe nume în parcul de la Movileni. S-a plecat peste balustrada balconului, și-a rotunzit amîndouă palmele în jurul bărbii (tatăl dumneavoastră avea o frumoasă barbă blondă) și v-a

strigat de două ori. Erați o copilă de șase ani. Însă eu sînt un om de afaceri și nu spun asta. Pentru serviciul pe care-l fac, eu înțeleg să fiu plătit, căci aceasta e meseria mea. Cînd veți lua în mînă afacerile proprietății dumneavoastră și veți surîde către prima dumneavoastră recoltă, Levi Tof se va prezenta cu pălăria într-o mînă și cu cortelul în alta, aplecîndu-se cu respect. Dumneavoastră nu veți înceta de a zîmbi și vă veți uita la el fără supărare. Aveți să întrebați: Ce poftești, domnule Levi Tof? Eu am să răspund: Nu poftesc nimic, duduie Tanță. Însă dumneavoastră, pînă atunci, aveți să aflați că domnul Levi Tof, care privegheză un ținut întreg, nu trăiește cu aer. Că un bancher este ce este și Levi Tof se află cît mai departe de situația unui bancher. Că trebuie, totuși, să poarte o haină decentă și să răspundă nu numai cu maxime la pretențiile nevestei. Că a avut un singur fecior care-i plecat de opt ani, încercînd să facă milioane la dracu-n praznic, tocmai în Chili. Cînd Tof-junior va realiza un milion, Tof-senior va putea să se așeze într-un jilț și să ofteze cu satisfacție. Dar dacă Tof-junior nu realizează un milion, Levi Tof bătrînul trebuie să rămîie pe poziție, luptînd pînă la sfîrșit. Duduie, veți aprecia cît veți binevoi truda și filosofiile mele. Am să fiu mulțămit. Boierii de la noi sînt deprinși să fie galantoni, de aceea au pierdut moșiile. Îi regret și-i prefer caimacanului. De la caimacani noi nu putem scoate decît brutalități și sudălmi.

Trenul se opri.

— Ești bun, domnule, să-mi ții geamandanașul cu hîrtii? întrebă, deodată amabilă, domnișoara Corban.

— Cu cea mai mare plăcere, duduie, răspunse misitul, înclinîndu-se ceremonios. Înainte de asfințitul soarelui sîntem unde-i bine să fim.

— Fie, mergem la boierul despre care mi-ai vorbit. Trebuie să-mi cunosc vecinii.

— Ați luat o hotărîre cuminte, duduie, suspină, obosit, domnul Levi Tof.

III

Cele dintâi informaţii despre cuconu Gheorghiţă Vrînceanu.

În staţia Luncavăţ, trenul avu aceeaşi oprire de două minute, după care porni înainte, c-un zgomot de tampoane şi fierării, lăsînd pe misit şi pe domnişoara Corban singuri pe prundiş, în faţa blocului de cărămidă aparentă.

Ceasul arăta ora 5.

Pe ferestrele deschise de la etajul de sus, printre flori de muşcată, o cuconiţă brunetă înaintă plete scurt tăiate şi îngrijit drotate, privind cu mirare chip străin, necunoscut în partea locului. Într-o clipă dispăru şi în scurt se întoarse iar, aducînd în sprijin, pentru deslegarea problemei, alt cap tînăr. Acesta era blond şi păru mai uimit.

Zîmbind de sensaţia pe care o pricinuia la marginea unui cîmp pustiu şi a unei bălţi moarte, domnişoara Constanţa îşi urmă însoţitorul pînă la banca verde de sub ceasornic. Impiegatul de serviciu îşi scoase şapca roşie şi salută cuviincios, după care se retrase. Din ţăcănit de aparate, telegrafistul întrebă prin fereastra deschisă :

— Te sui sus, Vasilescule ?

Vasilescu nu-i răspunse. O sonerie de bronz bătu de două ori nu departe de ceasornic. Prin sîrme subţiri, prin cabluri groase, treceau zbîrnîiri şi vibraţii. Clădirea era singură în cîmpie, cu orizonturi de dealuri împrejur. Peste mormăitul ei singuratic, vîsliră iarăşi cocoare, lepădînd globuri de sunete sub cerul sonor, pînă în baltă şi pînă în sufletul călătoarei.

Domnul Levi Tof aşeză cu grijă geamandanaşul lîngă domnişoară, pe banca verde, şi dispăru o clipă, întorcîndu-se numaidecît cu alt cortel.

— Am ş-aici unul, mărturisi el. L-am uitat data trecută. Dacă uiţi, găseşti. Vă informez, duduie, că nu vom aştepta decît cîteva minute ; docarul de la curte trebuie să sosească numaidecît.

— Poate nu s-a dat de veste.

— S-a dat ; n-aveţi nici o grijă ; noi lucrăm serios. Şi chiar dacă nu s-ar fi dat, docarul trebuie să vie să mă transporte pe mine. Aduc lui cuconu Gheorghiţă o propunere serioasă pentru mazere. Dumnealui nu s-a grăbit să vîndă mazerea şi bine a făcut. Acuma ia un preţ mai bun.

— Bine, s-aşteptăm.

— Vă rog să nu vă supăraţi.

— Nu mă supăr deloc ; sînt consecventă cu hotărîrile pe care le iau. De altminteri nu-mi fac iluzii prea mari.

Domnul Levi Tof oftă, sprijinindu-se o clipă în cortel. Apoi îşi trecu cortelul la subsuoară, trase o batistă din buzunarul de la coada jachetei, cu stînga îşi descoperi pleşuvia şi cu dreapta se şterse îndesat, însă cu delicateţă, de sudoare. Transpira mai mult de enervare decît de căldură. Stătu un timp cu urechea atentă. Nu s-auzi decît un huruit depărtat de căruţă ţărănească, crescînd o clipă în liniştea asfin-

țitului, apoi stîngîndu-se. Se făcu tăcere deplină sub cer, în cîmp, în stație. Începu să țăcănească telegraful, apoi stătu și acela. Glasul telegrafistului sună deodată, cu totul straniu :

— Alo-alo !

Același glas dădu cîteva replici altor singurătăți depărtate.

— Alo ! ai spus ceva ? N-ai spus nimica ? De ce întîrzie 867 ? Alo ? de ce întîrzie 867 ? Nu înțeleg bine. S-a defectat mașina ? Alo ! atunci cînd socotiți să-l urniți din stație ? Ce Dumnezeu, bre omule, nu fiți așa de mameluci. Alo ! Răspunde, domnule, cînd îi dați drumul ? Ce mameluci ! ce mameluci ! Nu înțelegi, omule, că trebuie să mă duc peste deal ?

Domnul Levi Tof clătină capul cu melancolie, ascultînd așa absurdități. Balta, cerul, orizontul depărtat, păpușoiștile, pădurea, drumul care cotea de după deal, tăcerea în care susurau miliardele de tomniți, mirosul cald de pelin care adia din cînd în cînd — și acele strigăte ciocănind în goluri...

— Ce mameluc ! ce mameluc ! își șopti misitul, ca și cum ar fi fost singur, și bucurîndu-se numai el de descoperirea filologică. Tresări îndată către domnișoara Corban, ca s-o asigure că nu mai are mult de așteptat.

— N-ai grijă, m-am învățat cu răbdarea, domnule Levi Tof, rîse duduia Constanța. După cît văd, boierul dumnitale nu e un om tocmai desăvîrșit. Te face să aștepți.

— Pe mine poate să mă facă s-aștept oricît ; oră fixă la noi înseamnă o toleranță de două ceasuri. De data asta însă n-avem să așteptăm, vă asigur. Pe lîngă asta, cînd am pretins eu, duduie, că boierul meu e desăvîrșit ? Eu am afirmat numai că e sin-

gurul om de aici care poate să vă deie sprijin. Principala dumnisale însuşire e că iubeşte dreptatea. Am uitat să vă spun că cuconu Gheorghiţă e doctor în drept de la Paris.

— Asta mă bucură; trebuie să fie un bătrîn fin şi cultivat.

— Negreşit; am întîlnit însă la curtea dumnealui o babă pe care o chemase ca să descînte vitele bolnave. Am să vă arăt dumneavoastră şi o pădure misterioasă, pe lîngă care avem să trecem. Acea pădure are şi ea descîntec. Acum patru ani a cumpărat un automobil — marcă bună, Oakland, — pe care îl ţine însă închis într-o şură. Dumnealui se duce la Botoşani şi la Dorohoi tot cu caii, ca în vremea de demult. E adevărat că are nişte cai...

— Frumoşi?

— Frumoşi ar putea să fie, duduie, dacă i-ar hrăni mai bine. A strigat odată dumnealui: Dar cît ovăz vrei tu să le dau, bre Levi? Mie nu-mi trebuie balauri, ca să mă trîntească într-un şanţ; mie îmi trebuie cai, ca pentru vîrsta în care mă aflu! După cît înţelegeţi şi dumneavoastră, domnişoară, dărnicia stă cea din urmă pe lista însuşirilor boierului nostru. Am putea întrebuinţa chiar cuvîntul propriu. Cuconu Gheorghiţă, prietinul meu, e cam zgîrcit. Jumătate din perii albi pe care-i am eu în aceste favorite mi i-a scos dumnealui. Nu mai vorbesc de chelie, pe care o datoresc dumnisale în întregime. Pe lîngă asta e şi destul de răutăcios şi nu se înţelege cu nepoţii. Ei ar vrea să cheltuiască tot; dumnealui ar vrea să nu le deie nimic. Aici are dreptate. Dumnealui îi chiamă: Veniţi şi vă luaţi în stăpînire părţile de moşie; lăsaţi să vă ardă soarele; lucraţi cum au făcut bătrînii noştri, cum am făcut şi eu,

carele stau aici în vînt şi-n soare de cînd eram copilandru. Dumnealor rîd. Feciorii au făcut politică; unul s-a prăpădit, altul a înseninat prin străinătăţi; nepoţii şi ei tot cu politica, afară de unul care s-a ales cîntăreţ. Oricîtă politică ar face şi oricît ar cînta, sau ar dansa, tot la izvorul de parale al bătrînului se îndreaptă. Dumnealui se apără cu îndîrjire. În fond asta-i tristeţa vieţii lui, că toţi se împrăştie, lăsîndu-l singur. Mîni moare şi dumnealui — şi gata! se risipeşte totul; toţi vînd cu grabă şi cheltuiesc cu repeziciune. Banii strîngătorului în mîna cheltuitorului: la urma urmei şi asta e o funcţie socială. Cel mai tînăr dintre aceşti nepoţi s-a hotărît, însfîrşit, să vie să se aşeze aici, ca să înveţe plugăria şi să rămîie în cuibul vechi. Trebuie să ştiţi, duduie, că Vrîncenii aceştia sînt de demult.

— Nu mă îndoiesc, domnule Levi Tof. Cu toate observările dumnitale, încep să am stimă pentru cuconu Gheorghiţă.

— Dar de nepot ce spuneţi?

— După cît înţeleg de la dumneata, e un figurant, menit să creeze o iluzie.

— Nu ştiu, duduie, îngînă misitul; n-aş putea să spun încă nimica. Văd la domnul doctor Luca o silinţă; îi place să iasă, primavara, la pluguri; dar după aceea o ia prin marginea pădurii cîntînd din frunză. Vă întreb pe dumneavoastră ce garanţii de seriozitate prezintă un tînăr care face poezii. Da, da, nu rîdeţi. Înţeleg, duduie, la un boier, chefuri, aventuri şi alte prostii ale tinereţii; însă poezia e un viţiu cu consecinţi mai grave, duduie. Ei bine, cuconu Gheorghiţă e încîntat de asta. A mai descoperit domnul doctor Luca o fantazie a bătrînului şi-i place să-i găsească acestei fantazii argumente ştiinţifice. Bă-

trînului nu-i mai convin tractoarele. «Să ştii tu, Levi, strigă dumnealui la mine, şi, după ce vei şti, să înveţi şi pe alţii. Asociaţia cea mai bună este omul, vita şi pămîntul : se întreţin unul pe altul — omul realizînd cel mai mare avantaj. Tractorul tău nu-mi îngraşă mie ogorul.» Prin urmare dihăniile dumnealor de fier se odihnesc sub şoproane şi doctorul Luca îmi pretinde să le salut ca pe nişte antichităţi, cînd trecem pe lîngă ele. Aş dori mai degrabă ca domnul doctor să cunoască cît se plăteşte prăjina de arat şi cît prăjina de secere — adică să facă proză.

Domnişoara Corban se aşează mai bine în locul său şi-şi pipăi geamandanaşul.

— Am impresia că ai început a pierde răbdarea, domnule Levi Tof, zise ea.

— Încă nu, duduie, răspunse misitul ; foarte cu greu mi-aş permite eu asemenea lux. Trebuie să vă mai adaog, în ceea ce priveşte pe cuconu Gheorghiţă, că mai are un defect. Puteţi zîmbi : am să-i mai găsesc şi altele dacă întîrziem ; cu toate acestea, dumnealui rămîne tot ceea ce este. Vreau să spun că acel defect mare este lipsa de pasiune politică. Cine nu se ocupă de asemenea lucru în ţara romînească, duduie ? Toţi se ocupă, deoarece profesia asta e cea mai bună ; nu pretinde celor ce o îmbrăţişează nici studii, nici destoinicie. Şi cei doi feciori ai lui cuconu Gheorghiţă, şi cei şase nepoţi ai dumnisale, toţi au făcut şi fac politică. Cuconu Gheorghiţă se mulţămeşte să facă agricultură ; dumnealui dispreţuieşte politica. Ce spune dumnealui despre politică nu vă pot repeta eu, duduie. Sînt vorbe pe care urechile unei domnişoare nobile nu trebuie să le audă. Totuşi, într-un rînd a rostit, într-o adunare, şi un cuvînt blajin, vrednic de luat în samă. Asta s-a întîmplat

anul trecut, la sărbătorile de iarnă, cînd toţi nepoţii erau strînşi în păr. Cîţi nepoţi şi veri sînt în această familie, toţi se îndeletnicesc cu politica în felul cel mai violent posibil. Ori de cîte ori sînt în opoziţie, pîrăsc pe ceilalţi de la guvern că ar fi cei mai nerușinaţi banditi din cîţi se află pe lume. Acelaşi lucru îl spun şi ceilalţi, cînd le vine rîndul de opoziţie. Bătrînul îi ascultă pe rînd şi are aerul că-i crede şi pe unii şi pe alţii. Înfierbîntîndu-se nepoţii la petrecerea de Anul Nou, unii dintre dînşii au început iar să-i reproşeze lui cuconu Gheorghiţă, cum făceau în toţi anii, abţinerea lui sistematică de la treburile publice. Dacă nu-şi pune dumnealui în serviciul ţării capacitatea şi cinstea pe care le are, atunci cine să cîrmuiască ? Nepricepuţii şi hoţii ?

— Care hoţi ?

— Cum care hoţi, uncheşule ? De patruzeci de ani auzi vorba asta ; întăi ai auzit-o de la feciorii matale, acum o auzi şi de la noi. Au strigat alţii că se fură, strigăm şi noi că se fură. Dumneata continui să rămîi insensibil. Dumneata n-ai nimic de spus ?

— Ba da ; mă mir şi spun : bre ! bre ! bre ! bogată ţară !

Iată, domnişoară Constanţă, cine-i cuconu Gheorghiţă.

— Probabil că e un om trist şi singuratic, reflectă domnişoara Corban. Are ascuns în el puţin venin, ca şi mine.

Domnul Levi Tof privi surprins pe clienta sa ; ar fi dorit s-o vadă mai bine rîzînd, decît s-o audă rostind asemenea cuvinte.

Dintrodată, întorcînd urechea, păru a asculta, cu ochii pe jumătate închişi, o muzică cerească. Îndată dudui pămîntul în preajma staţiei şi tropotiră cai.

Levi Tof își invită clienta cu închinăciunea-i respectuoasă și galantă.

— Poftiți, duduie, docarul a sosit la timp și stă la dispoziția dumneavoastră.

Duse și așeză cu grijă geamandanașul. Dădu domnișoarei mîna, ajutînd-o să se cațăre sus, în docarul galben. Își permise să se așeze și dumnealui alături.

Vizitiul, țăran cu plete cărunte, bărbierit proaspăt, întoarse un obraz amical spre misit, observînd cu coada ochiului pe duduia cea străină. Judecînd și cumpănind el în sine lucrurile, tuși încet.

— Sărut mîna, duduie, rosti el, dînd din cap.

Asta era recomandarea. Apoi tuși a doua oară, adunînd hățurile celor doi căluți murgi în palmele-i aspre :

— Gata, duduie ? V-așteaptă boierul și se plimbă de colo-colo prin cerdac.

Domnișoara Corban nu socoti vremea nimerită ca să răspundă slujbașului. De altminteri, accentul acela de oarecare intimitate nu-i era tocmai agreabil.

— Pe mine mă chiamă Dumitrache Cîrloman, adăogi el însfîrșit.

Duduia urma să tacă.

— Eu am fost întăi și întăi vizitiu la tătuța dumneavoastră. De-atuncea, trecînd vreme destulă, se chiamă că nu vă mai aduceți aminte de mine. După ce s-a ridicat boierul nostru și s-a mutat la Pariz, m-a chemat nînașul dumneavoastră și de-atuncea am rămas la dumnealui în slujbă.

Domnișoara găsi prilej să iasă din strîmtorarea în care se găsea. Insfîrșit, putea da o replică unui asemenea slujitor prea vorbareț.

— Despre care naș vorbești dumneata ?

— Despre nînaşul dumneavoastră, duduie. Acuma v-aşteaptă ; mi-a poruncit să nu care cumva să întîrzii. De-aceea am şi venit aşa de repede.

— Duduia a observat asta, se amestecă misitul, şi n-are să uite cele de cuviinţă.

— Ei, atuncea-i bun. La crîşma cea nouă a lui Gavriliţanu, chiar ieri s-a descărcat vin nou din Ţara-de-Jos.

Işi aşeză mai bine căciula pe urechea stîngă, lăsă să-i cadă de pe umeri mantaua întunecoasă de pănură şi, lungindu-se puţin înainte, dădu drumul unui şuierat sălbatic, strîngînd hăţurile. Murgii puseră boturile în piept şi porniră cu mai mare putere. La cotitura unui muncel, gara dispăru dintrodată. Apăru o vălcea, c-un pîrău străjuit de sălcii vechi. Docarul durui înfundat pe un podeţ şi trecu îndată în altă cotitură, la un deal trăgănat. Fără să-şi moaie trapul harnic, caii suiră printre mirişti aurite de soarele pieziş. Sus, în laturea dreaptă a drumului, se desfăcea o pădurice către o ruptură de văi cu ponoare înfricoşate.

Misitul puse pe neaşteptate o întrebare :

— Duduia ar vrea să ştie ce întindere are pădurea asta.

Dumitrache Cîrloman găsi de cuviinţă să rîdă :

— Care pădure, domnule ? Asta-i pădure ? Să meargă duduia să vadă codrii boiereşti de la Valea Mare. Umbli fără sfîrşit printr-înşii de-a mai mare dragul. Acolo a fost în vremea veche salaş de hoţi. Las' că şi acuma se găsesc unii care hălăduiesc acolo ; însă de noi se tem.

— De cine se tem, bade Dumitrache ?

— De noi, adicătelea de boier. La stînile şi la standoalele noastre-i pace. Vine unul dintre aceia şi

cere mîncare ori hodină ; pe urmă se duce în treaba lui. Cum au ieşit din hotarele noastre, au alt coraj ; dar aici nu îndrăznesc, fiind lege tare.

După o clipă de gîndire, Cîrloman îşi scutură uşor căciula într-o parte.

— Hm ! nu cumva vrei dumneata, domnu Livitov, să vinzi pădurea asta duduii ? Ascultă mata, duduie, ce ţi-oi spune eu, ca unul carele am fost slujitor la tătuţa matale şi am mîncat pîne în casa dumneavoastră. Cotlonul ista de pădurice e numai spinării şi tihărăi nestrăbătute. Aicea, duduie, e o lupărie care nu se mai află. Ist-an, au fătat şapte haite. Unde-i chip să se apropie cineva, noaptea, de domnia unor asemenea dihănii ? Are adicătelea cuconu Gheorghiţă un gust să nu se atingă nimene de sălbătăciile şi spinăriile de aici şi să lese lupii în pace. Apoi după ce se pune omătul, cam pe după Sfinţii Arhangheli, face dumnealui mare vînătoare. Vin boierii cei tineri şi ies satele de înconjură rătăcănile. Atuncea îşi dau lupii vama.

— Eu nu înţeleg, se amestecă misitul, cu o mirare prea pronunţată, cum de lasă boierul să se înmulţească fiarele în inima moşiei ?

— Aşi ! cunosc eu de ce mă întrebi dumneata, cu şireclic, despre asta, rîse vizitiul. Ca să afle duduia că lupăria asta e paza păşunilor lui cuconu Gheorghiţă ? Apoi care om din aceste sate îndrăzneşte să deie drumul vitelor, în vremea nopţii, la imaşurile şi la fînaţurile boiereşti ? He-he ! îşi scutură Cîrloman cu mare admiraţie căciula, eu n-am cunoscut în viaţa mea boier mai chibzuit şi mai viclean. Precum se cuvine să fie ! o încredinţă el pe domnişoara Corban c-o privire piezişă.

IV

Unde se începe o anchetă și se arată indignările și mîhnirile bătrînului Vrînceanu.

Drumul cobora acuma lin, cotind într-același timp necontenit pe după un umăr de deal, pînă ce dădu într-o aleie lungă de tei bătrîni. La capătul aleii, biserica și curtea; pe vale, satul, cu fumuri nalte deasupra caselor acoperite cu stuh. Ici-colo scînteiau și acoperișuri de tablă. Duduia Tanța cerceta în tăcere peisagiul; îi părea cu desăvîrșire străin, de și, desigur, mai trecuse cîndva pe subt aceste șiruri de copaci rotați. În aceeași ordine sentimentală, pe care și-o supraveghea, încerca să adune din sfărîmăturile trecutului imaginea aceluia pe care și-l afla, cu surprindere, naș. «Trebuie să fie un moșnegel nu tocmai simpatic, cugeta ea; probabil că nu mi-a adus niciodată cadouri. Mi-e cu neputință să mi-l înfățișez, de și această după-amiază de toamnă are în ea tot ce poate alimenta o înduioșare. E o lumină dulce, ar zice poetul local, e o lumină dulce ca un regret al celor morți...»

Vizitiul găsi iarăși ceva de spus, pe neașteptate:

— Iaca, vedeți dumneavoastră dincolo de sat și de vale, un început de pădure? Să știți că și acolo trăiesc oameni. Se chiamă Șipote. De-acolo sîntem noi.

Nu-i atita departe, cît îi loc singuratic. Drumul merge pe aiurea, drept la Movileni, la cuconu Gherasim.

— Am înțeles, răspunse scurt duduia Tanța.

— Eu am să vă mai spun una și pe urmă tac, adaose Dumitrache Cîrloman; să știți că boierul nostru nu-i în toane tocmai bune; mi se pare că are o suparare; l-a și trimes pe cuconașul cel tînăr la tîrg la Botoșani, să-i aducă un răspuns.

— Ce răspuns poate fi? mormăi misitul. Răspunsul i-l aduc eu.

Vizitiul își așeză căciula drept, după o altă rînduială; trase în spate haina de pănură, legîndu-i baierele sub bărbie; luă, pe capră, înfățișarea cea mai cuviincioasă cu putință. După ce spusese toate cîte avea de spus, ca să i se rotunzească bacșișul cît mai bine, nu-i mai rămînea decît să treacă fără primejdie pe sub privirile boierului celui bătrîn. Lăsă caii mai domol și-i îngădui să joace prin florile de lumină ale aleii, apoi ocoli ieșind în soare, la o terasă largă de piatră. Cerdacul cel mare de taifasuri lungi era, în parte, cătră livadă. Aici era locul de primire. Stăpînul ieși numaidecît. Era încă nalt și dîrz. Avea păr alb tuns scurt și mustața deasemeni, tușinată drept, deasupra buzei. Privi cătră vizitatoare țintă, cu ochi mici, grămădiți în pungile pleoapelor. Obrazu-i sever era de pergament botit și roșcat.

Domnișoara Constanța se întreba nedumerită:

— Am mai văzut eu vreodată asemenea moșneag?

Făcu din cap un salut cît putu mai grațios.

Bătrînul o aștepta să se coboare, cercetîndu-i înfățișarea. Nici pălărioara de *feutre sable*, nici mantaua în aceeași coloare, nici voalul, nici mănușile, nici pantofii de piele de crocodil nu păreau a mulțămi gustul probabil din alt veac al acestui bătrîn; cu aceeași

atenție observa și domnișoara Corban impresia pe care o putea face. Boierul mormăi cîrnind nasul. Se adresase vizitiului:

— N-ai mînat prea tare?

— Doamne-ferește, cucoane!

— Măi Cîrlomane, pare-mi-se că ai umblat vîrtej.

— Unde se află una ca asta, cucoane!

De la nemulțămirea încruntată pe care o arăta lui Cîrloman, coborînd cu două observații două trepte, cuconu Gheorghiță făcu să urmeze, pe a treia treaptă, o înfățișare cu totul nouă. Se sili să zîmbească acelei tinereți încă nedumerite. Apucîndu-i cu două degete mînuța dreaptă, își îngădui să întoarcă pe vizitatoare cu obrazul spre soare, ca s-o înțeleagă mai bine.

— Da, da, aprobă el, ca și cum ar fi fost vorba de o mîncare delicată. Să fii mata fata lui Dionis și a Eufrosinei? Asta mi se pare mie tare curios.

— Sînt Constanța Corban, răspunse destul de rece vizitatoarea.

— Am înțeles; nu mă îndoiesc de asta; am ținut în brațe la botez pe mama dumnitale; au trecut cîțiva ani de cînd era ea un prunc — ca să te văd pe dumneata acuma mai înaltă și, aș putea spune, mai frumoasă decît era ea.

Levi Tof se amestecă destul de sfios:

— Se știe și se verifică încă o dată că obrazul unei dudui frumoase e cea mai bună scrisoare de recomandație.

Bătrînul întoarse capul peste umăr:

— Aici erai, Levi?

— Aici. Vă salut cu respect.

— Ascultă, Levi. Ție trebuie să-ți mulțămesc că mi-ai procurat plăcerea asta.

— Sînt bucuros, cucoane Gheorghiță.

— Însă sînt nemulțămit de domnișoara asta care, știind că mă aflu aici și că sînt în viață, m-a ocolit.

— Drept să vă spun, domnule...

— Te poftesc, duduie: eu nu sînt «domnule», căci te-am ținut și pe dumneata în brațe. Mărturisește că nu te-ai gîndit la asta; dumneavoastră cei din ziua de astăzi aveți alte preocupări. Dionis și Eufrosina au fost în casa asta de atîtea ori; mi-au fost prietini și i-am iubit ca pe copiii mei; dar crezi dumneata că, după ce s-au ridicat cu totul și au plecat, mi-au mai dat vreun semn? Prăpădiți și străini am rămas unii de alții. Graba și plăcerile: acestea-s resortul unor anumiți oameni. Iată unde au ajuns. Cînd erai mică, te-au lepădat în sama unei bone, pe urmă a unei guvernante; după ce ai crescut, te-au lăsat pe socoteală proprie, după moda anglo-saxonă. Poftim rezultatul: ești aci de zece zile ori de două săptămîni numai între dușmani, cum e firesc, și stai deoparte, căci noi am murit, nu-i așa? Fumezi și te plictisești.

— Încă nu fumez.

— Nu? Mă mir; este și asta ceva. Vra să zică ai uitat complect!

— Recunosc, oftă fără convingere duduia Tanța. Acuma însă am început a-mi aduce aminte.

— Să nu crezi dumneata, fetiță, că un bătrîn de optzeci de ani poate fi înșelat cu ușurință.

— De șaptezeci și opt, nînașule.

— Bine că mă întinerești; îți sînt recunoscător.

«Mai mult vrea să pară vechi și original, îl pîndea duduia Constanța pe nînașul său. E îmbrăcat corect și are bine aranjate cravata și dantura.»

Bătrînul îi lăsase mînuța și se întorsese în loc c-un strigăt puternic și gros, parcă ar fi vrut s-o sparie:

— Anică !

— Aici-s, cuconașule, răspunse în aceeași clipă servitoarea, din umbra unei uși arcuite.

— Ai deschis odaia duducilor ?

— Deschis, cuconașule.

— Madama a descuiat scrinul ?

— Descuiat. Sînt toate gata. Duduia poate să facă și baie. Este și *pudură* de cea întunecată, pentru piele pîrlită de soare.

Duduia Tanța rîse, arătînd dinți foarte frumoși. Bătrînul stătu la îndoială, apoi se hotărî să pară și el vesel. Levi Tof însă îl cîntărea și înțelegea foarte bine că trebuie să se fi întîmplat ceva neplăcut la Luncavăț. N-avea vreme să-și puie dinainte cortelul și să-și înceapă filosofiile, căci trebuia să fie atent la cele ce se petreceau în clipa de față. Explicația urma s-o aibă, de altfel, fără întîrziere chiar din gura boierului. Caracterul lui cuconu Gheorghiță era așa, încît trebuia să dea pe față totul cu primul prilej, într-o explozie, sau chiar și în mai multe explozii.

— Să arătați duduii drumul în cerdac, porunci bătrînul către slujnicile nevăzute din dosul ușilor. Vină încoace, Levi.

Boierul avea vocea lui puțin răgușită pe care misitul o cunoștea.

După ce trecură în cerdacul larg, umbrit de meri încărcați de roadă, bătrînul Gheorghiță Vrînceanu începu să se plimbe încolo și încoace, bocănind pe dușamele. Pufnea din cînd în cînd și arunca o privire nemulțămită spre domnul Levi Tof. Misitul încercă să lămurească în puține cuvinte năcazul domnișoarei Corban.

Boierul părea plictisit.

— Trebuie să vă informez, cucoane Gheorghiță, adăogi atunci Levi Tof, că vă aduc o ofertă destul de bună pentru mazere.

— Ce? cum? aruncă posomorît vorbele bătrînul.

Levi Tof tăcu.

— Ai spus ceva?

— N-am spus nimic.

— Ascultă, Levi, se opri bătrînul, cu sprînceana încruntată. N-am eu supărări și nacazuri destule?

Misitul încercă să se facă mai mic, pe un colț de divan, și tăcu prudent.

— Am destule supărări, nacazuri și indignări, afirmă boierul. Acuma, poftim! tu îmi aduci și beleaua asta pe cap!

Domnul Levi Tof se holbă cu groază într-o latură. Domnișoara Constanța Corban apăruse chiar în clipa aceea, nesimțit, în cadrul unei uși. Auzise deslușit observarea bătrînului Vrînceanu. Clipi din ochi, ca și cum ar fi fulgerat, apoi ieși în lumină, cu cel mai delicat zîmbet de răutate.

— Ce fel de tusă te-a apucat așa de brusc, domnule Levi Tof? se miră ea.

Apoi se întoarse spre bătrîn:

— Am auzit perfect cuvîntul, domnule, și sînt încîntată că l-am auzit. Cel puțin acum n-aveți să tăgăduiți că nu sînt deloc o pricină de plăcere, cum bănuiam de altminteri, și că cea mai elementară datorie a mea este să mă retrag.

— Ce face? Cum? se încreți hursuz bătrînul; și ce-i dacă ai auzit? parcă eu spun că n-ai auzit? Am spus că mi-ai făcut plăcere și te rog să nu mă înfrunți; însă desigur că ești o povară pentru un om cu atîtea nemulțămiri.

— Da ; și vreau să trag consecințile.

— N-ai a trage nici o consecință. Nacazu-i nacaz : trebuie să scăpăm amîndoi de el. Fă bine, fetiță, și așează-te pe divan, ca să stăm de vorbă.

— Nu.

— Ba da. Nu cumva vei fi avînd acuma intenția să plîngi ?

— Nu, domnule, n-am nici o intenție să plîng ; de cînd sînt singură, n-am plîns niciodată.

— Asta nu-i rău. Te poftesc, fetiță, să nu-mi spui «domnule»... Am mai făcut, mi se pare, observația asta.

— Am să spun cum cred eu că e bine și am să rog pe domnul Levi Tof să mă întovărășască.

— Ași ! Levi nu se mișcă din locul lui. Iar dumneata ai să faci bine să te așezi pe divan. Leapădă ghimpii ; ia perne moi. Ei, ce vrei să-ți fac ? poți să susții că nu ești belea ?

— Fără îndoială că sînt.

— Ei, atunci, dacă ești, povestește-ți încurcătura, ca să știu cum să te descurc. Altfel nu se poate. Am intrat la robie. Ce liniște mai pot avea eu — între atîtea altele — cînd știu că copila unui prietin vechi e persecutată de un bandit ca acela ? E un bandit, care trebuie spînzurat cît mai sus.

— Nu pretind, nînașule, decît să plece și să mă lese în pace.

— A, nu-i destul. Hai, fii cuminte ; stai colea. Explică-mi toată afacerea. De la Levi am înțeles ceva, dar foarte puțin.

Domnișoara Corban stătu puțin la îndoială, cu sprînceana nouroasă, apoi se așeză cu hotărîre pe divan, însă în alt loc decît acel pe care i-l arătase bătrînul. Domnul Levi Tof urma să tacă. Pîndea mo-

mentul ca să facă o schimă cu obrazul, un semn cu mîna, îndemnînd pe clienta sa la liniște și la supunere.

Așa-i boierul acesta ; trebuie să-l cunoști și să-i rabzi capriciile. Însă fetele frumoase nu sînt făcute ca să rabde capriciile altora ! suspină în sine domnul Levi Tof. Se frămîntă în locul lui, c-o voce cîntată în chipul cel mai împăciuitor :

— Poate domnișoara dorește să înceapă cu întîmplările de la Viena. Eu sînt de prisos, mă pot întoarce mai pe urmă, dacă veți avea nevoie de mine și veți aprecia că pot să-mi dau și eu o părere.

Domnișoara Corban își scutură capul, făcînd să-i fulgere picăturile de la urechi.

— Nu, domnule. Poți sta liniștit la locul dumnitale. N-am nici o intenție să servesc un foileton de sensație. Părinții mei au pierit în împrejurări tragice. Aș fi preferat să se întîmple altfel ; dar ceea ce numesc unii destin și divinitate și ceea ce numesc eu o întîmplare stupidă a făcut din mine o ființă complect dezorientată. Am fost crescută rău, am fost obișnuită să nu-mi lipsească nimic și să-mi satisfac toate capriciile ; am fost împresurată de zîmbete ; iată-mă ajunsă într-o chilie de la Movileni în care miroase a mucegai ; în camera din dreapta plouă prin tavan ; în cea din stînga a crescut un pui de salcîm prin spărturile dușamelelor. Ca să ajung aici, am fost nevoită să trec pe subt alte furci : vă rog să mă scutiți de toate aceste capitole, pe care vreau să le uit și cred că am să ajung să le uit. Pot să urmez ?

Bătrînul stătuse în loc, ascultînd acest exordiu rece. Cînd domnișoara puse întrebarea din urmă ridicînd brusc ochii, el își reluă plimbarea ; după cîțiva pași se întoarse și se opri din nou.

— Poți să urmezi, zise el c-o voce coborîtă, pe care vizitatoarea o auzea pentru întâia oară. Dar înainte de toate doresc să știu dacă afacerile lui Dionis au rămas în bună rînduială.

— Desigur, răspunse domnișoara Corban, întorcîndu-și privirile spre colțul cerdacului. Cele două moșii din județul Putna au fost vîndute îndată după război.

— Dar pădurea de la Asău ?

— Aceea nu mai era de mult. Timp de cîteva luni, cît au durat socotelile și verificările notarului Roth, om precis și onorabil, am învățat umilință și răbdare. Eu nu existasem în preocupările părinților mei. După șase luni, am înțeles că trebuie să muncesc, ceea ce îmi părea o absurditate. Însfîrșit, Herr Roth a dat la lumină un sold de acțiuni de drum de fier și bancnote în favoarea mea ; asta îmi permitea să plutesc la suprafață ; și, însfîrșit, cu destulă îndoială, mi-a pus deoparte și actele Movilenilor, care pare să fie moștenirea mea, de și de cîțiva ani nu se mai văd intrări de sume sau măcar simple scrisori privitoare la această proprietate. Am stat la îndoială dacă trebuie ori nu să mă mai întorc într-o țară cu care nu mai aveam nici o legătură. Un simplu fapt, cu totul neînsemnat în aparență, trebuia să mă hotărască. Două femei, dadacele mele, ne însoțiseră în străinătate. Am vorbit cu dînsele vreme de zece ani limba lor și le ceteam gazetele din țară, care cădeau nedesfăcute de pe biroul tatălui meu. Am adresat o scrisoare domnului Gherasim Tulbure, pe urmă m-am hotărît subit să vin eu singură la Movileni, să stabilesc raporturi directe și vorbite : să cer conturile vechi, prețurile recoltelor și celelalte. Dacă n-ar fi

fost dadacele și aș fi uitat limba, nu mai veneam. Acesta-i cazul meu; nu e deloc faimos.

Bătrînul Vrînceanu începu să se plimbe iar.

— Actele sînt în geamandanaș, dădu informația domnul Levi Tof. Văzute, recunoscute, ștampilate, parafate; traduse la Viena, înregistrate la Ministerul de Externe din București; aduse la cunoștința autorităților de aici și introduse în justiție.

— Atuncea cum? întrebă boierul.

— Iată cum, se grăbi să răspundă c-un fel de satisfacție domnișoara Corban. M-am coborît în stația Movileni; am lăsat bagajele la gară și am făcut drumul pe jos pînă la curte. Aveam un băț de excursie, un mic revolver în poșetă, o manta de cauciuc pe braț, o fustă scurtă de postav cafeniu și ghete asortate, cu talpa groasă. M-a călăuzit un om din partea locului. Ca să mă informeze cine-i el, s-a recomandat că el e Dumitru, «cel care a prăpădit un proces cu niște boi». Și la ispitirile pe care le făceam cu privire la Movileni, mi-a dat încredințările cele mai ferme că «asta-i moșia lui cuconu Gherasim».

— Știi bine asta? îl ispitesc eu.

— Da' cum să nu știu? Întreabă mata pe oricine.

— Cînd a cumpărat-o?

— Asta n-oi putea spune. Ar trebui să-l întrebi pe dumnealui.

— De la cine a cumpărat-o?

— Apoi, duduie, s-aude că i-ar fi lepădat-o unu Corban. Ce zice acel Corban, fugit prin străinătăți? Măi Gherasime, dă-mi ce mi-i da pe moșie; tu ai lucrat-o, tu ai dus-o, tu o știi, a ta să fie, după cuviință. Iaca, duduie, aici e curtea veche; iaca, dincoace, e curtea lui Gherasim. Ce să spun? unii oameni au noroc de găsesc o comoară.

După ce a rostit aceste cuvinte enigmatice, omul care a prăpădit un proces cu niște boi s-a dat la o parte și a intrat într-o grădină. Eu am bătut în poartă, la «curtea» lui Gherasim.

A ieșit o femeie și s-a uitat cu multă curiozitate la mine, cînd dintr-o parte, cînd din alta.

— Bună ziua.

— Mulțămim dumnitale. Ce poftiți mata?

— Caut pe domnul Gherasim Tulbure.

— Dar ce ai cu el?

— Am cu dumnealui puțină treabă.

— Și ce treabă ai mata cu barbatul meu?

— Am treabă să poftească la mine; să-mi deie cheile de la curte, să-mi deschidă casa și să-și aducă socotelile.

Cînd s-a auzit vorba asta, s-a iscat zvoană la curtea vechilului.

Nevastă-sa, Natalia, l-a scos pe Gherasim numaidecît dintr-un dos și mi l-a adus, împingîndu-l de la spate.

El s-a uitat la mine întăi din partea dreaptă, pe urmă din partea stîngă și m-a lăsat tot dincolo de poartă.

— Care chei? care socoteli? Cine ești mata? cînd ai venit? Noi nu știm să fi avut cuconu Dionis moștenitor. Cine l-a pus să se ducă în străinătăți? Crezi dumneata că moșiile se poartă cu vorbe? Moșiile se poartă cu parale. Și crezi dumneata că moșiile produc venituri? Cine crede că, în ziua de azi, moșiile produc venituri, se înșală. O moșie ca Movileni astăzi se lucrează în pagubă. Cine îmi răspunde mie banii pe care i-am pus ca să ar, să samăn, să întrețin acareturi, să plătesc datorii și ipoteci? Dumneata știi de asta?

— Nu știu, domnule Tulbure. Te rog fii bun și-mi deschide casa și dă-mi socotelile de care pomenești.

Nu mai înșir parlamentările care au urmat. Trebuia să vin din alte suferinți și umilinți, ca să am înțelegerea unor asemenea împrejurări ridicole. Îmi impuneam oarecum un rol de spectatoare, supraveghindu-mă. Mă amuzau replicile femeii și ale bărbatului. Însfîrșit au trebuit să accepte în chip provizor catastrofa care se producea și mi-au deschis casa în care m-am născut. Mă grăbesc să dau informația că n-am simțit nici o mișcare sufletească intrînd în mirosurile vechi și nimic nu mi-a evocat trecutul.

Îndată ce am pus astfel piciorul în prag, m-am uitat în juru-mi. Am căutat sprijinul autorității. Pretorul era la douăzeci de kilometri distanță. Primarul plecase de un sfert de ceas la Botoșani. Pe notar l-am găsit prinzînd muște. Cum m-a văzut și i-am spus cine sînt, a fost foarte curios să-mi cerceteze carnetul de identitate. În ceea ce privea treburile moșiei, s-a declarat cu desăvîrșire incapabil să-mi dea vreo informație. Pe cît știe el, Gherasim Tulbure duce de mulți ani greutățile și nacazurile, și tot el ar trebui lăsat să-și vadă înainte de treabă.

— Nu e vorba despre asta, domnule.

— Dar despre ce, mă rog matale?

— E vorba despre un bun al meu pe care vin să-l iau în stăpînire și pretind să mi se înfățișeze socotelile, inventarul și hotarele.

— Au să se înfățișeze și au să se deie toate; să n-ai mata nici o grijă; Gherasim e băiet detreabă și-i din partidul nostru, care-i acuma la putere; la alegeri s-a luptat ca un leu și domnul prefect ține la

dînsul ca la ochii din cap. Așa că eu, duduie, te rog pe mata să te duci să vorbești cu «cel mare».

L-am lăsat să-și urmeze înainte exercițiul cu mușchii și m-am retras, amuzată întrucîtva de întorsătura pe care o luau lucrurile.

Am văzut pe cel mare, adică pe domnul prefect. Domnul prefect e un om încredințat că e bărbat frumos, ceea ce e adevărat, și că, deci, datoria lui e să facă curte unei femei tinere. L-am făcut atent, în chip delicat, că vizita mea are cu totul alt scop. A rămas mirat de insistența mea. A! este o chestie cu Gherasim Tulbure? E un om pe care-l cunoaște; ar trebui lăsat să-și vadă de treabă. Cum se poate? Nu vrea să dea pe samă? Nu-i nevoie să așteptăm o punere în posesie formală; am să-l chem la mine să-i bat din picior! Auzi dumneata? Ce? a nebunit? — Domnule prefect, nu cred să fi nebunit. — Ba, din cîte-mi spui mata, duduie, văd că a nebunit. Am să-l pun la rezon. Mai cu samă nu-mi place obrăznicia lui față de asemenea persoană. Să fii mata încredințată că se va face cum poruncești.

M-am uitat de sus și cu răceală la domnul prefect; cred că n-am făcut bine. În așteptarea fulgerului său, m-am consultat din nou cu avocatul. Dumnealui mă îndemnase la asemenea demers, ca să scurtăm căile. De altminteri și pe dumnealui îl alesesem bine: e decanul baroului și personagiu cu influență. Ascultă zîmbind, înțelege perfect, încuviințînd din cap cu gravitate. — Duduie, zice, eu sînt un doctor care nu mă înșel; boala e ușoară, însă va trebui să dureze. Dacă dumneavoastră intenționați să plecați în străinătate, îmi puteți lăsa o procură. I-am mulțămit frumos de sfat.

Domnișoara Corban tăcu dintrodată și întoarse ochii spre amurg. Ar mai fi putut face comentarii; le înghiți oarecum pe toate cu displăcere și-și strînse buzele.

Bătrînul o privi gînditor. Începu să se plimbe iar, cu mîinile la spate. Din cînd în cînd ridica dreapta și-și freca energic tîmpla. Cu fruntea încrețită, domnul Levi Tof îi urmărea și-i pîndea toate mișcările: era evident că nici atitudinea, nici mișcările lui cuconu Gheorghiță nu-i plăceau.

Boierul făcu ocolul cerdacului și se opri în locul de unde plecase.

— Levi, zise el, tu nu pleci; rămîi aici; ai să joci cu mine trei partide de pichet.

— Cucoane Gheorghiță, îndrăzni misitul, faceți bine că trimeteți mîni pe contabilul dumneavoastră la Movileni.

— Levi, ți-am spus ce ai de făcut. Tu taci din gură. E bine să te duci și tu acolo, mîni, cu Iorgu contabilul.

Porni iar să se plimbe, făcînd ocolul.

Se opri iar.

— Să se trimeată răspuns lui Păun să nu plece! strigă el către stîlpii cerdacului încununați de caprifoi. Ați auzit?

— Da, cuconașule, răspunse cineva de undeva, din lăuntrul casei.

— Să steie și s-aștepte pînă ce l-oi chema. Ați auzit?

— Auzit, cuconașule.

După ce făcu și a treia plimbare, frecîndu-și cu energie tîmpla, rămase cu ochii holbați asupra domnișoarei Corban.

— In clipa asta să știi că nu-s bun de nimic, fetiță, zise el, zîmbind strîmb. Nu-mi place nici că nu-mi pot găsi loc, nici că sînt silit să vorbesc. Umblă fierea în mine ia așa: parcă mă săgetează. Sînt tulburat, nu vreau să hotărăsc, în sara asta, nimic. Am nevoie întâi să cetesc eu faptele și după aceea să le las să destileze în mine acea otravă care mă limpezește deplin. Atuncea mi-am luat de-o grijă; ce am hotărît se săvîrșește. Auzi dumneata! pufni el către stîlpii cerdacului, mai făcînd o dată ocolul. Te rog să mă ierți, se întoarse el posomorît către domnișoara Corban, și să-mi dai voie să lepăd din mine celelalte supărări și indignări pe care le am. La urmă am să rămîn numai cu boclucul acesta. Phe! auzi dumneata comedie! Ai văzut ce poate ieși dintr-un om detreabă? Tatăl său a fost om cumsecade, duduie!

— Cine, nînașule?

— Tatăl lui Gherasim. L-am avut sub mîna mea ani de zile. De-atuncea-i mult; poate am uitat, dar mi se pare că și-ntr-acela mi-a venit să trag cu pușca. L-am lăsat; am văzut că n-am eu dreptate; nu mă înșelase la vînzarea grîului, ci la vînzarea fînului. Care socotești dumneata că este indignarea mea cea dintâi? Indignarea mea cea dintâi este că Dionis — tatu-tău — a săvîrșit ceea ce se știe. Stăi la locul tău, Levi; n-ai nevoie s-asculți; nu te mișca. Sînt indignat că a fost prost (te rog, fată, să mă ierți!). In tagma asta sînt destui, slavă Domnului; dar el a exagerat. Indignarea mea de-al doilea este împotriva tinerilor din ziua de azi, care vor să le curgă aur în creștet fără să miște un deget. Ce-a făcut, mă rog, Luca? prin ce fapte și-a creat drept la casa mea de bani?

— Vai, ce nume de evanghelist, nînașule! Cine-i domnul Luca?

— E un tînăr care nu-mi este de nici un folos, fetiță. Își dă aere de savant și de poet; dar nu-i nici una, nici alta. După ce s-a scris «Concertul în luncă», eu nu mai dau voie nimănui să înșire cai verzi pe pereți! Iar medicina pe care pretinde dumnealui c-a învățat-o la Universitatea din Cluj nu face doi bani, de și am dat pe dînsa nici nu-ți închipui dumneata cîte vagoane de grîu! nu-ți poți închipui cîte vagoane de grîu! Ce-i, mă rog, un medic? îl întreb eu și te întreb și pe dumneata. Un individ care vine la mine, îmi pretinde să scot limba și socotește cu ceasornicul de cîte ori îmi bate inima; după aceea mă lasă să mă însănătoșez, căci eu nu-s așa de naiv să dau parale la spițerie pentru rețetele lui. Asta-i un medic; pe cînd eu îi pretind să știe a recolta grîu de pe moșiile bătrînilor, mai ales după ce acei bătrîni s-or duce de aici, vindecați definitiv de supărările lor.

Începea să se întunece. Umbra livezii se albăstrea. Una dintre slujnicile dinlăuntru ciocăni ușor la ușă, apoi apăru. Era alta decît cele două pe care le văzuse pînă atunci domnișoara Corban. Acuma îi era și mai greu să le deosebească, deoarece toate aveau cam aceeași înfățișare și aceeași îmbrăcăminte. Erau «femei stătute», cum știa ea că se spune la țară, adică trecute de patruzeci de ani. Mîncarea de la curte le îngrășase îndestulător, ca să le puie în evidență unele proeminențe și bărbiile. Purtau șorț alb și cununiță de horbotă.

— Ce este, Anică? întrebă brusc bătrînul. Fără să aștepte răspuns, adăogi: Poruncește bucătarului să întîrzie masa, pînă ce-oi da eu semn.

— Da, cuconașule. Am venit să vă poftesc la telefon.

— A, telefonul! Trebuie să fie doctorul Luca, evanghelistul dumnitale, rîse el strîmb către vizitatoare.

— Nu-mi recunosc nici un drept asupra doctorilor și evangheliștilor, se împotrivi domnișoara Corban, ca și cum ar fi întors niște cornițe.

— Cred; nici eu nu vreau să-mi recunosc asupra lor vreun drept. Du-te tu, Levi, și primește răspunsul pe care îl aștept. Fă-mi acest serviciu.

Bătrînul se lăsă pe scaun. Păru dintrodată obosit. Figura lui încrețită, cu rîs strîmbat, era în legătură, probabil, cu tulburarea care-l agita. Ochii lui păruseră, în prima jumătate de ceas, normali domnișoarei Corban. Acuma unul privea pieziș, înlăuntru. Nu era același. Era afectat de strabism cînd ochiul drept, cînd cel stîng. Din pricina asta obrazul bolit părea a avea un rictus; era evident că bătrînul nu voia să zîmbească.

Domnișoara Constanța îl privea cu atenție. De cum se ridicase Levi Tof și ieșise, bătrînul boier căzuse într-un fel de reverie, privind într-un singur punct, în fundul cel mai întunecat al cerdacului. O altă slujnică intră și depuse pe o masă două lumînări în globuri de sticlă.

Domnul Levi Tof se întoarse destul de curînd.

— Spune, Levi, murmură răgușit bătrînul.

— Cucoane Gheorghiță, răspunse cu delicatețe misitul; domnul doctor Luca vă transmite această simplă informație, textual: «În noaptea de 31 august spre 1 septemvrie, ora 12 și un sfert».

— Cum? ai auzit bine?

— Exact, cucoane Gheorghiță, întocmai precum v-am spus.

Domnul Levi Tof se așează la locul său. Urmă tăcere. Bătrînul lăsă să-i atîrne mîna stîngă pe marginea jilțului.

— Ascultă, fată, începu el, cu liniște aparentă, ridicînd ochi punctați de lumină spre domnișoara Corban. Asta-i supărarea pe care vreau s-o lepăd, pe lîngă indignările celelalte.

Domnișoara Tanța avu întăi intenția să joace rolul ce se impune în asemenea împrejurări: să sară de pe divan, să se apropie de bătrîn și să-i cuprindă o mînă. Avu plăcerea să constate că e mai bine să rămîie sinceră. Nu simțise încă născînd în ea sentimente deosebite pentru acest bătrîn, altfel destul de interesant. Era mai mult curioasă; deci rămase în locul confortabil unde se afla.

— Iată ce este, în puține vorbe, urmă bătrînul Vrînceanu.

Sînt opt ori nouă ani de cînd s-a înfățișat la mine un om străin, întrebîndu-mă dacă n-am nevoie de un slujitor bun la vite. Avea acte în regulă, vîrstă potrivită — bărbat voinic și cărunt — și înfățișare blîndă. Era de loc de peste munți; dintr-un sat de pe lîngă Brețcu. Fusese la cătane; știință de carte n-avea; se îndeletnicise cîndva și cu ciobănia; slujise și la un grof; pe urmă grofu1 pierind, el ieșise în lume după alt stăpîn. Îl căuta pe acest stăpîn de optsprezece luni. Se oprise ici-colea; nu-i plăcea. La mine, cît stătuse în preajma curții, observînd și pîndind, văzuse vite frumoase și auzise și o larmă care-i plăcea, de tot felul de animale și orătănii.

— Dacă mă primești, măria ta, zice el, eu am să cerc să rămîn aici. Numai să nu fiu prea tare asuprit și să mă lași, măria ta, să îngrijesc cum știu eu de vietăți.

Îl lăs să-și vadă de treburi și-l priveghez.

Ce-avea el care nu mi-a plăcut de la început? dar pe urmă m-am deprins. Se ruga și se închina, dimineața, cam mult. Mie nu-mi convine să-și piardă slujitorii vremea. Fă-ți repede cruce; pune mîna pe pîne și pe brînză și du-te la treaba ta. După ce se ruga, își rotea ochii împrejuru-i, observînd să nu-i fie straiul ponosit. Asta iar, după a mea părere, e pierdere de vreme. Și o cămeșă totdeauna spălată și curată e un lux de prisos pentru un servitor la vite. Să vezi, însă, ce se întîmpla după ce ieșea de la rugăciune și de la inspecție. La vite și la paseri fusese el din zori, îndată ce sărise din așternut; cum ieșea de la rugăciune, îmbrăcat și pieptănat, — vacile, viteii, mînzii și iepele, porcii, juncii — care pe unde erau în ogrăzile lor — veneau către el și-l salutau. Te rog să nu zîmbești.

— Nu zîmbesc, nînașule.

— Te rog să nu zîmbești. Ceea ce spun e adevăr. Departe de a zîmbi, eu stăteam și mă uitam cu nedumerire și cu oarecare sfială. Pe urmă am văzut eu la el tot meșteșugul, care nu era decît blîndețea. Și mai era o cunoaștere secretă a naturii animalelor: cînd și cum trebuia să le vorbească, în ce chip trebuia să le dea mîncare, unde-i partea cea mai sensibilă a pielii, ca să le mîngîie, Am văzut curcani venind la el și prezentîndu-i capul, iar el îi scărpina ușor sub apendicele ciocului, trecînd delicat sub moț degetul cel mic. Am stat mult și m-am uitat cu interes cum dresează purceii. (Eu am instalații frumoase pentru porci de rasă York.) Omul meu întrebuința o vărguță ca o baghetă magică. Abia îi atingea și le spunea un număr ori un nume la fiecare. În legătură cu mîncarea și cu boxele lor, administra așa fel acea

baghetă și numele ori numărul care răspundea fiecăruia, încît petreceam ca la un teatru de varietăți. Vițel, mînz, cucoș urmau aceeași administrație și educație. Așa încît, în doi ani am avut o generație de făpturi ale lui Dumnezeu care-și cunoșteau stăpînul, răspundeau îndemnurilor și chemărilor lui, — umblau după el ca niște adevărate animale domestice, așa cum au ajuns pînă acuma să fie numai cînii ; glasul lui era pentru ele tot așa de neapărat trebuitor ca și hrana. Ce să spun ? acest străin din munți, cu numele Ambrozie, care nu știa carte, era tata ogrăzilor mele ; umblau toate vietățile la vorbele lui, ca purtate de un farmec. De altminteri știa să le vindece de multe boale. Pot să mai adaog că se ocupase și de unii din cînii mei de vînat, pînă ce l-am oprit : căci nu voiau să mai stea decît cu dînsul. Singurele nacazuri pe care mi le mai pricinuia acest om al lui Dumnezeu erau reclamațiile pe care mi le supunea, împotriva slujitorilor de la pluguri și de la hărăbăli : cum că asupresc boii. — No, că dacă nu dai o poruncă, măria ta, să nu mai suduie, să nu mai dușmănească și să nu mai ucidă vitele, eu îmi cer simbria și mă duc în lume. Eu cu asemenea rînduială nu pot trăi. Am găsit un stăpîn bun, har Domnului, dar nu pot suferi dușmani ca aceștia !

Așa a trăit omul meu Ambrozie în ograda mea de aici sănătos și în putere pînă în acest an. In primavara asta, mi s-a părut că-i mai puțin vioi decît îl știam.

Aveam obicei să mă duc să-l cercetez din cînd în cînd. Pe vremea cînd era munca în toi la cîmp, îl cercetam mai rar. Nu-l văzusem o săptămînă. Îl găsesc slăbit. Stătea într-un colț al ogrăzii, să-l bată soarele. Era în Duminica Floriilor. Animalele li-

niștite, prin cotloanele lor. La poarta ogrăzii unde își avea chilia, muguri de iovă. Făcuse el două mănunchiuri și le aninase unul în dreapta și altul în stînga. După ce trec eu, ca să stau de vorbă cu dînsul, vine un juncan roș și se tot năcăjea să ajungă cu botul mițișorii de iovă. Omul se ridicase din colțul lui, ca să-mi iasă întru întîmpinare. Vede juncanul roș. Îi pusese el singur nume: Zorilă. «Nu-i voie, Zorilă, zice; acele crengi sînt ale Domnului Isus. Feri și du-te la locul tău.» Juncanul l-a ascultat și s-a dus.

— Ce ai tu, Ambrozie? întreb. Mi se pare mie ori mă înșel? dar te găsesc slăbit, parcă ai avea în tine o trudă.

— Stăpîne, răspunde slujitorul; m-ajunge o întîmplare veche; eu am fost pușcat prin coșul pieptului, de niște hoți, acu douăzeci și doi de ani. Tînjesc cîteodată, primăvara, și tușesc.

— De ce nu te duci la un doctor? Iaca, să te trimet în tîrg la Botoșani, să te vadă doctorul Șeptelici, care vine de mă caută și pe mine, cînd scîrții.

— Apoi, stăpîne, zice el, cînd o fi vorba despre asta, să știi că-s gata. Mai beau eu niște fierturi pe care le știu. Am s-o mai duc o vreme, dar nu mult. Is om destul de vechi.

— De cîți ani ești, Ambrozie?

— Apoi am trecut de șaizeci.

— Te socoteam cu mult mai tînăr.

— Că nici prea bătrîn nu-s, dar am avut năcazuri pe care numai Dumnezeu le-a știut.

Cu vorba asta, l-am lăsat între dobitoacele lui și l-am văzut, după aceea, cătîndu-și de treabă ca și mai nainte. Au trecut muncile primăverii, au venit prași-

lele, secerile. Într-o sîmbătă sara, aflu de la slujnice: Ambrozie nu-i bine.

Trec pe la el. Într-adevăr, se încîrjoiase de șele și tușea.

— Mi-a venit vremea, îmi zice el, fără supărare.

— Să te trimet la Botoșani, la spital, Ambrozie.

— Ba nu. Că m-am înțeles cu domnișorul doctor, nepotul domniei voastre. Mai șed aici pînă la Schimbarea la Față.

În ziua de 6 august, Schimbarea la Față, a stat el de vorbă cu toți școlarii lui; nu știu ce le-a spus; a venit la mine să-mi sărute mîna, a primit răvașul către doctor, s-a suit în căruță și s-a dus, învălit în sarică de și soarele pălea cu putere.

Femeile îmi zic:

— Duceți-vă, cuconașule, și vă uitați cum stă ograda întoarsă spre el: juncii, mînzocii, purceii, paserile. Parcă l-ar întreba numai cu ochii ce este.

După ce s-a dus la spital, mi-a scris doctorul Șeptelici că încă nu s-a stabilit bine ce are; că suferința omului meu e ca un fel de otrăvire lentă; însfîrșit, au să mă ție în curent ceilalți medici, căci dumnealui pleacă într-o misiune în străinătate. Medicii secundari s-au mirat numai, după cît am auzit, că cer rapoarte despre un oarecare om de rînd. Ceilalți slujitori ai mei, care rămăseseră acuma mai mari la ogrăzi după ce căpitenia lor plecase, trimeteau vorbe prin femei cum că-i bine și fără ungurean. Vitele mînîncă și dorm; sînt destoinici și alți oameni; ar face bine boierii să nu mai caute în coarne, așa, veneticilor din toată lumea. Grăiau așa, ei în de ei.

Acuma, astă-noapte, iată ce s-a întîmplat. M-am culcat devreme ca de obicei, și am dormit un somn. Citeodată am nopți cu liniște puțină: atuncea pe-

depsesc pe doctorul meu de la Cluj ; îl trezesc, îl chem la mine, stăm de vorbă, jucăm cărți, îmi mai face o cafea. Ca să nu i se pară nimica ciudat, opresc pendula din odaia mea, ori schimb arătătorul la o oră tîrzie. Astă-noapte, nu s-a întîmplat nimic din toate acestea. Dormeam destul de liniștit, cînd am fost trezit de un freamăt. Era ceva cu totul neobișnuit : lătrau cîinii, mai mult urlau decît lătrau. Juncii ieșiseră din staulele lor și mugeau. Nechezau subțire harmasarașii mei de rasă. Guițau purceii York.

Ori au dat niște lupi, mă gîndesc eu, ori năzuiesc la avutul meu niște dihănii mai rele, adică oameni.

Cînd ies afară în cerdac, găsesc și pe doctor. Auzise și el și luase pușca. Trecem din cerdac în întăia ogradă. Atuncea au izbucnit cucoșii din găinării, și, îndată după țipătul cucoșilor, au prins a cotcodăci găinile. După frămîntările de zgomote, am înțeles că animalele sînt toate ieșite afară.

Argații erau și ei treji.

— Ce este ? strigă doctorul Luca.

— Apoi știu eu, cucoane ? răspunde unul, din întuneric. Parcă noi ne pricepem la o poznă ca asta ? Zic unii că poate să fi murit ungureanu la spital ; dobitoacele au avut înștiințare.

Astăzi a plecat doctorul la Botoșani ; de aceea nu-i aici, de față. Ai auzit și dumneata comunicarea lui telefonică. Ambrozie a murit astă-noapte, îndată după ora 12. Tocmai cînd s-a produs acel freamăt care m-a deșteptat.

Isprăvindu-și povestirea, bătrînul ridică fruntea, așteptînd o întrebare, ori o replică. Părea obosit, mîhnit ; întăritarea i se topise. Aștepta neliniștilor lui un sprijin. Dar domnișoara Constanța găsi de cu-

vîință să tacă, ascultînd în sara așa de liniștită, fără nici un susur de vînt, răsuflarea îngreuiată a lui cuconu Gheorghiță.

Deodată se întoarse, zîmbind cu dulceață nașului său. Zise domol:

— Asemenea om mi-ar fi trebuit mie, ca să îmblînzească dobitoacele mele.

Bătrînul mormăi:

— Are să se găsească altul, dintre cei care mai trăiesc.

Se ridică încă hursuz, cu oarecare greutate, de la locul lui. Fata săltă sprintenă de pe divan și veni lîngă dînsul, cuprinzîndu-i brațul drept.

— Bine, bine, rîse el silit; am început a mă liniști. Să mergem.

Strigă către slujnice:

— Dați la masă.

Își conduse fina, cu galanterie, către o încăpere dinlăuntru, unde începeau să se audă țăcănituri de tacîmuri.

Levi Toi își părăsi colțul său de tăcere și făcu și el cîțiva pași, ca să se desmorțească. Îngînă un început de cîntec, din două note false. Tăcu și aplecă urechea, așteptînd să fie chemat.

— Vă poftește cuconașul! tresări glasul pripit al slujnicilor, în cadrul ușii; poftiți numaidecît, ca să nu se supere iar.

Pornise dintrodată mișcare de către cuhnii înspre odăile boierești. Slugile se interpelau cu jumătate de voce, umblînd cu mare vioiciune.

Stînd drept în jilțul lui, bătrînul primea în față lucirea lămpilor sau buna-dispoziție — apărută pe neașteptate — a domnișoarei Corban.

V

Unde se arată cei dintâi oameni din țara necunoscută și se pomenește în treacăt despre personagiul nostru principal.

Chiar în sara aceea împrejurările au început a lua un alt curs, influențate de îmblînzirea partenerilor. Se simți asta întâi în situația domnului Levi Tof, care deveni zîmbitor, ieși mai în lumină și dădu drumul unei fraze întregi, fără să fie întrerupt de Vrînceanu. C-un obraz mai liniștit, bătrînul boier începea să intre în preocupări nouă. Ascultă destul de distrat oferta fermă, pentru mazere, a intermediarului; îl lăsă să isprăvească și-l întoarse în altă direcție, adică îndărăt, punîndu-i mîna pe umăr.

Îi zise cu agerime și întărîtare:

— Mîni, știi ce ai de făcut, Levi.

— Desigur că știu, cucoane Gheorghiță. Mîni eu sînt un parlamentar; nu port însă batistă albă într-un vîrf de băț, ci duc inamicului un ultimatum.

— Levi, îl amenință bătrînul c-un deget lung, încep să mă îndoiesc de inteligența ta. Eu n-am a trimete lui Gherasim Tulbure nici un ultimatum. Se duce Iorgu contabilul în calitate de profesionist, ca să-și arunce ochii în scripte, dacă poate. Are de tratat niște afaceri inexistente, poate face niște propuneri; poate

bea vin roș cît poftește, ca să audă laudele și argumentările acelui domn onorabil... Domnișoara bagă de samă, nădăjduiesc, că expresiile mele s-au îmbunătățit; că nu mai există banditi, nici streang. Intenția mea este să ajungem la sfîrșitul cel mai mulțămitor cu delicatețe și mai ales cu grabă. Mai cu samă ție îți place procedeul acesta, Levi, nu-i așa?

— Îmi place, oftă domnul Levi Tof; îl presimt.

— Deci, întovărășind pe Iorgu, urmă boierul, ești un simplu observator inofensiv, care te plimbi cu mînile în buzunar prin Movileni. Vreau să cunosc și ce progres a făcut apelul acestei copile la spiritul de dreptate al reprezentanților stăpînirii.

Domnul Levi Tof privea și asculta cu admirație, solicitînd și pe domnișoara Corban să se asocieze la atitudinea lui.

— Cucoane Gheorghiță, zise el, dumneavoastră vorbiți acum ca un onorabil gentleman în Camera Comunelor. Am să fac toate investigațiile, să vedem în ce măsură puterea executivă are intenția să se opuie justiției, și voi depune în cel mai scurt timp impresiile mele privitoare la domnii care ne interesează.

— După cît înțeleg de la tine, Levi, reluă bătrînul, domnișoara Constanța are o aliată în doamna preoteasă Eleonora. Treci pe acolo și transmite salutările finei mele, adăogînd că fina mea are și intenția să-i facă o vizită. De la dumneaei se va ști dacă au mai avut loc adunări zgomotoase, sara, la Gherasim.

— Înțeleg. Domnișoara Corban dorește să ceară un sfat de la doamna preoteasă.

— Asta înțelegi tu, Levi?

— Asta are să înțeleagă cucoana Eleonora. Duduia noastră are să binevoiască numai să aibă răbdarea s-o asculte vorbind două ceasuri.

— Are să aibă răbdare, Levi. Și are să aibă fina mea și bunătatea s-o poftească aici în cerdac la noi pe cucoana Eleonora preoteasa. Vizita aici se va face cu oarecare taină, și fără ca să fiu eu de față. Avem cafea bună și tutun fin. Ai auzit, fetiță ?

— Am auzit, nînașule. M-am temut că ai să mă expediezi în astă-sară la Movileni, în odaia mea în care plouă. Prefer să mă duc mîni-dimineață ; în noaptea asta am să pot avea un somn fără vise. Acum două ceasuri, n-aș fi putut mărturisi că mă tem să mai dorm la Movileni ; acuma mărturisesc. Totuși, mîni am să mă înfățișez la postul meu ; domnul Levi Tof are să-mi fie tovarăș.

— Ba asta nu se poate, hotărî bătrînul ; și domnul Levi Tof aprobă numaidecît. În sat la Movileni, dumneata cunoști pe Levi foarte puțin. Te salută cînd treci, îi răspunzi ușor, și atît. În sat la Movileni, la curtea veche, dumneata numaidecît trebuie să te înfățișezi, deoarece, de mîni, meșterii mei din Luncavăț intră la cele dintăi lucrări de reparații și amenajări. Cărăușii încep a aduce var și năsip pentru pereți, material pentru uși și ferestre, draniță pentru acoperiș. Ajutoarele grădinarului meu intră în sălbătăcia parcului și degajează luminișurile și vechile ronduri de flori. În fiecare zi te duci de aici, într-un paneraș al meu, c-un cal blînd ; vezi cum merg lucrările, te superi și mustri cum se cuvine pe meșteri. Acești meșteri se ocupă de lucrările lor și în același timp nu pierd din ochi pe duduie, ca să nu î se întîmple vreo neplăcere. Mai este ceva și cred că am isprăvit deocamdată. În paneraș trebuie să ai un tovarăș. După ce ajungi acolo la Movileni, deasemeni. De aceea am dat poruncă lui Păun să nu plece. Să vie Păun !

Domnișoara Tanța aștepta răspunsul obișnuit al slujnicilor din dosul canaturilor. Nu răspunse nimeni la poruncă. Bătrînul era deci prudent; îndată ce trecuse la afacerea delicată urechile cerdacului dispăruseră. Descoperirea asta, într-adevăr surprinzătoare, i se păru fetei de bun augur. Bilanțul acelei zile nu reprezenta nimic pozitiv; se rezuma într-un amestec de vorbe. Această simplă observație — că vorbele nu fuseseră ascultate de nimeni din afară — valora mai mult decît speranțe și făgăduieli.

Bătrînul boier păși pînă la colțul cerdacului și strigă către ograzi:

— Să vie Păun!

— Îndată, cucoane! se auzi un glas îndesat și guttural.

Pe o ușă îngustă, care dădea înspre ograzi, își făcu loc, fișiind cu picioarele încălțate cu cizme mari, un bătrîn roș la obraz și gras, cu foalele strînse într-un chimir lat împodobit cu alămuri și lanțuguri. Purta plete lungi albe și mustăți. Obrazul țăpos, neras de cîteva zile. Clipi cînd dădu cu ochii de lumini și aștepta poruncile boierești, mîngîindu-și de două ori, îndesat, mustățile cu mînicile largi ale cămășii. Păun bătrînul era vătaful lui cuconu Gheorghiță din vremuri de demult. Era un gospodar din satul dintre păduri care se chema Șipote, unde arătase și Cîrloman că-și are bastina. N-avea deloc cunoștință de carte; ținea pe răbuș toate socotelile și însemnările. De treizeci și cinci de ani nu ieșise de pe moșie. O vreme, nu voise să se înduplece a crede veștile despre tren. Apoi după ce se convinsese, după chiar vorba boierului, că într-adevăr a ieșit pe lume carul de foc, dădu o veste în jurul lui că s-apropie sfîrșitul timpurilor. Însfîrșit, după război, se înfricoșase văzînd cu ochii

lui pasărea de fier prin nouri. Îndată puse în mînă preotului comîndul și-și suise în pod sicriul.

Pe cînd vătaful își făcea loc înspre vederea stăpînului, intră pe ușa îngustă încă un sătean, subțire, slab și umilit, cu opinci în picioare, suman în spate și tașcă la șold.

Vătaful Păun îl arătă cu capul:

— Iaca, l-am adus și pe Ion Arvinte.

Boierul cel bătrîn rînji:

— Aha! Vra să zică s-a întors de la Botoșani Arvinte al nostru? Acest Ion Arvinte, lămuri el împrejurarea către domnișoara Constanța, se năcăjește de vreo doi ani să se judece. Are el patima asta; a auzit că se judecă oamenii; ș-a căutat și el o pricină c-un alt năcăjit din sat de la Șipote. L-am sfătuit să steie liniștit; n-a fost chip să-l astîmpăr; i-am dat drumul să se judece. Ei, Arvinte, te-ai judecat?

— M-am judecat, cucoane Gheorghiță.

— Ești mulțămit?

— Știu eu? Cred că-s mulțămit. Am luat avocat eu; a luat și Gavril Ursu.

— Care a fost pricina voastră? Spune, s-audă și duduia.

— Apoi care pricină alta să fie, cucoane, decît aceea pe care o știți dumneavoastră! Că Gavril Ursu a intrat într-o noapte în finaț la mine cu doi junci și mi-a făcut prepagandă.

— Am înțeles. Spune cum te-ai judecat.

— M-am judecat, cucoane, precum se judecă, urmă omul. Întăi s-a sculat avocatu meu și a spus fel și chip, cîte sînt în cărțile lui. După asta s-a sculat celalalt, al lui, ș-a bolborosit nu știu ce. Pe urmă s-au

uitat unul la altul și și-au făcut semn; după aceea ne-au dat afară.

— Am înțeles și mai bine. După toate acestea, spune repede ce poftești, că eu am treabă cu Păun.

— Apoi, cucoane Gheorghiță, vă rog să nu mă lăsați. Ca să pot să mă duc eu la proces, după cum am vrut eu musai și dumneavoastră n-ați vrut, fiind tare bun sfatul dumneavoastră, a trebuit să vînd o juncă. Acuma îmi trebuie altă juncă în loc, căci plînge muierea de sare cămeșa de pe dînsa. Faceți o bunătate și-mi dați două sute de lei, să cumpăr o juncuță, ca să nu mai boceaască nevasta.

— Însamnă-l cu două sute de lei, Păune, și dă-i o juncuță gîlcevitorului acestuia! hotărî bătrînul Vrînceanu. Îți mai trebuie judecată?

— Dă, cucoane, răspunse vesel Arvinte; cît oi fi ș-oi trăi, poate tot m-oi mai judeca o dată.

După ce ieși țăranul, vătaful rămase neclintit și tăcut, așteptînd să i se vorbească.

— Apropie-te, Păune, îi hotărî cu glas scăzut Vrînceanu. Uită-te colea la duduia asta și bagă de samă. Duduia asta a căzut acuma aici la noi din țări străine. Are nevoie de o fată vrednică, să steie pe lîngă dumneaei. S-o slujască și să umble cu dumneaei. Mi-ai vorbit tu, odată, de una.

— Da, cucoane, este o fată la noi, la Șipote. E deșteaptă și vrednică, numai nu știu dacă i-a plăcea duduii. E una care a făcut un copil de fată mare. Nu-i ea așa de vinovată, deoarece n-a avut nici părinți, nici stăpîn. Dacă-i trebuie slugă duduii, cred că-i bună.

— Duduia are nevoie de tovarăș, lămuri boierul; în fiecare zi trebuie să se ducă la moșia dumnisale, la

Movileni, ca să vadă cum merge lucrul la curte. Să nu iasă careva dintr-o rîpă, să nu se sparie calul.

— Atuncea se chiamă c-a venit stăpîn la Movileni ?

— Precum se vede.

— De aceea umblă Gherasim Tulbure la toate hotarele, spăriind vîntul. De la binele în care și-a făcut cuib ca guzganul, el nu s-ar da dus.

— N-a avea ce face, Păune. S-a duce.

— Ducă-se, cucoane. Cu vorbele nu face nimica. Vra să zică, ce i-ar trebui duduii matale ? Precît înțeleg eu, mai ales de tovărășie la drum are nevoie. Ei, atuncea luați-o pe fata asta, căci pentru așa ceva nu i-ți găsi dumneavoastră pereche în toată țara. Vă rog să n-aveți îndoială : am, eu știință despre un lucru pe care domniile voastre nu-l știți.

Boierul privi țintă pe vătaf.

— Asta-i Simioana lui Spiridon Ignea ? întrebă el încet.

— Ihî !

— Bine, Păune ; ad-o mîni-dimineață.

In urma retragerii vătafului celui bătrîn și burduhos, rămase un fel de oboseală domnișoarei Constanța. Luminile pîlpîiau în globuri ; pe dinaintea ochilor îi tremurau raze de painjeni. Căscă, ascunzîndu-și obrazul în perini, apoi își scutură fruntea.

— Ce fac ? unde sînt ? întrebă ea rîzînd.

— Fii liniștită ; du-te și te culcă, o îndemnă bătrînul. Mai ales fii cuminte și ascultă.

— Așa-i că sînt rea și îndărătnică ?

Stătu o clipă la îndoială :

— Nici dumneata nu ești tocmai bun, nînașule ; dar îmi place cum ești. Ai putea să-mi explici de ce ?

— Nu-ți explic nimic ; te fac numai atentă că blîndețea ori asprimea trebuie să răspundă scopului vieții.

— Vorbe grave ; scop în care nu cred.
— Încearcă și crede.

Bătrînul îi rosti cuvintele acestea ca de departe și neglijent ; în clipa următoare păru străin de ele. Domnișoara Corban crezu că ar avea dreptul să dea o replică ; însă era prea obosită. Primi să fie călăuzită de brațele slujitoarelor pînă într-un iatac alb, cu perine și saltele moi, în care trupul i se cufundă cu deliciu. Încercă să mai lege cîteva gînduri privitoare la luptele zilei. Credința aceasta într-un scop al vieții, despre care i se vorbise, i se părea în orice caz o absurditate și o prejudecată.

«Mi-e suficient bățul cu care mă apăr energic», murmură ea înainte de a adormi.

In aceeași poziție în care o surprinsese somnul adînc, se trezi. Era liniște luminoasă și albă ; storurile lăsate se umflau ușor de o adiere : deci ferestrele erau deschise. Nu erau, însă, deschise direct afară, ci într-un geamlîc în care i se părea că umblă, cu pași de pîslă, cineva.

Privi cu mirare asupra icoanei din unghiul zidurilor, la care ardea candela nopții. Cîteva stampe și covoare, pe care nu le văzuse niciodată... Se întreba unde se găsește ; apoi, încet-încet, începu să se lege cu întîmplările din ajun.

Starea fizică plăcută în care se afla se asocia cu o încredințare de izbîndă, încă nelămurită ; în același timp, cercînd să cuprindă impresiile, tablourile și cuvintele cu tot ce avuseseră ele neobișnuit în spațiul celor cîteva ceasuri, găsi că nu le poate atribui o logică și un sistem. Rămîneau tulburi toate, într-un șirag întortochiat, vorbe de primitivi, ori de bătrîni capriționi.

Va trebui să deslușească ce e vag și să călăuzească singură ce e șovăitor.

Ce rol poate avea un intermediar puțin cam ridicol în inspecția ce-i fusese ordonată ? Se va plimba ici-colo cu mîinile la spate. Și ce rost are acel Iorgu contabilul ? Adaogă la asta meșteri care bocănesc, sparg și retează cu înviersunare. Trebuie să se mai arate și o fată pe care o chiamă Simioana. S-o apere de atacuri ori să-i spuie povești ? Nu mai rămîne decît să se înfățișeze și domnul doctor Luca, răsucindu-și mustața și declamînd versuri proaste. Să mă ridic și eu cu patos, zîmbi ea, ca să cînt o romanță.

In vremea asta Gherasim Tulbure umblă și poruncește pe moșia lui.

Astfel, viața are un scop.

Domnișoara Constanța rise către sine însăși, trezindu-se deplin.

Deveni atentă. In dosul storurilor umflate din cînd în cînd de adierile dimineții, păreau a se schimba vorbe în șoaptă. Erau, probabil, servitoarele cele grase și cuminți, cu șorț și coroniță, care o aduseseră la culcare și acum îi pregăteau baia. Era desigur foarte dimineață și o socoteau încă adormită.

— Cu cine crezi tu să fi vorbit ?

— Nu știu, Anică ; tu știi ; eu eram pe ceea lume ; l-am visat pe Nastratin Hogea : pesemne unde m-am uitat la jidovul boierului.

— Vai, Ileană, n-a fi stat cumva de vorbă cu Ambrozie Ungureanul ?

— Dar ce spunea ?

— Nu știu, nu înțelegeam ; făcea numai : mor-mor, ca și în alte nopți cînd stă ca huhurezu. Trebuie să fi venit la el Ambrozie.

— N-ai auzit că acela a murit?

— Poate să fi murit; dar umblă duhul lui: fiind duh de vrăjitor, nu poate avea hodină.

— Nu cred; s-ar fi zbătut iar dobitoacele și galițile.

— Atuncea a stat de vorbă cu cucoana Sultana.

— S-ar putea și asta; dar sarmana cucoană Sultana nu vine ea bucuroasă la sfat cu asemenea tiran. Cît a chinuit-o el în viață! Batîr acuma să aibă liniște.

— Nu spune asta; se împlinesc doisprezece ani de cînd a murit chiar în ziua de Probajeni. Dacă nu vine ea, o chiamă el. Ce crezi tu că face cînd n-are somn? Spune el: mor-mor; dar acest boier are blăstăm de viață lungă și nu moare. Pe lîngă altele, e farmazon. Cînd îi vin lui acele nopți, apoi stă și se uită un ceas la portretul cucoanei; după aceea, într-un tîrziu, sufletul ei îl ascultă și vine. Așa a fost și în viață: i-a făcut lui toate voile. Apoi cum s-a arătat soarele, a intrat în baia lui, la ploaia cea rece, de se încrîncenă carnea pe mine cînd aud curgînd șiroaiele; pe urmă a trezit pe domnu Levi; pe urmă a strigat să-i puie calul la trăsurică; înainte de a se duce, a vrut să scoale și pe cuconașul cel tînăr. Dar aflînd că a venit tîrziu după miezul nopții, l-a lasat.

— S-a întors cuconașu Luca?

— S-a întors în ceasul cînd a adormit bătrînul: la cîntarea a treia a cucoșilor. Atunci n-aude nici tropot, nici pușcă, precum se știe. Ce are să zică duduia asta cînd l-a vedea?

— Pe cine?

— Pe cuconașu Luca.

— Ei, ce are să zică? N-are să zică nimica. Un barbat ca toți barbații; numai cît mai urît și mai

uscat, și-și rade barba și mustața, de parcă-i dracu. Are să se uite la dînsul și are să rîdă ; asta-i mare șerpoaică !

— D-apoi că trebuie să fie bună poamă. Ai văzut tu cum îl înfrunta pe moșneag ?

O clipă de tăcere. O mînă feri storul și o privire se furișă spre pat. Duduia Constanța întrebă brusc :

— Gata baia ?

Cele două slujnice se feriră în laturi cu spaimă, cuprinzîndu-și gura cu palmele. Chicotiră înfundat, împungîndu-se cu frunțile.

— Am întrebat de baie, stărui poruncitor domnișoara Corban. Fiți fără grijă. N-am auzit prostiile voastre.

— Vai, duduie, se tîngui Anica, intrînd pe ușă și umbrindu-și ochii cu degetele ; nici nu îndrăznesc să mă uit la mata. Dar n-am spus nimica de rău.

Duduia cea străină rîdea. Atunci îndrăzni să intre și Ileana, umflată de ris. Se veseleau acuma amîndouă, admirînd, desmierdînd și pregătind prosoapele și halatul. După aceea își făcură semne misterioase cu ochii.

— Duduie, îndrăzni Anica, să știi mata că a venit de la Șipote nebuna ceea de Simioana lui Ignea. Așteaptă să te scoli mata, ca să se înfățișeze.

— Are un nume care-mi place, zise domnișoara Corban.

— Vai, duduie, se miră Anica ; mie mi-ar fi rușine să am așa nume de barbat. Asta-i numai vina boierilor care au botezat-o. Le-a venit dumnealor așa un gust și au ales pentru fată un nume ca la neoameni. Ea zice că te știe pe mata ; că ați fost amîndouă botezate într-o zi, la curte la Movileni, cînd trăiau acolo boierii, părinții matale. Că au mai

fost cu ea două fete de țăran. Și acelora le-au pus nume la fel. Dar fiind trei c-un nume, creștinate în același ceas, — două au murit, de vărsat. Așa că a rămas numai asta. Din zestrea care i-au fost dat-o, vitele și oile s-au părăduit; i-a rămas numai un șiruguț de mărgărintare. Se frămîntă fel și chip să-i dăm voie să intre să te vadă; dar asta nu se poate fără poruncă de la mata.

— Spune-i să vie, se învoi domnișoara Tanța, mirată și mișcată întrucîtva de aceste ochiuri de lumină care se deschideau din trecut asupra sufletului ei.

VI

Aici se înfățișează unele dintre puterile locale.

La ora 8 dimineața, se înfățișau la curtea veche de la Movileni șase meșteri lemnari, care începură să cerceteze și să măsoare. Doi se suiră pe casă.

Atuncea îi văzu, din ograda lui, domnu Gherasim Tulbure.

— Măi, ce faceți voi acolo? strigă el de departe.

Oamenii de pe casă nu păreau să audă; nici nu se uitau prin împrejurimi. Se interpelau unul pe altul, apreciind starea acoperișurilor.

Domnul Gherasim Tulbure, în îmbrăcămintea sumară în care se afla, trecu pe o portiță ruinată în grădina boierească; ferindu-se de mușcăturile urzicilor nalte care luaseră în stăpînire aleile, ieși în ograda pardosită cu troscot și întrebă supărat pe meșterii de jos:

— Ce faceți aici, bre?

Meșterii țărani se uitară la el cu liniște. Văzîndu-l că întîrzie vorbele consacrate, îl salutară ei, cuviincios:

— Buna dimineața, cucoane Gherasime.

— Care buna-dimineață? Să-mi spuneți acuma cine v-a permis să intrați pe proprietate?

La asemenea întrebare, cu mult mai aspră decît cea dintăi, rostită de un om încă în cămașa de noapte, nespălat și cu părul zbîrlit și căzut în ochi, bătrînul Păun răspunse cu un ton deosebit de salutul cu care meșterii îșî făcuseră prezentarea.

Fără să se descopere, scoțîndu-și înainte chimirul plin de podoabe, grăi îndesat:

— Porunca stăpînirii, domnule.

— Cum? care stăpînire?

— Porunca duduii Tanța a lui răposatu cuconu Dionis. Pe cît știm noi, nu este altă stăpînire decît dumneaei.

Vechilul șovăi o clipă. Meșterii de pe acoperiș se uitau de sus la el. Asta pentru domnu Gherasim era o umilință de nesuferit.

— Da' voi de ce v-ați suit pe casă?

— Și ei, tot cu porunca, interveni bătrînul Păun.

— Cum? se supără dintrodată domnul Gherasim. Ce-mi cîntați voi mie aicea de stăpînire și de poruncă? Peste mine nu poate trece nimeni. Eu am aicea răspundere. Proprietatea asta mi-a fost încredințată mie cu act în regulă, cu caiet de sarcini; eu o duc în spate de atîția ani, Dumnezeu știe cum; mă ostenesc, cheltuiesc, îmi vînd și sufletul ca s-o țin în ființă; și vine un copil să mă deie la o parte? Sînteți nebuni, bre?

— Nu sîntem nebuni noi, domnule Gherasim.

Vechilul se dădu doi pași înapoi, congestionat și holbat. Privi pe bătrînul Păun de la cizmele-i enorme pînă la căciula țuguiată și de la căciulă iarăși la vîr-

ful cizmelor, apoi izbucni cu mînie, străpungîndu-l cu ochii:

— Cum îmi vorbești tu mie, bre? Eu nu-s domnu Gherasim. Așa ai învățat, în slujba ta, respectul cuvenit boierilor?

— Boierii îs boieri, răspunse complect nepăsător slujitorul.

— Măi, d-apoi cînd te-oi lua cu harapnicul, n-ai să-ți aduci aminte de datoria ta? Și cînd te-oi strînge de beregată, n-ai să cîrcîi? Acuși n-au să te poată prinde zece ogari!

— Bine, domnule, dacă-i cu supărare și cu război, eu m-oi duce ș-oi aduce pe cine m-a trimes. A veni cu stăpîna și boierul de la Luncavăț, pe care cred că-l cunoști domnia ta. Noi sîntem oamenii dumnealui și împlinim o poruncă. Ce știm noi de contracte și de vechili? Treaba dumneavoastră. Aveți să vă descurcați, să vă dați socotelile și pace! Casa nu poate rămînea precum este; dacă s-a întors duduia, n-are să șadă ca o țigancă, în bordei; trebuie să-i facem așezare cuviincioasă, ca unei boieroaice. Dacă-i stăpînă, e stăpînă, n-ai ce-i face.

— Așa?

— Așa.

— Și cine plătește, mă rog?

— Plătește boierul cel bătrîn, care-i nînașul dumneaei. Iaca vin din urmă căruțele cu dranița și cu scînduri.

— Bine, asta înțeleg; dar de ce ești tu obraznic cu mine, moșnege?

— Care obrăznic'e, cucoane? unde poate fi la mine una ca asta? Care eu mă aflu în slujba lui cuconu Gheorghiță de patruzeci de ani și asemenea rușine eu n-am pățit, să fiu alungat cu harapnicu și cu oga-

rii. Eu oi spune lui cuconu Gheorghiță asta, să vedem, ce-a zice și dumnealui!

Domnu Gherasim încerca să se liniștească, scrîșnind din măsele. Privi grabnic în juru-i, ca și cum ar fi căutat un loc de trecere îndărăt. Văzu în portița ruinată pe unde trecuse pe cucoana Natalia, care-i făcea semne disperate să se întoarcă, să-și puie făptura în rînduială, ca oamenii. În drum, dincolo de grilajul vechi căzut, se opriseră muieri, dîndu-și ghionturi și lungindu-și gîturile, ca să vadă mai bine. Bărbații, ființi mai grave, trecuseră înainte, dar acuma se întorceau îndărăt și se îmbulzeau spre strigătele furioase ale lui Gherasim Tulbure. Vechilul își înțelese starea de inferioritate și începu să bată în retragere.

Acuma, însă, îl încleșta bătrînul Păun.

— Ce facem, domnule? Noi vrem să știm cum îi socoteala: dacă ne-alungă ori nu ne-alungă cineva.

— Bine, apucați-vă de treabă, se învoi domnu Gherasim. Dac-așa-i gustul duduii...

— Nu-i gust, domnule; e poruncă. Unde vrei să steie? Dacă cumva este vreo retragere, — pînă unaalta ar avea loc.

— Care retragere? Ce vrei să spui?

— Dacă este vreo retragere. Spun oamenii că dumneata nu mai stai.

— Care oameni spun asta? se întoarse, iar holbat, vechilul.

— Nu știu care anume, dar așa se vorbește.

— Apoi am văzut eu de la început, măi moșnege, că ești unul de cei colțoși. Dacă nu lipsești din fața mea, te fac bucăți, ai înțeles? Cum mă înfrunți tu pe mine? După ce am muncit în pagubă, să vie alții la folos de-a gata? Mie mi se cuvin bani și despăgubiri;

eu nu mă clintesc de-aicea pînă ce nu mi se numără pînă într-un ban drepturile mele! Așa crezi tu că merg lucrurile? Doar nu-i țara în pradă! Nici nu-s veneticii stăpîni peste noi! nici odraslele trădătorilor!

De cîteva clipe înaintaseră în fața curții vechi doi oameni. Se coborîseră cu grabă dintr-o trăsurică și se înfățișaseră în laturea domnului Gherasim. Unul era Levi Tof. Celălalt era Iorgu contabilul: o mutră de țîrcovnic slab, cu bărbuță balaie și cu bumbac în urechi. Avea și el «cortel» ca și misitul; era cam de aceeași vîrstă; asculta atent strigătele lui Gherasim Tulbure și făcea felurite schime de mirare.

Levi Tof interveni cu delicateță, după cum îi era obiceiul.

— Domnule Tulbure, îmi dai voie? Poate lumea asta ar fi curioasă să știe care-s acei venetici și acei trădători despre care se vorbește?

Vechilul întoarse capul peste umăr.

— Alții acuma? răcni el fără stăpînire. Dar ce-i, domnule, în dimineața asta?

— Nu-i nimic, domnule; e o dimineață ca toate diminețile. Am trecut pe aicea și am auzit scandal; am intrat și noi să vedem ce este și să dăm un ajutor.

— Ce ajutor? cui să dați ajutor?

— Nimănuia; să dăm așa un ajutor, ca să se facă liniște.

— Dar cum vrei, domnule Levi, să fie liniște, cînd te scot din sărite niște nespălați, niște obraznici și niște colțoși?

— Ei sînt trădătorii?

— Lasă asta; vorbesc cu mine, ca și cum eu n-aș fi nimica aici.

— Atunci n-au dreptate; pînă acuma noi te știm administratorul Movilenilor; cel puțin deocamdată

asta este situația ; deci dumnitale ți se datorește respectul cuvenit.

Vătaful Păun îndrăzni iar :

— Da' eu, domnule, nu mă aflu aicea din capul meu ; am venit cu poruncă boierească. Domnu Gherasim țipă că nu este alt stăpîn decît dumnealui. Zice că duduii lui cuconu Dionis, dacă nu-i place aici, să se așeze în bordei ca țiganii.

Asta era prea mult. Domnul Gherasim Tulbure se zvîrcoli, ca să se smulgă din pămînt, și se repezi la moșneag. Fu imobilizat pe loc de Levi Tof și de țîrcovnic ; cucoana Natalița năvăli cu brațele în sus de la portiță și-l cuprinse strîns. Își făcu intrare și domnul notar Berbec, împrăștiind pe spectatori și trimețindu-i la treaba lor.

— Vai de mine, omule ! se tînguia înspăimîntată și șoptit cucoana Natalia. Se poate să te faci așa de rîs ? Doar ești barbat în toată firea ! Ți-am spus de atîtea ori să lești Necuratului sticlele acelea de vin roș. Parcă poate fi bună asemenea băutură cum te scoli din așternut ? Ba că-i doctorie, ba că-i tonic ! Hai de te spală și te liniștește.

— Lasă-mă în pace, lasă-mă în pace ! se zvîrcolea Tulbure, lăsîndu-se, însă, dus la adăpost. Să le arăt eu tuturor cine-i aicea stăpîn. Cheltuielile mele ! condicile mele ! munca mea ! dreptul meu ! Nici cu două moșii ca asta nu pot fi eu plătit pentru toate. Avem să stăm în fața justiției ! pîn-atuncea nu vreau să știu de nimeni.

Levi Tof deveni cu totul amabil.

— Însă nu poți opri pe stăpînă să-și amenajeze locuința.

— N-are decît să și-o amenajeze. Dar să-mi deie dreptul meu.

— Apoi dacă sînt condici sînt și socoteli și dreptul fiecăruia e vădit.

— Asta au să aibă a aprecia judecătorii! amenință mai liniștit domnul Gherasim.

Se amestecă Iorgu contabilul, c-o voce unsuroasă și subțire:

— Eu nu m-amestec, dar ar fi bine să se dea pe față condicile, balanța și actele justificative. Vorbim noi de asta, Gherasime, cînd om fi mai liniștiți. Acuma am venit pentru altele.

Vechilul se retrase mormăind, condus de cucoana Natalița și urmat de omul cel slab cu bărbuță.

Vătaful Păun păși înainte, întrebînd cu încăpățînare îndesată:

— Atuncea noi cum facem?

Întorcîndu-se către lucrători, hotărî:

— Noi începem lucrarea noastră!

— Începeți! începeți! sufla spre cei rămași în urmă cucoana Natalia, făcînd semne de potolire cu mîna dreaptă, pe cînd cu stînga călăuzea pe omul ei.

Cum intră în ogradă la el, Gherasim se deșteptă iar cu niște sudălmi înfricoșate și rușinoase. Se rupse de brațul nevestei, întorcîndu-se la portiță. Iorgu contabilul ridică spre el cortelul; femeia îl cuprinse iar, ducîndu-l cu sine.

— Suiți-vă, oameni buni, la treaba voastră, grăi vătaful Păun. Eu mă duc să îndemn carăle într-acoace și să dau samă duduii. Cînd a auzi boierul ce-a fost și ce vorbe s-au spus, are să se supere tare. Mă gîndesc: să-i spun? ori să nu-i spun? Am ajuns zile urîte, ca lupul, cînd îmbătrînește și-l hămăiesc javrele. Am încercat eu să-l îmblînzesc pe acest Gherasim și să-i arăt că trebuie să se supuie ca un slujitor ce este și care a mîncat pînea stăpînului, ră-

posatul cuconu Dionis. Dar surdului degeaba îi cînți de jale!

Rămas pe teren, moșneagul își tot sporea vorba. Apoi stătu dintrodată, ca și cum și-ar fi isprăvit rolul. Se descoperi cu supunere și în același timp cu demnitate în fața lui Vasile Berbec notarul și se duse să-și deslege căluțul pag dintr-un cotlon. Încălecă pe șaua naltă, cu perină.

— Așa-i, zise el dînd din cap și destul de tare ca să-l audă cei de față; prepelița se ține că-i cu coadă!

După aceea se duse să-și deie sămile.

Notarul fusese un spectator atent al acestei scene. O privise în aparență indiferent, răsucindu-și o țigară. Stătu puțintel în cumpănă dacă trebuie să se ducă după Gherasim Tulbure și după Iorgu, contabilul de la Luncavăț. Apoi descoperi pe domnul Levi Tof și-i făcu un semn cu capul. Misitul îi răspunse descoperindu-se larg, cum îi era obiceiul.

— Atențiune! zise el vesel. Levi Tof salută pe domnul notar.

— Am văzut și m-am bucurat, răspunse notarul scărpinîndu-se la nas cu țigara încă neaprinsă. (Iată un mijloc original de a-și aprinde cineva țigara, cînd are asemenea nas, cugetă Levi, urmărind mișcările fizionomiei domnului Berbec.) Cu ce afacere pe la noi, negustorule?

— Cu nici o afacere. Am venit în plimbare.

— Cui spui asta, șefule?

— Dumnitale, domnule notar; ca dovadă, am să te întovărășesc pînă la primărie.

— Și n-ai să propui nimic? n-ai să dai nimic?

— Dacă n-am pentru ce, domnule Berbec! Pe ziua de azi sînt liber și independent.

— Ia ascultă, negustorule! ai face bine să legi căţeaua, ca să nu bată degeaba.

Domnul Tof se despărţi de tovarăşul său şi-l privi cu demnitate. Îi zise grav:

— Domnule, eu sînt obişnuit să vorbesc cu oameni subţiri. Resping asemenea expresii.

— N-ai decît să le respingi. Faţă de mine să nu umbli cu ascunzişuri. Aicea se petrece ceva şi vatavul Păun n-a venit de capul lui, calare, la curtea din Movileni.

— L-a trimes cuconu Gheorghiţă. Mai bine zis, i-a poruncit duduia Constanţa. Dacă insişti, pot să adaog că duduia Constanţa îţi trimete şi dumnitale complimente şi-ţi mulţămeşte pentru amabilitatea cu care ai servit-o.

— Aşa? Vra să zică aici vrei să ajungi dumneata?

— Vreau să ajung mai departe, — la primărie.

— Apoi să-ţi spun, negustorule. De unde am ştiut eu cu cine am de a face? Afară de asta eu sînt un funcţionar independent, care nu sînt obligat să fac mai mult decît îmi impune regulamentul meu. Poate să fie şi o domniţă: dacă strîmbă din nas şi-mi vorbeşte de sus, înţelegi dumneata că eu îmi văd de treabă. Pe urmă, şi omul acesta...

— Vorbeşti de Gherasim Tulbure?

— Da. Pe urmă, şi omul acesta, Gherasim Tulbure, are argumentele lui. Noi nu cunoaştem pe altcineva aici, de şaisprezece ani, decît pe domnul Gherasim Tulbure. Noi ştim că a scos, a tot scos bani şi a trimes. Că i-ar fi dat şi lui cineva ceva, noi n-avem la ştiinţă. Judecata are s-aleagă.

— Te fac atent, domnule notar, că domnişoara e gata să-i primească socotelile şi justificările.

— Înțeleg, — și pe urmă ?

— Pe urmă, nu știu.

— Dacă nu știi dumneata, negustorule, să-ți spun eu. Pe urmă, Gherasim să plece !

— Se poate și asta.

— Apoi nouă nu ne convine. Noi mai bine vrem să ne judecăm. Ai înțeles ?

— Am înțeles că asta ar fi și părerea dumnitale, zîmbi Levi Tof. Dumneavoastră aici, la Movileni, observ că cunoașteți destul de bine cotiturile codului civil și vă pricepeți cum să întîrziați o punere în posesie. Află, domnule, că, după părerea mea, dreptatea e în afară de codice. Adevărul e adevăr și oamenii onești au altă călăuză. Este întâi legea pe care a așezat-o Dumnezeu.

— Ia lasă-mă în colo, negustorule. Vorbești cu mine fleacuri. Parcă n-aș fi făcut și eu studii. Am făcut, slavă Domnului ! Spune-mi de rege, — mă închin, salut și zic : să trăiască ! Dar încolo, cultura ne arată că nu este decît electricitate. Prin urmare, slăbește-mă. Să-mi fie mie bine și să trăiesc ani mulți pe pămînt ! Eu, aicea, mă împac cu Gherasim Tulbure, fac cu el politică, sîntem oamenii centrului. Ce avem noi cu o domnișoară care umblă cu nasul pe sus și se uită cu dispreț la popor ? Vine, trece, se duce iar în străinătate. Noi rămînem să ducem țara. Astăzi a trecut vremea acestora, boieri sîntem noi, cu drepturile noastre. Boier poți fi și dumneata, cu munca dumnitale. Vii la mine și te servesc ; îmi dai și-ți dau. Domnișoara Corban se uită la mine de sus și vrea să cad în patru labe dinaintea dumnisale. Apoi să-mi deie voie, negustorule...

Notarul se înfierbîntase puțin ; mergea ceva mai repede decît de obicei, atîta cît îi îngăduia obezitatea

timpurie. Era sincer încredințat de argumentele pe care le opunea lui Tof.

Țărani de o structură fizică întru totul deosebită treceau pe lîngă dînsul, descoperindu-se. El răspundea autoritar, în baza rînduielii proaspete pe care o recunoștea. De fapt, la opt ani după război, lumea era încă în revoluție; răsunetul schimbărilor vremii ajungea și în acel colț de la Prut și Jijia; oamenii noi îmbrăcau atitudinea puterii.

Țăranii din acel colț misterios de țară nu erau încă afectați de acea stare pe care medicii o numesc artritism. Subțiri și uscativi, bătuți de vînt și de soare, stăruiau într-un regim la care se întoarce, artificial, societatea cea mai evoluată. Acest regim din preistorie stă lîngă eresuri și datine, înghițite odată cu vitamina legumelor, și lîngă o strictă rînduială a prejudecăților. Prima democrație revoluționară vine cu un prisos de viață, cu obezitate timpurie. Regimul de carne și de congestie e al funcționarilor, al morarilor și crîșmarilor. Cîștigul de grăsime și greutate, adăogit la ceea ce notarul de la Movileni numea cultură, impune o înlăturare a balastului moral arhaic. Fără prejudecăți omul nou pare că trece înainte; de fapt s-a întors îndărăt. Domnul Levi Tof nu putea să-și deslușească acest fenomen decît prin constatarea simplă că domnul Vasile Berbec nu mai are Dumnezeu. Se grăbi să dea dreptate slujbașului.

— Ai dreptate, domnule notar. Interesele sînt interese. Vom vedea ce are să iasă de aici; sînt și eu curios. Cuconu Gheorghiță Vrînceanu crede că domnul Tulbure nu poate face altfel decît să se supuie. Direct nu se amestecă dumnealui, însă are să vorbească la telefon cu domnul prefect. Dacă trebuie, scrie o scrisoare și ministrului. Dacă nu ministrului

actual, celui care are să vie. După cît s-aude, guvernul lichidează. Majestatea sa regele binevoiește să cheme alt partid.

— Da' nu mai cred eu asta, domnule Levi Tof.

— Ba macar asta ar trebui să crezi, domnule notar. Toate trec, cum zic turcii. Trece și guvernul. Trec și mărirele. Asta-i o mîngîiere pentru cei sărmani.

— La urma urmei, n-are decît să vie cine poftește. Cine ce are cu mine? Vie și domnișoara Corban la dreptul ei, dacă-l are. Îmi fac datoria, sînt corect; nu-mi pasă.

— Aș putea să te fac atent, adăogi deodată domnul Levi Tof cu alt ton, că poate învăța și duduia asta străină să fie galantă cu oamenii vrednici. Răposatul Dionis Corban avea catastif de ce se cuvine fiecăruia — de la cel mai mare pînă la cel mai mic. Crezi dumneata că Gherasim poate face concurență unui asemenea catastif? Iar asemenea catastif e în posesiunea noastră, într-un geamandanaș negru, între alte hîrtii, unde se află și actele timbrate în regulă; și s-au luat toate măsurile: să n-ai dumneata nici o grijă, domnule notar. Eu am admirat totdeauna pe oamenii cuminți și am avut despre persoana dumnitale o idee excelentă.

Intrat în biroul său, în localul dărăpănat al primăriei, notarul privi destul de plictisit cele cîteva condici; după aceea începu a urmări cu o nepăsare vădită zborul muștelor, care-și depuseseră injuriile pretutindeni și continuau să le depuie și într-acea dimineață caldă de septemvrie.

— Ieși afară! strigă el, cu violență, vătăjelului.

Omul zdrențuros și buged de somn ieși afară cu o nepăsare desăvîrșită.

— Muștele acestea mă omoară! zise pe gînduri notarul.

Începu să mormăiască, observînd din cînd în cînd pe misit.

— Vra să zică, asta-i? întrebă el, evasiv.

— Asta-i, răspunse Levi Tof.

VII

Simioana Ignea, rol prim.

Două zile lucrurile au mers destul de bine la curtea veche din Movileni. Meșterii împestrițau de șindrile nouă acoperișurile ; ușile și ferestrele erau păsuite în rosturile lor ; cerdacurile putrede erau înlăturate ; zidarii se mutau cu mistriile de la părete la părete, jupuind coșcoviturile și împroșcînd tencuială ; grădinarii lui cuconu Gheorghiță isprăviseră războiul cu dudăul și cu copacii sălbătăciți, începînd să elibereze grădina de odinioară. Înspre partea vechilului era liniște. Portița veche atîrnată ca o aripă moartă fusese adusă la stîlpul ei și legată. La gardul de nuiele veneau din cînd în cînd slujitori ai gospodăriei lui Gherasim și se uitau fără noimă jumătate de ceas la forfota de dincoace. Pe urmă își aduceau aminte că trebuie să beie o țigară de tutun ; își răsuceau țigara, o aprindeau c-o scăpărătoare și o fumau, desfășurînd din nas frînghioare de fum ; după care se duceau undeva, în altă parte, fără grabă. Apăruse în cîteva rînduri, la o ferestruică de sus de la podul caselor vechilești, și figura cucoanei Natalia : spiona cu grabă și cu mare curiozitate ce se petrece alături. Într-o joi dimineață, pe la ceasurile zece, adică după

prînzișor, dintrodată portița fu ruptă de la stîlpul ei și înlăturată cu violență. Domnul Gherasim Tulbure făcu șase pași și se opri, uitîndu-se cu întărîtare la meșteri și lucrători. Era o chibzuită reluare a ostilităților. Bocăniturile încetară o clipă, după aceea porniră din nou; oamenii întoarseră capetele de către el și-și văzură înainte de treabă. Vechilul avea iar «harțag», cum îl judecau ei; îi era albul ochilor scrijelat de ațe de sînge.

— Ia ascultați, bre, strigă el către cei mai de aproape. Cît aveți să-mi tocați voi mie, aicea, la cap? Nu mă pot hodini de răul vostru.

Cei mai apropiați lucrători de el erau grădinarii. Veni, la apelul vechilului, cel care se socotea cu mai multă răspundere: un oarecare Costache Țocu, om sprinten și oacheș, coborîtor din robii boierești de altădată. Ca fost fruntaș în oaste, la artilerie, salută cu mîna la frunte și raportă domnului Tulbure cazul.

— Vă rog să nu vă supărați, cucoane; noi sîntem aicea în serviciu comandat.

— Foarte bine, încuviință domnul Tulbure; dar eu ce sînt aicea?

— Dumneata ești domnu Gherasim.

— Cum ai zis, măi țigane?

— Dumneavoastră sînteți cuconu Gherasim.

— Așa. Vreau să aflu dacă sînt ori nu eu mai mare aici. Dacă sînt eu mai mare aici, atuncea de ce stau cei de pe casă cu căciula în cap dinaintea mea? Și cei care stupesc în pereți cu tencuială de ce stau cu căciula în cap în fața mea?

— Precît înțeleg, ei își văd de treaba lor, cucoane Gherasim.

— Dar eu sînt ori nu sînt mai mare aici?

— Dumneavoastră sînteți mai mare decît noi.

— Atuncea să mi se deie respectul cuvenit, ai înțeles ? Voi, bre, cu mine aveți să trăiți aicea la Movileni : eu sînt tata vostru. Noi sîntem pietrele ; apa trece și se iezește mîni-poimîni iar la Viena, între iritici care mînîncă guzgani și mîțe !

— Noi nu cunoaștem de acestea, cucoane. Noi sîntem la serviciu și lucrăm ce ni s-a poruncit.

— Dar în fața mea să vă scoateți căciula. Eu, bre, sînt bolovan greu de urnit ! Ei, brava ! văd c-ați înțeles.

Oamenii își lăsaseră uneltele și se descopereau. Vechilul avu numai o clipă iluzia că gestul era pentru dînsul. Văzu și el numaidecît pe domnișoara Constanța, ieșind dintr-una din camere. Pășea printre grămezi de moluz și grinzi, ferindu-și îmbrăcămintea de tencuieli.

Gherasim Tulbure nu era deloc surprins de întîmplare ; cerca numai să pară. El știa foarte bine că boieroaica sosise cu o jumătate de ceas mai nainte, în paneraşul ei cu cal alb, însoțită de dama ei de onoare, Simioana lui Ignea. Expresia foarte potrivită, «dama de onoare», pentru asemenea prințesă exilată, era inventată cu dibăcie și plăcere de cucoana Natalia. Prințesa binevoise să se deranjeze, ca să vadă cum avansează lucrările. În altă zi venise ca să ridice geamandanele, dar probabil că erau niște geamandane goale, pe care le purta de colo-colo, ca să sparie lumea ; însă lumea nu se sparie așa de ușor. Dacă ar fi ceva în acele geamandane, n-ar umbla dumneaei cu aceeași pălărioară de pîslă trasă pînă la urechi și cu același halat. Cînd schimbă, cum a făcut în dimineața asta, umblă cu straiul în care s-a înfățișat întăia oară la poartă, ca o disperată. Deci Gherasim Tulbure, știind că boieroaica s-a înfățișat iar, s-a prevăzut în

pripă cu oarecare curaj, fiind și vremea prînzișorului, ș-a trecut pe teren ca să-și continue jocul politic. Scăpase de sub privegherea atentă a Nataliei: avea el ideea lui. Starea în care se găsea îi dădea drept să înfrunte și pe regele.

— A! îngînă el, descriind arcuri neegale cu brațele; ăsta era! Parcă eu nu știam? Am venit să salut și eu pe domnișoară.

Domnișoara Corban încă nu era atentă spre el; întîrzia printre meșteri, informîndu-se de mersul reparațiilor. Cu brațele atîrnînd fără treabă, o urma la doi pași Simioana, țărancă curat și cochet îmbrăcată. Purta fustă de lînă vișinie vrîstată negru în falduri, cămașă cu mînecile foarte largi încrețite strîns la încheietura pumnului. Capul cu păr pieptănat lins îi era împodobit cu casîncă albastră. Trupul, pînă la bete, îi era cuprins de un pieptăraș, fără mîneci, din pielcică de miel. În picioare avea pantofi. I se zăreau și colțunii de matasă: cel dintăi dar de la stăpînă-sa. Era stînjenită de privirile care se încrucișau asupra ei. Nu știa unde să se uite. Văzu cea dintăi pe Gherasim Tulbure. Duse la gură mînile-i pîrlite de soare, mirîndu-se de asemenea îndrăzneală și grăbi spre domnișoara Corban.

— Duduie, duduie!

— Ce este, Simioană?

Urmărind privirea țărancei, domnișoara descoperi și ea pe vechil și se îndreptă numaidecît spre el. Meșterii se aplecară spre lucrul lor. Grădinarii singuri, oameni speciali ai lui cuconu Gheorghiță Vrînceanu, rămaseră băgători de samă, sprijiniți în hîrlețe și tîrnăcoape.

In acest mic răstimp, cît se produsese ieșirea și trecerea domnișoarei Constanța, Gherasim Tulbure

își luă întâi o poziție agresivă, adresînd, într-o mîrîire surdă, anume invective populare prințeselor. Pe urmă stătu într-un fel de expectativă, neștiind încă bine în ce chip avea să-și dezvolte atacul demonstrativ.

— Bonjour, domnule, îi zise domnișoara Corban. Văd că oamenii merg repede cu lucrul lor. Faci bine că vii și dumneata, să-i silești.

— Mda, răspunse vechilul.

— Nu cumva, domnule, voiai să treci mai departe, la gară și la Botoșani?

— Nu. Dar de ce?

— Ca să te duci la un specialist de urechi. Cînd ți se dă bună-ziua dumneata nu știi să răspunzi?

Vechilul păru a se sfătui cu sine însuși. Atunci domnișoara Corban avu bănuiala că se pune într-o situație ridiculă.

— Apoi iaca ce-i, duduie, mormăi Gherasim.

— Nu se poate să fie decît ceea ce spun eu, îl întrerupse fata, umflîndu-și ușor nările.

Gherasim făcu un gest evasiv. Simioana se plecă din urmă spre stăpîna ei c-o șoaptă pe care domnișoara Constanța n-o desluși în primul moment. Apoi avu înțelegerea că starea de atîtare a vechilului era voită. Fulgeră în jur o privire scurtă. Grădinarii aveau o atitudine liniștită și respectuoasă.

Tulbure îndrăzni să păsească înainte.

— Duduie, eu am să-ți spun matale ceva, zise el, c-un fel de grijă în voce și în ținută. Te întreb, duduie, și te rog să nu te superi și să-mi răspunzi: am fost ori n-am fost eu slujitor cu dreptate aproape douăzeci de ani? Pe lîngă asta, am făcut și războiul. Ca om al datoriei din toate punctele de vedere, vă rog sincer să-mi spuneți dacă merit asemenea tratament.

Domnișoara Corban nu credea că trebuie să răspundă.

— Intrebarea este, insistă Gherasim Tulbure, dacă aveți ori nu aveți încredere în mine. Aveți ori nu aveți încredere în mine? Dacă aveți încredere în mine, gata, batem palma și sîntem buni prietini. Aveți ori nu aveți încredere în mine?

Domnișoara nu se putu stăpîni.

— N-am a răspunde eu; ai a răspunde dumneata, socoteli.

— Eu? socoteli? se sili Gherasim Tulbure să rîdă. Dar ce sînt eu, ca să dau socoteli? Socotelile mele-s față. Alții trebuie să-mi răspundă mie o avere pentru cît am robit ș-am cheltuit eu.

— De unde ai cheltuit, mă rog?

— Am împrumutat; m-am îndatorat; mi-am pus numele meu și cinstea mea în joc! Altora ce le pasă?

Pomenind de nume și cinste, se bătu cu pumnul stîng în piept iar cu mîna dreaptă descrise un cerc larg.

Domnișoara Corban își mușcă buza, înțelegînd desăvîrșit că intrase ca într-o cursă în conversație c-un om care — de și atîțat de băutură — se silea să pară cu mult mai ametit decît era. Strînse în pumn bastonul și se făcu albă la obraz. Simioana lui Ignea o sprijini și o întoarse, strîmbîndu-se urît către vechil:

— Ardă-te para focului de păcătos!

Vechilul rămase holbat față de asemenea apostrofă neașteptată. În primul moment făcu o mișcare, să se prăvălească din loc, mestecînd expresii pe care ar fi putut să le înțeleagă numai niște autohtoni, dacă el ar fi cutezat să le expectoreze.

Simioana Ignea își scutură către el coada fustei, zbătînd dintr-un umăr, ca și cum ar fi lepădat ceva

de pe dînsa, și, în același timp, grădinarii lui cuconu Gheorghiță ridicară cît putură mai sus cazmalele și le izbiră în pămînt.

Vechilul se opri, cumpănindu-și acțiunea diplomatică. Apostrofa avusese darul să-l desmeticească. Își părăsi exagerarea privind în juru-i, mirat el singur de ce făcuse. Bătaia cazmalelor, sunetul hîrlețelor lovite unul de altul, scrîșnitul încălțărilor în pietrișul dat la lumină avură efect îndoit : apărau auzul delicat al duduii de niște eventuale vorbe nechibzuite și, în același timp, dădeau a înțelege acelui om tulburat că drumul nu-i slobod decît îndărăt. De la portiță, sosi în sprijinul lui Gherasim și cucoana Natalia.

— Vină, omule, înapoi. Iar te faci de rîs ? Vină, că te-așteaptă cineva.

— Cine m-așteaptă ? întrebă vechilul.

— Vină și-i vedea ; de cînd îți spun eu că trebuie să lăsăm la o parte lucrurile de prisos ? Sînt afaceri mai importante și mai grabnice.

— Cine m-așteaptă ?

— Nu-ți spun, omule, să vii să vezi ?

— Cum și de ce să vin să văd ? Să mă lese-n pace ! Nu vreau să văd pe nimeni cînd sînt supărat și jignit în drepturile mele.

— Înțelege-mă, Gherasime, și vină. Doar n-am a striga tare, ca să mă audă toată lumea. Dacă ai cugeta puțin, ai înțelege, că doar tu l-ai chemat.

— Aha ! înțeleg. A venit ?

— De cînd îți spun ? Tu stai la conversație cu duducile.

— Ei, iaca vin. Nu te supăra. Las' că știu eu ce fac.

Toate aceste schimburi de vorbe le ascultase cu deosebită luare-aminte Costache Țocu, grădinarul, ca

să le raporteze unui om curios. Acel om curios dorea să știe numaidecît toate vorbele care s-aud la curtea veche și, mai ales, ținea să afle ce om îmbrăcat europenește intră la vechil acasă, în afară de slujbașii primăriei. Acel om pînă acum nu se arătase. Costache Țocu își făcu drum în preajma ogrăzii vechilului; dădu ocol gardului, se întoarse înapoi; după aceea își alese o poziție din care putea să observe pe cel care venise, atunci cînd avea să iasă. Într-adevăr, după o jumătate de ceas apariția se produse. Nu era domnul notar Vasile Berbec; nu era domnul perceptor Macovei; nu era domnul primar Todiriță Hulub (acesta avea obicei să umble îmbrăcat jumătate țărănește, jumătate orășenește); nu era nici subprefectul. Ar fi putut să fie subprefectul, pe care Țocu nu-l cunoștea, fiind un obraz prea rar văzut la Movileni; însă nu se poate să fie subprefect un jidov. Omul cu cortel era fără îndoială din asemenea semințe; informația, desigur, trebuia să facă mare plăcere domnului Levi Tof.

Domnișoara Corban și însoțitoarea ei ajunseră îndată la panerașul cu căluț alb, pe care-l priveghea un băiețanaș; duduia își trase mănușile de piele și se sui în dreapta, apucînd hățurile; Simioana Ignea se ghemui cît putu mai la margine, în stînga. În tăcere, ieșiră din sat și apucară pe un drum de colină ușor prăvălatic, la un deal cu păduri, printre arături și miriști.

Vremea era lină și călduță. Locurile singuratice. De la niște girezi vechi în dreapta, pînă la hambare depărtate în stînga, se desfăcea în două laturi ale drumului moșia boierească. Ogoarele sătenilor, împărțite mărunt de haturi de mohor, erau pe deal și-n ponoare. Acolo umblau băieți cu vite albe și cu cai.

Suiau spre cerul limpede, de la sfaturile lor, cîteva coloane de fum. Dincoace, în părțile boierești, cît cuprindea ochiul, nu se zărea țipenie de om. Pluteau domol ațe de funigei prin singurătate. Coborau din vînturile nesimțite ale înălțimilor pufuri de năgară, rătăcite în șuvoaiele de sus din stepele ucrainiene și căutînd sălaș pentru semincioarele lor în acel pămînt.

— Arăturile au stătut, zise deodată Simioana. S-aude că Gherasim ar avea boi de vînzare.

— De unde știi ?

— Am auzit eu, duduie, de pe la oameni. Ce-i trebuie lui muncă pentru alții ? Și de ce să puie în arătură grîu, împuținînd ce are în hambare ?

— Are dreptate, se învoi domnișoara Corban și șfichiui colbul drumului. Însă am și eu dreptate.

— Am dreptate mai ales eu, domnișoară, să-i spun ce i-am spus.

Domnișoara Constanța avea încă în ochi imaginea proaspătă care pusese capăt scenei de teatru, cu vechilul actor principal. Începu a rîde dintrodată. Simioana o întovărăși, întăi puțintel stînjenită, dar după aceea liber, arătîndu-și toți dinții puternici și albi. Într-un răstimp fata se opri, observînd cu grijă că stăpîna ei nu mai contenește.

— Ce ai, dragă domnișoară ? o întrebă ea, cuprinzînd-o abia de umăr și voind s-o potolească.

Domnișoara Corban se stăpîni o clipă ; privi țintă spre tovarășa ei și pufni din nou. Țăranca se lăsă și ea ispitită iarăși de această veselie, însă rîdea mai potolit, privind furiș pe boieroaică.

— Vai, duduie, liniștește-te ! strigă ea deodată, cu spaimă.

— Nu-i nimic, se apără cu atîtare domnișoara Corban.

Dar Simioana lui Ignea pusese mîna pe hățuri și oprise. Ajunseseră la un boschet de sălcii, la un izvor, sub deal. Din preajma acelui izvor se risipeau ici-colo copaci rari, din pădurea de altădată. Apucînd pe duduie în brațe cu autoritate, țăranca o coborî și o așeză pe iarbă, lîngă șipot. Apucă din iarbă o treucuță de lemn, primi în ea apă, și stropi ușor pe stăpînă-sa. Vîrînd după aceea mînile sub bătaia izvorului, apăsă lin pe pleoapele și pe tîmplele domnișoarei, șoptind pripit vorbe de descîntec.

— Stai cuminte, duduie, zise ea cu seriozitate.

Domnișoara Corban se lăsă moale în iarbă și se simți dintrodată liniștită.

Închise un timp ochii. Apoi observă, în răstimpuri și pe furiș, figura energică și în același timp delicată a însoțitoarei sale. Întîmplarea aceasta îi alungase fetei sfiala în care stătuse închisă. Apăru deodată stăpînei sale alta. Avea ochi verzi cu prundiș mărunt, cu gene mari cîrligate.

— Apropie-te, îi porunci domnișoara Constanța. Așează-te lîngă mine.

Fata veni alături. Pielița feții și a sînului îi era arsă de soare, însă curată și fină. Mirosea plăcut a busuioc.

Într-adevăr, socoteala celor care o ocroteau pe boieroaică era deplin justificată de alegerea făcută în persoana Simioanei Ignea. Un însoțitor bărbat nu era potrivit să i se dea. Un domnișor ca domnul doctor Luca nu-i convenabil. Un oarecare individ din ograda curții, nebărbierit și rău încălțat, era exclus să-i fie asociat. Simioana trecea în fiecare zi prin feredeul boieresc. Se vedea de altminteri că n-are numaidecît nevoie de asta ; izvoarele și pîraiele dintre păduri nu-i erau nesuferite. Ca o bună cunoscătoare,

domnișoara o detalia și o prețuia în acea clipă de recunoaștere. Avu un fulger de dorință, s-o cuprindă și să-i sărute ochii, ca unui bărbat.

Continua să surîdă.

— Simioană a lui Ignea!

— Aud, duduie.

— Nu mi-ai spus că ești vrăjitoare.

— Vai de mine, duduie, dar cum ți-ai putut mata închipui una ca asta?

— Te-am auzit descîntînd.

— Cine nu știe să descînte pentru atîta lucru?

— Ce-ai rostit?

— Nu se cade să spun, duduie, că după aceea nu mai am leac. Așa-i că acuma te simțești mata mai bine și mai bucuroasă?

— Sînt bucuroasă mai întăi pentru că aud că muții vorbesc. Mai ales de la vorba pe care ai adresat-o caimacanului, observ că te-ai deslegat. Chiar ai rîs și te-ai uitat de cîteva ori la mine.

— Duduie, nu te supăra; eu sînt o biată fată; nu sînt proastă, dar îs tare năcăjită.

Stătu un timp uitîndu-se într-o parte și smulgînd cu o mînă iarbă, semn că era încurcată în explicațiile pe care voia să le mai adaoge.

— Duduie dragă, grăi ea, privind numai o clipă pe stăpînă-sa; nimene nu-i mai năcăjită decît mine. Nacazul matale e altul și puțintel; dar eu am ajuns de nu-s nici cu fetele, nici cu nevestele.

— Multe dintre noi, femeile, au asemenea nacazuri.

— Ce să-ți spun, duduie, alta? Dacă m-a recomandat cineva, apoi numaidecît trebuie să fi vorbit de întîmplarea mea.

— Așa este, se învoi boieroaica.

— Ce puteam face ? Mi-a fost drag un barbat și nu ne-am putut însoți.

Domnișoara Corban se întoarse cu fața în sus și privi azurul adînc al cerului acelei zile.

— Aceeași poveste... suspină ea.

— Duduie, se însufleți Simioana lui Ignea, dacă am înțeles bine, apoi să știi că și eu m-am gîndit la asta : că inima nu și-o pot apăra nici țigăncile, nici împărătesele.

Căci toate ne tragem dintr-un neam, de la Adam,
cu frumusețea din soare,
cu ochii din mare,
cu trupul din pămînt,
cu vîrtutea din vînt,
cu sufletul de la Duhul sfînt.

Domnișoara Corban o ascultă atent, apoi se ridică din iarbă și privi ațintit la asemenea tovarășă. Se dovedea mai interesantă decît și-ar fi putut închipui vreodată. Se lăsă iar cu fruntea lîngă o tufă de siminoc, întorcîndu-se pe o coastă, ca să aibă necontenit în observație pe țărancă.

Fata tăcea.

— Ei, pe urmă ?

— Atîta-i, duduie.

— Mai spune-mi ceva.

— Multe n-am a-ți spune, duduie. Eu n-am învățat ca mata, la școli înalte. N-am învățat nici la o școală mai mititică. Aicea între păduri, cum suim dealul, cu mult mai la o parte de șosea, între niște sălbătăcii, se află satul nostru Șipote, pe care mata îl știi din auzite ; îl și vezi de departe și ți se pare frumos ; dar află mata că asemenea sat prăpădit n-are învățător, nici preot, nici moașă, nici agent sanitar. Nu s-a văzut nimene dintre cei mari îndrăznind să înainteze

pînă la noi. Numai Macovei perceptorul vine. El ne strînge de gît; împlinește vitele și lăvicerele și se duce. Alții ne-au uitat de tot; încaltea de ne-ar uita și el; dar el nu ne uită, cum nu ne uită boalele și nacazurile. Acu mă gîndesc eu cu mintea mea cîtă o am, că, dacă ia stăpînirea bir, apoi trebuie să ne deie ceva, cît de puțin, pentru acel bir. Știu eu? Văd că noi sîntem cei mai uitați, în cea din urmă sălbătăcie. Rămînînd eu fără de părinți din pruncie, am crescut la o mătușă a mea. De la dînsa am învățat să țes și să cos. M-am mai oploșit o vreme pe lîngă cucoana preoteasă Eleonora de la Movileni: am deprins de la dumneaei meșteșugul horbotelor. Așa că eu viața mi-o cîștig cu andreaua și inglița. Știu să și descînt, zîmbi țăranca privind țintă la domnișoară, dar meșteșugul meu cel adevărat e altul. Iaca, dacă aș fi învățat carte, poate nu săvîrșeam prostia aceea.

— Te înșeli, Simioană.

— Așa-i, duduie, răspunse fata cu același zîmbet plăcut, o săvîrșeam și atuncea. Iar așa cum sînt eu, trăind mai mult pe alături de lume, îmi vine cîteodată să cînt singură. Cînd sînt între oameni, nu îndrăznesc. Vin aci la izvorul acesta; ori mă duc în altă parte. Unde mă întorc, pădure. Stau și zic:

Mă rog, codre, dumnitale
Ca la un frate mai mare...

Decît o fată amărîtă și alungată, îi spun eu...

— Cui îi spui?

— Îi spun eu codrului. Decît o fată alungată și amărîtă, mai bine mă făcea mama un fecior. La un alean, m-aș fi suit sus

La vîrf de măgură,
In bură și negură...

— Iar n-ai dreptate, Simioană Ignea, rîse scuturîndu-şi fruntea domnişoara Constanţa. Căci atuncea nu te-aş fi întîlnit eu. Hai, spune înainte.

— Nu mai am nimic de spus, duduie.

— Ba trebuie să-mi spui cum a fost cu dragostea ta.

— Lasă pe altă dată, duduie, cînd ne-a fi la amîndouă inima mai îmblînzită.

Domnişoara Corban făcu un gest cu totul neaşteptat şi necugetat. Se întinse apucînd de după cap pe ţărancă şi sărută o geană cîrligată. Simioana Ignea fu puţintel ruşinată. Socoti că îndrăzneala e a ei.

— Frumos parfum ai mata, duduie, îngînă ea, apucînd mînuţa stăpînei ei şi sărutînd-o. Este şi pentru asta cîntec, care arată cum judecă Domnul Dumnezeu florile la poarta raiului şi le întreabă unde li-s miroasele.

Le-au luat cucoanele,
Să-şi stropească straiele.

Domnişoara se veseli de acest răsunet depărtat de la Şipote, căzînd înapoi în iarbă, cu braţele în laturi.

— Am să vin eu odată, Simioană Ignea, să văd satul tău.

— Da' ce-ai să vezi, duduie, la urma urmei? La noi e o sălbătăcie de te mînîncă lupu. Vai de capul rătăciţilor din acel loc. N-au sare, n-au gază. Trebuie să se ducă cine ştie unde. Printr-asemenea pustii, numai nişte ciobani şi nişte hoţi pot hălădui. Aşa, se vede o poiană cu flori, ori o baltă lină sub geană de pădure; dar n-avem nimica din cîte sînt pe la tîrguri.

— N-ai fost niciodată la oraş, Simioană Ignea?

— Ba am fost de două ori la Botoşani. E frumos: se uită dughenile una la alta. Ştiu eu că şi acolo oamenii îşi au răutăţile lor; dar tot ţi-i mai îndămînă

într-un tîrg. Cînd m-am întors aicea, tare m-am mai simțit departe.

Simioana își coborîse glasul într-un oftat prelung, isprăvind tot ce avea de spus în acea clipă.

Domnișoara păstră tăcerea, pînă ce se desluși izvorul și strănută căluțul cel alb, bătînd cu copita în pămînt.

Idila aceea rurală ar fi urmat să se încheie, după tipic, întâi cu zvonul miriștilor și ierburilor tîrzii încălzite de soare și apoi cu o apariție care deasemeni nu se putea să lipsească.

Într-adevăr, miliardele de elitre minuscule nu întîrziară să-i pătrundă subțire și prelung în atenția neclintită. Duduia simți și tropotul unui cal străin, departe încă, la deal, lîngă zarea pădurii.

Simioana privi furiș spre stăpîna ei.

— Dacă vrei să știi numaidecît, zise domnișoara sculîndu-se din locul ei și împrăștiind liniștea, află că nici mie nu-mi plac doftorii fără mustață.

Vorbind, bătu cu mănușile groase iarba uscată, apoi scaunul panerașului.

— Apucă hățurile, Simioană, adăogă ea, și ține mănușile. Mînă la deal.

— Ce să fac eu cu mănușile, duduie? Mi-s prea strîmte.

— Pune-le în sîn. Ai să înțelegi îndată.

Se așeză în stînga fetii. Căluțul porni cu hărnicie la deal, simțind apropierea amiezii.

Cînd ajunseră către marginea pădurii din deal, se arătă doctorul Luca Vrînceanu, în costum îngrijit de călărie, cu obrazul umbrit de pălărie de paie. Salută și sări numaidecît din șa, ca să sărute mîna domnișoarei Corban.

După ce căluțul alb se opri și formalitatea aceasta fu îndeplinită, domnișoara Corban își privi mînile cu mirare.

— Simioană Ignea, zise ea, mi se pare că mi-am uitat mănușile la izvor ; întoarce-te cu panerașul înapoi și mi le adă. Ne-ajungi din urmă ; noi mergem puțin pe jos.

Doctorul Luca o privi cu îndoială. Îi era simpatică fata asta puțintel răutăcioasă, însă, după părerea lui, n-o putea trata decît ca pe un bun camarad. Își putea permite luxul acesta, convins fiind că și el e un bărbat destul de plăcut. Douăzeci și șase de ani, o sănătate oțelită de aer și soare, de călărie și vînat ; sprîncene mefistofelice, o suficientă cunoaștere a sexului advers.

— Ai dreptate să mă privești așa, îi zise duduia Constanța, pe cînd pășeau încet în lungul cărării, pe sub fagi rari. Simioana are mănușile mele în sîn și dumneata nu te poți lăsa înșelat de un asemenea artificiu. Îți mărturisesc că am vrut să fim singuri un sfert de oră.

— Sînt foarte încîntat și foarte măgulit, duduie Constanță.

— Cred. M-ai cîntărit însă destul de bine, evanghelistule, ca să fii sigur că te-ai putea lipsi de fraze galante.

— De acord.

— Ei, atunci hai să fim numai buni prietini și să rîdem, cînd ne găsim singuri, mai întăi de bătrînul meu naș, care mai crede în întîlniri romantice și iubiri fulgerătoare. Pe vremea lui, doi tineri în situația noastră erau iremediabil condamnați să se iubească. Fenomenele acestea de autosugestie erau cu deose-

bire obișnuite la țară. Cum intrau sub streșina unei păduri ca aceasta doi tineri, erau pierduți.

Doctorul Luca rîdea, amuzat.

— Nu exagera, duduie Tanță. E adevărat că nu mai sîntem pe vremea crinolinelor; Dumnezeu și iubirea eternă sînt astăzi noțiuni perimate. Generația mea privește viața direct în față, eliminînd adjectivele de prisos și exclamațiile. Însă iubirea — fără adjectiv — rămîne iubire.

— A! ce trist lucru, evanghelistule, că, la vîrsta noastră, vorba pe care ai pronunțat-o nu mai are nimica sacru și că reprezintă numai o viclenie a speciei! Alături se adaogă și viclenia unui bătrîn protector, și noi știm. Ce puțin plăcut e să-ți mărturisesc că prefer să fiu singură.

— Într-adevăr?

— Negreșit. Îmbătrînesc în chip mai suportabil.

— Ai dreptate, se veseli doctorul, fără convingere. Astăzi numai într-o comedie, pe scenă, se mai rostesc vorbe de dragoste.

— Știu; asemenea vorbe sînt un ecou al veacurilor naive; n-ai să mi le rostești niciodată, nu-i așa? Regret întrucîtva, de și sînt otrăvită de răutăți și rănită de scepticism și deci ar urma să fiu complect de acord cu dumneata.

— Ceva trebuie să ne deosebească, observă evanghelistul, ca să fim în armonie cu destinul sexelor noastre.

Merseră un timp într-o tăcere pe care doctorul Luca o judeca mai plină de primejdie decît vorbele.

— Trebuie să adaog, se întoarse el, privind drept pe domnișoara Constanța, că dacă aș încerca acuma să fiu într-adevăr sincer, aș deveni comic din pricina inepțiilor pe care le-am debitat. Nu protesta și nu

rîde; propriu-zis nu sînt inepții; sînt chiar adevărurile cele mai adevărate, însă pentru oameni mai gravi și cu mult mai în vîrstă decît noi.

— Vai, mă simt cu mult mai în vîrstă decît sînt, suspină domnișoara Tanța.

Doctorul nu găsi răspuns. Își aplecă asupra tovarășei sale circumflexele sprîncenelor.

— Știu c-ai să-mi săruți mîna, — poftim! se învoi duduia, privindu-l vesel.

— Mă simt neliniștit, duduie Constanță, deoarece pari prea veselă.

— Tocmai voiam să-ți comunic, domnule, de ce sînt așa de bine dispusă. Datoresc pentru asta recunoștință vechilului meu, domnul Gherasim Tulbure.

— S-a întîmplat ceva deosebit?

— S-a întîmplat, oftă surîzînd domnișoara Constanța.

Povesti scena de la curtea din Movileni.

Doctorul o privi încremenit. Nu găsea cuvinte; își mișca întruna fălcile, rozîndu-și măselele; lovi de cîteva ori cu cravașa în carîmbul cizmei. Constanța rîse, înfruntîndu-l.

— Așa-i că ai vrea să-l ai în fața dumnitale?

— Am să-l am în fața mea, rosti sumbru doctorul.

— Liniștește-te, evanghelistule. Nu te sfătuiesc să te pui într-o situație ridiculă, cum am fost eu.

— Cu toate acestea...

— Ce-i cu toate acestea? Noi sîntem niște copii și el e un șmecher, cum se spune la primăria din Movileni. E evident că provoacă. Vrea să complice afacerea noastră, adăogîndu-i un proces penal. Mi-a atras atenția Simioana. Ea a spus cuvîntul potrivit și ne-am retras.

Domnișoara Corban fu apucată iarăși de o convulsie de rîs nefiresc. Simioana Ignea se întorcea domol, în pasul calului, apropiindu-se treptat.

Cu același aer întunecat, doctorul Luca vorbi mai mult către sine:

— Bunicul ar trebui să precipite lucrurile. E necesar să intervin.

— Știi că mă miră, evanghelistule, hotărîrea dumnitale?

— Nu înțeleg.

— Apoi dumneata, pe cît sînt informată, în afară de predicile pe care le-am ascultat, mai ești producător de versuri. Afaceri de felul acesta, ca și plugăria, nu-ți sînt agreabile.

— Cine ți-a spus asta?

— Am eu informații bune.

— Nu cumva te-a informat bătrînul că sînt poet? se veseli doctorul. Ce vrei să fac? Pentru plăcerea lui, bunicul meu trebuie să rămîie convins că nimeni în afară de el nu cunoaște secretul gospodăriei rurale. Dacă m-aș pune eu în evidență, s-ar simți ofensat; am deveni îndată adversari. Așa, eu trebuie să rămîn față de el în stare de ucenicie. Mă ocup în aparență de literatură, de vînătoare, dau chinină țăranilor. Sînt însă pretutindeni unde trebuie; dispozițiile dumnisale sînt îndeplinite cu stricteță nu numai din pricină că dumnealui iese la cîmp. Vîrsta pe care o are nu-i mai îngăduie truda de altădată. A fost un om teribil.

— Am încredere în el.

Doctorul privi pe domnișoara Corban fără să mai zîmbească și tăcu, puțintel jignit.

Din pisc, unde se aflau, se vedeau desfășurate în soarele amiezii colinele de la Luncavăț, spre ceața

Prutului. Marele sobor de toamnă al cocostîrcilor avea loc în văzduh, deasupra. Toate cuiburile călătoarelor acestora, cîte erau în acele văi, se deşertaseră ; ş-acuma puii şi bătrînii se ţeseau necontenit în zbor lin şi rotitor, hotărînd din nou pribegie către sud.

VIII

Unde lucrurile se încurcă.

Micul consiliu de război era din nou adunat în cerdacul cel larg de la curtea boierească din Luncavăţ. Bătrînul Gheorghiţă Vrînceanu se plimbase un timp după obicei; acuma se aşezase în jîlţ, dovadă că hotărîrile lui îşi urmau un drum liniştit. Domnişoara Constanţa îşi păstra pe divan locul pe care şi-l însemnase în primul ceas al sosirii sale acolo. Mai era de faţă, cît mai depărtat de domnişoara Corban, tocmai în celălalt colţ al cerdacului, domnul doctor Luca: şedea pe un taburet mic, proprietatea lui din copilărie; îşi sprijinea coatele pe genunchi şi tîmplele în palme; din cînd în cînd îşi ridica circumflexele şi observa ce se petrece în juru-i. Levi Tof avea cuvîntul. În această calitate, îşi părăsise pălăria, dar îşi păstra cortelul, în mîna stîngă; de dreapta avea nevoie ca să desemneze gesturi discrete.

Erau patru ceasuri după masă. Domnul Levi Tof venea direct de la Movileni.

— Astăzi, însfîrşit, zicea el, l-am găsit pe domnul perceptor Macovei. Pînă acuma nu-l văzusem pe dumnealui decît în treacăt; acum l-am cunoscut ceva

mai bine. Ne-am salutat în fața cîrciumei. Acolo-i locul principal, în sat, unde se întîlnesc oamenii onorabili.

— Buna dimineață, domnu negustor! (La Movileni sînt cunoscut cu numele de domnu negustor.)

— Mulțămesc celui mai fericit om! răspund eu.

— Care fericit? de ce fericit? a strigat domnu Macovei cu dispreț.

— Fericit, pentru că totdeauna ia și niciodată nu dă.

— Ia lasă-mă, domnu negustor, că nu-i nimene mai năcăjit decît mine. (Am observat că fiecare om în parte e cel mai năcăjit.) Decît ai face glume, mai bine tratează-mă c-un păhărel de rom și c-o felioară de salam.

Fără să aștepte ordinul meu, cîrciumarul s-a executat.

— Dar dumneata, domnu negustor, ce faci? mă întreabă Macovei.

— Fac ce nu vreau, răspund; îmbătrînesc.

— Am văzut pe Șapira, zice. (Eu am devenit foarte atent.) Am văzut pe Șapira; dar n-am făcut cu el nici o treabă. N-are de unde da nici o tratație. Spune că-i datorești de la o misitie niște parale și întreabă cînd ai să i le plătești.

— Se vede că-i bolnav de curiozitate. Eu, domnule Macovei, în fiecare dimineață mă rog așa: Păzește-mă, Doamne, de gura nevestei mele, de secetă, de glumele domnului perceptor de la Movileni și de Baruh Șapira.

Macovei rîde și poftește pe cîrciumar să-i mai toarne un păhărel de rom și să-i mai taie o rondelă de salam — fără consimțămîntul meu. Eu tocmai la asemenea glume făcusem aluzie.

Ce poate căuta Baruh Șapira la Movileni ? mă întreb eu. Pun un deget la frunte și-mi încep filosofiile. În vremea asta, Macovei explică o reformă politică prietinului său domnul Irimia cîrciumarul, și dă și a treia poruncă. Trebuie să-mi întrerup filosofiile, mă gîndesc eu ; altfel au să mă coste cam mult.

— Am și eu treabă cu Șapira, zic. Mă grăbesc ; mă duc la domnu notar.

— Ce să cauți la notar ? rîde Macovei ; nu-l găsești pe Șapira la notar.

— Atunci mă duc la părintele Constantin ; trebuie să transmit o veste doamnei preotese.

— Bine, te-i duce mai pe urmă ; dar n-ai să-l găsești nici acolo pe creditorul dumnitale.

— Atuncea, domnule Macovei, du-te numai dumneata la domnul Gherasim Tulbure ; eu nu mă pot duce, căci cu domnul Gherasim Tulbure eu am întrerupt, pentru moment, relațiile diplomatice.

— Ai făcut rău, domnu negustor ; Gherasim Tulbure e de-ai noștri.

— Și eu sînt tot de-ai noștri, răspund. Ești dumneata amabil, domnu Macovei, să restrîngem conversația ?

— Cum nu ? Mergem. Chiar am treabă la cancelarie. Mă așteaptă șchiopul meu, ca să-i plătesc leafa.

Plătesc patru romuri și patru felioare de salam și plecăm. Trebuie să vă spun că șchiopul despre care vorbește el e agentul lui de percepție. Un om în vîrstă ; invalid din război ; îl chiamă Costilă. Cînd e de față agentul Costilă, domnu Macovei e de o vervă deosebită, variind pe aceeași temă — adică pe infirmitatea omului său. Aș îndrăzni să spun că, fără Costilă, domnu Macovei ar fi cu totul lipsit de spirit. Îi place să și petreacă cu invalidul, cînd îi dă leafa.

Atuncea, după ce-l vede ameţit, îl pune să joace. Ori îi strecoară în buzunar, pe furiş, sarmale. Vă spun drept că nu eram dispus să-l văd pe Costilă ; mai ales că e un om cu demnitate şi cu cinci copii ; pe lîngă asta, chel ca şi mine.

Îl întreb pe neaşteptate pe domnu Macovei, ca să-l supăr :

— Perceptore dragă, de cîţi ani n-a plătit Gherasim Tulbure dările ?

— Ce te priveşte pe dumneata asta ? Care dări ?

— Dările moşiei.

— Apoi ce am eu cu Gherasim, negustorule ? Eu îl am dator, la mine în registre, pe proprietar : domnu Dionis Corban. Cînd se va schimba partida şi va fi proprietar Gherasim, îl apuc şi pe Gherasim. Să fii dumneata sigur că nu-l iert.

— Ştiu ; fiscul nu rămîne păgubaş niciodată.

— Dar de ce să rămîie ?

— Parcă eu zic să rămîie ? Să plătească deci proprietarul, sau mai bine zis moştenitoarea proprietarului.

— Vorbeşti de domnişoara aceea ?

— Vorbesc de domnişoara Constanţa Corban. Ca să plătească domnişoara Constanţa Corban, pe care dumneata vrei s-o urmăreşti...

— Da. Am să trimet pe şchiop s-o urmărească.

— Ştiu ; însă, ca să plătească domnişoara Constanţa, trebuie să primească şi dumneaei de undeva : şi anume, să primească preţul grîului, al vitelor şi al brînzei de la oi.

— Asta nu cunosc şi nu mă interesează. Ce ştii dumneata — dacă s-a făcut ori nu grîu ? de unde cunoşti că s-au vîndut vite ? ce informaţii ai despre oi şi brînză ?

— Vra să zică, toate acestea nu sînt?

— De unde să știu eu? Întreabă-l pe Gherasim.

— Aș putea oare, domnule Macovei, să-l întreb și pe acel escroc, care se numește Baruh Șapira?

— Întreabă-l și pe escroc și dă-mi pace.

Se știe, cucoane Gheorghiță și domnișoară Constanță, că tăcerea este o cumințenie a proștilor. Ca să-i faci pe aceștia să-și vie în firea lor adevărată, trebuie să-i provoci să vorbească.

Eu m-am oprit. El s-a uitat urît la mine:

— Parcă voiai să mergi la cancelarie? Ce afacere ai?

— N-am vrut, nici n-am pretins vreodată asta, domnule Macovei. După sfatul pe care mi l-ai dat dumneata, mă duc la Gherasim Tulbure. Te salut. La revedere.

L-am lăsat făcînd comentarii pe care nu țineam deloc să le aud.

Într-adevăr, m-am dus la Gherasim Tulbure; însă am făcut întâi o cotitură pe la curtea boierească. Am eu acolo un tînăr fruntaș, Costache Țocu. Nu știu dacă lucrează. Am ideea că mai mult observă. I-am pus în mînă prețul convenției ce am încheiat între noi și am aflat că, chiar în dimineața asta, a ieșit de la Gherasim Tulbure un jidov. I-am cerut să-mi precizeze ce înfățișare are.

Mi-a precizat: are o înfățișare de jidov.

— Poartă cortel?

— Da.

— Atunci e omul meu, zic. E Baruh Șapira.

Am aflat cu acest prilej și diversiunea dramatica a domnului Gherasim. N-am întîrziat. Am așteptat numai să iasă de la percepție invalidul meu Costilă. L-am întrebat despre băietul lui cel mai mic care are

mare succes la studii în clasa a patra primară ; după aceea am vrut să știu și alte lucruri.

E posibil oare să se afle dacă, în ultimele săptămîni, s-au făcut vînzări de grîu și orz în Movileni ? dar de boi ? dar de oi ?

— Nu s-au făcut.

— Ei, dacă nu s-au făcut pînă azi, au să se facă de azi înainte.

Domnul Levi Tof începu să numere pe degete :

— Atențiune ! Vorbesc în numele unui așa-zis caimacan. Întăi : am refuzat să recunoaștem pe stăpînă, sub felurite pretexte. Al doilea : am introdus o acțiune pentru felurite cheltuieli pe care le-am fi efectuat din fondul nostru propriu. Al treilea : am mai introdus o acțiune de daune. Al patrulea : am alergat la protectorii noștri, protestînd și cerînd dreptate : dușmani veniți nu știu de unde vor să ne arunce pe drumuri ! Al cincilea : provocăm scandal, ca să se adaoge și un proces penal. Al șaselea : ne luăm măsuri contra intervenției unor portărei. Dacă ar sosi prea devreme, sîntem hotărîți să le rupem picioarele. Toate acestea se plănuiesc și se săvîrșesc, ca să avem timp să vindem boii, treizeci sau patruzeci de perechi ; ca să vindem grîul cît ne-a rămas în hambare, și ca să trecem altora oile. Noi (adică Gherasim) vindem precipitat ; deci Baruh Șapira e încredințat că e cea mai bună afacere a sa !

— Era bucuros acel jidov ? l-am întrebat pe Țocu.

— Era cu chef, domnule ; parcă băuse o garafă de vin.

Bătrînul Vrînceanu privise lung la misit tot timpul cît debitase, foarte volubil, acest discurs. Cînd îl văzu că a făcut popas, se ridică supărat din jîlț.

— Vreau să știu, Levi, dacă ai isprăvit.

Tof își înghiți răspunsul, făcînd numai un semn de încuviințare cu capul.

— Dacă ai isprăvit, pune cortelul deoparte și așează-te undeva. Cum ți-am lăsat zabala slobodă, ai luat-o razna ; și tu știi că aicea nu sîntem în parlament. Sîntem acasă la mine. Drept cine mă iei, să ascult eu palavrele tale ? Spune scurt : cucoane, vechilul vrea să înstrăineze averea.

— Asta am vrut să spun.

— Te poftesc să taci. Dacă ai vrut să spui asta, de ce mă faci să stau cu gura cascată la tine un ceas de vreme ? Narav rău ai tu, omule ! Poți să te iei cu nepotu-meu de mînă. Și el face literatură. Să vă puneți amîndoi candidatura la alegerile viitoare. Eu n-am nevoie de vorbe.

— Faptele se impun, suspină moale doctorul Luca. pe scăunașul său.

— Cine spune asta ?

— O spun eu, uncheșule, dacă nu te superi. Și faptele trebuiesc precipitate, ca să nu fie mîni prea tîrziu.

— Acest Levi care-i un vorbareț șiret, reluă bătrînul cu seriozitate, îndreptîndu-se spre doctor, ar fi trebuit să mai adaoge ceva, dacă ar fi perfect onest. Nevoie de grabă este ; sîntem de acord ; însă avem timp : poimîni intră cumpărătorii și misiții la sărbătorile cuștilor. În aceste zile, rezervate afacerilor lui Iehova, marfa de la Movileni stă pe loc. Ori la voi, misiții, nu se oprește ceasornicăria niciodată ?

— Din fericire, nu sîntem perpetuum mobile, îngînă Levi. Totuși de la un nelegiuit ca Șapira mă pot aștepta la orice ! Voiam să mai adaog, cucoane Gheorghiță, că vă mai vine un informator. Am trecut și pe la doamna preoteasă Eleonora. S-a anunțat ;

vrea să vadă numaidecît pe domnişoară ; am impresia că dumneaei are să confirme concluziile mele.

Doctorul Luca se ridică grăbit, zîmbind către Constanţa. Apucă pe bătrîn de braţ, îndemnîndu-l după sine :

— Bunicule, sînt de părere să ne retragem cît mai avem timp.

— Sfatul tău e bun, încuviinţă boierul, însă nu din pricină că ne ameninţă un nou discurs, ci pentru că trebuie să pornim imediat acţiunea decisivă. Duminică dimineaţa, domnişoara Constanţa trebuie să se prezinte la biserica din Movileni, ca să asculte pomenirea răposaţilor ctitori şi donatori.

— A ? tresări domnişoara.

Bătrînul o privi ironic.

— Ai uitat şi asta ? Să umbli întăi pe unde au fost desişurile sălbatice. Poate te va interesa lectura unor pietre de mormînt ieşite la iveală. Nu rîzi ?

— A, nu, bunicule.

Bătrînul trecu la ea şi o bătu pe umăr îmblînzit. Apoi luă braţul evanghelistului. Ieşiră amîndoi pe uşa care da în ograda întăia. Se auziră îndată strigătele slujitorilor : Să vie panerul boierului ! Chemaţi pe vătavul Păun !

Domnişoara Corban îşi acoperi cu mîna stîngă gura violent carminată şi căzu cîteva clipe într-o visare adîncă. Levi Tof se strecură în ogradă, după boieri.

Pomii din livadă oftară la o adiere, parcă ar fi fost vii. Un fruct prea copt căzu, cu zgomot uşor, în iarbă, totuşi fiinţa străină tresări de amintirea acelui sunet familiar, de mult uitat cu desăvîrşire. Se zvîrcoli brusc şi sări în picioare, alungînd înduioşarea ca pe ceva ruşinos şi îndepărtînd mila de aur a după-amiezii de toamnă.

Simioana Ignea intrase pe nesimțite.

— Erai singurică, duduie? întrebă ea.

— Nu.

Fata o privi cu îndoială, rîzînd.

— Am venit să spun că doamna preoteasă vă poftește s-o primiți.

— Cum nu? răspunse tare domnișoara, așa ca să fie auzită din anticameră; roag-o pe doamna Costrăș să intre numaidecît. Pregătiți cafea turcească.

— Am înțeles, duduie, o încuviință Simioana cu repeziciune, cîștigată de însuflețirea stăpînei ei.

— Stăi, puțin mai domol, se întoarse asupra ei, șoptit, domnișoara Corban, c-un zîmbet subțire, care-i lucea numai la coada ochilor. Să nu uiți s-aduci și chiseaua de tutun a nînașului, odată cu cafeaua.

— Da, duduie. Am s-o cer de la Anica.

— Acuma poți s-o aduci pe cucoana preoteasă. Simioană, tu ai văzut vreodată jucîndu-se teatru?

— Nu, duduie. Unde-a fi fiind asta?

— Atunci nu știi nimic, nici despre cinema.

— Multe nu știu eu, duduie, se tîngui, cu fruntea încrețită și cu ochii galeși, fata.

— Teatru și cinematograf e ceea ce s-a petrecut dimineață și ce facem noi acuma.

Simioana Ignea rămase neclintită, cu gura ușor întredeschisă, înspăimîntată de săritura în gol pe care trebuia s-o facă inteligența ei. Se retrase rușinată.

Domnișoara Constanța aștepta o intrare zgomotoasă. Doamna Eleonora Costrăș, însă, o desminți numaidecît, apărînd discret. Cel puțin rochia s-ar fi cuvenit să aibă anume accent. Preoteasa Eleonora nu era nici timidă, de și avea mînile roșii și asprite de lucru la vîrfurile degetelor. Constanța Corban se re-

semnă să primească în întregime contradicția, cu toate consecințile ei de plictis.

Se sili să învioreze de la început conversația:

— Doamnă, îmi aduci poate salutări amicale de la Natalia Tulbure?

— Mi se pare că s-a grăbit să vi le înfățișeze ea singură.

— Într-adevăr.

Conversația era isprăvită și atacul eșuat. Simioana aduse cu cea mai mare luare-aminte, privind-o țintă, tablaua cu dulceață. Se duse înapoi, s-aducă și cafeaua. După aceea chiseaua de tutun.

— Natalia lui Tulbure, zîmbi preoteasa Eleonora, e o ființă care n-are să mă ierte pînă la moarte pentru o greșală. O greșală a mea. Cînd am vreme, între copii și stative, cetesc. Sînt absolventă de școală normală. S-a crezut datoare și Natalia Tulbure, încă de acuma cinci ani, de cînd ne cunoaștem, să-și alcătuiască o bibliotecă și să stea, duminica, la geam cu cartea în mînă. Mi-a cerut sfat; s-a supus acelui sfat și a cetit cu plăcere cartea care îmi place mie mai mult: Contele de Monte-Cristo — într-o traducere. Băgînd de samă pe măsuța mea de lucru aceeași carte, în original, s-a scandalizat, aș putea zice, de afacerea în sine; adică de ce Dumas scrie și franțuzește; sau de ce cetesc eu într-o limbă străină; asta e o punere la cale, care o umilește. Deci eu sînt cea din urmă dintre femei și mai ales sînt o proastă și n-am avut nici o zestre; trebuie convins preotul Constantin că e nefericit din pricina mea.

— Interesant, zîmbi domnișoara Corban.

— Ar fi fost poate mai interesant, urmă monoton și blînd preoteasa Eleonora, dacă aș fi suferit cu resemnare războiul pe care mi-l făcea. Însă trebuie să

petrec și eu; căci spectacole și baluri n-avem în Movileni. Domnii de la primărie și ceilalți domni nu se sinchisesc să ne amuzeze. Aflăm numai din cînd în cînd, noi cucoanele, din cînd în cînd și destul de des, despre așa-zisele chefuri ale dumnealor. Natalia lui Tulbure s-a gîndit să concentreze la ea acasă asemenea manifestări și să mă izoleze. Am fost nevoită să cuceresc rînd pe rînd forturile pierdute și să-mi fac aliate din femeia notarului, a perceptorului și a primarului. Am început a le spune și eu povești despre Natalia lui Tulbure, încît, în scurtă vreme, vechilița s-a tras la obraz și a slăbit. Cu părere de rău (aici, duduie, spun o minciună), m-am văzut obligată să merg mai departe. Agenta mea principală, baba Dochița, mă ține la curent zilnic prin slugile vechilului de tot ce se vorbește și făptuiește împotriva mea. De puțină vreme aflu ce se pune la cale împotriva dumneavoastră.

— Din ce în ce mai interesant, suspină cu plăcere duduia Constanța, așezîndu-se mai bine în fundul divanului. Ce anume se pune la cale împotriva mea?

— Vă spun îndată. Că umblă cu ascunzișuri, procese și vînzări, asta știu că ați aflat. Cred că nu i-a răbda Dumnezeu pe amîndoi să îndeplinească ceva. Este la vechil o slugă credincioasă, căreia îi place rachiul dulce. Săftica asta iese, noaptea, și se duce la baba mea Dochița. Dochița nu întîrzie și vine la mine să se spovăduiască. Se întîmplă că Săftica asta are un fecior care a fugit de la oaste și umblă laturile printre sate și pe la Prut, făcînd negoț de cai în vremea nopții. Cîteodată, la lună nouă, sare gardul lui Tulbure și intră ca să vadă pe maică-sa. Ea îl ocrotește, îi dă schimburi și mîncare: pentru dînsa, Gligore e feciorul ei. Trebuie să mai știți dumneavoastră,

domnișoară, că se află în ținut un hoț adevărat, cu numele Siminicaru. Acela iese la drumul mare și atacă pe negustori. Se arată cînd în drumul Ștefănești-lor, cînd la Sulița. Are obicei de pălește și curți boierești. Pînă acuma nu s-aude să fi ucis ; poartă carabină ca să se apere. Știindu-se că pune glontele în vîrf de ac, toți se tem ca de un demon de dînsul. Ei bine, aflați, vă rog, ce i-a dat în gînd Nataliței. Am stat și m-am sfătuit cu părintele Constantin și el m-a jurat să tac, deoarece sfinția sa nu poate crede una ca asta. Ce i-a dat în gînd Nataliței lui Tulbure? Să cheme pe Gligore negustătorul de cai, să-l îndemne a se duce să caute pe Siminicaru. Să vie Siminicaru într-o noapte cu tovarăși, să sloboadă puștile în ferești la curte, cînd veți fi dumneavoastră acolo. După ce va face asemenea spaimă, să intre și să prade. După aceea să treacă și la Tulbure, să se facă a-l prăda și pe el. Plata lui de la Tulbure : cinci mii de lei. Iar Tulbure să strige a doua zi că i s-au ridicat condicile odată cu banii și că nu se mai pot face verificări, dar lui i se cuvin atîtea și atîtea sume, pentru care a și pornit proces. Dacă-l pradă și pe el Siminicaru, nimene nu se poate gîndi că ar avea el vreun amestec. De ce i-a furat Siminicaru condicile? Nu știe, dă din umeri. De ce să vă prade pe dumneavoastră? ca să vă dezguste de locul acesta, să vă duceți iar în străinătate. Ca într-un roman dintre acelea pe care le cetește Natalița. Eu mă gîndesc, duduie, că, după aceea, are să fie găsit împușcat într-o rîpă și acel Gligore, ca să nu mai rămîie în ființă mărturia lui. Pe urmă au să-l vîneze jandarmii și pe Siminicaru, cum e soarta hoților ; așa că au să se prăpădească toate urmele pe lumea asta. Cunoștința inimii

lor s-o aibă numai Dumnezeu. Însă nici el, nici ea nu mai cred în Dumnezeu.

Domnișoară, zîmbi doamna preotească, mi se pare mie că plăcerea dumneavoastră nu mai este așa de mare.

Constanța Corban privea cu deosebită atenție la doamna preotească Costrăș cu cîtă repeziciune răsucește țigara și ce picătură mică de cafea soarbe. Grozăvia anunțată i se părea suspectă. Dacă nu era ieșită dintr-un roman, apoi desigur vinul roș contribuise ca să sporească elucubrațiile lui Gherasim Tulbure.

— În Dumnezeu nu cred nici ceilalți, oftă cu ușurel glas doamna preotească. Țăranii cel puțin își au eresurile lor.

— E posibil așa ceva? întrebă pe gînduri domnișoara.

— Mărturisesc eu că-i greu să trăim asemenea viață, răspunse doamna Costrăș rămînînd la preocuparea sa de căpetenie. La oraș ai cel puțin lumina felinarelor.

— Vorbesc, doamnă, de basmul cu Siminicaru.

— Siminicaru nu e basm, domnișoară. Puteți întreba despre el pe cineva din apropierea dumneavoastră.

— Pe cine?

Cucoana preotească Eleonora făcu semn delicat cu fruntea și ochiul spre ușă. La nedumerirea Constanței, mai repetă o dată semnul.

— A! vrei să vorbești de Simioana Ignea? Adevărat? Asta să fie suferința ei?

— Bănuiesc, domnișoară. Florile din vara trecută s-au uscat; nu știu să fi odrăslit altele.

IX

Despre alt personagiu principal din țara blajinilor.

Și bătrînul și doctorul erau de părere că ieșirea la stuh n-o puteau amîna, de și ziua nu era întru totul potrivită pentru o expediție vînătorească. Se răcise vremea dintrodată și trăgea un vîntișor subțire de cătră munte. Curgeau nouri întruna foarte pe sus, prigoniți de mari curente ale înălțimilor. Arar se prevedea soarele ca o tipsie, fără strălucire. Cînd se întuneca soarele și soseau deasupra locurilor nouri mai coborîți, se scuturau stropi mărunți.

Vătaful Păun hotărîse:

— Nu-i vreme de ploaie!

Ca să fie vreme de ploaie, după părerea lui, trebuia să contenească vîntoasa cea mare de sub cer, ș-apoi să se așeze nouri care au în ei putere pentru sămînța grîului. Deci plugurile în șase boi umblau brăzdînd pe coasta de la Înțercătoare.

Boierii trecură pe lîngă Standoale și coborîră în valea cealaltă. Stuhurile crescuseră în anul acela dese ca peria și mlaștinile erau zvîntate.

La așezările care se chemau Standoale, boierul cel bătrîn trimesese, cum era de mult rînduiala în curge-

rea anilor, o sută de curcanaşi în pensiune. Fuseseră întâi ridicaţi în ograzile curţii de către găinăreasă, pînă ce li se arătaseră mărgelele. La Standoale aveau lărgime ; se duceau chirăind şi grăind cu curcile cele bătrîne şi între dînşii, cît în mirişti cît pe imaş ; după aceea se întorceau la felurite grăunţe care se risipeau cu îmbielşugare de la transporturi, de la coşare şi de la mişcarea şi prefacerea grînelor în hambare. Nici într-un an nu organizaseră vulpile atîtea atacuri asupra acestor protejaţi boiereşti. Veneau şi din altă parte veşti de oarecare dăjdii către hultan şi către dihănii : zece la sută e a făpturilor lui Dumnezeu. Insă aici, la Standoale, prădăciunile se înteţiseră în chip scandalos. Cînd humelnicul Garofin însemnă pe răbuşul lui treizeci şi două de capete de curcanaşi, Păun vătaful dădu de veste la curte că boierii trebuiau să iasă musai la război. Întîrziere nu poate fi şi pentru alte pricini pe care le ştiu dumnealor. In alte zile apropiate, aşteaptă alte treburi.

Bătrînul Vrînceanu ieşise singur în panerăşul său. Duduia Constanţa luase alături de ea, după obicei, pe Simioana. Mîna fata, — ca să-i fie duduii complect libere priveliştile. Doctorul Luca trecuse înainte călare. Copoii şi ogarii se aflau sosiţi la faţa locului, cu oamenii lor şi cu vătaful Păun.

Acţiunea, în asemenea localitate, era ştiută. Vulpile, forţate în stuh de copoi, nu ies spre Standoale. Acolo sînt cîni, oameni, puşti. Nici pe sub Standoale, în lungul clinei aceştia nu pot trece, căci spre fund, unde se rotunzeşte dealul, au sălaş ciobanii. Deci scăparea lor obişnuită e pe versantul opus, pe costişă lină, înspre spinăriile din marginea pădurii. Cele mai multe acolo îşi au şi vizunia.

Cercetarea începu din desimea cea mai mare, din marginea iazului. Vînatul urma să fie încet-încet deplasat spre coada stuhului. Șase ogari, stăpîniți în lanțuguri de către slujitori, fuseseră trecuți la locurile cuvenite. Păun dădu drumul în stuh la doi copoi. Erau «moșnegii boierului», cum le spunea el. Vînau de opt ani; erau urmașii altor generații de moșnegi, care vînaseră în aceleași locuri, sub privegherea lui cuconu Gheorghiță, de pe cînd era dumnealui holtei.

Moșnegii intrară în stuh, făcură un ocol în tăcere să-și arate boturile și sprîncenele negre, cercetînd oarecum dacă este cel care nu trebuie să lipsească.

Asta era interpretarea vătafului Păun.

— Arătați-vă, cuconașule, vă caută moșnegii! strigă îndesat vătaful.

— Hai, moșnegilor, intrați la datorie! dădu îndemn bătrînul Vrînceanu, ridicîndu-se o clipă în picioare, în paneraș.

Copoii dispărură în clipă la porunca lui și nu mult după aceea sloboziră glas.

Doctorul călări grabnic, ocolind coada mlaștinei, și apăru îndată pe clina de sub pădure. Bătrînul Vrînceanu se puse și el în mișcare. Domnișoara Constanța îi trecu înainte, rîzînd. Începuse a picura. Ea își scoase cu entuziasm pălărioara și își descheie mantaua.

— Duduie, plouă! observă Simioana.

— Asta-i ploaie? întrebă, biruitoare, domnișoara.

— Noi așa-i spunem.

Constanța se așeză rîzînd la locul ei. Atunci ieși cel dintăi vulpan, cu coada tîriș. Moșnegii urmau să frămînte stuhul, țăhnind cu întăritare.

Simioana opri. Constanța lăsă să-i scape un țipăt

scurt, lepădă mantaua de ploaie și sări pe imaș, ca la un concurs de alergări.

— Duduie! duduie! o chemă din urmă slujitoarea.

Doctorul Luca întoarse capul, o privi și-i făcu de departe un semn teribil de amenințare. Doi ogari fuseseră eliberați. Făceau salturi elegante și alternative. Deodată se îngemănară, unul alb și altul castaniu, în același ritm. Coada roșie fugea sfoară printre bolîndarii imașului. Cînii vînători o ajunseră din urmă. Unul o smulse din fugă de după cap și o aruncă în sus. Celălalt o primi într-o gură ca de crocodil și o zvîrli la o parte, cu șira spinării ruptă. Un slujitor fugea la deal cu lanțugurile. Agita o măciucă cu coadă lungă și subțire, cu care trebuia să dea lovitura de grație. Evanghelistul pusese o clipă piciorul în pămînt, apoi iar săltase în șa. Constanța Corban rămăsese fascinată în locul ei; trăsurica o ajunse din urmă.

Începu să strige ceva; n-o auzea nici doctorul, nici bătrînul Vrînceanu. Avea în întreaga ființă ca o beție ușoară. Simioana Ignea o îmbrăcă în silă cu mantaua. Picăturile reci stătuseră și lucea un soare palid asupra stuhului.

Înaintea amiezii, războiul era sfîrșit. Inamicul lăsa pe teren opt unități. Nespus de însuflețită, între biruitori, era mai ales domnișoara Corban. Ținu să fie de față, fără sfială, și la plata despăgubirilor, adică la jupuitul pieilor. Încă nu erau bine căptușite de iarnă; bătrînul le judeca de puțină valoare. Cînd se desmetici și privi în juru-i, domnișoara nu mai găsi în cercul privirilor ei pe evanghelist. Cînii, rînduiți în fața bătrînului Vrînceanu, scoteau niște limbi enorme și el îi lăuda bătîndu-i ușurel pe capete.

În definitiv, din toată afacerea, nu rămînea decît puțină oboseală. I se iscase și o foame grozavă. Vulpile au fost; le-a văzut alergînd cu vigoare; acuma din ele rămăseseră cîteva blăniți întinse pe crăcăni.

— E adevărat că și curcanașii dumnitale, bunicule, au avut o situație identică față de vulpi.

— Nu cumva ți-i milă acum de asemenea banditi?

— A! deloc! protestă rîzînd domnișoara Corban. Mă întreb unde poate să fie evanghelistul.

— Care evanghelist?

— Poetul nostru, doctorul Luca; nu-i frumos să ne trădeze în felul acesta.

— Cred, fetiță, că are să se întoarcă; are să ne ajungă din urmă; a trecut după pădure cu vatavul Păun, ca să cerceteze locurile altor expediții. E mai puțin poet și evanghelist decît ne închipuim noi.

— Are să întîrzie mult?

— Nu știu; poate să iasă de-a dreptul, prin alte drumuri, la curte.

Cortegiul porni. Bătrînul fu cel dintăi sus, la Standoale. Făcu ocolul, stînd de vorbă cu humelnicul Garofin și cu slujitorii. După ce fură încărcați cînii în șarabane, își reluă și el calea spre curte, îndemnînd de cîteva ori cu biciul pe murgul înhămat la paneraș. Nu mai cercetă locurile dindărăt, închipuindu-și că domnișoara Corban trecuse și ea. Însă domnișoara Corban avusese capriciul brusc să aștepte pe evanghelist.

— Duduie dragă, interveni Simioana Ignea, mîngîind-o ușor pe umăr, cum avea obicei; noi am rămas cele din urmă. Să purcedem și noi, ca să nu întîrziem.

— Ba de ce? Îl așteptăm.

— Am rămas singure; cred că nu se întoarce aici.

— De unde știi tu, Simioană Ignea, că nu se întoarce aici ?

— Știu eu, duduie.

— Asta îmi pare suspect ; trebuie să aflu. Ce-i la deal ?

— Pădure.

— Și dincolo de deal, pe versantul celălalt ?

— Tot pădure.

— Sat, stîni — nu sînt ?

— Nu, duduie, de aici încep singurătățile. Se află numai niște poieni și niște colibe părăsite.

— Atunci ce caută doctorul ?

— Poate s-a dus să cerceteze rîmăturile mistreților, către lanurile de păpușoi de dincolo. În pădurea asta sînt niște prăpăstii : acolo-i tăria bursucilor și a porcilor. Mai ales după aceștia îi place domnului doftor să umble ; ziua, cercetează stricăciunile pe care le fac ei în lanuri și, noaptea, se duce și stă la pîndă. E vînător mare ; de aceea i-i drag bunicului dumnisale. Însă dumnealui se apără, cum că nici pe departe nu-i ajunge pe vînătorii bătrîni — mai ales pe bunici. De vorbele acestea se bucură boierul cel mare. Se mai vede că i-i drag și după alta : că-l pîndește și-i cercetează urmele prin slujitori. Știe tot ce face ; îi place și se bucură că-i harnic ; dar se prefăce că nu bagă nimica în samă și-l tot împunge cu felurite vorbe, precum ai băgat de samă și mata. Amîndoi îs niște vicleni. Dar eu aș zice, duduie dragă, să nu mai stăm.

— Bine, Simioană Ignea, dă-mi mănușile. Treci tu la stînga ; am să mîn eu.

— Să nu faci mata greșala, duduie dragă, să mii la deal. Dăm în locuri grele, pe unde numai cei cu piciorul, ori cei călări pot trece.

— Eu însă am să trec. Vreau să văd și eu pustietățile.

— Oi, duduiță dragă, de ce nu m-asculți pe mine, amărîta? Ți-or fi părînd matale frumoase locurile acelea, dar viața rătăciților de-acolo se petrece cu amar. Întoarce, duduiță dragă, ca să nu ți se întîmple primejdie!

Domnișoara zîmbea cu nepăsare:

— Unde a trecut doctorul, pot trece și eu.

— Duduie dragă, lasă mata jucăriile acestea. Dacă mă vezi mata că lăcrămez și te rog, trebuie să fie la mijloc o pricină!

Deodată fata își coborî glasul:

— I-am trimes răspuns lui Siminicaru să vie la locul care se chiamă Bour, ca să-l poată găsi acolo boierul cel tînăr. I-am spus lui Păun vatavul, iar Păun a spus lui domnu doctoraș Luca, unde-l poate găsi pe Siminicaru. Eu am ascultat, duduie dragă, toate cîte a spus cucoana Eleonora preoteasa. Iaca, îți sărut mînuța și mă rog de iertare; am asemenea pacat de ascult la țîțîna ușii. Am auzit toate cîte a spus despre planul acelui Gherasim, care-i cel mai rău între toți răii. Acuma, dacă se duce boierul cel tînăr la el, Siminicaru are să-și deie samă.

Domnișoara Corban strînse hățurile și-și înălță sprîncenele cu mirare.

— Cum se poate, Simioană Ignea? Tu ai crezut acele fantasmagorii despre care mi s-a vorbit?

— Vai, duduie, cred toate; numai una nu. Nu cred că Siminicaru poate face asta. Dar dacă nu-i Siminicaru, se poate găsi altul. Lumea asta-i plină de ticăloși. Numai dincolo, unde ne-om duce cînd om pune mînile pe piept, poate să fie așa cum do-

rim ; dar aici sîntem împresurați de toate răutățile. Este o vorbă, duduie :

Lumea asta-i cum o vezi ;
Ceealaltă, cum o crezi.

— Stai liniștită ; nu te frămînta așa, Simioană, porunci domnișoara Constanța.

— Mă liniștesc, duduie.

— Dacă ai încredere în acel căruia îi spui tu Siminicaru, de ce te temi ?

— Vai, parcă poți ști inima omului, în adîncimea ei ? Mă tem să nu-i vie o prostie ori o nebunie. Nu pentru mine mă tem, duduie, ci pentru mata. Pentru mine n-am de ce mă mai teme. Am rămas destul de rușinată și cu inima arsă. Așa îl judec eu, că o asemenea faptă n-ar putea săvîrși : să despoaie ori să sechestreze o cucoană cum ești mata. Știu că și domnu doftor nu-i departe ; sînt vrednică și eu întrucîtva să-l stăpînesc ; dar poate să fie atins de-o sminteală ; poate fi beat.

— Are asemenea narav ?

— Îl are, cum nu ? E băutor vrednic. Îi cîntă țiganii o noapte ; el ascultă și oftează pentru viața lui prăpădită. A doua zi i se încruntă ochii și sfarmă oala în dinți. Atunci fug toți de el. Nu se clatină ; umblă puțintel țapăn ; vrea să pălească pe cineva. Numai eu îl îmblînzeam. Se sprijinea cu fruntea pe umărul meu și se tînguia.

— Ți-a fost drag pe cît se vede.

— Ticăloasa de mine ! mi-a fost drag. Am vrut să-l scot iar la lume și n-am putut. Să iasă la tîrg, să se ducă la judecători, să-și primească pedeapsa pentru greșeli. Doar moarte de om n-a făcut ; a umblat voinicind. După ce-a sta închis cît i se cuvine

după lege, s-a duce ș-a îngenunchia la Maica Domnului, făgăduind ispășire pentru nebuniile săvîrșite. Atuncea nu mi-a fi rușine de el. Îl cunosc că poate fi cel mai priceput gospodar; a lucra pămînt, ori a înmulți niște oi. N-a vrut s-asculte; a rămas sălbatic.

Domnișoara Constanța rămăsese pe gînduri ascultînd pe Simioana Ignea.

— Să nu socotești mata, duduie dragă, că acest Ile Siminicaru s-ar trage din niște proști. Tată-său a fost fruntaș. A venit așa vremea că mama lui, lelița Ilinca, a rămas numai c-o vacă. Dintr-atîta se hrănea. La noi, la Șipote, e loc depărtat și sarac. Ile Siminicaru fiind la oaste la flotilă, cinci ani de zile n-a mai dat pe acasă. A fost în vremea asta și războiul cel mare de care s-a auzit și la noi. El a stat la locul lui, la un vaporaș cu tunuri. În vremea asta domnu Macovei, perceptorul, a luat vaca leliței Ilinca pentru datoriile pămîntului. Neajungînd prețul vacii, s-a gîndit domnu Macovei să plătească el datoria la stat și să ia în stăpînire pămîntul. Povestea asta o știe toată lumea, că nu s-a întîmplat cu mulți ani în urmă. Scrisorile leliței cătră Ile Siminicaru, la flotilă, nu purcedeau de la primăria din Movileni, fiind așa bună-voia lui Macovei, ca să nu mai întristeze inima flăcăului, el avînd a lupta pentru țară: chiar i s-a și dat decorație. Scrisorile băietanului veneau. La noi n-are cine le ceti; le punea lelea Ilinca la icoane. Se gîndea să vie la părintele Constantin Costrăș, să i le cetească. Așa că bătrîna s-a bolnăvit de tifos și a murit, ca atîția alții. Altceva bun nu ne-a venit din lume, dar tifos negru ne-a venit și-n pustietatea noastră, la Șipote. Apoi cînd s-a întors Ile Siminicaru de la oaste, a aflat întăi de moartea maicei lui și a zis: «Dumnezeu s-o ierte. I-a venit ceasul; n-avem ce

face ; toți sîntem în mîna lui Dumnezeu ; eu între cer și apă și printre gloanțe și torpile, la Dunăre, n-am pierit ; ei i-a fost dat să moară în sat.» A aflat de vacă și de pămînt. Întăi a băut cît a băut de și-a făcut coraj și apoi, după aceea, s-a înfățișat la perceptor, cucoșindu-se și suduindu-l. A fost o batjocură. Pentru prostia asta, Macovei a chemat jandarmii ; l-au legat și l-au dus la subprefectură. Cum îl duceau, fiind el beat și înfierbîntat, a ajuns într-un loc care se chiamă Fîntîna-de-piatră, și a cerut apă. Nu l-au deslegat ; l-au pus pe brînci, să linchească apă din glod ; și Macovei îl pălea cu călcăiul după cap, întocmai precum se spune într-un cîntec de demult. De asta a ieșit Siminicaru dintre oameni și a intrat în singurătate. A apucat a face o nebunie, două ; acuma nu se mai poate opri. Mi-a spus odată rîzînd că are să se deie supus, după ce s-a mai întîlni o dată cu Macovei. A putut și pînă acuma să se întîlnească cu Macovei. Poate să-i iasă înainte pe cale ; poate să-l calce, într-o noapte, acasă la dumnealui. Nu vrea, duduie ; se teme să nu-l omoare.

Domnișoara clătină din cap cu neîncredere și cu oarecare milă.

— Ce-i cu povestea asta, Simioană ? E pentru martorii lui Siminicaru, cînd el are să fie dus înaintea curții cu juri ?

— Vai de mine ! e adevărat, duduie.

— Știu ; e adevărat pentru tine ; mă mir că povestea asta nu mi-ai cîntat-o. Domnu Ile Siminicaru nu-i decît ce-au fost vulpile de la stuh.

— Am văzut, duduie, că nu ți-a fost milă de ele.

Fata rămase mîhnită. Ducînd călușul alb de frîu, urmă pe stăpînă-sa pînă la marginea spinăriilor. Ocolîră într-o poieniță, punîndu-se la adăpost de vînt.

— Eu am să-ți spun matale, duduie, o altă poveste adevărată, reîncepu Simioana Ignea. În cele din urmă zile din Săptămîna Patimilor, este în sat la noi un obicei. Cînd pregătim aluatul pentru pască și cozonaci, alegem gălbănușul și albușul ouălor și strîngem deoparte cojile. Trimetem pe o fetiță, dintre cele care ne dau ajutor, să ducă acele coji de ouă și să le deie drumul pe pîrău. Puhoiul de primavară duce acele găoci ca pe niște luntrișoare. Cînd s-aprind făcliile Învierii, toate pîraiele care poartă găocile de ouă pe lumea asta curg pe tărîmul celalalt într-o apă mai mare. Acea apă le poartă nouă zile printre pustietăți pînă într-un loc unde hălăduiește un neam părăsit: poporul blajinilor. Cînd ajung găocile acolo, oamenii din acel ținut înțeleg că, pe lumea asta, s-a sărbătorit Învierea Domnului și o serbează și ei, mai tîrziu, în lunea de după Duminica Tomei. Află, duduie dragă, că și noi cei de la Șipote sîntem ca blajinii aceia; încă nu ne-au venit semnele din cealaltă lume, unde ai trăit mata.

Ochii fetei, cu gene cîrligate, aveau șiretenie și blîndețe.

— Acuma ne întoarcem, duduie? stărui ea, îndrăznind să-și lipească obrazul de umărul domnișoarei Corban.

Din lumina poieniței se vedeau întăi frămîntările pădurii. Cele dintăi brumărele schimbaseră coloarea frunzișurilor. Pe-alocuri erau tonuri de aramă; prin alte părți coroane de un verde palid. În șesuri lungi, se amestecau pîrloage cu șiraguri de porumbrei și cu fînațuri uscate, pînă într-un zăgaz de negură, la Prut. Vîntul se umflă zvonind, cu o înfiorare aspră și stropind ploaie.

— Unde-i locul care se chiamă Bour?

— Asta a fost spaima mea, duduie. Locul e aici, în preajmă. Văd că în el nu-i nimeni și m-am liniștit. Ile s-a sfiit să vie așa de aproape. Vezi mata, duduie, hăt dincolo de marginea din vale a pădurii, subt o movilă, la un copac rotat? Învăluie vîntul un pămătuf de fum. Nu se arată nici o mișcare. Acolo este un adăpost de unde se văd toate cît cuprinde ochiul. De nicăieri nu se bagă de samă ascunzișul. Tocmai acolo trebuie să fi pogorît domnu doctoraș Luca. Aici la Bour, a avut Siminicaru alte întîlniri care n-au să mai fie niciodată. O dragoste și o primavară: atîta este pentru fiecare viață.

Simioana Ignea întoarse calul și potrivi poclada din paneraș. Domnișoara priveghea singurătățile. Nici fumul nu se mai zărea. Era o pustie cum nu văzuse niciodată; veninul ei îl simțise numai în anume gol de spaimă al unui vis de febră. O singură pasere cenușie, căreia nu putea să-i dea nume, venea cu repeziciune din văi pe valul pădurii: cînd cunoscu ființi străine, se abătu într-o lature, lăsînd în urmă un țipăt straniu.

Într-adevăr, acolo, la pădurețul rotat, coborîseră doctorul Luca și vătaful Păun. Locul se chema Vatră. Nici ciobanii nu ajungeau pînă la el, ori îl ocoleau, nici flăcăuașii din sate, cînd scoteau, în nopțile de vară, caii la păscut. Respingerea pe care o aveau pentru cotlonul acela nu era datorită nici vreunei anume cunoștințe, nici vreunui eres. Se întîmplase să fie în preajmă, întăi, sărături în jurul dîmbului, apoi mocirle negre. Copiii din sate vorbeau și de sorburi în acele mocirle, înfricoșîndu-se unii pe alții. Între păsuni și mocirle creșteau, în anii ploioși, bălării mai nalte decît omul. Ca să nu se puiezească în desimea

lor lupii, ciobanii le pîrjoleau; însă focul nu le putea niciodată mistui în întregime.

Și copiii cu caii, și ciobanii cu oile se simțeau cu desăvîrșire departe și despărțiți de toate în acea întindere scitică. De cîtăva vreme, după război, erau cîteodată stîrniți din tihna lor de către paserea Roc, pe care o cunoscuseră strămoșii lor din adîncimea vieții. De mii de ani pajura cu clonț de fier se prăpădise; acuma prindea să se arate iarăși sub nouri. Sprijiniți în bîte, dădeau capul pe spate și priveau acea trecere fioroasă, după care invectivau pe Roc într-un chip special. De fapt, absurditatea sudălmii — preferință amoroasă imposibilă — nu era decît o manifestare de admirație pentru minunile Diavolului, căruia îi zice «Iroplan».

Vătaful Păun lăsă calul în voie printre mocirle. Animalul călca atent pe spinarea de pămînt bătut sprijinită pe alocuri de țăruși îngrădiți.

Doctorul urma după slujitorul său. Își pipăi în buzunarul din dreapta al mantalii pistolul automat și-i înlătură piedica de siguranță.

Nu vedea încă nimic. În dosul pădurețului, movila avea o surpătură circulară dedesubt. Pămîntul vegetal de deasupra, stăpînit de rădăcini și ierburi, alcătuia un fel de streșină deasupra surpăturii. Subt acel covru ardea un foc slab de spinării. Așteptau, cu spatele rezemate în mal, trei oameni. Unul din ei pîrpîlea la flacără bucăți de slănină în țepușă de lemn. Din cînd în cînd ridica țepușa; ceilalți doi trăgeau cu degetele bucăți, le înfulicau repede, mozolindu-le și clămpănindu-le, suflînd în același timp aburi de foc prin colțurile gurii. Cînd se arătă boierul, hoții depuseră pînea lîngă vatră; cel de la jaratic înlătură

țigla; tustrei păşiră de sub mal. Armele rămaseră în adăpost. Caii, mai încolo, cap lîngă cap, cu şeile pe ei, aveau trăistile cu grăunțe trecute pe după urechi.

Cel mai tînăr era Siminicaru. Purta mintean de pănură sură; căciulă, opinci şi chimir. N-avea nici o podoabă, ca să nu fie cu nimic deosebit de oamenii de rînd care trec pe drum ori pătrund într-o crîşmă. Se arăta bărbat voinic. Fruntea îngustă era încreţită ca de o sforţare şi-i covîrşea cu mult ochii, care apăreau mici şi iscoditori. Avea o mustaţă păscută de foarfece ca să-l facă să pară mai tînăr decît era.

Cei doi tovarăşi dovedeau, prin coloarea întunecată a pielii, o obîrşie neîndoielnică. Păreau mai în vîrstă decît Ile Siminicaru. Cea mai mare osebire de căpitanul lor o aveau prin straiele strîmte, adunate de la negustori de vechituri din tîrguri. Acest port lămurea şi vechea lor meserie de artişti.

Păun vătaful îi cunoştea foarte bine.

— Măi oamenilor! se miră el. Voi sînteţi Lascarache Sarion şi Moise Udilă. Cînd aţi zvîrlit în şanţ cobzele?

Banditii negri păstrară o tăcere respectuoasă faţă de boier.

— Cît stau sub mîna mea, sînt barbaţi viteji, îi recomandă Ile Siminicaru.

După aceste vorbe, adresate vătafului, se mişcă din loc şi se descoperi. Doctorul Luca descălecase.

— Cucoane, grăi Siminicaru, am primit ordin că doriţi să mă vedeţi.

Vătaful Păun îi atrase luarea-aminte, înălţînd un deget:

— Bre Ile, ascultă ce are să te întrebe boierul.

Doctorul Luca găsea că un stăpîn de pustie s-ar fi cuvenit să aibă o atitudine mai pitorească. Siminicaru îi apărea, în acelaşi timp, şi prea modest.

Bătrînul Păun socoti nimerit să mai facă o reflecţie, înainte de începerea sfatului, pentru ca să nu mai fie nici o îndoială asupra calităţii şi drepturilor fiecărei puteri.

— Are lupul obicei înţelept, zise el fără să se adreseze nici uneia din părţi, că nu bîntuieşte locul unde şi-a ales sălaş.

Siminicaru rîse tăcut, arătîndu-şi numai dinţii. Răspunse:

— În privinţa asta mărturisesc că n-am păcătuit întru nimica.

— Ascultă, Ile... vorbi cu îndoială boierul cel tînăr.

— Da, cucoane, aşa mă chiamă.

— Ascultă, Ile, şi răspunde fără înconjur şi cu dreptate.

— Da, cucoane; spuneţi-mi numai despre ce-i vorba.

Doctorul Luca îl privi stăruitor:

— Ţi-a trimes vechilul de la Movileni un anume răspuns?

— Nu mi-a trimes nici un răspuns, cucoane.

— N-a venit la tine unul Gligore a Săfticăi?

— Gligore e un borfaş de rînd, cucoane; nu cutează el să se înfăţişeze în ochii mei.

— Ar putea veni altcineva de-acum înainte, ca să-ţi propuie acea afacere a lui Gherasim Tulbure, de care am aflat noi. Să prăzi pe cucoana de la Movileni.

— Domnişoara cea tînără? dar de ce să fac eu asta?

— S-o prăzi ca să-i iei actele și s-o sparii, ca să se ducă. Deasemeni să-l calci și pe dumnealui Gherasim Tulbure, deoarece așa ar fi interesul lui. Pentru asta ține gata în acea noapte cinci mii de lei.

— Așa ? bun !

— Te pot înștiința, Ile, că, dacă ai nevoie, îți poate aduce suma asta vatavul Păun.

Siminicaru rămase zîmbind ; se descoperi a doua oară.

— Mulțămesc dumilorvoastră, boieri, pentru pîne și sare. În preajma dumneavoastră am hălăduit fără frică. Eu n-am să fiu omul lui Gherasim Tulbure.

Lascarache Sarion, țiganul cel mai în vîrstă, se amestecă în vorbă :

— Eu nu ți-am spus dumnitale, Ile, că ieri m-am întîlnit deasupra Movilenilor cu Ion Sîrbu, umblînd el spre tîrg și ducînd eu nevestei mele treisprezece kilograme var și un kilogram de carne. Cum m-a văzut, mă oprește și mă întreabă unde te afli, ca să primești o veste. I-am răspuns că te-ai făcut boier în țara nemțască și porți pălărie vîrtoasă și ciuboțele cu glanț.

Amîndoi țiganii se veseliră rînjind ; apoi se întoarseră haitiș înspre oaspeți și începură a roade cîte o bucată de pîne uscată. Din cînd în cînd adăogeau slănină și fire de usturoi sălbatic.

Siminicaru veni mai aproape de doctor, ca să nu-l audă lămurit tovarășii.

— Cucoane, zise el coborînd glasul, de multe ori m-am gîndit eu că amărîtă-i viața asta care o duc ; m-am săturat de dînsa. Poftesc să ies la lume.

— Vorba asta îmi place, Ile, răspunse doctorul Luca.

— Vorba asta am mai auzit-o eu, mormăi vătaful Păun.

— Ba, moș Păune, nu mai turna dumneata otravă. Să zic că nu mă las mîni, că-i prea aproape și poate să-mi vie o toană ; dar cum a cădea frunza, vin într-o sară la boierul ist tînăr și-mi plec grumazul.

Doctorul Luca urma să păstreze o rezervă prudentă. Drept răspuns, trase tabacherea și, deschizînd-o, lăsă pe om să-și aleagă o țigaretă fină.

— Asta face cît cei cinci mii de lei, rînji banditul. Eu numai atît nu pricep cum a crezut moșneagul acesta Păun că eu aș face cumătrie cu Gherasim.

După ce vizitatorii ieșiră din ostrov, trecură la poteca de sub poala pădurii.

— Mie flăcăul acesta îmi place, se hotărî însfîrșit să declare doctorașul.

— Om detreabă, cuconașule, se grăbi să răspundă vătaful. Îl cunosc de cînd era un țînc numai de-o șchioapă și rîdea la mine. Acu din asta i s-a trage moartea.

X

Unde e vorba de banditi.

Printr-un fenomen asemănător cu reacțiunile explozibilelor, secretul doamnei preotese Eleonora, pecetluit de porunca părintelui Constantin, se umflă deodată pretutindeni în Movileni, cu tendința de a se sparge spre hotarele vecine. La multe podețe, în soarele «sărăcuț», cum calificau ele lumina aceea de toamnă, după brumă, muierile în sobor melițau fără întrerupere cu glas mai mult șoptit. Bărbații întemeiaseră cislă în preajma crîșmei și dădeau puțină crezare unor așa scornituri.

Se spunea anume, cum că vechilul Gherasim Tulbure ar aștepta o vizită a lui Siminicaru; în cutare noapte.

Vine hoțul de capul lui?

Nu. Ar fi încredințați unii că vine chemat.

Pentru care pricină? Nu mai are ce face Gherasim cu atîția bani cîți a strîns? și vrea să-i dăruiască?

Nu se știe gustul omului, ori nevoia omului.

Se prevedea prin urmare, de către nevestele țăranilor, că peste șase zile tocmai (astăzi e duminică), peste șase zile tocmai, Ile Siminicaru calcă în sat. Toată lumea stă închisă cu zăvor în casă și s-au stîns

luminile. Numai la cîntarea de miezul-nopții a cucoșilor s-aude chiot și prind a bufni puștile.

Siminicaru pradă pe vechil.

Se întîmplă asta într-o sîmbătă noaptea, rîd unii țărani cărunți pe sub mustață, pentru ca să aibă ce vorbi, a doua zi, femeile. Ce vrei să facă omenirea într-o duminică? Unii, care au de vîndut ori de cumpărat, se duc la tîrg. Babele nu pot lipsi de la biserică. Așa că trebuie să fie o pricină de vorbă, ca să petreacă lumea.

Trebuie lămurită întrebarea: de ce are nevoie Gherasim să fie călcat de hoți?

Apoi aflați toate cîte sînteți de față (dar să nu spuneți la nimeni) că vechilul are de răspuns bani mulți domnișoarei care a venit din străinătate. Dacă-i prădat de Siminicaru, n-are de unde să mai deie ceea ce datorește.

Fel și chip se apără acest om. A ajuns chiar să înfrunte pe stăpînă cu obrăznicii care nu s-au mai pomenit. Se vede că ulciorul merge la apă numai pînă într-o vreme. Cucoana Natalița a lui Tulbure, care s-a deprins a fi cucoană mare, și-a mai coborî nasul. La urma urmei, dacă nu le place la Movileni, să se ducă de unde au venit. S-or găsi alți slujitori. Fiind acei slujitori sub privegherea unei domnișoare tinere, s-or purta mai cu blîndețe. Ori măcar n-or sudui femeile și copiii cum face acest Gherasim, încît e o batjocură față de unul Dumnezeu.

Cu atîta precizie se îmbinau toate calculele acestui eveniment, vestit din treaptă în treaptă, încît filosofii sceptici ai locului aveau datoria să reacționeze.

Cel dintăi care demonstră absurditatea unor asemenea divagații fu Macovei perceptorul, avînd auditor pe soția sa.

— Ascultă, Agată, zicea el către doamna Macovei, bîndu-şi cafeaua turcească şi desfăcîndu-şi cravata şi curaua pentru odihna de după-amiază; cînd pune la cale asemenea lucruri cineva, mai întăi nu bate darabana. Eu nu zic că asemenea combinaţii nu s-au mai făcut; au fost chiar perceptori cu puţină minte pe care i-au legat şi i-au jefuit hoţii; se văd deasemeni negustori asiguraţi care ard; ori arendaşi în aceeaşi situaţie, pe care îi bate grindina; abia poate judecătorul de instrucţie să le descoase toate după ce s-au întîmplat, şi de multe ori ajunge să nu mai poată descoase nimic. Dacă s-ar şti aşa, de mai nainte, n-ar mai fi posibil nimic. Nici Tulbure nu-i nebun, nici banditul nu-i aşa de prost. Mai ales Siminicaru nu se dă el de bună-voie în mîna jandarmilor. Dacă ar fi o prevestire astronomică, încă n-aş crede. Aşa a vorbit cîndva în gazete unul Falk, despre sfîrşitul lumii. A socotit el că vine o cometă. N-a venit nici o cometă. Dacă ar fi fost acel Falk un perceptor, rîse Macovei întinzîndu-se cît mai comod pe canapea, n-ar fi greşit cu nici o iotă socoteala. Trebuia să înveţe matematica la domnu Săvescu, la Iaşi, cum am învăţat-o eu.

Cucoana Agata rîse şi ea şi se duse să-şi vadă de treabă; însă nu era convinsă de argumentele lui Macovei; căci îşi avea şi dumneaei socotelile sale. Dacă ar fi fost numai aşa un zvon, ai fi avut dreptul să te îndoieşti. Se vorbeşte însă anume de ziua de sîmbătă, şi anume sîmbătă la miezul nopţii. Dacă ştie toată lumea, şi nu poate fi fum fără foc, atuncea e adevărat. Întăi a ştiut cel care are interesul; pe urmă, numai dintr-o şoaptă, s-a dat lucrul pe faţă. Ştiindu-se cine-i vechiliţa, care nu-şi mai încape în piele de fudulie, se

înțelege cine a putut da asemenea sfat lui Gherasim Tulbure.

Macovei doarme, cu gazeta pe obraz, ca să nu-l supere mușțele. Ar putea să-l trezească, însă nu îndrăznește, și i-i și milă de el. I-ar putea arăta că Ile Siminicaru n-are altă zi mai potrivită decît aceea de care se vorbește, deoarece sîmbătă după amiază șeful de post, aghiotantul de jandarmi Agafiței, se duce la Botoșani, conform ordinului companiei, și ia și pe al doilea jandarm. Nu se întorc decît luni.

— Sîmbătă, aghiotantul se duce la Botoșani.

— Cum? tresări ca de spaimă perceptorul, dînd gazeta la o parte; ce-ai spus de aghiotant?

— Sîmbătă noaptea nu sînt în sat jandarmi, așa că Siminicaru poate intra în voie.

— Lasă-mă în pace, Agată, și nu mai crede toate prostiile. Jandarmii n-au urechi? nu vorbesc și ei acuma, cum vorbim noi? Prin urmare, sîmbătă au să facă pregătiri și au să mai aducă și întărituri.

— Așa este, încuviință cucoana Agata.

După o clipă de gîndire, femeia se întoarse:

— Dar dacă nu cred nici ei, cum nu crezi tu?

— Cu jandarmii e altăceva; ei au datoria să ia măsuri.

— Dar dacă au ordin să se ducă la Botoșani?

— Ascultă, Agată, mai bine să lăsăm asta, că n-ajungem la nici un capăt. Așează-te și te odihnește; nu vine nici un hoț. Desară sîntem invitați la Tulbure.

— Cum se poate? asta-i încă una! Vor să ne deie cu colb în ochi.

— Ba de ce? vor să dovedească dimpotrivă. Ai să vezi și tu că avem să fim invitați și în acea sîmbătă sara, ca să nu mai fie nici o pricină de îndoială.

— Hm! tu ai să fii, Alecule, cuminte atunci și ai să stai cu mine acasă.

— De ce?

— Știi tu de ce. Oricum ai întoarce-o tu, eu am o presimțire.

În domeniul acesta delicat, Macovei nu putea să intre fără violențe ce se dovediseră totdeauna zadarnice. Agata nu credea numai în presimțiri, ci și în Dumnezeu, și în sfinți, și în lumea cealaltă. Era din familie de preoți și nepoată de preoți; școala n-o putuse scoate dintr-ale ei. Avea toate celelalte calități de gospodină; era și răbdătoare și supusă; Macovei punea destul preț pe compensație, ca să nu înceteze lupta.

— Ei, dacă-i pe presimțiri, nu mai am ce spune. Fără îndoială, își zicea el, urmînd să stea treaz; și Aglaia notarului are presimțiri. Femeile acestea sînt ca sculurile de ață încurcată; nu le poți găsi capătul.

Agata trecu pe lîngă dînsul, culegînd ultimele fărîmituri de pe covor. Cercetă din ochi pereții, cadrele și oglinda, ca să mai descopere vreo muscă. Trecu ușor prin cameră, cu fum de zahar. Nu poți să nu-i recunoști calitățile, acestei jumătăți de om. (Are drept jumătate din greutatea lui.) Afară de cinematograf, cîteodată, n-are altă pretenție, — pe lîngă toalete, bineînțeles. Dar cinematograful-i la Botoșani; pînă acolo e o adevărată expediție.

— Femeia-i femeie, reflectă Macovei. N-are de toate? Ce-i trebuie cinematograf?

— Te trezești vorbind, Alecule, răspunse Agata, zîmbindu-și în oglindă. Ce vrei să facem noi în groapa asta?

— Iar începi cu groapa?

— Dacă-mi dai voie, încep iar. Știu că am destul teatru cu copiii și cu pantomimele tale, în unele nopți cînd te întorci tîrziu...

— Cîteodată, Agată.

— Cîteodată, destul de des.

— Ei lasă, o îmbună c-un rîs gras și bun Macovei, ai să ai, în sara de care spui, teatru gratis.

— Tu să nu rîzi de asta, Alecule. Mai bine să ne ferească Dumnezeu!

O petrecere la Gherasim Tulbure era un lucru dintre cele mai plăcute. Nu atît pentru femei, deoarece cucoana Natalia avea narav să le treacă pe dinaintea ochilor covoarele, horbotele și juvaerurile ei; cît pentru bărbați. Încă Aglaia Berbec ar fi suferit să vadă, să pipăie și să admire, dacă Natalia n-ar fi început să afirme de la o vreme că juvaerurile sînt moștenire de familie; ca și cum nu s-ar ști care-i acea familie! Mai supusă și mai răbdătoare era Agata Macovei, de și pe ea o socotea Natalia Tulbure mai primejdioasă, știind-o că s-adună uneori cu preoteasa Eleonora. Dar tocmai de aceea trebuia să vadă, ca să se afle și dincolo; și cea de dincolo să se umfle ca broasca, de invidie.

O petrecere împrejurul mesei cu față de in și sacîz, în cinci ițe; cu blide de porțelan și tacîmuri de argint; cu vinul în gărăfi de cristal și-n cupe cu picioruț; cu scaune comode și rar așezate, ca să aibă omul loc pentru coate, — în ziua de azi e absolut necesară, ca să uiți grijile. Vorba lui Tulbure: Ce să facem și noi? Ca niște oameni vai de capul nostru! Mîncăm o leacă de icre, ș-acelea negre! bem niște vin, ș-acela vechi! Noroc că mai are cîte ceva Natalia; altfel am muri de foame.

Natalia Tulbure are cîteva specialități. Să pomenim puiul cu smîntînă, sau pătlăgelele vinete împănate? Se servește pe masa dumnisale îndeosebi ceea ce nu se poate realiza nicăieri. «Natalia, explică vechilul, are un talent să facă sărmăluțe cît aluna. Ceva mai mari, ca să le simțești în cerul gurii. După rînduială, au fost învălite ieri și au fost fierte și scăzute cu vin întăia oară. Astăzi au cunoscut a doua fiertură. Le îmbrobodim cu smîntînă. Gustăm: o delicatețe!» Natalia Tulbure mai are un secret al fripturii de curcan. Cel mai mare secret e, însă, mușchiul proaspăt de porc, împănat cu usturoi și dat la cuptor. După ce scoate mușchiul, pune femeile să mai dea în cuptor un rînd de lemne. Vîră după asta la copt plăcintele cu brînză de oaie, așa ca să fie aduse de-a dreptul și prezentate ca un aur rumân oaspeților: acesta e secretul cel mai neîntrecut. Ciudat e că, de și dumneaei dă cu dragă inimă rețeta oricui o întreabă, nimene nu poate realiza ceea ce realizează ea. Asta-i de mirare pentru bărbați, pentru că femeile nu se miră deloc. Și Agata Macovei și Aglaia Berbec știu că rețetele acelea sînt false. Nu-i mai puțin adevărat că au și alte femei asemenea secrete; se știe că Natalia n-a izbutit niciodată un tort cu migdale. Dar asta-i altă chestie.

De-abia înserа; încă era sîngerat cerul la asfințit. Slujnicele puneau masa. Bărbații gustau niște icre — ș-acelea negre — vai de capul lor, și le dregeau c-un vin special de Cotnari, al cărui conservator înțelept era Gherasim Tulbure: căci nici el nu era de lepădat și avea și el ale sale.

Sînt în Moldova bune datini boierești, cătră care tind toți acei ieșiți din nevoi și opinci. Acele bune datini sînt mai ales ospețele. Un vin bun îmblînzește înfățișarea oamenilor și prezintă într-o ipostază nouă

și cu totul plăcută inimile. E de remarcat fenomenul întru toate de laudă că, în asemenea împrejurări, toți convivii sînt oameni detreabă. Se privesc cu dulceață, se admiră și se respectă; sînt niște copii, la care femeile se uită cu puțină ironie: ele cunosc mai bine relativitatea și mizeria acestor stări trecătoare.

Dorind să facă o plăcere gazdei, dînd în același timp prilej lui Macovei să-și puie în valoare demonstrațiile, Agata făcu aluzie la niște zvonuri absurde care bîzîiau prin sat.

Cucoana Natalia tocmai trecea și prinse din zbor vorbele Agatei.

— Dușmanii sînt în stare de orice, răspunse ea neglijent, ridicînd cu dispreț din umeri. În cinci minute vă poftesc să vă așezați la masă. Să se aducă încă o lampă.

Macovei ridicase capul, zîmbind. Avea încă vin în pahărel. Pe urmă, putea să-și plaseze observările. Însă Berbec găsi mai curînd formula definitivă.

— Fleacuri! hotărî el cu energie.

— Vorbă potrivită, încuviință Gherasim, împingînd pe măsuță niște jumătăți de ouă cu maioneză, pe care i le trecuse, pe deasupra capetelor, Natalia.

Nastasia, una dintre slujnice, aduse a doua lampă. Era o lampă nouă de bronz, cu picior. Agata și Aglaia înțeleseră îndată, schimbînd numai o privire, de ce era adusă acea lampă.

— Vă rog să vă așezați la masă, îndemnă cucoana de gazdă.

În acel moment, de și nu era încă întuneric deplin afară, trăsniră focuri de pușcă în cerdac. Cîteva ferestre deschise se sfărîmară, lepădînd cu sunet ascuțit cioburi.

— Hoţii, cucoană! strigă a doua slujnică, năvălind de dindos cu braţele înălţate şi cu ochii holbaţi.

Un glas înfricoşător porunci de-afară:

— Nu vă clintiţi!

La acest răcnet toţi cei din odaie se ridicară în picioare, lăsînd să le atîrne, lungi şi moi, braţele.

Tactica banditului Ile Siminicaru era cunoscută. Casa era cuprinsă din spate şi de la uliţă. Vecinii trebuiau să se zăvorască în locuinţile lor, şi să aprindă opaiţele. Cei atacaţi n-aveau îngăduinţă să mişte un deget.

— Măi! unde vedeţi mişcare, trageţi şi doborîţi! strigă banditul. Cu aceste cuvinte făcu o săritură sprintenă de-afară înlăuntru, pe fereastră. Rămase aplecat ameninţător asupra celor de faţă, cu cîte un revolver în fiecare pumn, deasupra centurei. Obrazu-i era contractat într-un rînjet crud.

— Bună sara, domnule Gherasim! zise el deodată. Am venit, după cum ai avut gust.

Cucoana Natalia dădu un ţipăt: Vai!

— Nu se poate! rosti scurt Siminicaru. Să nu crîcnească nimeni.

Se făcu tăcere. Suna bîzîitul lămpilor. Afară, detunară iar puştile: întăi în ogradă, apoi în uliţă.

— Bine — pace! dădu înştiinţare un glas.

— Ascultaţi! îşi precipită banditul poruncile. Toţi — cu obrazurile la părete! Aşa. Domnule Gherasim, de ce-ai rămas cu limba încleştată în gură? Doar ţi-am dat bună-sara. Fă bine şi păşeşte cătră mine.

— Eu nu pricep nimica, îndrăzni să îngîne vechilul. Era într-o stare de slăbăciune şi de desnodare pe care o observa, cu disperare, şi la ceilalţi bărbaţi întorşi cu spatele: nu putea nădăjdui din

partea aceea nici un ajutor. Femeile nu mai putură răbda asemenea încordare; se lăsară la pămînt, zgrepţenînd părepţii.

— Ai să pricepi îndată! hotărî Siminicaru. Fă bine dumneata şi scoate din buzunarul de la pantaloni cheile. Deschide dumneata caseta asta de fier şi dulapurile. Despătureşte de dincoace o faţă de masă. Mişcă-te mai repede. Leapădă pe faţa de masă condicile şi toate hîrtiuţile pe care le ţii aici. Pune şi cinci mii de lei pe care mi-i datoreşti. Fii mulţămit cu atîta. Sînt martori de faţă, că nu iau mai mult. Acuma închide. Dă cheile încoace. Deschide uşa la odaia de alături; nu umbla împiedicat, domnu Gherasim. Mai ai ş-acolo condici şi hîrtii. Cîte sînt, adă-le aici fără greşală şi fără să uiţi nimica. Mai ai ceva?

— Ce să am? întrebă bîlbîind strîmb cu gura vechilul.

— Hîrtii şi condici.

— Nu mai am.

— Bine; cuprinde tot şi înoadă cruciş pînza. Dă-o la fereastră. Măi! caraula din cerdac!

— Aici-s, răspunse înăbuşit tovarăşul de-afară.

— Trage la tine legătura asta; potriveşte-o pe calul cel slobod; bagă de samă. Acuma, domnule Gherasim, treci şi dumneata la părete; pune-te cu obrazul tocmai la colţ, noi am gătit afacerea noastră. Mai am numai o leacă de reprezentaţie cu altcineva. Tot m-am ferit eu de-acela; dar acuma nu se poate să-l ocolesc. Întoarce-te, domnule Macovei, să te văd cît eşti de frumos. Vină mai aproape!

Pe cînd Ile Siminicaru poruncea, Macovei se supunea în tăcere, cum făcuse şi vechilul.

— Am gust sa beau un pahar de vin, pe care-l

văd gata turnat, fu de părere hoțul. Ce zici, bre Macovei? N-ai auzit ce te întreb? Răspunde!

— Dacă pofteşti, n-ai decît să bei, mormăi perceptorul, întorcînd obrazul în altă parte.

— Nu aşa, Macovei, nu cu supărare: uită-te la mine.

Siminicaru trînti revolverul din stînga pe masă. Perceptorul se răsuci într-o comoţie dureroasă.

— Bun vin, n-am ce zice. Îmi mai trebuieşte ş-o leacă de cîntec. Eu aş zice, bre Macovei, să-mi cînţi tu. Ştii cîntecul pe care-l poftesc eu? Este un cîntec cu fîntîna cea de piatră. De la Siret şi pînă la Prut toţi lăutarii îl zic. Îl ştii ori nu-l ştii? Răspunde, ca să nu mă supăr.

— Îl ştiu.

— Ce dracu, bre omule? grăieşte deslușit; parcă ţi-i greaţă de vorbele pe care le mesteci în gură. Dacă-l ştii, să cînţi. Dacă nu îndeplineşti porunca asta îndată, cît îs cu chef, — te detun!

— Cîntă! scînci dezolat una dintre femei.

— Iaca, ai auzit, te roagă şi alţii, se veseli Siminicaru. Cînd oi pune al doilea pahar la gură, tu să începi.

Alecu Macovei avea dinlăuntru opinteli de venin. Încercă totuşi să cînte.

La fîntîna cea de piatră...
Eu mă plecam să beau apă,
Tu-mi dădeai cu cizma-n ceafă.

— Cel care spune, îs adicătelea eu, se încruntă Ile Siminicaru, şi reluă şi el versul, c-un glas destul de plăcut de bas:

Tu-mi dădeai cu cizma-n ceafă,
De beam apă sîngerată,
Cu măsele-amestecată.

Urît glas mai ai, bre Macovei, bată-te Dumnezeu să te bată!

Zvîrli conţinutul paharului în ochii perceptorului; îl păli cu clonţul opincilor peste ţurloaie, dărîmîndu-l pe duşamea; descărcă patru cartuşe umplînd odaia de fum şi încălecă peste fereastră. Detunară ş-afară arme. Porniră tropote de cai; se făcu tăcere.

Macovei se răsuci într-o rînă, gîfîind, după ce veniră cei de la părete către dînsul. Nu-i făcuseră bine gustările şi se elibera de ele. Încolo, slavă Domnului, n-avea nimic.

— Ţi-am spus eu, îl mustra şoptit Agata, ţinîndu-i fruntea; e bine s-asculţi cîteodată şi vorba nevestii.

El făcea semne cu o mînă, să fie lăsat în pace, înlăturînd pe femei de lîngă dînsul. Nici ceilalţi nu-şi veniseră încă bine în fire. Notarul îşi pipăia însfîrşit nasul, stăpînindu-şi un rîs bolnav.

XI

In care afacerile merg bine, însă nu se poate spune același lucru despre suflete.

Nu după multe zile în urma acestei întîmplări, într-o dimineață, Levi Tof făcu prin Movileni o inspecție, cum o numea el, ca să-și dea samă de felul cum se comportă punctele cele mai nevralgice ale locului.

Despre săteni nu putea fi vorba; ei se arătau indiferenți, își vedeau de coșere și de glugile de strujeni. În zilele de lucru, nevestele n-au cînd sta la sfat. Într-o vreme ca aceea, după ce «a trecut vara ca o pîne și vine iarna ca un cîne», se îmbulzesc treburile de-ți stupești sufletul; nu mai ai cînd sta de vorbă despre Gherasim și Siminicaru, că te apucă romînul dumnitale de cînepa dracului. Însă în alte părți rămăseseră prelungiri ale cutremurului și emoțiunii.

La Gherasim Tulbure porțile erau închise cu lanț și ferestrele aveau storurile lăsate. Rar ieșea între argați, în ograda de dindos, cucoana Natalia, legată strîns la frunte cu grimea albă. Din pricina aceea, și din alte pricini mai de pe urmă, nu-i mai contenea durerea de cap.

Plutonierul de jandarmi făcuse întâi o cercetare sumară, apoi se oprise nedumerit, întrucît domnul Gherasim Tulbure nu dovedea nici o vioiciune într-o acțiune care-l interesa în primul rînd pe dumnealui. Pe de altă parte lipsea prefectul de la reședința județului. Directorul de prefectură, de și nu era în concediu, avea neapărate interese la moșioara lui și nu putea fi găsit nici într-un chip. Procurorul Iovinade era de părere că trebuie să se aștepte intervenția directă a celor jigniți. Singură autoritatea ierarhică, domnul căpitan Spirea, fost pilot aviator în vremea războiului, hotărîse fără întîrziere urmărirea banditilor. De altfel era o reluare a acestei operații; de doi ani toate sforțările împotriva lui Siminicaru nu duseseră la rezultat.

La curtea boierească veche erau deschise uși și ferestre și umblau slujnice nouă, alese dintre fetele sărace din sat. Domnișoara începea să se așeze; dormea acolea de cîteva nopți. Simioana Ignea era și ea de față.

— Duduia nu-i acasă, grăi ea hursuză către misit, fără a mai aștepta întrebare.

— Ești dumneata bună să-mi spui unde poate fi găsită duduia?

— Nu știu.

— A plecat la Luncavăț?

— Poate să se fi dus și acolo.

— Aș vrea să am un răspuns, stărui domnul Levi; trebuie s-o găsesc numaidecît; e în interesul dumnisale.

— Caut-o și dumneata, pînă ce-i găsi-o.

— Atuncea-i la hambarele de către Șipote?

— O găsești acolo, se învoi însfîrșit fata. Dar dacă nu te grăbești, se tot duce înainte.

Retrăgîndu-se, Levi Tof observa, prin ferestrele şi uşile deschise, aranjamentele odăilor. Erau covoare şi mobile de altădată, care astăzi nu se mai văd. Multe s-au ruinat; trebuiesc găsiţi şi aduşi meşterii care să le repare. Să vedem; să-i căutăm.

Deocamdată patru fete, sub comanda Simioanei, freacă şi lustruiesc fără încetare; numai cînd şi cînd ridică obrazurile îmbujorate şi-şi aruncă îndărăt şuviţele de păr balan care le cad în ochi.

Misitul se grăbi spre ieşirea satului. Mergea cumpănit, fără grabă mare, la o plimbare cu care era obişnuit. Pînă la hambare, avea doi kilometri. Cunoştea locul; cumpărase grîul de la Movileni nu numai o dată. Îşi descheie paltonul cu gaică; îşi împinse pe ceafă pălăria. Întinderile se luminaseră de un rest de vară; prin soare începuseră a umbla pluguri, în miriştile vechi din dreapta drumului.

Domnul Levi Tof îşi compunea în minte, pentru domnişoara Corban, gazeta cu ultimele ştiri şi impresii.

Vra să zică, jandarmul nu poate face raport.

Notarul Berbec ar fi zis numai atît: îmi pare rău de bunătate de mîncare; n-a fost chip; a trebuit să ne ducem acasă. Şi rîde, pentru că Aglaia nu regretă masa. Ea se miră cum de nu i-a venit în minte hoţului să ieie lampa de bronz.

S-a aflat şi ce-a zis doamna preoteasă. Cucoana Eleonora preoteasa a rostit şi ea puţine vorbe, şi anume:

— A avut Agata Macovei cinematograf.

Iată acum adevărul asupra situaţiei lui Gherasim Tulbure.

În dimineaţa de marţi, într-o supărare mare ca aceea şi într-un avînt, vechilul a poruncit să se puie

caii la trăsură, ca să plece numaidecît la Botoşani. Pe cînd îşi căuta mantaua şi şapca şi-şi făcea socoteală de ce pleacă şi ce ispravă poate face la Botoşani, iată, se arată în cerdac Iorgu, contabilul de la Luncavăţ.

Era ca totdeauna, cu bărbuţa lui şi cu bumbac în urechi, cu obrazul unsuros şi frecîndu-şi mîinile.

— Bună dimineaţa, Gherasime, îngînă el, intrînd.

Fiind prietin vechi al vechilului şi om mai în vîrstă, îi zice pe nume.

Gherasim ridică fruntea şi se uită la el. Iorgu îşi pune cortelul într-un colţ. În cîrja cortelului, îşi potriveşte pălăria. Aşează cu grijă geanta pe masă.

Se întoarce:

— Să vezi ce mi s-a întîmplat ieri, zice el, cu vocea-i moale şi bolnavă. Stînd la masă şi adunînd în condici precum fac de atîta vreme (am împlinit douăzeci şi nouă de ani la Sfîntu-Pantelimon de cînd slujesc la Luncavăţ), pe cînd stam la masă şi adunam, cum spun (mai bine-i să aduni şi să sporeşti, decît să scazi)...

— Da' spune odată, cucoane, ce ai de spus! izbucni deodată Gherasim, cu obidă.

— Aşa-i frate, uitasem, zîmbeşte cu mîhnire Iorgu, frămîntîndu-şi întăi mînile şi pe urmă frecîndu-şi obrazul drept cu mîna stîngă. Am aflat de întîmplare; bine că n-a fost nimica grav.

— Cum n-a fost? d-apoi ştii ce spaimă a tras Natalia? Nici acuma nu şi-a venit în fire.

— Ferească Dumnezeu de mai rău, suspină cu mîhnire Iorgu contabilul, frecîndu-şi cu mîna dreaptă obrazul stîng; apoi, cu amîndouă mînile, îşi mîngîie în jos bărbuţa rară de tuberculos vechi. Cum îţi spun, pe cînd adunam la condici, iaca văd

un om străin c-o buccea în spate. Deschide ușile fără să bată, fără să întrebe; intră la mine și pune legătura jos.

— Dumneata ești contabilul de la Luncavăț? întreabă el.

— Eu sînt. Ce pofteşti dumneata? Cum intri așa, fără voie?

— Nu știu eu de asta, răspunde el. (Părea un om din părțile noastre; nu-l mai văzusem, încă, niciodată.) Iaca, am adus legătura asta. Poate-ți face trebuință.

— Nu-mi face trebuință nimica, zic; nu-mi trebuie legătura dumnitale; ia-o și du-o de unde ai luat-o.

El se uită la mine, avînd îndrăzneala să rîdă:

— Înapoi de unde am luat-o n-am s-o duc; porunca-i s-o lăs aici. Să fii dumneata sănătos.

Cum a spus vorbele acestea, a ieșit, s-a dus, nu l-am mai văzut.

Am umblat eu o vreme în jurul legăturii ș-am observat-o. Ce să fac eu cu dînsa?

— Spune mai degrabă, cucoane, intervine cu nerăbdare Gherasim Tulbure, că era fața de masă a nevestei, cu condicile și hîrtiile mele!

— Întocmai, zîmbește palid contabilul Iorgu. Am adus fața de masă, ca să fac o plăcere cucoanei Natalița.

— Dar ce plăcere îi mai poți face ei acuma!

— Nu știu. Eu am adus-o. Cred că dumneaei n-are să se supere.

Omul trage către sine geanta de piele, scoate din ea fața de masă și o pune cu grijă deoparte.

— Credeam că în geantă ai adus unele acte care-mi sînt de trebuință.

— Nu, n-am putut aduce nici o condică şi nici un act; nici n-am putut alege cele care-ţi trebuiesc de cele de care ai fi bucuros să te desfaci. Mi-a poruncit cuconu Gheorghiţă să i le pun toate pe birou, să le răsfoiască şi să le cerceteze una cîte una. Dar mai întâi şi mai întâi, le-am cercetat eu.

— De ce? dacă-mi erai prietin, mi le trimeteai înapoi şi gata. La dreptul vorbind, nici nu-mi fac trebuinţă.

— Ba nu vorbi aşa, Gherasime. Unele hîrtii îţi fac trebuinţă, după cum am observat cetindu-le. Datoria mea a fost să atrag atenţia boierului. S-a uitat şi el la dînsele! îi fac şi dumnisale trebuinţă.

Gherasim îl privi ţintă:

— Care hîrtii?

— Sînt nişte hîrtii, îngînă molcom Iorgu contabilul. Gîndeşte-te puţintel; ai să-ţi aduci aminte numaidecît. Eu nu înţeleg ce gust ai avut tu şi ce idee ţi-a venit să chemi pe Siminicaru.

— Dar nu l-am chemat, cucoane, pentru numele lui Dumnezeu! Nu l-am chemat!

— Asta zic eu: ce gust vei fi avut tu să chemi pe Ile Siminicaru? Iar dacă a venit ca un hoţ, să te prade, de ce i-ai dat acele hîrtii? Mai de mirare ar fi fost dacă le-ar fi ales el; însă Ile Siminicaru nu ştie carte. Şi mai este o întrebare pe care n-o pot deslega. După ce le-a luat, de ce nu le-a lepădat pe drum, ori pe un cîmp; şi de ce le-a adus un om necunoscut la mine? Am adus faţa de masă; despre hîrtii vreau să stăm de vorbă, ca să-mi mulţămeşti după aceea şi pentru una şi pentru alta. Că ai avut interes să se piardă registrele, înţeleg. Nu le puteai distruge; nu te lăsa inima să dai foc casei.

— Ia lasă-mă, cucoane, răcni cu mînie Gherasim. Doar nu eşti judecător de instrucţie. A venit hoţul şi le-a luat — asta-i; ce pofteşti dumneata mai mult? Cum am să-l pun eu să facă una ca asta? Mai degrabă l-ai pus dumneata, căci dumnitale ţi-au fost aduse.

— Ba eu, Gherasime, n-aveam nici o nevoie să se facă asemenea descindere, ca să zic aşa. O putea face un procuror, ori un portărel, unul dintre acei despre care s-a auzit că are să li se rupă picioarele. Vra să zică, registrele existau; se ridicau — şi luam cunoştinţă de ele. Noi chiar am vrut să le cunoaştem; am fost şi eu aici, în numele domnişoarei Corban, stăpîna moşiei. Nu mi s-au pus la dispoziţie nici registre, nici socoteli. Nu ştiu ce răspuns mi se poate da mie, Gherasime. Nu ştiu, în orice caz, ce răspuns s-ar putea da unui judecător de instrucţie. Ţi-o spun eu: afacerea-i încurcată. De descurcat, se descurcă. Numai nu pricepeam de ce ai dat şi acele hîrtii.

— Care hîrtii? nu mă fierbe, cucoane, şi vorbeşte lămurit. Ne cunoaştem de atîţia ani de zile; ai fost şi ai petrecut în casa mea; nu ţi-am făcut nici un rău, ba pot spune că numai bine ţi-am făcut; atuncea cum vii dumneata, după cîte s-au întîmplat, să răsuceşti cuţitul în rană? Care hîrtii? Straţa mea personală a oilor?

— Aşa. Era şi asta.

— Apoi eu am oi ale mele, cucoane.

— Ştiu; n-am să te întreb cum şi unde le hrăneai; numai am să observ că se constată, făcînd comparaţii, adunări şi scăderi, cu ce bani au fost plătite acele oi ale dumnitale.

— Am împrumutat bani de la o bancă.

— De la care bancă?

— Numaidecît de la o bancă? Mi-a dat o persoană particulară.

— Se poate, numai nu i se cunoaşte numele. Şi nici nu rezultă de nicăieri că s-ar fi împrumutat sume de la o persoană particulară. Dar mai sînt altele.

— Care mai sînt?

— Ascultă, Gherasime, — ce să mai vorbim? Sînt destule. S-a găsit mai cu samă o scrisoare comercială proaspătă şi o ciornă de răspuns — acte particulare: vînzare şi cumpărare — dispunînd de un avut străin. Ai să-mi spui că încă nu ţi-ai depus mandatul şi socotelile şi că puteai trata vînzări de grîu. Am să-ţi răspund că, din termenii scrisorilor, rezultă o operaţie care stă alături, în codul penal, cu ceea ce face Ile Siminicaru. De altminteri Baruh Şapira nu se dă în laturi să declare ceea ce este, aruncînd asupra dumnitale toată răspunderea. De asta ţi-am spus eu că, oricît am stat ş-am cugetat, nu m-am dumirit cum de ai dat tu într-o mînă străină asemenea petece de hîrtie. Poate erai într-o tulburare mare, ori după prea multe paharе de vin.

Gherasim Tulbure fusese prea mult hărăţit şi împuns, ca să mai poată rezista. Cu ochii ieşiţi din orbite şi sîngeraţi, începu să răcnească fără sine, izbind scaunele în dreapta şi în stînga şi scuipînd înjurături oribile.

— Dar ce am făcut eu, mă rog, pe lumea asta? ce pacate am săvîrşit şi ce blăstăm ispăşesc? Am omorît pe mama şi pe tata? Am ajuns în aşa stare, de pot spune că mă tăiaţi bucăţică cu bucăţică, mă puneţi în ţăpuşă, mă frigeţi şi mă mîncaţi!

Însfîrșit, se trînti pe un scaun și slăbi cu desăvîrșire, încovoindu-se într-o tînguire, cu fruntea în palme :

— Lasați-mă, saracul de mine!

Iorgu contabilul tuși încet :

— Liniștește-te, Gherasime.

— Cum să mă liniștesc? urlă Gherasim, holbîndu-se în tavan.

— Într-adevăr, nu te poți liniști, își făcu socoteală cu sînge rece Iorgu contabilul. Nu te poți liniști decît trăgîndu-te la o parte, ca un om cuminte, cum te-am știut odată. Nu poate o oală de lut să se pălească fără primejdie de un cazan; nu te poți tu pune cu niște boieri.

— Dar nu poate fi și pentru mine o dreptate?

Iorgu își potrivi bărbuța și îl privi zîmbind.

— Vrei să-ți spun eu care-i dreptatea ta? Vrei să-ți spun? Te rog să mă asculți fără supărare. Potrivit cu articolul 622 și articolul 714 și articolul 715 din codul civil; și articolul 1560 și articolul 2002 din codul penal, dreptatea ta e într-un loc unde n-am să mai pot veni să-ți dau sfaturi. Ai tu noroc că sînt și eu pe lume. Acuma slujitorii lui cuconu Gheorghiță iau în stăpînire hambarele; vatavul a venit cu haidăi și a luat boii de la ocoale, ca să-i puie la pluguri; deasemenea oile au fost trecute în hotarul Luncavățului și scoase la imașurile de pe Siret. Tu taci din gură, ca să nu se mai facă alte măsuri și numărători. Mulțămește-te să rămîi c-un ochi, ca să nu ți-i scoată pe amîndoi. Roagă-te domnișoarei să-ți deie drumul cu gospodăria ta, după cît va aprecia domnia sa că trebuie să-ți lese.

— Am bani în casetă, dar mi-a luat Siminicaru cheile.

— Lasă cheile; ai trimes după un lăcătuş la Botoşani, dar acela n-are să vie. Ce-ţi trebuiesc chei? Şi caseta, şi toate cîte sînt boiereşti să rămîie aici. Eu zic că-ţi ajunge ce-ai depus la Centrala Cooperativelor. Avem la mînă borderoul, Gherasime.

— Vai şi amar! încaltea daţi-mi c-un par în cap şi mă omorîţi!

— Da' nu te omoară nimeni, Gherasime. Unde se află una ca asta? Cînd vei fi acasă la tine în Botoşani, strada Poştei, după ce veţi aşeza toate ale voastre la locurile lor şi vă veţi însenina, eu am să vă fac o vizită ş-am să-ţi întind pe marginea mesei chitanţa Centralei Cooperativelor. Am să-ţi spun aşa: primeşte al tău la tine, Gherasime. Bine-i aici; s-ar fi cuvenit să fii la poarta verde, pentru delictul care se chiamă abuz de încredere; însă ce să-i faci? aşa-i viaţa!

Prin urmare, murmura domnul Levi Tof şi-şi făcea socoteală, ca şi cum ar fi fost în faţa domnişoarei Corban; pe cînd Iorgu contabilul era gazul asfixiant în adăpostul blindat, la cîmp se produceau operaţiile concentrice pentru luarea în stăpînire a moşiei Movileni cu toate ale sale.

Ridicînd ochii în lungul drumuşorului care trecea printre mirişti la coşere, misitul văzu căluţul alb; deci domnişoara Constanţa se afla la hambare. Mai văzu şi calul murg; prin urmare se afla în acelaşi loc şi bătrînul Vrînceanu. Cu atît mai bine, reflectă domnul Levi Tof, grăbind paşii. Pe lîngă recomandarea pe care am făcut-o de mult, încă din tren, domnişoarei Corban, după ce i-am expus filosofiile mele şi situaţia mea dependentă de republica Chili, trebuie să mai aibă domnia sa în consideraţie că Baruh Şapira, escroc de profesie, nu mai are ce

căuta aici şi că numai Levi Tof trebuie să vîndă grîul de pe Movileni.

Domnişoara venea de la hambare, c-un pas măsurat, cu fruntea înălţată şi zîmbind către ceva depărtat. Se îndreptă întâi spre paneraş; apoi părăsi direcţia şi veni spre un mamelon înverzit de o perie deasă de grîu tînăr, şi urcă acolo, ca să vadă plugurile urmînd unele după altele pieziş, înspre zare.

— Levi Tof are onoarea să vă salute respectuos.... zise misitul, descoperindu-se cu stînga, iar cu dreapta îndepărtînd oblic cortelul.

— Cum? tresări domnişoara Corban. A! dumneata erai?

— Atenţiune, vă rog, se înclină Levi.

— Am auzit, am auzit, răspunse cu oarecare nerăbdare domnişoara. Poate ai să-mi comunici ceva?

— Desigur, duduie Tanţa; am venit să vă comunic ultimele ştiri şi impresii.

— Privitoare la...?

— Privitoare la caimacan, desigur!

— N-am vreme acum, răspunse brusc domnişoara Corban.

Se întoarse şi coborî mamelonul, îndreptîndu-se către hambare. Lucrătorii se fereau din calea ei închinîndu-se cu umilinţă.

— Am ştiut eu de mult, suspină Levi Tof, că nerecunoştinţa este copilul legitim al binefacerii. Achtung! Această domnişoară nobilă are iarăşi o nelinişte. Trebuie să începem din nou cu filosofiile noastre, ca să descoperim ce este. Deasemeni am înţeles de ce un doctor în medicină şi agronomie poate avea dureri subite de cap, pentru ca, după un sfert de oră, să fie extrem de bine dispus. Am văzut doi cîntînd la piano: e deja grav; iată nişte tineri veseli,

făcîndu-şi unul altuia declaraţii exagerate de amiciţie şi meniţi să devie duşmani nu peste multă vreme.

Domnul Levi Tof oftă şi ocoli cu totul prin altă parte, ca să iasă din nou, din întîmplare, în preajma domnişoarei Corban. Vînturătorii şi ciurarii lucrau în hambare. Îndepărtîndu-se de către zgomot, ieşea de sub şoproane cuconu Gheorghiţă, venind înspre lumină. Domnişoara era încă nevăzută. Dar cuconu Gheorghiţă Vrînceanu avea un tovarăş care-l urmărea, tăcut şi la aceeaşi distanţă, ca o umbră.

Misitul stătu uimit în loc. Umbra era Gherasim Tulbure. In cîteva zile vechilul slăbise şi se încovoiase din grumaz. Cînd boierul cel bătrîn se opri, Gherasim ridică ochi în cearcăne vinete şi un obraz scofîlcit şi nebărbierit.

— Ţi-am spus că eu nu m-amestec în afacerea asta, Gherasime, hotărî boierul cu bărbia în piept, privind holbat pe vechil, ca şi cum s-ar fi uitat peste ochelari.

Gherasim luase cizmele şi căciula de altădată. Ţinea cu mîna stîngă la coapsă căciula şi-şi alipise călcăiele, în semn de cel mai desăvîrşit respect.

— Ştiţi că toate au mers bine cît a trăit răposatul boier, urmă Gherasim. Numai după toate acele nenorociri, a dat un vînt rău peste mine. Încă o dată, vă rog să mijlociţi pe lîngă duduia ca să nu mă depărteze.

— Nu ţi-am spus, Gherasime, că n-am nici un amestec ? Am venit să văd şi eu ce este aici, ca orice om curios ; însă nu mă amestec şi nici nu vreau să mă amestec. Adresează-te domnişoarei.

— Domnişoara nu mă sufere să-i vorbesc.

— Apoi dacă domnișoara nu te sufere să-i vorbești, ce pot să-ți fac eu? Cu părere de rău nu pot să-ți fac nimica.

— Vă rog, cucoane Gheorghiță.

Bătrînul își încruntă sprînceana și-și zbîrli mustața. Se dădu un pas înapoi, fulgerînd pe om de jos în sus.

— Lipsești! izbucni el deodată, scurt.

Gherasim plecă fruntea, covîrșit.

— Să mulțămești lui Dumnezeu, mormăi cavernos Vrînceanu, că am intervenit la fina mea, care-i persoană sensibilă, să nu ducă lucrurile mai departe. Ți-ai încărcat boclucurile?

— Le încarcă acuma Natalia.

— Se află de față Iorgu?

— L-am lăsat acolo; cînd mă întorc, îl găsesc.

— Poftește și pleacă; doresc să nu ne mai vedem! hotărî, neînduplecat, Gheorghiță Vrînceanu.

— Am înțeles, cuconașule, murmură umilit Gherasim.

Se întoarse în loc: după cîțiva pași, Levi Tof îi observă albul sălbatic al ochilor.

Imi place mărinimia boierilor mei, suspină în sine misitul. Ar trebui, poate, să-l trimeată pe Gherasim legat în pădurea de la cotitură, să-l mînînce, la noapte, lupii. Cine-i, mă rog, Gherasim, ca să fie tratat astfel, ca un egal? E un biet om ieșit din sărăcie. Virtutea e ușoară cînd ai ce-ți trebuiește. Ce vreți dumneavoastră de la Gherasim Tulbure? Dacă ar fi corect și cultivat, ar fi el boier în locul dumneavoastră. Aș dori să cunosc unde-i perfecția unor boieri mari, care uită de ieri pînă astăzi jertfe și servicii?

— Pe cine cauți, Levi? întrebă boierul, cu vocea lui normală. Nici nu te observasem.

— Vă salut cu respect, cucoane Gheorghiță. Am venit să găsesc pe duduia Constanța, răspunse cu grabă ovreiul. Am vrut să-i servesc ultimele știri.

— E aici; n-a putut suporta prezența mișelului aceluia.

Levi oftă.

— Cucoane Gheorghiță, reluă misitul; am întîlnit-o și am fost nevoit să bat în retragere. Am vrut să-i propun și un preț bun pentru grîu. Dumneaei nu vrea să mă mai cunoască.

— Tu ești cam alintat, Levi; te-ai învățat rău și ai felurite pretenții. Vină după mine.

Misitul urmă pe boier, înspre panerașul cu cal alb. Domnișoara Constanța plecase.

Cuconu Gheorghiță zîmbi ironic.

— N-ai noroc, Levi.

Misitul surîdea și el privindu-și cortelul, intrat deodată în metoda lui specială de aflare a adevărului, prin deducții și eliminări. În definitiv, convingerea lui cea mai dedesubt era că toate întîmplările nu se orînduiseră pentru alt motiv, decît ca să-i aducă lui un comision cît mai apreciabil în toamna acelui an 1926.

La sfîrșitul lui octomvrie, după căderea frunzelor, într-o sară de ploaie mocnită, Simioana Ignea se ceru duduii pînă în sat la Șipote. Avea o treabă grabnică.

— Pe ploaie, Simioană Ignea? întrebă cu mirare domnișoara Corban. Așteaptă să se îmbunătățească vremea, ca să merg și eu cu tine în satul acela.

— E departe, duduie, pînă acolo, surîse cu puțină mîhnire Simioana; e pe celalalt tărîm.

— Cu toate acestea, făgăduiala pe care am făcut-o în duminica dintâi cînd am fost la biserica noastră de-aici, trebuie să mi-o îndeplinesc numaidecît, Simioană. Părintele Constantin mi-a şi vorbit de un loc potrivit pentru bisericuţă.

— Da, duduie, deasupra satului, în pisc, în preajma unor mesteceni.

— Atunci aşteaptă-mă şi pe mine.

— Pînă atunci trece vremea, duduie, şopti deodată cu glas tainic şi scăzut fata. Oi merge şi eu în urma matale, cînd vei binevoi să te urci sus, ca să pui cu mîna matale semn pentru locul sfintei mese. Dar pînă atuncea nu pot întîrzia : mi-i rînduit să mă duc numaidecît acuma.

— Bine, răspunse scurt şi contrariată domnişoara. Du-te. Să nu întîrzii.

— Numai mîni lipsesc, duduie, răspunse cu supunere Simioana Ignea.

Atitudinea ciudată a ţărăncii trezi abia în sara următoare gîndurile şi curiozitatea domnişoarei. Ploaia încă bătea în geamuri. Curtea era liniştită; slujitoarele umblau cu paşi moi prin camere. Din cînd în cînd se deştepta în întunericul de-afară un vîrtej uşor care precipita stropii în fereastră, ca o bătaie de degete.

Pe sofaua cu tonuri de aur stîns doctorul Luca îşi sorbea în tăcere ceaiul. Domnişoara Corban îl observa, cu codiţele ochilor încreţite.

Acest evanghelist n-are îndrăzneala să înceapă o altă serie de predici, se gîndea ea. Experienţele noastre proprii, emanciparea pe care trebuie să ne-o impunem, libertatea pe care tindem să ne-o rezervăm fiecare, iată lucruri asupra cărora ne-am înţeles deplin, urma să cugete domnişoara Tanţa. Cel mai bun

lucru e să ne păstrăm poziţiile şi să nu ne lăsăm înşelaţi.

— Nu trebuie să se uite, urmă ea cu glas tare, că Adam şi Eva au fost singuri, de aceea au săvîrşit cea mai mare prostie, pe care o ispăşim noi. Ne aflăm şi noi izolaţi şi singuri, cu perspectiva de a avea în curînd în jurul nostru raiul, sub forma celei dintăi primăveri a vieţii mele.

Doctorul îşi sorbea ceaiul cu înghiţituri mari, mormăind ceva nedesluşit.

— Eşti bolnav cumva, evanghelistule?

— Negreşit.

Domnişoara Constanţa rîse:

— Nu-i primejdie, deoarece am pus diagnoza. S-ar părea că nu eşti în stare să te împotriveşti unei iubiri cum n-a mai fost niciodată. Nu fi copil şi du-te la culcare, ca să nu se facă prea întuneric afară. Pînă la Luncavăţ ai un drum destul de lung.

Doctorul făcu un bot copilăresc. Ea îl observa furiş. De şi avea cîţiva ani mai mult decît dînsa, era cu mult mai tînăr. În jucăria aceasta îndeosebi, era cu totul neîndămînatic şi drăgălaş.

— Pleci?

— Fără îndoială, de vreme ce mă alungi.

— Foarte bine faci, zise ea cu seriozitate.

Sună un clopoţel de argint. Una din slujitoare apăru şi ajută boierului să-şi îmbrace impermeabilul. Un argat aduse calul. Lumina dinlăuntru izolă în întuneric mişcarea sprintenă de încălecare a doctorului Luca. Duduia Constanţa îl salută solemn şi oarecum definitiv.

Se închise uşa. Odaia rămase goală. Începură să bată iarăşi în geam degetele nevăzute ale amintirii şi ale trecutului. Nu erau amintiri; nu mai exista

trecut. Nu mai este trecut, pentru că voim să-l înlăturăm cu orice preț ca pe o fantomă dezagreabilă, și el revine necontenit. Acel interesant personagiu, cu numele Levi Tof, ar propune o soluție anumită pentru înlăturarea trecutului: să combin un descîntec, și-n tot timpul cît îl debitez să nu mă gîndesc la evangheliști. Cu toate acestea uneori e necesar să mă gîndesc la trecut — ca să pot înlătura unele ademeniri ale prezentului. Nu m-ar putea nimeni convinge că doctorașul nu mi-i simpatic; însă știu că e trebuitor să mă desmint față de mine însămi. Tot astfel trebuie să înlătur presimțirea acelei primăveri unice, după care nu va mai fi alta.

Nu rezulta din aceste cugetări severe decît că doctorul Luca plecase prea devreme.

La un ceas tîrziu, bătu un cucoș din aripi și trîmbiță stîns în apropierea casei.

Se auziră tropote afară și pași. Ar fi destul de neplăcut dacă s-ar întoarce evanghelistul pentru că ar fi silită să-l primească cu bucurie.

Servitoarea apăruse, nesimțit.

— Cine-i?

— Duduie, s-a întors Simioana. Trebuie să fie bolnavă; e pătrunsă de ploaie și-i ard ochii.

— Dați-i haine de schimb și o băutură fierbinte. Pe urmă să vie la mine.

Păstrase pentru țăranca aceasta un sentiment viu. Simpatia ei nedesmințită era ținută însă în loc de rezerva în care ființa aceea se închidea uneori. Grija pe care i-o purta, curiozitatea nesatisfăcută, lipsa de explicații pentru această plecare intempestivă îi aduseseră bănuieli și prepusuri care subsistaseră și-n timpul convorbirii cu evanghelistul. Stînd visătoare și urmărind pe doctorul Luca prin ploaie și

ascultînd vîntul, dorindu-i malițios întoarcerea, aș-tepta pe Simioana Ignea. Ochii ei tragici îi apăru-seră numai după ce fata plecase.

Ochii aceia tragici ieșiră din umbra ușii. Țăranca avea însă și un zîmbet ciudat.

Domnișoara Corban o cercetă îndelung, apoi îi zise cu blîndețe:

— Stai colea.

Simioana îngenunche lîngă stăpîna ei.

— Mărturisești?

— Mărturisesc, duduie.

— Știam, zîmbi domnișoara, că încă îl iubești.

— Pe cine, duduie? pe Ile Siminicaru? Nu.

— Atuncea unde ai fost?

— Duduie, suspină fata; alaltăieri după amiază, după ce a început ploaia, a venit la mine unul din oamenii lui, să-mi spuie că Ile se prăpădește. E pușcat în coastă; se năcăjește să moară și nu poate. M-a cerut să vin, ca să mai mă vadă o dată și să-l iert.

Domnișoara se cutremură de glasul monoton și liniștit al fetii.

— Cînd a fost împușcat, Simioană Ignea? Nu s-a vestit nimica, nicăieri.

— Nu s-a vestit pentru că nu s-a știut. Dar el a fost pușcat, fiind în salașul pe care-l cunoști mata, la mărul rotat, între smîrcuri. A stat, săptămînile acestea, în locul acela pustiu. Uneori, în cîte-o zi, trecea un aeroplan. Se uita și el la minunea aceea. Din asta i s-a tras sfîrșitul. Cei de sus chiar pe el îl căutau. Au trecut sub soare; și-apoi a doua zi l-au împresurat jandarmii. S-au împușcat unii pe alții pînă sara: el cu tovarășii lui trăgeau din vatră; ceilalți trăgeau de dincolo de smîrcuri. L-au lovit în partea stîngă înainte de a se face întuneric, dar el a

urmat a se apăra. Cînd s-a înoptat deplin, unul din ţigani l-a luat în spate şi l-a scos la liman printre spinării şi pîrloage. Celalalt a urmat să detune, ca să nu se bănuiască retragerea. După aceea s-a dus şi el. Cel dintăi l-a dus pe Ile într-o vizunie, în pădure. Acolo a spus el că-şi vede sfîrşitul şi a trimes după mine. A cerut să fie ridicat mai sus, la Bour. M-am dus la Bour şi l-am găsit. Ploua şi el se uita asupra pustiei. Acuma acolo era linişte; nu se mai vedea, nu se mai auzea nimic.

Mi-a cerut să-l iert.

L-am iertat. Şi-a rezemat fruntea de umărul meu, cum avusese odată obicei. A stat aşa o vreme şi a închis ochii.

— Atîta-i ? întrebă şoptit duduia Constanţa.

— Nu-i numai atîta, duduie. Eu am ştiut că mă chiamă şi pentru alta, cum a fost jurămîntul nostru, cînd ne-am fost dragi, ştiind el bine că i-i scris să moară precum s-a întîmplat. M-am sfătuit cu ţiganii şi l-am învălit strîns în dulama lui; după aceea, de la Bour, l-am purtat pe cal, în puterea nopţii, la Şipote, tocmai sus, în preajma mestecenilor. L-am aşezat deoparte; am scos întăi brazde cu cuţitele; pe urmă am săpat groapă adîncă, după rînduială. I-am pus ban de vamă şi o cruciuliţă de clomburele pe piept. L-am astupat ş-am potrivit la loc brazdele.

Acolo, duduie dragă, urmă cu însufleţire şi cu bucurie Simioana Ignea, acuma-i un loc singuratic. Dar mata ai să binevoieşti să te sui într-o zi, cînd va fi, să alegi locul sfintei mese, precum mi-ai făgăduit, pentru o bisericuţă. Preotul are să facă slujbă morţilor matale şi are să împrăştie apă sfinţită. Au să ajungă şi asupra sălbaticului rugăciunile şi aghiasma.

CAZUL EUGENIȚEI COSTEA

ROMAN

1936

I

Mulți prietini tineri, între care se numără și copiii mei și unele rude, mă îndeamnă să scriu, dacă nu pentru toată lumea, măcar pentru uzul lor personal, viața romanțată a Eugeniței Costea. Pentru ei Eugenița Costea fusese o mare personalitate.

Cum am obiceiul să mă instruiesc din gazete și am cetit toate foiletoanele criticilor contimporani, le-am expus îndoiala mea cu privire la viețile romanțate, care n-ar fi operă serioasă, ci ceva hibrid, impus de moda literară de după război.

Cu toate argumentele mele împrumutate, e greu să am liniște.

— Dacă o viață romanțată nu-i nici istorie, nici roman, mi se răspunde, atunci scrie mai mult istorie. Ai amintirile noastre, ai observațiile și constatările personale, ai scrisori și un jurnal intim. Dacă nici din asta nu se poate alcătui istorie, atunci nu mai credem în nimic. Trăim în vremuri de democrație și declarăm, cu violență, dacă e nevoie, că nu numai Ludovic al paisprezecelea are dreptul la un istoriograf.

— Liniștiți-vă, tinerilor, le răspund eu, și mai ales încercați a fi înțelepți. Orice ați spune, dreptul la un istoriograf nu-l are oricine și asta o hotărăște mai ales posteritatea. Chiar dacă noi am încerca să vîrîm în istoria omenirii pe cutare și pe cutare, porțile panteonului admirației nu se deschid decît tîrziu și nu se deschid decît pentru foarte puțini; cei mai mulți rămîn zgribuliți afară, în atitudine de cerșetori, cu foile de intrare în mîna dreaptă întinsă și țapănă. Din deceniu în deceniu solicitatorii devin umbre tot mai schilave, pînă ce se amestecă cu pulberea tatălui nostru pămîntul. Oricît de violent ați declara dreptul vostru la nemurire acuma, nimic din cele rînduite nu se schimbă; după al patruzecilea an al vieții, veți înțelege că trebuie să muriți și, ce e mai trist, că cei mai mulți va trebui să muriți fără nici o glorie, în chipul cel mai meschin. Eugenița Costea a fost o persoană interesantă cît a strălucit tinerețea ei; voi veți fi oameni cumsecade: admit asta; nu acestea sînt criteriile istoriei și faimei. Pe lîngă asta, veți cunoaște mai tîrziu că chiar disciplina istoriei, la care faceți apel, e mai puțin serioasă decît se crede: pune importanță exagerată la stabilirea unei zile și a unui an, ceea ce mi-e indiferent; pe cînd probleme sufletești, evenimente culturale și sociale sînt în funcție de părerile personale ale autorilor, care prezintă o comedie a măștilor adecuată pasiunilor și intereselor lor de o clipă. Nu s-a văzut mai mult arbitrar decît în istorie. O istorie a unei copile, așa de simpatică și, dacă vreți, așa de excepțională, nu poate fi decît o interpretare a mea; fiecare dintre voi o vede în felul său, deci nimene nu ar fi mulțămit.

— Dacă nu sîntem mulțămiți noi, mi se răspunde, poate va fi mulțămită lumea cealaltă, care n-a cunoscut-o de-aproape pe Eugeniţa Costea. Deci scrie pentru public. De vreme ce editorul cere şi lumea ceteşte, înseamnă că genul e bun, chiar dacă unii şi alţii se îndoiesc de legitimitatea lui şi nu vor să-i facă loc în săltăraşele retoricei. Scrie o viaţă romanţată, dacă numai Ludovic al paisprezecelea şi Ghinghis-Han au dreptul la istorie.

— Chiar şi dreptul acesta e contestabil, răspund eu. Unii încearcă să scoată pe acesta din urmă din năsipurile negre ale Mongoliei, unde i s-a prăpădit mormîntul şi unde-i piere amintirea. Viscolul uitărilor viitoare va troieni poate şi pe cel dintăi. Cred că nu voi scrie ce-mi cereţi. Eugeniţa Costea a fost o cunoştinţă a noastră, o prietină pe care am iubit-o, am apreciat-o şi am socotit-o interesantă. Eugeniţa Costea înseamnă ceva pentru noi; nu înseamnă nimic pentru restul lumii, mai precis: pentru restul publicului cetitor. Pentru ai mei nu e nevoie de o asemenea poveste scrisă, căci o avem în noi; pentru lumea cealaltă nici atît. Lumea cealaltă se poate interesa de viaţa romanţată a unui Napoleon, a unui Bismarck, a lui Disraelli ori Benvenuto Cellini; să zicem că publicul nostru patriot şi binevoitor ar accepta un Mihai Viteazul ori Domnul Tudor, — însă Eugeniţa Costea nu-i spune nimic. Eugeniţa Costea a fost o fetiţă oarecare; am admirat-o o clipă;

Et, rose, elle a vecu l'espace d'un matin...

In interesul meu de azi, criticii au demonstrat fragilitatea genului epic ce se chiamă viaţă romanţată. Dacă totuşi editorii plătesc bine marfa, au grijă s-o şi aleagă. Titlurile acestui soi de cărţi trebuie să fie

senzaţionale ; cuprinsul deasemeni. Dacă nu e vorba de un erou al umanităţii, ceea ce e mai puţin interesant, să fie prezintat cel puţin un mare cuceritor, un mizerabil îmbrăcat în purpură, un mare criminal, ori o curtezană faimoasă. Cele mai mari tiraje sînt legate de asemenea tipuri.

— Ai dreptate în aparenţă, intervin iarăşi prietinii mei. Oricum ar fi scrisă istoria, adevărul nu e decît unul şi el va trebui să se aleagă. Oricît ar fi de hibridă istoria romanţată şi de ciudat gustul publicului, noi pretindem că poate interesa pe semenul nostru de azi, în orice caz trebuie să intereseze pe semenul nostru de azi, viaţa romanţată a anonimului. Nu roman, — ci viaţă romanţată, adică document istoric al epocii. Viaţa unui copil al vremii noastre, a tipului reprezentativ, nu excepţional, viaţa de toate zilele, viaţa noastră a tuturor, viaţa nenorociţilor de după război. Primăvara domniei tale, domnule Sava Dumitrescu şi respectate prietine, a înflorit într-un răstimp de tihnă şi fericire s-ar putea zice ; domnia ta singur mărturiseşti asta ; pe cînd viaţa noastră a tinerilor de după război e numai zbucium şi tragedie. Această viaţă totdeauna de zbucium şi ades de tragedie să ne-o descrii. Eugeniţa Costea e ceea ce sîntem noi întrucîtva. E romanul nostru şi ne interesează mai mult decît orice ; deci scrie-l pentru noi. Dacă nu pentru noi, scrie-l pentru alţii de după noi, ca să cunoască tristeţa în care vieţuim.

E greu să mă las convins, cu toate că insistenţele sînt întovărăşite şi de alte argumente. Tinerii mei prietini se înşală crezînd că ei trăiesc o epocă grea şi sînt o generaţie cum n-a mai fost. În general fiecare om se

analizează complezent și se socoate un tip excepțional. Iar această generație atît de nenorocită rîde și se agită mai mult decît cea care a precedat-o. Pretinde, poate mai mult decît trebuie și, în împrejurări deficitare economice, e mai îndemnată să fie turbulentă. Deasemeni, între cataclismele istorice, e dispusă să stea în afară de cetatea instituțiilor consacrate și de autoritate. Scăderea spirituală a vremii a făcut-o să fie mai flămîndă de cele materiale. Vrea totul, pretinde totul; socoate că de la ea pornește lumea și la ea se sfîrșește. Toate generațiile tinere, la toate epocile, au avut această înflorire explozivă. De cele mai multe ori aceste generații au fost puse în situația de a-și vedea roadele. Cîteodată, ca și acum, furtuna în care se zbat le amenință să rămîie sterpe. Eugenița Costea n-a fost o realizare definitivă, deci nu-i recunosc dreptul să mă ocup în asemenea măsură de ea.

In orice caz viața acestei tinere persoane ar putea să servească numai ca document romancierului. Tinerii mei amici însă cer o istorisire-raport. In orice caz cer adevărul istoric în romanul meu, pe cînd un roman nu trebuie să fie decît ficțiune. Viața își are eroii ei; literatura creează o altă serie. Viața n-are nevoie să se justifice și poate fi absurdă în scenariile ei; pe cînd literatura n-are acest drept. De aceea viața poate da elemente disparate, pe care romancierul, în ficțiunea lui, le argumentează, păstrînd însă ficțiunea ca o lume a sa proprie. Deci acel rudiment simpatic care a fost prietina noastră așa de curînd dispărută ar trebui, dacă ar fi vorba de un roman, să apară într-o interpretare cu totul personală. Aș îndrăzni să spun că asemenea interpretare ar fi mai interesantă pentru că n-ar fi mai adevărată. Fapt este

că nu mă pot ocupa de subiectul prietinilor nici ca poet, pentru că i-aş nemulţămi cu desăvîrşire, desfigurînd totul.

Nu scriu aşa ceva, ferească Dumnezeu!

Şi la urma urmei, îi poftesc pe toţi să-mi deie bună pace.

II

Într-o zi, pe cînd toți acești inamici ai liniștii mele erau mai aprigi în susținerea drepturilor lor, le-am pus următoarea întrebare:

— Ce fel de ochi avea Eugenița Costea?

— Cum? nu știi? Doar a fost de atîtea ori aici.

— Nu e vorba de mine, am zîmbit eu; vă întreb pe dumneavoastră.

Pusesem o întrebare malițioasă. Cineva a răspuns, după puțină ezitare, că tînăra noastră prietenă, care nu mai era printre noi și în această lume, avusese ochii negri. Îndată, i s-a dat o replică ageră, în înțelesul că alții sînt mai buni observatori ori au avut prilejul să cunoască mai bine lucrurile. După această a doua părere, Eugenița Costea ar fi avut ochii de un castaniu umed și cald.

Iată cum se scrie istoria.

— E adevărat, am intervenit eu, că prietina noastră n-avea ochii negri. Nu le-aș putea preciza nuanța; niciodată n-am căutat s-o definesc științific; pot însă adăogi că acei ochi păreau totdeauna negri, neliniștiți și pasionați, învăluiți în ceață ori într-o bură de lacrimi.

Partenerii mei au convenit că așa trebuie să fie și au urmat a defini și a contura pe eroina lor, izbutind să dea foarte puțin din înfățișarea ei, care fusese bruscă, dramatică și gravă. Bruscă și dramatică prin apariție și mișcări, cum și prin aruncătura violentă sau languroasă a privirii; gravă prin vocea moale, cu intonații de contraltă. Gura ei cam mare cu buze sensuale violent carminate părea a da un contur misterios cuvintelor. Cînd protesta sau se precipita într-o discuție absurdă, apoi se avînta cu toată inteligența și mai ales cu toată forța tinereții și cu toată pasiunea, ca și cum s-ar fi avîntat într-o ascensiune, ori ar fi lunecat într-o prăpastie.

— Era fermecătoare, zise cineva cu un regret care părea o durere fizică.

Toți rămaseră tăcuți, evocînd pe dispărută. Pentru toți fusese un punct de întrebare și o taină. Poate plecase la timp și făcuse mai bine așa.

Într-adevăr, ochii ei mi-au părut totdeauna negri și pasionați.

Erau ochii tatălui ei.

L-am cunoscut pe tatăl ei, Laurențiu Costea. Era și el un om interesant. Anume, l-am cunoscut în preajma izbucnirii războiului european, prin 1913. Pe cînd se punea la cale această catastrofă planetară, Laurențiu Costea sconta pentru el cea mai mare fericire. Aștepta să i se nască cel dintăi copil. Acest copil era chiar ființa despre care vorbim. Darul i-l făcea soția sa Agripina, venită la țară la părinții ei, ca să se ușureze. Soția sa Agripina: frumuseță epocală, cum spunea Costea, de altminteri cu dreptate. Agripina Costea, fată de învățători de țară, oameni modești și fără înfățișare deosebită, se nimerise să fie un fel de regină a sexului, model sculptural, cap

mic, forme tari, zîmbet de Giocondă. Ca s-o dobîndească, Laurențiu Costea, simplu casier general la Iași, făcuse sforțări mari. Sosită, pentru evenimentul așteptat în căsuța părinților săi, în sat la Vlădeni, în peisagiul poetic al rîului Moldova, Agripina se pregătea să dea soțului său nu numai o bucurie, ci și o garanție de viitor că acel exemplar splendid al speciei va continua să rămîie proprietatea lui, printr-o legătură în plus.

Costea venise pentru o săptămînă la Vlădeni la mijlocul lui august și plecase numai pe două zile la Iași, ca să-și aranjeze un nou concediu. Chiar în acele două zile de lipsă a apărut pe lume Eugenița. Din prima clipă mama sa Agripina, obosită și indignată de tratamentul pe care specia i-l impunea ființii sale nobile, s-a întors cu spatele spre progenitura sa și a refuzat s-o alăpteze.

Întors de la Iași și scoborît din trăsura cu doi cai în fața porții, Laurențiu Costea dintr-o singură aruncătură de ochi asupra lucrurilor și oamenilor, asupra cucoanei Aneta, moașa, asupra Savastiței Cărăbuș, fata fierarului, care făcuse un copil de fată mare; asupra socrului său Gheorghiță Popa care rîdea și asupra soacrei sale Smaranda Popa care plîngea, înțelese că idealul i s-a îndeplinit.

— Idealul meu s-a îndeplinit! a strigat el într-adevăr, ca un actor dramatic; și lăsînd toate amestecate, bomboanele, pălăria, tacîmurile de vînătoare, prepelicarul, trandafirii, dădu busna spre odaia unde știa că trebuia să se producă marele eveniment.

Cucoana Aneta, moașa, îi puse mîna în piept.

— Nu se poate, domnule!

Cucoana Smaranda urma să lăcrămeze:

— Vai de mine și de mine! nu vrea cu nici un chip să deie lapte copilei!

— Fii rezonabilă, cucoană Smarandă, interveni Gheorghiță Popa făcînd cu ochiul spre ginerele său și urmînd a rîde. Nu-i aici Savastița Cărăbuș? Uitați-vă ce piept are. Îi plesnește polcuța!

Cuvîntul «piept» e un eufemism. Gheorghiță Popa, bărbat oacheș și cărunt, întrebuința cuvîntul propriu, ceea ce scandaliza în chip deosebit pe doamna Smaranda Popa, educatoare îndărătnică și strictă.

— A, da; a, da! exclamă fericit și aiurit Laurențiu Costea, pipăind pieptul moașei. Moașa era însă naltă și uscată ca o scoabă.

— Nu se poate, domnule! hotărî ea, lovind peste mînă pe casierul general.

— E fetiță? Spuneți-mi dacă-i fetiță ori băiet.

— E fetiță, răspunse cu îndoială moașa.

— Ce fericire! exclamă iar actoricește Laurențiu Costea.

— Da' nu mai este, domnule, nici o fericire... îi observă cu răceală moașa, privindu-l pieziș.

Costea pipăi însfîrșit pe Savastița Cărăbuș, fata fierarului, care începu să rîdă gîdilit, ferindu-se pe sub brațul lui. Doamna Smaranda Popa îl privea uimită.

— I-ați pus numele? întrebă el.

— Nu, frate dragă, îi răspunse brusc cucoana Smaranda; te-am așteptat pe dumneata. Îi ești tată; trebuie să te duci s-o declari singur; asta e datoria dumnitale.

— Așa este, așa este, se dumeri casierul învîrtindu-se în loc. Unde mi-e pălăria? Trebuie să mă duc numaidecît. Ce nume-i punem?

— Lasă asta, ginere dragă. De-ar avea biata fetiță atîta noroc și atîtea mii de galbini, cîte nume sînt în sinaxar; avem de unde alege și pentru dînsa unul. Deocamdată văd că-i saracă de mamă.

— Cum saracă de mamă?

— Saracă de mamă, precum spun. Agripina nici nu vrea să se uite la dînsa.

Interveni Gheorghiță Popa, cu blîndețe:

— Ei, lasă și dumneata, Smarandă, că are să se uite.

Costea îi privea nedumerit. Apoi începu să arunce din trăsură, cu violență, toate boclucurile în cerdac. Prepelicarul îi stătea necontenit în cale. Îl lovi cu piciorul. Hector scheună ascuțit. Moașa apăru numai o clipă în cadrul unei ferestre, ca o marionetă, cerînd liniște c-un deget la gură.

— Mă duc ori nu mă duc? întrebă Costea. Să-mi spui, cucoană Smarandă, dacă trebuie să mă duc numaidecît ori nu trebuie să mă duc numaidecît.

— Vai de mine și de mine, se tîngui soacra. Liniștește-te întîi, frate dragă; pe urmă stăm la masă, și după aceea ai vreme să te duci și la primărie.

— Eu vreau să mă duc acuma.

— De ce?

— Așa. Vreau întîi să văd pe Agripina și după aceea mă duc numaidecît la primărie, să declar copilul. Idealul meu s-a îndeplinit. Numele ei va fi Eugenia.

— De ce Eugenia? Noi credeam că să-i punem numele Cireșica.

— Cireșica? se miră casierul. Într-adevăr, frumos nume. Dar hotărîrea mea e luată și numele copilei mele va fi Eugenia. De altminteri, primarele și notarul m-așteaptă. I-am văzut la Bercu.

Doamna Smaranda înțelese abia în clipa acestei declarații purtarea întrucîtva neobișnuită a ginerelui său.

Casierul făcuse un mic popas la Bercu Prințu crîșmarul și schimbase cîteva opinii de cea mai mare importanță cu notabilii satului, care își aveau acolo cartierul lor general.

La orînda lui Bercu Prințu, poreclit și Dreptarul, din pricină că era veteran din războiul Independenței, se găseau întâi odăi curate; după aceea unele opinii de bună calitate: cîteva de la Nicorești și altele de la Cotnari.

Cucoana Smaranda, soacra, femeie modestă dar severă, scoase un A! plin de înțelesuri.

— Trebuie să mă duc fără întîrziere, hotărî Laurențiu Costea, dînd o nouă mișcare învălmășită lucrurilor.

— A! făcu a doua oară soacra.

— A, b, c! îi răspunse ginerele.

După acest început de lecție practică, Laurențiu Costea lovi iarăși cînele cu piciorul, dîndu-l la o parte din cale.

— Ce dracu caută cînele ista în calea mea? se miră el.

— Parcă dumneata nu știi? îi răspunse acru cucoana Smaranda. Vrea să zvîrli un lucru în drum, ca să ți-l aducă. E un cîne cu educație.

— Așa este. De o sută de ori i-l zvîrl și de o sută de ori mi-l aduce. Așa cîne n-am văzut de cînd sînt!

— Cîne vrednic de stăpînul lui.

Costea se întoarse spre ea, tot vesel și fără supărare:

— A, b, c! cum vine asta? Hector, vino încoace! se răsuci el imediat către prepelicar. Vezi pălăria asta?

Cînele deveni atent. Vedea pălăria.

— Ei bine, dac-o vezi, eu am s-o zvîrl în drum și tu ai să mi-o aduci numaidecît.

Într-adevăr, pălăria de paie zbură peste poartă în drum. Cînele se repezi ca un nebun după ea și o aduse numaidecît, depunînd-o la picioarele stăpînului său. Apoi rămase iar încordat, în poziție de așteptare, cerînd pălăriei să zboare din nou peste poartă.

— Cine a mai văzut asemenea cîne! strigă plin de admirație Laurențiu Costea. Mai vrei s-o mai aduci o dată? Bine; du-te și o mai adă o dată.

Interveni cucoana Smaranda, cu glas de o mare delicatețe, însă c-o privire oblică:

— Parcă era vorba, dragă ginere, să te duci să declari fetița.

— Așa este, conveni cu voie-bună casierul; era vorba, și mă execut numaidecît. Acest Hector e un tip imposibil; vrea să zvîrl iar pălăria în drum, cînd eu nu-mi văd capul de treburi.

— Negreșit; ești teribil de ocupat, suspină cucoana Smaranda; încă n-ai avut vreme să-ți vezi soția.

— Cum n-am avut vreme? Mi s-a spus că nu se poate.

— Ba acuma se poate. Pe urmă stai la masă ca un om serios și tată de familie ce te afli, iar după aceea se poate face și declarația. Primarele și notarul să facă bine să vie la slujbă la ora două.

— Ba eu mă duc înainte de masă, cucoană Smarandă. Îți sărut mîna și te rog să nu te superi. Ca să fiu tată de familie, trebuie să am un copil; iar acest copil nu-i al meu pînă ce nu-l declar. Așa că

întâi trebuie să-l declar și atunci devin tată de familie. Numele copilei mele va fi Eugenița. Se împotrivește cineva ?

— Nu se împotrivește nimeni.

— Dacă nu se împotrivește nimeni, atunci e bine. Îmi dai voie să scot ceasul, ca să văd cîte ore sînt ?

I se dădu voie. Și chiar dacă nu i s-ar fi dat voie, tot ar fi scos ceasul de aur, ca să-l observe grabnic.

După ce-l puse în buzunarul jiletcii, îl mai scoase o dată, ca să cunoască abia acum ora unsprezece și jumătate. Prepelicarul se ținea iarăși, cu aceeași încordare, ca să zboare și obiectul acela strălucitor peste poartă în drum și el să se repeadă, să-l aporteze cu cea mai mare iuțeală.

— Am vreme, își făcu socoteală Costea, devenind grav. Se poate intra la doamna Agripina Costea ?

— Ți s-a mai spus. Se poate.

— Întreb încă o dată dacă se poate intra și cer să fiu anunțat.

Se cercetă cu luare-aminte, dînd cîteva lovituri cu dosul palmei hainelor sale elegante, își pipăi cravata, frizura și barbișonul. Socrul, Gheorghiță Popa, se amuza nespus mai cu samă de această gravitate subită a ginerelui său. La urma urmei, de ce să nu-și mărturisească sie însuși ? Îi plăceau toate la acest om galant și cultivat, care știa să trăiască pe lumea asta. Într-așa împrejurare, cînd i se năștea primul copil, se cuvenea să fie și vesel, și puțintel nebun.

Cucoana Smaranda îl văzu cu mirare că rîde într-un chip cu totul neobișnuit, chiar cu hohot. Surprins de ochii ageri ai tovarășei lui de îndelungați ani, Gheorghiță Popa deveni iarăși grav, într-o clipă.

Casierul ceru din nou să fie anunțat ducesei.

— Pretinde cineva că soția mea nu e ducesă? întrebă el, cu patos și c-un gest larg al mînii drepte.

Nimene nu pretindea așa ceva; numai Hector îi sta în cale, cu îndărătnicie, cerîndu-i să mai zvîrle ceva peste poartă.

— Nu se poate, răspunse serios Laurențiu Costea. Ce am eu aici, în buzunarul din stînga al hainei, aparține stăpînei noastre și nu se poate azvîrli în drum. Dă-te la o parte, nenorocitule cîne!

Tocmai cînd era în cerdac, la pragul antretului, gata să intre, Costea fu nevoit să se oprească. Ieșea manca Savastița Cărăbuș, cu copila. O ținea strins și o apleca la sîn. Buzele lacome ale puiului de om sugeau cu lăcomie.

Costea avu un gest de spaimă.

— Asta-i?

După asemenea întrebare, se uită pripit la cei din juru-i, rîzînd fără noimă. Copilul întoarse ochișorii spre umbra enormă care-i astupase lumina soarelui.

— Are întocmai ochii boierului, observă cu glas moale și dulce Savastița.

— Așa? Hm! se bucură Laurențiu Costea. Stătu la îndoială dacă trebuie să-și sărute progenitura. Se mulțămi s-o atingă cu degetele ușor peste obrăjori.

— Ai putea s-o săruți. Îți este fiică legitimă, hotărî soacra, care-i urmărea neînduplecată orice mișcare.

Costea se plecă și sărută un fir de busuioc de la sînul mancei. Dovada vicleniei lui îi apăru în mustăți, spre hazul nespus al lui Gheorghiță Popa. Trecînd cu mîna pe față, fericitul părinte se grăbi să intre la soția sa. Se aștepta s-o vadă rîzînd. Ea era palidă și supărată, întinsă pe spate în crivat, cu plapoma pînă sub bărbie. Era palidă, însă tot frumoasă, ca un portret. Cînd îl văzu pe Costea, întoarse capul spre

părete. Rămase neclintită; părea indiferentă. Piciorul stîng numai i se mișcă și ieși de sub plapomă puțin, dînd la lumină degetul cel mare trandafiriu. Era un picioruș divin, căruia Costea îi alegea singur pantofii: pantofi numărul 33, cum nu poartă nici Alexandra Feodorovna, împărăteasa Rusiei. Aplecîndu-se repede, soțul, mai fericit decît tatăl, sărută trandafiriul acela. Apoi ca și cum și-ar fi cerut iertare pentru îndrăzneală, scoase, din buzunarul stîng al hainei, o cutioară neagră. O deschise o clipă, făcînd să scînteieze juvaierul, apoi o strecură sub pernă lîngă obrazul lehuzei. Cufundînd a doua oară mîna în buzunar, Costea trase șapte ori opt bancnote albastre pe care le alătură cutiei. Atunci Agripina îi zîmbi slab și el se simți bărbatul cel mai fericit din lume. Ea totuși tăcea, cu botișor îndărătnic; sub fruntea lucie ca de marmoră, ochii stăteau neclintiți, fără să clipească.

— Ești supărată? întrebă cu grijă Laurențiu Costea.

Ea făcu un ușor semn afirmativ cu genele. Era supărată.

— Pe mine?

Ea răspunse clătinînd capul. Nu era supărată pe el.

— Ducesa dă voie soțului său s-o sărute?

Ducesa nu dădea voie; întorsese iarăși spre părete fruntea-i îngustă tăiată în marmoră lucie. El se aplecă și-i sărută urechiușa, ținîndu-și răsuflarea. El era vesel, dimpotrivă, și simțea în el dorinți dezordonate: să se dea tumba; să îngenuncheze și să se închine, bătînd metanie. Se stăpîni însă, ca un bărbat cu demnitate. Își consultă iar ceasul, de două ori, și ieși pășind îndărăt și împiedicîndu-se de prag. Lehuza tresări, deschizînd ochii ei mari. Avea ochi de căprioară, în care se adîncea umbră de pădure.

— Nu-i nimic! o salută Costea înclinîndu-se din prag. Ieşi destul de mulţămit de sine şi privi biruitor ziua de afară. Şesul Moldovei era plin de o pîclă uşoară. Într-acolo, cu un interes susţinut dar nesincer, privea Gheorghiţă Popa.

Ginerele său îl atinse, punîndu-i mîna pe umăr.

— Mergem! hotărî Costea.

Domnul Gheorghiţă Popa tresări.

— Unde?

— Mergem să declarăm fetiţa.

— Imposibil, răspunse învăţătorul.

— Ah! glumeşti, socrule? Am nevoie de martor. Nu mă pot duce numai cu Hector.

— Aş merge, dar nu ştiu ce spune cucoana Smaranda.

Cucoana Smaranda privea ironic din jilţul ei.

— Eu vreau să întreb pe iubitul nostru ginere numai un lucru, zise ea cu delicateţa pe care i-o impunea acea zi unică. Vreau să-l întreb dacă îl aşteptăm ori nu cu masa. Dacă socoate să nu-l aşteptăm, găsesc de prisos să aibă altă tovărăşie decît prepelicarul. Martorul de care are nevoie poate veni să-l caute şi mai tîrziu, după ce rînduiala mesii s-a îndeplinit. Aş ruga pe iubitul nostru ginere să afle că, în treizeci şi unu de ani de căsnicie, barbatul meu n-a lipsit nici o singură dată de la masă. Numai cînd dumnealui era în alt tîrg, ori în altă ţară, mi s-a întîmplat să stau singură.

Costea ascultă cu atenţie lecţia. Plecînd fruntea, se apropie de soacra sa, îi luă mîna şi i-o sărută cu respect.

— Cucoană Smarandă, rosti el solemn; cred că mă cunoşti. Ştii că ai de-a face cu un om de cuvînt.

La ora unu punct, sînt aici. Ne-am înțeles? Bun cuvînt?

— Bine, bine, duceți-vă, suspină doamna învățătoare. Ai dreptate; de cuvîntul dumnitale nu mă pot îndoi. Asta mi-a plăcut mai mult la dumneata: noblețea și educația. De aceea ți-am dat pe Agripina. Ca s-o faci fericită.

— O voi face, cucoană Smarandă: ai parola mea de onoare.

Luă pe bătrînul învățător de braț și-l trase după sine. Prepelicarul îi preceda: vițion de i se vedeau coastele și bolnav de aceeași încordare atentă. Stăpînul său își ducea pălăria în mînă: cînele avea o idee fixă a lui în ceea ce privește rostul pe lumea asta a acelui obiect.

De la poartă, Costea se întoarse cîțiva pași îndărăt. Avea de făcut o rectificare.

— Le voi face, cucoană Smarandă.

— Cum?

— Pe amîndouă le voi face fericite, cucoană Smarandă.

— Bine, bine, suspină iar mama lehuzei; duceți-vă și nu întîrziați. Ah! Doamne! abia îmi văd capul de nacazuri și de treburi. Iar te-ai întors? ce mai este?

— Cucoană Smarandă, nu te supăra. La unu precis, noi sîntem aici. Știi bine că eu mi-am onorat totdeauna poliția și cuvîntul. Rămîne stabilit că-i punem numele Eugenița?

— Da.

— Nu-i nici o obiecție?

— Nu.

— Atuncea ne putem duce?

— Da, da.

— Ei, cucoane Gheorghiță, acuma putem merge. După ce am stabilit și acest pact, sînt complect mulțămit și fericit și nu mai am nici o grijă. Dar ai văzut că fără diplomație nu merge? Te încredințez eu, cucoane Gheorghiță, că fără diplomație nu merge! Hector! unde-i Hector? Haide și tu, Hector! fără tine n-are haz.

III

Bercu Prinţu Dreptarul, om cărunt şi necontenit gînditor, îşi avea aşezată crişma în vechea orîndă boierească. La Vlădeni acuma nu mai trăiau boieri; moşia era de aproape două decenii intrată definitiv în patrimoniul sătenilor. Atît preotul cel bătrîn, părintele Atanasie Bogrea, cît şi învăţătorul pensionar Gheorghiţă Popa contribuiseră, cu multă străduinţă şi bătaie de cap, la întocmirea şi organizarea obştei de cumpărare de odinioară. O primă împărţire a pămîntului se şi făcuse între copiii cooperatorilor vechi şi opera de emancipare fusese uitată. Tot avîntul cel dintăi căzuse; magazia comună de aprovizionări şi de desfacere fusese desfiinţată; curtea boierească fusese lăsată să se ruineze definitiv; numai unele acareturi şi hambare rămăseseră în bună stare, în mîinile cîtorva dintre cloncanii satului. Totuşi, din toată operaţia şi din toată însufleţirea de atunci, se alesese o mai bună stare a tuturor, biserica mai îngrijită şi mai cercetată, şcoala bine populată şi o administraţie băştinaşă. Vlădenii, răzăşi vechi, nu puteau suferi venetici. Primar, notar, perceptor, pînă la cel din urmă scriitor trebuiau să se

ridice și să se așeze dintre băieții satului. Preotul mai ales, învățătorul deasemeni, n-aveau ce căuta de aiurea. Parohul cel bătrîn se hodinea în gospodăria lui, ca și învățătorul vechi ; la biserică și la școală slujeau nepoți ai lor. Același neam și aceeași rînduială — era deviza satului. Aceleași năcazuri și aceleași dușmănii mai stăruiau din vechi ; însă din cînd în cînd parcă se lămureau toate, fie întru iertări și împăcări, fie întru încuscriri, fie într-o nădejde a unor stări și mai bune — deoarece erau același neam și aveau aceeași rînduială. In mijlocul acestui sat mare de oameni destul de vrednici, își găsise sălaș un singur individ de lege și nație străină, acest Bercu Dreptarul, care luptase alături cu feciorii satului, la 77. Era o rămășiță din edecurile boierești. Era un jidov detreabă, care-și măritase cele cinci fete după cinci bărbați din cinci tîrguri, și n-avea a lăsa nici un moștenitor la orînda veche. Trăia în huzur cu soția lui ; el nu izbutise să se îngrașe ; ea era umflată ca o chilotă și-și petrecea vremea mai mult călătorind la cele cinci tîrguri : Dorohoi, Podu Iloaiei, Sascut, Tecuci și Galați, de cîte ori se petrecea evenimente ca acel de care era mîndru, mulțămit și fericit, în ziua aceea, casierul general de la Iași. După ce se întorcea de la una din fetele ei madama Sura, Bercu Prințu avea obicei să însemne pe ușorul ușii, cu cretă, încă o linie — adică o nouă progenitură. Mușteriii lui de prima calitate observau asta și-l felicitau numaidecît, după care orîndarul le mulțămea, în forma cea mai plăcută, scoțînd opinia lui cea mai bună, un Cotnar verziu, în vîrstă de mulți ani : recoltă de la Paraclis 1891.

Pentru liniștea bătrînețelor lui, Bercu Dreptaru luase două măsuri : mai întăi această prietinie, destul de generoasă în ceea ce îl privea, cu administrația

comunală ; şi pe urmă complecta lui «curăţire», cum spunea el rîzînd. Dăduse fetelor tot, ca să nu mai aibă nici un ban şi să nu mai apese asupra nopţilor lui nici o spaimă. De oamenii lui din Vlădeni nu se temea ; însă orîndele sînt atacate de bande din locuri mai depărtate. Făcuse el aşa să se ştie pînă departe că-i despoiat cu desăvîrşire şi că urmează să se despoaie în folosul celor însemnaţi cu cretă pe uşorul uşii. Astfel putea dormi cu uşile descuiate. Aşa zicea el ; însă dormea totdeauna cu toate uşile bine zăvorîte ; iar la ferestre avea gratiile de cetate de demult.

Camera în care stăteau de vorbă primarele, notarul şi perceptorul satului se afla îndată în dosul odăii celei mari a crîşmei. Prin geamurile ei se putea vedea deslușit intrarea orîndei şi mişcarea uliţii. Era o încăpere curată, cu divan moale, masă şi scaune şi cu cromolitografii pe pereţi. Între tabloul clasic al vînătorii de urşi şi al lui Hamlet cu evantaliul, nu lipsea portretul suveranului. Cum deschideau uşa, oamenii stăpînirii se descopereau în faţa acestei imagini auguste.

— Vă spun eu că jidovul e un om şiret şi cu minte, observa uneori primarele, după ce saluta pe regele Carol cel bătrîn.

În odăiţa aceea, care ţinea loc de club şi de sală de lectură a gazetelor, nu se întîmpla de altminteri nici un fel de ticăloşie. Chiar în toiul celor mai ascuţite duşmănii politice, adică la schimbările de guvern, se păstra în acel sat de vechi răzăşi o cumpănă a bunei-cuviinţi. Şi chiar cînd oamenii stăpînirii, în anumite zile de entuziasm, pierdeau socoteala paharelor, nimene nu-i vedea umblînd strîmb pe uliţi la lumina zilei. Se ştia numai că au fost chemaţi la orîndă Chirică şi Turcu, ţiganii lăutari, cei mai uriaşi şi mai

urîți lăutari din cîți s-au văzut. Gospodarii zîmbeau intrînd în crîșmă și ieșind din crîșmă. Storurile la camera din fund erau lăsate și ușile închise cu grijă, așa încît țiganii își sunau vioara și cobza lor în surdină. Mai era o rînduială, din veacul popei celui bătrîn: că păstorul turmei omenești n-avea ce căuta acolo. Bercu Prințu îl saluta adînc, numai cînd îl vedea trecînd pe uliță, pe dinaintea orîndei. Asta ajunsese acuma o «tocmală» peste care nu se putea trece fără scandal. Acestei tocmeli se supusese și învățătorul Gheorghiță Popa. Pentru el nu era opreliște; oprelișteа și-o făcuse el, sau mai bine zis i-o făcuse doamna învățătoare Smaranda Popa.

— Ai obicei, cucoane Gheorghiță, să te aduni aici din cînd în cînd? îl întreba Laurențiu Costea, pe cînd mergeau către orîndă.

— Foarte rar, dragă ginere, extrem de rar. Eu am ale mele; n-am timp pentru așa ceva.

— Totuși, din cînd în cînd, ca un om și ca un barbat care se respectă, mai vii și aici.

— Foarte rar, extrem de rar.

— Asta mă mîră. Nu ești bine cu primarele?

— Ba sînt foarte bine cu primarele. Nu-i vorbă, el e cu mult mai tînăr decît mine; e feciorul presviterei Paraschiva. E om și cu ceva carte; a făcut cinci clase la liceul din Piatra.

— Așa? Atunci îmi pare foarte bine. Am discutat prea puțin cu el, dar mi-au fost destul cîteva cuvinte, ca să-l apreciez după cum merită. Atunci nu-ți convin ceilalți?

— De ce să nu-mi convie? Au fost elevii mei; îmi sînt și puțintel neamuri. E bine să știi dumneata că notarul și perceptorul sînt frați gemeni. Au mers

în școală una — ca niște mînzoci : în fiecare an premianții întâi.

— Îți sînt și neamuri ? se miră nespus Laurențiu Costea. Și cu toate acestea nu vrei să-i vezi la o întîlnire amicală, la un pahar de vin ?

— N-am asemenea obicei, răspunse cu severitate învățătorul. Preocupările și obiceiurile mele sînt altele.

Costea se opri surprins, înlătură cu piciorul cînele, și stătu cîteva clipe cercetînd și pe o parte și pe alta pe socrul său.

— Cucoane Gheorghiță, tresări el cu glas schimbat, pot să spun că mă uimești cu desăvîrșire.

Învățătorul începu să rîdă cu bunătate și conveni că a exagerat.

— Ei, nu-i chiar așa cum se pare.

— Vra să zică ai luat parte ?

— Am luat.

— Nu numai o dată ?

— Cred că am fost în două rînduri. Fără știrea Smarandei.

— Dar bine că-i așa, frate dragă, oftă satisfăcut ginerele. Mi s-a luat o piatră de pe suflet.

Ginerele urma a privi din cînd în cînd cu interes pe socrul său, pe cînd bătrînul învățător trecea de la gravitate la oarecare neliniște. Orînda, zidărie masivă, se zărea la cotitura drumului. Toate căsuțele gospodarilor erau retrase după garduri streșinite, în grădini ; pe cînd clădirea boierească ieșea singură la drum, cu ușa boltită deschisă. Era vremea amiezii ; săteni nu se aflau în preajmă ; bătrînul învățător binecuvîntă în sine pe Domnul Dumnezeu pentru această potrivită împrejurare.

Orășenii prezumțioși și necunoscători să nu-și închipuie că se poate petrece o oră plăcută numai într-un stabiliment cu faimă, în orașele celebre. Metodele lui Bercu Prințu erau dintre cele mai civilizate și autoritatea lui călăuzise gustul nu numai al unei generații în acel sat de frunte. Bercu Prințu este cel dintăi crîșmar din țară, și mi se pare că a rămas singurul, care a pretins ca vinul lui să fie absorbit cu delicatețe și fără apă gazoasă. Tot la al treilea «păhărel dulce» cum îi spunea el, avea grijă să aducă ceva de gustat: puțin și foarte bun: ficat de pasere, creier de vițel, urdă proaspătă. Avea o sistemă a lui și în ceea ce privește lăutarii: le dădea drumul «înăuntru» numai în anume zile. Avea dreptate domnul Neculai Cumpănă, primarele. Asemenea priceput crîșmar merita medalia serviciului credincios din partea onoratului guvern.

Primarele și ceilalți doi: Temistocle Foișor și Aristide Foișor, stăteau de vorbă. A sta de vorbă în acel loc însemna mai ales a te supune îndeletnicirilor ritualice. Cum aveau paharele numai pe jumătate pline, problema era ca să le deșerte și să le umple din nou: în acest răstimp, însă, trebuia să se dea treburilor publice importanța cuvenită; nu atît treburilor satului, cît treburilor celor grave ale țării întregi, căci numai acelea nu pot găsi niciodată doctor și doctorie.

Domnul Cumpănă își cerceta din cînd în cînd ceasul și părea nemulțămit, strîmbîndu-și într-o parte mustața.

— Mi se pare mie că musafirul nostru nu-i om de cuvînt, observă el.

Dar în aceeași clipă, figura lui roșcovană se lumină. Costea apăruse, cu cînele. Și avea și un tovarăș.

— Neașteptat eveniment! se miră primarele.

— Ce este? Ce se întîmplă? se grăbiră să întrebe cei doi frați, grămădindu-se asupra geamului.

Învățătorul intra, eroic. Bercu Prințu îl salută cu respect, apoi rămase rezemat de stîlpul tejghelei, ca o statuie a mirării, cu sprîncenele arcuite pînă în mijlocul frunții. Temistocle Foișor se rupse brusc din locul lui, deschise ușa ce da în crîșmă și strigă cu glas puternic spre Dreptar, făcîndu-l să tresară:

— Repede, domnule Bercu! Ieși în drum și te uită în sus.

Dreptarul fu pe punctul de a executa porunca. Totuși dori să cunoască întâi motivul.

— Da' de ce, mă rog, să mă uit în sus?

— Ca să vezi dacă nu s-a făcut o bortă în cer. Domnul învățător ne face onoarea!

— Onoarea-i de partea mea, domnilor, răspunse grav Gheorghiță Popa.

Funcționarii făcură în picioare primirea, cu voie-bună. Erau destul de veseli, întrucîtva la diapazonul lui Laurențiu Costea.

— Dar bine c-ai venit, cucoane, se liniști primarele. Poftim, ședeți. Bercu Prințu ar fi adus încă două pahare, dacă și-ar fi venit în fire. Așa de spăriat nu l-am văzut de multă vreme. Nu luați loc?

— Ba da, ba da.

Domnul Cumpănă se feri puțintel într-o parte. Sosise și pentru domnia sa clipa uimirii:

— Mă rog, ce-i cu prepelicarul acesta? Văd că se uită cu insistență la mine și mă provoacă. Vrea poate să-i dau lui paharul de vin?

— Așa mi se pare, răspunse rîzînd casierul general. Vrea să-l arunci, ca să ți-l aducă numaidecît. Bineînțeles, întâi trebuie să-l deșerți.

— Așa ? Curios lucru !

Atunci i se deslegă și Dreptarului limba :

— Eu l-am văzut de-acum și l-am admirat, lămuri el. Cînd a venit mai nainte boierul, cînele a stat afară și l-a înconjurat toată vecinătatea. A sărit peste toate gardurile și a adus toate vreascurile.

— Atunci e un artist ?

— E mai mult un specialist, oftă Costea ; privește viața numai subt un singur aspect, ca și mulți savanți pe care am avut onoarea să-i cunosc. Întăia oară cînd am ieșit cu el pe cîmp, s-a spăriat de un iepure și a fugit acasă. Acuma vreau să-l încerc a doua oară.

Vorbind, casierul general se distra să arunce o mănușă într-un colț al camerei și cînele i-o aducea numaidecît, cerînd să i-o arunce iar, ca s-o aducă din nou.

— E un comedianț, declară și Dreptarul, aducînd pahare și vin proaspăt.

— Hm ! suspină cu plăcere primarele, în orice caz e o minune a timpului modern. Te felicitez.

— Primesc felicitările, se întoarse cu mîndrie și cu paharul plin domnul Costea, însă nu pentru asta.

— Atuncea este ?

— Este. Presupunerile dumneavoastră au fost juste. Sînt cel mai fericit om și tată. Numele copilei mele va fi Eugenia. Vă rog să binevoiți a primi declarația. Am adus și un martor.

— S-a făcut, cucoane, suspină iar cu plăcere primarele. Al doilea pahar nu binevoiești să-l cercetezi ? Dreptarul și-a făcut datoria și l-a umplut.

Bercu Prințu își freca mînile. Felul lui de exprimare era puțin deosebit de al elitei :

— Se cuvin trei pahare, zise el, pentru o căruță nouă care s-a răsturnat acasă la domnul învățător.

Bătrînul învățător sorbi subțire al treilea pahar și catadicsi să se îmblînzească întrucîtva.

În asemenea atmosferă veselă s-a făcut declarația acelei ființi noua, care venise numai de cîteva ore în lume, pentru un destin necunoscut.

Nu numai atît. Acuma venea rîndul notarului, care era o limbă subțire a comunei.

— Pentru bună rînduială, zise Temistocle Foișor, eu am adus și al doilea martor, pe fratele meu perceptorul (perceptorul zîmbi și se închină spre Costea), precum și registrul ca să eliberez imediat buletinul. Pecetea-i în buzunarul din dreapta, cutia cu tuș în cel din stînga. Registrul iese la iveală îndată ce mă scol de pe scaun. Noi acești trei, pe care ne vedeți aicea, avem obicei să nu întîrziem nimic; servim prompt poporul.

Interveni și mîriitul Dreptarului:

— La noi, graba nu strică treaba.

— La noi, urmă notarul, saltarele sînt goale, registrele ținute la zi. La toate inspecțiile ni se făgăduiește cîte-o decorație, pe care n-o primim niciodată, însă nu face nimic. Astfel de oameni sîntem noi, stimate domnule Costea. Aș putea zice că acestea sînt singurele noastre defecte.

Dreptarul își scutură rîzînd capul cărunt tuns scurt și barba încă neagră:

— Aici, cu defectele, dădu el lămurire, domnul notar bate-n mine, adică mai degrabă în fiica mea Paulina, măritată acum la Galați și deja fericită. Parcă ce are a face numele lucrului? Să fie lucrul în sine bun.

— Nu înțeleg, declară Costea, clipind des din ochi. Știu că sînt tată fericit și atît. Asta însă n-o înțeleg,

— Ai să înțelegi îndată, cucoane, zîmbi notarul Temistocle, scoțînd registrul dintr-un loc încălzit de partea cea mai groasă a trupului său și deschizîndu-l, ca să scrie numele unui om nou. Vorbim toți ca niște oameni detreabă; bine ar fi să și fim. Asta se potrivește și pentru defectele Paulinei, fiica cea mai mică a negustorului nostru. Am de la Paulina, pe cînd era domnișoară, un document, o carte poștală ilustrată pe care a trimes-o unui logodnic al său din acel timp. Afacerea nu s-a făcut la Pașcani; afacerea s-a făcut la Galați. Cartea poștală este adresată domnului Isac Goldman, grande rue, Pașcani. Cuprinsul ei, pe care-l știu pe de rost, e următorul: «A iubi este o plăcere. A fi iubit este o fericire: Iubești și ești iubit, iubesc și sînt iubită. Iată ambele defecte pe care noi le posedăm. A ta, pour toujours. Paulinica.» Deci acestea sînt defectele noastre, la care se adaogă și niște lucruri mărunțele bine fripte de Dreptar, și plăcerea să fim împreună. Mai cu samă am să alcătuiesc un tablou și am să-l anin în părete în sala de ședințe, în care tablou am să scriu că astăzi s-a întîmplat un mare eveniment.

— Nașterea copilei mele?

— Da; și încă unul: domnul învățător în odăiță la Bercu Dreptaru.

Laurențiu Costea își sorbi paharul, primi buletinul și îmbrățișă entuziasmat pe slujbașii comunei.

— Domnilor, vorbi el cu însuflețire, aruncînd încă o dată mănușa într-un colț, lumea asta e plină de lucruri bune, pe care noi nu voim să le cunoaștem. Prepelicarul meu e un tip ridicol, ca și toți savanții specialiști pe care am onoarea să-i cunosc și să-i respect. Dreptarul dumneavoastră e un negustor ca toți ne-

gustorii. Chiar iubitul meu socru nu-i decît un pensionar onorabil, care nu cunoaşte bucuriile vieţii.

— Dă-mi voie, ginere, le cunosc.

— Îţi dau voie, însă nu le cunoşti. Chiar eu, acesta care mă vedeţi, de şi sînt ceva, în realitate nu sînt mare lucru. Însă cel mai extraordinar din toate lucrurile de pe lumea asta şi din toate timpurile, sînteţi dumneavoastră domnilor, care mi-aţi eliberat în trei minute un buletin şi nu adunaţi stoguri de hîrtii nerezolvate la primăria dumneavoastră.

— Acestea sînt singurele noastre defecte.

— Da, domnilor, acestea sînt singurele dumneavoastră defecte. Caut să-mi dau samă, cărei împrejurări se datoreşte acest fapt insolit şi cu totul extraordinar, şi nu găsesc. Nu-i adevărat că şcoala face pe omul om şi altoiul pe pomul pom. Nu-i destul învăţătorul, nu-i destul preotul, nu-i destul neamul. Nu înţeleg nimic, căci ţara-i plină şi de casieri generali, şi de primari, şi de notari, şi de perceptori: ei bine, toţi sînt fără defecte. Care-i pricina că dumneavoastră, domnilor, care-i pricina că noi, domnilor, dacă-mi daţi voie, posedăm asemenea defecte? Stau şi mă gîndesc şi nu găsesc decît o singură explicaţie. Numai fiii de văduvă pot poseda asemenea defecte. S-a observat că fiii de văduvă, crescuţi în dragoste, grijă şi suferinţă, sînt singurii care răzbesc, ajung unde se cuvine şi-şi fac datoria. Dovadă domnul primar Neculai Cumpănă. Dovadă eu. Subsemnatul, domnilor, e feciorul văduvei locotenentului Ion Costea, care a murit în războiul Independenţei. Nu vă voi spune în ce condiţii mizere am crescut şi cu ce greutăţi am învăţat. Asta vă interesează, poate, puţin. Fapt este că am ajuns ce sînt şi unde sînt din suferinţa mamei mele şi pentru dragostea ei. Ca s-o fac să se bucure cu un an mai de-

vreme, am părăsit studiile universitare și am intrat în serviciul Ministerului de Finanțe. Am făcut bine: biata cucoana Sofiica a apucat cel puțin doi ani de liniște și de bielșug. Poate, zic eu, să fie asta pricina. Însă nu cred să fie adevărat, deoarece acești frați, notarul și perceptorul, nu sînt fii de văduvă, sînt deci persoane suspecte.

— Dacă-ți face plăcere, cucoane, sîntem și noi feciori ai unei mame văduve, răspunse destul de serios notarul.

— Dacă e nevoie, îndrăzni Bercu Prințu, pot să aduc și eu pentru mine asemenea mărturie.

Laurențiu Costea deveni teribil de uimit de propria sa descoperire:

— E ceva cu totul extraordinar. Lucrul merită scris și studiat.

În răstimpul care urmă acestei uimiri, Dreptaru găsi potrivit să lese pe cei doi lăutari ciolănoși și nalți să intre. Însă cum începură Chirică și Turcu a-și suna instrumentele, Costea deveni atent, ca la o sonerie de alarmă. Își trase din buzunarul vestei ceasul.

— E unu fără cinci, zise el cu glas mai liniștit. Cucoane Gheorghiță, trebuie să mergem. Mi-am dat cuvîntul și nu mă pot dezonora. Așa sînt eu.

Primarele, cu blîndețe și în cea mai desăvîrșită euforie, se ridică și ținu și el un discurs scurt, în care își permitea să întrebe cui rămîn abandonați ceilalți fii de văduvă, ce se va întîmpla cu lăutarii, ce se va întîmpla cu vinul.

— Ultimul pahar de vin îl bem, răspunse cu hotărîre Costea. Domniile voastre veți binevoi să mă întovărășiți pînă acasă la socrul meu, unde ne așteaptă cu masa cucoana Smaranda. Pe țigani îi oblig să vie

în urma noastră și le permit să cînte, ca să se știe că sînt astăzi un om fericit. Deci plecăm, ca s-ajungem la timp. Stimate domnule negustor, scrie pe masă, cu creta, socoteala. Nimene n-are voie, astăzi, să plătească; îmi însușesc eu acest drept. Cît face? Una sută douăzeci lei. Foarte bine. Adaugă data zilei de azi: 17 august. Adună: face o sută treizeci și șapte. Îți dăruiesc eu trei: face o sută patruzeci. Poftim. Să ne grăbim, ca să se vadă strictețea cuvîntului meu.

Plăcerea acelei zile s-a desăvîrșit în casa încununată de viță de vie a bătrînului învățător. Convoiul a trecut pe ulița satului în bună dispoziție, avînd în urmă pe lăutari, care cîntau marșul lui Boulanger. Între toți, mai puțină stare bună avea învățătorul.

— Am să-ți mărturisesc ceva, ginere, zise el lui Costea, cu limba cam grea. Dumneata știi, poate, ce are să se întîmple, eu însă nu-mi dau sama. Înțelegi dumneata că întăia oară fac una ca asta? Eu am fost omul datoriei și a fost și soția mea cam aprigă și foarte geloasă. Eu n-am cunoscut o prietinie la un pahar de vin, n-am fost și eu beat o dată, așa ca să-mi cînte lăutarii. Of! nu pot spune că n-am fost fericit, însă am dus o viață «mizarabilă»...

— Nu-i nimic, ai vreme, încercă să-l mîngîie ginerele.

— Crezi dumneata că am vreme? Asta n-oi crede-o eu niciodată. De altminteri nici nu mă lasă Smaranda. Nu pot să spun: admirabilă și virtuoasă muiere, însă nu m-a slobozit din hăț nici un pas. În privința strictetii, cred că Agripina îi samănă.

Alaiul a ajuns la ceasul unu punct, nu spre întreaga satisfacție a cucoanei Smaranda. Copiii din sat veneau după țigani, petrecînd de minune cu Hector,

dîndu-i necontenit îndeletnicire c-o pălărie veche, pînă ce acea pălărie veche a căzut într-o fîntînă, întru disperarea cînelui și a gospodinei. Acea gospodină n-a întîrziat să iasă în drum, c-un copil în brațe și cu unul de mînă, rostind violent felurite lucruri amestecate pe tonul cel mai înalt cu putință.

IV

Viața la Iași a domnului Laurențiu Costea se cuprindea în marginea acestei îndoite mîndrii: soția sa și copila sa.

Lumea putea să-și dea samă chiar acum despre splendoarea celei dintăi. Celei de a doua deceniile viitoare îi rezervă o situație vrednică de inteligența și frumusețea pe care le moștenește: inteligența se știe de la cine, iar frumusețea de la o ducesă divină. De aceea și numele ei care, în limba olimpică, însamnă «bine născută». — Potențial și progres, explica domnul Costea într-o formulă fericită; astfel o generație întrece pe cealaltă, urmînd spirala de îmbunătățire a umanității.

Ducesa era instalată deocamdată într-o casă destul de frumoasă, pe strada Romînă. Acolo soțul său îi depunea la picioare și iubirea, și leafa lunară, și moștenirile succesive. Se întîmplase în viața lui, tocmai la vremea și vîrsta potrivită, acest lucru așa de plăcut: să moară niște mătuși, care, prin această trecere a lor pe un plan spiritual, înlesneau viața materială a unui nepot. Departe de a le plînge pentru ieșirea lor din valea plîngerii, el era gata să le felicite.

— Minunat lucru o moștenire, cînd poți s-o întrebuințezi bine, zicea el cătră unii și cătră alții.

Unii și alții erau prietinii lui. Acești prietini apăreau mai cu samă la ora amiezii în localurile unde se găsește vin bun. Se știe că Iașii e renumit pentru vin, castraveți murați și monumente istorice (asta e tot reflecția casierului general).

Puțin lucru de altfel își însușise el din aceste daruri neașteptate ale norocului său. Dreptul cel mare nu era al lui. Totuși își împodobise panoplia cu o pușcă din cele mai bune și cu o torbă dintre cele mai elegante. Își cumpărase și niște piese de șah de abanos, căci de-o bucată de vreme își propusese să devie și un șahist eminent. Însfîrșit adusese pentru grădină, care nu avea pereche în cartier, cinci sute de trandafiri din speciile cele mai renumite. Propunîndu-și să devie și un bun grădinar amator, întreținea acești altoi fie prin operații asupra sălbaticilor, fie crestînd pe cei vechi care se sălbătăceau. Avea iscusite instrumente și pentru asta, însă, ca și pentru vînătoare și șah, meșteșugul îi era cu mult inferior dorinții; așa încît trebuia să vie pe urmă și Ghiula Farcaș, un bătrîn și vechi slujitor ungur, care cresta și el cu un cuțit ieftin. Mugurii «domnului» continuau să doarmă, pe cînd ai bătrînului făceau creangă și floare, umplînd de admirație pe Costea pentru propria sa dibăcie, dobîndită așa, dintrodată.

— Eu la toate am noroc și toate îmi merg bine, continua el să filosofeze.

Totuși avea și el motive să nu fie perfect mulțămit. La vînătorile noastre de pădure, la care lua parte regulat, necontenit promitea să facă cele mai celebre dubleuri. Le făcea necontenit, de cîte ori se prezenta vînatul pe linie, în sectorul său. Dintr-o mie

și unu de motive, vulpea, lupul și mistrețul și mai cu samă iepurele se duceau. Lăsau urme de păr sau de sînge, pe care domnul Costea le vedea precis. Tovarășii săi din dreapta și din stînga acceptau și ei întrucîtva că s-ar vedea ceva vag. Faptul extraordinar era că vînatul nu cădea și că lucrul se repeta.

— Asta-i una din contrarietățile mele, mi-a mărturisit el într-o sară, la Bîrnova, după al șaptelea pahar. Însă ce vrei d-ta? dacă chiar toate, toate ar merge perfect, aș avea dreptul să mă tem de-o catastrofă, ca nu știu care rege din antichitate. Totuși vă desfid pe toți vînătorii care ați luat parte azi la goană și care veți lua parte și mîni, vă desfid să-mi arătați o pușcă mai bună decît a mea. Sînt sigur că va veni ceasul cînd voi executa și eu dubleul meu în plin. Căci și faptul că necontenit mi se întîmplă ce mi s-a întîmplat astăzi dovedește că voi intra și eu într-o serie bună vînătorească.

— Tot ce se poate, am răspuns eu. Aș putea spune chiar că sînt sigur de asta.

— Nu, și-a scuturat fruntea, cu energie, domnul Costea ; nu așa. Lasă mai bine să meargă lucrurile cum sînt. Dacă aș face dubleul la mistreți, s-ar putea întîmpla să se ivească deficitele altor nemulțămiri, în altă parte, în zona unde sînt cu adevărat mulțămit și fericit. Nu, nu! să rămînem așa. Să știți că și Hector, de la care n-am împușcat nici o prepeliță și care a fugit iarăși de un iepure, e un fel de gaj al norocului meu. Lasă-l să trăiască și el și să-și facă exercițiul lui unic pînă la moarte. Să-mi înflorească mie trandafirii, pe care-i altoiesc eu cu mîna mea, să crească Eugenița la sînul țigăncușei și să surîdă ducesa.

Să surîdă ducesa... urmă după o pauză, cu oarecare melancolie, domnul Laurențiu Costea. Eu propun, domnule și iubite prietine, să mai bem un pahar de vin. Totuși stau și mă gîndesc, și iar mă întorc și zic, că mistrețul de mîne musai să-l împușc eu; căci nici fericirea aceea despre care pomenesc nu-i întru totul nealterată. Să nu te miri că sînt întrucîtva bucuros făcîndu-ți această mărturisire.

Ascultă-mă pe mine. Ducesele sînt cîteodată ființi dificile. Pe ducese e greu să le mulțămești totdeauna.

Ca unui bun și leal prietin, pot să-ți fac unele confidențe, cu condiție să fii și dumneata de părere că mistrețul de mîne trebuie neapărat să iasă la mine și eu să-l împușc.

Aș putea spune că, în unele discuții, ducesa are afirmații bruște și concluzii ciudate. Mai întăi, ce discuție și care discuție? Eu vin de la birou și din oraș aducîndu-i, ca totdeauna, un buchet de flori ori un pachet de prăjituri, și-i spun că am avut mult de lucru, în vederea inspecției ce se anunță. Ca răspuns logic, doamna Agripina Costea îmi declară dintrodată că bucătăreasa noastră, pe care o avem de la începutul căsniciei și care-i o persoană cumsecade, trebuie numaidecît dată afară.

— De ce? ești nemulțămită de felul cum prepară?

— Nu. Gătește foarte bine.

— Atunci de ce s-o dăm afară?

— Am să-ți spun îndată. Mai întăi are tupeul s-o cheme ca pe mama.

— Schimbă-i numele; zi-i Ileana; pe toate bucătăresele le chiamă madama Ileana.

— Acuma nu se mai poate, e tîrziu. Pe urmă e ceva scandalos, cu copilul. Are un copil de zece ani,

— Ce are a face? îl ține la o soră a ei; pe noi nu ne incomodează cu nimic.

— Așa spui dumneata, însă pe mine mă incomodează. E un adevărat scandal: e un copil din flori.

— Ei și?

— Cum «ei și»? E un copil din flori, făcut c-un vizitiu.

— Trebuia să fie făcut cu Grigore Ghica Domnul Moldovei?

— Lasă-mă cu Grigore Ghica; nu vreau să știu cine-i acela. Trebuia să nu-l facă cu nimeni.

— Totuși l-a făcut.

— Văd.

După începutul acesta de conversație — care e oarecum un răspuns la inspecția financiară pe care am anunțat-o eu — s-ar putea crede că trebuie să telefonez biroului de servitori. Nicidecum. Nu înțeleg niciodată cum și în ce chip, prin ce mister și tranziții, concluzia este că doamna Costea, de fapt, nu mai poate suferi pălăriile pe care le are și că vrea să primească vizita doamnei Fany cu cele mai noi modele, sosite de la Paris.

— Dar cu madama Ileana cum facem?

— Care madamă Ileană?

— Cu bucătăreasa.

— Mai întâi n-o chiamă madama Ileana; o chiamă Smaranda și-i o biată femeie foarte cumsecade. Nu înțeleg ce ai cu dînsa.

Eu zîmbesc și trec în altă odaie, ca să văd pe Eugenița la sînul Savastiței Cărăbuș.

Citeodată, domnule și stimate prietine, după o discuție de felul acesta, aflu, nu cu puțină surprindere, că ducesa a intrat în tratative pentru o rochie.

— O rochie de bal? Mai era vreme pînă la iarnă.

— N-am spus rochie de bal. Am spus rochie de stradă. Înțelegi dumneata că nu pot umbla în zdrențe, ca o cerșetoare.

Pentru numele lui Dumnezeu! Ce fel de vorbe sînt acestea? Soția mea în zdrențe? Aș putea să fac numai doi pași și să deschid două garderobe ticsite, de rochii de toate colorile, cu care soția mea a făcut deliciul zilelor mele și pedeapsa tuturor cucoanelor din acest oraș.

— Care garderobă ticsită? Acelea sînt rochii?

— După părerea mea, nu pot fi altceva.

— Cu toate acestea sînt altceva. În orice caz nu sînt rochii. Mai bine zis sînt rochii care nu se mai poartă. Alta-i moda, altu-i gustul. Însfîrșit, ce multă vorbă? Cred că n-am ajuns zilele acestea, ca să mi se precupețească o rochie?

— Nu precupețesc nimic; îți fac ce poftești.

— Ba văd că precupețești. Toată ziua stai cu nasul în *hîrchii*... despre nevoile mele habar n-ai.

Auzi dumneata! despre nevoile ducesei n-am habar!

Asta-i una. Dar mai este ceva. În asemenea împrejurare și numai în asemenea împrejurare, cînd se enervează și se tînguiește, ducesa pronunță «hîrchie» și «carche». Nu știu după care dicționar. Fapt este că pronunță «hîrchie» și «carche». Și «levorver».

De multe ori cad în cursă: încerc să-i dovedesc că se spune hîrtie, carte și revolver.

— Mai întăi nu spun hîrchie și carche, se revoltă ea. Ce vrei să arăți cu asta? că nu știu să vorbesc? Aș fi mai dispusă să cred că dumneata pronunți așa. Eu n-am pronunțat de cînd sînt hîrchie și carche. Iar levorver ce are a face? Levorveru-i levorver. Ai să spui că nu-i levorver?

— Ba nu. Spun cum poftești.

— Asta este; am ajuns umilită și batjocorită: spun «levorver» ca madama Ileana de la bucătărie. N-ai să spui acuma c-o chiamă Smaranda.

— Nu.

— Ba spui.

— Bine; spun.

În acest loc, glasul ducesei se umple de lacrimi. Îmi amintește, cu lux de amănunte, că vreau s-o umilesc și în alte chipuri pentru o presupusă ignoranță, de și domnia sa a urmat cursurile complecte la Sfîntu Sava, și slavă Domnului! nu știe să coase un nasture.

— Ai ceva de spus că nu știu să cos un nasture?

— Ferească Dumnezeu. Sînt chiar bucuros.

— Nu-i adevărat, nu ești bucuros și susții că un metru cub are o mie de decimetri cubi.

— Susțin, pentru că așa-i adevărat și așa scrie la aritmetică.

— Ba susții ca să mă umilești. Aritmetica aceea unde scrie așa prostii s-o zvîrli pe foc.

— Îmi dai voie să-ți explic, dragă ducesă, chestia metrului cub?

— Nu dau voie nimic. E așa cum am spus eu.

— Bine, fie așa, și să chemăm pe madama Rositta pentru rochie.

— Care rochie?

— Rochia de care vorbeai.

— Eu? am vorbit de o rochie?

Nu mai insist asupra unor asemenea discuții și tratative. Ai subînțeles că ducesa avea nevoie de două rochii și uneori de trei rochii, ca să nu umble în zdrențe pe stradă, ca cea din urmă cerșetoare.

Domnul Laurențiu Costea zîmbea, amuzat singur de asemenea ciudățenii ale Agripinei. Cu cît se gîndea mai bine la toate și descoperea mai multe ciudățenii, cu atît părea mai stăpîn pe o fericire fără pereche, de care-l putea invidia o lume. Acest piper, în bucățica totdeauna gustoasă care era partea lui pe lume, își avea rostul lui.

— Mi-i foarte dragă... suspina el, melancolic, la cel din urmă pahar. Idealul meu e s-o servesc în genunchi. E ca un idol, căruia mă închin dimineața și sara. Toate aceste toane ale ei trebuie să știi că nu mă contrariază. Ducesa face parte dintre acele ființi privilegiate care-și pot permite orice. Oricît ar repeta «hîrchie» și «levorver», înfățișarea ei rămîne delicioasă. Și oricît multiplii și submultiplii metrului cub ar rămînea pentru dînsa o enigmă, înfățișarea ei e mai presus decît orice, cu mult mai presus de comprehensiunea filosofică și științifică, mai ales cînd privește vag ca printr-o ceață și cînd gura ei mică se strînge ca un circumflex de floare. Toate înîr-însa stau deasupra celor obișnuite și desfid logica și înțelepciunea. Uneori are un aer așa de spiritual, încît sunetele glasului ei cad în ființa mea ca niște picături de esență eternă. După toate acestea, stimate prietine, poți să-ți dai samă cît de amorezat sînt de dînsa. Sînt amorezat într-un chip ridicul și, cu toate acestea, îmi dau samă de toate aceste amănunte de care îți vorbesc și care contribuie la desăvîrșirea fericirii mele. Bag de samă, de exemplu, și cît e de prudentă și cum, ca o simplă burgheză, care n-ar avea nimic ducal în ființa sa, imaginează felurite artificii ca să strîngă zestre Eugeniței mele.

Am să-ți spun asta altă dată ; acum n-avem vreme ; e tîrziu și, mîni, ne sculăm în zori-de-ziuă. A nins de cu sară și vremea e splendidă ; pădurarii recunosc urmele mistrețului meu. Ascultă dumneata ce imaginează această micuță ducesă fără aritmetică.

Pentru a-i face cît mai agreabilă camera ei principală, unde primește musafirii, precum și camerele din preajmă, în care eu de multe ori stau la pîndă, admirînd-o cu deliciu, ca pe vînatul cel mai rar și mai scump al vieții mele, am făcut multe nebunii. Mătușile mele, fără voie, mi-au îngăduit asta. Din moștenirile lor am achiziționat felurite obiecte de preț, am să-ți confiez încă o slăbăciune a mea : sînt un pasionat anticar. După căderea în deconfitură a multor case boierești din Iași, s-au împrăștiat în comerțul acesta special multe juvaeruri și obiecte de artă, lucruri mici și netrebnice, însă foarte scumpe. Le cumpăr de la un jidov al meu, care știe să mă servească, și le aranjez pe etajere și prin colțuri, nu ca să înfrumusețez camerele, ci ca să valorific apariția ducesei.

Într-o zi, văd că una din aceste rarități a dispărut. Întreb în ce loc se găsește : îmi închipui că ducesa a avut capriciul să-i schimbe așezarea. Ducesa întâi nu știe nimic și-și încrețește gurița ; apoi, cu destulă nepăsare, își aduce aminte că s-a jucat copila cu acel fleac mic și prețios și l-a distrus.

Mă interesez : unde e, totuși ? Chiar în bucăți fiind, un onix se poate restaura.

Nu se știe unde-i ; a dispărut.

— Pacat, zic eu ; e un lucru prețios și mai ales frumos, care dădea distincție unui colț al căminului nostru.

— Cine dădea distincție ?

— Vorbesc despre onix, însă, scumpa mea ducesă, mă grăbesc să recunosc că aici totul trebuie să se subordoneze unui alt element. Sînt toate frumoase pentru că ești tu aici ; așa că valoarea lor e cu totul relativă.

— Găsești ? se miră ea.

— Desigur. Cred că nu te superi de observația mea. S-a jucat copila, n-a fost supravegheată, a spart obiectul de artă ; nu face nimic.

— Așa crezi dumneata ? Cine s-o supravegheze pe copilă ?

— Savastița Cărăbuș.

— Cu toate acestea Savastița Cărăbuș nu-i mama ei.

— Din fericire.

— Cum «din fericire» ?

— Așa ; am spus bine ; sînt fericit că mama copilei mele e altcineva.

— Cine, mă rog ?

— Să lăsăm asta, scumpa mea ducesă. Îți cer iertare că s-a stricat obiectul. Să fiu eu sănătos și tu frumoasă ; mi-e de ajuns.

Ea a scos o exclamație mică, melodioasă dar fără înțeles precis, iar eu, bineînțeles, n-am mai dat nici o replică. Mă simțeam realmente vinovat. Am căutat pe jidovul meu și am găsit la el un mic crucifix de abanos cu un Isus de argint : am înlocuit golul ; Agripina mi-a zîmbit la masă între două boabe de strugure ; totul a trecut.

Se mai aflau pe etajere, de o parte și de alta a salonașului, două vase vechi vieneze, porțelan cu zugrăveli de smalț și aur. Intru acolo. Dacă ar fi fost ducesa în salonaș, n-aș fi observat nimic. Însă ducesa nu era în salonaș. Deci am văzut lipsa vaselor. Înainte de a pune întrebări, am cercetat prudent alte

camere. Am intrat în sufragerie. N-ai idee cît de agere sînt uneori femeile.

Agripina a zîmbit către copila noastră, care se afla în brațele Savastiței, după aceea a zîmbit către mine, ceea ce mi-a provocat o delicioasă bătaie de inimă.

— Cauți vasele? a întrebat ea.

— Da; vasele de Viena.

— Aș! nu mai erau de nici o Vienă. Erau niște ulcele ca toate ulcelele. După cum ai observat, nu mai sînt.

— Ce s-a întîmplat?

— Ce să se întîmple? Nu se poate susține că au făcut picioare și au plecat ele singure. Întreabă pe copila ta.

— Care copilă?

— Hm! mă mir asemenea întrebare. Ai mai multe?

— Ba nu, una singură, și numele ei e Eugenia.

— Ei bine, copila dumnitale unică, numită Eugenia, a stricat oalele.

— Vorbești despre vasele de Viena?

— Vorbesc despre oale. S-a jucat cu ele și le-a spart.

— Mă mir; copilul nu poate ajunge cu mînuțele așa de sus.

— Cred; nici nu susțin asta; totuși, cum vezi, le-a spart. Le-a cerut de la Savastița.

— Și Savastița i le-a dat?

— I le-a dat, desigur. Se putea să nu i le deie?

— Pe amîndouă odată?

Ducesa a luat o atitudine gravă, clipind din ochi și neînțelegînd:

— Mă rog dumnitale, Laurențiu: de ce mă întrebi pe mine?

— Am greșit? trebuia să întreb pe altcineva?

— Nu știu, întreabă pe cine poftești.

Eu nu credeam necesar să întreb pe altcineva.

— Întreabă pe Savastița, urmă Agripina. Răspunde, mancă. Te întreabă boierul. A stricat duduia hîrburile acelea?

— Da, cuconiță, le-a luat și le-a stricat.

— Le-a luat ea singură? urmă a întreba ducesa. Ori ți-a cerut să i le dai? Căci, singură, n-ajunge pînă în raftul de sus.

— Ba din brațele mele ajunge, cuconiță.

— Ai auzit? se întoarce biruitoare ducesa spre mine. Din brațele mancei, ajunge. Le-a luat și le-a stricat. Știu că ai să pui iar o întrebare fără rost. Îți voi răspunde că nu le-a luat pe amîndouă odată, ci pe rînd. Întăi a stricat una și după aceea a stricat și pe cealaltă. Ești mulțămit?

— N-aș putea afirma asta. Nu era necesar să strice și pe al doilea.

— Lasă întortocherile. Ești mulțămit de răspuns?

— De răspunsurile ducesei sînt mulțămit totdeauna, am oftat eu, sărutîndu-i mînuța.

— Foarte bine; și dacă mai ai nevoie de o dovadă, întreabă și pe Eugenia dumnitale.

— Cum se poate? vorbește?

— Desigur. Altfel, cum ar fi putut să ceară oalele? Însfîrșit, acuma ai aflat totul.

Savastița Cărăbuș se uita pe fereastra deschisă, fără să vadă nimic. Bănuiam în ea o tulburare și o roșață aprigă pe obrazu-i brun. Din brațele ei, Eugenia rîse dintrodată cătră mine c-un muguraș de dinte.

— A, am întrebat-o eu, îți crește cel dintăi dinte?

Copila întinse mînuțele spre mine.

— Ești neliniștită și plîngi, noaptea? Ești capricioasă, ziua, și ceri obiectele de pe etajere?

— Tata! răspunse copila, cerîndu-se în brațele mele.

— Ceea ce era de demonstrat, am spus eu luînd-o în brațe și întorcîndu-mă, încîntat, spre mama ei.

— Cum «ce era de demonstrat»? mă întrebă, aprig, ducesa.

— Ceea ce era de demonstrat; copila a mărturisit.

Savastița Cărăbuș își acoperi, cu palma dreaptă, nasul și gura cît putu mai discret și ieși din sufragerie.

Din această minusculă comedie, stimate amice, ai putut înțelege ceea ce eu am bănuit întrucîtva la al doilea accident. După al treilea am fost aproape sigur. Pe urmă, într-o zi, am văzut la jidovul meu vasele de Viena.

M-a întrebat:

— N-ați fost poate mulțămit de ele, domnule casier general, și le-ați cedat cuiva?

L-am informat că vasele fuseseră furate; i-am povestit îndelung, și în ce anume împrejurări. Bătrînul Kiva s-a spăriat și mi le-a oferit numaidecît fără despăgubire. Le-am refuzat.

Copila continua să distrugă. Într-o zi, am poruncit Savastiței Cărăbuș să nu mai arunce cioburile vaselor în fîntîna părăsită, deoarece eu am meșteri care le încheie la loc și le lipesc de nici nu se cunoaște că au fost sfărîmate.

— Eu asta n-o cred, a replicat, cu energie, ducesa.

Deci Agripina agonisea zestre copilei noastre. Au trecut așa toate porțelanurile. Acuma sînt curios să aflu ce metodă va întrebuința pentru antichitățile mele incasabile.

V

Casierul general mi-a mai făcut și altă dată asemenea confesiuni. Odată în tren, pe cînd veneam amîndoi din București. De cele mai multe ori la un pahar de vin înainte de ora unu, la o crîșmă înțeleaptă, al cărei patron avea numele Solomon. Aici se spuneau foarte interesante lucruri, mai ales cînd prezida Laurențiu Costea. După ce își debita o parte din repertoriu, fie cu privire la ducesă, fie cu privire la Eugenița, ne împărtășea și ultima întîmplare interesantă : în chip neașteptat a dobîndit o gratificație, ori o mătușă a sa de departe a avut bunul gust să treacă într-o lume mai bună, lăsîndu-i ori trei case în tîrgul Botoșanilor, ori o curte de țară cu treizeci de perechi de boi și multe vaci mulgătoare, ori un depozit în aur la o bancă din Lemberg.

— Trebuie să cunoașteți, mi-a explicat el într-un rînd, că mătușile acestea ale mele după mamă sînt armence și ființa lor pe lume n-ar fi avut rost dacă n-aveau inspirația să testeze în folosul nepotului lor. Acest nepot a avut și bunul gust să-și ia tovarășă de viață o ducesă adevărată ; altfel, ce-ar fi făcut cu bani și juvaeruri ? Vă încredințez că e ducesă verita-

bilă. Se cunoaște asta mai cu samă dimineața, cînd deschide ochi languroși, se uită cu mirare în juru-i, face botișor și-și propune, ca unică problemă, dacă trebuie să se ostenească și să întindă mînuța spre sonerie.

Intr-un rînd, la o asemenea ședință de la crîșma lui Solomon, domnul Laurențiu Costea ne-a relatat dialogul pe care îl avusese în ajun, lîngă o fîntînă și lîngă o dumbravă, pe cînd se întorcea de la Mănăstirea Neamțului, un dialog sprijinit din partea cealaltă de niște bîte enorme și de două carabine încărcate.

— Ei bine, ne da el informație, după schimbul de cuvinte, domnii în chestie m-au salutat și s-au retras. Apăruse patrula de jandarmi la cotitură. Aveam la mine zece mii de lei. După cum vedeți, suma aceasta am economisit-o ieri și am dreptul să plătesc azi tot ce s-a consumat.

Și poveștile celelalte, cu gratificațiile ori moștenirile, ne erau servite în același scop, pentru ca dumnealui să aibă asemenea drept. Intr-un rînd a luat ca pretext ziua de 10 mai, sărbătoare națională, cînd nu lucra la birou și deci avusese un avantaj.

Adunarea de la Solomon se pricepea, sub președinția domnului Laurențiu Costea, să descopere gustările cele mai fine și vinurile cele mai generoase; la asta colabora și înțeleptul crîșmar. Acea adunare, uneori, își întrerupea dezbaterile, așteptînd cu simpatie și în tăcere, ca domnul Laurențiu Costea să-și dea girul, iscălind, aș putea zice cu entuziasm, în dosul unei polițe și refuzînd orice fel de explicație.

— Cu plăcere, spunea el simplu, ridicînd condeiul și apoi făcîndu-l să alerge pe hîrtia scorțoasă, isprăvind într-o parafă elegantă.

Și asta era pretext ca să nu îngăduie nimănui plata consumației în ziua aceea.

Cînd s-a prezintat domnul Columbaru, în biroul oficial al domnului Costea, și i-a strîns domnului Costea mîna cu afabilitate și s-a așezat cu satisfacție și zîmbind într-un fotoliu, discuțiunea în chestia pentru care venise domnul Columbaru a început din laturea aceasta. Intăi domnul Micu Columbaru a arătat, cu neglijență și nonșalanță, o delegație specială pe care binevoise a i-o da domnul ministru. Privind atitudinea întru totul amicală a domnului Columbaru, Laurențiu Costea nu găsea în sine însuși nici cel mai mic motiv ca să fie neliniștit.

— Deci dumneata ai obiceiul, de altfel plăcut, de a servi pe prietini, dînd giruri de complezență ?

— Am uneori acest obicei și, într-adevăr, îmi face plăcere, conveni casierul general.

— Insă dumneata, domnule Costea, ești personagiu proeminent într-o instituție financiară și ai asupra pieței bancare oarecare drepturi pe care ți le conferă situația dumnitale. Cine poate refuza o iscălitură a dumnitale ?

— Nimene, desigur, și foarte bine fac cei care nu refuză, răspunse, satisfăcut, domnul Costea.

— Chiar cînd cel care prezintă polița oferă o garanție egală cu zero ?

— Prietinii mei, domnule Columbaru, sînt oameni care oferă garanție morală suficientă. Au plătit și pînă acuma polițile lor, de altminteri mici, și le vor plăti și de acuma înainte.

Domnul Micu Columbaru privi cu plăcere pe domnul Laurențiu Costea.

Domnul Laurențiu Costea primi cu simpatie această privire cu totul amicală. Domnul Micu Columbaru era

un om mare și gras, cu mustăți blonde și cu puțin păr pe creștetu-i proeminent. Obrazu-i rumân zîmbea necontenit, ceea ce mai ales făcea lui Costea o bună impresie; însă ochii verzi ai acestui inspector cu delegație specială aveau o lucire liniștită și rece de metal.

— Îmi pare bine, stimate domnule Costea, că ai siguranța girurilor dumnitale; asta dovedește că ești un om de bună credință și onest. Sînt informat, însă, că unele polițe mai însemnate vor trece la protest.

— Da? N-aș crede.

— Te rog să crezi; informația mi-a fost dată astăzi. Îmi închipui că ai în carnetul dumnitale o mică listă a tuturor acelor domni care au luat bani cu împrumut pe iscălitura dumnitale?

— Nici nu mă gîndesc să am asemenea listă! Am dat cîteva giruri unor persoane onorabile și atît.

— Dacă ai fi întocmit o listă, stimate domnule Costea, mi-ai putea refera acum cuantumul girurilor.

— Cred că nu e nevoie; nu sînt sume însemnate.

— Îmi dai voie? După lista pe care o am eu aici, dumneata ești angajat ca girant cu salariul dumnitale pe zece ani de astăzi înainte.

— Cum se poate? exclamă cu mirare nemaipomenită domnul Laurențiu Costea. Probabil că e o greșală!

— Este o greșală, însă nu a mea... zîmbi amical domnul Columbaru. Girant cu salariul dumnitale pe zece ani de azi înainte, dacă ne putem permite să scontăm această perioadă de timp.

— E posibil?

— Da, domnule Costea, e posibil. Binevoiește a-ți arunca ochii pe această listă. E destul de lungă și sumele sînt destul de importante. Unele din aceste

polițe sînt bune, după cît mi se spune; persoanele cu care dumneata ai de-a face, fie la vînătoare, fie la un mic popas de amiază, sînt în general onorabile și cu osebire simpatice. Totuși sînt sume care nu vor fi plătite. Mi se atrage luarea-aminte că sumele care nu vor fi plătite covîrșesc pe celelalte «cu asupra de măsură», cum a spus un mare poet.

— Nu cred să fie cu putință așa ceva. În orice caz voi răspunde eu. Se știe că situația mea e bună; am avut în ultimii ani trei moșteniri și mai am două sau trei în perspectivă. Presupunînd, prin imposibil, că persoanele cărora le-am acordat încrederea și iscălitura vor abuza, ceea ce e exclus, ori nu vor putea să răspundă împrumuturile, băncile să fie liniștite, voi achita eu. Și de astăzi înainte am motiv suficient ca să nu mai pun iscălitura mea pe dosul unui atare petec de hîrtie.

— Nu-i așa? Am sau n-am dreptate? Te întreb cu toată simpatia și cu toată prietinia.

— Aveți dreptate, domnule inspector delegat.

— Atunci totul e aranjat și nu mai vorbim de asta. Adică putem vorbi încă puțin, în sensul că cele trei moșteniri ale doamnelor răposate, mătușile domniei tale, nu mai sînt în ființă; au fost lichidate așa fel încît a rămas din ele extrem de puțin: mi se pare că un loc viran, în orașul Botoșani.

— Ba, mă rog; au fost juvaerurile; sînt obiectele de artă, căci eu sînt colecționar de antichități.

— Nu știam asta; îmi pare bine, de și eu, în general, nu colecționez. Casa ai trecut-o soției dumnitale?

— Casa de pe strada Romînă? da, am trecut-o soției mele.

— Ai și alta ?

— Nu.

— Deci casa ai trecut-o soției dumnitale cu mobile, tablouri și obiecte ?

— Da, cu tot ce această casă a ducesei cuprinde.

— Prin urmare, stimate domnule Costea, strict vorbind și legal considerînd lucrurile, nu se pot plăti petecele acelea de hîrtie, cum foarte bine le spui, cu un bun de care nu dispui dumneata singur.

Laurențiu Costea se veseli nespus, apoi privi pe interlocutorul său cu ochi umezi, care parcă dintrodată crescuseră sub sprîncenele-i tufoase.

— E interesant ce spuneți dumneavoastră, domnule inspector delegat, dar între mine și soția mea iubită sînt așa raporturi, încît aș socoti ca o insultă numai gîndul că s-ar putea discuta între mine și ducesă chestia bănească.

— Cine e, mă rog, ducesa ?

— A, dumneavoastră nu știți. Ducesa e soția mea Agripina.

— Am înțeles. Primesc cu aceeași simpatie explicația dumnitale și nu-mi voi permite nimic care ar putea să jignească raporturile dumneavoastră, excelente îmi închipuiesc. Mai este ceva.

— Ce mai este, vă rog, domnule inspector delegat ?

— Mai întăi te-aș ruga, iubite domnule Costea, să mă slăbești cu acest «domnule inspector delegat». Spune-mi simplu «domnule Columbaru». Sînt prietinul dumnitale ; te rog să mă tratezi cum înțeleg să te tratez eu pe dumneata.

— Mulțămesc, domnule Columbaru, răspunse emoționat Laurențiu Costea, strîngînd cu efuziune mîna inspectorului. Ziua de azi va trebui s-o însemn cu o piatră albă.

Inspectorul rămase o clipă concentrat în sine, încercînd, în suvenirele sale școlare, să identifice piatra albă despre care era vorba.

— Dumneata, domnule Costea, ai studiat în liceu?

— Da, domnule Columbaru, am și doi ani de universitate. Am urmat și la facultatea de litere.

— Mă bucur din nou că stau de vorbă cu un om așa de cultivat, de și literatura și filosofia sînt de puțină întrebuințare în chestia nouă, pe care vreau s-o pun pe tapet, și căreia te rog să binevoiești a-i acorda toată atenția.

— Despre ce-i vorba, domnule Columbaru?

— Nu îndrăznesc să te întreb, stimate amice.

— De ce, domnule Columbaru? te rog întreabă-mă. Îți voi răspunde imediat, dacă asta atîrnă de mine.

— Numai de dumneata atîrnă, absolut numai de dumneata.

— Atunci binevoiește de întreabă și voi răspunde imediat. Nu am nimic ascuns. Sînt un om perfect leal.

— Nu mă îndoiesc; am înțeles asta de la prima vedere; așa se explică de ce oficiul meu special s-a transformat într-o simplă convorbire prietinească.

— Îți mulțămesc, domnule Columbaru. Aștept întrebarea.

— Așa. Atunci, dacă ești dispus să acorzi întrebărilor mele toată atenția, am să te rog să-mi lămurești la cît crezi dumneata că se ridică datoriile dumnitale? Nu este așa că ai contractat cîteva împrumuturi pe de o parte, iar pe alta ești debitor cu sume destul de importante la diferiți negustori?

— Îți răspund imediat, domnule Columbaru, că am oarecare datorii, pe care le-am făcut cu prilejul căsătoriei mele.

— Un prilej fericit, zîmbi inspectorul.

— Da, domnule Columbaru, foarte fericit prilej. E nevoie să adaog că ducesa...

— Vorbiți de doamna Costea ?

— Da. E nevoie să adaog că doamna Costea a avut buna inspirație să-mi dăruiască și o fetiță, al cărei nume e Eugenia. Cu acest prilej iarăși am avut nevoie de cîteva sume. Insă o parte din datorii le-am plătit din moșteniri. Restul îl plătesc din venitul meu obișnuit. Dacă moștenirea ce mai aștept se prezintă mîni, atunci toți creditorii mei se vor putea bucura mîni ; de și, după cît știu, față de mine creditorii mei nu sînt prea grăbiți, fiind absolut siguri că nu vor rămînea păgubași.

— Ai dreptate, stimate domnule Costea și iubite amice, raționamentul dumnitale e perfect ; însă totalul sumelor ce dumneata datorești se exprimă printr-o cifră destul de importantă.

— Nu cred, m-aș mira să fie așa cum pretinzi dumneata.

— Imi dai voie, stimate prietine ? Eu mă mir că nici de data asta n-ai avut buna idee să le scrii una subt alta într-un carnet special. Ca și la celalalt capitol, al girurilor, și de data asta ar trebui opt ori zece ani de salariu ca să acoperi ceea ce datorești. E cam mult.

— Se poate ; dar voi plăti. In primul rînd de ce să nu mărturisesc că sînt surprins : mai întăi că am fost atacat brusc, ca să zic așa, și al doilea că s-au găsit așa de prompt informațiuni.

— Iți voi răspunde, iubite domnule Costea, că nu ești atacat brusc. Al doilea, că informațiile nu sînt rezultatul unei acțiuni rapide. Se adună de doi ani informații la minister în privința dumnitale și oameni

binevoitori care să refere se găsesc destui. Să sperăm că doamna Barcan, mătușa dumnitale din Botoșani, va imita gesturile altor mătuși, și vei moșteni.

— Mda, răspunse Costea, cu inima dintrodată încleștată în ragile de ghiață.

— Pînă atunci va trebui poate să mai treacă timp.

— Mda.

— Ori ai putea să te duci să-i prezinți situația, cerîndu-i să intervie acum?

— Imposibil, n-am văzut-o decît de două ori în viață. Așa ceva nu se poate cere unei mătuși care e dispusă să testeze pentru tine.

— Ai dreptate; ești un om delicat; de aceea te stimez și-mi ești drag. Ești bun să deschizi casa, ca să constatăm după scripte valorile ce sînt în sama dumnitale?

Acestea erau ragilele de ghiață. Apăruseră ca o bănuială; acum continuau să-l strîngă ca o realitate înfricoșată. Toate cercetările celelalte erau preliminarii; fusese un copil dacă nu se gîndise din prima clipă că, la urma urmei, va fi constrîns să deschidă și casa. Cu atît mai vîrtos trebuia să se aștepte la asta cu cît, de doi ani, nimene nu venise să-i facă un control. După doi ani se cuvenea să primească o vizită ca aceasta. Cu cît domnul acesta Columbaru pare un om mai amabil și mai amical, cu atît situația domnului Laurențiu Costea e mai grea. Iată onestitatea și delicatețea lui puse la grea încercare, după atîția ani în care fusese socotit model între semenii săi și dat ca exemplu. Are în casă o lipsă de cîteva mii de lei. Ce-i de făcut? Nu-i de făcut nimic. Cu toată jena, e necesar să previe uimirea la care se așteaptă din partea inspectorului delegat.

— Să facem casa, domnule Columbaru, zise el fără să se miște din scaun. Aș voi să vă comunic un lucru.

— Sînt la dispoziția dumnitale. Despre ce-i vorba?

Domnul Laurențiu Costea privi pe fereastră, fără să vadă, o creangă de tei, care se agita de vînt, scuturîndu-și primele frunze galbene. Inspectorul Columbaru îl fixa pieziș cu ochii lui mici.

— Vreau să dau o lămurire prealabilă, urmă Costea suflînd dintrodată pripit.

— S-auzim.

— Domnule Columbaru, urmă cu tristeță casierul general, întorcînd ochii spre delegat; ceasul acesta e crîncen pentru mine. O viață întreagă am putut privi cu mîndrie la superiorii mei. Cred că veți constata o lipsă în casa mea. E un împrumut pasager, aș putea spune; e o sumă destul de mică; în cîteva zile urma s-o pun la loc; totuși, vedeți acum înaintea dumneavoastră pe omul cel mai nenorocit din lume.

Domnul Columbaru zîmbi, se sculă de pe scaun și veni lîngă domnul Costea, bătîndu-l ușurel de două ori pe umăr, cu palma mîinii stîngi.

— Dragă domnule Costea, zise el cu blîndeță; cred că nu mă înșel: dumneata exagerezi; ești o natură foarte impresionabilă. Cît îți lipsește?

— Puțin: opt mii de lei. Am pus o chitanță provizorie.

— Ești bun să deschizi casa? N-ai dreptul să fii așa de tulburat.

Casierul general se ridică oprindu-și cu greutate un suspin care-l zugruma și trecu la casa de fier. Scoase cheile și prăvăli în laturi ușa grea de oțel a casei. Se întoarse la birou și deschise jurnalul. Domnul Columbaru sta în picioare cu mînile în buzunar, zîmbind vag.

Amîndoi bărbații schimbară puține cuvinte. Domnul Columbaru controlă chitanța provizorie de opt mii de lei, apoi însemnă pe un petec de hîrtie valorile constatate. Casa era deficitară cu patruzeci de mii de lei. Inspectorul delegat emise două note înalte însă false; un fel de uimire pe două tonuri, fără cuvinte.

— Na-a! Ce facem, mon cher ami? întrebă el, cu voce scăzută.

Domnul Laurențiu Costea cugeta adînc, încercînd să identifice, în întunericul sufletului său, celelalte lipsuri. De șase luni nici el nu controlase casa. Ce făcuse el în aceste șase luni cu atîția bani? E adevărat că luase într-o zi pentru o plată grabnică și a doua zi înlocuise lipsa; că răspunsese apelului unui prietin făcînd să iasă într-un plic cinci mii de lei, dar avusese toată grija ca să înlocuiască în douăzeci și patru de ore lipsa. Cadourile pe care avea obicei să le ducă în fiecare sîmbătă ducesei, ca s-o facă să fie bine dispusă în cursul zilei de duminică și s-o ajute să strălucească cu ceva nou între prietinii și prietinile care le făceau vizite de etichetă; notele de plată la modistă și la croitoreasă și alte multe lucruri mici, toate acestea nu le lua de aici, ci din buzunarul său propriu. Foarte rar le-a luat de aici. Știa bine că se va mai găsi o lipsă pe lîngă chitanța de opt mii de lei, — însă o diferență de treizeci și două de mii e ceva fantastic! Ciudat casier! își spuse el singur, fără cuvinte, zîmbindu-și ironic. Nimic însemnat n-a plătit cu acei bani. Sume mici uitate au ieșit după sume mici uitate și acuma îl copleșesc. Auzi dumneata! treizeci și două de mii de lei diferență. Te felicitez, onorate domnule Costea!

— Am întrebat ce facem? își repetă întrebarea inspectorul delegat.

— Nu pricep nimic! strigă cu o uimire prea mare domnul Laurențiu Costea. Cum înțelegi dumneata chestia?

— Eu înțeleg să facem o încheiere scrisă, răspunse cu liniște domnul Columbaru. O semnăm noi și o mai semnează, dacă vrei, și ajutorul dumnitale. După aceea, ca să-ți dovedesc pînă la sfîrșit prietinia mea, dragă domnule Costea, te sfătuiesc să cauți această sumă de patruzeci de mii de lei și să acoperi lipsa. Vei binevoi să semnezi și o cerere a dumnitale de mutare într-un post unde nu vei avea pe sămă valori. După aceea vom vedea ce va mai fi. Pînă mîni la amiază poți acoperi lipsa?

— O voi acoperi desigur. Am de unde.

— Ai bani în altă parte?

— Domnule Columbaru, răspunse cu însuflețire Laurențiu Costea; odată cu fericirea mea cea mai mare s-a produs și această zăpăceală inexplicabilă. Sînt așa de amorezat de soția mea, încît aș putea spune că nu mai sînt om în toată firea. Dacă mă gîndesc bine, văd că toate se trag de aici. Sînt amorezat și zăpăcit și de aceea n-am ținut acel carnet stupid de tot ceasul și de toată ziua, ca să mă pot călăuzi în mînuirea banilor mei și a banilor ce mi s-au încredințat. N-aș putea afirma că-mi pare rău de această suferință; abandonez orice, numai ca să păstrez asemenea bun fără preț. Nu-mi mai trebuie nimic altceva. Sînt gata să semnez și demisia la care dumneata te gîndești. Gîndul meu e s-o am necontenit lîngă mine pe Agripina și s-o fac fericită.

— Cu asemenea preț, dragă domnule Costea? întrebă Columbaru, trecînd spre el privirea-i piezișă.

— Care preț?

— Prețul dezonoarei dumnitale. Aici s-amestecă procurorul și judecătorul de instrucție și urmarea neîndoielnică o cunoști bine.

Laurențiu Costea se îndîrji deodată, privind ofensat la interlocutorul său.

— Nu poate fi vorba de asta. Sînt un om onest. Îmi recunosc neglijența, dar o voi repara imediat. Pînă mîini lipsa va fi acoperită.

— Întreb încă o dată, dragă prietine. Ai un depozit în altă parte? Nu mă îndoiesc că ești un om de bună credință; de aceea, bănuind neglijențele pe care le constatăm amîndoi, am continuat să am despre dumneata o părere bună. Această părere bună o păstrez; înțeleg că s-a produs în viața dumnitale o criză; mi s-au semnalat anume ciudățenii; de aceea sînt eu aici. Ai bani în altă parte?

— Domnule Columbaru, răspunse Laurențiu Costea, în prada unei agitații extraordinare; pînă mîini la amiază lipsa va fi acoperită. N-am nici un depozit nicăieri. Dar vă afirm că lipsa va fi acoperită.

— Bine, domnule, eu nu doresc altceva. Te-ai încredințat de sentimentele mele amicale?

— Da, domnule Columbaru.

— Atuncea sînt mulțămit, căci viața și liniștea dumnitale îmi sînt mai prețioase decît formele care mă obligă la anumite măsuri. Totuși, în marginea acestor măsuri, voi face tot ce-mi stă în putință ca lucrurile să aibă pentru dumneata soluția cea mai bună.

Aceasta a fost convorbirea cu domnul Columbaru. Uitîndu-și pălăria pe birou, domnul Costea s-a repezit spre ieșire, ca să găsească patruzeci de mii de lei de care avea absolută nevoie. Aceasta era expresia care i se vîntura în creierul său bîntuit de furtună. Avea absolută nevoie de această sumă de patruzeci

de mii de lei. Totuși nu se putea duce s-o caute fără pălărie. Se întoarse deci cu cea mai mare repeziciune din stradă în camera unde avusese loc acea discuție așa de interesantă între el și domnul Columbaru, și-l găsi pe inspector într-o conferință severă cu ajutorul de casier Ghiță Dumitrescu. După discuția «așa de interesantă» cu mine, își făcea socoteală Costea, domnul Columbaru va vedea numaidecît că Ghiță Dumitrescu e un prost și un incult; pe lîngă asta e și mic, și chel: deci cu totul ridicol. Și are o femeie naltă și grasă, ceea ce îl face și mai ridicol. Insă nu asta-i chestia principală; chestia principală e că trebuie să găsească neapărat și imediat suma de patruzeci de mii de lei.

Ziua de septemvrie era liniștită, c-un soare blînd și prietinos, care-i strecura în trup o încredere că toate se vor sfîrși cu bine. Se afla pe strada Ștefan cel Mare, în apropiere de Mitropolie, un bancher evreu cu numele Marcus, căruia Laurențiu Costea îi era deosebit de simpatic. De multe ori Emil Marcus îi mărturisise asta și totdeauna Emil Marcus avea obicei să spuie despre girurile lui Costea: «iscălitură de aur».

Deci Laurențiu Costea intră zîmbind în încăperea boltită unde era instalată afacerea lui Marcus și-i ceru două minute de convorbire confidențială. Emil Marcus era un om de patruzeci de ani, fără mustăți și fără barbă, cu zîmbet amabil și ochi prudenți. Conducînd în camera lui din dosul ghișeurilor pe casierul general, Emil Marcus îl privea în chipul cel mai prudent.

In cîteva cuvinte, foarte simplu și foarte liniștit, domnul Costea îi explică bancherului că are nevoie de patruzeci de mii de lei.

— Iată ce mi s-a întîmplat și de ce am nevoie de această sumă... urmă Laurențiu Costea.

— Mă rog, n-am nevoie de nici o explicație, răspunse imediat Emil Marcus; voiți patruzeci de mii de lei, mi-e de ajuns. Ce necesitate am eu de altă lămurire? N-am necesitate de nici o altă lămurire; iscălitura dumneavoastră valorează aur. Insă nu dispun în acest moment de suma ce-mi cereți.

— Imi trebuie pînă mîni dimineață.

— Nu cred, domnule casier general, să am asemenea sumă nici pînă mîni dimineață.

— Atuncea ce ne facem?

Bancherul ridică din umeri.

— Știu eu? poate să găsiți la Spaniol, de și ne aflăm acuma în oarecare criză de numerar. Dacă 'ați putea aștepta cîteva zile, v-aș pune cu plăcere la dispoziție suma fără nici o dobîndă. Pentru cit timp aveți nevoie?

— Asta nu importă. Pentru puțin timp; am neapărată nevoie.

— Atuncea să încercăm la Spaniol. Să oprim o birjă. E ora unsprezece jumătate. Vă pot întovărăși.

Spaniolul era la două sute de metri depărtare, pe aceeași stradă, dincolo de Mitropolie. Cu birja, ajunseră în două minute.

— Nu vreau să-l pierdem cumva... explica Emil Marcus.

Spaniolul, cu numele adevărat Ihil Canter, era un om negru, bărbos și gînditor. Avu nevoie de ceva mai mult timp pentru lămuririle accelerate și gesticulate pe care i le da Emil Marcus. Intorcînd, foarte aproape de piept, palmele în laturi, Canter dădu un verdict pe care Laurențiu Costea îl înțelese brusc și dureros din cealaltă cameră. Cînd amîndoi bancherii întoar-

seră în același timp privirile spre el, se simți umilit și dintrodată obosit și cu sufletul gol.

Marcus îl apostrofa pe tovarășul său cu violență. Canter dădu un pas înapoi, spăriat.

— N-am! dacă n-am, ce să fac?

— Ești un nerecunoscător! strigă Marcus.

— Pentru ce? se apăra cu voce joasă Canter, ridicînd iarăși palmele lîngă piept. Dacă n-am, ce pot să fac? Tu ai? N-ai nici tu. Nu putem face nimic. Se va găsi desigur în altă parte; la «Banca Romînească», ori la «Banca Iașilor».

— Dar de frații Kopel ce zici?

— Ce să zic de frații Kopel? Nu cred să aibă nici ei, dar să încercăm.

Cum ambii bancheri se grăbeau prea tare, lovindu-se unul în altul ca să intre mai curînd și să vie în ajutorul domnului Costea, acesta îi salută cu răceală și grav.

— Am înțeles, domnilor, că n-aveți și mi-e de ajuns. Mă voi adresa în altă parte.

Intorcîndu-le spatele, ieși în stradă și se urcă în trăsură. La «Banca Romînească» n-avea ce căuta: Constantinescu-Hărăpilă era un tip pe care nu-l putea suferi. Intr-un rînd își permisese și un cuvînt îndoielnic la adresa lui Costea: «Ducesele costă cam scump». Ar fi putut încerca, deoarece se simțea om onorabil și solvabil, însă nu-l mai putea suferi, de la vorba aceea, pe Hărăpilă. Pe lîngă toate, era urît foc, și negru întocmai după cum îl arăta porecla.

Se opri la «Banca Iașilor». Era aproape de ora 12. Se închideau ghișeurile. Domnul director Burcă era la București.

— Așa că tot trebuie să-l așteptați, dacă aveți ceva personal cu domnia sa, îi explica unul din contabili. Aveți ceva personal ?

— Da, aveam ceva personal, răspunse mașinal Laurențiu Costea.

De cum părăsise pe bancherii evrei, care-i apăruseră dintrodată suspecți, casierul general se agățase de o altă soluție. Nu înțelegea cum nu găsise ieșirea asta chiar din prima clipă.

Porunci birjarului să-l ducă repede acasă, pe strada Romînă.

— Mama-i în odaia ei ? întrebă el pe fetiță.

Eugenița îi răspunse rîzînd grațios și cerîndu-se sărutată.

Trecuse de doi ani. Vorbea corect, c-o voce melodioasă și subțirică. Savastița Cărăbuș rămăsese într-o situație subalternă de servitoare. Lîngă copilă se afla acuma necontenit o guvernantă elvețiană. Nu se afla departe însă nici Savastița ; rîse și ea către boier. Insă pe urmă, văzîndu-i înfățișarea bolnavă, își strînse gura cu uimire.

— Tătuță, nu mă săruți ? întrebă Eugenița.

— Ba da, ba da, se grăbi domnul Costea. Mama e în camera ei ?

— Da. Vin și eu, ca să mă mai săruți o dată.

— Ba nu, drăguța mea. Stai aici. Am de vorbit ceva numai cu mama.

Copila se întoarse nemulțămită lîngă guvernantă. Un timp se jucă liniștită și cuminte, în colțul ei de cerdac ; după aceea dori să-l vadă iarăși numaidecît pe tătuța.

— A uitat să-mi dea bomboanele, spuse ea făcînd botișor. Mă duc să cer bomboanele mele.

Tătuța și ducesa vorbeau amestecat. Tătuța vorbea mai tare ca de obicei. Mama avea un aer liniștit și plin de mirare.

— Nu înțeleg nimica, zicea ea.

— Ba trebuie să înțelegi, scumpa mea, că am nevoie neapărată de acești bani ; căci mîni după amiază va fi prea tîrziu.

— Asta înțeleg, dar nu înțeleg de ce mi-i ceri mie.

— Cum vrei să-ți explic ? Aș putea să-ți spun că tu ești prima ființă căreia trebuie să mă adresez eu. Mai întăi pentru că ești soția mea ; al doilea, pentru că știu că ai sume puse deoparte, sume pe care ți le-am dat eu, pe lîngă juvaerurile pe care tot eu le-am dat. Așa încît, într-un accident brusc, ca acela pe care l-am suferit, am nevoie și trebuie să mă ajuți...

Pe cînd domnul Laurențiu Costea vorbea, cu părul vîlvoi și ochii tulburi și rătăciți, ducesa își păstra liniștea, ascultîndu-l cu atenție și, în același timp, umblînd cu pas ușor prin odaie, atingînd lucrurile și rînduindu-le cu degete delicate. Cînd domnul Costea făcu o pauză, ea răsuci ușor fruntea, privindu-l oblic, căci în acea clipă, cînd el pronunțase ultimul cuvînt, ea era întoarsă cu spatele. Copila se arătase în prag. Doamna Costea o întrebă c-o voce indiferentă :

— Ce este, domnișoară ?

— Am venit să mă sărute tătuța încă o dată.

— A ! e masa gata ? îngînă ducesa c-un glas sfîrșit de postire îndelungată. Venim numaidecît. Poftește la masă, adaose ea către Costea ; a trecut ora obișnuită și eu sînt deprinsă să nu întîrzii nici o clipă.

Laurențiu Costea se cutremură ca și cum l-ar fi lovit în față.

— Doamnă, fii bună și stai aici, porunci el. Am nevoie de dumneata ; binevoiește a-mi da un răspuns.

Doamna Costea se întoarse cu grație.

— Mie îmi vorbești ?

— Da. Ai înțeles ori n-ai înțeles ce se întîmplă ?

— Ce să înțeleg ? Înțeleg că trăim în vreme de criză, că mîni-poimîni intrăm în război, că banii și juvaerurile nu se dau din mînă. De altminteri nici nu le am la mine. O parte s-au cheltuit, o parte s-au dat ; chiar dacă aș avea la dispoziție sumele de care vorbești, înțelege și tu că e mai bine să le păstrăm pentru zilele negre ce au să vie. Iar fetița ! Domnișoară guvernantă, fă bine dumneata și ia copila ; du-o în sufragerie ! venim și noi numaidecît.

Se întoarse cu zîmbetu-i neclintit spre Costea. El o privea cu o uimire spăimîntată.

— Nu vrei să înțelegi că mîni pot fi dat pe mîna procurorului ?

— Of, dragă, lasă asemenea vorbe ; fii barbat serios, suspină ea.

— Ești nebună ?

— A, acesta e cadoul tău de sîmbătă ? Eram deprinsă altfel, se întoarse ea, jignită.

— Așa e... murmură el, rămînînd oarecum singur, copleșit însfîrșit de lovitură ; așa e, astăzi e sîmbătă, nu se lucrează în birouri ; băncile sînt închise. Și mîni e duminică ? Răspunde dacă mîni e duminică !

— Așa mi se pare. Ce ai ? vină-ți în fire. Hai la masă.

Laurențiu Costea izbuti însfîrșit să răcnească cu strășnicie :

— Lasă-mă în pace cu masa. Nu-mi trebuie nimic. Sînt un om dezonorat și tu mă poftești la supă și friptură.

— Avem pui cu smîntînă.

— Tu nu-ți dai socoteală de nimic? Trăim de patru ani și n-am ajuns să te cunosc? Nu-ți dai socoteală că-mi lipsesc bani din casă? Nu-ți dai socoteală de asta?

— Ba da.

— Nu-ți dai socoteală de asta? Nu-ți dai socoteală de asta?

— Vai, cum răcnești, Laurențiu. Da, da, îmi dau socoteală.

— Atunci? Dacă-ți dai socoteală, atunci cum? Răspunde!

— Ce să răspund? Îmi dau socoteală, dar cred că exagerezi. S-au mai văzut de acestea. Se vor aranja lucrurile.

— Despre asta e vorba?

— Așa cred. E vorba despre altceva?

— E onoarea mea în joc, asta este! E și onoarea ta și a copilei! În fața acestei situații nimic nu contează, nimic nu mai are nici o valoare.

— Ba are.

El rămase cu gura căscată. Apoi se reculese:

— Ce are? Vrei să spui că are valoare altceva?

— Vreau să spun că trebuie să mergem la masă.

Bărbatul începu să spumeze neputincios, repezind în laturi covoarele cu picioarele și răsturnînd lucrurile de pe mese.

— Asta erai? asta erai? gemea el, izbind, spărgînd și rupînd. Asta erai? Ha-ha! cum vine asta? Unde te duci? Stai aici! răspunde!

— Vai! scînci ea dintrodată, cu lacrămile șiroaie.

Căzu o clipă pe canapea.

El șovăia. Ea se ridică, făcîndu-i față.

— Ai înebunit?

— Da, am înebunit, rînji el. Văd că n-am cum face altfel.

— Ce n-ai cum face altfel ?

— Dacă n-ai carte n-ai parte... șopti el mai mult pentru sine. Dacă nu dădeam, aveam ; dacă am dat, n-am ; cine-a face ca mine, să pățească la fel ; dacă n-am la mînă carche, n-am parche...

Șoaptele lui erau misterioase și sinistre ca ale unui ventriloc.

— Vai, dragă, zise ducesa cu milă, poate oare nebuni un om pentru că-i lipsesc cîteva mii de lei ?

— Nu din pricina aceea, ființă fără inimă, răcni el, sfîșiat pînă în măruntaie ; nu din pricina asta, ci dintr-o pricină pe care n-ai s-o înțelegi niciodată ; căci te-am adorat mai mult decît orice pe lume și văd că m-am înșelat.

— Bine, fie ; te-ai înșelat. Nu-i nimica.

— Nu-i nimica ? îngînă el cu cea din urmă sforțare, căzînd într-un scaun. Nu-i nimica ? Lasă-mă, du-te ; lasă-mă, du-te ; n-avem să ne mai vedem decît tîrziu, la sfîrșitul timpurilor !

Despre acest spectacol, pe care copila de trei ani îl primise în suflet înfricoșată și neînțelegîndu-l încă, scria ea mai tîrziu, în jurnalul de la șaisprezece ani : «Ducesa a refuzat să salveze pe tata, cu o nepăsare feroce»

VI

— Du-te și poftește pe tătuța la masă...

Aude, însă nu mai cunoaște glasul; e un glas străin, căci glasul aceleia care nu mai are nume nu poate fi decît străin, nici fața celei fără nume nu poate s-o mai vadă, de și el însuși stă pe un scaun, în aceeași sufragerie unde, în atîtea rînduri, acum cîteva veacuri, a fost așa de ridicol de fericit. Și fetița nevinovată e micuță și depărtată... pe un scăunaș cu picioarele nalte. E într-un observator, de unde privește cînd spre el, cînd înspre un loc unde nu-i nimene. Poate să fie în acel loc o persoană străină; însă mai degrabă nu-i nimene. Stă o fetiță sus, într-un scaun cu catalige. Cine să fie fetița asta, de i-i lui așa de milă de dînsa? E o fetiță care, după cît a spus o țigăncușă cu numele Savastița Cărăbuș, are ochi ca ai lui. Deci e Eugenița.

Inainte de a ieși de-aici, să nu uite s-o mîngîie.

— De ce nu mănînci?

A întrebat cineva, ceva? Oftează, cu totul străin și indiferent.

— Spune tatălui tău să mănînce; n-avem să stăm aici pînă mîni.

Se spune ceva fetiței din observator ; însă noi n-auzim, căci stăm departe, la sfîrșitul timpului și la capătul lumii, și de acolo vedem cum se ridică un răsărit de lună într-o primăvară, deasupra ruinii ce se chiamă cetățuia Goliei, într-un oraș cu numele Iași. În lungul unui zid sur, încununat cu plante acățătoare, umblă doi tineri singuri, braț la braț, strînși unul de altul. El șoptește cuvinte fierbinți și versuri ; ea tace misterios, cu fruntea plecată pe umărul lui.

Cînd s-au petrecut acestea ?

la o mie patru sute ?

— Cuconașule, vă așteaptă un domn, în birou la dumneavoastră.

— A, tu ești, Savastiță ? Ce este ?

— Vă așteaptă un domn, în birou la dumneavoastră.

— Pe mine ?

— Da. Așa spune dumnealui.

— Ce poftește ?

— Nu pot ca să știu, cuconașule.

— M-așteaptă pe mine un domn ? E foarte curios asta. Să vedem de ce m-așteaptă pe mine un domn.

Domnul Costea își scutură fruntea și oftează ; iese singur. Desigur, viața-i viață și afacerile sînt afaceri. Cine poate să fie ? Poate să fie domnul Columbaru, care vine să-i spuie un singur cuvînt ce valorează patruzeci de mii de lei. Se poate. Acel cuvînt de patruzeci de mii de lei are o valoare foarte mică.

Nu-i domnul Columbaru. Nu-i un domn ; sînt doi domni.

— Dacă sînt doi domni, rîde singur Costea, atunci unul e al Moldovei și altul al Munteniei.

Unul e Misalian, comerciantul de mobile, celalalt e antreprenorul Toni, cel care i-a înoit casa. Misalian are un obraz oacheș, aburit cu cenușă ; mustață neagră și barbă sură. Pe acesta îl așteaptă Laurențiu Costea să vorbească întâi : cînd vorbește, își arată dinții mari de fildeș galben. Misalian nu vorbește însă ; îl salută în tăcere ; dar a zîmbit și i s-au văzut dinții.

Vorbește Toni, italianul. Toni e extrem de volubil, ca totdeauna ; e puțintel ațițat și congestionat, ca un vrednic băutor de vin ce se dovedește a fi. E sigur că domnul Costea și-a adus de multe ori aminte de el ; probabil că și-a adus aminte și astăzi ; e o zi de sîmbătă, cînd se fac plățile lucrătorilor.

— Așa e, astăzi e sîmbătă, consimte, cu voce joasă, casierul general. Ai nevoie de bani ? Cît îți mai datoresc ?

— O nimica toată, răspunde vesel antreprenorul. Patru mii de lei.

— Numai atîta ? zîmbește blînd casierul. O nimica toată, într-adevăr. Ai nevoie de toți banii ?

— Dacă nu vă supărați, domnule casier general.

— Nu mă supăr deloc ; se întîmplă să am suma aceasta la mine. Ești bun să-mi dai o chitanță în bună regulă ?

— Cu cea mai mare plăcere, domnule casier general. Am adus chitanța.

— Poftim banii. Aș fi doritor să știu cu ce pot servi pe domnul Misalian.

Italianul a primit banii, i-a numărat, i-a strecurat într-un buzunar, și-a luat pălăria, a salutat, a plecat. Toate acestea într-o clipă ; pe cînd domnul Misalian se întinde iar în fotoliu, cu oarecare lene, asigurat întrucîtva. Dinții mari i-au reapărut.

— Am și eu o sumă... ceva mai mare... suspină el, cu o cuviință deosebită.

— Ai dreptate s-o pretinzi, îi răspunde Costea, dintrodată limpezit și revenit la realitate. Scaunul pe care stai e din prăvălia dumnitale; cel pe care stau eu e tot din prăvălia dumnitale; unul cred că e plătit; al doilea nu.

— Domnul casier general glumește, însă gluma corespunde adevărului.

— Nu-i așa? îți mai datorez jumătate din bani.

— Exact, domnule casier general.

— Ei bine, vei avea dreptul dumnitale.

— Sînt prea bucuros, rîse cu plăcere negustorul de mobile, mă ajutați într-un moment destul de greu.

— Nu te pot bucura prea repede, domnule Misalian; am spus că vei avea dreptul dumnitale. Sînt hotărît să lichidez tot și cu toți; trebuie să mi se dea, însă, răgaz. În după-amiaza aceasta de sîmbătă nu se poate face nimic, mîni e duminică; deci trebuie să mi se acorde un răgaz pînă luni.

— Într-adevăr, veți plăti oare luni?

— Da. Nu înțeleg de ce ți se pare ciudat. Luni toată chestia e tranșată. Ești mulțămit?

— Sînt mulțămit, domnule casier general; am deplină încredere în cuvîntul dumneavoastră. Vra să zică, luni?

— Desigur, domnule Misalian. Dar ai putea fi așa de bun să-mi spui, domnule Misalian, de ce ți-a venit dumnitale așa să mă vizitezi chiar azi, și chiar la ora 3? Ai o nevoie într-adevăr așa de mare?

— Am, domnule casier general, însă pînă luni pot să rabd.

— Ai fost avertizat de cineva?

De și făcută cu vocе domoală, întrebarea lui Laurențiu Costea fusese bruscă și tăioasă

Misalian bolborosi:

— Nu vă supărați, domnule casier general. Voi veni luni. Vă salut.

— Nu, nu. Mai întîrzie puțin. Fii amabil și dă-mi un răspuns. Eu ți-am răspuns la cerere; răspunde și dumneata la întrebare. Ai fost avertizat?

— Intr-adevăr, mărturisi rușinat negustorul armean.

«E un om detreabă! suspină în sine domnul Laurențiu Costea. Acest Radu Negru, Domn al Munteniei, pare a fi un om detreabă.»

— Intr-adevăr, am fost avertizat.

— De cine? Ești bun dumneata să-mi spui de cine ai fost avertizat?

— N-aș putea spune de cine. Uneori, la noi negustorii, umblă așa vorbele. Am auzit spunîndu-se una și alta la Cafeneaua Bursei. Orașul nostru nu e mare; se află îndată orice.

— Ce s-a aflat, mă rog? stărui Costea cu oarecare veselie. Că mi s-a făcut o inspecție?

— Da.

— Și că mi s-a găsit o lipsă?

— Intr-adevăr.

— Si că sînt încurcat și nu găsesc bani?

— Da. Insă asemenea vorbe nu sînt totdeauna de crezut.

— De ce, domnule Misalian? Crede-le. E adevărat. Mi s-a găsit o lipsă în casă, am datorii. Insă voi achita totul. Voi achita totul, luni. Dacă e absolută nevoie, pun toate în regulă și azi. Te rog să mă crezi — înțelegi dumneata? — te rog să mă crezi — și poți să spui și altora — te rog să mă crezi că pot pune toate

în regulă chiar azi. Ai înțeles, domnule Misalian ? Pot pune toate în regulă chiar azi.

— Asta, domnule casier general, ar fi lucrul cel mai bun. Nu vorbesc de banii mei ; eu pot aștepta pînă luni ; pot aștepta și pînă marți, însă, dacă faceți cum spuneți, s-ar curma toate.

Misalian se opri. Costea îl privi atent, cu o bună dispoziție sporită.

— Parcă mai ai ceva de spus, stimate domnule Radu Negru ? Ce este ?

— Orice-ar fi, domnule casier general, acuma nu mai am grijă. Columbaru a fost de acord să acoperiți suma ? Dacă a fost de acord Columbaru, atuncea celelalte vorbe nu mai au nici un rost.

— A fost de acord, desigur. Domnul Columbaru e un om civilizat ; îi sînt recunoscător.

— Asta zic și eu, rîse cu bunătate și cu dinți enormi de fildeș Radu Negru, Domnul Munteniei ; dacă domnul Columbaru a fost de acord, s-a isprăvit. Ei spuneau că a și sosit telegrama înlocuirii dumneavoastră și că, luni, veți fi citat la parchet. După părerea lor și mai ales după cîte știu eu, acest Columbaru e un tip neînduplecat, care n-a iertat niciodată nimănui nimic. Cîmpul lui de activitate pînă acum a fost Oltenia, unde a făcut nenumărate victime, între casieri și perceptori. Acuma a venit și la Iași.

— Se spune asta despre domnul Columbaru ? Hm !

— Se spune ; dar văd că nu-i adevărat.

— A venit, vra să zică, telegramă de înlocuire ? și voi fi citat la parchet, luni ? Ți-am spus, mi se pare, că sînt în stare să aranjez chiar astăzi ? Ei bine, îți afirm asta din nou. Ce este ?

Intrase Savastița Cărăbuș.

— Mai sînt niște domni, cuconașule, care poftesc să vă spuie nu știu ce.

Laurențiu Costea făcu un semn ușor cu ochiul spre Radu Negru.

— Ai văzut ce fac zvonurile ? întrebă el, rîzînd. Cu ce vă pot fi de folos, domnilor ? întrebă el tare, ieșind în cerdac, cu desăvîrșire degajat și liniștit pînă în cele din urmă fibre. E curios, își zicea el sieși, în același timp ; e curios cît de repede se poate birui pe sine însuși o ființă omenească ! Vreau să fiu liniștit și tare, și iată, sînt liniștit și tare ; în realitate prezint spectatorilor mei numai un calm de suprafață.

Cu ce vă pot fi de folos, domnilor ? Dacă mi-ați făcut cinstea să veniți aici în calitate întrucîtva oficială, atunci v-aș ruga să scurtăm pe cît e cu putință această întrevedere. Domnul Misalian, aici de față, vă va referi că sînt la dispoziția dumneavoastră luni. Cine are un titlu de creditor față de mine, în ziua de care vorbesc va găsi deplină satisfacție. Acestea spuse, cred că ne putem despărți buni prietini. Vă rog, vă rog ; manifestațiile dumneavoastră amicale mă mișcă, însă îmi sînt într-o măsură oarecare indiferente. Nu vă supărați : astăzi am motive să fiu așa cum sînt, deoarece astăzi e ziua cînd se cunosc adevărurile. La revedere, domnii mei ; vă salut.

Domnii anunțați de Savastița Cărăbuș fură nevoiți să se retragă. Se înșelau ei, ori domnul Costea era prea vesel ? Se înșelau unii, simțind în glasul lui ceva dogit ? E ciudat că știe despre telegramă și se pare că nici nu i-ar păsa. Dacă nu-i adevărată chestia telegramei, nu e adevărată nici a procurorului. Lui domnul Misalian îi e indiferentă telegrama ; deasemenea lui domnul Misalian îi e indiferent procurorul ;

se știe că domnul Costea e un om onest, de și puțintel cam împrăștiat; și, dacă se știe asta, atunci fiecare poate fi sigur de dreptul său, în măsura posibilităților.

— Vă încredințez, încheia domnul Misalian, conducînd către vale grupul de negustori, că eu sînt absolut liniștit; știu că am de-a face cu un om cumsecade. Luni veți avea cu toții ocazia să fiți liniștiți și mulțămiți. Și eu personal sînt liniștit, numai nu înțeleg de ce mi-a spus Radu Negru.

Domnii nu erau nici liniștiți, nici mulțămiți; fiecare avea un motiv special, fiecare își făcea în sine o părere despre acei ochi, despre acea înfățișare, despre acel glas; ce-i poți face însă omului? Se știe că sînt momente cînd debitorul își poate bate joc de creditorii săi. Debitorul e atunci un personagiu important și redutabil.

După-amiaza era liniștită și aurie. Domnul Laurențiu Costea părea că privește depărtările și simte mîngîierile prietinești ale soarelui. Ieșind iarăși pentru un răstimp din întunericul său lăuntric, văzu pe strada pustie un singur om: venea de către centrul orașului. Nu umbla grăbit; se plimba cercetînd clădirile și grădinile cînd la dreapta, cînd la stînga. Pășea pe trotuarul acesta; cînd se apropie pînă în dreptul portiții de la grădină, domnul Laurențiu Costea îl recunoscu:

— Ce întîmplare plăcută pentru mine! zise el cu afabilitate. Cu ce prilej pe strada noastră, stimate domnule Columbaru?

— Mă plimbam, răspunse domnul Columbaru.

Era surprins nu că a dat peste casa lui Costea, deoarece această casă era ținta plimbării lui; era surprins de atitudinea senină și degajată a fostului casier general. Acum Costea nu era decît un fost casier ge-

neral. Domnul Micu Columbaru avea în buzunar telegrama de la minister.

— Nu poftești înăuntru, domnule Columbaru?

— Nu, domnule Costea, răspunse dintrodată rezervat inspectorul delegat, c-un ton al cărui termometru amical era în evidentă creștere. Te rog să mă ierți; eram numai în trecere.

— Atunci nu insist, stimate domnule inspector delegat, zîmbi Costea c-un fel de biruință absolut inexplicabilă; eu socoteam că ai binevoit a te osteni pînă aici numai ca să-mi vezi casa. E o casă destul de convenabilă, nu-i așa? Pot să-mi petrec liniștit în ea anii bătrîneții mele, nu-i așa, domnule Columbaru? Eu am socotit că ai să-mi faci plăcerea să intri. Aș îndrăzni să spun că înlăuntru e mai frumos decît afară. Ai putea cerceta și unele obiecte de preț, însă dumneata nu ești colecționar; regret că nu te-ai bucura cît mă bucur eu. Am aflat de telegramă.

— Închipuiește-ți! strigă cu o adîncă părere de rău domnul Columbaru.

— Am aflat și de procuror: asta îmi place mai puțin.

— Stimate domnule Costea, se apăra inspectorul delegat, te rog să crezi că eu sînt alături de dumneata și te voi ajuta cu toate puterile mele ca să te degajezi din această încurcătură neplăcută.

— Ba mă degajez eu singur cu cea mai mare ușurință.

— Așa? Sînt atunci nespus de bucuros. Ne vedem mîni?

— Da. Ne vom putea vedea și azi, însă ceva mai tîrziu, către sară.

Laurențiu Costea își făcu în minte încă o dată socoteală.

— Da. Așa este. Nu cred să ne putem revedea înainte de a se face sară.

La uimirea pe care această asigurare cu totul neașteptată o aducea inspectorului delegat, se adaose într-o clipă alta, așa încît domnul Columbaru căscă de două ori gura încercînd să rostească ceva potrivit cu situația, și nu izbuti. In cadrul unei ferestre deschise apăruse numai un minut o femeie care-l privise fix, cu niște ochi extraordinari. Abia se pătrunsese ca de un fulger mistic de acea apariție — și fereastra rămase iar neagră, ca o ramă goală a unui portret neuitat.

D-l Laurențiu Costea îi făcea gesturi afabile, și repetate cu mîna, ca la o despărțire, într-o gară :

— La revedere, domnule Columbaru ! la bună-vedere, stimate domnule Columbaru !

— Hm ! făcu domnul Micu Columbaru.

Costea intrase în casă ; domnul Columbaru se întoarse în loc vădit contrariat, și porni la vale. La colțul grădinii, unde se aflau înfloriți bogat o parte din trandafirii la care lucrase Laurențiu Costea, secundat de bătrînul Farcaș, inspectorul delegat se opri întorcînd fruntea și mai cercetînd o dată în urmă. Grădină, cerdac, casă cu acoperiș roș, împrejmuire, totul sta cufundat într-o liniște însorită și într-o vibrare necontenită a cosașilor din toate grădinile uliții. Acea vibrare părea însăși liniștea.

Laurențiu Costea ieșise în cerdacul de dindos. Bătrînul Ghiula Ungurul sta la o umbră de șopron, pe un scăunaș, ascuțind atent, pe o piatră, un cuțit de altoit. Cînd simți că stăpînul poftește să-i vorbească, grădinarul părăsi piatra, ridicîndu-se cu oarecare greutate în picioare, strînse cuțitul, și veni, mîngîindu-și mustățile cărunte.

— Domnul poftește ? întrebă el.

— Moș Ghiula, îi răspunse zîmbind Laurențiu Costea, domnul poftește o trăsură. Să fii bun să mi-o aduci într-o jumătate de ceas. Și domnul poftește să cauți pe Hector.

— Domnul se duce la vînătoare ?

— Da, moș Ghiula.

— Domnul are dreptate ; vremea e minunată ; sara, aud de-aici pitpalacii chemîndu-se pe dealul de la Șorogari. Așa că eu fluier pe Hector și-i dau de mîncare. Ș-apoi după aceea m-oi duce s-aduc birja. Domnului nu-i trebuie birja înainte de ceasul patru, și domnul nu se duce decît pînă la marginea tîrgului, ca de obicei ?

— Întocmai așa, moș Ghiula.

— No, tare bine ; cuțitul îl ascut eu după aceea.

Grădinarul Farcaș s-a dus să îndeplinească poruncile. Domnul Laurențiu Costea a intrat în camera lui, să-și schimbe hainele. A încălțat bocanci, și-a pus ghetre, a tras pe mînici o bluză de doc, în cap și-a îndesat o pălărie de paie în formă de clopot. A privit cu plăcere geanta nouă de piele fină, cu rețeaua încă nepătată de sîngele vreunei sălbătăciuni ; și și-a trecut-o pe după umăr, în stînga. Și-a încins cartușiera. A scos din toc pușca : o foarte bună pușcă englezească, fără cucoașe, calibrul 12. A rezemat pușca de o latură a biroului. S-a uitat la ceas ; mai avea vreme destulă ca să scrie o scrisoare. Această scrisoare trebuie neapărat să plece astăzi, deci trebuie pusă la cutie înainte de ora 6. Se așeză la birou, cu pălăria în cap, cu toate halaturile vînătorești pe el și, pregătind toate dinainte-i, rămase visător un răstimp. Apoi, ca și cum ar fi găsit în această reverie ceea ce-i convenea, oftă și

se puse să scrie, într-o întinsoare și fără nici o ștersătură. Dovadă că era liniștit și cu spiritul limpede.

Trăsura cu un cal aștepta nu în fața casei, ci în fața porților. Ieși pe dindos; prepelicarul îl întîmpină cu manifestații comice, zvîcnind de bucurie, fugind pînă la șopron și întorcîndu-se în goană, dîndu-i ocol și cerînd geanta. Geanta i se părea lui că e obiectul cel mai potrivit de aruncat și de adus; de aruncat iar și de adus din nou. Domnul Costea trecu prin ogradă apărîndu-se de asalturile prepelicarului, ținînd cu dreapta curaua puștii și pușca pe umăr și cu stînga, între degete, scrisoarea.

Grădinarul îl petrecu pînă la poartă. După ce boierul se sui în trăsură, cu cînele, și birjarul dădu bici calului, ieși din casă, în cerdacul de dinfață, Savastița Cărăbuș, care urmări un timp cu ochii trăsura. O văzu ducîndu-se la deal. La colțul uliței, birjarul opri. Boierul coborî și puse la cutie scrisoarea. S-a suit iar în trăsură și s-a dus.

— Tătuța s-a dus la vînat, zicea ea apoi după cîteva minute, ieșind cu copila în brațe, în cerdacul de dindos.

Copila repetă, puțintel peltic:

— Tătuța s-a dus la vînat.

— Ș-are s-aducă fetiții un iepure... urmă cîntat Savastița Cărăbuș.

— Are s-aducă un iepure... îngînă Eugenița din brațele doicii.

Ghiula Farcaș se așezase iar pe scăunașul lui, sub șopron, ca să isprăvească de tras cuțitul pe piatră. Fetița se ceru către el. Savastița Cărăbuș trecu numaidecît într-acolo și se opri neclintită lîngă un stîlp al clădirii, cu copila, și ea atentă, lîngă umărul ei stîng. Bătrînul Ghiula cînta încet, în soarele oblic și blînd,

în tăcerea ogrăzii și a grădinii. Avea o voce învăluită și caldă, cu mult mai tînără decît înfățișarea lui. Ridică ochi umezi spre țigăncușă și spre fetiță și le zîmbi; apoi își isprăvi versul c-o întorsătură pasionată.

— Ce cînți dumneata, Ghiula Farcaș? întrebă Savastița.

— Cînt un cîntec de demult.

— Aud eu că-i cîntec; dar nu-l înțeleg. Spune-l pe limba noastră.

— Apoi moldovenește vine așa... Cum să-ți spun eu, Savastiță? Eu sînt chiag bătrîn, dar cîntecele mele au rămas tinere.

— Văd. Ce spui?

— Apoi eu spun așa:

Frumoasă țară-i Ardealul...
Acolo am iubit eu în tinerețele mele...

— Frumos cîntec, suspină Savastița Cărăbuș, strîngînd lîngă sîn pe Eugenița; mai zi-l o dată...

Bătrînul Farcaș începu să cînte iarăși cu jumătate de voce.

După ce dădu drumul birjei în marginea de dincolo a tîrgușorului Copou, domnul Laurențiu Costea coborî sprinten înspre iazul de la cîrlig. Cînd trecu opustul, soarele se lăsa către asfințit. Umblă un timp prin marginea cealaltă a iazului, apoi sui pieziș spre o mirişte. Era cu puşca pe brațul stîng, încărcată. Cînele aștepta din clipă în clipă să se întîmple ceva în legătură cu rînduielile lui de comediant; totuși ca la o chemare a instinctului strămoșilor lui, smîrcîia din cînd în cînd lîng-o tufă, și urmărea puțin timp o putoare vagă de sălbătăciune. Îndată își aducea aminte

că datoria lui e alta și venea lîngă jambierele stăpînului, solicitînd geanta.

— Numai să nu sară cumva un iepure, și să fugi iar acasă... îi zise, amuzat, vînătorul.

Hector chelălăi de plăcere la glasul stăpînului, scoțînd o limbă lungă.

O prepeliță zbîrnîi de sub piciorul domnului Costea, chiar în brazda de mohor din marginea miriștii. Cînele rămase indiferent. Vînătorul tresări, apoi o lăsă să se ducă.

Miriștea mirosea a pai cald. Cerul, deasupra, era curat și înalt, de un azur spălat. Susurau miliardele de cosași. Trecură pe departe turturele în zigzag. La cinci sute de metri depărtare de marginea miriștii, se înălța un zarzar bătrîn singuratic. Calea într-acolo urca ușor la deal. Priveliștea se îngusta din laturi și afundul cerului, în sus, părea că se înalță.

— Ascultă, comediantule, zise cînelui său domnul Laurențiu Costea. Pîn-acuma mi-ar fi fost greu să lămuresc care-i rostul tău pe lume. Acuma l-am găsit.

Cînele-i răspunse activ, dîndu-i ocol și biciuind miriștea naltă, cu coada.

— Văd c-ai înțeles; să facem popas aici, sub zarzar, urmă domnul Laurențiu Costea, rezemînd arma de pom. Mă miram eu de ce ți-s indiferente prepelițile. Asculți tu, Hector ? Mă miram de ce nu te interesează zborul rațelor. Cred că nici o ființă pe lume nu-i mai înfricoșată decît tine, atunci cînd sare din țărînă pe neașteptate iepurele. Mă sparii și eu, însă tu ești cuprins de panică și te-ai salva tocmai la antipod, dacă așa ceva ar fi cu putință. Vrei să zvîrl pălăria asta în miriște, ca s-o aduci ?

Cînele primea cu entuziasm propunerea, înțelegînd-o după gesturile stăpînului său.

— Aşteaptă puţin şi fii atent... îi porunci domnul Costea. Am de îndeplinit întâi o mică operaţie.

Vorbind, domnul Costea executa acea mică operaţie. Scotea din geantă sfoara, cu care îşi propusese odinioară să dreseze cînele în sensul obişnuit şi vînătoresc. Pînă acuma n-o putuse întrebuinţa. Acuma trecu carabina dintr-un capăt al acelei sfori în zgarda lui Hector. Cu celalt capăt al sforii făcu, atent, un laţ în unul din trăgaciurile armei. Cînd încheie laţul pe trăgaci, aplecă uşor arma spre sine, şi aruncă pălăria în mirişte, cît putu mai departe. Hector se zvîrli după dînsa ; după cîteva salturi, poticni, smulgînd sfoara ; puşca izbucni dărîmînd pe vînător la pămînt sub zarzar ; îndată, din rana enormă, deschisă între coaste, la inimă, gîlgîi sîngele în mirişte, subt omul căzut cu faţa în jos.. Hector aduse triumfal pălăria pleoştită şi o depuse lîngă fruntea aplecată care împungea pămîntul, aşteptînd o clipă, cu limba scoasă, ca să se repete jocul. Apoi avu, direct şi brusc, simţirea nenorocirii, şi o luă la goană într-o parte, cu urechile pălălăind. La o sută de paşi se opri, se aşeză pe coadă şi începu să urle lugubru către asfinţitul soarelui.

VII

Într-un tîrziu, sara s-a stîrnit zarvă și forfotă la casa din strada Romînă și doamna Agripina Costea a țipat de trei ori c-un glas sfîșietor, după care a început a spune felurite lucruri despre cea mai mare nenorocire care s-a putut întîmpla vreodată unei femei pe lumea asta în decursul veacurilor. Asta să scrie scriitorii pe hîrtie și să se publice în cărți, nu fleacuri ca acelea pe care le cetesc bărbații. Biroul lui Laurențiu e plin de asemenea prostii, care, cu drept cuvînt, nu valorează nimic. Ce-ți poate da pe ele anticarul cel bătrîn, jidovul Kiva ? Nu-ți poate da nimic ; asta nu-i carte ; asta e hîrtie stricată. Rînduiala lucrurilor o făcea pe Agripina să nu mai spuie nici «carche», nici «hîrchie» ; deoarece asemenea vorbe își au politica lor la timp și cel cu pricina, ca s-audă, nu se mai află între oamenii vii din această lume. S-a împușcat pe un deal, lîng-un copac. Foarte mirată a fost doamna Agripina Costea și profund înfricoșată, cînd a aflat că soțul său s-a împușcat cu altceva decît c-un revolver. De obicei, bărbații întreprind asemenea lucrare c-un revolver, sau, cum se mai spune cîteodată, însă foarte rar, c-un levorver. Bietul Laurențiu spunea

așa uneori: «un levorver», și vorba i-a fost fatală, de și nu și-a ridicat viața cu așa ceva. Cum poate să-și ridice un om viața c-o pușcă de vînat? asta e ceva nemaipomenit și nemaivăzut, se miră polițaii, se miră procurorul. Cînd au dat peste el cei doi ciobani, acolo pe deal, lîng-un copac, l-au găsit cu fața în jos și cu mîna stîngă sub frunte. Iar prepelicarul cel nebun urla fără oprire. Cum s-a făcut de a contenit și n-a mai urlat dintrodată, iarăși nu se știe. Zic ciobanii că să-l fi mîncat cînii oilor, dar nu s-a aflat nici o urmă; spun alții că să se fi dus pe lume, cum se întîmplă cîteodată cu asemenea animale. Acasă nu s-a întors.

— Nice s-a mai întoarce... zice bătrînul Farcaș Ungurul, umblînd cu pași mari, ca un zănatic, prin ogradă, și căutînd felurite lucruri prin întuneric.

Intăi au venit așa veștile; după aceea urma să sosească și alaiul; dar alaiul nu sosește degrabă, cu toate pregătirile ce se fac, căci întăi va să vadă un doctor ce este și să constate un procuror. Incă în zvoana dintru început a discuțiilor, comisarul cel tînăr Balaban se arăta încredințat că ciobanii trebuie să fi omorît pe Laurențiu Costea; și mai cu samă pentru comisarul Balaban era absolut neînțeles ce s-a făcut prepelicarul.

— Ce s-a făcut prepelicarul? întreba el învîrtindu-se în loc și uitîndu-se împrejur; ce s-a făcut prepelicarul? Cum îl chema?

— Hector.

— Ei bine, tocmai asta este: ce s-a făcut Hector, prepelicarul?

Nimene nu știa că acel cîne comediant a urlat pînă ce s-a întunecat înserarea; atuncea, văzînd că iese din răsărit o lună enormă și roșie ca sîngele, s-a repezit către ea. Nu era departe; era sus, rezemată de vîrful

dealului. A fugit pînă în vîrful dealului, şi s-a cățărat în lună. O altă soartă nu putea să aibă un asemenea cîne excepțional şi o ispravă mai neașteptată nu putea săvîrşi.

După toate, în acel vîrtej al spaimei care bîntuia la casa din strada Romînă, cea dintăi şi mai cuminte măsură pe care a luat-o doamna Agripina Costea a fost să trimeată în pripă copila.

Unde s-o trimeată ? Rude în Iaşi n-avea ; valoarea prieteniilor în asemenea împrejurări era cît ş-a cărților din biblioteca bietului Laurențiu. Pe urmă, chiar dacă s-ar găsi cineva care să se îndure să primească pe cîteva zile un copil orfan, trebuie lîngă acel copil să adauge şi pe guvernantă, care-i o povară. De mult nici domnia sa nu poate suferi pe ființa asta cu nasul lung şi ascuțit, care învață pe Eugenița să vorbească franțuzeşte. Parcă de aşa ceva are nevoie un copil fără tată şi cu mamă singură şi aşa de năcăjită ? Un copil fără tată şi cu mamă singură şi năcăjită, dacă e vorba să fie ferit de spaima acestei întîmplări, apoi trebuie trimes la țară la Vlădeni, la bunici. Acolo guvernanta nici atît n-are ce căuta. Guvernanta, din clipa aceasta, nici nu mai există ; poate să-şi ia geamandanaşul şi să se ducă. Bine ar face de s-ar duce chiar din noaptea asta, să nu i se mai vadă nasul în lumina făcliilor ; să nu mai fie o simbrie şi o gură în plus. Savastița Cărăbuş a fost pregătită în grabă şi copila ridicată din somn. Farcaş grădinarul le-a dus c-o birjă la gară şi le-a îmbarcat într-un tren, la miezul nopții.

Asta e cea dintăi călătorie fericită a Eugeniței, într-o căsuță care umblă şi între oameni mulți. Acesta e trenul. Ia ! s-aude o maşină fluierînd şi gîfiind. E o ființă enormă şi vie care trece pe aproape, făcînd să tremure împrejurimea. Ş-aceasta e clasa a treia, unde,

spre marea ei plăcere, se clatină sus o lumină roșcată, iar pe bănci de lemn stau unii oameni care se prefac că dorm. Alții nu se prefac că dorm ci șopotesc : aceia spun povești ; unii rîd și fumează ; către cei care au cărbune sub nas și scot fum se cere fetița.

E un miros greu înlăuntru ; pe o fereastră deschisă intră din cînd în cînd răcoarea nopții.

Savastița Cărăbuș a așezat într-o parte o boccea enormă în care au fost grămădite în pripă toate boclucurile fetiței ; iar în cealală parte o legătură cu mîncare și garderoba ei proprie : un paltonaș cenușiu și o casîncă de matasă. Cele șase fuste le poartă pe dînsa : e o varză înfoiată. E ca o varză înfoiată de la mijloc în jos, însă în partea de sus e tot țigăncușa cu obraz fin. Din cînd în cînd Savastița oftează și varsă lacrimi, apoi își aduce aminte că trebuie să fie veselă, și e veselă.

La început, după ce a prins a umbla și a se legăna trenul, a fost o tocmală pentru somn : adică să fie așezată și rezemată Eugenița între boccele și să doarmă. Fetița s-a cuibărit și s-a prefăcut că doarme. După jucăria asta, s-a răsucit în sus, privind cu atenție cum un om bărbos, cu căciulă și cu cojoc, trage dintr-o pipă. După ce trăgea din pipă, scotea pipa și zvîrlea ceva din gură c-un zgomot ciudat. Zvîrlea departe. Eugenița a încercat și ea să scuipe și doica a trebuit să-i șteargă îndesat bărbia cu podul palmei.

S-au trezit și cei care se prefăceau că dorm : soldați ori țărani, negustori ori femei, și au prins a scormoni prin geamandane vechi legate cu sfoară, prin lădițe de lemn și prin traiști. Au prins a mînca niște mîncări pe care Eugenița nu le văzuse niciodată și i-a fost îndată foame. Savastița a scos o sticlă de lapte și cozonăcel. Insă Eugeniței îi era foame de ceea ce vedea

că mînîncă oamenii din vagonul de clasa a treia, la miezul nopții. Într-un vagon de clasa a treia, la miezul nopții, se deșteaptă și mînîncă toți cei care nu se satură ziua. Cei care au, dau celor care n-au. La acest banchet al sărmanilor a participat și fetița. După ce a lepădat cozonăcelul, a primit într-o mînuță o bucată de brînză și în cealaltă o prună. Așa a adormit.

Atunci a devenit cu desăvîrșire tristă Sevastița Cărăbuș ș-a plîns o vreme. După care, oamenii din vagon, continuînd să mînînce, și-au încetat zvonul și au ascultat-o cum istorisește cea din urmă întîmplare de pe lumea asta.

Cea din urmă întîmplare de pe lumea asta, Savastița Cărăbuș o istorisea repede și pătimaș. Ar fi vrut să fie ea un judecător, ori să fie un procuror, ori să fie un comisar, ca să descurce toate; și mai ales ar fi dorit să fie un bărbat, ca să judece pe o femeie.

— Să fie pe mîna mea și să fiu eu un barbat. Să fiu eu un barbat cum a fost Danciu Spînu, la noi în sat, la Vlădeni. Și cînd cască dumneaei clonțul mai mult decît se cuvine, să-i dau peste clonț; și cînd poftește trei rochii, că nu-i ajunge una, și trei pălării, că una nu i-i destul, să-i dau eu rochii și pălării; și să-i dau și șapte perechi de ciubotele, să-i dau umbrele, să-i dau batiste de mătasă, să-i dau cercei și inele, să-i pun toate dinainte ca unei împărătese, — că toate i le dau, cum da Spînu, să-i fulgere ochii și să-i scapere măselele.

— Așa sînt unii oameni, reflectează cel cu pipa, scuipînd lung într-o parte; poate să le mînînce oricine din strachină.

Se află în vagon un călugăr cuvios, care are o părere potrivită:

— Dumnezeu a umplut lumea cu ce-a putut. Cel de care vorbește fata asta n-a fost decît un prost.

— Da' unde se află, cuvioase părinte? A fost omul cel mai învățat!

— Ascultă-mă ce-ți spun eu. Cum te chiamă?

— Pe mine?

— Da, pe tine.

— Pe mine mă chiamă Savastița Cărăbuș.

— Ascultă-mă ce-ți spun eu, Savastiță Cărăbuș. Boierul acela de care vorbești a fost un prost, cu toată învățătura lui. Dac-a fi să te măriți și tu, cînd ți-a veni vremea, tu să nu cauți pe Danciu Spînu; tu să cauți unul ca acesta, ca să-ți fie bine. Și să-i faci și tu toate răutățile, ca să nu mai știe încotro să se ducă, și să-și ieie lumea în cap.

— Ba să mă ferească Dumnezeu, părinte!

— Ba să faci cum îți spun, ca să se plinească vorbele cele adevărate, că femeia și diavolul au făcut contract și tovărășie. Știindu-se de asemenea contract și tovărășie, sfinții părinți de demult au vestit pieirea lumii și au chemat pe barbați în pustie, ca să fie schivnici.

— Asta este, aprobau cei de față, rîzînd.

— Ba rînduiala asta n-a făcut-o Dumnezeu pentru mine, nici pentru țigăncile noastre, hotărî cu energie și cu ochi scăpărători Savastița Cărăbuș... Am să mărturisesc eu toate.

— Ce-ai să mărturisești? o ispiti călugărul.

— Am să mărturisesc toate cîte cunosc. Acuma nu pot, că nu știu cum să spun. Dar atuncea am să stau în genunchi în fața lui Hristos, fiind și eu luminată în acea zi de apoi a judecății, ș-am să spun toate, ca să se rostească osîndă cui se cuvine.

Oamenii din jur își încetaseră o clipă mestecatul fălcilor, ca s-asculte acea extraordinară declarație; apoi continuară să macine, pe cînd Savastița așeza cu mișcări violente în jurul său boclucurile, și-și strîngea gura cu oțărîre, hotărîtă să tacă.

În mai puțin de un sfert de ceas limba Savastiței Cărăbuș umbla iarăși cu hărnicie; așa încît la Pașcani, unde ea trebuia să coboare cu copila în brațe și cu boclucurile învăluite în juru-i, se vădea că e cu totul departe de a fi isprăvit toate cîte avea de spus. Tovarășii de compartiment o ajutară să se dea jos, renunțînd însfîrșit de a înțelege desăvîrșit ce se întîmplase cu boierul, cu cînele, cu ciobanii și cu cucoana. Frumos barbat, îi încredințase în ultimul moment Savastița Cărăbuș. Iar despre dînsa, ce să spun? Unora le place, mai cu samă barbaților, și mai cu samă a plăcut unuia. Mie, drept să vă spun, nu-mi place. Dar de deșteaptă e deșteaptă și poartă cercei de diamante în urechi. Însă acuma i-a scoate ș-a umbla și fără cercei!

La Pașcani, fetița s-a deșteptat din toropeală cînd a pornit trăsura cu doi cai. Atunci a auzit clopotele cailor și a simțit în pleoape lumina lăptoasă a faptului zilei. Apoi, învălită în șaluri, a adormit iar în brațele mancei. S-a trezit în soare și în mireasmă de fînațuri cosite. Trăsura intra în sat la Vlădeni; apele Moldovei licăreau în prund; dincolo de Moldova, în fundul zării, se lămureau munții din pîclă.

La vîrsta aceea fragedă, abia doi ani trecuți, domnișoara Eugenița Costea nu cunoștea că e un mesager al unor întîmplări năprasnice. Cu atît mai puțin putea cunoaște și înțelege asta, cu cît bunicii arătau către ea numai zîmbet și dragoste. Obrazurile lor palide nu se încrîncenau de grijă și lacrimi decît cînd fetița

nu se afla în preajma lor. Fetița lui Laurențiu Costea găsi la bunici o ogradă tihnită, unde, sub privegherea Savastiței, își făcu cîțiva prietini : un cîne mare și flocos, legat în lanț, pe care îl chema Cotoșman ; un motan roș cu numele Miron, care nu era niciodată laolaltă cu cînele ; un cucoș cu creasta bătută, care cînta bătînd din aripi de cîte ori o vedea pe fetiță, și, după aceea, o privea cînd cu un ochi, cînd cu celălalt ochi. Era în colțul ogrăzii o poiată, unde se deprinsese să caute două ouă : acele două ouă Savastița i le fierbea la mîncarea de dimineață. Mai era o babă surdă, cu numele Manafa, slujitoarea bunicilor. Aceea i-a spus, într-o sară, o poveste c-un Făt-Frumos. In altă sară, i-a spus aceeași poveste. Pe urmă, altă dată, din nou i-a spus aceeași : alta nu știa.

— Spune alta, babă Manafă !

— Să-ți deie baba o plăcintă cu smîntînă ? Am ascuns de cucoana Smaranda o plăcintă cu smîntînă pentru mata.

— Nu. Să-mi spui altă poveste.

— Ce spui mata ? Dacă vrei s-aud, strigă tare, pentru că baba-i cam surdă.

— Altă poveste, babă Manafă, altă poveste ! striga Eugenița către urechea întoarsă a babei.

Baba zîmbea într-un dinte.

— A ! altă poveste ? Altă poveste nu-i și nici nu știu.

E curios că din această poveste de multe ori repetată, n-a mai rămas nimic mai tîrziu în amintirea domnișoarei Eugenița. Insă gustul pentru clătitele cu smîntînă s-a păstrat.

La sfîrșitul lui octomvrie a sosit la Vlădeni doamna Agripina Costea.

După cele dintâi îmbrățișări, doamna Costea a lepădat de pe sine hainele de călătorie, și-a potrivit în pripă obrazul și părul, a chemat pe Savastița să scoată afară copila, și s-a aruncat după aceea la sînul doamnei Smaranda Popa, îmbrățișînd-o strîns și plîngînd cu suspine.

Domnul Gheorghiță Popa aștepta mai la o parte în picioare, palid și mîhnit. Agripina s-a smuls de lîngă mama sa c-un gemăt de desnădejde și a venit să-și plece fruntea și pe umărul tatălui său, apoi, întrebuințînd necontenit batista pentru nas și pentru ochi, între care se stabilise comunicație de lacrimi și ape, a început a da toate lămuririle pe care le credea interesante în asemenea tristă împrejurare.

— Ați aflat și din gazete tot ce-a fost, îngînă ea, luînd loc pe un scăunaș, între părinții săi. Acesta e scaunul meu de fetiță, pe care stăteam eu, cînd am fost fericită. Acuma nu mai există pentru mine liniște și fericire. Toate, toate au ieșit rău. Nu înțeleg ce-a avut bietul Laurențiu, să se poarte așa cu mine, să mă lese într-asemenea încurcătură. Mai întâi, de ce-mi ascundea toate? Niciodată n-am știut nimic de afacerile lui. A avut leafă bună, a avut moșteniri; eu n-am știut nimic de felul cum le-a cheltuit și le-a plasat. N-are importanță că-mi dădea din cînd în cînd mie un cadou, cum se cuvine ca fiecare barbat să dea soției sale, dacă are pentru dînsa un sentiment de iubire; asta nu se pune în socoteală, deoarece nu e o sumă așa de importantă; însă a făcut lucrări la casa din strada Romînă, a schimbat, a adaos; a mobilat, a umplut etajerele de obiecte pe care el le socotea de preț: eu am văzut toate, fără ca să fiu pusă în curent cu nimic: cum și cît. Pe urmă a pus gir pe polițe ale străinilor. Eu nu înțeleg

să iscăleşti tu, să ia alţii banii, tu să nu te foloseşti cu nimica, şi la urmă să fii obligat să plăteşti tu. Asta nu m-ajunge pe mine mintea de ce-a făcut-o el. Ca să vie acuma băncile să mă sechestreze şi să-mi facă proces, şi să nu mai am linişte? Pe urmă, de ce i-au lipsit bani din caseta lui, unde nu trebuia niciodată să fie lipsă? Nici asta n-am ştiut-o. Să-mi spuie: uite, aşa şi aşa; am făcut cutare cheltuială; am făcut cutare greşală; am cutare lipsă. Să ne înţelegem ce-i de făcut: să stăm de vorbă, ca un barbat cu soţia lui. Iată cum am fost eu tratată, şi n-am ştiut nimica. Ş-acuma toate vin împotriva mea; toţi mă ameninţă; statul vrea să mă execute; încît am să rămîn saracă lipită pămîntului; chiar dacă ar fi să-mi mai rămîie ceva, trebuie să plătesc avocaţilor, să dau la apeluri, la recursuri. Cînd aud de timbre, mă apucă o groază! V-a spus şi dumneavoastră Savastiţa Cărăbuş de scrisoare?

— Nu ne-a spus nimic, se grăbi să răspundă doamna Smaranda Popa.

— Ba cred că v-a spus. Dacă v-a povestit toate cîte au fost în ziua aceea, — n-ar mai fi fost să ajung ziua aceea de nacaz şi de blăstăm!; dacă v-a povestit, apoi atunci v-a spus că, atuncea cînd s-a suit la deal cu birja, avînd cu sine puşca şi cînele...

— Vorbeşti de Laurenţiu? Vra să zică e adevărat, cum se spune, că s-a dus la vînat?

— Da. De cine altul? şi e adevărat că s-a dus la vînat. Avea împotriva lui telegrama revocării, lipsă în casă, acel inspector delegat îl amenințase cu procurorul; şi el se suie în birjă, ca să se ducă la vînat. Asta nu-i fapta unui om întreg.

— De ce nu l-ai oprit?

— Cum să-l opresc ? N-am ştiut nimica. Am vorbit puţin înainte de masă ; am stat la masă. După masă a avut nişte vizite. Poate din vizitele acelea să i se fi năzărit ceva. S-a îmbrăcat cu straiele de vînat : vă rog să-mi spuneţi cum a avut inimă şi răbdare să mai facă şi asta ; Farcaş Ungurul i-a adus o birjă ; s-a suit în birjă şi s-a dus. Să nu-mi uit cuvîntul. La capătul de la deal al uliţii, s-a coborît şi a pus la cutie o scrisoare. Asta s-a aflat în ceasul cel dintăi, în sara aceea, de la Savastiţa Cărăbuş. A confirmat şi birjarul, întocmai. Au întrebat poliţaii, a întrebat procurorul. Cătră cine putea fi adresată acea scrisoare ? Cine să ştie ? S-a crezut că e adresată acelui inspector delegat. S-a văzut că nu. Inspectorul a mărturisit că n-a primit nimica. Poate autorităţilor. Nici o autoritate n-a primit vreo scrisoare. Au aşteptat trei-patru zile : n-a venit nimic. Inspectorul a plecat la Bucureşti. De acolo a dat vestire că nici la minister nu s-a primit nimic. Zice c-au întrebat şi pe ministru : poate să se fi tînguit Costea de ceva ministrului, dîndu-i explicaţii ; nici ministrul n-a primit nimica. Atuncea s-a făcut cercetare la poştă de cătră un expert caligraf. Nu-i nici în depozitul poştei. Procurorul, văzînd că nu găseşte nimic, a părăsit cercetarea. Dar eu stau şi mă gîndesc că scrisoarea a fost trimeasă, prin urmare cineva trebuie s-o fi primit.

— Aşa este, confirmă cucoana Smaranda, pe gînduri. Cineva trebuie s-o fi primit ; însă cine ?

— Ba se poate să n-o fi primit nimeni, fu de părere domnul Gheorghiţă Popa. Eu am trimes în viaţa mea nişte scrisori care nici acuma n-au ajuns la adresă.

— Lasă, Gheorghiţă, se întoarse spre el cucoana Smaranda ; acelea erau nişte scrisori de felicitare

către fratele dumnitale ; şi fratele dumnitale a murit de mult. Era frate mai mare, avea situaţie bună, s-a prăpădit între străini şi putea să-ţi lese şi dumnitale ceva. Nu ţi-a lăsat nimica.

— Ce are a face una cu alta, cucoană Smarandă ?

— Are, căci acuma sîntem mai năcăjiţi decît oricînd şi o moştenire ne-ar fi prins bine.

— Ah ! nu vă încredeţi în moşteniri, îşi reluă tînguirea doamna Costea, suspinînd şi întrebuinţînd iar batista. Din trei sau patru moşteniri pe care le-a avut Laurenţiu, nu s-a ales nimica. Mult ai, mult cheltuieşti, şi după aceea rămîi cu deprinderea, de şi nu mai ai moşteniri. Să lăsăm asta şi să ne întoarcem la scrisoare. Vra să zică, dacă scrisoarea a fost trimeasă şi cineva trebuie s-o fi primit ; şi dacă nimene dintre cei ştiuţi, şi dintre cunoscuţi, şi din autorităţi, n-a primit acea scrisoare, atuncea scrisoarea aceea poate să fi fost trimeasă la o bancă.

— La o bancă ? se miră cucoana Smaranda.

— La o bancă, da, încuviinţă doamna Costea. Aşa spune moşu Iorgu Meşter şi aşa trebuie să fie.

— Văru-meu, doctorul Iorgu ?

— Da, la altcineva n-aveam la cine mă duce. Atîta rudă avem şi noi în Iaşi. Mi-a dat el mai multe sfaturi. Şi el a fost de părerea asta, că scrisoarea aceea a fost trimeasă la o bancă. Banca n-o dă pe faţă, pentru că, în scrisoare, s-ar fi cuprinzînd o dispoziţie privitoare la copilă. A pus pe numele Eugeniţei banii şi a dispus plata lor la o anumită dată, poate la majoratul ei. Acuma vedeţi dumneavoastră ce om ascuns a fost Laurenţiu ? Iată de ce a fost capabil !

Interveni Gheorghiţă Popa :

— Asta e o simplă presupunere.

— Ascultă-mă, tătuţă, un om ca el a fost capabil de asta. Ştii cît ţinea la fetiţă ? Nu exista pentru el, pe lume, altă comoară mai scumpă decît fetiţa, şi-i prezicea un viitor aşa şi pe dincolo.

— Asta e firesc ; Costea a fost un om care mie mi-a plăcut.

— Desigur, eu nu spun că nu era un om plăcut şi sentimental, s-a văzut asta de cînd a venit aici la dumneavoastră, în odaia asta, şi m-a cerut. Nu plîngea el, sărutînd mîna mamei ? şi spunea că viaţa fără mine îi e cu neputinţă ? E adevărat că a ţinut la mine şi mi-a dat dovadă ; asta însă nu l-a împiedicat să facă ce-a făcut. În ultimul moment, de mine n-a mai ţinut samă, însă de fata lui cred că şi-a adus aminte. Scrisoarea aceea e la o bancă şi, într-o bună zi, poate să iasă paralele, dacă cei de la bancă n-or tăinui toate.

— Ş-aici am să-ţi răspund, Agripină, că, dacă a avut ideea asta, apoi a ştiut ce face şi cum face.

— Ah ! tătuţă, ar fi bine să fie cum spui dumneata şi nu cum ştiu eu.

— Ştii ceva ?

— N-aş putea spune că ştiu ceva anume ; dar ştiind toate la un loc, îmi pot face idee numai de una. Gîndeşte-te, dragă mamă, că mi-a umplut garderobele cu rochii şi, cînd mi-a trebuit, n-am avut o haină de doliu. Unele le-am putut da la vopsit şi preface, dar cu altele nu mai era nimic de făcut. Cumpără pălărie neagră, cumpără mănuşi, cumpără atîtea ; a trebuit să-mi fac, deoarece sînt în rînd cu lumea ; cheltuielile s-au adunat, s-au tot adunat ; acuma s-au adaos şi procesele ; vă spun drept : nu ştiu cum am să ies din această încurcătură. Aş fi

bucuroasă să ies cu puțin; tare mă tem c-am să ies cu nimic!

Cucoana Smaranda întoarse spre fiica sa fața-i liniștită și severă:

— Ascultă, Agripină, întîmplarea asta a fost și pentru noi o mare lovitură. Eu ți-am spus de la început, de cînd a venit Laurențiu să te ceară, că ești prea tînără și ar trebui să mai aștepți, gîndindu-mă la o partidă mai bună, — acuma pot să-ți spun, — la o partidă potrivită nu atît cu zestrea ta, cît cu altele.

— Asta mi-a spus-o și moșu Iorgu Meșter.

— Ce ți-a spus?

— Mi-a spus că puteam să mai aștept. Și poate nici acuma nu-i vremea trecută pentru o femeie tînără.

— Așa este într-o privință; acela-i un bătrîn cuminte, care știe ce spune și a petrecut în viața lui patru neveste, punîndu-le pe toate în pămînt. Deci pentru o fată frumoasă ca tine, acuma pot să-ți spun că așteptam o partidă anumită. Ei, dar am avut cu cine vorbi? O fată, după ce trece de optsprezece ani, are pe dracu-ntr-însa. Ai plîns, te-ai zbătut și ai făcut cum ai poftit. La urma urmei, nu se vedea că faci rău; Costea a fost un om distins și totdeauna amabil, orice-ai spune tu. S-ar putea spune chiar că a fost un soț cum nu sînt mulți.

Agripina izbucni în plîns, alăturîndu-se iarăși de pieptul mamei sale.

— Draga mamei, o mîngîia cucoana Smaranda, adevărul e c-ai fost tu fără noroc. Alții fac mai mari greșeli și trăiesc, slavă Domnului! Așa că eu m-am împotrivit, avînd poate o presimțire. Dar m-am împotrivit mai cu samă din pricina nevoilor și greută-

ţilor noastre. S-ar fi cuvenit să-ţi dau altă zestre; n-am avut de unde; Costea a pretins să te ia cu cît ai pe tine. Te-a luat; dar acuma eşti iarăşi în situaţia dintăi. Dacă te afli într-asemenea încurcătură, să ştii că într-adevăr e greu; de la noi nu poţi nădăjdui mare lucru. Nenorocul tău porneşte de la noi, dar ce-ţi putem face, drăguţa mea? Amîndoi, şi eu şi tatăl tău, am muncit o viaţă întreagă, zi cu zi şi an cu an, cu dreptate şi cu cinste. Cu dreptate şi cu cinste, n-am putut aduna decît prea puţin, lipsindu-ne, eu şi tatăl tău, de multe plăceri. Află tu acuma că tatăl tău Gheorghiţă Popa n-a fost o dată la o petrecere cu lăutari şi cu chef, aşa cum obişnuiesc barbaţii.

— Am fost o singură dată... suspină Gheorghiţă Popa c-un zîmbet trist.

Doamna Smaranda Popa îl privi o clipă cu mirare, apoi îşi aminti de acel eveniment şi i se umplură ochii de lacrimi.

— Tatăl tău a fost o singură dată la asemenea petrecere, cînd ai născut tu copila. Aşa că noi am avut o mare nădejde încă înainte de a te mărita pe tine. Dacă ar fi trăit fratele tău doctorul, acuma poate am fi mai puţin înfricoşaţi. Cînd am primit de la el cea dintăi scrisoare iscălită «doctorul Tudor Popa», am îmbrăţişat şi am sărutat pe tatăl tău. De zece ani nu-l sărutasem şi nu-l îmbrăţişasem. Ştiu că el nu se plînge de asta, nici nu s-a plîns de asta vreodată, fiind un viclean care iscodeşte în alte părţi, oricît l-aş struni şi l-aş ţine; însă atuncea l-am îmbrăţişat şi l-am sărutat. Acuma scăpăm la altă viaţă... am zis eu. Fratele tău mai avea nevoie încă de o silinţă din partea noastră, ca să se ducă la Berlin, să se specializeze. Atuncea ne-am îndatorat pe o viaţă. Cu nădej-

dea şi cu siguranţa pe care o aveam, puteam să ne îndatorăm şi mai mult. Cînd l-am pierdut, mort în două săptămîni, acolo, de o pneumonie, s-au risipit toate şi am rămas mai saraci decît totdeauna. Ş-acuma, după ce primim pensia, răspundem întăi rata lunară a datoriilor contractate atunci. De aceea nădăjduiam eu altceva pentru tine. De aceea spun că tu n-ai avut noroc. Nouă ne-ajunge puţinul ce ne rămîne, pe tine, însă, drăguţa mea, nu te putem ajuta. Copila o putem ţine aici o vreme ; dar mai tîrziu, cînd vine timpul s-o purtăm la şcoli şi în lume, noi nu mai avem putere.

— Aşa este, consimţi Agripina. Să vedem, poate va fi ceva cu scrisoarea aceea.

— Draga mea, nu-ţi mai pune speranţă în asemenea închipuiri.

— Atunci ce să fac ? De ce m-a lăsat în felul acesta ? Toată lumea a fost cuprinsă de uimire pentru fapta lui. Parcă nici n-a fost lucru curat la mijloc. Cînd l-au ridicat de-acolo din mirişte, în căruţă, a holbat ochii, şi a făcut : Ha !, încît oamenii l-au lepădat jos şi au fugit speriaţi. Socot că din pricina asta mi s-a arătat şi mie o vreme, în toate nopţile. Se uita la mine cu nişte ochi cum nu pot să vă spun, şi parcă avea o părere de rău. Acuma, de vreo zece zile, nu mai vine. Poate s-a liniştit.

Cucoana Smaranda clătină din cap.

— Păreri. Nu face şi tu ca Savastiţa Cărăbuş. Şi ea zice că-l visează pe stăpînu-său, încît ştie cum a fost întîmplarea cu banii lipsă.

— Ştie ea cum a fost cu banii ?

— Nu ştie, dar îşi închipuie. Casa de bani, după părerea ei, e o casă ca toate casele ; cu pereţi, cu acoperiş, cu cerdac şi cu uşă, însă fără ferestre. Cînd

vrei să scoţi bani, deschizi uşa şi intri. Iei o găleată de bani şi ieşi. Închizi uşa şi te duci. Savastiţa Cărăbuş a visat că galbinii din casa aceea singuratică s-au deşteptat într-o noapte, fiind fermecaţi, au făcut picioare şi-au ieşit. Nu toţi galbinii, ci numai acei care erau dintr-o comoară. Au stat o vreme liniştiţi în casa de bani, însă, cînd le-a venit timpul, s-au dus.

Agripina rîse cu puţină convingere de prostia ţigăncuşei, apoi căzu un răstimp pe gînduri, căutînd să-şi reconstituie asemenea ciudată întîmplare.

— Cine ştie, reflectă ea, cum s-au întîmplat lucrurile ! Eu n-am crezut niciodată că Laurenţiu ar fi sustras banii din casă. El spunea că din neglijenţa lui, din pricină că nu-şi întocmise un carneţel. Ce are a face carneţelul cu banii ? Toţi spun că era un om onest ; deci banii nu i-a luat el. Dacă i-ar fi luat el, aş fi putut să-mi amanetez bijuteriile, şi să-i dau să acopere lipsa. Acuma le-am amanetat ca să dau bani avocaţilor şi să cumpăr chimbre.

— Vorbeşti de timbre, Agripină ?

— Da, mamă dragă. Discutînd cu moşu Iorgu Meşter, eu îi spun că trebuie să-mi asigur un venit şi să intru într-o slujbă. El rîde : care slujbă ? Tu n-ai nevoie de slujbă, zice moşu Iorgu doctorul. Ce-ţi trebuie slujbă ? Uită-te în oglindă : asta-i slujba ta. Ba eu zic că să intru să urmez doi ani cursurile de acolo ; şi după aceea pot să intru în serviciul spitalului şi să am un venit. — Uită-te în oglindă şi aşteaptă ocazia, se întoarce iar către mine, rîzînd, moşu Iorgu Meşter. Nu mi-i greu să înţeleg la ce face dumnealui aluzie. Dar frumuseţa pe care mi-ai dăruit-o dumneata, mamă dragă, în ziua de azi poate nu mai are căutare...

— Frumusețea are căutare pretutindeni și oricînd, îi observă cu blîndețe doamna învățătoare. Eu nu-ți cer, drăguța mea, decît să fii cuminte și înțeleaptă și să nu ne veștezești bătrînețele. Ai înțeles ?

— Cred că da. Nebunia de la optsprezece ani a trecut.

— A trecut aceea ; poate veni alta.

— Nu cred. Mi-ai reproșat mata de multe ori deficitul meu de inteligență, cum îi spuneai. Mi-ai dat în schimb bun-simț. În ziua de azi, asta poate să-mi servească mai bine. Să nu se supere tătuța : cred ca asta le lipsește barbaților.

— De ce să mă supăr ? se apără bătrînul învățător. Eu nu-ți pot dori decît binele, ca și greutățile noastre să nu fie sporite. Urmează îndemnul și pilda mamei tale și fii înțeleaptă.

— Vă încredințez, declară cu însuflețire și cu curaj Agripina, că n-am să fac nici o prostie.

— Foarte bine ; de și virtuțile nu răsplătesc și nu hrănesc totdeauna pe slujitorii lor, sînt mulțămit de cele ce spui.

Doamna Smaranda tresări, cu grijă :

— Gheorghiță ! domnule Popa ! ce vorbe spui dumneata acestei copile ?

— Ce-a spus, a spus bine, zîmbi tînăra văduvă.

Învățătoarea o privi pieziș. Plînsul doamnei Costea conteníse ; lacrimile i se uscaseră ; ținea strîns în mîna stîngă batista udă ; părea sigură de sine. Mama ei îi admira în tăcere, cu puțină gelozie, frumusețea, mai plină de strălucire în hainele cernite.

— Acuma ce ai de gînd să faci, drăguța mea ?

— Deocamdată fac așa cum am hotărît, se trezi cu încăpățînare Agripina, îmi urmez procesul, ca să apăr și să salvez tot ce voi putea ; în același timp

urmez la şcoala de care am vorbit. Moşu Iorgu Meşter mă protejează ; n-am nevoie de cine ştie ce studii. La examen, am să mă uit frumos la domnii doctori şi ei au să-mi dea notă.

— Aşa crezi tu ? e destul atîta ?

— Pot să le zîmbesc : toţi sînt bătrîni, ca şi moşu Iorgu. După aceea m-am mai gîndit că trebuie să strîng cheltuielile din toate părţile. Închiriez casa şi eu rămîn într-o odaie. Dăm drumul Savastiţei Cărăbuş, deoarece nu mai am nevoie de dînsa.

— Tu n-ai nevoie, are însă copila.

— Însă eu n-am de unde plăti.

— Crezi că noi avem ? N-avem nici noi. Totuşi copilei îi trebuie. Eu sînt singură în gospodăria asta mare, numai cu baba Manafa, şi nu pot fi în orice clipă cu Eugeniţa. De altfel copila e drăguţă şi cuminte. Poate ea va avea noroc mai mult decît tine. Am vorbit cu Savastiţa şi ea zice că nu-i trebuie nimic. Mai stă cu fetiţa o vreme, numai s-o hrănim şi s-o îmbrăcăm. Zice că i-i milă de copil orfan.

— N-am nevoie de mila ei.

— Nu e vorba de tine, e vorba de copilă, care o cere necontenit. Ai văzut cît e de drăguţă şi cum a crescut ?

— Cine ?

— Eugeniţa.

— Am văzut ; dar acuma, precum am spus, am alte gînduri şi alte nacazuri.

VIII

Mai tîrziu, după doisprezece ori treisprezece ani, tînăra eroină a prietinilor mei a început a-şi nota impresiile şi amintirile. Din acestea din urmă, cu totul sentimentale, se poate observa uşor că realităţile ei erau altele decît ale oamenilor de rînd. Bunicul şi bunicuţa se aplecau asupra ei în fiecare dimineaţă, întrebînd-o cu glasuri domoale despre lucruri nedesluşite; erau palizi ca nişte sfinţi şi cu coroană de lumină în jurul frunţilor. Gesturile lor erau moi şi încete: bunicul îi punea o mînă pe umăr şi o săruta în creştet; bunicuţa o cuprindea cu amîndouă braţele de după umeri şi o strîngea la sîn, făcîndu-se şi ea mititică, lîngă acea nepoţică vioaie şi drăgălaşă. Fetiţa avea ochi mari şi umezi: într-adevăr ochii tatălui ei. Bătrînii îşi făceau din cînd în cînd, în şoaptă, observaţia aceasta şi clătinau din cap. Nu le plăceau ochii aceia; i-ar fi vrut mai puţin aprigi. Savastiţei Cărăbuş însă îi plăceau şi-i săruta în ascuns, cînd nu erau bunicii de faţă. Îi săruta uşor, aşa ca să simtă zbaterea pleoapelor şi a genelor. Apoi o strîngea pe copilă cu patimă la sîn, şi o ducea într-un fund de grădină, subt un măr

bătrîn, prin frunzişul căruia se filtrau flori de lumină. Toate erau bune şi blînde în acea casă liniştită ; împrejur, satul se resfira cu căsuţe albe şi zgomote familiare la ore anumite. Mai cu samă după asfinţitul soarelui era frumos : cînd se împrăştia un fum uşor în toată valea, şi mugeau la porţi vitele ce se întorceau de la imaş şi lătrau cîni. La înserat, se auzea cîte-un glas chiuind şi strigînd de departe peste tihna satului. Această imagine a sfîrşitului zilelor de vară se prelungea ca într-un vis către dumbrăvile de lîngă apa Moldovei : într-acolo se mişcau oameni mici îmbrăcaţi alb, fulgerînd cu coasele ; grupuri de arbori, poieni, o ceaţă subţire către pădurile de pe culmi. Ceva misterios înfăşura toată acea parte depărtată a lumii : dincolo de munţi era sfîrşitul pămîntului.

— Spune-mi, dadacă, a întrebat într-un rînd Eugeniţa, sub măr ; aşa-i că dincolo, peste acele păduri înalte şi peste nouri, nu mai este nimica ?

— Ba mai este, puiule ; acolo nu-s nouri, acelea-s pîcle, pe munţi. Iar dincolo de munţi sînt alte văi cu sate, unde trăiesc alţi oameni, ca şi aici. Ş-apoi numai de-acolo, dacă umbli nouăzeci şi nouă de zile, fără popas, ajungi la Marea, ş-acolo e capătul lumii. Dar printr-acele locuri, vreme de nouăzeci şi nouă de zile, nu putem umbla noi ; acolo pot intra numai barbaţi vrednici, şi încă unii din ei îşi lasă acolo capetele.

— De ce, dadacă ?

— Apoi află mata mai întăi că, pe acele meleaguri, trăiesc nu ştiu cîte seminţii rele : trăiesc acolo, mai întăi şi mai întăi, căpcăunii.

— Ce-s aceia căpcăuni?

— Căpcăunii, duduie, sînt niște arătări de oameni nu înalți, dar spătoși, c-o gură mare cu dinți de greblă și numai c-un ochi în frunte. Rînduiala lor e să se hrănească cu carne de om pămîntean, cum aș fi eu, ori cum ai fi mata.

— Insă noi, dadacă, n-avem ce căuta acolo.

— Nu. Acolo se duc numai barbați vrednici, care bat război cu acei căpcăuni. Cîteodată biruiesc căpcăunii, îi pun în țiglă pe oamenii vrednici, îi prăjesc la pojar și-i mînîncă; iar cîteodată biruiesc oamenii vrednici, cu anume meșteșug: iau cu ei cîte o traistă cu sare amestecată cu piper; cînd ies la luptă, zvîrl piper cu sare în ochiul căpcăunilor; după ce i-au chiorît astfel, pe cînd aceia zbiară cumplit umblînd nebuni încolo și încoace, oamenii vrednici scot paloșele și le rătează capetele. Capetele acelea le zvîrl pe foc. Așteaptă pînă ce pocnesc ochii de dogoarea pojarului. Pocnesc acei ochi ca din pușcă. După asta acei barbați vrednici pot trece mai departe. Pe urmă se întîlnesc cu alte seminții rele.

— Și de ce umblă pe acolo oamenii, dacă sînt atîtea primejdii?

— Nu se știe, duduie. S-ar crede că umblă după comori, dar s-a dovedit că nu-i adevărat c-ar umbla după comori; comorile nu se găsesc în pustietățile semințiilor, ci stau ascunse în tainițile pămîntului în apropierea oamenilor. Ferice de cine știe să le găsească și să le descînte. Acei oameni vrednici se duc așa, prin lume, după isprăvi minunate, și mulți își răpun capetele pentru nebunia asta a lor. Mult ar fi mai bine să-și caute aici o nevastă cuminte și să dureze o gospodărie bună.

— Unde ? aici în sat la noi ?

— Aicea, se-nțelege. Dar s-ar putea și-n altă parte. La Iași.

— Unde-i acel Iași, dadacă ?

— He-hei, e departe, puiule. Trebuie să mergi pînă acolo și c-o căruță de foc, care se chiamă tren. De-acolo te-am adus eu pe mata, după ce s-a prăpădit tătuța matale.

Fetița tace și se gîndește. A aflat și înainte de povestea dadacei că tatăl ei nu mai este. S-a întîmplat cu el ceva — ce ? A plecat undeva. A murit, se zice ; dar asta nu-i aduce o lămurire deosebită.

— Ascultă, dadacă, zice fetița deodată atentă și însufletită ; să-mi spui unde-i dus tata. Eu îmi aduc aminte de el și-l văd cîteodată în vis : rîde la mine, însă e nedeslușit și nu-l cunosc. Cînd vine mama la noi, nu mai îndrăznesc s-o întreb. Am întrebat-o o dată și s-a uitat urît la mine ; a vrut să mă bată. Acum sînt fetiță mare ; am patru ani ; știu să număr pînă la o sută, am învățat Tatăl Nostru ; să nu crezi tu, dadacă Savastiță, că mă poți înșela pe mine cu poveștile pe care mi le spui ; știu eu că poveștile sînt mai mult minciuni ; mai ales de la bunicuța am aflat eu asta ; însă îmi place să mi le spui. Tu trebuie să știi ce te întreb.

— Da, puicuță.

— Atuncea spune-mi.

— Da, duduie, însă mata să nu sufli la nimeni ce-ai aflat, nici să greșești cumva, să mărturisești că ți-ar fi spus dadaca. Ai înțeles ?

— Am înțeles. N-am să spun la nimeni.

— Nu așa, trebuie să juri înaintea lui Dumnezeu, care ne vede și ne aude, că n-ai să spui nimic la nimeni. Trebuie să faci cruce și să juri.

— Fac cruce, dadacă. In numele Tatălui, al Fiului şi al sfîntului Duh, amin. Şi jur. Acuma spune.

— Dar n-ai să mărturiseşti la nimeni ? la nimeni ?

— Am jurat, şopti copila cu plăcere, înfiorată în acelaşi timp de frică.

— Atuncea, duduie dragă, află că tătuţa matale nu s-a dus în acele locuri unde trăiesc căpcăuni şi alte seminţii rele. A trăit în tîrg la Iaşi şi a fost un barbat frumos şi fudul. A avut mai multă semeţie decît noroc. Ş-au venit din pustii locuri asupra lui oamenii răi. A venit asupra lui ş-o femeie rea. Atîta l-au chinuit, pînă ce s-a hotărît să-şi puie capăt zilelor.

Fetiţa nu se putea desluşi bine din vorbirea plină de imagini a Savastiţei Cărăbuş. Totuşi simţea o catastrofă şi o dispariţie, în legătură cu acel chip iubit şi depărtat, pe jumătate umbrit de uitare. Lăsă lacrimile să-i curgă cu deliciu, ştiind că asta este soarta fetiţelor părăsite ; apoi deodată se întoarse spre Savastiţa, care lăcrima şi ea.

— Ascultă, dadacă Savastiţă, eu cred că femeia cea rea a fost mama.

Ţiganca o cuprinse de după umeri :

— Vai de mine, duduie, vai de mine ! să nu care cumva să spui vorba asta către cineva !

— N-am să spun la nimene, dadacă.

Erau unele zile lungi şi cenuşii de ploaie, cînd Eugeniţa stătea în odaie cu bătrînii. Savastiţa atunci lipsea ; era trimeasă la anumite treburi, în gospodărie. Intr-un rînd, copila şedea la fereastră şi privea cum curg rîuşoarele de apă în lungul geamurilor. Prin ceaţa care împresura acele rîuşoare de apă se vedea o lume îngustă, mărginită numai la gardul streşinit al gospodăriei bunicilor. Motanul păşea pe

lîngă cerdac, scuturîndu-şi din cînd în cînd de glod lăbuţele; apoi făcu o săritură şi trecu în cerdac, după aceea se căţără pe un stîlp şi intră în adăpostul streşinii. Cotoşman, în cuşca lui, privea cu dispreţ şi cu plictis curgerea ploii. Găinile erau strînse subt un şopron. Baba Manafa trecea la pivniţă plecată din şale, subt o glugă alcătuită dintr-un sac. În odaia cu lumină puţină, lîngă cealaltă fereastră, bunica împletea o şuşăniţă de lînă. În asemenea împrejurare bunica purta ochelari cu cercurele de fier. Cînd se uita la fetiţă, apleca fruntea şi privea peste ochelari. Bunicul se plimba cu mîinile în buzunări prin odaie; umbla cu paşi de pîslă, ca să nu tulbure pe cucoana Smaranda. Într-un tîrziu se opri şi luă a doua oară gazeta. El cetea fără ochelari.

— Aşa sînt unii barbaţi, observă zîmbind cucoana Smaranda. Au ochi buni pînă tîrziu, şi văd toate. Aş putea spune că văd şi pe dracu. Ar trebui să şi vorbească, nu numai să vadă. De văzut văd numai pentru ei, dar cînd vorbesc, poate asculta şi afla şi altă fiinţă, care a rămas singură în pustietatea asta.

— Ce vrei să-ţi mai spun, cucoană Smarandă? se întoarse cu mirare învăţătorul, dînd la o parte gazeta. Ce am avut de spus, ţi-am spus asară, cînd m-am întors. Mi-ai poruncit să mă duc numaidecît să văd ce mai este cu fata dumnitale. M-am dus şi-am văzut că lucrurile merg destul de bine; te-am informat cu preciziune, aş putea zice; cred că-i destul.

— Ţi-am poruncit eu? se miră doamna Smaranda Popa.

— Aşa spun eu; totdeauna orice dorinţă a dumnitale, cucoană Smarandă, a fost pentru mine o poruncă. Dacă pofteai să nu mă duc, nu mă duceam.

Dacă pofteai să te duci dumneata, te duceai, şi rămîneam eu în pustietate.

— Eşti viclean, Gheorghiţă. Crezi că-i destul cît mi-ai spus?

— Aşa cred eu. Dar sînt gata să dau orice amănunte pofteşti, numai întreabă-mă.

— Nu te teme, Gheorghiţă, zîmbi cu îngăduinţă învăţătoarea; n-am să te întreb ce-ai văzut la cinematograf.

— Ba dacă vrei, pot să-ţi spun. N-am văzut nimica, pentru că nu mai este cinematograf, de cînd cu războiul.

— Atuncea ai fost la teatru; ştiu eu ce se poate vedea acolo. Şi mai ales ştiu ce-ţi place să vezi.

Domnul Gheorghiţă Popa se aşează mai bine în fotoliu şi înlătură cu desăvîrşire gazeta. O lăsă chiar să cadă jos. După aceea o ridică, o împături şi o aşeză pe un colţ al mesei.

— Nici n-am să te întreb cu ce prietini te-ai întîlnit într-un anume restaurant.

— Ba, cucoană Smarandă, ştii foarte bine că eu, la Iaşi, nu mai am prietini. Aveam plăcere să văd acolo din cînd în cînd pe cineva, dar acuma plăcerea asta s-a isprăvit de ani de zile.

Acel «cineva» avea nume; însă bunica îi făcuse un semn din ochi spre fetiţă. Fetiţa observase semnul şi se întoarse spre ei; apoi îşi reluă atitudinea atentă, la geam.

Bătrînul clătină din cap, cu uimire; bunica oftă.

— Dacă Eugeniţa vrea să vadă lădiţa din pod a bunicuţei, eu pot să-i dau cheiţa.

Copila întoarse spre bătrîni profilu-i inteligent:

— Bine, bunicuţă Anda, dacă vrei mata să vă lăs singuri, eu mă duc. Ştiu unde-i cheiţa.

Cheița era într-o răcliță, subt icoane. Copila trecu de la icoane printre mîngîierile bătrînilor, închise cu grijă ușa în urma ei și tropăi semnificativ pe scara de lemn. La mijlocul scării se opri, hotărîtă să se întoarcă tiptil, s-asculte la ușă. Apoi se răzgîndi și pătrunse în locul tainic din pod, unde era o lădiță veche zugrăvită albastru, sub lumina unei ferestruici a acoperișului. Acolo se aflau amestecate portrete vechi, stampe și cărți ilustrate de demult, din tinerețea bunicuței Anda. Mai cu samă portretele o interesau pe copilă: domni în vîrstă, cucoane cu rochii ciudate, copii pieptănați cu grijă. Copiilor acestora pieptănați cu grijă Eugeniția le punea nume. Acuma-i desmormînta iar din întunericul lădiții, interpelîndu-i și discutînd cu ei, fără cuvinte. Mai petrecu o dată prin mînă stampele viu colorate, peisagii imaginare, cu lacuri, bărci, lumină de lună, după aceea se opri, ascultîndu-și micul ornic al inimii. Pe acoperișul de șindrilă ploaia își urma freamătul monoton.

In odaia de jos, bunica urma să ispitească pe călător:

— Nu-ți cer, Gheorghiță, să te spovedești. Asta s-o faci cînd te-i duce la părintele Atanasie, dacă vei crede de cuviință să te duci. Spune-mi și mie ce-ai văzut și ce-ai vorbit cu unii și cu alții; așa mi se pare că am făcut și eu călătoria. Lasă la o parte ceea ce crezi că trebuie să ascunzi. De treizeci de ani sînt deprinsă cu asta.

— Nu ți-am spus, cucoană Smarandă, că am văzut întăi și întăi pe Agripina?

— Știu, mi-ai spus; mi-ai adus și bucuria că a prăpădit aproape toate procesele și se poate socoti fericită dacă va rămîne cu casele. Mai are noroc că

execuţiile sînt suspendate din pricina războiului. Ce-i şi cu războiul acesta! Nu putea să mai întîrzie? Are nevoie biata omenire de aşa ceva?

— Este nevoie şi de război, cucoană Smarandă. Sînt interese mari, le ştii prea bine; le-am predicat de pe catedră vreme de treizeci de ani.

— Ştiu; ai văzut binefacerile lui la Iaşi.

— Am văzut spaimă, lipsă, spitale şi morţi. Pe asta se clădeşte ţara de mîne. Fără jertfă nu se face nimic.

— Îţi ascult vorbele şi ştiu că rămîn vorbe, Gheorghiţă. N-ai fost un om sîngeros şi n-ai dorit asta niciodată. Acuma văd că am intrat şi-n asta. Să ne rugăm lui Dumnezeu s-ajungem la un sfîrşit. Prorociţă nu sînt, dar pot afirma că asemenea calamităţi nu pot aduce bine. Văd că eşti de altă părere; ştiu că voi barbaţii sînteţi eroi neînduplecaţi; am cunoscut de la tine că vă clădiţi viaţa mai mult pe iluzii.

— La mine ai cunoscut asta? Mă vezi foarte uimit. Care au fost iluziile mele?

— Bine, bine, Gheorghiţă, fie cum spui dumneata; ştii că ţi-am dat totdeauna dreptate.

— Mi-ai dat totdeauna dreptate?

— Desigur. Aşa este cum spun eu. Totdeauna ţi-am dat dreptate. M-am supus şi ţi-am dat dreptate. Să lăsăm asta.

— Bine, să lăsăm.

— Să lăsăm asta, şi să-mi spui pe cine ai mai văzut acolo?

— Pe cine puteam să văd, cucoană Smarandă? Am văzut pe doctorul Iorgu.

— A, pe văru-meu. Observ că ai subiect de vorbă, numai cît îl ţii în rezervă. Ce spune doctorul Iorgu Meşter, vărul meu?

— Ce să spuie? Despre război, el spune că deocamdată toate merg destul de rău.

— Nu întreb de asta, Gheorghiță. Ce spune despre Agripina. Asta mă interesează.

— Despre Agripina spune că merge bine. A dat examenele ușor. Are întrebuințare în spitalul lui. Zice că e o fată serioasă și cuminte, care merită altă soartă. Însă ce să-ți spun, cucoană Smarandă? mie vărul acesta al dumnitale nu mi-a plăcut deloc. Acuma l-am văzut întâia oară. E un om mărunțel și cu capul mare. Rîde întruna. Spune două vorbe și rîde. Spune după aceea patru vorbe și iar rîde. Face o gură mare, încît i se văd toți dinții. Ha-ha! zice, — ha-ha-ha! mi se pare că sîntem puțintel neamuri... Nu-i așa, domnule, — ha-ha! — că sîntem neamuri?

— Da, domnule doctor, sîntem neamuri după nevastă-mea, cucoana Smaranda. Dumneavoastră sînteți veri.

— Așa este. Ha-ha! Ce face cucoana Smaranda? e tot așa de frumoasă?

— Desigur, domnule doctor, ca după vîrsta ei.

— Ha-ha! să-i transmiți felicitările mele. Ai auzit? Ha-ha-ha!

— Pentru ce, domnule doctor?

— Știe dumneaei pentru ce. I-am mai spus, cînd ne-am văzut. De două ori ne-am văzut, de cînd mă aflu în Iași. Ne-am văzut pe cînd venea să-și cerceteze fata la școală. Ha-ha! poți s-o felicitezi — de și nimic nu-i etern pe lume.

— Despre ce-i vorba, vă rog?

— Dumneata nu-i nevoie să știi. Felicitează-o și gata! Ha-ha! Atît și nimic mai mult. Ha-ha-ha!

Învățătorul se opri și se uită cu îndoială la doamna Smaranda Popa.

— Eu socot, zise el, că vărul acesta al dumnitale nu-i în toate mințile. Imprejurul lui, boală și mizerie. In tot Iașul, lipsă și grijă. Spaimele și durerile sînt partea țării noastre și asta se vede în fiece om și în fiece împrejurare. Dumnealui rîde și-ți trimete felicitări. Nici nu l-am luat în serios. Dacă nu mă întrebai anume, nu-ți spuneam. Era supărător și prin faptul că tot își arăta dinții pînă în fundul gurii. Pe urmă am aflat că-s falși.

— De la cine ai aflat?

— De la Agripina. Ridea și ea spunîndu-mi asta. Ce au oamenii la o vreme ca asta, de rîd? Cînd rîdea, — vorbesc de doctorul Iorgu Meșter — cînd rîdea, își scutura pletele. E ras pe obraz și zbîrcit, însă cu niște plete negre-corb. Am aflat tot de la Agripina că aceea-i o perucă. Un doctor așa de mare și om așa de puțin serios! A chemat-o pe Agripina, s-o văd. A apucat-o de bărbie și mi-a adus-o, ca și cum voia să mi-o facă plocon. A bătut-o încet pe umăr: Ha-ha! Fata asta merită altă soartă. — Ce vrea să spuie el cu asta?

— Vrea să spuie că fata merită altă soartă. Felicitarea de care vorbește e pentru Agripina.

— Cum pentru Agripina?

— Pentru Agripina. Pentru frumusețea ei. Cred că și dumneata ai ochi. Așa ceva nu se vede în fiecare zi și pe toate drumurile.

— Ascultă, cucoană Smarandă, dumneata ai fost totdeauna o femeie cuminte și înțeleaptă. Este o vorbă: frumusețea nu se taie pe talger. Frumusețea trece.

— Tocmai de asta; frumusețea trebuie să înflorească la vremea ei. Mi-a spus fata, cînd a fost aici, că doctorul întruna o îndeamnă să fie îndrăzneață, să treacă

înainte, să se arate. Dac-ar fi el tînăr, dacă n-ar avea dinți falși și perucă...

— Ha-ha ! ha-ha !

— Așa este, nu rîde ; dacă n-ar avea dinți falși și perucă, ar fi în stare să încerce dacă nu poate pune și a cincea nevastă în pămînt.

— Ha-ha !

— Într-adevăr, situația e destul de comică ; el nu vorbește însă pentru dînsul. Lumea-i plină de oameni bogați. Unul din drepturile oamenilor bogați e să-și asocieze o femeie frumoasă.

— O ducesă.

— Lasă asta și nu rîde în felul acesta. S-ar putea crede că nu ai nici o delicatețe. Să lăsăm trecutul. Să vorbim serios. Care alta, la urma urmei, poate fi răsplata noastră, o răsplată și dreaptă și morală, decît să vedem așa cum dorim pe acest copil al nostru ? să scăpăm și noi de griji ? să aibă un viitor și copilița asta așa de drăguță. Cît ai răbdat dumneata, de și am căutat să te fac cît se poate de fericit ; cît am suferit eu... Nu este și pentru noi un Dumnezeu ? n-avem și noi dreptul să răsuflăm ? Mai cu samă n-am eu dreptul să mă duc undeva să mă îngrijesc ? Știi foarte bine că sînt bolnavă de un reumatism vechi, că n-o duc bine cu inima și cu ficatul. În vara asta cred că am început a suferi și de rinichi. Mai am alte două boli asemene, despre care dumneavoastră barbații știți foarte puțin lucru. Ce pot face în starea în care ne aflăm ? Cînd te duci la Iași ca acuma — destul de rar, din an în an — îmi aduci unele doctorii. Mă mai meremetisesc puțin, dar după aceea încep iar arsurile, junghiurile, greutăți și nădușeli. Nu ți se pare dumnitale curios că nu sîntem în stare să mai ținem o slujnică ? Foarte greu, foarte

cu greu am răzbit pînă în această zi. Puțintel noroc să aibă fata, cum spune doctorul Iorgu...

— Asta spune el adică?

— Asta spune: puțintel noroc, și să fie cuminte. Ea ce spune? Întreb de Agripina.

— Ce să spuie? Se tînguiește că n-are. De la chiriași, scoate foarte puțin la o vreme ca asta. Războiul e motiv pentru unii să acapareze, pentru alții să nu plătească. Strînge și ea cît poate banul, a învățat de la mama ei și acest meșteșug. Și zîmbește. Zice că are nădejde. Doctorul acela care rîde întruna mi-o arată: O vezi cum trece? e în strai de soră de caritate; zîmbește și trece: e o adevărată regină. Mă uitam și eu la dînsul... Orice-ai spune, cucoană Smarandă, dar eu tot cred că nu-i în toate mințile vărul acela al dumnitale. S-a dus într-o altă oďaie, îl chemaseră niște interni. Mi-a mai îngînat ceva Agripina de procesul ei. Iaca vine un ungur bătrîn, grădinarul pe care-l avuseseră ei.

— Vă sărut mîna, cucoană.

— Ce este, moș Ghiula? Parcă erai într-un lagăr de concentrare. Te-ai întors?

— Sărut mîna, cucoană. Am fost într-un lagăr de concentrare, precum se cuvine. Acolo, în acel lagăr, nu departe de Prut, au mai fost șaizeci ca mine. După ce au murit toți de tifos și am rămas numai eu, mi-au dat drumul, nemaiavînd ce face cu mine. Au murit și concentrați, au murit și soldați, și ofițer. Eu, fiind un bătrîn fără nici o valoare, am rămas și am venit să vă rog să mă primiți iarăși în slujbă.

Atunci am văzut-o pe Agripina stînd, cugetînd și cumpănind. N-are de unde; e văduvă năcăjită; nu poate să-l ieie; să se ducă cu Dumnezeu! Spun drept că eu, barbat, n-aș fi avut curajul să tai așa. Bătrî-

nul lăcrăma. S-a închinat; a zis: sărut mîna, cucoană! și s-a dus

Învățătorul se opri:

— După ce ți-am spus și asta, cucoană Smarandă, cred că-i destul.

Toc-toc-toc!

Toc-toc-toc!

Dă fetița semnal din pod, bătînd cu piciorul în bagdadie. Vrea să se coboare; să vie iar în odaie la bunici.

— Nu pot să spun că-i destul, Gheorghiță, răspunde cucoana Smaranda soțului său; avem să mai stăm noi de vorbă, desară; noaptea a început a crește, avem cînd vorbi, avem cînd dormi. Mai am eu a te întreba multe și mărunte; ești deprins dumneata și cunoști că mă pricep să descos toate. Acuma trebuie să lăsăm pe copilă să intre. După aceea fă bine dumneata și vezi ce ispravă a făcut omul acela, Haralambie Gît-Gros, pe care l-am pus să taie lemne. Și n-ar fi rău să te abați pe la dugheană, pentru o leacă de sare care ne lipsește, pentru o litră de undelemn și niște petrol. S-a duce după aceea Savastița să le aducă. Dacă vezi pe Nastasă Cumpănă, întreabă-l de brînză: cînd' ne-o trimete? Nu știu ce este: cum mă întorc, parale la lucrători; cum mă sucesc, parale la dugheană. Mă întreb cîteodată cînd avem să avem o liniște dinspre partea asta, și tot eu răspund că, dacă nu se întîmplă o minune, liniștea ceea nu poate fi alta decît unde-i liniștea tuturor, la sfîrșitul sfîrșitului. Uite cheile: scoate dumneata, Gheorghiță, paralele din saltar: ia douăzeci și trei de lei. M-aș ridica eu, dar parc-am înțepenit. Dă-mi și doctoria ceea de la Iași, pe care mi-ai adus-o asară. Să nu întîrzii.

Tic-tic-tic.

Fetița cere intrare, sunînd cu unghiuța în lemnul ușii.

— Care-i acolo? o întreabă gros bunicul.

— Om bun! răspunde fetița.

— Dacă ești om bun, intră.

Fetița intră. Înainte de a ieși din odaie, bătrînul o sărută în creștet, ca de obicei; apoi se închină spre învățătoare:

— La bună vedere, cucoană Smarandă!

Vine și Eugenița la bunica ei.

— Sărut mîna, bunicuță Andă.

Bunicuța o sărută pe obrăjori.

— De ce ți-s fierbinți obrajii?

— Am venit repede pe scară, bunicuță Andă. După ce am închis lădița și m-am întors cu spatele, mi-a fost dintrodată frică; și am venit de-a dura la vale.

— Cum se poate una ca asta?

— Nu te teme, bunicuță Andă, nu m-am lovit; m-am lăsat eu să lunec... Am văzut pe băieții cei cu părul lins din fotografie. Unul are nasul strîmb: pe acela trebuie să-l fi chemat Costăchiță.

— De unde-ți vine ție în minte asta?

— Nu-mi vine în minte; mă uit și văd că așa este; pe acel băiet cu părul lins și cu nasul strîmb nu-l poate chema decît Costăchiță.

— Hm! ciudat! suspină bunica. Într-adevăr, așa l-a chemat. Acela a fost fratele mai mare al bunicului. Celalt, care nu are nasul strîmb, e bunicul. Îl chiamă Gheorghiță.

— Poate te înșeli, bunicuță Andă; acela e alt Gheorghiță și bunicul e altul. Acela era un obraznic și-un încăpățînat. Bunicul e cuminte și ne-ascultă, orice i-am porunci.

— Intr-adevăr, poate e altul, zîmbește bunica. Și ce-ai mai aflat acolo, în sipetul din pod ?

Copila se gîndi un timp ; veni pînă la fereastră și deschise în aburul geamului un ochi. Privi pe acolo și rămase gravă.

— Am văzut o pustie, vorbi ea încet. Pe-acolo umbli zile nouăzeci și nouă și nopți nouăzeci și nouă. După ce ai trecut de căpcăuni ajungi la oamenii c-un picior ; pe urmă la uriași ; după aceea la fîntîna balaurului. Acolo iese, în fiecare zi, la amiază, un balaur și strigă că poftește trup de fecioară.

Bunica lăsă împletitura și-și pocni palmele cu mirare :

— Fetiță dragă, cine-ți vîră ție în cap asemenea prostii ?

— Acestea nu-s prostii, bunicuță Andă ; le-am văzut în tabloul matale din lădiță.

— Ai văzut tu asta ? este așa ceva acolo ?

— Nu acolo în tablou, bunicuță, ci dincolo. Mă gîndesc că poate să fie dincolo și tata. După ce a intrat cineva în acel loc, greu se mai poate întoarce la lume. Nu-i așa ?

Învățătoarei i se muiară privirile în lacrimi. Trase lîngă sine pe fetiță și-i ținu îndelung căpșorul lîngă tîmpla sa căruntă.

— Drăguța bunicăi drăguță, de-acolo nu se mai întoarce nimeni.

— Asta se chiamă cînd moare cineva ?

— Da, drăguță, acuma ești mare și trebuie să știi că tatăl tău nu se va mai întoarce.

— S-aude că a avut o moarte năprasnică, bunicuță?

— Asta ți-a spus-o Savastița ? întrebă cu blîndețe învățătoarea.

Copila întoarse ochii și bănui ghiață în privirea bunicuței Anda.

— Mi-a spus mama, răspunse ea c-un glas firesc și moale ca al bunicuței.

— Da ? a putut să-ți spuie mama asemenea lucru ?

— Dacă-ți spun, bunicuță Anda...

— Bine, avem să vedem noi și avem să cercetăm.

— Zău, bunicuță !

— Știi să și te juri ? Și asta tot mama te-a învățat ? Mi se pare că am să împuținez cu desăvîrșire cărările Savastiței Cărăbuș în casa mea. Ce-ai înțeles tu din vorba aceea proastă ? Într-adevăr tatăl tău și-a pierdut viața într-o împrejurare nenorocită. Tu deprinde-te să uiți și să nu vorbești de asta.

— Da, bunicuță Anda, așa am să fac, și să știi că dadaca nu-i vinovată.

Într-o zi de primăvară, dadaca și fetița ieșeau către o gîrlă a Moldovei, printre căsuțe albe și printr-un soare puternic. S-auzea în livezi cîntînd cucul.

Aproape de orînda Dreptarului, domnul primar Neculai Cumpănă opri pe Savastița în drum.

— Tu ești Savastița lui Cărăbuș fierarul ? întrebă el.

Dadaca zîmbi clătinîndu-și capul frumos pieptănat și se ploconi în fața domnului primar.

— După cît știu eu, urmă domnul Neculai Cumpănă, te-ai fost dus la Iași în serviciu ?

— Da, domnule primar. După *aceea* m-am întors.

— După aceea ?

Savastița își holba în felurite chipuri ochii ei frumoși către domnul primar, ca să-l facă să înțeleagă.

— A, da, confirmă domnul Cumpănă, te-ai întors după aceea, însă pînă acuma eu nu te-am văzut. Ai fost aici, în sat ?

— Am fost. Dacă porunciți, pot să vin să spun toate.

— Bine, bine, ar fi fost interesant să se știe, urmă primarele, căci se spun multe și felurite.

Atunci bägă de samă domnul Cumpănă că fetița asculta cu cea mai mare luare-aminte. Îi zîmbi și o salută ca pe o domnișoară.

— Mata ești duduia Eugenia ?

— Da.

— Iar eu sînt domnul primar Neculai Cumpănă. Eu, duduie Eugenia, te-am cunoscut pe mata chiar din ziua întăia cînd ai sosit pe lume. N-am știut că ești de atîta vreme musafirul nostru aici în sat ; d'acă știam, veneam să-ți fac o vizită.

— Domnule primar, răspunse fetița cu isteție și cochet, pînă acuma am fost mititică și nu mă băga în samă nimene.

— Cu toate acestea tot aș fi aflat, duduie, dar am lipsit eu din Vlădeni. Am făcut campania, dădu el lămurire Savastiței, care se prefăcu a înțelege, răspunzînd la cuvîntul «campanie» cu zîmbetul cel mai plăcut. Au fost vremuri grele, urmă primarele. Am slăbit cu douăzeci și două de kilograme. Dar dac-a da Dumnezeu, poate tot n-am să mă prăpădesc pînă la ziua aceea cuvenită.

— Mata ai cunoscut pe tata ? întrebă Eugenița.

— L-am cunoscut, în alte împrejurări.

Domnul Neculai Cumpănă oftă. Straiele îi atîrnau pe el, și mustața îi era pleoștită.

— Acuma ai ieșit cu domnișoara la plimbare ?

Asta se vedea ; Savastița nu crezu de cuviință să răspundă. Domnul Neculai Cumpănă păru deodată mai întristat, urmîndu-și un gînd al lui și privind pe deasupra pălăriei de paie a copilei, ca și cum acea

domnișoară, pe care cu o clipă mai înainte o remarcase, nici n-ar mai fi existat.

— La revedere, zise el, descoperindu-se și salutînd. De cîți ani ești mata, duduie Eugenie?

— De cinci.

— Așa este, de cinci ani. De atunci mi se pare că au trecut cu mult mai mulți ani. Deci, dacă mata ești de cinci ani acuma, cred că tot avem s-ajungem amîndoi la anul 1929.

«Mi se pare că domnul primar nu-i în toate mințile, își făcu deodată socoteală, cu oarecare frică, Savastița Cărăbuș. Dac-a fost la război, cum s-aude, apoi numai că de-acolo s-a întors cu lipsă.»

Strînse mîna copilei și o îndemnă să vie repede după dînsa. Neculai Cumpănă rămase în urmă, făcîndu-și socoteală.

— Așa este: la 1929, mormăi el.

Savastița avea și o grabă a ei; deci nu putea întîrzia mult. Cucoana Smaranda îi făcuse cunoscut că numai pînă la sfîrșitul acelei luni o mai poate ține. A venit așa răspuns de la «duduca Agripina», de la Iași, că atunci cînd dumneaei a veni la Vlădeni, să n-o mai găsească pe Savastița. S-ar fi aflat de unele vorbe nepotrivite și necugetate care s-ar fi spus domnișoarei Eugenița. Savastița ar fi putut să se jure pe ce avea ea mai scump, pe mormîntul și pe sufletul mamei ei, pe viitorul ei, pe viața ei, că niciodată și în nici o împrejurare n-a suflat duduiei un cuvînt despre chestia aceea, însă băgase de samă în ochii doamnei Smaranda Popa o hotărîre neînduplecată.

La urma urmei, nici n-avea atîta nevoie să se jure. Dumnezeu e sus și el știe să cîntărească adevărul și faptele oamenilor. Știe Cel-de-sus cît de dragă i-a fost copila. La judecata cea din urmă, toate se vor

vedea aeve, și cele de-atunci, și cele de-acuma. Pe lîngă asta, i-a venit ș-o scrisoare de la Iași, pe care întrucîtva i-a deslegat-o Haralambie Gît-Gros. Acuma, ieșind cam pe fugă și cam fără știrea cucoanei Smaranda în plimbare, trebuie să se abată pe la părintele Atanasie. Preotul cel bătrîn are să cetească scrisoarea întocmai și are să-i dea și un sfat bun, dacă va fi nevoie.

— Haide, domnișoară Eugeniță, pe hudița asta, la dreapta, hotărî ea, ca să ne piardă urma domnul Neculai Cumpănă. Cu asemenea oameni săltați, ca acesta ce vine din război, numai degeaba ne prăpădim vorbele și vremea.

— Ba mai stai puțin, o opri domnișoara ; ție ți-a cîntat un cuc, ș-am așteptat eu. Acuma s-aștepți tu, să auzim și pe al meu.

Se oprîră subt o salcie înaltă, într-un loc mai singuratic, de unde, după o cotitură, se zărea casa preotului celui bătrîn. In liniștea care învăluia tihna aceea a ceasului al patrulea al dimineții, zvoneau pe sus albine, venind de la prisaca popei spre zăvoiul Moldovei și întorcîndu-se de la zăvoi către prisacă. Un fluture roș juca în jurul ramurilor pletoase ale răchitei, apoi se auzi un cîntec întreit de cuc : cu-cu-cuc ! cu-cu-cuc !

— Vine ! zise domnișoara Eugeniță, cu inima bătînd.

Intr-adevăr, cucul venea din livezi, cîntînd. Eugeniță îl văzu în lumină, lunecînd ca un erete cenușiu, apoi, după un scurt răstimp, cîntecul lui sună ca un flaut drept deasupra, în spicul copacului. Acuma viersul sună lin și moale de două ori : cu-cu ! cu-cu ! In clipa următoare, paserea întoarse în jos un ochi

de topaz trandafiriu, fulgerat de soare, și-și reluă brusc zborul, răsfirîndu-și în evantaliu coada.

Domnișoara Eugenița se minuna, neînțelegînd toate, și zise către țigancă :

— Ce-i asta ?

— Cînd se oprește cucu deasupra ta și cîntă cu așa plăcere, a răspuns Savastița Cărăbuș, însamnă că toate au să fie bune și frumoase, cum se și cuvine unei copile ca mata.

— Dar ție cum ți-a spus, dadacă Savastiță ?

— Mie mi-a spus gînd împlinit și izbîndă, dragă domnișoară, după cum are să se vadă și din scrisoare.

— Dacă e adevărată acea scrisoare, dadacă Savastiță, și dacă e adevărat și ce-ți spune ție cucul, apoi atunci îmi pare rău că ne despărțim.

— Lasă, duduie, că nu rămîi singură ; ș-a da Dumnezeu să ne mai vedem. În cîțiva ani ești domnișoară mare și au să te împresoare dragostele. Și are să te ceară un domnișor frumos și nobil. Și atuncea ai să-mi trimeți un răspuns și ai să mă chemi la mata. Căci eu ți-am dat țiță, duduie dragă, — ți-am fost ca și o mamă. Ș-au mai fost și altele, pe care nu-i nevoie să le mai spun, încît mi-ai fost și mai dragă, dacă se poate spune asta. Căci eu știu că ori ți-i drag, ori nu ți-i drag cineva ! S-a întîmplat acuma că ochii mei nu mai plac nici cucoanei celei bătrîne, nici duducăi celei tinere. Nu-i nimica, să fii mata sănătoasă, s-ajungi zilele pe care le doresc eu și să-ți aduci aminte de Savastița Cărăbuș.

Țigăncușa își smîrcîia nasul și-și șterse ochii cu o fustă ușoară de dedesubt, apoi își potrivi falduri fustei crețe de lînă roșie, pe care o avea pe deasupra, și-și aduse pe frunte casînca de mătasă nohotie, căzută pe umeri. Căută în sîn scrisoarea și grăbi cu

tovarășa ei cea mititică spre casa părintelui Atanasie Bogrea.

Părintele ieșise la soare și își pusese obrăzarul, ca să intre în prisacă. Observînd că-i vin musafiri, își scoase masca și așteptă să vadă ce este. Dădu fetiței și țigăncușei mîna să i-o sărute și-și potrivi mai bine ochelarii încleiați cu ceară roșie.

— Asta-i nepoata lui Gheorghiță Popa, pe care am botezat-o eu? Ce mai faci mata, finuță? Ai crescut mare. Apoi atîta treabă ai deocamdată. Dacă m-aștepți puțintel, îți aduc un făguraș de miere. După cît știu eu, ai nevoie de o leacă de dulceață.

Dadaca oftă, gata să-și șteargă iar ochii. Părintele se pipăi la briu, să vadă dacă are la el custura. Era îmbrăcat cu straie albe țărănești și c-un mintean roșcat. Barba-i albă nu cunoscuse niciodată foarfec, după moda cea din veac, și acuma i se învăluia în fuioare neegale. Părul cărunt îl avea împletit într-o coadă care-i atîrna pe spate. Eugenița privea cu interes toate aceste lucruri, pe care le descoperea întăia oară, de și mai văzuse pe preot. I se părea ciudat acel obraz roș, aproape în coloarea racului fiert.

— Află tu, fetiță, zise preotul, pe cînd se pregătea potrivindu-și masca din nou, că preoteasa mea Catinca, care te-a ținut în brațe cînd ai primit sfîntul botez, ne-a lăsat sănătate și s-a dus, într-o marți din săptămîna luminată, acum un an. I-a venit veste că s-a prăpădit feciorul în rezbel. Unul am avut și am rămas fără el. Ce să facem? împotriva lui Dumnezeu nu ne putem pune. După acea veste dumneaei n-a mai vîrît în gură decît nafură. A zis: of! ș-a mai durat o săptămînă. Așa că ai rămas și fără nînașă. Într-o bună zi am să mă duc și eu; dar să știi, dragă finuță

și dragă fetiță, că Domnul Dumnezeu are grijă și de-o gîză.

Domnișoara Eugenița simți delicatețea acelor cuvinte, însă era nedumerită că abia acuma înțelegea unele legături și cuvinte care-i fuseseră întunecate în cealaltă parte a vieții. Deci primăvara care creștea și înflorea în juru-i o lumina cu ceva sfînt și nou.

Simți în ea o evlavie, așteptînd pe un scăunaș în cerdac să-i aducă părintele Atanasie miere caldă.

După aceea bătrînul a cetit scrisoarea Savastiței, în cuprinsul următor:

«Savastiță Cărăbuș! am auzit că ai să rămîi fără serviciu și tatăl tău nu te mai primește acasă, luîndu-și altă muiere; și eu, precum știi, nu mai sînt grădinar acolo, și am avut de suferit destule; dar acuma am făcut o grădină de trandafiri tovărășie și este nevoie de o fată care să vîndă trandafiri și să aibă milă și de Ghiula Farcaș; n-are cine-l coase, nice cine-l spăla. Compliment și respect la domnișoara cea micuță, care acuma trebuie să fie mare. Să știi că la țînțirim nu se mai duce nimeni, numai Farcaș se duce o dată la două săptămîni, duminică după amiază, și aranjează florile. Scris de mine Filaret Frunză, cîntăreț la Vovidenie, prietinul lui Ghiula Farcaș la grădină.»

IX

La mijlocul lui iunie, în același an 1918, sosi la Vlădeni o scrisoare în care Agripina își anunța sosirea pentru foarte puțină vreme. Era prea ocupată, spunea ea, totuși va veni «pentru două-trei zile».

Cucoana Smaranda făcu o observație la primirea acestei scrisori:

— Agripina a început să nu se mai servească de cărți poștale pentru corespondența ei.

Privi în zarea ferestrei filigranul hîrtiei, după aceea se lăsă iarăși în fotoliu, gînditoare.

— Ce deduci din asta? întrebă domnul Gheorghiță Popa.

— Deocamdată nu deduc nimic; fac o constatare numai. De vreme ce vine Agripina aici, însemnează că am să aflu.

— Probabil că ai să afli un secret, ca totdeauna, cucoană Smarandă.

— Dacă va fi să nu rămîie secret, Gheorghiță, ai să afli și dumneata.

— Asta știam, mormăi învățătorul; secretul e o regiune a vieții locuită numai de femei.

— Locuită de mame cu fetele lor, rectifică învățătoarea. Ai ceva de spus?

— N-am de spus nimica, protestă Gheorghiță Popa; dimpotrivă, sînt cel mai mulțămit om din lume, ca totdeauna.

Învățătoarea îl privi lung:

— De ce vorbești așa, Gheorghiță?

— Vorbesc și eu ca un om care nu mă pricep despre un lucru pe care nu-l știu.

— Ba în curînd ai să-l știi, Gheorghiță, și cred că n-ai să ai a reproșa nimănui nimic. După năcazurile ei, îți închipui că o femeie ca Agripina nu-i dispusă deloc să facă prostii; doar nu-i o fetiță oarecare de rînd. Hîrtia asta de scrisoare e un cadou de la cineva.

Învățătorul văzu pe Eugenița venind prin soare, cu motanul după ea, către cerdacul unde avea loc această convorbire, și nu mai dădu nici o replică. Tuși semnificativ, ca să atragă cucoanei Smaranda atenția.

— La urma urmei ar fi și vremea, mormăi el în surdină, întorcîndu-se către gazetă; fetița crește și are nevoie de școală și de multe altele.

— Nu-i așa? aprobă învățătoarea, întorcînd spre el, peste ochelari, o pereche de ochi mai mari decît de obicei.

Agripina sosi c-o înfățișare de grabă. Cum coborî din trăsură, sărută întăi pe fetiță de multe ori pe amîndoi obrajii. Copila îi răspunse cu oarecare rezervă.

— Ți-am adus o păpușă, îi zise ea după aceea, rîzînd. Uită-te cît e de mare; du-te și te joacă cu dînsa.

Îi puse în brațe o miniatură de copiliță moartă îmbrăcată în albastru. Eugenița o lăsă să atîrne ținînd-o numai de o mînă. Agripina strînse cu entu-

ziasm la piept pe mama ei, schimbînd o mulțime de sărutări cînd pe dreapta cînd pe stînga obrazului. Îmbrățișarea cu tatăl său fu ceva mai demnă. Pășind în cerdac, tînăra femeie, intactă ca un juvaer în silueta și-n frumusețea ei, își lepădă mantila de drum și rămase într-o rochie simplă, strînsă bine pe dînsa. Părăsise doliul. Pe haina-i cenușie n-avea decît un singur punct negru: o agrafă de jad la guleraș.

— Hah! răsuflă ea cu plăcere, aruncînd la o parte grijă, năcazuri și dureri, odată cu mantila.

În cîteva minute mama și fata se instalară în fundul divanului, alături, rezemate cu spatele de perina de perete, și începură a vorbi în șopot.

Bătrînul rămăsese în cerdac. Eugenița își abandonă păpușa într-un colț umbrit și păși cu luare-aminte dincolo de prag. Îndată glasul mamei ei o respinse:

— Lasă-ne acuma; du-te la păpușă; avem de vorbit.

Fetița ezita. Glasul Agripinei se îmblînzi.

— Du-te și o întreabă cum o chiamă; mi se pare că-i zice Lizuca; dezbrac-o ș-o culcă: trebuie să fie obosită de drum; dacă nu vrea să doarmă, cîntă-i un cîntec, ori dă-i vreo două la spate.

Bunicuța Anda rîdea într-un chip neobișnuit, cum n-o văzuse rîzînd altă dată: Eugenița se retrase, făcînd botișor și ducîndu-se mînioasă la păpușă. N-avea gust să cînte; alese deci, față de Lizuca, metoda a doua. Apoi lepădă jucăria, aducîndu-și aminte că e domnișoară și că nu se mai cuvine să se joace cu asemenea înșelări.

Bunicul o spiona de după gazetă, amuzat. Trăgea în același timp și cu urechea către ușa deschisă, dar din odaie nu răzbea decît un murmur confuz.

După ce au mai ieșit în cerdac să privească soarele și să se încredințeze, după pîclele munților, că vremea are să rămîie frumoasă, bunica și Agripina și-au căutat alt colț de sfat și n-au mai contenit vorba pînă în desară.

A doua zi, îndată după gustarea de dimineață, domnișoara Eugenița văzu cu mirare că se oprește altă trăsură dinaintea porților. Coborî din acea trăsură un musafir străin la bunici.

Acel musafir străin dădu o poruncă vizitiului, făcîndu-i semn cu mănușa.

— Du-te și trage la han.

— Am înțeles, cucoane, a răspuns vizitiul, scoțîndu-și pălăria.

Din cerdac, răsună glasul cucoanei Smaranda:

— Poftim, poftim!

Deci musafirul era al bunicilor; nu se înșelase intrînd pe poartă.

Eugenița se răsucise către glasul bunicuței, rămînînd așa, în același cerc al nedumeririi și mirării. Bunica era îmbrăcată într-o rochie neagră de matasă. Agripina ieșise în prag la glasul bunicei.

— Ce surpriză plăcută! zisese doamna Costea.

Musafirul era un om nalt, blond, îmbrăcat într-un costum complect cenușiu de o corectitudine englezească. Avea pardesiu, baston și umbrelă în mîna dreaptă, o geantă mică în mîna stîngă. În mîna cu umbrela și cu bastonul, o cutie. În mîna cu geanta, un buchet de trandafiri. Foarte sprinten în mișcări, păși pînă la cerdac și depuse totul, scoțîndu-și pălăria tare și salutînd.

— Dacă numele meu nu se cunoaște încă, zise el c-o înfățișare deschisă și prietinească, adresîndu-se bătrînului, atuncea am onoarea să mă recomand:

Mihai Columbaru. Mi se pare că am aici ceva pentru o mică domnișoară, adause el îndată, prezentînd fetiței cutia de bomboane. Și dacă îmi permite doamna Costea, îi depun la picioare omagiile mele.

Întinse doamnei Costea buchetul de trandafiri.

Eugenița privea fix toată scena și înfățișarea de sărbătoare pe care o avea cerdacul căsuței bătrînești.

— Nu mulțămești domnului Columbaru ? o întrebă zîmbind maică-sa.

Fetița tăcu.

— Dă domnului Columbaru mîna și spune-i «mersi».

Fetița lăsă să i se ia mîna, păstrînd o atitudine țapănă și nu scoase nici un cuvînt.

— E cam sălbatică, zise doamna Costea. Poftim în casă, domnule Columbaru.

Doamna Costea avea o voce sigură și melodioasă ș-o față foarte tînără, cu frunte lucie, pe care jucau șuvițe fine de păr castaniu.

Cucoana Smaranda făcu loc musafirului. Învățătorul surîdea eliberînd o formulă amicală.

— Agripina ne-a vorbit de dumneavoastră.

Musafirul era un om cu deosebire simpatic, mișcîndu-se ușor, îndreptîndu-și amabilitățile spre cucoana Smaranda. Era domnul Micu Columbaru mai subțiat, mai fin și mai elegant. Părea întinerit. Părea mai ales un biruitor al vieții. Îndată, odaia în care intră păru mai plină.

Rămasă singură în cerdac, domnișoara Eugenița strînse sub braț cutia și trecu către scara de dindos. Din ușa bucătăriei, baba Manafa însă privea, cu mîna la gură, înțelegînd și aprobînd în totul ceea ce numea ea nedeslușit, în sine, «planurile boierilor».

— Unde te duci mata, duduie ? întrebă ea pe fetiță.

— Mă duc să dau mîncare la gîște, babă Manafă.

— Bine, puișorule, răspunse baba Manafa, fără să audă despre ce-i vorba.

Fetița căută gîștele la balta de lîngă fîntînă, deschise cutia, le-o puse dinainte și se retrase. Înapoindu-se la cerdac, privi pe sub sprîncene cu neprietinie, într-o anumită direcție, și se hotărî să treacă mai departe, în livadă.

— Ce-ai făcut mata cu cutia aceea ? întrebă baba Manafa.

Fata îi făcu un semn teribil de expresiv, astupîndu-și gurița cu amîndouă palmele, cerîndu-i deci cu tărie o tăcere complice. Negăsind îndestulătoare măsura aceasta și stînd la îndoială dacă trebuie să lase în urmă o dovadă a faptei, se întoarse brusc, năvăli în larma gîștelor, apucă iar cutia, o acoperi iar cu capacul, și se duse «s-o îngroape undeva».

Baba rîdea în dinții-i singur, înțelegînd întrucîtva și asta și hotărîtă să-și puie lacată la gură.

În salonașul de primire, mirosind a flori uscate și lucru vechi, domnul Columbaru își explica «trecerea» pe la Vlădeni.

— Am niște afaceri la Botoșani, zicea el. Știind că doamna Costea a venit ca să vă vadă, în cîteva zile de vacanță pe care însfîrșit le-a căpătat de la spital, mi-am permis să mă abat pe cîteva ceasuri s-o salut cu respect și în același timp, cu același respect, să mă prezint și domniilor voastre.

Interveni doamna Costea.

— Domnul Columbaru mi-a făgăduit să se ocupe și de afacerea casei : crede că mi-o va putea elibera definitiv de încurcături.

— Așa nădăjduiesc, zîmbi domnul Columbaru, și am obicei să-mi țin promisiunile.

— Îți mulțămim, domnule, zise învățătorul, pentru prietinia pe care o arăți fetei noastre.

Domnul Columbaru fu cu deosebire satisfăcut de aceste vorbe ale bătrînului Gheorghiță Popa.

În după-amiaza aceleiași zile domnul Columbaru mulțămi doamnei Agripina că i-a dat prilej să-i spuie numai ei cîteva cuvinte, în salonașul cu miros vechi și plăcut, lîngă o fereastră cu perdele albe, de unde se vedea un colț de grădină.

— Prea stimată doamnă Costea, îi zise el c-o voce respectuoasă și în același timp învăluitoare, am avut de multe ori intenția să-ți fac o mică mărturisire și am ezitat întruna. Nu e vorba de mărturisirea la care dumneata ai dreptul din partea oricărui bărbat; fac și eu parte din cercul celor care te admiră; desigur am pentru dumneata ș-un sentiment mai viu decît admirația, așa cum ai putut înțelege și de la alții; și ai avut drept să fii tot așa de rezervată față de mine, cum ai fost rezervată totdeauna față de toți; nu e vorba de acea mărturisire, ci de alta mai gravă.

Doamna Costea îl privi atent:

— Mă vezi întrucîtva neliniștită, domnule Columbaru, zîmbi ea.

— Mă explic îndată, prea stimată doamnă, reluă domnul Columbaru. Într-o zi din luna lui august, acum trei ani...

— E o poveste veche, vra să zică?

— Da, destul de veche. Într-o zi din luna lui august, acum trei ani, mă plimbam încet, ca un om care n-avea altă treabă, mă plimbam la deal pe strada Română. În dreptul casei în care locuiești și acuma,

m-am oprit. Am schimbat cîteva cuvinte cu răposatul dumnitale soț, cînd am fost izbit de o apariție, aș putea zice ireală. Te-ai arătat numai o clipă în cadrul unei ferestre. Acea apariție cu totul surprinzătoare a rămas neștearsă — precizez cuvîntul — a rămas neștearsă în sufletul meu. Vorbesc precis. Puteam să spun: în amintirea mea. Însă am spus: în sufletul meu. Aceasta e o parte a mărturisirii mele, prea stimată doamnă Costea. Am să adaog numaidecît că în dimineața aceleiași zile, avusesem o discuție destul de blîndă cu domnul Laurențiu Costea și stabilisem, de acord cu el, anume împrejurări care au provocat lipsa constatată în casa de bani. Sînt un om sincer: stau la îndoială dacă nu trebuie să-mi atribui și eu o parte din răspunderea catastrofei ce s-a produs chiar în ziua aceea. Am ezitat dacă e prudent să vorbesc sau nu despre asta; mi s-a părut că dumneata n-ai fi fost izbită de numele meu, cînd am avut plăcerea să-ți fiu prezintat, acuma după război. În împrejurările de atunci m-am arătat foarte puțin; n-am fost văzut de dumneata; rolul meu de altminteri a fost cu totul lateral.

— Numele dumnitale, domnule Columbaru, nu-mi este necunoscut, răspunse văduva. Dumneata n-ai avut nici o răspundere în catastrofa aceea, cum destul de bine îi spui. Vinovat a fost singur bietul Costea. Și vina lui s-a întors asupra întregii mele vieți, pînă acuma. Partea aceasta a mărturisirii dumnitale dovedește că ești un om deosebit de delicat.

— Mă aflu mai mult decît mulțămit de răspunsul dumnitale, prea stimată doamnă. Am impresia că am trecut peste partea cea mai dificilă a mărturisirii mele.

— Mă așteptam la o poveste.

— Nu, doamnă; din nenorocire e o mărturisire, sau, mai degrabă, o expunere a unor fapte reale. În vremea aceea eram însurat.

— Da? cum se poate? Sînt foarte surprinsă.

— De ce?

— N-aș putea spune de ce. Mi s-a părut că dumneata n-ai fost încă însurat. A fost o părere a mea.

— Ba am fost însurat, stimată doamnă. O căsătorie de tinerețe, c-o fată destul de bogată; n-aș putea afirma că avantajele ei fizice erau în raport cu zestrea pe care o avea și cu moștenirile pe care le nădăjduiam; o căsătorie de interes ca multe din căsătoriile din ziua de azi și de totdeauna. Trebuie să mărturisesc că am fost și eu vinovat aici, nu numai rudele și prietinii care m-au îndemnat cu entuziasm să fac asemenea pas. N-am să insist asupra vieții mele intime din această perioadă. E ușor de înțeles că am fost nefericit. Căsătoria aceasta cu o moștenitoare atît de bogată și atît de urîtă (sînt obligat să întrebuințez termenul precis), căsătoria aceasta a fost o școală a durerii și a înțelepciunii. Numai asemenea contraste provoacă reacțiunea. Numai pustia te face să apreciezi deliciul oazei. Eu eram în acea pustie și începusem să visez deliciul unei oaze inaccesibile. Te rog, stimată doamnă, să ierți asemenea acces de entuziasm; declar că am și acest cusur, al entuziasmului. Au fost și alte motive care au provocat și au grăbit lichidarea căsniciei mele. Divorțul meu e un fapt îndeplinit, sînt om liber, însă om cu experiență, care, înainte de a reflecta din nou la pierderea libertății lui, își reamintește de aparițiia de acum trei ani.

— Trei ani... suspină doamna Costea.

— Mărturisirea mea nu s-a isprăvit.

— Expunerea dumnitale...

— Într-adevăr. Îmi place zîmbetul cu care rostești cuvîntul. Expunerea mea nu s-a isprăvit. Eram, la acea epocă, un funcționar superior bine notat, în Ministerul de Finanțe. Aveam prietini și protecții. Ultimele grade îmi erau asigurate în cariera mea ; trebuia s-ajung neapărat secretar general. Ce nebunie !

— Cum nebunie ? Nu înțeleg.

— Ce nebunie, doamnă ! Viața mea trebuia să fie a unui birocrat. A venit catastrofa războiului. Asta e adevărata catastrofă ! M-am dus la unitatea mea ; eram căpitan rezervist la artilerie. Am fost în primejdie de moarte de multe ori ; am fost rănit ; însfîrșit și-au adus aminte de mine cei care mă cunoșteau și m-au trimes într-o misiune. Eram însărcinat să aduc efecte militare americane de la Arhanghelsk, unde sosise un vapor pentru țara noastră. Am călătorit în Rusia în vremea guvernului Kerenski. Cînd am încărcat primul transport și trenul a plecat, guvernul Kerenski a căzut și au urmat în Rusia evenimente groaznice. Nu știu din care pricină oamenii regimului comunist, adică poliția de siguranță de acolo, au cunoscut în mine pe un oarecare agent provocator burghez cu numele Neculai Andreici Doroșcenko. Mi-au pus sub nas fotografiile acelui Neculai Andreici Doroșcenko ; am scos și le-am pus și eu sub nas actele mele, cu fotografia mea, în straie militărești. Ei au rîs și m-au vîrît la pușcărie. De la miazănoapte, m-au transportat la Moscova, pe urmă la Odesa. Am răbdat de foame și de căldură. Mai cu samă de căldură și de sete e greu să rabzi. Am răbdat și de toate celelalte mizerii ale închisorii în vremea revoluției. M-au mîncat insecte necruțătoare, stimată doamnă. Pot afirma, fără să greșesc aprecierea, că mi-au supt jumătate din

sîngele ființii mele. Într-o anumită epocă, umblam încălțat c-un șoșon și c-o opincă de coajă de tei, și eram îmbrăcat c-un anteriu al unui preot asasinat subt ochii mei. Subt acel anteriu desigur nu aveam cămașă. În schimb, în cap purtam un joben, pe care-l străpunseseră paznicii mei, ca să-mi ție răcoare. Căutam complectarea hranei mele în gunoaie.

— Ce grozăvie ! se cutremură doamna Costea.

— Ce bine ! ce fericire ! suspină domnul Micu Columbaru. Cîte n-am învățat în acest răstimp, stimată doamnă ! Cît mai ales am apreciat libertatea și viața ! Eram așa de slab cînd, însfîrșit, s-a recunoscut că nu sînt Neculai Andreici Doroșcenko, eram așa de transparent, încît puteam pluti pe-o apă, ori m-aș fi putut înălța la cer pe vînt, ca o zdreanță. Între actele pe care mi le-au înapoiat agenții comuniști, se aflau și documentele de cale ferată ale trenului meu. Nici trenul meu nu era prea departe de Odesa. Am fost informat că din zece vagoane, cinci au fost rechiziționate pentru copiii rămași fără mamă în sudul Rusiei. Erau cinci vagoane de pesmeți și de lapte condensat. Din celelalte cinci vagoane, a trebuit să sacrific unul, ca vamă. Am sosit în țara mea, stimată doamnă, cu patru vagoane. Documentele mele, însă, vorbeau de zece. Deasemeni, documentele mele vorbeau de alimente, și eu izbutisem să aduc, nu înțeleg cum, patru vagoane de pielării de prima calitate. Nu mai intru în amănunte. N-a fost posibil să conving pe nimeni că avusesem o misiune și că suferisem atît, nici că încărcasem la Arhanghelsk zece vagoane. Dacă au fost vagoane cu alimente, atunci e o greșală, deoarece de la noi nu s-au cerut niciodată alimente americanilor, țara noastră fiind și agricolă și îmbielșugată. Dacă ar fi fost muniții, le-ar fi confiscat guvernul revoluționar

rusesc, deci nu era cu putință să mai rămîie un singur vagon în ființă pe traiectul Arhanghelsk-Odesa. «Deci ai umblat și te-ai plimbat; foarte bine ai făcut; dacă ai suferit, te felicităm că ai scăpat și-ți urăm să te îngrași cît de degrabă. N-ai avut de adus alimente, n-a fost posibil s-aduci muniții. Locul de la minister, în lipsa dumnitale, a fost ocupat, căci nimene n-a anunțat că ți s-ar fi dat un concediu, și de atunci a trecut războiul și sîntem pe cale de a încheia o pace separată. Dacă vrei să faci un negoț cu vagoanele dumnitale de piele, sîntem gata să-ți procurăm o furnitură.» Asemenea discurs, prea stimată doamnă, mi l-au ținut doi prietini ai mei, foști funcționari superiori la ministerul meu. Iată cum am devenit negustător fără voie, aducînd, pe numele și riscul meu, un transport de piele de la Arhanghelsk, despre care nimene pe lumea asta n-a știut nimic, nici nu va ști vreodată.

— Așa s-a întîmplat? zise Agripina. Vai, ce întîmplare nostimă!

— Întîmplarea e nostimă, într-adevăr, stimată doamnă, încheie zîmbind plăcut domnul Columbaru, însă ea nu e chiar o întîmplare oarbă, ci e un răspuns pentru insectele care m-au mîncat, pentru drumurile pe care le-am străbătut rupîndu-mi picioarele, pentru nesomn, foame, amenințări de moarte și tot convoiul de orori al pribegiei mele forțate în țara rusească. Dumnezeu a vrut să am și eu o răsplată; după ce am plîns, să rîd; după ce am flămînzit, să mă satur. Deci, acuma, fiind un om destul de bogat în înțelesul precis al cuvîntului, am hotărît două lucruri.

Agripina își plecă pe un umăr capul, foarte interesată:

— Care sînt acele două lucruri? Aș putea să le cunosc și eu?

— Mai întâi m-am lăsat de tutun, urmă a zîmbi domnul Columbaru. Al doilea, m-am hotărît să nu mai fiu singur.

— Glumești. Nu ești niciodată singur. Despre petrecerile dumnitale a început a se vorbi la Iași.

— O! sînt foarte singur, doamnă, suspină domnul Columbaru. Iartă-mă, te rog, întrebuințez o expresie poetică: singurătatea inimii mele durează de trei ani.

— Ne întoarcem la poveste.

— Ba depinde de dumneata, ca să fie realitate. Pot avea o nădejde?

— Nu știu, domnule Columbaru.

— Nu pot primi nici un răspuns?

— Deocamdată, nu.

— Este vreo piedică?

— Nu văd nici o piedică, domnule Columbaru, și mă simțesc onorată de atenția dumnitale, însă am suferit și eu atîta în viață, încît am dreptul să stau la îndoială.

— Totuși stăruiesc să primești, pe mîna asta mică, o amintire. Poate cîndva nu mi-o vei întinde ca unui străin.

Doamna Costea lăsă să-i curgă din ochi două lacrimi limpezi și rămase privind cu melancolie în asfințitul de soare, mai frumoasă decît oricînd.

În odaia de alături, bunicuța Anda se sfătuia cu bunicul despre pozna ce săvîrșise fetița, mîncînd o cutie întreagă de bomboane. Să trimeată după doctor? să întrebuințeze imediat un medicament violent?

— Întâi, am crezut că a lăsat undeva cutia. N-a lăsat-o nicăieri; a zvîrlit-o peste zaplaz, după ce a mîncat toate bomboanele. Un kilogram și jumătate de bomboane. Închipuiește-ți dumneata!

Fetița era în cerdac, liniștită ; nu părea incomodată de nimic ; bunicii o priviră ca pe un fenomen.

— E tare ca maică-sa, observă cucoana Smaranda ; are stomah de oțel. Nu te uiți dumneata la Agripina ? Toate au trecut peste ea ; n-a slăbit, nu s-a îngrășat. Poate-i ceva mai frumoasă. Îți spun sincer, Gheorghiță, sînt mama ei și poate păcătuiesc vorbind așa, însă am momente cînd o invidiez. Pot să-ți comunic acuma secretul pe care mi-l reproșai ieri. Fata dumnitale e destul de stăpînă pe sine, ca, după ce a permis acestui domn Columbaru s-o viziteze aici, să nu-i dea nici un răspuns, pînă ce domnul Columbaru nu va vorbi în prealabil cu mine. Cred că greșește tratîndu-l așa. Se vede că e un om galant. Ea ține însă numaidecît să i se asigure o dotă. Hm ! la urma urmei poate are dreptate.

— Bre ! bre ! bre ! se minună încet domnul Gheorghiță Popa. Teribile sînteți dumneavoastră femeile !

— Ce știi dumneata, Gheorghiță ! oftă bunicuța Anda. Poate ni se cuvine și nouă să ajungem la acele zile de liniște pe care încă nu le-am avut.

X

La sfîrșitul verii, «înfine!», doamna Smaranda Popa s-a învrednicit să facă acel drum la Iași, de care vorbea întruna de cîtva timp. Mai multe motive impuneau, ca absolut necesară, asemenea expediție. Mai întâi, unele din cele șapte ori opt boli ale dumnisale ajunseseră într-un stadiu neliniștitor, cerînd neapărat o consultație serioasă a unor buni specialiști. Pentru unele din acele suferinți, care trebuiau să rămîie totdeauna ascunse lui Gheorghiță Popa, s-ar fi putut să fie necesară o intervenție hirurgicală. Învățătorul o privea totdeauna cu oarecare teamă pe doamna Smaranda Popa, auzind-o cum vorbește de liniștit de atare complicații. El se simțea tare încă în toată ființa lui; niciodată nu luase o doctorie; de cîte ori nu se simțea bine, se punea în pat și refuza orice fel de mîncare. Din lipsă de alimente, rîdea el, indispoziția era forțată să cedeze. Îi era peste putință să-și închipuie că ar putea avea în el boala ca pe o vietate străină, dezvoltîndu-se oarecum independent, așa încît să fie nevoie de medic, ca să deschidă și să extirpeze. I se părea extraordinară suferința unei tăieturi simple la un deget. Încă să te spintece hirurgul! — numai ideea îl în-

crîncena. Pe cînd cucoana Smaranda vorbea despre așa ceva cu o liniște impresionantă. Tăria aceasta îl umplea de admirație. Poate cucoana Smaranda își face numai o părere, cugeta el revenind asupra acestor chestii ; poate, din cele opt suferinți, patru ori cinci să fie imaginare. Rămîn încă destule, pentru o ființă debilă cum s-a arătat ea toată viața. Puterea ei n-a fost fizică ; puterea ei s-a exercitat în alt domeniu, și încă în chip redutabil. E destul să fie bolnavă numai de inimă, ca să fie necesar să se ducă la Iași.

Amănunțind și enumerînd simptomele acestei boli principale, doamna Smaranda Popa devenea de o mare vioiciune. După ce isprăvi lecția de medicină, trecu fără tranziție la o altă chestie, de care era legată călătoria sa la Iași. Venise în cele din urmă și vremea să fie dusă Eugenița la mama ei. Iată o primă ușurare în nevoile lor, de care au a se felicita, de și copila le-a fost o mîngîiere în singurătatea lor. Negreșit că asemenea mîngîiere, dacă s-ar fi prelungit, ar fi devenit costisitoare. Deci mai bine s-o ducă pe copilă la Iași : ca mîni, vine vremea școlii, cheltuielile de îmbrăcăminte vor fi altele decît cele de acum. Iarna, are nevoie de șoșoni. S-ar fi părut că pricina pentru care copila urmează să plece, și problema principală a toaletei ei viitoare, se concentrează în acești șoșoni de care va avea nevoie în vremea iernii. Așa fel rostea cuvîntul doamna Smaranda Popa, încît învățătorul fu impresionat în chip deosebit. Avea nevoie și de palton, de bună-samă ; însă mai ales de șoșoni. Deci Eugenița trebuia să plece numaidecît la Iași cu bunicuța ei.

— Trebuie să se deprindă și c-o viață nouă, sfîrși ea cu satisfacție.

— Desigur, consimți Gheorghiță Popa, s-ar putea spune că a fost mai mult copila noastră. Acolo-i altă

casă, cu altă rînduială ; Agripina e mai mult la serviciu ; copila e cam capricioasă și spărioasă ; are să treacă oarecare timp pînă ce se vor acomoda.

— E mama ei ; s-a pricepe ce să facă cu dînsa... zîmbi învățătoarea.

— Noi am deprins-o c-un regim mai blînd, cucoană Smarandă.

— Pînă azi a fost o copiliță ; adevărata ei educație începe abia acum. Probabil că maică-sa are s-o puie într-un pension.

— De ce, cînd e mai simplu s-o ție acasă ?

— Eu cred că are s-o puie într-un pension, stărui doamna Popa, și încă unul dintre cele mai bune. Are s-o vadă o dată pe săptămînă. În unele vacanțe, o trimete și aici cîte o săptămînă, două. O trimete c-o guvernantă, bineînțeles.

— Ba pentru mine nu-i înțeles bine deloc. De ce complicația asta și de unde să găsească bani pentru așa cheltuieli ?

— Se vor găsi, Gheorghiță, oftă cucoana Smaranda. Cu ajutorul lui Dumnezeu, Agripina n-are să rămîie chiar așa, într-o stare, ca să zic astfel, umilitoare. N-a fost greu de văzut că domnul Columbaru are intenții serioase. După ce a stat de vorbă cu mine, s-a dovedit că e dispus chiar să fie cît se poate de galant cu Agripina. L-am lăsat, să vedem cum au să se desfășure lucrurile. Constat că omul stăruiește. Din scrisoarea din urmă a Agripinei, înțeleg că, însfîrșit, chestia se aranjează. Am sfătuit-o să facă numai căsătoria civilă, în chip discret. Cea religioasă o vom face poate aici, la sărbătorile de iarnă.

— Am cetit și eu scrisoarea Agripinei și n-am înțeles nimic din toate acestea. Sînt foarte mirat de unde le scoți dumneata.

— Ba da, Gheorghiță, Agripina spune, de la început chiar, că mă așteaptă cu bucurie. Vorbele acestea «cu bucurie» — reprezintă, cucoane Gheorghiță, o adevărată notă diplomatică. De ce te minunezi așa?

— Pentru că sînteți atîta de ascunse, frate dragă. Îmi spui că te duci la Iași pentru bolile dumnitale.

— Fără îndoială, Gheorghiță. A venit, și pentru mine, vremea să-mi văd de sănătate. A venit vremea și din pricina acelor două vorbe importante. Ai să mă întrebi de ce nu spune pe față: «așa și așa». Nu spune pe față pentru că mai este ceva la mijloc. Pentru că ea e fată cuminte și eu sînt mamă cu experiență. Pentru că înțelegerea mea cu viitorul ei soț — dacă va fi să fie...

— Cum «dacă va fi să fie»?

— Așa: dacă va fi să fie. Înțelegerea mea cu viitorul ei soț privește o donație sau o dotă destul de importantă, cu care domnul Columbaru s-o asigure pe Agripina înainte de a se efectua căsătoria civilă de care vorbesc. Poate stau puțintel în cumpănă, deoarece sînt condiționate de anume aranjamente. Dacă toate se desăvîrșesc și dacă nimic nu se mai opune în ultimul moment, atunci eu voi asista la căsătorie în una din zilele acestea, cît stau la Iași. Probabil că nu se va opune nimic; și chiar dacă va fi nevoie să-mi fac o operație hirurgicală, o voi amîna. Deci căsătoria se va face.

— Vra să zică, de asta te duci la Iași?

— Nu; eu voi fi acolo din întîmplare, pentru că am dus pe Eugenița la mama ei.

— Dumnezeu să vă înțeleagă, cucoană Smarandă.

— Dumnezeu și Maica Domnului să ne ajute, Gheorghiță!

— Bine, fie și așa ; Dumnezeu să vă ajute. Poate, de data asta, treaba va ieși mai bine.

— De asta nu te îndoi dumneata. Dacă lucrul se face, și n-am nici un motiv serios să mă îndoiesc ; doar dacă s-ar amesteca intempestiv cine știe ce fapte extraordinare ; dacă lucrul se face, atunci e mai mult decît bine. Banul e o cheie cu care deschizi toate porțile viitorului. Mihai Columbaru, ginerele dumnitale, e o persoană care are această cheie. Pe lîngă asta, știe să se folosească de dînsa. Și, pe lîngă toate, e un om inteligent, capabil să creeze resurse nouă. E ceea ce se chiamă în ziua de azi un adevărat om de afaceri. Țara s-a mărit, treburile merg bine ; e vremea celor destoinici ; milioanele nu se fac numai în America.

Înainte de a încheia definitiv, c-un răspuns, această convorbire de altfel destul de plăcută, învățătorul se plimbă de cîteva ori prin odaie, cu mîinile înfundate în buzunările surtucului și cu umerile înălțate. Rămăsese foarte impresionat de cele auzite.

— Îți atrag atenția, cucoană Smarandă, vorbi el în fine, oprindu-se, că nici lui Costea nu i-au lipsit banii. Și știi foarte bine că a fost și-un om onest.

— Să lăsăm asta, Gheorghiță. M-am gîndit la toate. Costea a fost un naiv. Vremea naivilor a trecut. O femeie își poate da samă mai bine despre asta, decît barbații. Agripina a ales bine.

— E un om onest? Nu vreau să am bocluc și neliniște.

— Îți repet, Gheorghiță, că Agripina a știut să aleagă.

Doamna Smaranda Popa a făcut deci drumul la Iași și Eugenița a abandonat fără părere de rău cea mai frumoasă zonă a vieții sale, cea către care mai

Pufi, sînt un cadou de la cineva căruia îi ești simpatică și care ține să-ți facă plăcere.

— Pufi e al meu?

— Da, drăguța mea.

— Ce plăcere! vină încoace, domnule Pufi. Poftește încoace, domnule Pufi.

Pufi rămîne în rezervă, dincolo de fereastră.

— Cred că ai să fii amabilă cu domnul Columbaru și ai să-i mulțămești.

— A, domnul care a adus la țară flori?

— Da; care ți-a adus ție bomboane. Ai înțeles ce spun eu. Îmi faci plăcere. Ai să vezi mai pe urmă că așa e bine și pentru tine. Deschide dulapul. Ai să găsești rochițe nouă. Are să vie fata-în-casă să te ajute să te speli și să te îmbraci frumos. Să pui o rochiță albă. Avem la cină pe domnul Columbaru.

— Mamă, zise fetița venind către doamna Costea și îmbrățișînd-o c-un elan sincer; aș fi dorit să fim astăzi singure.

— Să faci cum îți spune mama, îi răspunde cu blîndețe doamna Costea. Ce ciudată ești! de ce te uiți așa la mine?

— Ești așa de frumoasă... îngînă Eugenița, întrucîtva rușinată, fără să înțeleagă de ce.

Rămasă singură, Eugenița închide fereastra lăsînd dincolo, cu totul departe, pe domnul Pufi. Era cîndva, la casa aceasta a copilăriei ei de demult, un cîne acrobat pe care-l chema Hector. Domnișoara îl uitase complect. Acuma și-l amintește zîmbind, apoi se întristează, căci, tovarăș acelui acrobat, în reveria în care ea s-a cufundat deodată cu pleoapele închise, a apărut o umbră vagă pe care deasemeni o uitase cu desăvîrșire. Acuma s-a ridicat din moarte cel care a

fost «tătuța» și vine așa de aproape, încît îl simte cum o atinge, o mîngîie și-i șterge lacrimile.

— De ce plîngi mata, duduie dragă? o întreabă servitoarea.

Domnișoara Eugenia a răsărit în picioare, privește neprietinos pe fata cu șorț alb și cu scufă la fel.

— Lasă-mă în pace! poruncește ea, dur.

— Am venit să vă spăl și să vă îmbrac, duduie. Acuși trebuie să poftiți la cină. Vă rog să nu fiți supărată pe mine, duduie dragă. Sînt o biată fată care muncesc ca să-mi cîștig pînea. Dacă aș fi avut și eu un noroc, ar fi fost altfel.

Fata era balaie, blîndă și umilită.

— Cum te chiamă? o întreabă domnișoara Eugenița.

— Mă chiamă Aglaie, duduie. Dar mata spune-mi Marița, cum îmi zice cuconița.

— Ba eu am să-ți spun Aglaie.

— Bine, duduie.

— Și să prăpădești pe Pufi.

— Vai de mine! Ce spui mata! Una ca asta nu se poate. Se face cuconița foc pe mine.

— Ascultă ce-ți poruncesc eu, Aglaie. Ori să-l prăpădești, ori să faci așa ca să nu-l văd niciodată.

În timpul cît se spală și se îmbracă, domnișoara Eugenița află în grabă că acea casă a fost de curînd mobilată din nou; că, de vreo două săptămîni, de cînd domnul Columbaru vine destul de des — căci pînă acuma era stabilit la București, iar acuma are intenția să-și schimbe domiciliul la Iași — de vreo două săptămîni, masa de sară se chiamă «cină». Așa că Aglaie o poftește pe domnișoara Eugenița la cină.

— Poftiți la cină, duduie.

Înainte vreme se poftea la «masă». Acuma se poftește la cină, și mai cu samă cuconița s-ar supăra

dacă s-ar întrebuința altă expresie. Domnul Columbaru a adus și alte obiceiuri în purtare și-n vorbire. Cucoana o învață pe Aglaie să spuie «ciorap» și «plapomă», «varză» și «pepene galben» și altele, care, desigur, așa trebuie să se spuie. În ziua cînd a învățat să spuie «pepene galben» și «ac cu gămălie» și-a pus și șorțul și boneta, ceea ce e foarte cuviincios. Și dac-a da Dumnezeu, are să fie și mai bine. Poftiți la cină.

— Ba am să poftesc la masă, răspunse rîzînd cu răutate domnișoara Eugenița. Să te interesezi tu, Aglaie, de puțină otravă pentru domnul Pufi. Nu pot să-l sufăr!

În socoteala ei intimă domnul Pufi se numea altfel și avea înfățișarea de om nalt și blond, așa cum îi apăru îndată domnul Columbaru. El o întîmpină c-o afabilitate deosebită, luîndu-i amîndouă mînuțele. Ea îl salută cu răceală. Agripina schimbă o privire repede cu bunicuța Anda, ceea ce nu scăpă domnișoarei Eugenița.

La cină, s-a băut șampanie. Bunicuța Anda, îmbujorată la față, a luat pe copilă și a ieșit cu ea, în trăsura cea largă de dimineață, ca să-i arate străzile, la lumina vitrinelor, și după aceea s-o ducă la cinematograf.

Îndată ce rămase singur cu Agripina, domnul Micu Columbaru îi cuprinse mîna și i-o sărută ceremonios.

— Deci de mîni la amiază această mînuță va fi a mea?

— Cred că pînă mîni nu voi muri, răspunse Agripina, închizînd o clipă ochii. Aștept și eu cu nerăbdare ziua asta. După ce iscălim contractul de căsătorie la starea civilă, mă abat pe la spital și-mi depun demisia. N-am să aștept felicitările nimănui;

am să mă întorc în loc ș-am să ies ; am fost destul de nenorocită și de umilită acolo. Aș vrea să uit complect, complect această epocă a vieții.

— Totuși acolo te-am întîlnit, cînd m-am întors din peregrinările mele. Domnul Columbaru strînse la sine între amîndouă palmele mîna ei mică împodobită cu inele ; o privi în ochi c-un entuziasm reținut și o păstră la distanța pe care o răbdare îndelungă i-o impusese.

— Doamnă, îi zise el zîmbind, mi-am impus față de dumneata o atitudine pe care o meriți, pe care ți-o aduc ca un omagiu și frumuseții pe care o ai și virtuții pe care ai dovedit-o în acest lung răstimp de război și mizerie. Bagi de seamă că, cu toată pasiunea mea, am vorbit totdeauna cu dumneata lucid și n-am uitat să atac chestiile și dintr-un punct de vedere practic. Ți-am mai făcut mărturisiri și vreau să-ți mai fac din nou. Ceea ce am spus eu în privința virtuții dumnitale nu e un simplu compliment, ci e un rezultat al investigațiilor mele pînă la o anumită dată, și al spionajului pe care l-am organizat în jurul dumnitale de la acea dată.

— Da? nu-mi închipuiam așa ceva din partea dumnitale.

— Cu toate astea, așa e cum spun eu, drăguță doamnă. Asta m-a și hotărît să redactez, în anumite condiții, dota pe care am constituit-o pe numele dumnitale, în ziua atît de fericită și atît de așteptată a unirii noastre. După cum vezi, doamna mea, sînt un om înamorat la nebunie, însă cu mintea întreagă. Am suferit atît, după cum ți-am povestit, încît mi-am putut însuși asemenea privilegiu, să fiu cu mintea mea întreagă în orice împrejurare.

Îmi îngădui să mai deschid o sticlă de șampanie și să te rog să-mi ții tovărășie și să-mi faci față, la acest ceas în care ne găsim singuri. Vreau să urmez mărturisirile mele, ca să nu am a-mi reproșa nimic.

— Îmi place s-ascult poveștile dumnitale, zîmbi Agripina, cu fruntea rezemată în palmă și cu cotul sprijinit pe masă. Înainte de a deșerta cupa, îți dau voie să mă săruți. Acuma, începe. E foarte bine așa; îmi place șampania.

— Întâi sorb acest lichid mai puțin amețitor decît clipa pe care ai binevoit a mi-o dărui. E bine să fiu puțintel mai amețit, ca să mă exprim tocmai așa cum trebuie. Unele din lucrurile pe care ți le-am spus n-au fost, din nefericire, sau din fericire, povești; suferința mea a fost o realitate îngrozitoare. Altele însă au fost împodobite cu puțină fantazie. Au fost împodobite cu fantazie chestiile privitoare la transportul meu de la Arhanghelsk. Vreau să fac rectificarea că transportul meu de la Arhanghelsk nu era așteptat chiar de persoanele, de altfel onorabile, cu care m-am întreținut și care mi-au dat sfaturile cele mai bune cu putință. Acel transport avea, drept vorbind, o destinație nedeslușită. Dacă aș fi stăruit mai mult, poate aș fi găsit în vreun birou al Ministerului de Război vreo urmă oarecare despre acea corespondență privind acest transport. Aparent, transportul nu mai era. În momentul cînd eu am fost arestat de agenții noului guvern rus, transportul s-a anulat și a fost în parte confiscat. Eu nu mai eram răspunzător de el. Faptul că totuși un rest din acel transport mi-a revenit, printr-o întîmplare ciudată, nu mai constituia pentru mine o răspundere. Înțelegi?

— Înțeleg, răspunse zîmbind doamna Costea.

— E ca și cum aș fi cîștigat la o loterie, urmă domnul Columbaru; mai bine zis, e ca și cum aș fi găsit o comoară. Nu eram obligat cătră nimene cu nimic. Un transport oarecare de piele a devenit al meu, printr-o întîmplare, printr-o greșală, ori ca o răsplată pentru cîte suferisem. O răsplată căzută din stele; e ciudat, dar e așa cum spun eu.

— Eu găsesc că e ceva natural, urmă a zîmbi doamna Costea, renunțînd să mai urmărească argumentația întortochiată a domnului Columbaru.

— Totuși, reluă acesta, am avut oarecare scrupule. Mărturisesc că am avut. Poate au fost un rest din disciplina cu totul rigidă în care mi-am trăit cealaltă parte a vieții mele. E bine să știi că eu am fost un om de o exactitate — ridicolă, aș putea spune; și în funcția mea de inspector n-am avut niciodată prilejul să fac vreo concesie. Încă nu ajunsesem la o înțelegere reală a vieții. Trăim și murim onești, adică convențional, deoarece rigiditatea și onestitatea noastră nu sînt decît ceva cu totul relativ. Nimene nu se simțește mai fericit prin asta, nici tu însuți nu-ți agonisești mulțumire; trăiești și mori mediocru. La urma urmei viața poate fi trăită și așa, de oameni de rînd, pe cînd neegalitatea e singurul lucru bun, din care putem înțelege adevărul. Unul găsește o comoară; altul se naște inteligent. Cel cu comoara și-a cîștigat o serie de drepturi în chip absurd. Cel inteligent are o comoară care-i creează drepturi mai firești. M-am uitat cu milă la viața mea din trecut, am dat-o la o parte ca pe o omidă strivită și am hotărît să trăiesc normal, în timpul meu, între contimporanii mei, dînd acestei vieți ceea ce ea pretinde și acestui sărman trup dreptul său. Mai puțină minciună convențională

și mai mult adevăr omenesc, deci mai multă libertate; mai ales libertate să trăiască fiecare după comoara pe care a găsit-o sau după inteligența pe care-o valorifică.

Deci, doamnă, contemplînd trecutul, mi-a fost milă de acel om romantic care trăia înainte de frămîntările războiului. El s-a numit Costea sau Columbaru. Întîmplarea face ca unul din ei să-și supraviețuiască. Se găsește acum situat altfel în viață; are relații bune cu oamenii din locuri înalte; a putut face avantajos schimbul de ruble și de coroane; s-a bucurat și s-a folosit de o cantitate oarecare de devize; a avut buna inspirație să trateze pentru niște furnituri, care i-au sporit cîștigurile; a avut și cîteva idei ingenioase care s-au putut traduce în valoare aur; însfîrșit e pe cale de a deveni un om care poate spune, la un moment, banului: destul! Are satisfacția să ajute operele de binefacere, să contribuie pentru credință și cultură; nu face nimănui nici un rău, nu păgubește pe nimeni. Iată situația acestui domn Micu Columbaru, care ar fi sfîrșit prin a fi un biet pensionar, dacă nu băga de seamă că merită altă soartă și că adevărata împărțire a oamenilor nu e după talent, sau după onestitate, sau după rang, sau după sînge. Oamenii se împart, simplu, în două: inteligenți și proști.

Toată această sforțare, drăguță doamnă, ca să adun bunuri trecătoare, pe care rugina le poate roade și hoții le pot fura, n-am făcut-o în chip stupid, cum se obișnuiește. Nu sînt un acumulator. Înțeleg să pun într-o circulație largă venitul meu și chiar fondurile de care dispun, ca să trăiesc, răscumpărînd suferința idioată prin care am trecut, și trecutul meu nu mai puțin idiot, pe care l-am lăsat în urmă. Înțeleg să mă

bucur de toate cît mai am timp. Viața e scurtă. De aceea întîi și întîi, am ținut să devin soțul celei mai frumoase ființi din cîte există astăzi sub soare.

Doamna Costea zîmbi obosit:

— Am să observ, domnule Columbaru, că ai făcut foarte bine.

— Asta știu. Și am să fac și mai bine arzînd cu ea cît mai intens acest oleu al vieții.

— De acord.

— Averea mea nu e un scop, ci un mijloc.

— Omul trebuie să fie însă și prevăzător, obiectă doamna Costea.

— Nu; eu nu vreau să fiu prevăzător; vreau să trăiesc. Aceasta este mărturisirea mea: vreau să trăiesc.

— Înțeleg, ai dreptate. Vorbești însă prea tare.

— Vreau să trăiesc, să iubesc și să mă bucur de toate!

Doamna Costea se retrase puțin cu scaunul, intimidată de exaltarea bruscă a domnului Columbaru.

El reluă:

— Sînt bucuros că am asigurat celei pe care o iubesc o dotă vrednică de calitățile ei. Dacă eu aș trece mai curînd decît doresc...

— Cum spui?

— Dacă eu aș trece din această viață mai curînd decît doresc, ea se găsește la adăpost de orice înjosire.

— Să ferească Dumnezeu de așa ceva!

— Cu toate acestea, doamnă, Dumnezeu însuși pune punct timpului nostru. Poți să mai suspini o dată, căci ești mai frumoasă cînd pari întristată. Va trebui să îmbătrînim, adică va trebui să murim; iată

al doilea motiv al meu ca să întrebuințez bine banii pe care-i cîștig. Nu știu dacă m-ai înțeles bine.

— Foarte bine, și-ți dau dreptate.

— Atunci să precizăm și altele. Viața de azi cere să ne mișcăm, să ne arătăm la stațiuni climaterice și la casinouri, să jucăm tenis și să înotăm, să ne coborîm dintr-un tren și să ne suim într-un vapor.

— Într-adevăr ? Asta ar fi cea mai mare plăcere a mea.

— Nu numai atît. Interesele mele cer ca să ne aflăm la Paris și Viena, dar mai cu seamă la București. Vom trăi în cel mai luxos hotel, vom lua cina în cel mai scump restaurant ; va trebui să pui toaletele cele mai strălucitoare și să fumezi privind languros pe oamenii cu care mă întîlnesc eu.

— Dorești asta ? Mi se pare foarte curios.

— Doresc, doamnă, să faci asta întrucît interesele noastre cer. Accept chiar să intri în restaurant pe o fereastră deschisă, purtînd rochia cea mai scurtă posibil și dedesubturile cele mai strălucitoare ; însă, dacă m-ai înțeles bine, trebuie să rămîi soția cea mai onestă dintre cîte sînt astăzi și-n vechiul și-n noul continent. Acest bun al meu înțeleg să-l cruț pentru mine, căci, în definitiv, eu vreau să mă bucur, și, în definitiv, sînt un om onest și cu demnitate.

— Nostim ești dumneata, dragul meu. Am înțeles și asta ; e mai simplu și-mi convine, dacă îți face și dumnitale plăcere. Imi convine să mă și tund ; m-a sfătuit coaforul.

— Neapărat. Nu opunem nici o rezistență lumii. Trecem cu veacul, plutind și rîzînd.

La sfîrșitul acestei convorbiri și la ultima cupă, doamna Costea se simțea în starea cea mai plăcută cu putință, vibrînd prin toate simțurile, în stare să

facă orice fel de prostie cu asemenea om interesant și plăcut. Domnul Columbaru privi pendula: ceasul nu era tîrziu; începu să se plimbe prin sufragerie; se opri un timp și-și mai turnă o cupă.

— Poftesc și eu, oftă zîmbind doamna Costea, răsturnîndu-se pe jumătate în scaun și întinzînd mîna în lungul mesei. Văd că-mi ești drag și simpatic mai mult decît mă așteptam. Poți să te superi; eu, însă, mărturisirea asta trebuie s-o fac. Am și eu dreptul să fac o mărturisire, nu-i așa? Am și eu dreptul să fiu fericită, nu-i așa?

— Ai toate drepturile, suspină cu ochii în lacrimi Columbaru venind asupra ei, cu pasiune; ai toate drepturile, căci nu trăiești decît o dată și mîni frumusețea aceasta nu va mai fi.

— Așa este, se trezi doamna Costea, gîndindu-se întăia oară că și asta putea fi adevărat.

XI

«Lucrurile au mers şi merg foarte bine, informa doamna Smaranda Popa, printr-o scrisoare, pe soţul său ; am cuvînt să fiu mulţămită, şi blana cu guler de vidră, pe care o rîvneşti dumneata de la 1899, îţi va da şi dumnitale un prim motiv să rosteşti aceleaşi cuvinte. Am văzut şi pe vărul meu, doctorul, care m-a complimentat din nou. Fetiţa opune oarecare rezistenţă, pentru o pricină uşor de înţeles, dar va trece şi asta, timpul vindecă toate. Adică timpul vindecă toate ale tinereţii ; eu voi avea nevoie de intervenţia unui medic.»

Acea «oarecare rezistenţă», de care vorbea doamna Smaranda Popa, însemna o serie de manifestări ostile faţă de domnul Columbaru, adică o mulţime de «mutre» şi de «fasoane», cum le numea mai simplu Agripina. Ori nu voia să-l întîmpine cînd dumnealui venea de la Bucureşti, ori refuza să vie la masă, ori dacă, însfîrşit, venea la masă, nu dădea nici cea mai mică atenţie locului unde acest şef totdeauna bine dispus al familiei stătea ; nu binevoia să răspundă frumos la întrebări ; fusese surprinsă maltratînd pe domnul Pufi, ceea ce explica rezerva pe care acest

cățel inteligent o manifesta la apariția micii sale stăpîne; se dovedise că aruncase afară flori și bomboane, pe care i le prezintase Micu Columbaru, necontenit bun cu ea și prevenitor.

Doamna Popa încercase să scuze pe fetiță și să domolească accesele de supărare ale Agripinei.

— Bine, știu, a răspuns foarte indispusă, în una din acele discuții, doamna Columbaru, nu-i tatăl ei adevărat; dar se poate oare spune «tată vitreg» unui asemenea om amabil? Aș voi să știu ce are a-i reproșa. Tot ce poftește dumneaei, are. E așezată ca o boieroaică, umblă cochet îmbrăcată, iese numai în trăsură pe stradă; cînd nu te duci mata cu dînsa la cinematograf, o întovărășește o servitoare; de cîte ori vine Columbaru de la București, primul cuvînt e pentru dumneaei: ce face fetița? Și ea, poftim! numai tresăriri de umăr, numai ochi de hoț, numai spate întoarse. Ce însemnează asta? O întreb ce vrea, — spune că nu vrea nimic. A fost jignită cu ceva de domnul Columbaru? — N-a fost jignită cu nimic. — Nu are tot ce-i trebuie? — Ba are. Atunci de ce nu-i drăguță, așa cum se cuvine unei fetițe să fie?

— Nu-i tatăl ei, Agripină.

— Ce are a face asta? E soțul meu; e tatăl ei de al doilea. Asta se vede oriișiunde, și de cînd e lumea.

— De unde vrei să știe un copil ce-a fost și ce este pe lumea asta?

— Care copil, mamă dragă? acesta-i copil? Asta-i o spioană, care știe și înțelege toate. Îți spun eu că are pe dracu-ntr-însa. Dacă n-ai fi mata aici, s-o aperi; și dacă n-ar fi Columbaru, cu blîndețea lui; i-aș arăta eu cum se cuvine unei domnișoare bine crescute să se poarte cu mama și cu tata.

— Totuşi eu stăruiesc în afirmaţia mea. Nu-i tatăl ei. Încet-încet, are să se deprindă cu ideea că trebuie să-l accepte. E la mijloc şi o gelozie de copil ; simte că eşti mai puţin a ei.

— Nu înţeleg bine. E geloasă ea ? Asta vrei să spui ?

— Da.

— Dac-ar fi aşa, înseamnă că mă iubeşte pe mine. N-am prea observat asta. Nu mă tratează cu dragoste, nici nu-i docilă.

— E supărată pe tine.

— Bine, dar cît are să ţie supărarea asta ?

— Ţi-am spus că trebuie să ai răbdare.

— Trebuie să am o răbdare de sfîntă, a suspinat doamna Agripina Columbaru. Vra să zică, ea are toată dreptatea, iar eu n-am nici o dreptate.

— Tu eşti mamă şi trebuie să înţelegi, Agripină.

— Bine.

Acest «bine», pronunţat cu buzele subţiate şi cu ochii îngheţaţi, a părut suspect doamnei Smaranda Popa. Ca să înlăture o neplăcere într-o casă nouă, în care toate mergeau aşa de bine în alte privinţi, bunicuţa Anda a încercat, cu delicateţă, tratative de pace din partea cealaltă.

Domnişoara Eugeniţa era deosebit de harnică, la măsuţa ei cu cărţi. Nu mai era un copil ; era într-adevăr o mică domnişoară precoce, care întreprinsese singură descifrarea lui Robinson Crusoe.

Bunicuţa se aşează în fotoliul cel mic, cu împletitura ei de lînă şi cu ochelarii. Acuma cerculeţele ochelarilor erau de aur.

— Ai alţi ochelari, bunicuţă Andă, zîmbi domnişoara Eugeniţa, întorcînd spre bătrînă fruntea-i uşor bombată şi ochii magnifici.

— Da, răspunse bunicuța ; sînt un dar al ginerelui meu.

— Mie, bunicuță, îmi plăceau mai mult ceilalți.

— Serios ?

— Da, bunicuță.

— Am impresia, fetiță, că nu ești sinceră ; ar însemna că n-ai gust.

Domnișoara Eugenița întoarse nasul spre cărțile ei.

— De ce nu te uiți la mine ?

Domnișoara Eugenița tresări din scaunul ei și veni la bunicuța Anda.

— Ba mă uit, bunicuță, și-mi ești dragă. Să nu te superi pe mine, am ascultat ce-ai vorbit cu mama.

— Cum se poate ? Sînt uimită cum nu-ți pot spune. Așa te-am învățat eu ?

— Nu m-ai învățat așa, bunicuță Andă, însă am ascultat la ușă. Ce să fac ? Sînt cea mai rea dintre toate fetele de pe lumea asta și am ascultat la ușă. Și mama are dreptate să fie supărată pe mine, cum ești supărată mata acuma.

— N-aș putea spune că sînt așa de supărată ; sînt mai mult uimită ; aș dori să nu se mai întîmple una ca asta ; și mai ales aș dori să-ți schimbi purtările.

— Da, bunicuță Andă, știu că așa-i de dorit. Îți spun sincer, bunicuță Andă, că-mi plăceau mai mult ochelarii ceilalți, deasemenea îmi plăcea mai mult odaia de la noi de la țară. Asta pe care o vezi, așa de frumoasă, în care mama se extaziază în fiecare zi, e tot un dar al lui Columbaru.

— Cum ai spus ?

— Am spus bine : e un dar al lui Columbaru, ca și ochelarii matale.

— Găsești că nu-i frumoasă și nu-i cu gust aranjată ?

— Ba da, ba da, bunicuță; însă mata știi că nu-i vorba de asta.

Bunicuța tăcu un timp, purtînd cu hărnicie degetele subt ochelari.

— Bunicuță Andă, vrei să mă mustri și mata ca mama: să nu-i spun Columbaru.

— Într-adevăr.

— Cum să-i spun, bunicuță?

Bătrîna își simțea și ea ochii umezi, cum erau ai domnișoarei Eugenița.

După ce domnișoara plînse și-și șterse de zece ori nasul, ca să-l înroșească bine, se duse iar la scăunașul ei.

Afară, în cerdac, lătră de cîteva ori domnul Pufi.

— Nici el nu-i vinovat... suspină copila.

— Vrei să spui că-i vinovat soțul mamei tale?

— Nu, bunicuță, nu vreau să spun asta.

— Atunci de ce te porți așa cu Columbaru?

— Poate din răutate, bunicuță Andă. Mai am zece zile și mă duc la maici. În școala aceea, am să cuget eu mai bine la toate și cred că am să mă întorc cu gînduri mai bune. Acolo am să am ocupații mai multe, și prietine, și au să-mi treacă și supărările.

— Ce supărări poți avea tu, fetiță? Înțeleg că nu poți fi nici prea veselă; îmi pare rău pe de o parte că ai o memorie așa de bună și ții minte ceea ce ar fi bine poate să uiți; dar pe de altă parte mă bucur că ai să fii întăia, la institutul unde te trimete mama ta.

— Am supărări, bunicuță Andă. Socoți că eu n-am dreptul la supărări?

— Vorbești ca o persoană mare; aș dori să fii mai serioasă.

Fetița se întoarse brusc, cu fața plină de rîs; bunica și nepoata se priviră o clipă și izbucniră în hohote; apoi copila veni și îmbrățișă pe doamna Smaranda Popa.

— Am să încerc, bunicuță, să fiu mai serioasă decît o persoană mare și să dovedesc mai cu samă mamei că n-am în mine pe dracu.

— Vra să zică, ai să fii amabilă cu tatăl tău?

— Bunicuță!

— Cu tatăl tău de al doilea, atunci?

— Am să încerc să fiu cît se poate de amabilă.

După ce-și îndeplini această misiune diplomatică, dînd fiicei sale numai o parte din amănuntele convorbirii cu Eugenița, doamna Smaranda Popa observă că Agripina cunoaște ceva mai mult, ceea ce dovedea că ascultatul la ușă nu era un păcat numai al persoanelor mici.

Era o zi frumoasă și uscată de început de iarnă. Domnul Micu Columbaru sosi cu sunet de zurgălăi la vremea mesei de amiază, aducînd un musafir ca și domnia sa de vesel și de bine dispus. Era doctorul Iorgu Meșter.

După ce doctorul sărută, vesel însă foarte ceremonios, mîna doamnelor, se răsturnă într-un jîlț, se bătu cu palmele peste genunchi și întrebă pe stăpîna casei:

— Stimată și frumoasă doamnă, ce ne dai astăzi?

— Nu știu, zîmbi Agripina.

— Ha-ha! îmi permiți atunci să întreb pe bucătăreasă? Ha-ha-ha! Încerc să deosebesc cu acest nas, deprins cu finețele culinare, ce bunătăți mă așteaptă; însă — ha-ha! — nu pot percepe decît un parfum suav. Cum se numește parfumul dumnitale, frumoasă doamnă?

— E un secret.

— Un secret al dumnitale?

— Nu. Al lui Columbaru.

— Ha-ha! foarte bine. Ha-ha-ha! minunat!

Columbaru veni între soția sa și doctor, proaspăt, curat și corect, cu mustața rasă și cu părul pieptănat lins peste pleșuvie. Hainele lui, perfect mulate, n-aveau o cută; acul de cravată îi strălucea în lumina oglinzii ca o lacrimă azurie; purta un singur inel cu diamant mare la degetul cel mic al mîinii stîngi. După ce privi o clipă cu mulțămire rochia foarte elegantă a soției sale, domnul Columbaru explică, în puține cuvinte, lista de mîncare.

— In special îți atrag luarea-aminte, doctore, că s-au făcut, pentru dumneata, sărmăluțele care-ți plac.

— Foarte mici? Ha-ha!

— Foarte mici, după rețeta ce ai binevoit să ne comunici.

— Scăzute cu vin alb?

— Intocmai.

— Date un sfert de ceas la cuptor, ha-ha? Cu smîntîna cuviincioasă? Ha-ha-ha!

Columbaru aprobă din nou.

— La așa ceva trebuie ș-un vin potrivit. Secretul acesta, am dreptul eu să nu-l divulg. Ha-ha!

— Ba, doctore, interveni Agripina, cu toate că numai secretele barbaților sînt secrete adevărate, cum îmi spunea ieri Columbaru, nouă nu ne-a fost greu să-l aflăm pe al dumnitale. Soțul meu a vorbit astă-dimineață numai două minute cu poliția și, după o oră, am avut adresa negustorului dumnitale de vin.

— Eu? negustor de vin? ha-ha! vă înșelați.

Doctorul Meșter își scutura pletele, rîzînd cu plăcere.

— Ba da, ba da, interveni serios Columbaru.

Doamnele rîdeau amuzate, ştiind despre ce-i vorba.

— Care negustor de vin, vă rog ? Ha-ha ! Eu n-am negustor de vin ; vinul meu e în pivniţă la mine. Ha-ha-ha !

— Tocmai de asta e vorba, replică domnul Micu Columbaru, cu aceeaşi seriozitate. Eu nu încurc niciodată treburile. Am dorit să am informaţie de unde-ţi procuri dumneata vinul dumnitale. Domnul Botez a avut amabilitatea să mă informeze că întrebuinţezi un vin foarte bun, din propria dumnitale pivniţă.

— Intr-adevăr, foarte bun vin, ha-ha ! Te desfid să ai aşa ceva. Urmează.

— Numaidecît. Domnul Botez a mai avut amabilitatea să-mi comunice numele majordomului dumnitale.

— A ! laborantul meu Chiriţă ? E un bătrîn care mă serveşte de treizeci şi cinci de ani.

— Da ; am aflat ; şi cheile pivniţii dumnitale sînt în mîna lui ?

— Desigur.

— Foarte bine. Îndată ce am aflat asta, urmarea n-a întîrziat a se produce. Vei cunoaşte vinul dumnitale pe masa Agripinei şi nădăjduiesc că-l vei bea cu aceeaşi plăcere.

— Cum asta ? he-he ! Nu înţeleg. E adevărat ?

— E foarte adevărat.

— Poţi să-mi explici ? hm !

— Nu ; nici nu-i nevoie; e destul să-ţi spun că vinul dumnitale a fost o problemă pe care am deslegat-o. Te-ai convins şi altă dată, doctore, că nu-i problemă care să-mi reziste.

Cu aceste vorbe, domnul Columbaru sărută, galant, mîna soţiei sale.

Servitoarea blondă intră în salon, anunțînd pe doamnă că prînzul e servit. Doamna îi porunci să cheme și pe domnișoara Eugenița la prînz.

Pe cînd se așezau la masă și doctorul continua să rîdă, însă puțintel fals, preocupat deodată de niște gînduri pe care nu le avea cu un sfert de oră mai înainte, domnișoara Eugenița intră și salută cu grație pe cei de față.

— Aha! tresări doctorul, scuturîndu-și fruntea și pletele; ce mai face mica mea prietină?

— Bine, răspunse Eugenița.

— Nu poftești aici, ca să te îmbrățișeze unchiul doctor?

— Ba da, unchiule.

Domnișoara veni și dădu doctorului mîna. Bunica, în treacăt, îi pîndi privirea, și-i făcu un semn ușor cu ochii. Fetița trecu și la Columbaru și-i făcu o reverență.

Agripina o privi cu mirare. De unde a mai învățat-o și pe asta? Probabil, la cinematograf.

Copila își luă locul lîngă bunică. Doctorul aștepta cu grijă pînă ce se ivi pe masă prima sticlă de vin, cu eticheta lui: «Vin alb. Cotnari. 1890».

Făcu numai: Ha-ha!

— Mîngîie-te, doctore, îi zise Columbaru; la așa sarmale nu se cuvenea alt vin.

Erau niște sarmale mici, într-adevăr, și foarte meșteșugit întocmite. Fie bunătatea lor, fie amintirea unor vremuri eroice, fie preocuparea problemei vinului, domnișoara Eugenița numără, cu uimire, șaptezeci și cinci de unități trecute pe rînd din farfuria cea mare în talerul doctorului.

— Bunicuță, șopti domnișoara Eugenița, doctorul matale a mîncat șaptezeci și cinci de sărmăluțe.

Doctorul a băut şi o sticlă întreagă de vin, urmînd să rîdă.

— Bunicuţă, şopti iar spionul, doctorul matale a băut singur o sticlă de vin; şi-a pus-o întăi alături, şi pe urmă a băut-o toată.

Agripina avu, cu acest prilej, o primă şi o a doua nemulţămire. Avea ureche fină şi Columbaru. El zîmbea, privind cu coada ochiului pe fetiţă.

La sfîrşitul mesei veni cătră fiica lui vitregă şi-i prezintă o cutioară cu fructe zaharisite. După obiceiul ei, Eugeniţa ezită o clipă; apoi întinse mîna.

Columbaru retrase cutia:

— O dau, zise el, dacă-mi spui şi mie ce-ai spus bunicuţei Anda...

Domnişoara Eugeniţa îl privi de jos în sus:

— Domnule...

Era ofensată, însă rostise numai cu jumătate de voce acest cuvînt. Se întoarse în loc şi ieşi, înainte de a i se fi dat voie.

Agripina veni imediat în urma ei.

— Domnişoară, eşti bună să mă aştepţi o clipă?

— Da, mamă.

— Eşti bună să vii cu mine pînă în bibliotecă?

— Da, mamă.

După ce au intrat în bibliotecă, doamna Agripina Columbaru a închis cu grijă uşa şi a întors cheia în broască. Domnişoara Eugeniţa privea cu oarecare indiferenţă la aceste pregătiri, care anunţau o lichidare violentă. Se vedea asta şi din presiunea care creştea necontenit în fiinţa doamnei Columbaru, precipitîndu-i răsufletul. Liniştea afectată a fetei irita şi mai mult pe mamă.

În urma unei serii de întrebări, puse cu cea mai mare repeziciune, însă cu voce scăzută şi şuierată,

la care întrebări domnișoara Eugenița părea a rămîne cu totul nepăsătoare, privind pe fereastră, ori scriind cifra 5 pe marginea prăfuită a mesei de care stătea rezemată, doamna Agripina Columbaru își pierdu cumpătul.

Trase brusc perdeaua, ca să nu se mai vadă afară. Odăița veche, rămasă neschimbată nu se știe de ce, și pardosită cu rafturi de cărți de sus pînă jos, se umbri deodată ca de un fel de amurg. Atîrnat într-un cui al unui dulap de cărți, sta tot de atunci un bici de piele împletită, pentru dresajul unui cîne comediant. Doamna Columbaru, privind în juru-i ca să vadă cu ce armă putea să exercite represaliile, observă biciul acela și-l desprinse cu mîna dreaptă. Stînga o întinse apucînd pe domnișoara Eugenița de un umăr și smulgînd-o spre sine.

Copila primi cu o liniște aparentă mînia îndelung reținută a mamei sale. Își strînse buzele și-și mușcă limba, venind cu un fel de complezență ironică spre pedeapsă, ceea ce aduse altă zbucnire de sînge în ochii doamnei Columbaru. Stătu neclintită primind loviturile. Își apăra numai fața. Într-un timp dădu numai un răcnet și căzu pe dușamele, ghemuindu-se acolo.

Cineva încercă ivărul ușii, apoi bătu de două ori. Se auzi glasul domnului Columbaru, liniștit, dar cu o nuanță de severitate ce nu i se cunoscuse pînă atunci în casa aceea.

— Doamnă, ești bună să deschizi?

— Da, am să deschid, răspunse înăbușit Agripina.

Privi rătăcit în juru-i; anină la loc biciul; ridică de jos pe copilă și o puse în fotoliu. Se uită la ea și o văzu inertă, cu pleoapele pe jumătate închise, în

care luceau mort globii albi ai ochilor. O strînse la piept, plîngînd dintrodată cu disperare.

— De ce ai făcut tu asta mamei tale, copil rău și îndărătnic! uite ce ai făcut din mine! în ce stare m-ai adus!

— Te rog, deschide, Agripină, se repetă stăruitor porunca din afară.

Doamna Columbaru deschise, însfîrșit. Micu Columbaru intră și se opri, cercetînd în juru-i. Prin lumina împuținată văzu copila prăvălită pe scaun; rochița îi era sfîșiată în cîteva locuri; pe antebraț și pe grumaz se cunoșteau arsurile trandafirii ale loviturilor. Erau și părți ascunse mai dureroase, la a căror identificare domnul Columbaru renunță.

— Pentru Dumnezeu, ce însemnează asta? întrebă el deodată cu uimire și indignare. Ești într-o stare de nedescris, aranjează-ți numaidecît obrazul.

— Fii bun și nu te amesteca aici, răspunse doamna Columbaru. Îmi pare rău, dar n-am avut ce face; e un caracter imposibil.

Columbaru îi cuprinse mîna și o conduse la ușă.

— Du-te și liniștește-te. Vin numaidecît și eu. Cred că n-ai făcut bine. Fetița are pînă la un punct dreptate; nu-i putem pretinde stăpînire și disimulație. Mie mi-i foarte simpatică și am răbdare; cred că are să-și schimbe atitudinea față de mine.

Doamna Columbaru se lăsă mîngîiată și plînse aplecată pe brațul soțului său. După ce o scoase din cameră, domnul Columbaru se întoarse numaidecît la fetiță, mîngîindu-i fruntea și pipăindu-i pulsul.

Simțind că s-a trezit, dar se îndărătnicește să nu deschidă ochii, îi zise cu bunătate, aplecîndu-se asupra ei:

— Domnişoară, vrei să-ţi trimet pe bunicuţa Anda ?

Fără să aştepte un răspuns rostit, domnul Columbaru ieşi. Fetiţa începu a plînge încet, cu o disperare nouă şi necunoscută pînă atunci, a lucrurilor eterne şi ireparabile. Intre mama ei şi dînsa totul i se părea sfîrşit, ceea ce era cu totul neadevărat. Intinse mînuţa lungă şi slăbuţă şi atinse biciul comediantului. Acest bici şi acest loc plin de cărţi, pe care le descoperea atunci, îi dădeau totuşi o sensaţie de plăcere amară în umilinţa şi-n nenorocirea ei. Auzi paşii bunicuţei Anda. Ce-ar putea să-i spuie bunicuţei Anda ? Nu-i spune nimic; are să plîngă; are să se lase îngrijită, are să ceară lîngă ea, în odăiţa ei, pe domnul Pufi. Are să se ducă poate la ţară ? Dacă poate stărui bunicuţa pe lîngă Micu Columbaru să grăbească trecerea ei la institutul maicilor catolice, are s-o roage să depuie stăruinţa aceasta. Intăi să se vindece urmele biciului pe care nu trebuie să le vadă nimeni.

— Bunicuţă, bunicuţă Anda ! sînt foarte nenorocită, se tîngui ea, abătîndu-se la pieptul bunicei.

Bunicuţa îngenunchiase lîngă dînsa, cercetînd-o de aproape. Acel strigăt înăbuşit şi disperat nu era cu desăvîrşire sincer; avea în ea în clipa aceea o stare trecătoare de plăcere care-i anula durerea fizică.

XII

Presupunînd, lucru extrem de puțin probabil, că totuși, cîndva, aș face această carte, prietinii mei sînt de părere că partea din viața eroinei noastre care a fost destinată mănăstirii de maici nu poate pretinde o dezvoltare deosebită. E o epocă larvară, cu puține peripeții semnificative. În taina somnolenței ei, nimfa se distruge pe sine însăși pregătindu-și zborul viitor în lumină. În acest răstimp și părinții domnișoarei Eugenița abandonaseră scena mediocră unde li se părea că țin un rol prea modest și ieșiseră către o viață de intensă activitate. Din tren în vapor, din vapor în rapid, din rapid în Palace și pe un țărm de mare, viața era pentru domnul Columbaru și pentru Agripina un caleidoscop pururi înoit. Pentru domnul Columbaru, îndeosebi, viața aceasta, așa cum o presimțise și o vestise el, era o răscumpărare aproape tragică. Fiecare durere pe care el încă o simțea vie în trupul lui, fiecare injurie care încă îi sîngera în suflet, fiecare clipă de întîrziere în ceea ce fuseseră anii lui tineri trebuia să-și găsească o corespondență în această cursă a plăcerii. Nu se înșelase nici în ființa ce-și asociase. Cu totul rară ca

aspect exterior, Agripina era o mediocră parteneră de filosofie, ceea ce era un prim cîștig pentru domnul Columbaru. Intimitatea ei era aprigă și multiplă, de o inteligență pe care, în solilocurile oboselilor sale, domnul Columbaru o califica de primară. Cîteodată era revoltat; dar îndată după aceea era iarăși entuziasmat.

Din filosofia divină a înțelepților și a asceților, care au călăuzit și au dogmatizat umanitatea, se înțelege că amorul ar fi avut pînă astăzi, în starea de evoluție în care ne aflăm, cinci trepte de inițiere. O oarecare preoteasă din Mantineea a definit cele dintăi din aceste stadii și a spus foarte potrivit ceea ce trebuia despre atracția sexelor și nebunia instinctului, trecînd după aceea la scopurile ascunse ale acestui mecanism exterior. Amorul e o viclenie a speciei; oamenii de sex deosebit se chiamă în vis, se caută în trezie, spun versuri și cîntă prostii, vin unul către altul, fug unul de altul, se urăsc, se doresc și nebunesc, pentru ca să se continue seria.

Nici domnul Columbaru nu înțelegea să treacă de aici către iubirea de glorie și de frumos, către iubirea de oameni și către iubirea de toată zidirea, ceea ce ar fi întotdeauna către însuși izvorul de inteligență și iubire eternă; nu înțelegea să treacă, pentru că domnia sa avea o răfuială cu viața asta pămîntească. Nu i-ar fi dat posibilitatea să treacă nici partenera sa, rămasă în stadiu primar, după propria lui calificare, pentru ca fericirea și răscumpărarea lui să fie desăvîrșite.

Intr-adevăr, specia e vicleană cu noi, argumenta domnul Columbaru cîteodată, destul de rar; însă tot oamenii au întors asupra ei o viclenie identică, ridicînd voluptatea la un înalt potențial, fără obligația

inițială către generațiile subsecvente. Mai ales femeia, cred eu, a făcut așa ca să cedeze cît mai puțin timp pentru altceva. În definitiv, amorul nostru se opune morții cu trecătoarele lui clipe de eternitate, căutînd un drept al plăcerii și abandonînd ceea ce s-ar putea chema datorie.

Agripina, prin urmare, practica o filosofie mută și instinctivă de cel mai mare preț în această deșertăciune a deșertăciunilor. Domnul Columbaru avea dreptate să ofteze, căci și aceasta e o deșertăciune; anii vieții noastre nu sînt fără număr ca ai zeilor de odinioară. Încă și aceia și-au istovit timpul lor. Cu atît mai mult avem drept să ne bucurăm noi, cu cît nu ne rămîne altă resursă decît o întristare ultimă și definitivă.

Le ciel sourit,
Le champ fleurit...

Să uităm deocamdată că «La mort moissonne». E bine că, cu toate străduințile, doamna Columbaru n-a izbutit să vorbească și să cetească franțuzește; astfel ochii ei pot zîmbi limpezi fiecărei zile, fie la Viena, fie la Paris, fie la Biarritz, fie la Saint-Malô, fie la București, fie la Constanța.

— Cîte rochii a îmbrăcat ș-a lepădat fata asta, se gîndea cucoana Smaranda, la Iași; cînd mă gîndesc, m-apucă groaza!

În răstimpurile în care soții Columbaru lipseau, doamna Popa se instala în casa din strada Romînă, guvernînd patru servitori, ținînd sera verde, iarna, grădina înflorită, vara, camerele umbrite și mobilele lustruite. În fiecare sîmbătă sara își primea nepoata cu cea mai mare bucurie posibilă, o împresura cu mîngîieri, îi punea dinainte lucruri dulci, apoi o în-

fășura într-o manta violetă și o ducea pe furiș la cinematograf. Maicile care dădeau educație nouă copilei condamnau asemenea localuri de perdițiune, însă doamna Smaranda Popa, ceva mai sceptică decît ele, avea alte idei în privința asta. «Copilul e bine să cunoască toate ale lumii», zicea domnia sa. Deci nu-i nepotrivit să-și ducă nepotica la cinematograf. Cu acest prilej se ducea și domnia sa, avînd tovărășie o domnișoară simpatică și foarte inteligentă. Erau oprite la școala maicilor catolice și unele cărți, potrivit unui «index» al sîntului nostru părinte papa de la Roma. Cu o maliție vrednică de disciplina materialistă a veacului, doamna Smaranda Popa îngăduia nepoatei sale toate cărțile celebre, așa încît, pînă către paisprezece ani, domnișoara Eugenița Costea s-a silit cu nesațiu să devoreze poezii de la Musset pînă la Eminescu și romane de la Paul și Virginia pînă la M-me Bovary, — o serie destul de restrînsă de divagații poetice și o serie nenumărată de istorisiri neadevărate care exaltează mintea copiilor între șase și șaizeci de ani. Căci, cu acest prilej, își făcea și bunicuța Anda educația literară.

Cînd soții Columbaru, meteori conjugați, își făceau arar apariția, ferestrele și ușile casei din strada Romînă se deschideau larg, apăreau trăsurile și furnizorii de delicatese și vinuri scumpe. Într-o duminică oarecare, ce s-ar putea numi mirată, se supunea luminii lor zîmbitoare și domnișoara Eugenița, întîmpinată cu exclamații aproape scandalizate. Întăi era îmbrățișată și sărutată strîns și des de mama sa; apoi apăreau și se reluau exclamațiile. Uneori domnișoara Eugenița era prea grasă; în alte epoci devenise subțire, naltă și palidă. Era greu de recunoscut de la un anotimp la altul. Într-o iarnă, devenise de o melan-

colie aproape incurabilă; încît Agripina, discutînd cu doamna Smaranda Popa, pusese cu seriozitate următoarea concluzie:

— Mamă dragă, cînd o văd așa, îmi vine să mă strîc de rîs. Ce are? îi lipsește ceva? e bolnavă de ceva?

— Fii fără grijă, Agripină, îi răspunse cu liniște bunica; fata n-are nimic. Crește.

— Dar de ce-i supărată așa de tare, încît parcă nici nu vede lucrurile din lumea asta?

— Dragă Agripină, eu bănuiesc că e amorezată de contele de Monte-Cristo.

— N-am înțeles bine. De cine spui mata că e amorezată?

— De contele de Monte-Cristo.

— A! se veseli fără noimă doamna Columbaru; desigur că e un tip de cinematograf. Știi că are haz? Mi se pare foarte curios. Cum ai spus?

— Contele de Monte-Cristo.

— Mda, îmi aduc parcă aminte de așa ceva. Am să povestesc lui Columbaru.

— Nu-i povesti nimic, Agripină; lasă fata în pace.

Bunica Anda putea fi liniștită. Nici Agripina n-avea cînd și-aduce aminte de așa ceva, nici domnul Columbaru n-avea vreme s-asculte. Erau veniți la Iași numai pentru patru zile, timp strict în care se producea, în acest municipiu celebru, vizita unui proeminent personagiu ministerial. Doamnele din Iași se puteau încredința în acest răstimp că e posibil să se poarte o rochie și mai scurtă decît cea din ultimul jurnal de modă. În adevăr că așa exagerări duc la ridicol; ar trebui și în asta o măsură ca în toate, de și se pare că e ultimul model de pe Coasta de Azur. Sînt ființi care au norocul nemeritat de a fi pretutindeni, sînt

fericite fără a-și da sama, salută viața în fiecare zi c-un păhărel de alcool colorat în mîna dreaptă și c-o țigaretă în mîna stîngă. În această atitudine de studio, frumoasa Agripină trecea către alt orizont.

Însă domnișoara Eugenița nu mai era amorezată de Edmond Dantès, conte de Monte-Cristo. Era amorezată de Marcel, fratele prietinei și colegei sale de pension Carolina.

În unele duminici, Carolina Bruno o cerea pe Eugenița de la bunicuța Anda și o ducea acasă la dînsa. Inginerul Amadeo Bruno avea o casă foarte frumos decorată, cu mobile florentine și venețiene, și lá masa lui se serveau uneori bucate picante ca la Padova, de care doamna Matilda, soția sa, nu voia să se atingă. Această doamnă Matilda era o ființă subțire și străvezie, în care o suflare de viață mai întîrzia din pură complezență. Această suflare de viață întîrzia de mulți ani; ca să nu părăsească această suflare puțină de viață acel trup firav, era nevoie de toate menajamentele, de toate florile în vase rare, de discreție, penumbră și tăcere.

Mama era în fotoliul ei din salonașul albastru și cetea întorcînd foile c-un deget lung și subțire. Copiii treceau în vîrful degetelor într-o cameră din celalt capăt al clădirii. Marcel Bruno o ducea de mînă pe domnișoara Eugenița, strîngîndu-i ușurel degetele. De aceea dintrodată nepoata bunicuței Anda, printr-un fenomen de mimetism, iubea cu tristețe nesfîrșită și compunea scrisori care niciodată n-ajungeau la adresă.

Suferința n-a fost de lungă durată. Printr-o întîmplare, domnișoara Eugenița a observat că tînărul se ocupă de mecanică și că e destinat să repare automobile. Deasemeni a observat că Marcel Bruno iubește

bucatele picante de la Padova întocmai ca și tatăl său; mai mult decît atît: le mînîncă lacom și repede ca și inginerul Amadeo, deci e destinat să devie tot așa de gras și de congestionat. Departe de a face versuri, tînărul Marcel rîdea cu nerușinare de asemenea ocupație. Își permitea uneori să apară zgîriat, contuzionat și cu straiele sfîșiate de la partidele lui de fotbal. In marginea vieții domnișoarei Eugenița apăru atunci un tînăr tăcut și palid, așa cum îl dorise. In măsura în care acest tînăr, nelipsit de la cinematograf, rămînea mai singuratic, mai taciturn și cu ochii mai ațintiți asupra ei, în aceeași măsură copila își redobîndea colorile.

N-a știut niciodată cum îl chiamă, căci niciodată acel tînăr enigmatic n-a îndrăznit să se apropie de dînsa. Probabil că-i era frică de bunicuța Anda. Se așeza cu trei ori patru bănci îndărăt și privea cu stăruință spre obiectul pasiunii lui. Cel puțin așa își închipuia domnișoara Eugenița. La dreptul vorbind era sigură că privirile lui stau toată vremea țintite înspre locul fix pe care ea îl ocupa în spațiu. In pauze, tînăra făcea zîmbind controlul sălii. Cum întorcea ea fruntea în direcția anumită, ochii tînărului fugeau în altă parte. Acel tînăr trist avea și obiceiul să-și pipăie din cînd în cînd creștetul capului cu palma mînii drepte, ca și cum acolo, dintrodată, ar fi căzut o picătură de apă rece.

Primăvara întreagă a acelui an domnișoara Eugenița a așteptat o scrisoare pasionată, care n-a venit. In mai...

Domnișoara Eugenița fredona, aducîndu-și aminte de întîmplarea asta:

In mai, cînd rozele-nfloresc...

În mai a apărut o poezie în «Moldova literară», dedicată «necunoscutei de la cinematograf». Domnișoara Eugenița Costea a cetit-o cu atenție, și a fost îndată foarte bine dispusă.

— Bunicuță Andă, șopti ea, în pauză, observi mata pe tînărul acela palid!

— Îl observ de multă vreme, zîmbi bunicuța Anda. Îl găsesc cam suferind. Mi se pare că te interesează.

— Pe mine? se miră Eugenița. Te rog, cetește poezia asta.

Cu mișcări pripite, bătînd-o cu dosul palmei, nepoata puse foaia pe genunchii bunicuței Anda. O ajută pe bătrînă să-și potrivească ochelarii și rămase pîndind, ca să observe efectul lecturii.

— În mai, cînd rozele-nfloresc... începu iar a fredona, zîmbind, copila.

Bunicuța citi numai un vers:

Mă simt ca un zimbru...

și întoarse ochii să vadă fiara anunțată.

Tînărul își pipăia creștetul capului. Fetița își întrerupse îngînarea de cîntec, observîndu-l atent, cu coada ochiului.

Îndată după acest incident, atenția i s-a întors către domnul Pufi, a cărui sănătate declina. În fiecare zi, una din servitoarele din strada Romînă îi aducea un buletin redactat de bunicuță, în care domnișoara Eugenița cetea cu strîngere de inimă condamnarea micului său prietin. Însfîrșit doctorul nu mai dădu nici o speranță. Tînăra stăpînă a lui domnul Pufi avu cîteva zile de durere adevărată, apoi își aduse aminte că ar fi trebuit să spuie bunicuței Anda să îngroape pe domnul Pufi în colțul grădinii cu flori, între cei

patru trandafiri albi. Primi răspunsul că soarta hotărîse altfel : trupușorul inert al cățelului trecuse într-o căruță de gunoaie a Municipiului, după care nu se mai știa ce devenise. Domnișoara Eugenița îl plînse din nou, nebănuind că și umbra domnului Pufi era în lună, făcînd umbra unui sluj, cumpănindu-și lăbuțele și așteptînd în eternitate umbra unui zăhărel.

După treisprezece ani împliniți, domnișoara Costea s-a îmbolnăvit de un tifos primejdios. Doctorii au evacuat-o de la internat și i-au alcătuit o supraveghere specială la un sanatoriu, unde s-a instalat și bunicuța Anda, numaidecît. De data asta s-a văzut că bunicuța e în stare să conducă o casă așa de complicată ca cea din strada Romînă, și cu telefonul, fără a-și părăsi, în același timp, ochelarii cu cerculețe de aur și împletitura de lînă.

Doctorul Iorgu Meșter venea în fiecare zi, la ora 11, să-și vadă nepoțica.

— Ha-ha ! o întrebă domnia sa, după multe zile ; ai putea să-mi spui dumneata unde ai fost pînă acuma ?

Copila îl privea limpede, c-un zîmbet ca o părere. dar n-avea putere să răspundă.

— Ha-ha ! urmă doctorul, bine dispus ; am fost și eu în depărtarea asta, dar de-atunci e mai bine de jumătate de secol. Ce zici, verișoară Smărăndiță ?

— Intr-adevăr, de-atunci e destul de mult, oftă bunicuța Anda.

Ochiul întunecat al nepoatei îi privea dintr-o depărtare de dincolo de viață.

— Am fost departe, șopti domnișoara Eugenița ; pînă acolo sînt zile nouăzeci și nouă și nopți nouăzeci și nouă.

Bătrînii o ascultau atenți, fără a îndrăzni să se privească. Copila închise ochii; o rumeneală ușoară îi apăruse în obrajii palizi.

Din această suferință, Eugenița Costea ieși cu totul slăbită, cu nasul subțiat și cu mîinile ca niște lăbuțe de painjen. Îi căzu complect părul. Fenomen ciudat și arar observat, după cît spunea doctorul Meșter, îi căzuseră și genele. După o convalescență de opt săptămîni, bunica o aduse acasă, la deal, în strada Romînă. Se întrema cu repeziciune. Avea o poftă de mîncare surprinzătoare; părul capului îi crescu bogat și de un castaniu mai închis; genele cele nouă erau cîrligate și de un negru lucios; vocea ei căpătă deodată o rezonanță stranie.

În altă lună mai, cînd rozele înfloreau iarăși, după o lungă lipsă, domnul Micu Columbaru și doamna Agripina Columbaru sosiră la căminul lor cel vechi pe neașteptate. Trandafirii erau în toată splendoarea; ferestrele deschise; strada tăcută. Soarele puternic se ridica spre amiază. Trăsura se oprise încet; domnul Columbaru coborîse cel dintăi și făcuse un pas către poarta de serviciu a casei, ca să cheme pe cineva. Un munte de bagaje venea într-a doua trăsură. Se oprise și aceea, domol.

Agripina îl făcu deodată atent, c-un deget înălțat spre năsușoru-i fin.

— Ascultă, Columbaru! îi zîmbi ea.

Pătrundeau acorduri de piano pe ferestrele deschise. Amîndoi călătorii de departe își înclinară frunțile, ascultînd. Fugeau pe clapele instrumentului degete sigure.

Doamna Columbaru își arătă dinții foarte frumoși, deosebit de plăcut surprinsă. Voi să-și manifeste în

cuvinte sentimentul! Dar ca o lovitură bruscă și dramatică, izbucni o voce străină întovărășind coardele. Era un glas plin și pasionat, cîntînd aria cea mare din Tosca.

Domnul Columbaru avu și el mișcarea lui, căci muzica lui Puccini se dovedise a fi una din marile lui slăbăciuni, de cînd fusese în Italia.

— A cui e vocea asta? întrebă el, încruntînd ușor sprînceana și încercînd să fie și mai atent.

In acea clipă o domnișoară nălțuță se arătă în cadrul ferestrei deschise. Avea un păr strîns artistic într-un coc îmbielșugat, o privire umbrită, sprîncene înălțate.

Sprîncenele-i erau înălțate de mirare și de bucurie.

— Mama! strigă ea.

Era vocea de contralto, care cîntase cu o clipă mai nainte.

Uși trîntite, strigăte, chemări, îndemnuri, bunicuța Anda, servitorii care alergau, îmbrățișări nenumărate. Domnul Columbaru, mișcat, veni cu ochi umezi către tînăra lui fiică.

— Imi dai voie să te felicitez? îi zise el.

Ea îi scutură mîna prietinește, ca unui bun camarad regăsit.

— Dacă acestea sînt consecințele tifosului dumnitale, urmă el cu oarecare ezitare, atunci felicitez și pe cei care au inventat această maladie.

Eugenița rîdea cu plăcere, revenind la mama sa ca s-o îmbrățișeze și întorcîndu-se lîngă bunicuța Anda ca s-o cuprindă iar de umeri, ca și cum ar fi voit s-o protejeze. Era ceva mai naltă decît bunicuța Anda. Agripina nu se putea opri să n-o cerceteze cu o luare-aminte din ce în ce mai surprinsă. Părerea ei era că fetița se așează astfel, puțin în dosul bunicuței Anda,

ca să-și mascheze sinii. Într-adevăr, Eugenița se întoarse grăbită în casă ca și cum ar fi uitat ceva și se întoarse cu mijlocul înfășurat într-o bluză cărămizie de lină subțire, care i se încheia sub bărbie.

Așa pare și mai cochetă și mai nostimă, o judeca mama sa.

XIII

În vara care a urmat, am cunoscut-o și am văzut-o destul de des, pînă către sezonul de iarnă, cînd a dispărut cu părinții săi, în cea dintâi călătorie de cunoaștere a stațiunilor la modă. Pe urmă, a apărut iar și, în scurt timp, a devenit o mică celebritate a lașului nostru, răspîndind în juru-i simpatia și uimirea. Era nelipsită dintre dumneavoastră și din cercul acelei părți a lumii ieșene, căreia răposata mea mătușă doamna Aneta Mavrocosti îi spunea, acum patruzeci de ani, «la jeunesse dorée». Mătușa mea doamna Aneta Mavrocosti ar fi fost stupefiată, ca să zic așa, dacă s-ar fi deșteptat în timpul dumneavoastră. Dumneavoastră sînteți mai filosofi și vă mulțămiți numai a zîmbi de amintirile unui trecut pentru totdeauna scufundat. Demoazela Nitouche a acestui trecut avea numai viclenia ochilor, pe care-i ținea totdeauna plecați, și îndrăzneala unui picioruș în pantof fin pe care-l făcea să apară, abia văzut, în josul unei rochii ce o acoperea în totul ca pe o comoară, ca pe o primejdie ; pe cînd nostimele dumneavoastră prietine nu pregetă să arate cît mai multă piele brunată, prezintîndu-se cu toți dinții înflorind

de rîs, cu mîna dreaptă ținînd un păhărel de licoare și cu stînga o țigaretă. Domnișoara Eugenița Costea se amuza să arunce fumul acestei țigarete pînă în ochii tinerilor săi parteneri.

Bunicuța Anda era și ea uimită de asemenea progres. Părerea ei era că școala bunelor călugărițe ar fi putut pune o mai temeinică temelie de rezistență întru rînduielile cele bune, — bune mai ales pentru că sînt vechi și consacrate. Totuși era destul de fină ca să înțeleagă că lumea, nu numai din țara noastră, ci din toată Europa, era intrată într-o fierbere extraordinară, din care urmează să iasă vinul de viață nouă. Și domnul Micu Columbaru o sprijinea în ideea aceasta. Europa, încerca să demonstreze domnul Micu Columbaru, a pierdut în catastrofa războiului multe milioane de bărbați și e înțeles de ce femeia, care e în primul rînd mama bărbaților, tinde inconștient să pună la loc pierderile. Conștient, face altceva, cu binevoitorul nostru concurs, corijînd voința eternă. Agonisindu-și acest exces de plăcere, totuși omenirea se reface. Tot așa albinele, după ierni aspre, în care au suferit pierderi mari, au tendința de a roi excesiv, cînd soarele, zeul vieții, suie către solstițiul de vară.

— Adică ce vrei să spui dumneata, cu asta ? a întrebat doamna Agripina Columbaru ; dumneata desigur aprobi.

— Eu nu vreau să spun nimic, nici nu vreau să aprob ; eu explic.

— Lasă, dragă Columbaru, asemenea explicații ; era mai bine dac-o lăsai pe fată să-și isprăvească studiile la maici. Așa, a ieșit prea de tînără în lume, și, natural, face și ea ce fac alții.

— Face, vrei să spui, mai întăi și mai întăi, ce facem noi ?

— Da ; asta vreau să spun. Mie nu-mi convine.

— Ce anume nu-ți convine, draga mea Agripină ? și de ce nu-ți convine ? Aș dori să cunosc obiectul și motivele nemulțumirii tale.

— Nu știu eu de obiect și de motive ; mie nu-mi convine să ies pretutindeni cu o fetiță care-i cît mine de naltă, și care face ce face ea.

— Ce face, mă rog ?

— Nimic deosebit ; dar se arată unde ne arătăm noi, a luat obiceiul fumatului, rîde prea mult ; la urma urmei nu-i cuviincios să se comporte ca o persoană mare.

— Nu înțeleg ce vrei să spui, Agripină, replică domnul Columbaru cu seriozitate. În primul rînd, țin să observ că domnișoara Eugenița a ieșit în lume după dorința ta ; a plecat în străinătate cu noi, după rugămintea ta ; s-a îmbrăcat, întrucîtva extravagant, după sfaturile tale ; petrece deci ca toate fetele din vremea ei pentru că ai vrut tu să se întîmple așa, ca să nu rămîie o biată fetiță prostuță. Acestea sînt chiar cuvintele tale : «Să nu rămîie o biată fetiță prostuță». Atunci de ce trebuia să las eu pe fată să-și isprăvească studiile ? Eu n-am avut aici nici un amestec. Poate m-aș fi opus la abandonarea școlii, dacă acele așa-zise studii ar fi avut vreun scop. Însă domnișoara Eugenița nu urma un program în linia oficială și universitară ; destinația ei în acea școală era în sensul limbilor moderne și a muzicei. Progresul ei a fost de așa natură și izbucnirea talentului ei muzical așa de bruscă, încît cererea ta mi s-a părut firească. Domnișoara nu mai avea nevoie decît de puțină școală a vieții. Poftim, face școala vieții.

Doamna Columbaru întrebă, cu ochii dintrodată măriți de uimire :

— Atunci sînt vinovată eu ?

— Drăguța mea Agripină, eu n-am spus așta niciodată.

— Atunci sînt vinovată eu ? continuă să întrebe Agripina cu voce stînsă și cu genele muiate în lacrimi.

Columbaru veni la dînsa, luîndu-i mîinuțele și sărutîndu-le pe rînd.

— Draga mea Agripină, știi că nu-mi place să văd plîngînd asemenea ochi frumoși. Ți-am dovedit și altădată că sînt în stare să accept orice fel de presupunere a ta, știind că adevărul nu-l putem schimba, orice-am face noi. Nici eu nu mă supăr, nici tu nu-i nevoie să plîngi ; avem altceva mai bun de făcut. Dacă-i nevoie să mărturisesc că am eu toată vina, pentru ca indispoziția ta să înceteze, declar că eu am făcut tot, că eu am scos pe domnișoara Eugenia din școală, că eu am pretins să plece cu noi, și celelalte.

— Nu-i adevărat asta ! nu-i adevărat asta ! continuă să suspine doamna Columbaru.

Domnul Columbaru tăcu.

— De ce nu spui nimica ? se întoarse spre el, cu pasiune, Agripina.

— E necesar să spun ceva ?

— Desigur.

— Atuncea am să-ți spun că-mi ești tot atît de dragă ca în cea dintăi zi a întîlnirii noastre.

— Ah ! își reluă suspinele doamna Columbaru ; nici asta nu poate fi adevărat.

— Nimic mai adevărat decît asta, stărui domnul Columbaru. Declar că aici nu pot face nici o concesie. Sînt gata să fac orice sacrificiu, chiar să te las să plîngi pînă la ora 4, cînd începe spectacolul de cine-

matograf, însă nu pot accepta să fac astfel de declarație. Îmi ești mai scumpă decît oricînd.

Doamna Columbaru rîse cochet:

— Pentru că cheltuiești așa de mult cu mine?

— Asta e o obligație pe care mi-am luat-o eu singur, ca să fiu eu însumi mulțumit. Mai mulțumit sînt eu decît tine.

— Asta e adevărat; însă eu nu pretind să te ruinezi, și nu înțeleg să-ți sporești în chip absurd cheltuielile, ținînd în permanență cont deschis la croitoreasă și pentru fata mea. Ar fi fost mai bine ca chestia asta s-o aranjez eu.

— Accept orice; aici nu țin să mă amestec; e un drept al tău.

— Totuși mi-ai spus că ai intenția s-o înfiezi.

— Am înțeles, oftă domnul Columbaru, că asta ți-ar face plăcere ție. În vederea asta i-am făcut și donația la care te gîndești. Am greșit cumva? Îmi aduc aminte că s-au vărsat, pentru asta, lacrimi de recunoștință.

— Eu? am vărsat lacrimi de recunoștință? Cred că te înșeli. Normal era ca acele lacrimi de crocodil să le verse altcineva.

— Adică Eugenița?

— Întocmai. Ai obiceiul să deslegi foarte bine ghicitorile și cuvintele încrucișate. Eu nu sînt în stare să fac asta niciodată. Pe cînd domnișoara dumnitale le desleagă. Stați amîndoi și le deslegați.

— Vra să zică n-ai plîns?

— N-am plîns.

— Iar Eugenița, care rîdea și mă tachina că-mi fac testamentul, a plîns?

— Da. Ai ceva de spus?

— Am de spus, scumpa mea Agripină, că după informațiile ce-mi dai, accept versiunea ta.

Abia acum începu pentru domnul Micu Columbaru acel sfert de ceas teribil, vorbit și plîns, după care simțea că dragostea lui se înoiește într-un chip curios.

Asemenea scenă, cu acompaniamentul orchestral potrivit, în variante diverse, s-a repetat în mai multe rînduri, mai cu samă după ce domnul Columbaru, plictisit însfîrșit de atîta străinătate, hotărî a face la Iași un popas mai îndelungat. Doamna Smaranda Popa, martoră fără voia sa cîteodată, dădea dreptate ginerelui ei, după cuviință și fără o judecată mai aprofundată, înțelegînd totuși că fiica sa avea dreptate dintr-un anumit punct de vedere: anume, domnișoara Eugenița Costea era din ce în ce mai înconjurată și mai măgulită de lumea în care însăși doamna Columbaru își crease drepturi suverane.

Concluzia aceasta intimă a sa, doamna Smaranda Popa încercă s-o împărtășească și domnului Gheorghiță Popa, cu unul din prilejurile din ce în ce mai dese ale vizitelor lui la Iași.

De mult, doamna Smaranda Popa era deprinsă cu vicleniile soțului său. Încă din tinerețe, Gheorghiță Popa se dovedise iubitor de noutate și petrecere; dacă n-ar fi fost ea atentă, cine poate ști ce catastrofă s-ar fi petrecut în viața lor! Grija și atenția au fost totdeauna partea sa în viață; deci cu aceeași grijă și atenție, doamna Smaranda Popa observa și acum pe Gheorghiță Popa cum vine destul de des la Iași, mai cu samă către vremea iernii, cînd poate face să i se vadă blana cea nouă cu guler de vidră. La Vlădeni nu sînt petreceri, la Iași se poate găsi așa ceva; la Vlădeni nu este cinematograf, la Iași sînt cinemato-

grafe ; la Vlădeni omul e nevoit să se ocupe de treburile gospodăriei ; cînd ajungi la Iași, îți pui cușma pe-o sprînceană și nu te mai gîndești decît la felurite drăcii.

— Mă rog, de ce-mi spui dumneata toate acestea, cucoană Smarandă ? a întrebat Gheorghiță Popa. Vin la Iași acuma, pentru că am isprăvit treburile gospodăriei. Vara, n-am răgaz o zi. Iarna, pot și eu răsufla.

— Înțeleg, înțeleg.

— Ce înțelegi, mă rog ?

— Înțeleg că vii la Iași cu nevinovăție, și ca să iei aer. Să nu crezi însă că, știindu-le toate ale dumnitale, și cetindu-le foarte bine, cum am știut să te cetesc toată viața, am să mă tulbur prea tare. Am eu mai multă minte decît Agripina.

— Ce-i cu Agripina ?

— Stăi, nu te grăbi să întrebi. Vrei să schimbi vorba și să mă faci să lăs la o parte crailîcurile dumnitale ? Dacă cel puțin, pe lîngă aceste crailîcuri, ai fi avut și-o idee bună, ca să oprești la timp pe fata asta să facă greșelile ce-a făcut. Departe de a face așa ceva, dumneata ai îndemnat-o. Ți-am spus despre înzestrarea Eugeniței ? Mi se pare că ți-am spus. Ți-am spus că Micu Columbaru e foarte generos cu fata, purtînd-o ca pe o mică ducesă ? Ți-am spus și asta, și iar mi-am adus aminte de niște lucruri vechi din trecut. Din toate rezultă că Agripina e supărată. Supărată sînt și eu pe dumneata, însă nu sînt geloasă. Pe cînd Agripina cred că e geloasă.

— Asta-i încă una. Ce ? e nebună ?

— Nu. De la începutul începutului, îți aduci aminte că nu putea suferi pe fetiță ? Ei bine, nebunia asta a ei a rămas. S-a părut o vreme că i-a trecut. Și-acuma

are zile cînd se pare că fetița i-i dragă. Pe urmă iar îi vine. La urma urmei, poate nu-i chiar așa de nebună. Este o vorbă : că dracul nu face biserici. Toate aceste încurcături n-ar fi fost, dacă dumneata erai mai prevăzător. Copila trebuia să rămîie la noi.

— Eu n-am prevăzut ! Ha-ha ! mi se pare că așa rîde vărul dumnitale doctorul. Ha-ha ! n-am prevăzut eu ? Cine a spus că toate trebuiesc făcute cum s-au făcut, și că să n-am nici o grijă, deoarece toate au să iasă bine ?

— În orice caz, Gheorghiță, n-am spus eu. Știi dumneata unde ai avea dreptate ?

Bătrînul învățător zîmbi.

— Aș fi curios să aflu. Am și eu dreptate vreodată ?

— Nu te grăbi, Gheorghiță ; ai putea să ai dreptate, dacă m-ai sfătui să atac chestia asta prin altă parte. Dumneata nu poți da o soluție, pe cînd fetița ar putea da. Ar trebui să vorbesc cu dînsa, nu-i așa ?

— Mă mir că nu te-ai gîndit la asta mai de mult. Eu mă grăbesc, trebuie să mă duc, am o întîlnire.

— Lasă întîlnirile, Gheorghiță, și acordă-mi și mie puțină atenție. N-ai dreptate nici aici, pentru că eu, cu Eugenița, am vorbit. Adică, am încercat să vorbesc. Știi dumneata, Gheorghiță, că-i foarte greu așa ceva ? Cum pot eu, bunicuța Anda, să-i spun fetiței că mama ei e geloasă ? Am mustrat-o că fumează : ea a rîs. Am mustrat-o că-și cheltuiește tot timpul numai în jocuri și petreceri. Ce vrei să facă altceva ? E tînără, e sănătoasă ; acuma e vremea ei. De ce și-a tuns părul ? Și aici îmi răspunde rîzînd că, atunci cînd va fi bunică, are să-l lase să crească. De ce poartă rochie așa de scurtă ? Zice că moda părului și a rochiei merg îngemănate. De ce-i spune tatălui ei

vitreg pe nume? — Așa-i porunca domnului Columbaru... a zis ea. La toate mi-a răspuns ca un drăcușor. Numai coarne n-are încă, dar încolo-i un drăcușor. — Poate se supără mama? a întrebat ea, la rîndul ei. N-am îndrăznit, Gheorghiță, să mă opresc asupra acestei întrebări; e singura lecție practică pe care n-am fost în stare s-o țin. M-am gîndit că poate ar fi potrivit să vorbești dumneata cu Columbaru.

— Cum îți închipui una ca asta, cucoană Smarandă?

— Ți-i ginere, sînteți barbați, am impresia că e mai ușor.

— Să vedem, oftă învățătorul, gînditor; am să mai cuget ce am de făcut. Deocamdată mă grăbesc, căci am întîrziat. Cucoană Smarandă, nu cred să pot face așa ceva. Mai întâi eu nu cred nimica. Cred că toate sînt o invenție a Agripinei. Doar cu dînsa să vorbesc.

— Nu, nu, nu! strigă spăriată doamna Smaranda Popa. N-o stîrni. Văd că n-am de la dumneata nici un sprijin, Gheorghiță, și numai dumneata ai să rămîi răspunzător de ce s-ar putea întîmpla.

— Acuma te încredințez eu pe dumneata, cucoană Smarandă, că are să fie bine.

— De ce? fiindcă te duci la o petrecere cu pensionari de-ai dumnitale și nu vrei să-ți strici buna dispoziție?

Gheorghiță Popa se duse, clătinînd din cap cu mirare. Totdeauna le gicise pe toate femeia asta!

XIV

Într-o după-amiază de sfîrșit de dechemvrie, pe o adiere care tăia ușor-înghețat dinspre Crivăț, domnișoara Eugenița Costea cobora către patinaj, ca-n toate zilele frumoase ale iernii aceleia. Era înfășurată în flanele albe de lînă mițoasă și purta pe umărul sting bocancii cu patine. Pasul ei elastic, rapid și moale în același timp din pricina șoșonilor, scrîșnea scurt pe zăpada bătucită. Cerul era nalt deasupra orașului, de un azur deschis. Strada aproape pustie; două umbre nedeslușite trecură pe departe, la o răspîntie. Era într-a patra zi de Crăciun; mișcarea începea după aprinsul luminilor. Tînăra fată a casei din strada Romînă era într-o dispoziție cu totul deosebită: echilibru dulce al întregii ființi, pe care-l avem poate o dată ori de două ori în viață. Atuncea toate ne par desăvîrșite și sîntem siguri de nemurire. Într-asemenea ceas armonios era domnișoara Eugenița și zîmbea fantomei fericirii ei, coborînd la vale. Fredona o arie veselă, în ritmul mersului. Într-un timp începu să fluiere subțirel aceeași arie, printre buzele ușor rotunzite.

În apropiere de Medeanul Sfîntului Spiridon, cineva ieși dintr-un gang și-i veni împotrivă. Era o femeie destul de voluminoasă îmbrăcată c-un palton negru și c-o beretă de lînă tricotată de aceeași coloare, îndesată în cap pînă peste urechi. Cînd femeia aceasta, înălțînd nasul, dădu cu ochii de domnișoara Eugenița, trase repede din buzunări mînile gros înmănușate și le ridică în sus c-un strigăt ascuțit, ca și cum s-ar fi predat.

— Domnișoara noastră! strigă ea c-o veselie subită.

C-o clipă mai nainte fusese tristă, urmărindu-și gîndurile prin zăpada uliței. Acuma dintrodată era veselă.

— Domnișoara noastră! urmă ea c-o modulație mai domoală. Tocmai mă gîndeam la mata; voiam să mă duc la deal, să te caut; îmi închipuiam că poate n-am să te găsesc acasă.

— Ce faci, dadacă Savastiță? o întrebă Eugenița apropiindu-se și privind-o ațintit. Ești supărată?

Întrebarea aceasta, oricît s-ar fi stăpînit, domnișoara Eugenița n-o putea pune decît cu buna dispoziție de care era plină în acea zi unică.

— Vai, duduie Eugeniță, tare sînt supărată și otrăvită! izbucni deodată cu lacrimi în glas dadaca. Am fost eu năcăjită destul anii aceștia doi din urmă și am mai venit la mata, găsind un ajutor, care m-am rugat din pricina asta dimineața și sara la Maica Domnului pentru sănătatea matale; dar ca acuma, duduiță dragă, n-am fost niciodată. E neagră inima în mine ca tina, și mai degrabă aș fi cu morții decît cu viii!

— Dar ce este, mă rog, dadacă?

— Ce este, duduie dragă, nu-i bine, urmă Savastița Cărăbuș c-o voce ceva mai împăcată. Dar nu te opri mata în drum din pricina mea și nu-ți întîrzia petrecerea, căci viața și lumea sînt acu a tinereții matale. Urmează mata a umbla înainte și eu oi veni mai înapoi, spunîndu-ți toate. Cînd ajungi mata la patinaj, eu am isprăvit.

— Bine, dadacă, eu merg și tu spune.

— Vai, duduie dragă, mă uit la mata și crește inima în mine ca o pîne albă. Pe zi ce trece, te faci tot mai frumoasă; stă lumea și se uită la mata ca la o floare scumpă; încît domnișoarele Grigoriu, la care mă duc în fiecare săptămînă o zi ca să le calc bluzele de matasă, căci au înțeles acuma dumnealor că nu este, în tot tîrgul, alta să calce mai frumos și mai curat decît Savastița Cărăbuș... Uneori îmi fac mutre, de aceea m-am și hotărît să le lăs... Încît domnișoarele Grigoriu, cînd te văd pe mata și cînd aud vorbindu-se de mata, se fac verzi și li se lungesc mai tare nasurile. Nu numai domnișoarele Grigoriu (mai cu samă Coralia), ci și alte multe domnișoare și chiar cucoane, pe unde mă duc eu, n-au liniște din pricina matale și nu pot dormi. Cîte spune și cîte înșiră, aș putea purta cu vorba lor o piuă de bătut sumane. N-am văzut de zilele mele atîta invidie și atîta gelozie. Așa și trebuie să fie, mă gîndesc eu, căci e departe griva de iepure.

— Ce anume lucruri pot spune, dadacă? o întrerupse Eugenița, fără a-și întoarce în jos privirea de către un zbor depărtat de ciori, care se depănau neîntrerupt și mărunt pe limpezimea cerului.

— Parcă mata nu știi? și unele nu ți le-am mai spus? Au ce au ele cu glasul matale. Zic că are să se schimbe cu vremea. Închipuiește-ți! În loc să plîngă

cum am plîns eu cînd te-am auzit întâia oară, dumnealor cîrtesc. Și de ce anume are să se schimbe? Din pricină că ai naravul fumatului. Asta, însă, nu-i adevărat. Ghiula Farcaș a fumat o viață întreagă, și, cît privește glasul, slavă Domnului, a cîntat pînă în ceasul din urmă, cînd a zis și el aleluia, cu popa lui cel catolic. Așa că mata poți să fumezi fără grijă. Mai cu samă fac dumnealor caz că zvîrli fumul în rotocoale mărunțele pînă în ochii celor care îți înșiră verzi și uscate. Foarte bine faci, duduie, și așa li se cuvine, pentru că tinerii din ziua de azi nu se uită la obrazul unei domnișoare; ei caută, scociorăsc și te descheie prin alte părți; încît bine face cine-i chiorăște cu fum. Mai au dumnealor un motiv, că ai fi cu nasul și mai sus decît duduca Agripina și că nu catadicsești să onorezi macar c-o privire de amor pe nici un tînăr din ziua de azi. Asta-i încă și mai bine, zic eu; parcă m-ai fi întrebat pe mine, duduiță dragă. Barbații din ziua de azi sînt cu totul altfel decît cei de altădată, pe cînd era încă Dumnezeu pe lume. Acuma s-aude c-ar fi fost scoși de la locurile lor și Dumnezeu și împărații. Așa că și eu, după ce-a murit bietul Ghiula Farcaș, precum știi, am încercat fel și chip să stau și să plutesc deasupra nevoilor, păstrîndu-mi onoarea, cum se cuvine unei daďace care a hrănit cu laptele ei pe o duduie nobilă ca mata; am încercat ba o negustorie de tutun; ba una de fructe; s-au găsit barbați înșelători care mi-au luat banii și-am rămas goală. Și asta o știi. Atuncea am căzut la pragul domniilor voastre și am cerut un sprijin, pe care l-am găsit numai la mata, căci duduca Agripina nu vrea să mă primească în serviciul casei dumneavoastră cu nici un preț. Văzînd asta, n-am mai îndrăznit decît cînd și cînd și numai la mata, nădăjduind să mă sus-

ţin. Dar în ziua de azi şi într-o lume ca asta, nu mai merge. Acuma idealul meu...

— Cum ai spus, dadacă ?

— Am spus «idealul meu». Am greşit ?

— Ba nu.

— Vorbesc şi eu ca lumea de azi. M-aş fi putut mărita c-un şofer, dar asta-i naţia cea mai rea de oameni din cîţi se află. S-ar fi putut c-un geambaş, dar ş-acela încalică şi se duce. Alţii nu vor după lege ; au numai gînd de petrecere. Aş fi dorit o casă şi o gospodărie, să am şi eu o tihnă. Parcă mata nu înţelegi ? că doar acuma eşti o domnişoară în putere. Bine faci mata că-i joci pe toţi ca pe momiţi. Iaca aşa ! izbucni deodată în suspine înecate Savastiţa Cărăbuş ; m-au păgubit toţi şi m-au înşelat ca pe cea mai proastă. Am fost şi am îngenunchiat şi la Maica Domnului, am bătut metanie şi m-am rugat să le deie liniştea apelor şi hodina vîntului ; să-i fulgere junghi de moarte, şi numai o sticlă de doftorie să se găsească în tîrgu ista, şi aceea să fie plină cu otravă. Dacă nici acuma n-oi găsi unde să-mi plec fruntea şi să mă alin şi eu după atîta zbucium, atuncea nu-mi mai rămîne decît una.

— Nu vorbi aşa, dadacă Savastiţă ; ai vreme să fii fericită ; şterge-ţi nasul, scoate-ţi puful şi te pudrează.

— D-apoi crezi mata, duduie dragă, că n-am şi eu cele de trebuinţă în ciuda duşmanilor ?

Într-adevăr, Savastiţa Cărăbuş trase din buzunar un săcuşor de piele fină şi scoase tot ce-i trebuia ca să repare dezastrul unui sfert de oră de mare amărăciune.

— Şi punguţa asta cu toate cele de trebuinţă tot de la mata o am, duduiţă dragă. Nimene altul pe lu-

mea asta nu m-ajută ; la picioarele matale cad și atîta nădejde mai am. Nu mă lăsa !

— Cum crezi tu, dadacă Savastiță, c-am să te las ? Numai nu ești destul de statornică. Te-am văzut cam rar.

— Ba-s statornică, duduie, dar am cercat și eu, ca o femeie ce mă aflu. Nu-s chiar așa de bătrînă.

— Ba ești tînără, dadacă. Ar trebui să mai slăbești puțin.

— Nu cred că se poate asta, duduie, de și cunosc că gustul boierimii din ziua de azi e pentru piele pe ciolănele. Eu is rămasă din cealaltă lume, de dinainte de război. Nu-mi mai trebuie, cum spun, decît puțină tihnă și s-ar putea găsi asta pentru mine în casa dumneavoastră, dar nu înțeleg ce are împotrivă duduca Agripina și de ce mă persecută. Din ceasul dintăi, cînd te-am aplecat eu pe mata la sînul meu, duduca Agripina s-a uitat urît la mine și de atuncea nu i s-a mai îndulcit căutătura.

— Destul, dadacă, zise deodată domnișoara Eugenița, oprindu-se. Am ajuns la destinație, dar nu cred să întîrzii aici mai mult decît o jumătate de ceas. Intră și tu în cantină și te încălzește, pînă ce-mi pun patinele și fac cîteva ocoluri pe ghiață. Văd că azi e foarte puțină lume, mă așteaptă cîteva cunoștinți, ca să-mi spuie cîteva prostii și să rîdem ; vîntul se înăsprește...

— Către sară are să viscolească, duduie.

— Crezi ?

— Cum să nu cred, dacă mi s-au arătat semnele ?

— Cu atît mai mult n-am să întîrzii și mă întorc după aceea acasă, ca să vorbesc cu domnul Columbaru. Cred c-am să-l hotărăsc să te primească el, pentru serviciul meu personal.

— Crezi mata, duduie, asta ? Ce are să spuie duduia Agripina ?

— Avem de-a face cu o hotărîre ceva mai tare, dadacă. Dacă ai noroc și-l găsesc acasă pe domnul Columbaru, atunci se face treaba pînă în sară.

— Vai, duduie, atuncea nacazul meu face aripi de bucurie.

Dadaca părea veselă și-i scăpărau ochii. Însă în fundul sufletului ei avea o drojdie de îndoială. Totuși măcar un ajutor trecător trebuia să iasă pentru dînsa din toată această afacere. Dacă n-ar întîrzia mult duduia ! Poate i-a veni un gînd bun să se mulțămească numai c-o țigară. Este destul fum într-o țigară și pentru mai multe perechi de ochi de bărbați. «N-ar mai ajunge și i-ar lua dracu ! și să li se stîrpească sămînța pînă în primavară !»

Domnișoara Eugenița părea tare în hotărîrile ei. Se întoarse fără multă întîrziere, îmbujorată la obraji și cu privirile scînteind. Dadaca o ajută să-și scoată patinele și să-și pue pantofii și șoșonii. Un băiat de la bufet dădu fuga, la porunca domnișoarei, s-aducă o sanie cu doi cai.

Aici, în acest loc, ar trebui intercalată o convorbire Columbaru-domnișoara Costea. Numai așa eventuala noastră istorisire ar avea o legătură și o cheie. O asemenea convorbire, inventată din punct în punct, ar desfide prioritatea oricărui adevăr. Nu numai adevărul, dar și necesitatea ei ne-ar fi dovedite de o serie de fapte, dintre care unul mai ales e extrem de important și semnificativ. Ar fi părînd că viața domnului Columbaru a fost destinată plăcerilor ușoare ; pe cînd, în realitate, destinul lui a fost să ție discursuri familiei Costea. Prima sa predică a fost ținută numitului Laurențiu Costea, după cum s-ar putea do-

vedi cu un pasaj de la anume pagină; a doua și a treia predică au fost ținute Agripinei, cum s-ar putea constata la paginile cutare și cutare; și, ca să se încheie seria predestinată, numaidecît acest domn trebuie să ție un discurs și ultimului reprezentant al familiei amintite.

Cînd domnișoara Eugenița coborî în fața casei, vîntul de miazănoapte suna în zurgalăii cailor și puterea lui sporită vîntura vîrtejuri de zăpadă; soarele se învăluia ca de un abur deasupra asfințitului.

Domnișoara Costea știa că Micu Columbaru trebuie să fie acasă. La ora cinci și jumătate avea o întîlnire cu cineva pentru o afacere oarecare. În vederea acestei întîlniri și a acestei afaceri, urma să rămîie închis în biroul lui, ca să studieze hîrtiile ce-i fuseseră încredințate. Doamna Columbaru se afla la teatru, cu bunicuța Anda.

Domnișoara Eugenița bătu de două ori, ferm, în ușa biroului.

Auzi o întrebare. Își luă permisiunea să intre fără explicații.

Cînd o văzu luminînd brusc penumbra camerei, domnul Micu Columbaru se ridică cu grabă de la biroul lui și-i veni întru întîmpinare.

— Ce este? S-a întîmplat ceva?

— Nu e nimic, Micule, îi răspunse zîmbind copila; am venit să te văd; am nevoie de dumneata, vreau să-ți cer ceva.

— Vorbește imediat; îți stau la dispoziție. Ești bună să iei loc?

— Cu plăcere. Observ că ești puțintel cam ceremonios.

— Crezi? Poate nu te înșeli. Despre ce-i vorba, domnișoară?

Domnișoara Costea începu să explice puțintel cam încurcat situația dadacei sale Savastița. Are nevoie de un ajutor.

— Bine, să-i dăm acest ajutor, consimți domnul Micu Columbaru.

— Are nevoie de un ajutor mai statornic, Micule. Doresc s-o iau în serviciul meu.

— A! dorești s-o iei în serviciul dumnitale?

— Da. Cu toate că mama se împotrivește, nu înțeleg pentru ce, doresc s-o iau în serviciul meu.

Domnul Columbaru privi fix, zîmbind, pe copilă. Era întrucîtva neliniștită așteptînd răspunsul; în același timp era luminoasă, fericită și încrezătoare.

— Bine, răspunse domnul Columbaru, după puțină ezitare. S-a făcut!

— Adevărat? strigă cu bucurie Eugenița.

— Adevărat.

— O, cît mă bucur, Micule. Îmi dai voie să te sărut?

— Desigur, răspunse domnul Columbaru, luîndu-i și păstrîndu-i mîinuța. Ești bună să te așezi iar pe acest scaun, în preajma biroului și să mă asculți?

— Sînt bună, replică Eugenița, plecîndu-și spre el fruntea. Te-ascult.

Domnul Columbaru oftă.

— Cum să-ți lămuresc eu, draga mea, ceea ce am pe suflet? Am voit de multe ori să-mi iau îndrăzneala asta și am ezitat.

— Sînt mulțămită că te-ai hotărît, Micule. Îndrăznește. Sîntem prietini.

— Nădăjduiesc, într-adevăr, că sîntem destul de buni prieteni, ca să mă înțelegi și de ce am ezitat, și de ce am luat brusc hotărîrea să-ți vorbesc, urmă Columbaru, păstrînd încă, în exprimarea lui, șovăire.

Îmi dai voie să-ți spun «tu», ca unei prietene adevărate?

Eugenița închise ochii, încuviințînd de două ori cu fruntea. Își retrase încet brațul de pe biroul lui Columbaru și rămase dreaptă, cu mîinile încrucișate pe sîn.

— Eugeniță, urmă domnul Columbaru, trebuie să-mi mărturisesc față de tine o mare vinovăție. Mama ta a observat mai din vreme lucrul și mi-a făcut mustrările de cuviință. Te-am scos dintr-un loc de liniște, unde tinerețea ta se forma, și te-am făcut să intri într-o viață absurdă. E viața mea și a mamei tale; te încredințez, însă, că e o viață absurdă.

Domnișoara Eugenița se miră nespus:

— Asta voiai să-mi spui?

— Da. Ți se pare ciudat?

— Desigur. Viața asta îmi place, n-o găsesc deloc absurdă, trăiesc și mă bucur în timpul meu.

— Cu toate acestea, draga mea, trebuie să afli că există și altceva decît asta.

— «Asta» adică e viața noastră?

— Da. E viața noastră fără noimă.

— Nu cumva ești bolnav puțin de indigestie, Micule? Te poftesc să crezi că apetitul meu este intact. Nu cumva vrei să-mi evoci preceptele de la școală? Le-am evacuat și le lăs să doarmă în cărți ca-n morminte, odată cu oamenii care le-au alcătuit. Cunosc procedeul și mi se pare că se repetă și acum. Viața trebuie să fie jertfă și datorie, bineînțeles pentru alții, pe cînd noi o gustăm din plin! Eu n-aș avea dreptul să trăiesc cum înțeleg și cum vreau?

— Nu-ți neagă nimene acest drept, draga mea, însă vreau să spun că nu e asta viața.

— Dar care-i? Să împletesc ciorapi? să ajung la ani bătrîni și regrete zadarnice, ca bunicuța Anda? Ascultă, Micule, am auzit eu toate aceste predici. Te scutesc de a-mi mai înșira argumente grave. Sînt o fată destul de serioasă și destul de cuminte, ca să trăiesc o viață normală după legea ființii mele. Ai înțeles? Mama mea are acest drept și eu nu-l am? Tu, Micule, ai acest drept, și pe mine mă înlături? Ah! așteptam cu totul altceva de la tine, decît asemenea discurs. Fără noimă e numai discursul dumnitale, nu viața de care vorbești. Dreptul meu e chiar ceva mai tare decît îți închipui, domnule Columbaru.

— Ascultă, Eugeniță, suspină iar domnul Columbaru, liniștește-te și rabdă să-mi urmez predica. Asta e pentru mine, probabil, o ispășire.

— Te rog, iartă-mă; nu vreau s-ascult.

— Cu toate acestea îți vorbește un amic bun.

— Nici asta nu-i adevărat. N-am nevoie de amiciția dumnitale. Îmi dai voie să-ți spun acum eu ceva dumnitale? Îți aduci aminte care au fost începuturile mele sentimentale față de dumneata? Poate nu știi că am îndemnat gîștele bunicuței Anda să consume cele dintăi lucruri dulci pe care mi le-ai oferit? Neizbutind să le distrug așa, le-am îngropat. Am persecutat după aceea un timp pe domnul Pufi. Cu toate acestea, la un moment dat, m-am întors către dumneata cu toată încrederea. Nu numai cu încredere, ci cu altceva mai delicat. Cred că înțelegi întrucîtva ce vreau să spun, căci ești un om fin. Nu m-așteptam să-mi negi astăzi, într-o zi așa de splendidă, în care credeam că am tot dreptul; auzi dumneata! în care eram sigură că am tot dreptul; nu m-așteptam să mă respingi de la viața dumnitale și să-mi ții predici. Nu sînt bătrînă, nu vreau să dorm, n-am nevoie de predici.

— Îmi dai voie să-ți spun că vorbești prostii ?

— Îți dau voie. Numai dumnitale îți dau voie. Poate-i prostie ce spun ; însă e adevărat.

Domnul Columbaru suspină iar.

— Ești un copil, reîncepu el ; viața pentru tine n-are decît un singur sens... Greșala nu-i a ta, ci a mea. Am urmat și eu o lege simplă și minoră ; m-am bucurat de tot ce mi s-a părut frumos, am consumat tot ce mi s-a părut plăcut, și am rămas c-un gust de cenușă în toată ființa. Viața nu-i asta, nu-i instinctul și animalul. Știu că vorbesc zadarnic și că trebuia să fac eu altfel ; aș vrea să-ți servească însă experiența mea, căci și eu am pentru tine un sentiment cu totul, cu totul delicat. E altceva decît crezi tu. Ar fi fost mai bine să păstrezi ceea ce-i mai durabil.

A l'ombre d'un crotin
J'vis l'ombre de mon destin...

— Ah ! de cine sînt aceste versuri oribile ? Cine-a spus asta ?

— Asta o spune Micu Columbaru. Și ca să vezi că acest Micu Columbaru ar mai putea să-ți facă o mică destăinuire la sfîrșitul carierii lui, am să-ți adaog un fapt. Dar mi se pare că nu e nevoie.

— Care fapt ? vorbește ; sînt nespus de curioasă și în același timp indignată.

— Mi se pare că vom avea plăcerea să ascultăm și opinia mamei tale. Sînt încredințat că-ți va servi ea comunicarea.

XV

Într-adevăr, s-auzea pe sală, venind, glasul mînios al doamnei Agripina Columbaru.

— Ce-nsamnă, mă rog, asta? Pînă cînd am să văd aici la mine toate dadacele și toate țigăncile?

Domnișoara Eugenița s-a ridicat în picioare și a făcut un gest, ca și cum și-ar sufleca mînecile, pentru o luptă. În ființa ei zvîcnește o putere nebiruită. S-o vedem pe mama asta care a lepădat-o de la sînul ei și a părăsit-o ca s-o brutalizeze pe urmă și s-o umilească! Să îndrăznească să ridice glasul și să poruncească în fața lui Micu Columbaru. Îl desfide și pe el să procedeze altfel decît e în firea lucrurilor și a adevărului. Căci el singur a mărturisit acum cîteva clipe că n-o mai iubește pe această femeie așa de frumoasă. Ceea ce-i mai durabil nu i-a putut da ea. Glasul ei, care se aude venind întărîtat pe sală și lîngă ușă, trivializează acea mască așa de splendidă și așa de înșelătoare. C-o privire ascuțită și ironică domnișoara Eugenița Costea cetește toate aceste lucruri nu numai în ochii, ci și în toată ființa lui Micu Columbaru. E o comunicare ascunsă între acest om pe care, la urma urmei, ar avea tot dreptul să și-l însușească; e o co-

municare ascunsă între el și ea însăși, în așteptarea aceleiași întîmplări dezagreabile.

— Se poate intra ?

— Mă rog, poftește.

Vocea lui Columbaru a sunat cu un fel de oboseală indiferentă.

Agripina a intrat ; s-a oprit ca și cum ar fi fost lovită în piept ; a clipit de cîteva ori din ochi și a dat un strigăt înfricoșat, ridicînd brațul stîng în sus și prăvălindu-se către dreapta.

— Ah !

Columbaru a făcut doi pași spre ea, cu grabă, sprijinind-o. Ea s-a smuls și s-a îndîrjit, retrăgîndu-se și schițînd un gest de respingere.

— Ce-i asta ? ce însemnează asta ? a strigat ea. Vra să zică ce am bănuit eu și ce mi s-a arătat în drojdia de cafea, e aici de față ! Ce faci aici ? se întoarse ea aprig și brutal spre fată.

— Lasă pe Eugenița în pace, porunci Columbaru cu liniște reținută. Ce gînduri nebune îți vin în cap ? Ce îndrăznești să imaginezi ? Fata a venit să-mi ceară un ajutor pentru dadaca ei.

— Care dadacă ? a strigat cu putere doamna Columbaru. Lăsați-mă în pace cu dadacele voastre ! Mamă ! mamă ! vină, te rog, și vezi cea mai interesantă întîlnire din cîte pot fi. Domnișoara noastră-i la patinaj ? Ba nu ! domnișoara noastră e acasă și conversează cu soțul meu !

Columbaru a apucat-o de braț, scrîșnind :

— Nu înțelegi, femeie ? Lasă pe maică-ta în pace. Te rog, cucoană Smarandă, fii bună și dă-mi răgaz să lichidez singur o mică neînțelegere ; fiica dumnitale are năluciri primejdioase ! Stai liniștită.

Agripina se zbătu de două ori, apoi se supuse cu scîncete de disperare, lăsîndu-se să lunece către brațul și către inima soțului său.

— Vai, Micule, vai! am știut asta. Știu că nu ești vinovat tu, știu că vipera asta clocește numai venin împotriva mea. Ar vrea să mă vadă mai degrabă moartă!

— Mamă, o întrerupse cu răceală domnișoara Eugenița, mi-i rușine să calific așa cum ar trebui asemenea purtare și asemenea cuvinte.

Agripina se răsuci spre ea, strîmbîndu-și fața, încercînd s-o imite c-o voce schimonosită și pițigăiată:

— Ce-ce? cu-cu-cum? dar eu n-am ochi să văd? dar eu n-am minte să pricep? Rușine și calificare? Să-ți spun eu acuma ce-i purtarea ta?

— Agripină! porunci Columbaru.

— Lasă-mă. Să-ți spun eu acuma care-i purtarea ta, mădămuță? Purtarea ta e o purtare pentru trei pastile de sublimat coroziv sau pentru altceva: știi tu la cine mă gîndesc!

La aceste cuvinte lepădate cu greață de gura mică a soției sale, Columbaru a răspuns printr-un gest neașteptat; lovind-o cu dosul palmei peste față, apoi cuprinzînd-o strîns și imobilizînd-o.

Ea se lăsă moale asupra lui, ca și cum ar fi fost sărutată, cuprinzîndu-l de după grumaz. Își reluă plîngerea, într-un bocet copilăresc.

— Am s-o omor! se tînguia ea. Mai bine-i suceam gîtul cînd era mică! Mai bine-i vîram pe gît biciul lui tată-său altădată. Ce-ce? cu-cum? calificare? Îmi pun mîna în foc că nu-i vinovat el în chestia asta, cum n-a fost vinovat că nebunul cel de tatu-tău și-a ridicat viața.

Domnișoara Eugenița se făcu albă la obraz. Întrebă, tot cu stăpînire de sine, pe Columbaru :

— A ! asta era ?... Dumneata ai fost atunci acela care...

— Da, eu am fost acela care... răspunse cu aceeași stăpînire de sine domnul Micu Columbaru.

— Ce scenă absurdă și complect ridicolă !... zise domnișoara Eugenița.

— Într-adevăr, îi răspunse Columbaru, privind-o cu milă și cu tristețe.

— Da, da ; încep să cunosc viața cealaltă, adică cea adevărată.

Cu aceste cuvinte, domnișoara Eugenița Costea făcu cei cîțiva pași pînă la ușă, supraveghindu-se atent să nu se clatine. Închise ușa în urma ei și, reculegîndu-se o clipă, văzu că n-are putere să meargă la odaia ei. Pipăi o ușă mai apropiată și intră în odaia pardosită cu dulapuri de cărți. Nu găsea destulă energie în braț, ca să aducă spre sine canatul, să se închidă acolo și să rămîie singură, ca într-un mormînt.

Tresări însă, găsind în sine o ultimă rezervă. Cineva pășea pe sală. Era un om străin, care cerceta cu luare-aminte în dreapta și-n stînga. Era un om cuviincios îmbrăcat și simpatic la înfățișare, însă foarte slab și de o paliditate neobișnuită. Poate era omul pe care-l aștepta Micu.

Întoarse comutatorul și făcu lumină.

— Căutați pe domnul Columbaru ?

— Nu, duduie ; caut pe domnișoara Eugenița Costea.

— Eu sînt.

— A, atuncea-s vesel de cunoștință. Am a vă face o comunicare.

— Mie? Probabil că vă înșelați.

— Nu mă înșel deloc, duduie. Să vă mai întreb o dată dacă sînteți într-adevăr domnișoara Eugenița Costea.

— Da, domnule, v-am mai spus; eu sînt.

— În acest caz, sînt vesel de cunoștință și am a vă face o comunicare.

Eugenița nu se miră prea mult de sosirea acestui necunoscut. Orice mesagiu i-ar aduce și ori de la cine, i-i absolut indiferent. Se lăsă pe un scaun, invitînd c-un semn din ochi, pe necunoscut, să intre și el. Musafirul intră, închise ușa cu grijă, își scoase paltonul și începu să caute ceva cu atenție într-un buzunar secret al hainei sale celei mai din apropierea cămășii.

— Eu sînt Temistocle Foișor, fostul notar, explică el c-o intonație simpatică. Cel puțin deocamdată și pentru scurt timp, eu sînt Temistocle Foișor.

Domnișoarei Costea îi era cu totul indiferent că acel domn e un fost notar. Dinspre partea ei, putea să fie și papa de la Roma. Prin fereastra cu storul încă ridicat, se vedea lucirea violetă a iernii de afară. În zbaterea de fulgi care fulgerau mărunt sub becul electric din uliță, apăruse un convoi bizar de regi cu coroane și oșteni în zale. Era procesiunea Irozilor, în zilele sfinte ale Crăciunului.

La vederea aceasta stranie și ireală, imaginația domnișoarei Costea nu răspunse cu nimic. Apoi i se păru că plutește pe o apă de întuneric. Se pare că totuși mai este cineva în apropierea ei.

— Cine ești dumneata? întrebă ea.

— Hm! zîmbi musafirul; ai dumneata dreptate, stimată domnișoară, să mă mai întrebi o dată. Nu s-ar putea afirma cu preciziune dacă eu sînt, chiar eu în carne și oase, Temistocle Foișor, notarul care a operat

în registrul comunei Vlădeni buletinul dumnitale de naștere.

Domnișoara Eugenița clipi uimită.

— Fratele meu Aristide Foișor, perceptorul, a fost martor. Al doilea martor a fost Gheorghiță Popa. Tatăl dumnitale Laurențiu Costea ne-a făcut declarația, față fiind și domnul Neculai Cumpănă, primarele.

— Dumneata ești notarul? întrebă leneș domnișoara Costea, fără să găsească vreun interes în explicația ce trebuia să urmeze.

— Nu se știe bine... zîmbi misterios oaspetele. Am aici o scrisoare, urmă el, ținînd, între două degete ale mîinii stîngi, un plic îngălbenit de vechime, însă cu pecețile intacte. Această scrisoare, dragă domnișoară, a sosit la Vlădeni cam în vremea războiului, fiind închisă într-alt plic — acela era galbăn — pe adresa domniei sale domnului Neculai Cumpănă, primar. Plicul e acesta, cu adresa lui deosebită. În scrisoarea adresată domniei sale domnului Neculai Cumpănă, era scris cutare și cutare lucru.

— Ce era scris?

— Era scris, domnișoară, cutare și cutare lucru, adică o poruncă de la un mort. Neculai Cumpănă a fost bolnav în vremea războiului de tifos; l-a pălit peste piept ș-un mal risipit de un obuz de mare calibru; a trăit ce-a trăit și a murit. Dar, înainte de a muri, a chemat pe perceptor: să-i zicem fratele meu perceptorul; și i-a spus: uite să faci așa, și să mai faci așa. Și i-a dat scrisoarea asta.

— Ce-i cu scrisoarea asta?

— Asta-i scrisoarea poruncită de mort să fie dată la timpul său, în mîna cui se cuvine. Așa că și perceptorul Aristide Foișor, frate al notarului, a pierit prigonit de răutatea oamenilor. Fiind cinstit și cu drep-

tate, domnișoară, a pierit în mizerie și în închisoare. Dar înainte de a muri, mi-a dat mie scrisoarea, cu porunca aceea anumită. Acuma, dacă mai ai vreme, domnișoară, să mă asculți, eu am să-ți spun că scrisoarea asta poruncită de mort trebuia să fie adusă aici în ziua de 1 septemvrie a anului 1929. Însă la 1 septemvrie 1929 nu se putea să fie adusă ; așa că e adusă acuma. Poftim : «domnișoarei Eugenița Costea». Cer scuze de întîrziere. La 1 septemvrie 1929, eu nu eram aici ; eram, cred eu, dincolo.

Domnișoara Costea întinse mîna către scrisoare, urmînd a asculta fără nici un fel de mirare.

Deci, la 1 septemvrie, omul acesta era dincolo. Foarte bine. Ce scrisoare poate să fie asta ?

— La 1 septemvrie, eram dincolo și mă aflam a fi Por-Împărat ; aveam mare bogăție și putere. Cînd mă aflu a fi Por-Împărat, eu nu știu nimica de scrisoare. Cînd mă aflu a fi Temistocle Foișor, știu că am datoria să aduc scrisoarea. M-am gîndit s-o aduc cît sînt în starea asta, domnișoară, ca să nu am iarăși accesul de nebunie. Poate însă aceea-i viața mea adevărată și s-ar putea să fie mai bine. Și mie mi se trage asta tot din război. Cum se vede, războiul e o fericire ; fără el n-aș fi ajuns Por-Împărat ; Dumnezeu să dea sănătate celor ce l-au scornit. Poftim, duduie, să fii dumneata sănătoasă ; eu mă întorc la împărățiile mele.

Ce-i asta ? Ce ține ea în mînă ?

Asta-i scrisoarea unui mort.

«Scumpa mea Eugeniță, singura bucurie a vieții mele...»

Ciudat ! Asta-i scrisoarea celui uitat. De două ori i-a văzut mormîntul într-atîția ani, și după aceea a uitat cu desăvîrșire. Era dreptul ei să uite.

«Scumpa mea Eugeniță, singura bucurie a vieții mele!

Cînd vei ceti aceste rînduri, pe care le scriu cu cîteva ceasuri înainte de a părăsi această lume, vei fi o fată mare și frumoasă, așa cum am dorit și am visat eu. Imprejurările fac să nu te pot vedea decît în această proiecție a dorinților mele. Am această ultimă mîngîiere, visîndu-te de șaisprezece ani, albă și castă. Vreau să fiu uitat de toți, după o catastrofă pe care nu e nevoie să ți-o explic; numai tu să-ți aduci aminte de mine cîndva, după ce vei cunoaște aceste rînduri, și să știi că tatăl tău a fost un om onest. Onestitatea lui și sufletul lui curat, atîta îți poate lăsa; altă zestre nu s-a învrednicit să-ți facă. Cunoaște cel puțin tu cine am fost; știind că vei zîmbi amintirii mele, pot trece fără nici o șovăire dincolo.» *Domnișoarei Eugeniția Costea, să i se dea în mînă, personal, după ziua de 1 septemvrie, 1929.*

Ce-i cu scrisoarea asta sentimentală și puțintel ridicolă?

Nebunul și irozii se mișcă prin vîrtejul ninsorii la o depărtare nemăsurată, pe urmă se apropie, cu capete monstruoase rînjind. Se depărtează iar într-o umbră misterioasă; se face tăcere; se apropie altcineva.

— Am sosit, să-ți aduc opt pastile de veronal.

Acest cineva i s-a așezat în partea dreaptă a frunții, făcînd să-i atîrne capul spre braț. A dispărut, s-a înșurubat în sus; se întoarce iar nesimțit.

— Am venit să-ți aduc un, ca să zic așa, levorver.

Biciul stă la locul lui; atîrnat de un cuier al dulapului.

Acolo unde se duc toți aceștia, și cel cu scrisoarea, și alții, e peste munții cu pîcle, dincolo de nouăzeci și

nouă de zile și nopți. Fericit cine poate plînge aici, fericit cine poate trece rîzînd dincolo.

Ce-i cu scrisoarea asta ? adică ce-i cu acest spin care-i împunge inima ? Ce-i în acest tumult înfricoșat care-i bate în tîmple ?

Biciul stă la locul lui ; atîrnat de un cui.

Aici, rețetele literare ale timpului ar pretinde un monolog interiorizat mai întins.

Finalul acestei povestiri ar fi cel mai interesant dacă el s-ar putea preciza ; căci nici astăzi nu se știe cum a murit această copilă. Lovitura de revolver nu i-a pătruns decît superficial în umărul stîng, din care au picurat trei puncte de sînge pe volumașul «Domnișoarei Elsa» a lui Arthur Schnitzler, în marginea biroului. Doctorii au afirmat că moartea ar fi fost provocată de un stupefiant toxic absorbit în cantitate mare. În preajma ei nu s-a găsit nici armă, nici vreo cutioară suspectă medicinală. Nu s-a auzit din camera aceea nici detunătură, nici strigăt. Tînăra noastră prietină a fost găsită în jilț stînd ușor răsucită și privind mirat cu ochii ei înghețați fereastra, unde din cînd în cînd apăreau rînjind măștile de carnaval.

Chemarea de alarmă a fost a bunicuței Anda. Doamna Agripina Columbaru s-a precipitat, a răcnit agitînd în sus mînile și căzînd îndărăt în brațele lui Columbaru, care a pus-o atent însă cu răceală deoparte și a rămas privind cu o liniște bizară spre trupul fetei arcuit în forma singurului semn mistic al scrierii moderne.

S-au făcut felurite ipoteze ; nu s-a ajuns la nici o clarificare. Misterul a fost dus dincolo. Dincoace numai notarul Temistocle ar putea da, poate, vreo lămurire ; însă el acuma e Por-Împărat și se ocupă de alte chestii mult mai interesante și mai vaste.

ISTORISIRI DE VÎNĂTOARE

1937

DESPRE ACEASTĂ ȚARĂ ȘI DESPRE VÎNAT ȘI PESCUIT

Acum cîțiva ani, d-l Bădăuță a tipărit o foarte frumoasă carte. Puțini au văzut cuprinsul ei; e o carte de ilustrații fotografice. Puțini cunosc materialul de inspirație al acestei cărți, pentru că romînul, fiind din naștere esențial și integral patriot, n-are nevoie să-și cunoască țara. Patriotismul verbal se poate lipsi de faptă, chiar atunci cînd ea ne leagă de trecut și de Dumnezeu; iar albumul d-lui Bădăuță e o asemenea faptă.

In această carte vorbesc priveliștile și oamenii acestui pămînt. Munții în care au împietrit parcă îndrăzneli de gîndire singuratice; pîclele care acopăr liniștile văilor; apele care zvonesc cîntarea vieții etern înoite; codrii care suie rîpile și coboară văgăunile, deschizînd luminii poieni și grămădind întuneric în sihle nestrăbătute; satele înșirate pe coline, cu bisericile poetice; Dunărea și Marea; oameni în costume pitorești rîzînd clipei care trece: cartea aceasta e un tribut de pietate Celui care eliberează necontenit minunile, de la mărgăritarul din scoica oceanului pînă la zîmbetul delicat al unei fecioare din munții Bucovinei.

Psalmistul cel din veacuri a spus frumos cu vorba ceea ce d-l Bădăuță exprimă cu imagini fotografice:

«Doamne, Dumnezeul meu, zic chipurile și priveliștile aceste, ca și David regele-poet; mare și minunat ești tu: cu slavă și cu strălucire împodobit!

Te îmbraci în lumină ca-ntr-o haină; întinzi cerul ca un cort.

Tu din ape îți faci lăcașurile cele de sus; norii sînt căruța ta și te porți pe aripile vînturilor.

Tu faci vînturile trimeșii tăi și flacările focului sînt slugile tale.

Cît de minunate-s lucrurile tale, Doamne, toate cu înțelepciune le-ai făcut și e plin pămîntul de făptura ta!

Toate de la tine așteaptă să le dai hrană la vreme:

De le-o dai, ele-o primesc; de le iei duhul, mor și în țărînă se prefac.

De privești pămîntul, el tremură; de te-atingi de munți, ei fumegă.

Cînd trimeți tu, însă, duhul tău, toate iarăși se zidesc și se înoiește fața pămîntului!»

Răsfoiți aceste planșe, ca să vedeți cite frumuseți cuprinde pămîntul romînesc. Să nu aveți, însă, nici o clipă de mîndrie, căci toate sînt ale Celui ce clădește, preface și înoiește. Omul zgîrie îndeobște fața pămîntului și o pătează. Cele etern-frumoase sînt numai ale lui Dumnezeu.

Uitați versurile proaste pe care le-ați învățat cîndva în școlile primare:

Țara mea are cîmpii mănoase,
Dealuri înalte cu mîndre flori...

Uitați paginile de antologie ieftină, discursurile de lirism și prezumție, căci nouă nu ni se datorește nimic

din ce-i frumos pe acest pămînt romînesc. Nu ni se datorește nici măcar păstrarea a tot ce-i primitiv, căci, unde s-a putut, sondele au spart scoarța pămîntului, fierăstraiele au ucis pădurile. Unde au spart, n-au adus nici o compensație; unde au ucis, n-au ațîțat din nou viața; au rămas munți desgoliți și dealuri care se risipesc în văi. Minunea priveliștilor primitive s-a păstrat în afară de voința și tendința oamenilor trecători. Acești oameni trecători niciodată n-au cunoscut-o; au preferat ținuturile și priveliștile la modă din alte țări, unde au risipit averile agonisite de alții. Către minunile acestea primitive nu sînt drumuri; în preajma lor nu se află locuri de popas, omul trecător n-a cheltuit pentru ele nici dragoste, nici inteligență.

Așa încît, iubiți prietini și frați, să nu cădeți în păcatul mîndriei. Numai după ce vom fi adaos ceva al nostru la frumusețea lor, după ce le vom recunoaște și le vom împresura de iubire, după ce pionierii vor tăia și vor așterne drumuri, după ce oameni detreabă vor deschide hanuri romantice și prietinești drumeților, după ce, lăsînd în raft cartea, vom merge cu piciorul cercetînd toate ca într-o călătorie de ispășire, după ce ne vom închina și vom simți intrînd în noi dragostea acestui pămînt ca un suflet al strămoșilor, numai atunci vom avea dreptul să ridicăm ochii și să mulțămim cu umilință Celui pe care-l invoca regele psalmist de demult.

Răsfoiți aceste planșe numai în tihna chiliei voastre; după aceea nu lăsați să treacă zadarnic anii voștri. Dacă nu sînteți vînători și pescari, puneți mîna pe toiag și colindați moștenirea aceasta fără pereche. Nicăieri în lume nu sînt locuri mai frumoase. N-am spus că avem cele mai alese frumuseți din lume, ci că și aici sînt priveliști tot așa de frumoase ca cele mai

lăudate de aiurea. Cel care vede Delta înțelege singurătățile Africii. Cel care suie în Călimani ori pe Retezatu, ori pe Ceahlău a trecut în zona fără de prihană a altei lumi.

Cei care sînteți vînători ori pescari n-aveți nevoie de îndemnul meu ca să ieșiți în mijlocul naturii. După ani de rătăciri și practică, văd că încă îmi mai rămîn totuși destule, necunoscute, și vă îndemn pe cei de la cîmpie să vă suiți la munte, să ascultați cerbul la începutul toamnei, iar pe tovarășii vînători din munte îi sfătuiesc să încerce farmecul unei zile cu luntrea în singurătățile pruteților ori dunărițelor.

Fără îndoială că vînatul și pescuitul sînt cele mai vechi sporturi, cu observația că s-au născut sub presiunea necesității și n-au devenit divertisment decît cu timpul. Pescuitul primitivilor era agerime ; vînatul — forță și rezistență.

Omul de azi nu mai întrebuințează aceste însușiri ca să-și agonisească hrana. Cu pește de undiță și cu mămăligă de rîșniță nu te îngrași, cum foarte potrivit observă dictonul popular. Pămîntul și animalele domestice răspund îndestulător nevoilor lui de hrană ; munca se cheltuiește în alte direcții, în domenii diverse cu meșteșuguri nouă ; vînatul și pescuitul au rămas o patimă, cum spun țăranii noștri.

Cît de departe, din trecut, vin pornirile care dorm în noi și ne deșteaptă în anume împrejurări cu nebănuită putere, poate oricine să mărturisească aducîndu-și aminte de primele impulsii vînătorești. Copilul dorește să întovărășească în expediție pe tatăl lui ori pe fratele mai mare ; pe urmă devine neliniștit în dorința nebiruită de a poseda o armă ; după aceea, către șai-

șprezece ani, pornește acele expediții fără sfîrșit din zori și pînă în noapte pe coclauri și în preajma apelor.

În această strădanie nu-i decît plăcere pură. E o cheltuială enormă de energie, din care lipsesc cruzimea și foamea ancestrală. În visurile acestei epoci a vieții mele, eram copleșit de un fel de febră, în care îmi apăreau în cantități impresionante vînaturile pămîntului paradisiac din preistorie. Din somnul puțin și agitat astfel, mă trezeam ades, ca să ascult dacă nu s-a stîrnit o vreme rea afară ; ieșeam uneori ca să privesc stelele nopții ; îmi făceam socoteală dacă am suficiente muniții pentru ziua unică — izolată — devenită scop suprem al existenței.

Începutul acestei pasiuni are totdeauna ceva dramatic. Îmi aduc aminte că aveam mai puțin de cincisprezece ani cînd am ieșit, într-o primăvară, cu pușca, spre revărsările de apă ale Siretului, la Pașcani. Am dat, dincolo de calea ferată care merge spre Roman, de o baltă nouă. Dezgheț deasupra, ghiață dedesubt, și un luciu de apă în cîmpie, în lungul căii ferate, pe distanță de cîțiva kilometri. În fulgerările soarelui pe undele verzi, am văzut în depărtare rațe. Erau, desigur, sălbatice ; primele care îmi apăreau. M-am îndreptat spre ele direct, răscolind valuri pînă la genunchi. Cînd m-am apropiat, s-au ridicat în zbor și s-au așezat mai departe. Le-am urmărit și în popasul lor nou. S-au ridicat iar și au făcut un ocol înalt pe sus, către partea de baltă de unde pornisem. M-am întors cu aceeași pasiune către locul dintăi, pe podul de stîncă și prin dezgheț, fără să țin samă că, de mult, cizmele îmi erau pline de apă și că gleznele mele deveniseră sloi.

Prima rață am împușcat-o în acest sezon, la 27 martie, pe un braț vechi al Siretului — adică pe un

siretel — la adînc. Abia trecuse zăporul. M-am dus înot, să scot captura mea extraordinară și neprețuită. Nici cu cîrdul de rațe, nici cu înotul meu în martie nu mi s-a întîmplat nimic ; n-am avut nici măcar un guturai ; dovadă că pasiunea mea venea dintr-un veac mai vechi, cînd oamenii se puteau lipsi de medicină. Poate fi și o altă explicație. Și-n prima, și într-a doua împrejurare, nu m-am oprit ca să examinez și să admir starea în care mă aflam, nici nu reflectam că ar fi cu putință să mi se întîmple ceva neplăcut : mă simțeam purtat înainte nebiruit, tot înainte, către aburii rîului, către viziunile de vis, către luncile misterioase, către zborurile sălbătăciunilor aripate venite de către sud și întorcîndu-se la patria primitivă, în dezghețurile polului nordic. Ochii trebuiau să vadă, nervii să tremure ; nu era timp pentru guturai și pneumonie. Atît e de adevărat că omul însuși e o putere elementară.

Mă grăbesc să adaog că pe copiii mei i-am ferit de asemenea experiențe.

În anii care au urmat, petreceam vacanțele pe malul Moldovei, într-un sat al neamurilor mele de pe mama. Colindam prundurile, gîrlele și luncile Moldovei, urmărind fără încetare acea umbră a visurilor după care alergăm întreaga noastră viață : atunci era o pasiune, mai tîrziu a fost alta, iar mai tîrziu o altă formă a înșelărilor. În vara aceasta din urmă, am fost tot așa de ahotnic, ucenic-păstrăvar cu undița în valea Sebeșului, călăuzit de un prietin meșter, inginerul Ianosi. Mai am de învățat de la Ieronim Stoichiță meșteșugul cerbilor. Așa înoindu-mă necontenit în elementele primare, voi ajunge pînă la asfințitul meu. De atunci, de la malul Moldovei și al Siretului, ființa mea întreagă se armoniza cu cerul, cu apele, cu

toate peisagiile. Invățătura mea era că lăsam să pătrundă în mine taina tuturor acestor lucruri nouă. Poposeam la un izvor, mă odihneam pe o brazdă de fîn, intra în mine puterea vieții nemuritoare; eram fericit și inconștient ca însăși creația.

Vînatul e sport numai în această ipostază.

Este o epocă a tinereții cînd asemenea derivativ e absolut necesar. Adolescentul care stă pe gînduri și caută singurătate, care e neliniștit și învins de melancolie, să știți că clocește în el o primejdioasă otravă. Nu-i alt medicament mai bun decît truda plăcută a umbletului, lumina nemărginită, aerul curat, somnul adînc, frate cu tihna stîncii.

Sînt și alte înfățișări ale vînătoarei. Partidele cu tovarăși mulți, la pădure, după ce a căzut frunza codrului și s-a așezat cel dintăi omăt de noemvrie, sînt cele mai agreabile expediții de petrecere, în care oamenii maturi îmbrăcați bine, transportîndu-se comod avînd pregătite sălașuri și ospețe, așteaptă vînatul în țiitori, pe cînd hăitașii îl stîrnesc cu larmă de chiote din singurătăți. Asemenea fel de a vîna nu cere multă trudă.

Numai cînd expediția se face în munte la cerbi și la cucoși sălbatici, plimbarea cere picior vînjos și respirație bună. Trebuie să vă mărturisesc la ureche că și aici mijloacele moderne înlesnesc oamenilor să se picilească ei singuri: automobile, cai, valeți și toate celelalte; bănuiesc că s-a găsit pentru «domni mari» și mijlocul să li se abată vînatul la țava puștii.

Nu; dacă nu simțești pe fruntea aburită vîntul înălțimii, dacă nu-ți trece prin toate încheieturile acea trudă plăcută, soră cu frămîntările prăpăstiilor, și dacă nu adormi în descîntecul pămîntului, — eliberarea ta din monotonia vieții nu-i decît o minciună. A

duce sus, către stele, viața mică de toate zilele, e o profanare.

Cele mai agreabile plimbări vînătorești în aer liber sînt toamna, la iepuri.

Ogoarele și mirиștile au o tonalitate aurie; dealurile și văile ondulează și se înclină grațios; în fundul peisagiilor se zărește un iaz ori un sat; pe o costișă înegresc tufișuri bătute de brumă. Ai pornit în strălucirea soarelui de dimineață, căutînd răzor cu răzor, străbătînd porumburi neculese, alăturîndu-se cu luareaminte de arături. Îți ții cînele aproape; stai cu atenția încordată; în ochi ți se răsfrîng toate detaliile terenului și toate mișcările vietăților mărunte; cînd, deodată, ca și cum l-ar făta pămîntul, sare pe neașteptate iepurele.

Te-ai oprit, dar numai o clipă. Simțești truda în picioare și în brațe; dar treci înainte și vei umbla încă multe ceasuri, c-un fel de beție a sănătății în toată ființa. Ai trecut dealuri și văi, te-ai strecurat pe sub costișe, ai străbătut un rediu; ai ieșit pe o culme străină; observi că soarele se înclină spre asfințit și cerul își schimbă coloarea. Te îndrepți din șale, respiri adînc, cuprinzi cu ochii întinderile, judeci și cumpănești unde poate fi locul de adunare cu tovarășii. Trebuie să te întorci iar peste dealuri și peste văi. Ai puncte de reper un arbore singuratic, lucirea unei bălți, unghiul unui deal. Ai încă destulă putere să străbați o distanță bună, îndărăt. Ai umblat opt ceasuri; ai străbătut douăzeci și ceva de kilometri; te-ai mulțămit, la amiază, cu o gustare frugală, nu te simțești flămînd; nu te simțești prea obosit; ești în starea aceea specială de euforie, pe care nimic nu ți-o poate da în celelalte împrejurări ale vieții.

Plăcut e și cu luntrea la sălbătăciunile de baltă. Plăcut e la stuf, cu copoii, urmărind lupi și vulpi. Plăcut e la sitari, primăvara, cînd crapă mugurul pădurii.

Ah! viața aceasta e frumoasă și prea scurtă. N-am aflat încă toate tainele munților. Și abia acum mi-am alcătuit scule iscusite pentru păstrăv și lipan, ca să încep o carieră în care strălucește prietinul meu Ion Al. Brătescu-Voinești.

Doamne, binecuvintează cu zîmbet isprăvile mele trecute și îngăduie să ajung a povesti prietinilor mei pe cele viitoare!

1 octomvrie, 1936

VÎNĂTORI MOLDOVENI LA BRAȘOV, ACUM UN VEAC

Trăia în veacul trecut, la Iași, un om distins și cultivat, fost mare logofăt al Moldovei în domnia lui Mihalache Sturdza: numele lui era beizade Neculai Suțu. Fiu al fostului domnitor Alexandru Suțu, fanariot prin naștere, beizade Neculai a devenit moldovan prin adopțiune, după obiceiul pămîntului, căsătorindu-se cu o fată de boier autohton. În Moldova se spune, în asemenea împrejurare, că bărbatul «se mărită», adică vine la bunurile miresei.

Beizade Neculai a dovedit în toată viața lui o patimă neostenită pentru vînătoare. În «Memoriile» lui, publicate în franțuzește la Viena, subt îngrijirea răposatului Dimitrie Sturdza, se găsesc pagini interesante despre acest sport nobil, pe care l-a practicat la munte, la cîmpie și la baltă, în toate ținuturile romînești în curs de jumătate de veac.

S-a întîmplat ca, acum o sută zece ani, beizade Neculai Suțu să se afle la Brașov, împreună cu alți pribegi munteni și moldoveni, fugiți acolo în urma Eteriei. Era tînăr și avea tovarăși buni, și vîna în acele regiuni chesaro-crăiești, obținînd rezultate frumoase, după cît mărturisește el însuși în pomenitele memorii.

Tovărășia brașoveană a pribegilor se alcătuia din beizade Neculai și din alți patru frați, beizadele mai tinere, la care se adăoga Alecu Racoviță, un boier muntean Florescu și bătrînul vînător al casei cu numele Mario.

Acest bătrîn vînător Mario era vechi braconier de la Constantinopol; creștea și dresa cîini și deprindea pe băieții casei la vînătoare îndată ce le venea timpul. Își făcea datoria și la Brașov, avînd discipol pe beizade Scarlat, pe care se silea să-l fasoneze după chipul și asemănarea sa. Purcegînd în doi, de acasă, pe jos, de la trei ceasuri dimineața, se întorceau sara la zece, cu treizeci-patruzeci de prepeliți, o jumătate de duzină de potîrnichi și doi, trei iepuri sau rațe. Astfel bătrînul vînător și dascăl făcuse fiecăruia dintre frați, la rînd, picioare de criță.

În sezonul de prepeliți compania de vînători de care vorbesc mai sus, îndată ce ieșea din cetate, se răspîndea în cîmpie, în felurite direcții, dîndu-și întîlnire la amiază în locuri anumite de popas, la o fermă lîngă malul unui pîrău, ori într-o dumbravă.

Intre toți tovarășii aceștia tineri, se deosebea prin excentricitate Alecu Racoviță. Era un băiat amabil, cu suflet bun în toate celelalte împrejurări ale vieții; însă la vînătoare nimeni nu-i putea intra în voie, așa se arăta de certăreț și de rău. Din pricina asta tovarășii se fereau de dînsul. El însuși, dealtminteri, prefera să umble răzleț și nu voia să ceară asistența nimănui dintre ceilalți la o nevoie.

Intr-o zi, în vremea prepeliților, după ce intrară în locuri depărtate de tîrg, un sătean le dădu știre despre niște cîrduri de potîrnichi. Au început a le căuta. Au stîrnit multe prepeliți; însă potîrnichile nu săreau.

Focurile de pușcă începeau să se rărească. Beizade Neculai se afla într-un capăt de ogor, în vecinătatea unor tufărișuri rare. Aude două detunături una după alta. Inalță capul, privește și recunoaște de departe pe Alecu Racoviță. Bănuiește că potîrnichile au fost descoperite și se îndreaptă într-acolo.

Găsește pe Alecu Racoviță agitat, năcăjindu-se să încarce și să descarce pușca. În grabă, pusese halicele peste pulbere, amestecîndu-le, ș-acuma scotea furtuiala. De smunciturile-i grăbite, plesnise și varga. O legase cu sfoară și o întrebuința sacadat, privind mînios numai la ceea ce făcea și fără să întoarcă ochii spre noul venit. Mustățile lungi atîrnau pînă la cravată. Părea otrăvit de mînie. Amestecase încărcăturile; dar — lucru mai teribil — scăpase și vînatul!

Era o clipă de întîlnire dintre cele mai puțin potrivite. După cîteva minute de tăcere și de îndoială, beizade Neculai, foarte respectuos și cu puține cuvinte, încearcă să afle dacă au fost potîrnichi.

Alecu Racoviță tace încruntat, năcăjindu-se cu varga.

Încă o întrebare, mai delicată.

— Da! potîrnichi! răspunse brusc vînătorul.

— Nu s-ar putea ști în ce direcție s-au dus?

— În colo! — mormăi Racoviță, fără nici un gest și fără nici o privire.

Beizade Neculai lasă să mai treacă o clipă.

— În care parte anume, cucoane Alecule?

— În colo! în colo! — răcnește cu disperare Racoviță, făcînd semn cu varga.

Violența gestului desăvîrși dezastrul. Varga se rupse. Cînd îl văzu numai c-un crîmpei în mînă și cu restul vergii aruncat la cîțiva pași în țărînă, beizade Neculai nu mai așteptă urmările catastrofei. O luă re-

pede în direcția potîrnichilor, pe care le găsi nu după multă vreme. Alecu Racoviță, într-o stare lesne de înțeles, scrîșnind și drăcuind, se duse în tufărișuri să-și caute o vargă lungă, pe care a purtat-o ziua întreagă aninată de centură ca pe o spadă donchișotească. Ceilalți vînători îl interpelau de departe, rîzînd și glumind pe socoteala lui, însă ținîndu-se în afară de bătaia armei.

Între vînătorii paraziți care se alăturaseră acestei bande era și unul cuconu Miluță Mavrodin, om ceva mai în vîrstă decît frații, vesel și spiritual, însă foarte distrat — așa cum sînt de obicei naturile prea vioaie. De și din punct de vedere vînătoresc făcea numai pozne și comedii, știa să scoată din întîmplările expedițiilor tot umorul și să dea năcazurilor o întorsătură verbală plină de comic, ceea ce-l făcea plăcut și simpatic tuturor.

Într-o zi erau la iepuri, cu copoii, într-un rediu. Cînii purtau vînatul departe încă și pușcașii erau înșirați deasupra unei rîpi.

Beizade Neculai bagă de samă că de data asta n-are noroc. La dreapta se întîmplase să-i fie vecin cuconu Miluță. Incapabil să stea liniștit o clipă, neînchipuindu-și de ce-ar trebui să stea liniștit, Mavrodin își lăsase la o parte arma — accesoriu cu totul inutil — și se deda la fel de fel de îndeletniciri. Zadarnic îl ruga beizade să stea cuminte: omul, urmîndu-și impulsiunile firii, se desmierda mișcîndu-se în pas de dans, fredonînd și fluierînd. În vremea asta țăhnitul copoilor se apropia din ce în ce. Beizade Neculai se mai întoarse o dată spre tovarăș, ca să-i facă un semn, să fie cu luare-aminte și să se astîmpere.

Ce-ți pare dumnitale? Îl vede pe cuconu Miluță cufundat cu totul într-ale sale; își scosese tabacherea, o

deschisese și apucase între degetul cel mare și arătător o priză de tabac. Totuși, cum se întîmplă de obicei în asemenea împrejurări, ca să se dovedească pe de o parte norocul brînzoilor și pe de alta existența unui sfînt protector al bietelor sălbătăciuni, iepurele se înfățișează înaintea lui și se ridică în două labe. Vede îndată pe Mavrodin și face un salt în lături. În aceeași clipă cuconu Miluță se repede la armă, o apucă și aruncă la întîmplare focurile: pac! pac! Leapădă pușca și începe a fugi după iepure, strigînd cît putea: L-am pălit în cap! L-am pălit în cap! Iepurele se duse în treaba lui; iar boierul se întoarse între ceilalți vînători, țipînd din cînd în cînd cu mirare, parcă ar fi avut cobe: L-am pălit în cap!

Pe fața lui congestionată era exaltare și entuziasm. Cum se opri însă și se uită în juru-i la zîmbetele ironice ale tovarășilor, expresia chipului său se schimbă brusc. Păru cuprins de o greață. Și îndată după aceea îl apucă un rîs nebun. În hohote, începu a explica celorlalți vînători ce i se întîmplase. Cum dăduse cu ochii de iepure, înțelesese că cel dintăi lucru de care are nevoie e arma. Ca să aibă arma, trebuia să-i fie liberă mîna. Mîna ținea însă priza de tabac. Nu mai era timp de raționament. În loc să lepede praful, îl vîrî în gură, fără să-și dea sama, și astfel mîna putu să apuce arma. Dar după ce o lepădase, după ce fugise și se întorsese, îi apăru sub limbă amărăciunea și greața tabacului.

Prepelicarii pe care-i întrebuința grupul lui beizade Neculai erau ieșiți dintr-un «épagneul», bătrîn pensionar al familiei și dintr-o cățea proastă, cumpărată de acolo de la Brașov. Urmașii acestei perechi aveau fel de fel de calități excentrice. În prima linie, însă, memorialistul pune pe Leu, fără rival între soții lui și

neîntrecut de urmașii pe care i-a avut, în ce privește docilitatea, nasul și inteligența.

Peîntru dresaj, fusese încredințat lui Mario. Bătrînul vînător îl scosese la cîmp, purtîndu-l o zi. Apoi îl adusese și-l dădu tînărului său stăpîn, ca să se folosească de el. Din acea clipă Leu a servit pe beizade timp de doisprezece ani fără încetare, dîndu-i prilej să admire necontenit instinctul lui minunat. Leu avea în cel mai înalt grad calitatea, între toate cea mai prețioasă, de a ști că trebuie să lucreze numai pentru vînător, și nu pentru a-și satisface pasiunea proprie. Cu cît era mai departe de vînător, cu atît era mai cu luare-aminte, ca să nu sparie vînatul. Lăsa între aretul întăi și al doilea oarecare distanță, aștepta pe pușcaș, îl consulta cu privirea, ponta din nou și aștepta atît cît n-auzea glasul de comandă. Astfel vînătorul avea uneori vreme să-și încarce ambele țevi ale armei, să puie încărcăturile, să bată furtuiala, să așeze capsele. Pe cîmp de la mari depărtări adulmeca potîrnichile. Cea dintăi pasere căzută de la orice vînător el trebuia s-o aducă și s-o depuie la picioarele stăpînului său. În apă, ca să urmărească o rață aripată, întorcea din cînd în cînd capul, ca să înțeleagă după gesturi îndrumările vînătorului.

Unul dintre ceilalți frați, beizade Scarlat, avea un cîne pe care-l chema Fazan. Acesta săvîrșea alte isprăvi de mirare. Se cufunda în apă adîncă de un metru și mai bine și aporta piatra aruncată — pe care mai întăi o mirosise. Căuta și găsea negreșit în ierburi o cheie pierdută ori un cucoș de pușcă. Într-o sară, pe cînd vînătorii se întorceau în tîrg la Brașov, grămădiți într-o căruță, beizade Scarlat se așezase la coadă punîndu-și dedesubt blănița, ca să-i fie mai moale. Întunericul crescînd, vremea se răcori bine; vînătorii

începură a-și trage pe mînici hainele. Beizade Scarlat, vrînd să se îmbrace și el, nu mai găsi blănița: în zguduirile căruței, îi lunecase printre picioare. Au oprit îndată, începînd să caute. Dar noaptea era fără lună. Nu era nici un chip să umble îndărăt, punctînd la fiecare pas pulberea șoselei cu nasul. Atunci le veni în minte vrednicia lui Fazan. La comanda stăpînului său, prepelicarul porni ca o săgeată. Trebuie să fi umblat o distanță bună. Căci nu s-a întors decît după o jumătate de ceas; dar aducea blănița. Totuși la vînat îi fusese stăpînului său cu neputință să-l domolească. Era de o iuțeală excesivă și de o vioiciune nespusă. Ponta de la depărtări de neînchipuit. De multe ori tovarășii anunțau pe beizade Scarlat că Fazan stă în aret cine știe unde, pe cîmp. Pentru aceasta cînele a făcut din vînătorul său un umblător fără rival.

Astfel societatea asta de oameni tineri, veseli și bine dispuși se îndeletnicea cu vînătoarea la Brașov în preajma anului 1822.

Într-un rînd, la sfîrșitul toamnei, cînd vînatul începe să devie mai rar, deci mai prețios, vînătorii moldoveni hotărîră să facă o expediție într-un sat așezat cam la zece mile de Brașov, unde aflaseră că s-ar fi găsind becaține. Rînduindu-se cu tot calabalîcul și cînii în două căruțe, vînătorii porniră într-o după-amiază spre acel loc. Vremea însă era îmbrobodită a ploaie, drumul glodos, și căruțașii nu prea cunoșteau drumul cel mai scurt. La jumătatea distanței, căzu înserarea și un întuneric orb îi învălui. Căruțele se împotmoliră într-o băltoacă din preajma unei mori. Satul nu părea a fi departe: se auzeau chemări de glasuri și lătrături de cîni. În preajma morii dădură peste han. Sfătuindu-se, socotiră cu toții că nu au altceva mai cuminte de făcut decît să petreacă noaptea acolo. Că-

ruțele deci au intrat în ogradă și vînătorii în crîșmă. Era o încăpere mare, afumată, lipită cu lut pe jos. Umezeala în care lunecau mirosea a vin. În tot acel cuprins nu se aflau decît cîteva lăiți de lemn, lustruite, roase și murdare, pe care, încet-încet, începură să se așeze gospodari din sat, cu ciubote enorme unse cu dohot.

Simțind mai ales cu nasurile că nu puteau sta mult acolo, boierii porunciră hangiței să-i ducă la camerele lor.

— Care camere? se miră stăpîna hanului.

— Phe! ce întrebare! Camerele noastre de dormit.

— N-am, domnilor, decît camera asta.

— E cu putință așa ceva? Asta-i cameră? Cum îți închipui, femeie, c-avem să stăm toată noaptea aici? Dă-ne un cotlon, unde să ne odihnim ciolanele. Am văzut în ogradă cîteva odăi.

— Veți fi văzut dumneavoastră, dar nu puteți dormi în ele.

— Înțelege, femeie, că-ți plătim cinstit.

— Înțeleg. Poftiți singuri și vedeți că nu se poate.

Luînd între ei pe gazdă, vînătorii ieșiră în ogradă și cercetară una după alta încăperile cu pricina. Întăia n-avea ușă nici ferestre; umbla prin ea în voie vîntul. A doua adăpostea doi bivoli; vînătorii strîmbară iar din nasuri, trecînd mai departe. A treia n-avea sobă și era plină de toate cioveiele și sfărîmăturile gospodăriei. Însfîrșit, beizade Neculai bătu cu pumnul și cu piciorul într-o ușă închisă cu lacată. Fereastra avea numai două ori trei geamuri sparte.

— Dă-ne-o nouă pe asta, femeie, astupăm spărturile cu nădragii.

— Nu se poate.

— De ce?

— Apoi, domnilor, aicea țin cartofii, cum le spuneți dumneavoastră.

— Să scoatem cartofii și să ne așezăm noi în loc.

— Chiar de-ați căra toată noaptea, nu puteți dovedi cîte crumpene am eu înlăuntru.

— Deschide, să vedem.

— Bine, deschid.

Cînd a deschis hangița ușa și a ridicat lumînarea deasupra capului, boierii au rămas cu gura căscată. De cînd erau ei nu văzuseră atîta nomol de cartofi. Ce pot face oamenii cu atîția cartofi?

Mai mult de jumătate din pardoseala odăii era acoperită de un morman care se ridica pînă sus la înălțimea omului. Rămînea cealaltă jumătate a încăperii, care era ocupată de un horn și de o gură de hrubă.

Hangița îi privea pieziș, așteptînd ce-or să spuie domnii.

Totuși vînătorii izbutesc întotdeauna și în orice împrejurare să-și alcătuiască odihna. Chiar dacă nu-i destul de confortabilă, i se adaugă plăcerile tovărășiei și hazul năcazului. Așa încît boierii noștri, punîndu-se grabnic pe lucru, răscolind cartofii, potrivindu-i și căptușindu-i cu mantalele, își orînduiră niște culcușuri minunate, de și cam noduroase. Focul tresări deodată în vatră și înveseli locul.

— Ei, acum, nevastă, să ne dai ceva să mîncăm. Sîntem lihniți de foame.

— Ce să vă dau, domnilor, că n-am nimica.

— Iar? Se poate să nu se găsească într-o gospodărie cîteva ouă, puțin unt, o găină?

— N-am, domnilor.

— Nu-i cu putință.

— N-am, domnilor, nici pe dracu. Doar să mă înjunghiați pe mine.

Ce era de făcut? Poate era la mijloc rea-voință, poate era o lipsă lucie. Nu era de făcut nimic! După un scurt sfat de război, vînătorii se mulțămiră să ceară un pumn de sare. Cartofi aveau sub pat, focul ardea cu vioiciune; era singurul lor prietin în atare împrejurare.

După un ospăț potrivit, înflorit cu glume, vînătorii noștri găsiră puțintel timp și pentru somn. Cînd se sculară, foarte de dimineață, ca să pornească spre locul cu becaține, îi cam dureau coastele.

Poftiră pe hangiță să le facă socoteala. Somnul, sarea și cîteva duzini de brandaburce.

— Apoi, domnilor, hotărî hangița, să-mi dați cîte un florin de persoană.

— Glumești, femeie: somnul pe mîntălile noastre — o lingură de sare — și cîteva duzini de bulughene. Ai dumneata la știință că numai la Viena, în cel mai prima hotel, se plătește asemenea sumă? Cum poți cere dumneata, pentru ce ne-ai dat, doisprezece florini?

— Iaca cer! se îndesă muierea în șoldurile-i grase. Dacă nu plătiți, nu ies căruțile din curte. Am și poruncit slugii să închidă bolta.

Înțelegînd că lucrurile se încurcă iar, vînătorii ținură din nou sfat, barbă lîngă barbă. La urma urmei ar fi putut să numere banii și să lese în plata Domnului asemenea loc de ticăloșie. Dar erau tineri ageri și nu înțelegeau să se lase jumuliți de o hangiță, care nici nu era măcar frumoasă. Trebuie să se găsească în sat, undeva, cumva, cineva, care înfățișa autoritatea chesaro-crăiască. Trebuie trimes un delegat să caute acea autoritate și să-i ceară sprijinul. E adevărat că-i întîrziau vînătoarea, dar războiul trebuia dus pînă la sfîrșit.

De neînchipuit și uluitoare li se părea pretenția.

— Femeie, știi dumneata că doisprezece florini fac treizeci și șase de sfanți ?

— Știu ! se îndărătnici, batjocoritor, hangița.

Alecu Racoviță își tufli cușma în cap și se duse să caute autoritatea chesaro-crăiască. Ceilalți îl așteptară o jumătate de ceas, apoi un ceas. Văzînd că nu se mai întoarce, cei rămași hotărîră să expedieze pe al doilea delegat. Tocmai cînd țineau ei conciliabulul, Alecu Racoviță apăru, cu ochii aprinși, îmbujorat la obraz și cam clătinîndu-se pe picioare.

— Ei, Alecule ? ce-ai făcut ?—dădu strigăt asociația.

— Am făcut bine — răspunse solul, cu limba cam moale ; plătim un sfanț și gata !

— Un sfanț de căciulă ?

— Nu. Un sfanț toată lumea.

— Bine, bre omule, dar cum ai putut ajunge la asemenea minunat rezultat ?

— Am putut ajunge după cum am să vă spun numaidecît. Autoritatea locului e reprezentată de un Herr maior mare și gras, pe care l-am găsit luînd gustarea de dimineață, o gustare copioasă însoțită de vin amestecat cu șliboviță. M-am prezentat și m-a primit cu brațele deschise. M-a poftit la masă. Am ciocnit mai mult decît un pahar, ne-am împrietinit, ne-am îmbătat, ne-am sărutat și i-am spus întîmplarea noastră. Atunci maiorul a hotărît : un sfanț ! Și a trimes pe caporalul care mă însoțește ca să execute ordinul. Un sfanț, nici un crăițar mai mult ! Gata !

Hangița n-a suflat un cuvînt și a primit sfanțul. Caporalul a deschis porțile. Vînătorii i-au strecurat un florin în palmă, împreună cu complimentele lor pentru maior, și el a mulțămit frumos, salutînd și bătîndu-și călcăiele. Căruțele au pornit ducînd banda către smîrcurile cu becaține.

SINGURĂTATE

Îmi dați voie să vă povestesc cum — anul acesta — nu am împușcat un cerb «capital».

O mică societate vînătorească, din care făceam parte și eu cu bunul meu prietin Murat, a luat de curînd în arendă un teritoriu cu nume bun odinioară : se chiamă Rîșca ; e în ținutul Baia, la hotarul județului Neamțu. Munțișori care nu trec de 1200 m, văi poetice care toate dau în apa Rîștei.

Aici acum douăzeci și nouă de ani, într-o iarnă aspră, de — 20°, am făcut o expediție, cînd am văzut pentru prima oară cerbi. Trăia atunci pe aceste meleaguri un pădurar cu faimă, numit Boboc, care s-a înfățișat la întîlnirea noastră cu un frumos copoi de rasă — «cîne de neam boieresc», cum îi zicea el, pe care îl purta în desagă, ca să nu-l ostenească, și-l hrănea cu luare-aminte din fruntea făinei. Despre acel copoiaș sprîncenat, cu numele Cîrtiță, ne-a spus Boboc niște istorisiri minunate. După douăzeci și nouă de ani, după cutremure și războaie, nimeni nu-și mai aduce aminte de acele ființi extraordinare, Boboc, pădurarul, și Cîrtiță, cînele lui. Astfel trec faimele, ca și mărirele lumii.

Aici, sub sihla Deleleului, a murit bătrînul meu puşcaş Calistru, într-o colibă de cetină, ascultînd, cu ochi înegurați, cum țăhnesc cînii departe, pe sub pripoare. Și amintirea acestui Nemrod s-a stîns.

Aici e valea Moișei, loc de bejenie al părinților monahi de la sfînta mănăstire Rîșca și al oamenilor din Bogdănești. De mai multe ori, în alte veacuri, au răzbit pînă aici tatarii, dînd foc lăcașului dumnezeiesc; de mai multe ori au suit în rîpi și pe plaiuri oamenii din zilele vechi: și aceste întîmplări, toate, s-au uitat. Mănăstirea înalță turnuri nouă în prundul pîrăului și clopotele ei cîntă necontenit trecerea celor pămîntești și înoirea necurmată a lucrurilor.

Nu sînt două decenii de cînd aceste pașnice singurătăți au fost împușcate de muscali anarhizați; cerbi și căprioare, cu familiile lor spăimîntate, au fost izgoniți din desime, scoși la poieni și mitraliați. Mîni, și asta se va uita.

A fost aici, cîndva, un bun teritoriu de vînătoare. După războiul muscalilor, venind cel al braconierilor, ținutul s-a pustiit de cerbi. Acuma, societatea de care vorbesc a început a pune rînduială; au apărut paznici; pacea reintră în domnia sălbătăciunilor, căprioarele și ciutele au început a se întoarce adulmecînd tainele și căutînd din nou sălaș tihnit, unde să-și depuie vătuii și vitelușii.

— În primăvara aceasta, îmi lămurește prietinul meu, care organizează regiunea, au mai intrat în teritoriu cîțiva cerbi, coborîți dinspre munții cei mari. Totuși nu avem încă destui masculi, ca să se poată produce acele conflicte despre care tratează vînătorii ardeleni în excelenta revistă «Carpații», sub numele generic de «boncănitul cerbului»... Avem ciute destule, însă cerbi puțini.

— Aici, în Rîșca, îi răspund eu, drama aceasta amoroasă se chiamă altfel : îi zice «boncăluit» sau «muget». Să nădăjduim că va veni vremea să punem și noi în valoare vocabularul nostru. Pînă atunci sîntem în vădită stare de inferioritate față de frații noștri. Acuma douăzeci și nouă de ani, pe vremea lui Boboc, meșteșugul nostru se bizuia pe cîni și pe «țiitori», practicam adică braconajul franc fără ca nimeni, de altfel, să se simtă ofensat de asta. Îmi place mai mult să vin astfel, să aud glasul cerbilor, la începutul toamnei.

— Îți place să-i auzi boncăluind ?

— Îmi place să-i aud boncăluind.

— *All right* ! îmi răspunse tovarășul meu, englez prin temperament.

Vorbeam astfel, venind cu mașina spre Rîșca, pe splendida șosea din valea Moldovei, avînd la stînga, în ceață, priveliștea munților.

Cine n-a cunoscut sentimentele pe care le încerci cînd ai pornit în asemenea expediție, care n-a ascultat cu bunăvoință și n-a povestit la rîndul lui întîmplările cele mai extraordinare cu putință, a fost sărăcit de una din rarele bucurii ale vieții. Vai ! mîni veți muri, nefericiților, și n-ați cunoscut avantajul de a vă întoarce în copilăria lumii. Numai acolo — scăpați din vîltoare — putem găsi echilibru și tihnă.

— Spune-mi niște povești adevărate despre cînii dumnitale, îl îndemn eu pe prietinul meu Murat. După aceea am să-ți spun și eu niște lucruri nostime despre un renumit cîne al meu, cu numele Cezar, pe care, de altfel, ai avut onoarea să-l cunoști. Acest Cezar — care și-a încheiat cariera reumatic și surd — avea uneori agerime umană. Într-un rînd, a venit la mine un vînător cunoscut, ca să mă ia la cîmp. Avea cu el un corci, pe care dintrodată l-am judecat de puțină valoare ;

cu toate acestea, și eu și Cezar l-am lăsat să intre în camera mea. Cezar încercase întâi să protesteze; eu i-am spus două vorbe împăciuitoare și s-a liniștit. Corciul, deci, se plimba de colo-colo, mirosind lucrurile și mobilele, urmărit de privirea inteligentă a lui Cezar. Dintrodată, catastrofă! Corciul ridică un picior și stropește necuviincios arma mea, rezemată de un scaun. Într-o clipă a fost răsturnat și scrijelat de colții lui Cezar. Iată ce fel de cîne am avut eu!

— Iată ce fel de cîni avem noi, vînătorii, a zîmbit cu îngăduință prietinul meu Murat. Am avut și eu unul, pe care-l chema Lord Byron.

— Un nume cam îndrăzneț.

— Nu-i mai îndrăzneț decît al altora. Și Cezar al dumnitale, și Lord Byron al meu trebuie să intre în istorie cu dreptul pe care-l au de a nu se chema altfel. Lord Byron își primea mîncarea la o familie de prietini ai mei, unde luam masa obișnuit. La ora 1 precis, Lord Byron se prezinta la bucătărie. Uneori, de pe înălțimile de la Copou, unde se afla în plimbare, cînd venea ceasul, sărea pe platforma unui tramvai; călătorea pînă în dreptul străzii Asaki; la colțul acestei străzi sărea jos și venea în strada Lascar Catargi, la locuința prietinilor mei. Cîteodată se afla în altă regiune a orașului, în preajma unui alt prietin al meu — cu care fusese în cîteva rînduri la vînat. Acest prietin, T. Z., avea obiceiul să prînzească mai devreme. Deci, în asemenea împrejurare, Lord Byron socotea nimerit să se prezinte și să aștepte un aperitiv ce i se cuvenea, după a sa părere. Tot așa socotea și prietinul meu, și acel aperitiv îi era servit lui Lord. Dar, cîteodată, prînzul prietinului meu întîrzia. Atunci Lord își echilibra așa timpul, încît să aștepte la limită dreptul său; chibzuind că s-ar putea să piardă dincolo o mîncare

mai îmbielșugată, abandona aperitivul și se grăbea să fie prezent în strada Lascar Catargi. Prietinia lui pentru mine era reală; nu mă neglija decît la anumite epoci, consacrate reproducției; atunci își înfulica în pripă mîncarea, îmi făcea un simplu salut grăbit și se întorcea iar în fugă la robia zeului speciei. Într-un rînd, trecînd pe strada de sus, m-am întîlnit cu un asemenea convoi, la care participa și Lord. Cum mă vede, se oprește; vine să se bucure și să sară în juru-mi de două-trei ori, — îndată apoi iar o ia la goană după societatea lui (veselă, aș putea zice, după convenționalismul nostru omenesc; însă animalele îndeplinesc aceste ceremonii cu o seriozitate tragică). Pot să-ți mai spun următoarele, despre o cățeluș cu numele Lora, care se deprinsese într-un timp să devasteze cuibarele de ouă, intrînd pe furiș în poiată, cînd portița era deschisă. Într-un rînd, vrea să intre, ca să caute oul ce-i făcea trebuință. Dintr-o precauțiune firească la un animal inteligent, care știa că nu-i voie să fure ouă, întoarce capul, cercetînd dacă nu-i cineva în preajmă. Mă vede în ușa casei; surprinsă asupra faptului, se repede undeva, să se ascundă. S-a pitit într-un cotlon de hambar; de și am chemat-o de cîteva ori, nu mi-a răspuns. Cînd am găsit-o, tupilată în ungher, i-am adresat cîteva vorbe de mustrare și am lovit-o ușor cu palma. După un timp, și-a părăsit ascunzișul și a venit la mine cu toate semnele pocăinții și umilinții.

Am urmat a vorbi despre asemenea lucruri plăcute cît am avut în lumina ochilor priveliștea fermecată pe care numai acea vale, deschisă subt un cer tînăr de azur, ne-o putea oferi. Printre șiruri de poieni de odinioară și printre gîrle limpezi ca oglinzile au venit odată vînătorii maramureșeni după bour. Aici s-au mai păstrat elemente ale legendei descălecatului întăi al

Moldovei. Este un sat Boureni, și un pisc Boura, și alt sat Drăgășani, și altul Bogdănești. La cîntecul acestor vocabule, priveliștile se confundă parcă în trecut și aerul limpede ne pătrunde de o beție ușoară.

Trecem podul Moldovei de la Dumbrăvița și, printre gospodării frumoase, pătrundem către valea pîrăului Rîșca. Lăsăm la stînga, în prund, mănăstirea cea veche și trecem tot înainte, în lungul văii, printre brădeturi, pînă la casa de vînătoare. Acolo așteaptă paznicii noștri și șeful pădurarilor, Gafencu.

Fără îndoială, toți se arată bucuroși de sosirea noastră. Veștile sînt dintre cele mai bune.

Doamna Smaranda R. se află deja instalată de cîteva zile în munte, întovărășită de paznicul Alexandru Bacalu. Într-o noapte, a venit cerbul și a pufnit în spuza focului.

— Vra să zică, au început a da glas?

Paznicii ridică mîinile în sus, luînd mărturie cerul. Gafencu își scutură fruntea rîzînd:

— D-apoi bine, domnilor, astă-noapte au făcut atîta larmă, încît n-a putut închide lumea ochii de răul lor. Unul a stat și a boncăluit aici, în vale, la cîteva sute de metri depărtare. Alexandru Bacalu, pogorîndu-se de la coliba d-nei R. după provizii, s-a întîlnit cu unul la gura pîrăului Curmezișa. Ion Șchiopu a găsit în astă-dimineață urma altora, coborîtă tot de acolo și trecută pe costișa dimpotrivă. E adevărat că, ziua, e liniște. Dar cam de către miezul nopții începe a suna tot muntele. Dac-ar da o ploaie și s-ar răcori vremea, ar începe a boncălui și ziua și atunci v-ați apropia de ei. Noaptea, nu știu cum s-ar putea face asta. Ce să spunem? Vînat este, slavă Domnului, și la anul are să fie mai mult. Cum știe domnul inspector (prietinul meu Murat e inspector de vînătoare), pentru cîte ciute

avem, nu sînt destui boi ; dar au să fie după cum au mai fost în vremea de demult. Aici e un teren de vînat cum nu se găsesc multe. Binevoiți a ne întreba dacă sînt mistreți ? Sînt, cum să nu fie ? La sfîrșitul lui august au ieșit întruna la porumbiștile lui cuconu Take Slăvescu. Să vedeți dumneavoastră ce stricăciune au făcut acolo ! Parc-ar fi fost o oaste ! După știința noastră, avem și trei urși. Anume, o ursoaică cu pui, în valea Moișei ; un urs mare și unul mai mic, dincoace. Despre căprioare nu mai vorbim. Deasemeni despre lupi : la iarnă, avem nevoie numaidecît de otravă pentru ei. După aceea, trebuie să se mai știe că sînt trei ori patru rîși.

Prietinul Murat mă privește zîmbind.

Vai, nu mai sîntem tineri, ca să ne entuziasmăm de asemenea povești. Cu toate acestea, oamenii noștri sînt de bună-credință ; au plăcerea să spuie boierilor adevărul într-o formă extraordinară, după adevărata tradiție a pămîntului. Cerbi sînt, — însă nu mugesc ziua. Sînt mistreți și urși, dar cu aceștia, de data asta, ne aflăm în armistițiu. Pădurea și muntele sînt pline de dihănii, căci acolo-i sălașul lor, dar vînătorii de la oraș vin pe cîteva zile ; pe cînd oamenii noștri acumulează, într-un singur raport entuziast, toate cercetările lor de oameni care intră zilnic în codru.

— Într-o toamnă, îi povestesc eu lui Murat, aflîndu-mă pe un cîmp, la vînat de iepuri, am întrebat pe un tecioraș care păzea vitele dacă se găsesc prin preajmă asemenea urechiați. — Cum nu, domnule ! mi-a răspuns el, convins. Sînt o mulțime ! Este colo, la cotitura drumului, un capăt de ogor ; anul trecut, umblînd cu vitele ca și acuma, stîrneam în fiecare zi doi.

Entuziasmul amical al oamenilor noștri era justificat deci de viziunile suprapuse ale anilor. Totuși, foarte plăcut lucru acest prim expozeu, la întîlnirea celui dintăi popas. Zilele și nopțile în singurătatea muntelui se deschid înaintea noastră misterioase, însă înflorite de nădejdi.

După prînz, ne despărțim. Prietinul Murat se duce într-o parte, eu în alta. Vom trăi fiecare deosebit o săptămînă, într-o sihăstrie, fără să vedem alt chip omenesc decît al paznicilor noștri.

Oamenii mei, Ion Petrea a Catrinei și Vasile Rusu, încarcă în spate boclucurile mele și pornim, ca să ne oprim undeva, într-un post provizoriu, într-un cotlon al pîrăului Curmezișa, — «unde s-au cunoscut, în aceeași dimineață, urmele unui bou bătrîn».

Ce-i interesant și frumos în asemenea expediție?

Am mai spus și altădată, la adunările noastre vînătorești. În alte părți mai civilizate ale Europei și mai bine îngrijite sub raportul cinegetic, casele de vînătoare au tot confortul și sînt așezate la capătul unor șosele foarte bune. Cînd am fost la o vînătoare de cucoși de munte, în Ardeal, în valea Sebeșului, îmi aduc aminte că ne-am suit cu automobilul pînă la 1200 m înălțime; și Ardealul e binecuvîntat de Dumnezeu și nu-i prea civilizat. În alte părți, statistica pieselor din revir e adusă la cunoștința «domnilor» în chipul cel mai precis. Dacă e nevoie, se aduce sămînță de vînat din alte regiuni. Lucrurile sînt întocmite cu meșteșug astfel încît, cu cel mai mic efort posibil, poți dobîndi cele mai numeroase trofee. E un sport puțintel trucat, într-un parc cu animale pe jumătate domestice. Cînd e vorba de civilizație în acest domeniu, să tăcem și să mulțămim Domnului că putem încă intra în singurătățile codrilor lui, unde na-

tura a rămas ca la începutul zidirii și unde, de pe un țanc oblu, un căprior cu ochi mari și umezi stă și ascultă tăcerile și aude pentru prima oară pasul omului.

De și nu sîntem în munții cei mari, în teritoriul de la Rîșca n-avem drumuri nici de automobil, nici de trăsură. Abia calul munteanului poate trece prin stîncării, bolovani de puhoaie și gloduri. Deci, intrat sub pădure, mă bucur că mă depărtez cît mai mult și nu mă mai poate găsi nimeni. Voi dormi în colibă și pe pat de cetină. Am să-mi gătesc singur mîncarea la foc, ca și strămoșul meu, și am să mă cobor la pîrău, ca să simțesc pe obraz și pe trup apa rece a torentului. Cînd am să mă întorc acasă, are să intre cu mine, în odăi, miros de fum și rășină. Am să mă uit cu uimire la birou, pe care mă așteaptă instrumentele de supliciu.

Cum ajungem în cotlonul hotărît, în pîrâul Curmezișa, oamenii mei leapădă poverile și aprind focul. După aceea întocmesc coliba și patul.

Vînătorii știu, însă oamenii ceilalți nu știu cum se alcătuiește, în cel mai scurt timp, o colibă în pădure. Paznicii întâi se consultă din ochi și aleg locul. Ion Petrea vine la bradul pe care se va sprijini lucrarea lor și înseamnă cu toporul cu coadă lungă (arma și unealta munteanului) o cruce în scoarța trunchiului. În jurul acestui semn sfînt, apărare de duhuri, amîndoi oamenii înșiră trunchiuri subțiri de fag și carpăn (lemn fără nici o valoare aici). Pe această schelă așează cetină, de la poale spre vîrf, în solzi. Tot în solzi se alcătuiește și patul, ascunzînd sub vîrfurile de cetină clomburile. În cepii bradului atîrnă carabina și mantaua. Pe patul de cetină s-au întins cergile. La focul puternic a fost așezat în cujbă ceau-

nașul. Friptura a început a sfîrîi în țepușile înfipte în pămînt și aplecate către jar.

Știu că e în sara de 25 septemvrie 1935 dar mă hotărăsc să abandonez timpul convențional.

Focul uriaș deschide o poiană de lumină în întunericul adînc al pădurii și într-o liniște «de pe tărîmul celălalt».

În pădure, «tot meșteșugul e focul», au afirmat, cu convingere și dreptate, tovarășii mei. De și noaptea de toamnă e destul de rece, ei s-au dezbrăcat complect, ca să poată primi de la pojar cît mai nemijlocită căldură. S-au întins la pămînt în preajmă, acoperindu-se numai pe partea de către întuneric. După un somn, se răsucesc pe partea cealaltă. Într-un tîrziu, unul se ridică și alimentează focul ; stă un timp în picioare, cu spatele întors, dogorindu-și șalele, apoi iar se așează la pămînt. În alt răstimp al nopții, se ridică celălalt tovarăș ca să hrănească vatra minunii celor dintăi strămoși ai noștri. Ca să pot adormi și eu, tîrziu, după miezul nopții, lepăd de pe mine păturile și las să mă ajungă bătaia vîlvătăilor.

Cînd am deschis ochii, începea să se lumineze liliachiu cerul deasupra, printre coroanele arborilor uriași. După liniștea intactă a nopții, la răsăritul soarelui, cerbul a mugit dintrodată în două răstimpuri.

În dimineața aceea și în cursul zilei, am căutat trecători și urme. Găsim în două locuri treceri proaspete. N-auzim însă muget ; codrul tace.

După amiază, a venit de către asfințit o ploaie grăbită, cu tunete. Vîntul a rămas un timp sunînd și curgînd pe coama pădurii, pe urmă a contenit. După ce s-a înoptat, am văzut printre cetini cerul înstelat ; însă în pădure toată noaptea a urmat să cînte din streșini picăturile. După-amiaza a doua, cerul s-a în-

tunecat iar și ploaia a reînceput; a ținut două-trei zile, fără să mă incomodeze întru nimic.

Am urmat a circula cu oamenii mei pe cărări și pîraie, mi-am schimbat în două rînduri locul; în două rînduri mi s-au clădit colibe în alte chipuri — fără ca să simțesc curgerea apelor de sus. La întoarcere, în văi, am găsit drumurile desfundate. Sub streșina pădurii și în colibe mi-am urmat normal noua viață și îndeletnicire, așteptînd, odată cu răcoarea, să mugească cerbii în cursul zilei. Cerbii noștri, cu haremurile lor, umblau: le găseam necontenit urmele; însă nu dădeau glas în vremea zilei.

Așteptînd la locurile de pîndă să-mi răsară, într-un arc de lumină, coarnele cu douăsprezece raze ale boului fantastic, mă gîndeam la felurite lucruri sau nu mă gîndeam la nimic, ceea ce era cu mult mai bine. Unul din oameni era dus în recunoaștere în altă vale; altul căta în pîraie pește pentru prînz: păstrăvi, zglăvoace și grindele. În tăcerea nesfîrșită a codrului auzeam, din cînd în cînd, pe sub cer, strigătul cocorilor călătorind spre sud.

M-am mutat din Curmezișa pe Fața Pietrăriei; pe urmă deasupra pîrăului Arinul; pe urmă am coborît pe pîrăul Văii Colibei. Am suit în țancuri înalte, de unde am văzut fie pîcla Moldovei, fie sate depărtate, în Bucovina. N-am întîlnit cerb; un singur căprior roșcat s-a suit la deal, subt ochii noștri, pe o costișă.

Coborînd în Valea Colibei, am găsit în huma pîrăului urme de cerb singur, trecute spre Forestiera Baia. La trei sute de metri după aceste urme, mai la vale, am găsit trecute ciutele cu cerbul cel bătrîn. Am hotărît să rămînem pe loc, ca să le simțim trecerea în vremea nopții.

Într-adevăr, noaptea, de subt un brad străvechi, unde aveam colibă și vegheam, am auzit destul de aproape boncăluitul cerbului tînăr. Din preajma focului, oamenii, stînd treji în capul oaselor, îl ascultau și ei ca pe o muzică delicioasă.

— Aista, a observat Ion Petrea, e un tinerel care cere dreptul lui.

La al treilea strigăt al celui tînăr, s-a auzit răsunînd în adînc boul cel tare, cu glas de tunet.

S-a făcut după aceea tăcere și n-am mai simțit nimic. Am așteptat pînă tîrziu după miezul nopții, cînd au tresărit sub cer găgăiri de giște sălbatice. Atunci, scuturîndu-și somnul, Ion Petrea, paznicul cel mai în vîrstă, și-a adus aminte că, odată, în tinerețea lui, tot așa la miezul nopții, fiind cu oameni mai bătrîni în pădure, a auzit trecînd pe sus un om fermecat călare pe tîrș. Se ducea cu vuiet de cînt și striga : a-pă ! a-pă !

CERBUL MEU

Cum ştii, iubite prietine, sîntem o mică tovărăşie de opt puşti, care ţinem o pădure foarte frumoasă în judeţul Baia, la apa Rîştei şi a Moişei. Intre acest teritoriu şi sfînta mănăstire Neamţu se înalţă culmea Pleşului. In cuprinsul acestui teritoriu se rotunjeşte piscul Deleleului, unde a murit, în glasul cornurilor de odinioară ale braconierilor, moş Calistru. Înălţimi mici şi moale conturate. Numai Deleleul trece de o mie de metri. Pîraie, prăpăstii, runcuri; de cîţiva ani s-a pus stavilă puştilor neleale; sălbăţăciunile au găsit aici sălaş, unde hălăduiesc în tihnă.

Bradul şi fagul se amestecă. Fagul ţine adăpost brădetului tînăr. După ce se ridică şi se întremează pădurea de brad, fagul bătrîn se împuţinează, cel tînăr nu mai poate răzbi (ajutînd şi omul). Cît umblu printre fagii uriaşi, văd dedesubt puzderia brăduilor şi brădanilor năzuind în sus. Replantarea aceasta de la Dumnezeu e încă în putere în aceste locuri; oriunde răzbeşte o pală de soare, se întreţes rugii de mure, cu socii şi cu celelalte plante plăcute caprelor şi ciutelor; în tăieturi mai mari creşte în

abundență zburătoarea, cum i se zice bisacănului în Moldova nordică.

În toamna asta au început tăieri. Bradul bătrîn și fagul străvechi cad pe mari întinderi sub fierăstrău și topor: ceea ce însamnă la dv. tăiere rasă aici e o tăiere a pădurii bătrîne: în urmă, subarboretul în serie de vîrste, își urmează creșterea: aici va fi, însă, în anii ce vin, paradisul căprioarelor și cerboaicelor; aici au hrană și adăpost, iar liniștea de atunci va fi cu totul alta, cînd după războiul fierului, pădurea va rămînea singură, să se crească pe sine însăși.

Sînt în Rîșca locuri mai singuratice decît acolo unde am intrat eu, unele depărtate, altele mai înalte, unde e liniște desăvîrșită și ziua și noaptea. Unii din tovarășii mei, care au sosit înaintea mea, se și află acolo, în pîrâul Arinului, ori Pietrărie, la colibele lor. E ciudat că și acolo cerbii mugesc numai noaptea, ca și aici, în Rechihna. Și de și nu se mai aude acolo de mult topor și fierăstrău, e ciudat că nu par a se ține mai mult acolo cerbii, decît dincoace, unde nu-i liniște ziua.

Suind poteca în Rechihna către un glod, paznicul Vasile Rusu îmi spune în amănunt ultimul eveniment al Rîștei.

Unul din tovarășii mei, tînărul locotenent M., sosit cu cîteva zile înainte și suit în munte, la locul de pîndă ce i-a căzut prin sorț, s-a bucurat de un noroc deosebit. Acest noroc l-am și văzut la casa de vînătoare, sub forma a două piei mari, întinse și presărate cu sare.

Abia ajuns sus, tovarășul nostru și-a lepădat bagajul la colibă și, cu păzitorul, s-a instalat într-un hățaș. Nu mult după ce s-a așezat acolo, adică pe

la orele 5 după amiază, aude foşnet în frunza căzută de fag şi observă îndată, suind la deal pe o coastă împotriva sa, un pîlc de mistreţi.

De cîţiva ani, de cînd vînează, locotenentul M. mi-a mărturisit el singur că a stat în pîndă şi a luat parte şi la goane de mistreţi în multe păduri. Niciodată nu a avut noroc să-i vie acest soi de vînat. Acuma i-au venit mistreţii singuri, pe cînd el aştepta să audă mugind cerb.

Deci a împuşcat o scroafă de vreo sută de kilograme.

De cîţiva ani, deasemeni, tovarăşul nostru, fie la Borsec, fie în alte terenuri, a aşteptat să-i iasă ursul. L-a aşteptat în bătaie, l-a aşteptat la hoit. N-a avut norocul să tragă în asemenea fiară impozantă.

Ei bine, la un ceas după ce a împuşcat scroafa, d-l M. aude un nou zgomot prin frunzişul coastei. Ursul venea pe urmele porcilor. Ajunsă la locul unde se răzleţise scroafa care căzuse de glonte, fiara s-a oprit, adulmecînd, apoi a apucat pieziş spre vînător. D-l M. i-a trimes şi ei un glonte la douăzeci de paşi. Era o ursoaică mare, gulerată, de toată frumuseţa.

Iată două lovituri într-un ceas.

În restul zilelor şi nopţilor cît a mai stat la colibă (între 17 şi 23 septemvrie), d-l M. a auzit cerb mugind, fără să-l vadă. Ziua, şi în acest sezon, cerbul prea rar dă muget, aşa că n-ai putinţa să te duci la el. Într-o sară, însă, auzind iar tropot şi foşnet, tovarăşul nostru a descoperit, la lumina proiectorului, oprită la cinci paşi, o fantasmă cu barbă şi cu coarne, înconjurată de alte trei fantasme. O clipă, d-l M. a avut impresia că ar avea înaintea sa un suliţar : atît

i-a fost suficient ţapului, ca să sară în rîpă şi-n întuneric, cu caprele, coarnele şi iluzia bărbii.

De-acolo a brăhnit cătră vînător de cîteva ori şi s-a tot dus.

In această parte a ţării, nu se spune despre ţap că latră, ci că «brăhneşte».

Onomatopee perfectă : brah ! brah !

Vasile Rusu imita strigătul, uitîndu-se pieziş şi încrucişat spre mine şi luînd atitudinea războinică a ţapului.

Ajunşi sus, pe culme, stăm o vreme lîngă glodul unde vin cerbi să se scalde.

Mocirla e frămîntată fel şi chip ; desişurile din preajmă stropite şi frecate cu noroi. Nu observăm, însă, urmă proaspătă. Ne schimbăm locul pe un bot de rîpă, la o trecătoare.

Singurătate deplină ; linişte relativă. Soarele înclină spre apus.

Se alungă mierle prin tufişuri, duruie ciocănitori în scoarţa brazilor ; din cînd în cînd detună arborii curmaţi de fierăstrău, într-un parchet din vecinătate. Sună sirenele joagărelor în valea Rîştei.

Apoi lumina se împuţinează. Lucrătorii din parchetul pus în exploatare au stat. Pe un ţanc, o buhă dă cîteva semnale misterioase, cu glas aproape omenesc. Deodată, într-o desime de sub noi, sună mugetul cerbului. Deci s-a odihnit aici, în vecinătatea lucrului, a fabricelor, a căruţelor de pe drumul văii.

Acuma, însă, e linişte deplină. Glasul «boului» se dezvoltă mai puternic şi mai sonor.

Iţi aduci aminte de sara aceea de primăvară, cînd mă aflam în Branişte, într-o tovărăşie aşa de plăcută ? Eram în căsuţa care priveşte spre cîmpia Sălanelor şi a Frumoasei, la o înălţime de o mie două

sute de metri. De acolo apele încep a purta numele Sebeş. Acolo mi-am agonisit aşa de frumoase suvenire. Toţi cîţi ne aflam acolo ne făcuserăm expediţia în revir, şi aveam cîte un cucoş de munte atîrnat în cetina brazilor de afară. Prietinul Ieronim Stoichiţă, vorbindu-ne cu pasiunea lui aşa de simpatică despre cerb şi despre feluritele lui chemări în vremea aceasta a fierbinţelii anotimpului, a început să şi «facă» întocmai ca cerbul. Neavînd la el scoica, şi-a improvizat chemătoarea dintr-o sticlă mare de lampă. A făcut în toate felurile. Am auzit glasul cerbului trecînd de la dragoste la mînie războinică, în felurite feluri, cu modulaţie şi variaţii pe aceleaşi teme.

Vasile Rusu a murmurat lîngă mine:

— I-auzi ce frumos cîntă!

Cerbul din Rechihna zicea, într-adevăr, de dragoste, prelung şi dulce, amintindu-mi acea memorabilă sară cînd îl interpreta Ieronim Stoichiţă. Era absolut acelaşi bariton: atunci am avut evocarea subită a adunării noastre de la Braniştea Domnului.

Intr-un tîrziu am auzit cerbul meu răgînd sălbatic, întrerupt, patetic şi tragic; cunoşteam accentul.

Coborînd către pîrăul Rîşca Mare, ne opream din cînd în cînd, ascultînd. Pe urmă, a tăcut.

— Ne întoarcem mîni, în zori-de-ziuă, aici, am zis eu către tovarăşul meu.

I-am povestit apoi istoria cu sticla de lampă. Vasile Rusu se mira. El ştia că se urlă lupii, într-o oală. Despre una ca asta, să chemi cerbul în toate felurile, să te înţeleagă, să-ţi răspundă, să vie la tine, încă n-auzise! I-am făgăduit că am să rog odată pe Ieronim Stoichiţă să vie la Rîşca să înveţe şi pe oamenii din această parte de ţară meşteşugul lui. Ar

putea să vie şî cu ocazia expediţiilor lui politice, căci e un pasionat luptător şi în arena politică.

In acea sară de primăvară, după audiţie, vorbeam de proiecte viitoare şi regretam că trebuie să ne despărţim aşa de curînd. A doua zi era o duminică, chiar Duminica Tomei, mi se pare. D-l Stoichiţă era cel mai îndatorat să plece, avînd a prezida o adunare poporală.

— Acuma mă cuget că ce drac' să le vorbesc oamenilor ! reflecta el, cu fruntea sprijinită în palmă. Doar să le fac şi lor ca cerbul.

A doua zi, cu mult înainte de zori, suiam în acelaşi loc şi ascultam boncăluitul cerbului meu. Aflasem, atît de la Vasile cît şi de la ceilalţi paznici, care-i identificaseră, că e un animal mare şi mîndru cu optsprezece raze. Aici, în Rîşca, sînt două feluri de cerbi : unii mai scurţi în trup şi plini, cu gîtul şi coarnele foarte puternice şi groase : aceştia se numesc ragazani ; alţii mai înalţi şi mai lungi, cu coarnele crescute în proporţie, însă mai fine. Cerbul meu era din soiul acesta, al doilea.

Incepeam să-l cunosc. Mi-l închipuiam. Urmărindu-l şi suind necontenit în pisc după el, îi auzeam glasul din ce în ce mai aproape. Se făcuse ziuă în pădure ; ciuta lui îl dusese pînă într-o aşezătură, pe opcină. Aflasem şi asta : că are numai o ciută, şi, lîngă ciută, un viţel de un an, care umblă în preajmă, păscînd ici-colo, indiferent încă la chemarea teribilă a speciei.

La ora 7, era între mine şi cerb un spaţiu de cincizeci de paşi. Insă nu-l vedeam. Imi trebuia o clipă, ca chemarea lui să tacă, pentru totdeauna.

Acea clipă nu s-a produs. Precis la acea oră 7, cu un ultim muget, cerbul s-a lăsat într-o rîpă şi s-a

dus. Atunci am auzit și vuietul de glasuri și joagăre din parchetul vecin.

Iți voi adăogi că l-am căutat și în amurg — l-am mai auzit dînd glas o dată — și a doua zi în zori, fără să-l mai aud. N-aș putea spune că regret eșecul, tocmai pentru că animalul devenise aproape al meu.

Il voi asculta cu emoție de prietin, în același loc poate, în toamna viitoare. Dar voi urmări în altă vale și în alt munte pe altul, străin și necunoscut.

A. I. C.
XII-me RALLYE AUTOMOBILE

Unii dintre stimaţii noştri cetitori cunosc semnele de mai sus. Cei pentru care ele sînt un secret să afle că e vorba de un club internaţional automobilistic şi de a douăsprezecea întrecere care se face între şoferi îndrăzneţi şi maşini teribile pe drumurile Europei, într-un circuit care porneşte de la Bucureşti, trece prin Iaşi şi Lemberg şi ajunge la Monte Carlo; şi pe urmă înapoi. Şi *Automobile International Club* şi *XII-me Rallye* se cetesc englezeşte. Aţi văzut la cinematograf cum rostesc cu limba în cerul gurii şi cum îşi strîmbă fălcile lateral marii interpreţi de filme ca să ne facă să auzim dulcile lor dialoguri. Incercaţi şi dumneavoastră şi veţi izbuti aproximativ, cunoscînd că în englezeşte se scrie într-un fel şi se cetește cu totul altfel.

Deci în ziua de 21 ianuarie cele mai frumoase maşini dintre cîte s-au văzut erau prezente în preajma locului care începe acum a se numi: *Fundaţia Regele Ferdinand.* Împrejmuirea era pavoazată. Automobilele aşteptau înşirate în ordine ora plecării. Le străjuiau jandarmi severi. Aşii care participau la *XII-me Rallye Automobile* se aflau instalaţi la cafe-

neaua «Corso», un internațional local foarte confortabil, și consumau felurite lucruri, unele plăcute, altele întăritoare.

Asupra Iașilor cădea ninsoare abundentă. Ninsese toată ziua și toată noaptea liniștit. La Copou, era o minunată feerie a iernii cu toți copacii încărcați de extraordinare înfloriri albe. Pîrtie se rupsese puțină, căci lumea nu se mișcă prea mult în aceste locuri. Tramvaiele își împingeau din cînd în cînd măturătorile care spulberau zăpada de pe linie; săniile și căruțele umblau pe o singură urmă, care se adîncea din ce în ce. Partide de tineret se mișcau mai mult pe jos, pentru a improviza bătălii în preajma grădinilor fermecate.

A nins întruna, toată noaptea.

Organizatorii locali ai plecării și autoritățile avuseseră grijă să trimeată căruțași, pentru a aprecia dacă drumul poate fi străbătut cătră Podul Iloaiei și Tîrgul Frumos.

Nu era mare nevoie de aceste expediții de avangardă, care nu puteau merge decît pînă la marginea tîrgului. Toți pămîntenii care se aflau întîmplător aproape de locul pavoazat, admirînd mașinile, exprimau îndoieli categorice asupra izbîndei expediției.

Era într-adevăr o expediție de primul ordin. La capătul liniei ce aveau de parcurs îndrăzneții membri ai A.I.C. se leagănă palmierii și florile de pe Coasta de Azur; aici însă voiau stihiile, tocmai în această zi importantă, să lepede un potop de ninsoare, înecînd, nivelînd, întorcîndu-se la primitivul peisagiu scitic și la vechiul nostru rege Boerebista. Acuma trebuie să se supuie — cel puțin pentru o noapte, o noapte de basm — și șefii de stații și trenurile; toate ale veacului mecanic trebuie să stea, pentru a onora

puterea cea mai presus de toate şi, mai ales, pentru a ne întoarce cu sufletul către strămoşii noştri de acum cinci mii de ani ; căci noi nu ne tragem de la Roma, noi ne tragem de la Carpaţi.

— Aşi ! ce vorbiţi dumneavoastră ! replicase, la orice prognosticuri, partizanii lui *XII-me Rallye Automobile*. Mai întâi trebuie să ştiţi cu ce oameni aveţi de-a face şi, al doilea, uitaţi-vă ce maşini au. Acestea sînt maşini de record, pentru reclama fabricilor respective. In fiecare din ele nechează o sută de cai putere. La fiecare din ele sînt adaose sculele de mare expediţie, lanţuri, lopeţi, tîrnăcoape etc. Cu acestea nu te joci. Noi ne-am deprins să ne supunem cerului. Dacă ninge, dacă plouă, noi stăm pe loc. Ei nu se supun, şi bine fac. Astfel dovedesc tăria naţiei lor şi plasează în primul plan marca fabricei. Acuma se întăresc cu mîncare îmbielşugată şi cu vinuri generoase. La ora 7 fix, pornesc ; mîne trebuie să fie la Lemberg.

La ora 7 fix, motoarele au mormăit şi au demarat. Oamenii cu pipă şi cu uniforme speciale de piele şi cu mănuşi enorme şi-au aruncat cîteva glume şi cîteva rîsete şi au plecat spre bariera Păcurari. Foarte frumoase şi puternice automobile. Au trecut măreţ.

Ninsoarea n-a mai ţinut mult.

— Staţi, oameni buni şi vechi pămînteni, staţi, surori ale noastre, stihiilor, să vedem ce se petrece cu aceste limbi străine.

Deci stihiile au stătut. Ninsoarea a contenit. Lupii au ieşit din sihlă şi s-au aşezat în zarea drumului, inspectînd cu ochii şi nările întinderea mută şi neclintită. Apoi au dat un semnal, un urlet scurt şi trist modulat, cerînd îngăduinţă de la Dumnezeu să-şi agonisească hrana cea de toate nopţile.

A douăsprezecea întrecere de automobile a mormăit pînă la bariera Păcurari, pe urmă a început a pufni. Apoi a început a stopa. Unul a stopat în drept cu Valea Lupului, cum i-a prezis cuconu Cristache Gorgos, altul a stopat ceva mai încolo.

S-au pus în lucrare uneltele, s-au dezvoltat toate energiile, s-au dat toate semnalele de alarmă. Toate fantomele din veacuri au rîs cuviincios în bărbile lor de ninsoare. O parte din *XII-me Rallye Automobile* a rămas blocat în zăpezi și rătăcăni celebre ; altă parte a izbutit să se întoarcă sub drapelele care fîlfîiau liniștit la «Corso».

La Lemberg a ajuns o telegramă. La Monte Carlo se leagănă palmierii și rîd în soare florile.

CÎND VORBIM DE LUP...

Cît a fost iarna goală, cu neguri şi poleiuri, la ceasul înserării, cînd se adună şi stau de vorbă oamenii bînd ceai ori cafea şi spunînd bazaconii, n-am auzit pomenindu-se de acest demon al copilăriei noastre. Ca şi cum n-ar trăi în păduri şi rediuri, destul de aproape de noi. Ne facem a-l uita; el însuşi are grijă să dea extrem de rar veste de existenţa lui. Vorbim de economia de lemne, de holda viitoare, care-i totdeauna pornită să fie bună; ne întristăm şi ne bucurăm mai ales acum, cu prilejul unui proiect de lege a conversiunii, că nu se plătesc datoriile. Statul nu şi le plăteşte pe ale lui, nu le plătesc nici eu pe ale mele, însă prea bine ar fi să mi le plăteşti d-ta pe ale dumnitale; aşteptăm o soluţie din lună, ca să se îndrepte dintrodată, ca prin farmec, toate nevoile timpului.

Cineva, cum e azi, mă încredinţează că iarna moale va mai ţine cîtva timp, spre bucuria săracilor.

— Ba, iarna n-o mînîncă niciodată lupul, îi răspund eu, dorind din toată inima ca această vorbă veche să se desmintă.

— Aşi! reia interlocutorul meu, ai să vezi dumneata că vom scăpa fără geruri şi viscole. Aşa a fost în 1890, aşa a fost în 1903, aşa s-a întîmplat în 1911, fără să-ţi mai vorbesc de alţi ani de care mi-au vorbit oameni mai bătrîni decît mine, şi de alţi ani care au mai fost fără ca să fi rămas despre ei amintire.

— Mă îndoiesc, stăruiesc eu, zîmbind, în împotrivirea mea. Nu cred nimic; iernile sînt ierni. Cea din 1890 a fost teribilă.

— Cum se poate! atunci a fost uşoară cea din 1891. In orice caz, îmi dai voie să-ţi mai număr o dată pe degete epocile în care minunea asta a avut loc? Iţi afirm încă o dată că nici în anul acesta nu vom avea iarnă.

Ne despărţim, şi, a doua zi, dintrodată, ne găsim în peisagiu alb şi în trîmbe de viscol. In patruzeci şi opt de ceasuri se statorniceşte un ger care făgăduieşte să realizeze alte zicale, atunci cînd va sosi vremea ştiută. Intr-adevăr, în faur crapă ouăle corbului, anunţă aceeaşi antică înţelepciune. Luna plină se ridică pe cer senin de noapte. Dealurile ninse sclipesc într-o lumină înşelătoare. In văgăuni, la îndoituri de drumuri, la poduri şi lîngă fîntîni, se strecoară fantomele nopţilor de iarnă.

La sindrofiile cunoscuţilor mei, neapărat trebuie să se vorbească de lupi. Ritualul este să se aşeze întăi un decor alb asupra lumii. Sub bolta de ametist a cerului, prin uşoara şi luminoasa negură a nopţii, sună cea dintăi chemare a acestui duşman din veacuri. Şi sfaturile, anecdotele şi poveştile se întorc către el.

Dacă aţi băgat de samă, totdeauna cînd se vorbeşte despre lupi, unul dintre asistenţi vrea să ştie dacă această dihanie atacă pe om. Cînd e în bandă, de-

sigur, atacă. Întrebarea e dacă atacă atunci cînd se află singur. Mai precis: dacă un lup singur atacă un om singur.

Părerile sînt împărțite. De și am ajuns în al douăzecilea veac, domeniul acesta e încă al conjecturilor. Se istorisesc felurite întîmplări, la care nimeni n-a luat parte. Unele din aceste întîmplări sînt de-a dreptul absurde. Un vecin voia să mă convingă odată că el însuși a fost mîncat de lup. Toată controversa, aceeași la toate taifasurile de iarnă, nu reapare decît ca să provoace poveștile. În veacurile trecute, acesta era cinematograful generațiilor. Nici astăzi, la țară, n-avem altfel de divertisment. Cine se duce la țară și la pădure, mai ales iarna, se duce în veacul al optsprezecelea, ori al șaptesprezecelea. În unele regiuni, poți deveni contemporan chiar cu Lăcustă-Vodă.

Ca un cunoscător care n-am fost încă atacat de această fiară, vă pot asigura că lupul nu atacă pe un bărbat valid. Dacă-l găsește căzut de băutură ori de frig, nu-l atacă, ci îl sfîșie pur și simplu. I-a dat tîrcoale, l-a urmărit ca o umbră și a așteptat cu răbdare acest moment. Asupra unei femei, ori a unui copil năvălește fără greș, de unde se vede că fiara aceasta ne cunoaște mai bine ea pe noi, decît o cunoaștem noi pe dînsa.

Lupul e sălbătăciune deosebit de inteligentă și are curaj în măsura necesității. Acei care-l socotesc laș, fac greșala de a-i atribui o psihologie umană. Să știți că fiarele nu fac prostii, și de multe ori curajul și eroismul oamenilor nu merită altă caracterizare. Ce fel de bravură poate arăta lupul cînd e încercuit de hăitași și cînd locul spre care se simte mînat e împănat de puști? Îndată ce simte că poate scăpa

înapoi ori în laturi, nu stă nici o clipă la îndoială, şi chiar se salvează destul de des în acest chip. Nu-i vînător care să fi văzut lupi la gonile de pădure şi să nu fi păstrat amintirea ochilor lor inteligenţi. Işi dau sama desăvîrşit de primejdie şi în privirile lor arde o disperare care seamănă foarte mult cu a noastră. Intr-o situaţie identică omul devine şi el ceea ce e acel biet animal care se frămîntă în hăţişuri, care tresare, ciuleşte urechile şi adulmecă de cîte ori izbucnesc detunături de puşcă pe linia vînătorilor. De mult a învăţat el ce e acel instrument de distrugere.

In anume lupte contra lor, viclenia strategică a fiarelor se desfăşoară aşa de favorabil, încît, în cîteva minute, trupa întreagă se găseşte la adăpost în alte văi şi în alte rîpi. Alura lor e sigură ori şovăielnică ; deci îşi dau samă de situaţie. In ce fel îşi dau samă, s-a văzut, anii trecuţi, la Tocsobeni, într-un cot al Prutului, unde, prinşi la mijloc, fără posibilitate de scăpare, s-au comportat exact ca oamenii în derută. Chelălăiau sub focuri, se frămîntau şi se zbuciumau în cerc închis, cereau iertare. Bineînţeles, omul i-a executat cu cruzime. Au căzut optsprezece într-o singură bătaie. Topîrceanu cunoaşte mai bine întîmplarea asta şi am să-l rog s-o povestească el.

Inteligenţa lupului se dovedeşte, de pildă, în felul cum fură el porcul din ograda romînului. Vine astfel încît nici nu-l simt cînii. Recunoaşte spărtura în gard ori pîrlazul pe unde va trebui să treacă. Intră şi caută godacul şi-l duce foarte repede cu sine. Il ţine de o ureche cu colţii şi-l bate dinapoi cu coada, ducîndu-l spre sălaşul său. Porcul coviţă o dată ori de două ori, pe urmă tace şi se supune, fugind alături cu noul lui stăpîn.

Pînă ce ies oamenii cu furcile și se întîlnesc unii cu alții, privindu-se cu ochi somnoroși și spăriați și adresîndu-și întrebări absurde, hoțul s-a dus. Cîinii fac larmă în tot satul, dar nu îndrăznesc să înainteze de lîngă colțul prispei.

— Lupu, măăă! strigă oamenii.

N-am înțeles niciodată de ce-l strigă. Înțeleg însă de ce lupul nu răspunde.

Tot inteligent e felul cum vînează aceste fiare. Nu vînează altfel decît oamenii, însă le trebuie mai multă dibăcie, pentru că n-au arme de foc. Unii lupi înconjură și abat vînatul — iepuri ori căprioare — și alții stau în țiitori; cum ajung în preajma acestora animalele alungate, ei se azvîrl împotrivă și le doboară. C-o singură lovitură de colț le deschid carotida ori le rup grumazul.

Iarna-i lungă; gospodarul își închide și-și apără din ce în ce mai bine avutul; iepurii și căpriorii, după ce și-au dat tributul, nu mai pot fi jertfiți cu ușurință; zăpezile s-au subțiat, lupii sînt nevoiți să-și întrebuințeze destoinicia și puterea în aventuri neprevăzute, unde instinctul nu-i călăuz sigur și vicleșnia poate da greș, ca la semenul lor de meserie, omul. Deveniți din nevoie borfași, vin și fură gîștele și rațele din marginea tîrgurilor și satelor. Cîteodată, într-o ogradă de gospodar cuprins, ies din șoproane, forăind, boii lăsați slobozi; dau ocol hoțului, îl apucă în coarne, îl leapădă la pămînt frămîntîndu-l în copite. Alteori cade între scroafele pădurarului, care îl înconjoară cleflăind și ridicînd coama ca mistreții. Îi trebuie un resort puternic, ca să facă saltul trebuitor și să scape. Tocmai cînd sare gardul, se întîmplă că pădurarul îi trimete focul de pușcă. Și a doua zi

pielea lui e întinsă şi bătută în ţinte pe uşa de intrare.

Cred că foamea şi împrejurările tot mai grele, adică epocile succesive de criză, i-au ascuţit lupului mintea, întocmai ca şi omului. Cînd nu-i va mai fi cu putinţă să găsească altă soluţie mai bună, va lua desigur hotărîrea să treacă în masă la civilizaţie, transformîndu-se în cîne-lup, aliat al duşmanilor de pînă acum. Va fi fidel soldat în războiul fără milă al viitoarelor invazii răsăritene, iar pomenirea sălbaticului va rămîne numai în legendă, aşa cum am avut, în poveştile copilăriei noastre, amintirea nedesluşită a animalelor preistorice.

CHEILE BICAZULUI

Iată cum a fost vînătoarea asta, care s-a sfîrşit cu cea mai extraordinară captură din cîte am făcut în cariera noastră. Tovarăşul meu era doctorul Ion Mironescu de la Tazlău.

In vremea aceea ieşise în lumea literară europeană un nume nou, lansat cu prestigiu de Romain Rolland. Acest domn cu nume frumos, în afară de profesiunea sa nobilă de scrib, adică diac, cum spuneau puţintei dispreţuitor părinţii noştri, a mai putut fi îmblînzitor de oameni, însă vînător n-a fost deloc. In părţile acelea ale Apusului s-a prăpădit rînduiala lui Dumnezeu, odată cu peisagiul primitiv. Acolo sînt hoteluri, trenuri suspendate, şosele pînă în adăpostul de odinioară al caprelor negre. Cînd se iveşte şi cîte o capră neagră, se dau telegrame în patru zări. Acolo cerbii stau în parc şi fazanii în voliere. Oamenii s-au civilizat şi s-au rînduit aşa de strict în fosta braniştе liberă, încît pribeagul din altă parte a lumii, neînregistrat şi neetichetat, nu poate găsi nicăieri nici pat de hodină, nici blid de mîncare, ca în Orientul înapoiat.

Numele nou, lansat cu prestigiu, era al unui balcanic, al unui pribeag din părțile noastre, cu numele Panait Istrati. Hărțuit întruna, de pe cînd era flăcăuaș, de dorul de a umbla și a cerceta Răsăritul, Istrati evadase în multe rînduri din sărăcia și mediocritatea vieții brăilene, năzuind către «O mie și una de nopți». În țara veche și splendidă a lui Harun-al-Rașid și a lui Nastratin Hogea, tînărul brăilean se îmbătase de cer și de soare. Sărăcia era acolo ușoară; sărmanii, în Orient, nu mor niciodată de foame; cei mai umili își permit chiar să facă filosofie, subt un smochin care-i hrănește. Acolo Dumnezeu încă n-a fost scos din funcția lui normală.

După o serie de astfel de rătăciri și scurte popasuri brăilene (căci aici, la Brăila, îl aștepta totdeauna pe pribeag o mamă), însetatul după altceva nou s-a avîntat în altă regiune a lumii și a nimerit în Apus. Acolo nu se văd oameni desculți hodinind la umbra grădinilor de naramze și filosofii nu se plimbă în mantii zdrențuite, făcînd morală regilor. Acolo trebuie să ai un depozit la o bancă; altfel ești un om de nimic. Astfel fericitul rătăcitor Panait n-a găsit acolo nici blană de capră într-un colț de han, nici blid de linte într-o mînă milostivă; prigonit de sindicate și poliție, a trebuit să-și taie gîtul cu briciul, în vecinătatea hotelurilor somptuoase și a mării albastre.

Din această întîmplare, a ieșit alta. Romain Rolland avea o scrisoare a pribeagului, din care se putea vedea că vagabondul are drept la un loc sub soare, între poliție, hoteluri și automobile luxoase. Vindecîndu-i-se tăietura, Panait Istrati a fost îndemnat să scrie și a devenit pe de o parte celebru, pe de alta a început să fie înconjurat de către toți cei care

iubesc şi urmăresc curiozităţile. Era un vînat, pe care îl urmăreau mai ales snobii.

De aici, a urmat altă întîmplare. Celebritatea lui Panait în Apusul civilizat a jignit pe unii oameni din ţara lui de baştină, ca să se adeverească încă o dată vorba că «proroc în patria lui cinste nu are». Istrati fusese socialist, meseriaş, om neînsemnat, vagabond: e permis ca aşa ceva să devie o celebritate pariziană? Prin urmare, cînd celebrul parizian s-a gîndit să vie să îngenunche la mormîntul mamei lui la Baldovineşti, foarte mulţi oameni din această bună ţară s-au grăbit să-l respingă. Toţi aceştia, însă, nu erau vînători.

Vînători s-a întîmplat să fim noi doi, eu şi tovarăşul meu doctorul Ion de la Tazlău. Deci noi am primit pe fiul rătăcitor şi, în locul mamei lui, care dormea somn fără vise la Baldovineşti, i-am spus vorbe bune. Pe mormîntul moartei de la Baldovineşti crescuse o floare pe care noi am cunoscut-o: dor neostoit ca acel copil neliniştit să se întoarcă aici şi să afle hodina.

Cumpănind omul în toate pornirile lui aprige şi aflînd că el cercetase Orientul şi Occidentul, însă din ţara mamei lui nu cunoaşte decît drumul de la Brăila la Bucureşti, l-am invitat în haiducie ca să descopere ţara strămoşilor. Aşa că de la Iaşi ne-am dus cu Istrati la Tazlău. A văzut acolo unele lucruri de la Ştefan-Vodă şi altele de la Dumnezeu. Ne-am suit în fund de munte la Prelunci, unde strămoşii doctorului, ciobani, au poposit cu turmele, dulăii şi măgăruşii, venind din Ţara Ardealului. Am văzut prăpăstiile Duruitoarei şi piscurile depărtării. Coborînd de acolo, am făcut vatră de foc sub pădure, am mîncat miel fript tălhăreşte şi am spart în măsele jir. Era

foarte departe de Paris şi de Coasta de Azur, de Nastratin Hogea şi Harun-al-Raşid. Era într-o ţară complect necunoscută pentru pribeag: era totuşi ţara lui şi a sărmanei moarte de la Baldovineşti.

Nişte lăutari negri cu dinţii albi s-au arătat în preajma noastră sunînd dulce din strune şi spunînd versuri surprinzătoare:

Sub zare de codru verde,
Mititel foc mi se vede,
Mititel şi potolit,
Tot de voinici ocolit,
Nu ştiu zece-s ori cinsprece,
Ori peste sută că trece.

Istrati a rămas ascultînd atent şi i s-au adîncit şi înegrit ochii pînă în fundul sufletului. Cîntăreţul cel bătrîn cu cobza, care era mai întunecat decît cel cu «bivoara» şi cu «varguşul», şi-a isprăvit balada cu un fel de frenezie diabolică:

Să prind pe ciocoi de barbă
Şi să-l pun să pască iarbă...

— Cum n-am cunoscut eu asta? s-a întors către noi pribeagul şi străinul. N-am cunoscut munţii şi apele şi sufletul trecutului. Eu văd că sînt haiduc. Ce-am căutat în Asia şi la Riviera?

— Stăi, că mai este, l-a mîngîiat doctorul, nepotul oierilor, pe cînd cobzarul cel fioros cînta alta:

Măi Codrene, măi Codrene,
Te cunosc după sprîncene
Că eşti făcător de rele...

După ce a intrat astfel în trecut şi sub pădure, cu prietinească viclenie, noi vînătorii l-am dus pe celebrul străin şi pribeag către muntele nostru cel mare Ceahlăul, trecînd întăi prin cheile Bicazului.

Începuse să se facă oarecare faimă în țară, cu privire la acest loc. Amatorii tindeau către el. Pînă atunci aveau faimă mănăstirile nemțene, valea Bistriței, Ceahlăul, Mestecănișul și Prislopul, și alte locuri cu nume mare din alte părți ale țării. «Cheile» acestea erau ceva nou.

«Nou» e numai o vorbă. Căci locul e din cele mai vechi ale pămîntului: atît cît i-a trebuit apei Bicazului să rupă și să roadă stîncile din plaiul de sus pînă într-o adîncime de cîteva sute de metri, pe un parcurs de cîteva ceasuri cu piciorul. Poți intra acolo din Ardeal pe la Gheorgheni; ori din valea Bistriței pe la satul Bicaz.

Drumul al doilea, din regatul vechi, a rămas ca în vremea de demult. Pe potecile de aici, printre bolovănișuri, poate păși numai calul munteanului. Drumul de dincolo, de la Gheorgheni, a fost meremetisit de vechea administrație ungurească, după pilda apusenilor. Lucrarea, rămasă neisprăvită la intrarea în chei, aduce șoseaua printr-un tunel la gura prăpastiei.

Așa era cînd ne-am prezentat noi acolo. De atunci lucrurile s-au mai stricat. Cheile au fost șoseluite, îndrăznesc și automobilele să se avînte înăuntru. Știu că într-o primăvară puhoiul are să sfarme totul restabilind adevărul; dar se poate întîmpla ca opera omului totuși să reziste. Vă încredințez că era mai frumos atunci, fără șosea.

Ne aflam, noi și cu Panait Istrati, pe drumul de la Gheorgheni. Ieșit din fundul Tazlăului și al trecutului, prietinul nostru ne privea cu oarecare nedumerire. Pe șosea, umblau automobile cu 60 km pe oră; claxoanele lor alungau într-o parte și-n alta oameni, animale și paseri, treceau vîjîind pe lîngă

mizerabile căruțe și case. Undeva într-o vale, unde s-a prăbușit un munte și s-au grămădit apele într-un tău enorm, care se chiamă Balta Ucigașului, un automobil s-a oprit într-un scurt popas.

Ce pot vorbi călătorii, într-un scurt popas cu automobilul ?

Iată un om din veac, cu straie albe, suman și căciulă. Stop.

— Se găsesc aici păstrăvi și raci ?

— Se găsesc ; numai cît trebuie să-i prinzi.

— Am fi doritori să cumpărăm.

— Se poate ; însă mai bine e să-i prinzi.

— Am fi găsit, reia vorba domnul care o începuse ; am fi găsit și de vînzare, dacă nu întîrziam. Cu cucoanele, însă, e destul de greu la drum.

— Știi că ai haz ? răspunde doamna cu multă dreptate ofensată. Trebuie să mă scol cu noaptea în cap pentru păstrăvii dumnitale ? Să arunc pe mine toate cu grabă ca pe o căpiță, să mă opăresc cu cafeaua ? Așa sînteți dumneavoastră bărbații totdeauna. Intreabă pe om dacă nu găsim la întoarcere.

— Ce să găsim și ce să întreb ? Omul a rămas la cîțiva kilometri în urmă. Pentru un Chrysler ca al nostru nu există distanță. Alaltăieri eram în București.

— Pardon, alaltăieri eram la Brașov.

— Ce are a face, tot una e. Astăzi facem cheile Bicazului ; pînă în sară sîntem la Piatra Neamțu.

— Te alungă cineva ?

— Nu m-alungă nimeni, dar așa îmi place mie și altfel n-are haz.

Urcînd, coborînd, cotind și umplînd văile munților de muget, imperialul își face datoria cu ușurință, aș

putea zice cu naivitate. Fără cea mai mică sforțare a făcut distanța de la Gheorgheni la tunel și aici se oprește.

— Aici e tunelul? întreabă doamna, încă puțintel jignită.

— După cum se vede.

— Și dincolo sînt cheile?

— Pe cît se pare.

— E frumos, zice doamna, deschizîndu-și poșeta și căutînd în ea lucrușoare importante.

Un excursionist prăfuit, asudat și obosit, cu bocanci enormi în picioare și cu sac în spate, urcă din rîpă. Politicos, dă informații. Se pare că nu-s aici cheile. Trebuie coborîtă rîpa, și după aceea mai este o bucată de mers prin albia pîrăului, pînă în defileu. Pînă spre satul Bicaz nu se poate răzbi decît cu piciorul.

Cum? A, nu! Asta niciodată. Asta s-o facă alții. Cu rochie strîmtă și pantofi cu tocuri nalte?

— Mai sînt și punți de trecut, adaogă puțin malițios drumețul; unele au fost rupte de puhoi și ești nevoit să sari din piatră în piatră.

— Asta-i treaba caprelor negre! rîde soțul doamnei. Noi, desară, trebuie să fim la Piatra. Ce-am să văd altceva decît stîncă, rîpă și apă? Am venit, am văzut, gata! Într-adevăr, e destul de frumos.

Imperialul mormăie din nou și în curînd ne spulberă. Pe urmă se face liniște în peisagiu. Am reconstituit, împreună cu Istrati, drama și dialogul, s-a alinat pulberea, s-au stîns mirosurile Chryslerului. Grăbim pe cît putem ca să trecem de tunel și să ne găsim singuri în rîpă, cu opera lui Dumnezeu.

Între tunel, unde rămîne lumea domniilor voastre, și între Șugău, care vine spumînd din cotlonul negru

al muntelui ca să se izbească în rîpa Bicazului, perspectiva se îngustează între țancuri și bolduri de piatră care împung cerul. Pereții de stîncă sură se apropie, stau drepți și lustruiți ca niște pereți adevărați, sînt așa de apropiați, cît însăși albia pîrăului, încît nu putem păși pe marginea apei, trebuie să păşim prin apă, şi spărtura lor în sus e aşa de înaltă încît brazii din lumina depărtată de deasupra par minusculi, iar pajurile trec de la un zid la altul ca niște gîngănii. Dintre acești pereți de stîncă dreaptă pînă în cer, scapă cu vuiet de tunet Bicazul. Ca să-i vedem convulsiile dramatice, bătaia în stînci, furoarea spumată, trebuie să străbatem în locul acesta al miilor de veacuri de bătălie.

Punem piciorul de pe piatră colțurată, pe piatră colțurată, ne clătinăm pe punți șubrede, ne învăluie aerul rece al talazului, nu s-aude nici în cer, nici în pămînt; ne facem semne cu ochi uimiți și, cu mîni nesigure, ca oamenii cei dintăi din vechimea lumii, ne lepădăm o parte din straiele tărîmului acestuia, ca să trecem prin torentul rece care taie ca briciul; ne ducem încet prin zvon spre tărîmul celălalt. Sînt într-adevăr aici colțuri, cum e rîpa Bicăjelului, unde n-a călcat picior de om de la începutul creației. Numai paserea măiastră trece pe acolo prin tunetul furtunii. Acolo hălăduiesc poate umbrele bătrînilor noștri, stăpînii de demult ai Daciei, visînd în negură și în inima muntelui.

Coborînd, ne oprim o clipă. S-a arătat, printr-o spărtură în zimții stîncilor, o privelişte măreață şi dulce în același timp: Ceahlăul, în asfințit de soare.

Abia acum începem să grăim în limba oamenilor de azi. Pribeagul nostru ne privește ca după o inițiere

divină, după ce s-a coborît și în prăpastia propriului său suflet.

— Nicăieri n-am aflat asta, zice el c-o voce tragică.

A fost cuprins de un spasm, i-au izbucnit lacrimi în ochi, a îngenunchiat și a sărutat stînca.

Acest vînat a fost cel mai frumos din cîte am dobîndit cîndva, în cariera mea de vînător. L-am închinat umilitului mormînt de la Baldovinești.

*

P.S. In fevruarie 1934, Panait Istrati, între altele, îmi scria următoarele de la Nisa :

«Nu mai am nici un prietin în Occident, adică printre javrele literare cu ifos de moraliști. Nu mai am decît pe doctorul care mă îngrijește aici cu devotament, de cinci luni, și pe care îl cunosc de mult. Mai am o admirabilă inimă și un mare suflet în persoana unui camelot, fotograf ambulant, cu care am împărțit binele și răul în Elveția din vremea războiului.

Așa că tare aș vrea să mă regăsesc în țară printre ai mei, *chiar printre cei ticăloși.* Nu mai am nimic de reproșat nimănui. Viața e o hienă care te îngenunche oricît ai fi de tare. Acum m-a cuprins și mă stăpînește o mare milă de toți cei care au fost siliți să facă toată viața lor acele concesii morale pe care eu nu le-am făcut decît acum în urmă și sub formă de floare la ureche. Ce trist e să-ți creezi obligații și răspunderi ; să știi că ființe sănătoase și incapabile așteaptă pîne zilnică de la tine, om învins de boală.

Te-aș ruga ceva : dacă totuși se va întîmpla să mor brusc pe-aci, să rogi tu pe cei în drept să-mi aducă oasele în țară și să le îngroape lîngă ale ma-

mei. Dar să sperăm că voi mai avea cîteva zile. Şi apoi, în august viitor, cînd împlinesc 50 de ani, va trebui să fiu în Iaşi...»

Imprejurările au făcut să nu fiu lîngă Istrati la eliberarea lui definitivă din suferinţă, sau mai curînd la evadarea lui dintr-o lume în care a căutat, pentru cei obijduiţi, din care se trăgea, dreptatea. Himera aceasta cu două capete l-a îndemnat să se mire o clipă de formulele comunismului, pe cînd el era un individualist pînă în cea din urmă fibră, şi să creadă că atitudinile naive de copii răzvrătiţi ale artiştilor pot aduce schimbări imediate în iarmarocul viclenilor şi răutăţilor timpului.

Noi romînii avem cusururile şi calităţile sentimentalismului nostru, şi prin acest sentimentalism Panait a fost fratele nostru cel mai bun. Istrati avea şi calitatea sau defectul de a nu fi discret; din pricina asta şi-a atras duşmănii şi prietinii care s-au răsucit şi s-au contrazis: el, însă, a rămas statornic, credincios impulsiunilor inimii şi sincerităţii.

Aş fi vrut să-i strîng mîna şi să-i spun: la revedere. La revedere, într-o creangă, într-un zbor de pasere, într-un zîmbet de floare din locurile pe care le-am văzut împreună, cînd el s-a întors din pribegia lui din străini.

Aş fi vrut să-i pun mîna pe frunte, ca să nu plece dincolo neliniştit. Intr-o mie de veacuri, lumea va fi ceva mai evoluată în înţelegere şi iubire. Vom avea timp să aşteptăm asta împreună, în somnul cel mare, pe cînd lumina ochilor noştri, în forme noi, se va desfăta la acelaşi soare.

I-aş fi spus, în clipa odihnei: Ai iubit mult; trebuie să ţi se ierte. Iartă-i şi tu pe cei care te-au îm-

brățișat întăi ca să te lovească pe urmă, și pe cei care te-au lovit fără a te cunoaște și ți-au întins după aceea mîna, cunoscîndu-te tot așa de puțin. Iartă-i, pentru că sînt și ei oameni și nu știu ce fac. Cum Dumnezei nu pot fi, vor rămîne totdeauna așa. Iartă-i și pe cei care se bucură de bunurile lumii pe nedrept, în dauna umiliților și ofensaților, căci, în noaptea asta, sau în alta, va veni asupra lor îngerul negru și li se va opri bucuria. Iartă-i pe cei care nu guvernează bine, căci și ei vor trece. Iartă-i pe toți; uită toate; adă-ți aminte numai de acea clipă cînd, umblînd pe drumurile munților Moldovei, ne-am oprit în preajma Ceahlăului, și cînd, cunoscînd însfîrșit ceea ce este inefabil și fără scădere în viață și-n moarte, ai îngenunchiat cu ochii în lacrimi și ai îmbrățișat pămîntul. Cu această imagine în ochiul înghețat poți trece dincolo, ca să-ți rămîie argument și apărare.

Romînii noștri răzleți din valea Timocului, prigoniți în datinile și limba lor, de către frați ai lor oameni, au obicei de pun în sicriu, morților, un băț, «ca să aibă cu ce se apăra, pe ceea lume, de sîrbi». Astfel această dulce imagine te va apăra de frații tăi romîni, care te-au batjocorit și te-au lăudat.

EXCURSIE LA MĂNĂSTIRI

Două dintre cele mai frumoase și mai obișnuite excursii ale moldovenilor, încă înainte de întregirea graniților noastre, erau una în valea Bistriței, începînd de la Dorna, și alta la mănăstirile din ținutul Neamțu.

Astăzi mijloacele de locomoțiune rapidă înlesnesc vizitarea frumoaselor ctitorii Neamțu, Varatic și Agapia, într-o jumătate de zi. Călătorii trebuie să vîre în această jumătate de zi — și fac asta cu plăcere — ora prelungită a unui prînz copios. După ce văd cu cea mai mare grabă tot ce este de văzut și abandonează tot ceea ce le-ar putea cere o sforțare a picioarelor proprii, salută mai mult cu entuziasm decît cu regret peisagiile istorice și schimbă într-un ceas orizontul, căci numai la Vatra Dornei pot găsi un hotel bun și, de la Vatra Dornei, trebuie să ia, a doua zi, valea Bistriței în sus la Cîrlibaba — Prislop-Sighet, munții Maramureșului, caleidoscop accelerat din care, după ce automobilul a înregistrat un circuit de o mie de km, nu-ți mai rămîne decît o viziune convențională și fumurie.

Cercetînd acum cîțiva ani muzeele și pinacotecile olandeze, cu popasuri îndelungi și întreruperi necesare, am aflat de la un localnic, om cultivat și inteligent, că metoda aceasta de a vedea mult și repede au introdus-o în Europa americanii. Împărțind Europa în tranșe, orînduindu-și expedițiile în chip strict, în anume zile și între anumite trenuri, călătorii de peste ocean negreșit nu puteau acorda marilor pinacoteci de pictură flamandă și olandeză decît un timp minimal. Acei cîțiva kilometri de galerii, în care stau una lîngă alta capodoperile veacurilor, trebuiau totuși realizați; deci era necesară o viteză de record. Astfel grupele americane vizitau fără să vadă. Moda și practica aceasta a oamenilor grăbiți s-a introdus și în țara noastră. Se observă deci și la noi spectacolul bizar al unor tipi care nu cunosc hărnicia decît în această ipostază, realizînd distanțe fără scop.

Dacă n-ai timp acum pentru cele sufletești și frumoase, așteaptă vremea. Căci îndată ce ai intrat în anume zonă, la fiecare colț de priveliște și în fiecare fundal de orizont vei găsi lucruri care se pot adînci nu numai în trecut ci și în propriul tău suflet.

Nu știu cum ai să ajungi la Neamțu, căci drumurile scumpei noastre patrii sînt din ce în ce mai puțin bune. Nu le-aș dori excelente decît ca să nu ne sfărîmăm oasele la trecerea gropilor și ca să nu ne mușcăm limba; să putem avea ochii deschiși ca să vedem, și limba nedureroasă ca să putem lăuda perspectivele. După ce treci de pădurea de la Moțca, faimoasă odinioară prin bandele de hoți care instalaseră vamă la acel drum mare, se deschide lumina din valea Moldovei și munții sub văl de ceață se apropie. Treci podul de la Timișești: ai impresia că aerul s-a subțiat: satele iau tonuri de acuarelă; copiii au mai multă

sprinteneală ; femeile au pus pe ele culori mai vii și par mai tinere. O clipă, ai trecut prin Tîrgu Neamțu.

Ce poate să te intereseze aici ? Un popas de aperitive la Tomovici ? O provizie de pachete de țigări ?

Fugiți cu grăbire mai departe, spre linia sumbră a brazilor.

Oprește și adă-ți aminte. Știu că nu vă opriți și nu vă aduceți aminte. Viața e scurtă, lumea e mică, alegerile din Franța vă furnizează elemente interminabile de discuție ; sexul frumos cască și își inspectează din cînd în cînd o poșetă cu oglingioară și dresuri magice.

Opriți-vă, oameni buni și patrioților, pentru numele lui Dumnezeu ! Asta e apa Ozanei. Ozana cea «limpede-curgătoare» a lui Ion Creangă. Dacă te-ai bucurat în viața ta o clipă de paginile acestui minunat artist, dacă «Amintirile din copilărie» ți-au înflorit sufletul, atunci cotește la stînga în mahalaua cea nouă a tîrgului, în ceea ce a fost odinioară un sat de răzăși, și caută casa unde a trăit Smaranda Creangă, soția lui Ștefan a Petrei Ciubotarul. Această ageră fată de la Pipirig a făcut neamului și veacului cel mai uimitor dar, în ființa unui incomparabil artist. N-ai să stăruiești mult în căsuța aceea ca toate căsuțele de țară, ca să nu ți se arate, mai ales de către urmașii Smarandei, mobilă nouă și gramofon. Lasă cele trecătoare și șubrede, ca să ieși iar spre orizontul dantelat albastru sub cerul înalt, lîngă sclipirea rîului : din acestea și-a luat alimentul fără moarte copilul de altădată. Alungă din dumneata în această clipă pe d-na Colette și pe d-nul Pierre Benoit și pe toți cei ale căror nume împodobesc cărțile pe care le-ați luat cu dumneavoastră în geamandane. Scoateți chiar aceste cărți, ca să le aruncați nu în apă, ci în șanț ;

purificați-vă dacă e cu putință, armonizați-vă cu cerul și cu pămîntul, pregătiți-vă pentru alt popaș sentimental. Pe coasta risipită din dreapta se înalță, «acoperită de fulgere și îngrădită cu pustiu», Cetatea Neamțului. Ruina aceasta cu profil de coroană voevodală a încetinit mersul multor generații de călători moldoveni, boieri și boierinași, umezindu-le privirile și înduioșindu-le glasurile:

Pe o stîncă neagră, într-un vechi castel...

Clopotele cailor sună deodată melancolic.

Am uitat să vă spun ceea ce e absolut necesar, ca să vă puteți integra peisagiului. Trebuie să abandonați automobilul. Știu că asta e imposibil, dar dacă n-ați abandonat automobilul, farmecul mistic nu se săvîrșește. Trebuie neapărat să întrebuințați, în această regiune, vechea și romantica trăsură din veacul trecut.

Birjarul țuțuian se întoarce pe capră spre dumneata și caută cîrlig de vorbă: e un bărbat încercat, din semințiа lui moș Nechifor Coțcariul.

Pentru el, graba e fără rost; lucrurile plăcute au nevoie de tihnă. Din cînd în cînd se execută opririle ritualice, ca să se audă modulația unei privighetori.

Numai o trăsură veche, cu niște cai cuminți și un automedon sfătos te poate conduce în trecut. Pe aici Petru-Vodă Mușat a umblat cu soții săi călare, urmat de slujitori panțiri, pînă ce a ajuns în Branițte, de unde s-aud așa de melodios de dulce clopotele mănăstirii. Valea Nemțișorului între costișele înflorite se deschide ca un rai.

Treci încet legănat, copleșit de soare, liniște și evocări. Dacă toate au pătruns în tine, îți bate inima cînd intri pe sub boltă în cetățuie, ca să vezi biserica

cea mare cu podoabele de smalț de la Ștefan-Vodă. Dai ocol acestei realizări elegante de artă, apoi începi a întîrzia fie sub cupole în tezaure și hrube, fie în umbra misterioasă a naosului.

Nicolae Iorga a cercetat cu atîta amănunțime și zăbavă această rămășiță nobilă, încît a găsit și iscălitura unui căpitan din oastea lui Ian Sobieski, din vremea cînd acesta a întreprins în Moldova cunoscuta-i expediție.

Intră și d-ta subt arcul trecutului, spre strămoși, privind imaginile sfinților schivnici, mormîntul starețului Paisie, odoarele scrise și cusute, clopotele turnate, smalțurile scoase iar la lumină, și numai după aceea treci la odihnă într-o cameră boierească de la stăreție, unde se găsesc atîrnate pe ziduri stampe de demult.

Ai avea și altele de văzut: grădini, prisăci, tiparnița sfintei mănăstiri, — căci acest lăcaș e o disciplină și nu o vană desfătare. Însă d-ta nu ești singur; doamnele poftesc să vadă călugării, tovarășii d-tale sînt mai flămînzi decît oricînd. Nu v-ați luat timp, n-ați intrat aici așa cum vă sfătuiesc; de mult toate au trecut ca și cum nici n-ar fi fost, ori ca și cum ar fi fost o comedie amuzantă; automobilul vă poartă spre altă mănăstire.

Ori ești vinovat d-ta, ori e vinovată vesela tovărășie în care ești prins, — dar n-ai făcut nimic din toate cîte trebuiesc făcute. Nu te-ai oprit nici la Humulești; n-ai ascultat nici țipătul paserei cu ochi mari din cetatea pustie; ai disprețuit trăsura țuțuianului cu cai cuminți și cu clopote. Și acuma dormitați, pe cînd automobilul american împrăștie în peisagiu fie mugete oribile, fie mirosuri puțin plăcute.

Vorba vine că vă duceți la mănăstirea Secu. Calculați minutele și vă hotărîți să înscrieți, în carnetul dv. de excursii, și Secu; deci fugiți într-acolo pe un drum sămănat cu bolovani, drum al indignării și invectivelor.

Nu te indigna și nu profera invective. Peisagiul zîmbește și drumul e cuminte, căci opune rezistență capriciului dv. Aici se intră altfel: sub semnul celor sufletești.

După ce te-ai oprit în cetățuia de la Secu, unde s-au închis luptînd pînă la cel din urmă eroicii eteriști de la 1821, tradiția te-ar obliga să intri mai afund în taina lucrurilor. Tovarășii d-tale au calculat iar orele și ați pornit îndărăt, reîncepînd o goană penibilă cu trăsura americană a d-lui Ford. În vremea asta, uitînd măsura timpului, tradiția îți impune să treci înainte, pe poteci ale tăcerii, ca să ajungi cu piciorul sau călare la Sihla și la Cetate — lăcașuri unde sihaștrii își caută tihna și murmură, în toate clipele vieții pe pămînt, laudă lui Dumnezeu, așteptînd veșnicia și lumina cea fără de amurg. Aici, în această Tebaidă a altor veacuri, în singurătatea codrilor de brad, găsești din loc în loc poieni, unde licornul ascultă cu ochi mari ațintiți tăcerea, iar florile în pajiște te împresură cu mii de ochi și nenumărate zîmbete.

Pentru această regiune tainică Gheorghe din Moldova a scris acea epigramă delicată, pe care au rostit-o toți excursioniștii de acum treizeci de ani:

Secu, Sihla și Cetatea —
Locuri sfinte și uitate:
Am venit întreg aicea
Și mă-ntorc pe jumătate...

Printre păduri, pe poteci, peste culmi, este un loc de trecere la Agapia. Agapia din deal, Agapia din vale; Piatra lui Aron-Vodă. Aici, la Piatra lui Aron-Vodă, unchesul ieromonah Silvan a surprins pe Aron-Vodă, pe cînd era fecior tînăr și buiac, la învățătură la mănăstire; l-a surprins cetind ochi sprîncenați și «l-au certat pre el destul de tare cu toiagul».

Agapia a fost alcătuită ca să fie cuib de liniște și de înfrîngere pentru acele fete de boieri care n-aveau destulă zestre, ca să se mărite și să devie cucoane. Aveau destulă, ca să se așeze cuviincios aici. Între aceste jertfe tinere, veneau și văduve vîrstnice, întru ispășirea unor grele păcate adevărate. Și unele și altele aceste monahii petreceau viața nu întru prea mare tristețe. Vioiciunea și agerimea limbii cuvioșiilor lor persistă și astăzi și din acest punct de vedere cuvioasele ființi pot interesa în chip deosebit pe trecătorul profan. În afară de asta, pioasa colonie dezvoltă o hărnicie curată și artistică în cadrul unui locaș foarte frumos și a unei naturi încîntătoare. Găsești și aici zugrăveli, morminte, inscripții, cărți, legende. A lucrat aici, în tinerețea lui, meșterul zugrav Nicolae Grigorescu. Un serviciu de vecernie sub bolțile slab luminate, în fumegarea de miresme, în cîntările monahiilor, are ceva unic, ce te desparte de prezent și te transpune în Răsăritul bizantin.

Cred că n-ai avut timp, cu tovarășii d-tale și cu automobilul, să aștepți acest ceas al rugăciunii de sară. După ce asfințitul a fulgerat în brădeturile de pe culmi iar în jurul clopotniților au zburat lăstunii lăsînd să curgă mărgăritare fine în cupe de cristal, o cuvioasă monahie a trecut în jurul sfîntului locaș, cîntînd cu ciocănașul în toaca de lemn sonor...

Dar dv. sînteți departe. Ați plecat de mult, căci trebuie să încheiați ciclul. Aveți un program bazat pe «mult» și pe «repede».

Ceea ce e frumos a rămas în inima pădurilor și a munților. N-ați pătruns nici la Sihla, nici la Cetatea. Ați ocolit pe drumurile mari. Sînt și în acest traiect de văzut lucruri pe care nu le-ați văzut. Deci acuma vă depărtați cu grăbire spre Varatic.

Este și acolo o așezare de măicuțe și o sfîntă biserică, cu odoare. Știu; n-aveți cînd întîrzia; abia găsiți vreme să mai puneți ceva pe o măsea. Se află acolo nu numai un vizitator tihnit de modă veche, care trece domol pe cărările de sub cetină: ar putea să vă debiteze basmul romantic care se leagă de Poiana Țigăncii. Nu-i vreme; nu-i vreme; preferați informațiile de gazete pe care le găsiți în drumul pripit al întoarcerii, la Tîrgu Neamțu.

Puteți fi liniștiți. N-a căzut guvernul. Ceea ce se petrece în Europa constituie un adevărat scandal. La București e căldură insuportabilă. Înainte! Ați străbătut în vîrtej una dintre cele mai încîntate regiuni ale ținutului Neamțu. Frumusețile sînt sporite aici de amintiri. Aici totul e stăpînit de «ceea ce a fost și nu mai este». Mai mult: aici poți găsi și trecutul însuși dacă ești în stare să-l cetești. Dv. ați trecut împrăștiind pulberi; ați ieșit intacți.

Te sfătuiesc numai pe d-ta, să-ți abandonezi tovarășii și să te întorci singur, cu bocanci și cu toiag și cu sacu-n spinare, ca să cercetezi pas cu pas locurile sacre, să te pui în acord cu toate și să simți cu bucurie cum se desfac și cîntă în tine izvoarele misterioase ale trecutului.

BISTRIȚA ȘI CEAHLĂUL

Arată și Cantemir, în a sa *Descriptio Moldaviae*, că Ceahlăul se vede de la Cetatea Albă, adică de la țărmul mării. În asfințituri limpezi de octomvrie silueta de biserică a muntelui celui mare se vede din toată cîmpia Moldovei și a Basarabiei. Înfățișarea aceasta impozantă nu i-o dă Ceahlăului înălțimea: avem în vîrfurile Carpaților piscuri situate cu mult mai sus. Mărimea lui aparentă și prestigiul lui țin de ansamblu. Toți munții moldovenești din preajma Bistriței sînt la o mică înălțime, căptușiți de păduri de brad, cu linii moi care scriu poetic zarea sinilie. Ceahlăul singur se înalță brutal în cer, stîncă enormă, goală și cenușie. Plutașii, păstorii zic simplu: muntele, — numai Ceahlăului. Pustietatea și singurătatea lui n-au pereche decît dincolo, în înfățișarea aspră a Călimanilor. Și-n Ceahlău și-n Călimani poporul și-a pus legendele din preistorie. Misterul lor stăruiește încă. În pîcla lor vînătă se strecoară fantomele bourilor domnești pe lîngă turma împietrită unde veghează stînca Dochiei. Aceeași amintire de basm leagă Călimanii de Ceahlău; șoapta amintirilor curge pe cetina codrilor venind din Călimani și din trecutul

cel mai adînc. Aburii Bistriței fac popas în pisc învăluind Toaca și Panaghia; așa sufletul întregului popor din văi învăluie în taină tot ce-i legat de această cetate de stîncă a lui Dumnezeu și a neamului.

Este o sărbătoare a Ceahlăului: 6 august. În ziua aceasta a Schimbării la Față au moldovenii obicei să facă ascensiunea muntelui, pornind din popasul de la schitul Durăului ori de la Buhalnița. Excursioniștii pot veni din mai multe direcții. Pot veni de către mănăstirile nemțene — pe drumul Pipirigului și prin valea Largului. Pot veni pe Bistrița, cu plutele, coborînd de la Dorna și oprindu-se la Călugăreni, la Piatra Teiului. Însfîrșit pot veni de la vale, dinspre Piatra, ori din Ardeal, prin Cheile Bicazului.

Durău însemnează cascadă. Nu departe de o cădere de apă din munte, s-a întemeiat acest schit înalt, într-o poiană, deasupra rîpii pîrăului. Clopotele cîntă mărirea Domnului vestind în văi rugăciunile monahilor. Sînt aici cîțiva călugări, cîteva chilii, sub stîncărie și sub negură. Iarna cade curînd, primăvara vine tîrziu. Jumătate de an stă schitul despărțit de lume. După aceea încep a se arăta păstorii; pe urmă vin și drumeții mai de departe.

Cei care veneau dinspre mănăstirile cele mari întrebuințau odinioară trăsura cu cai. Drumul era domol, printre munți și printre păduri. Se afla un popas încîntător într-un loc în preajma piscului Pătru-Vodă. Bistrița era aproape; i se vedeau scînteierile; așezări vechi și faimoase cu nume sonore se descopereau în valea cotită: Călugăreni, Hangu. Drumeții cărturari își aduceau aminte de alte călătorii asemenea, în alt veac, ale lui Vasile Alecsandri, Alecu Russo și

Mihail Kogălniceanu. Ceahlăul se vede de acolo încă albastru, înălțat în cer, distant și solemn.

Astăzi automobilele umblă cu grăbire comercială spre destinația lor strictă, neîngăduind nefericiților oameni închiși în cutie să vadă văi, ape și dumbrăvi. Automobilul te servește luîndu-te dintr-un punct și depunîndu-te în altul. El nu face legătură; face sărituri. Se întîmplă uneori că pîraiele din acele locuri, umflate de puhoaie năvalnice, cară bolovani în cantități neașteptate, închizînd trecătorile. Atunci călătoria monotonă e animată de incidente absurde și ridicule. Cînd te afli cu vehiculul vechi, care nu umblă sub semnul grabei, găsești o soluție de trecere amuzîndu-te. Automobilul se oprește dramatic și clacsonează împrejmuirilor pustii, care-i trimet înapoi sunetele, necunoscîndu-le și neavînd ce face cu ele. În asemenea împrejurare e agreabil să te culeagă un car cu boi și să te scoată la liman prin bolovănișuri și repezișuri de ape. Îndată buna dispoziție îți revine; toate îți zîmbesc și te privesc cu prietinie. Din crengi de molid te salută gaița, alunarul și veverița. Ciocănitoarea cea mare de codru duruie sonor, vestind oaspeți care sosesc cu încetineală și blîndețâ, ca în veacul vechi.

Aș îndrăzni să-ți repet acest învățămînt: că e bine să te integrezi peisagiului și să te armonizezi în toate, ca să-ți cînte ființa de puterea acestui pămînt și să simți că te adaogi neamului tău. Binecuvintează boii porumbi care te-au scos din vitesă.

Din acest punct de vedere al pregătirii sufletești, e cu mult mai nimerită sosirea cu pluta pe apa Bistriței. Te-ai suit la Dorna, te-ai instalat cu tovarășii pe catargurile de brad destul de șubred legate, ai schimbat cîteva cuvinte amicale cu dacul atent și voinic

care te călăuzește, și deodată te trezești mînat de unde, printre sate aninate pe coline, prin trecători devenite celebre. Ici s-a sfărîmat odată o plută, dincolo a fost altă întîmplare năprasnică; dincolo locul merită să fie cunoscut pentru o istorie romantică de dragoste; așa luneci pe la Cojoci și Chirilă, pe la colțul Acrei și Toance. Se ridică în dreapta părete de stîncă; se deschide în stînga o poiană fericită; s-aude picur de tălănci pălind lin în blîndețea zilei; decorul se trage brusc într-o parte ca să-ți deschidă numai o clipă o adîncime de zare unde a apărut și a dispărut silueta Ceahlăului. Nahlapii Bistriței bat în cotituri, pluta trece printr-o rapidă, glasul plutașului strigă tovarășului său de la pluta din urmă cu care sîntem legați. Comanda lui întrebuințează același vocabular ca acum patru sute de ani: dreapta se chiamă «la pădure», stînga se chiamă «la cîmp», coada convoiului se chiamă altfel, cu un cuvînt de care fac haz cucoanele fără să se supere; iar prora se numește cap, — ca dovadă că cel care călăuzește are nevoie de așa ceva ca să umble toate în rînduială, pe cînd partea cealaltă n-are nevoie decît de supunere. Acolo stă un plutaș mai tînăr, ori nevasta plutașului, munteancă strînsă în catrință și cu cămașa albă ca helgea, întățișare cochetă și energică în același timp, cu rîsul ca o floare de romaniță. Munteanca nu-i slabă, osoasă și umilită ca țăranca de la cîmp; e femeie care are răgaz, care cunoaște găteala și pune în dragoste șuvoi și vifor. Aceeași înfățișare de libertate și sprinteneală a Bistriței o are și munteanul plutaș. Mînuind cîrma și strigînd porunci la locuri grele, desface din el aceeași forță pe care o au elementele. Cînd s-a apropiat soarele de amiază și plutele au trecut în locuri line, se sprijină în coada toporului înfipt în-

tr-un catarg și se apleacă spre brazdele de pămînt, potrivite la mijlocul ambarcației, aținînd focul și aninînd ceaunul în cîrlig, după ce l-a umplut cu apă din rîu. Insolite în peisagiu, pe plută și pe apă, sînt numai hainele d-tale orășenești, și termosul d-tale, și cutiile de conserve. Celelalte vin din veac și merg la vale spre cetatea de stîncă ce simbolizează acest trecut copleșitor, cu mișcări și rituri din adîncimea vieții.

După un timp îndelung de plutire, cînd valea Bistriței se deschide, începi a avea persistent înainte și în coada ochiului drept muntele cel mare. După cotiturile variate, aspectele lui se modifică necontenit, ca să-ți rămîie după aceea statornic pe retină și în suflet. În asfințit, cînd deasupra Ceahlăului se arcuiește nimb de purpură și aur, ai coborît la podul Călugărenilor, te-ai instalat în apropiere de Piatra Teiului, despre care a vorbit așa de frumos acum un secol Alecu Russo, și aștepți să se aprindă focurile de sară, ca s-asculți și d-ta povestea de odinioară.

In vremea de demult diavolul s-ar fi pus rămășag cu Domnul Dumnezeu că are să înece valea Bistriței. Într-o noapte, pe furtună și șuvoaie de apă, îngerul răutății a rupt din cea mai naltă culme a muntelui această stîncă și a purtat-o în zbor ca s-o aducă mai la vale s-o puie zăgaz aici, să închidă apele Bistriței și să înalțe asupra așezărilor din sus potop și pustiire. Purtînd astfel piatra aceea sub zimții aripilor lui, întunecatul demon era să ajungă la locul ce hotărîse, însă au cîntat cucoșii straja de ziuă. Atunci necuratul a scăpat stînca din brațe chiar la malul rîului ; și aici a rămas pînă în zilele noastre mărturie de ce catastrofă erau să pătimească oamenii din zile vechi. Deasemeni au rămas de atunci cucoșii în mare

cinste la munteni și din ei se face borșul cel mai bun, iar Diavolul n-a mai făcut a doua încercare, cunoscînd puterea Domnului Dumnezeu. S-aude, îți spune un meșter de la Călugăreni, așezat în preajma d-tale și a focului, s-aude că s-au stîrnit niște ingineri de la București, care vor să facă aceeași lucrare ca și Diavolul, iezind Bistrița, dar să afle domniile lor că tot mai sînt cucoși în aceste părți de lume și n-a murit nici Dumnezeu cel de demult carele ne ocrotește.

Asupra muntelui celui mare s-adună odată cu sara nouri de taină, ca dovadă că nimic din cele trecute nu s-a schimbat în acest colț de lume. Meșterul vorbitor de la focul de popas poate să-ți spuie altă poveste despre asemenea nopți, cînd se învăluie muntele. In una dintr-asemenea nopți, — în care anume, după calendarul nostru nu se știe, — se scoală din moarte sihaștrii cei de la începutul lumii și fac slujbă tocmai în pisc aproape de Dumnezeu. Atunci s-aude ca în depărtare de vis o toacă. Și cîntă clopote din mărunțaiele muntelui pe care unii oameni le aud iar alții nu le pot auzi... La miezul nopții, schivnicii vechi trec la locurile lor; se închid mormintele și nu se mai aude nimic, iar negura se ridică încet-încet către stele, și muntele rămîne limpede și tăcut sub lună.

Fără asemenea privegheri, care se fac pretutindeni sara în locurile de popas în jurul Ceahlăului, nu se cuvine să întreprinzi urcușul a doua zi în zori. E nevoie să-ți pregătești sufletul și să visezi la cele trecute; numai astfel, urcîndu-te în aerul pur al înălțimii, toate ți se vor înfățișa cu dulceață și într-o lumină de legendă.

Dacă vii dinspre Țara Ardealului, prin Cheile Bicazului, și ai poposit la ieșirea din chei, ori ai venit

mai departe, la Buhalnița, ai în privire alt aspect fantastic al muntelui. Abia s-au scrijelat în răsărit zorile, și ești în picioare avînd în mînă toiag alb. Unii dintre tovarășii d-tale au cerut cai și flăcăuași munteni ori fete codane, care să ducă frîiele cailor. Cei pedeștri se simt mai în putere și mai siguri de sine.

Sînt șapte cărări cunoscute, pe care poți urca în înălțime. În afară de acestea șapte, mai sînt încă altele trei pe care nimeni nu le cunoaște. Poate au fost știute odată; acuma nu le mai știe nimeni. Acestea duc pe subt arcade de la începutul lumii, pe la izvoare ascunse, pe la trecători deasupra prăpăstiilor. Sînt cele mai de samă treceri din lumea noastră în cristalul înălțimilor și al iluziei. Poate oameni cu credință adevărată să le descopere iarăși cîndva; dar mă îndoiesc.

Deci pe cele șapte poteci ale oamenilor de rînd, urci și d-ta, domol, pas cu pas, treaptă cu treaptă. Lași regiunea brazilor și a smeurei; te ridică pînă unde cresc afinele, pînă la jnepeni, și mai sus, pînă la jepi. Acolo începe să se simtă între stînci adierea cea fără hodină. Prin limpezime cunoști țara pînă în niște depărtări de aburi — sate, orașe, ape, — tîrgul Pietrei, tîrgul Ieșilor. Întorcîndu-te către tine însuți din acea depărtare, te regăsești singur într-o tăcere luminoasă. Dedesubt în prăpăstii și codri abia bănuiești sunete de cînt ori de cascade. Acvile se rotesc peste săgeți de brădeturi. Subt acestea, în țancuri, e sălașul urșilor și al cerbilor.

Ai găsit o cărare și ajungi la o colibă, într-o încreștitură a stîncăriilor muntelui. Coliba asta de ciment legat în fier, pitită pe brînci și acățată de piatră cu cîngi ascunse, îți poate da azi un adăpost nesi-

gur, cît stihiile stau în cumpănă pe marginea genunelor. Dar mîni, cînd se vor produce deslănțuirile, lucrarea îndărătnicilor se va clăti și se va prăbuși. Așa, într-un veac s-au risipit cîteva din aceste adăposturi tari ca cremenea muntelui, care păreau fără moarte. În veacul viitor se vor mai risipi și altele — după ce rînduri de călători se vor fi oprit cu plăcere sub streșina lor.

Oprește-te și te adăpostește acolo sus și fii fericit o clipă.

Am să-ți spun ceva. Industria omului modern a ajuns la așa putere, încît în locul acestei umilite colibe, pe care muntele o acceptă temporar, nu va fi cu neputință să apară un hotel american sau nemțesc, cu restaurant, cu slujitori cu șepci și fireturi. Iar pînă la acest hotel, oamenilor celor noi le va fi dat să ajungă într-o clipă cu un funicular electric.

Iată de ce mă tem. Atunci nu vor mai fi priveghiuri în noaptea de 5 spre 6 august. Negura misterioasă va fi gonită de sori artificiali. Nu va mai fi nici o taină, nu va mai bate nici toaca în stîncă, nu vor suna clopote de vis, căci inima muntelui sfînt va fi biruită și moartă. Cerbii și urșii vor fi numerotați și se va plăti intrare la parcul unde clocesc acvilele regale.

Foarte civilizații, după ce distrug animalele pe care le-a pus Domnul de la început în codri și pustietăți, se întorc pe urma răutății lor și creează rezerve. E nevoie de rezerve și pentru noi oamenii. Turismul asociat cu negoțul să meargă și să ocupe tot ceea ce este de ocupat și de valorificat; să ne rămînă însă ceva și nouă. Să nu se facă trafic din inima noastră, din cîntecul și legenda sufletului nostru, din zeul nostru cel intim.

Asta mai am să-ți spun. Să ne vedem sănătoși la un 6 august numai al nostru. Am făcut toate concesiunile pe care ni le impune secolul modern și viața nouă; cu privire la acest ultim refugiu nu vreau să știu de nimic; Ceahlăul să rămîie ca la început, cum scrie în «Cartea Facerii»: Dumnezeu l-a zidit, l-a privit și a văzut că-i bine așa cum l-a zidit.

PRIETIN UNIC

Acum cîteva zile mă aflam cu un prietin în niște locuri ascunse, în ținutul Cahulului, într-un cotlon al bălților Prutului, cu numele Crihana. Soarele lucea splendid și divers în ochiurile de apă și în cotîturile canalurilor; stufurile misterioase se întindeau pînă la mari depărtări; luntrașul vorbea încet spunînd felurite lucruri despre cele o sută și una soiuri de rațe care cuibează pe acele meleaguri; din cînd în cînd zburătoarele acestea feluri și măiestrit colorate zburau cu zgomot mare de aripi, prin ghioluri, ori ocoleau în curbe grațioase pe deasupra noastră; în unele răstimpuri izbucneau greoi gîștele; cînd se făcea liniște suna adînc glasul buhaiului bălții. Vîntul șușuia lin prin foltane (așa se chiamă acolo masivurile de stuf). Pe unul din luntrași, moldovan vechi, îl chema Ion Zgîrciu-Babei. Eram într-o dispoziție sufletească întru totul deosebită, de entuziasm liniștit aș putea spune, de care așa de bine se pătrundea prietinul nostru Ibrăileanu și pe care, de aceea, atît de ager o înțelegea în opera mea. In ceasurile de tăcere ale acelei zile, l-am evo-

cat în mine și în trecut pe Ibrăileanu, i-am auzit glasul, i-am văzut ochii expresivi și mi-am amintit de o mică dramă a debutului meu literar la care a participat și care a fost prilej legăturii noastre amicale.

Poate nu-mi amintesc bine anii și nici nu vreau să-i controlez. Era în 1906 și apăruse la Galați, sub direcțiunea d-lui H. Sanielevici, revista «Curentul nou». Intr-un studiu destul de întins, d. Sanielevici vroia să dovedească imoralitatea operei mele. «Adulter-crimă-beție», — aceasta rezulta din tot ce prezentam eu în literatură. Aveam un suflet de primitiv și de plutonier major, conchidea d-sa. Asemenea operă a unui asemenea individ trebuie să cadă la rebut. Era un articol de o deosebită violență, tinzînd să dărîme dintrodată și răsunător un succes nu numai brusc, ci și brutal.

Mai tîrziu, mult mai tîrziu, mi-am dat sama de unde porneau pricinile ascunse ale acelui atac; am înțeles și motivele de alt ordin. Nu mai aveam nimic împotriva d-lui Sanielevici; puteam să-i mulțămesc chiar pentru serviciul ce-mi făcuse. In primul moment, surprins de lovitură și de nedreptatea ce mi se făcea (credeam că mi se face o nedreptate!) am dat o replică prea puțin înțeleaptă, publicînd în ziare cîteva rînduri oribile. Atunci, pentru întăia și ultima oară am făcut această copilărie, pe care îndată am regretat-o. Dar cuvintele ieșiseră și gestul se produsese.

In definitiv, era, totuși, o nedreptate. La o vîrstă aproape de copilărie, fără influența îndelungată a unui mediu intelectual evoluat, căci pînă la «Semănătorul» mă dezvoltasem cu totul singur și nu

cunoscusem pe nimeni dintre scriitorii noştri consacraţi (nici pe Vlahuţă, nici pe Coşbuc, nici pe Caragiale, nici pe Delavrancea; pe nimeni), nu mi se putea cere cumpănă şi discernămînt. Eram un artist care îmi căutam subiectele exclusiv în ceea ce mă înconjura, îndeosebi în natură; cunoaşterile pe care le aduc anii, experienţele şi cultura îmi lipseau; lecturile mele fuseseră numai literare şi de curiozitate; sufletul omenesc era pentru mine încă o problemă care mă aştepta s-o desleg la un timp mai potrivit. Omul social din mine era încă la începuturile lui; mai tîrziu, treptat, acest om şi-a făcut evoluţia; căci fiecare din noi repetă în fiinţa sa fizică şi morală evoluţia umanităţii. După treizeci şi mai bine de ani, abia mă socotesc ajuns la o iniţiere. D. Sanielevici nu ţinea samă că acel poet tînăr şi sălbatic e la începutul evoluţiei lui şi îl trata ca pe un scriitor definitivat, punîndu-l în cumpănă cu Tolstoi ori Balzac.

In numărul următor al revistei «Curentul nou», G. Ibrăileanu a publicat un articol de apărare a acelui tînăr scriitor. Nu uita, într-o notă, să mă mustre pentru ieşirea mea. Indată i-am dat bucuros dreptate cu privire la actul lipsit de nobleţă ce săvîrşisem şi i-am mulţămit pentru binele sufletesc ce-mi făcea.

Nu era nevoie de d. Sanielevici ca să zguduie încrederea ce aş fi avut în mine. Mă îndoiam şi atunci de fragilitatea mijloacelor mele; mă îndoiesc şi acum. Aş fi gata — dacă s-ar mai putea — să înlătur multe din cîte am publicat. Nu de un asemenea reconfort mulţămeam lui Ibrăileanu, ci de înţelegerea imediată şi surprinzătoare a literaturii

mele. Cu tot tumultul ei tînăr, în care se rostogolea mult pietriș și spumă, în această literatură se resfrîngea o parte din poezia acestui pămînt și a acestui popor. Literatura aceea era valabilă, pentru că pornea din iubire și din sinceritate.

După primul schimb de scrisori, au urmat între noi alte lămuriri, după care am fost solicitat să colaborez la «Viața Romînească».

Intre anii 1903 și 1906 trăisem la București. La 1906, m-am hotărît să mă întorc în Moldova și să mă așez la Folticeni, ca să fiu liber numai pentru literatură și ca să-mi pot împrospăta necontenit materialul principal al operei mele. Întorcîndu-mă în Moldova, am cunoscut personal pe Ibrăileanu și am legat cu dînsul o prietinie ale cărei avantaje le-am avut eu mai cu samă. Totdeauna aveam o simțire ciudată și delicioasă în același timp cînd, în convorbirile noastre îndelungi, mă simțeam pătruns și explicat pînă în adînc, cu o simpatie în care omul și nu numai artistul își căuta partea. În epoca aceasta Ibrăileanu exercita — îmi dau sama — o presiune delicată și fină asupra mea, orientîndu-mă. Astfel mi-a fost învățător, pînă ce legătura mea cu viața și cu lucrurile, la vîrsta de care vorbește Dante, s-a desăvîrșit.

Mi-am amintit de aceste lucruri în bălțile singuratice de la Prut, pentru că nu știu dacă am întîlnit în cariera mea un înțelegător mai ager decît Ibrăileanu al poeziei infinite ce ne lega de peisagiul în care pluteam. Tot ce era special și specific al pămîntului acestuia și al poporului acestuia avea în el rezonanță. Aici stă și o altă explicație a nedreptății pe care a făcut-o unui tînăr scriitor, cîndva,

d. Sanielevici, — dacă a fost nedreptate. D. Sanielevici a rămas probabil fixat în sentința sa, care nu atîrnă atît de cele din afară, cît de cele dinlăuntrul său. Scriitorul de azi încă ține de rău pe cel tînăr de ieșirea intempestivă, mulțămindu-i totuși că asta a dat prilej unei prietinii, lucru rar și scump în valea aceasta a trecerii noastre.

ÎNCHINARE

drept epilog

Lumea de azi merge cu vitesa aeroplanului și automobilului spre un țel necunoscut. Preocupări nouă, afaceri, speculații fantastice prefac sufletele și le depărtează tot mai mult de vechea simplicitate. Dacă un om din lumea aceasta nouă, îndopat de fumul orașelor și cifrele registrelor, s-ar rătăci într-o tovărășie ca a noastră, adică într-un cerc de vînători, ar putea să constate mai multe lucruri vrednice de mirare.

Mai întâi principala îndeletnicire a unor asemenea tovarăși, din asemenea societate, nu este politica. Asta ar fi deajuns ca să le asigure admirația și respectul generațiilor viitoare. Apoi se simțesc mai în largul lor la pădure și la cîmp, în mijlocul naturii. Cînd trec pe strada Lăpușneanu, mulți au psihologia unor oameni din alt veac. Și cu toate că par vechi, n-aș exagera afirmînd că fac concurență asiduă celor mai moderni oameni de știință, în special naturaliștilor.

Oricare dintre noi poate afirma și dovedi ușor că a întîlnit, în cariera lui, animale sălbatice din regnuri la rigoare cunoscute, însă de dimensiuni cu totul fantastice, așa cum nici un cercetător savant n-a cunoscut. Aceste capre minunate, acești mistreți și

lupi, acești iepuri și vulpoi, aceste paseri rare aveau iuțeli de fugă și zbor extraordinare și un fel de a se purta cum nu s-a mai văzut. Cu toate acestea — vă fac atenți! — toate au căzut sub plumbul omoritor, și totdeauna la niște depărtări neînchipuite.

Ar mai putea constata străinul intrat în tovărășia vînătorească și alte lucruri. Fiecare în parte posedă un instrument de vînat numit pușcă. Fiecare pușcă, de fabricație nouă ori hleab vechi, este un juvaer, este cea mai bună cu putință — fără discuție că nu i se poate găsi părechea pe continent. Datorită unor asemenea arme, cei mai mulți dintre acești oameni ciudați nu greșesc nici o lovitură, mai ales cînd vinează singuri.

Trăind în tovărășia lor, ar mai constata că, de la Nemrod din Biblie pînă astăzi, sufletul omului vînător a rămas aproape același. Fabuloasa cifră de nouă sute și nu știu cîți ani pe care și-a atribuit-o acest strămoș al nostru în ora morții a fost ultima lui fantazie — ca să zic așa.

Dar de la Nemrod pînă la noi, această virtute de a transforma realitatea a făcut chiar progrese. Așazisele «palavre vînătorești» sînt minunate lucruri care tind să înfrumusețeze puțin lumea aceasta ajunsă așa de ticăloasă și așa de banală.

Pe lîngă toate aceste calități și virtuți, străinul ar mai constata o tovărășie plină de cordialitate, cum, vai! nu se mai găsește între ceilalți muritori; ar vedea simplicitate și voie-bună în mijlocul naturii veșnice, ar vedea egalitate și democrație și s-ar încredința, însfîrșit, că ceva din copilăria și bunătatea omului de altădată a rămas în sufletul vînătorilor. Și ar închina și el cu dragă inimă un pahar de vin pentru specia aceasta de oameni.

VALEA FRUMOASEI

1938

ÎN LOC DE PREFAȚĂ. INTRODUCERE ÎNTR-UN LOC PLĂCUT PESCARILOR ȘI VÎNĂTORILOR

La cîteva zile după ce m-am așezat în această încîntătoare regiune lorenă, am aflat că unul dintre cele mai de căpetenie divertismente ale vizitatorilor sosiți aici e pescuitul cu undița. Fără îndoială, nu a tuturor vizitatorilor, ci numai a celor puțini, a celor inițiați, care înțeleg să dea un sens nobil tristului emistih:

«fugit irreparabile tempus»...

Căci chiar retras la Vittel și dornic să dobîndească, însfîrșit, tihnă și răgaz, bietul om e persecutat, în zilele noastre, fie de nefericirile Spaniei, unde bubuie întruna tunul și nu mai conteneşte măcelul, fie de amenințările viitoare, ce stau asupra Europei ca nouri de furtună, fie de atîtea probleme sociale, venin al ceasurilor noastre de gînduri. Avînd la orizont nesiguranța ca un punct de întrebare fix, pescarul singur poate încerca diversiunea și uitarea, așezîndu-se cu undița la malul apei și suprimînd a patra dimensiune.

Lorena e numai cîmpii dulce-ondulate și dealuri line. Ici și colo cîte o înălțime modestă încununată

de păduri. În toate părțile unde bate ochiul, buchete de arbori și colțuri de dumbravă. Drumurile străjuite de șiraguri de plopi. Canalurile, întovărășite de linii de sălcii răsfirate. Rîurile leneșe împodobite cu lunci. Sate pitite în vălcele — clădiri sure și roșcate, acoperișuri ascuțite, ferestre cu obloane verzi, ziduri pe care se cațără meri și peri în spalier. Copii mulți; femei care rîd; bărbați serioși ducînd prin margini de fînațuri căruțe la care sînt înhămați cai enormi. Grădini de zarzavat îngrijite meticulos. Livezi aliniate. Toată această margine de lume pare o încercare a omului de a reconstitui raiul primitiv.

Mici scene și tablouri intercalate la toate acestea dovedesc, însă, că vremurile biblice nu se mai pot întoarce. Grupe de vaci greoaie, bălțate negru și alb, se ridică la trecerea trenurilor, în marginea pășunilor, și au aerul că salută. O cloșcă a ieșit cu puii foarte de dimineață de la un canton; a cetit pe orarul părețelui că trenul nu va trece decît peste două ceasuri: așa că își poate duce puii în lungul șinelor, să ciugulească maci roșii.

...Deci pescari veniți din felurite colțuri ale pămîntului, din Madagascar și Guadelupa pînă în Canada și Indochina, din Egipt și Romînia pînă în Scandinavia, se uită în jurul lor și pipăie oarecum locurile, prubuluind ca să găsească colțuri fericite și îmbielșugate — anevoie de găsit subt orișice latitudine.

După o explorare sumară a acestui proiect de eden, mulți trebuie să înțeleagă că — toate fiind relative — nu li se poate pretinde frumuseților de aici și acest adaos. Pîraiele de păstrăvi rămîn la munții mari, fluviile vaste și-au croit calea prin altă parte a continentului, marea și oceanul își sună talazurile

departe în miezul nopții și asfințit. Aici ne aflăm într-un dulce și poetic ținut, unde rîurile și bălțile pot avea farmec, fără a tinde spre proporții exagerate.

Aici pescuitul e mai mult o artă. Aici, după vorbele lui Alphonse Karr, pescuitul e o foarte plăcută îndeletnicire chiar cînd nu prinzi nimic.

Mai întăi, locurile unde își exercită pescarul meșteșugul său au niște nume de o mare delicatețe, ceea ce dovedește că sălbătăcia primitivă, care a ocrotit poate și aici, odinioară, acest sport, de mult nu mai este măcar o amintire.

Aici drumul care cotește la dreapta se numește al Rozelor. La marginea unei pădurici se ridică o colină — o colină mică, pe cît de modestă pe atît de înflorită : e dealul Greierușilor. Mai în colo, după cotiturile drumușorului asfaltat, stă pitită cea mai cochetă și mai încununată de trandafiri moară de apă : *c'est le moulin de la demoiselle.* Mai în colo o căsuță, după o împrejmuire de ziduri rectilinii : *«Charmettes»* — ceea ce s-ar putea tălmăci pe românește : drăgălășie, încîntări. Așa ceva nici nu se poate traduce.

Lacurile se găsesc foarte aproape de stațiunea termală : unul e Lacul Lebedelor. Celălalt e Iazul Zînelor *(l'Etang des fées).* Aici am văzut exercitîndu-se pescarii.

E ușor de înțeles pentru noi, care ne ducem din cînd în cînd la apa Frumoasei, ce poate însemna meșteșugul lui sfîntu Petru la această baltă a Zînelor — de o bătaie de pușcă în lung și de o zvîrlitură de băț în lat. Nuferi delicați de la Nil, de o coloare roză, lucesc fin cizelați în bătaia oblică a soarelui...

La noi în țară, badea Toma a auzit din bătrîni altfel de nume pe meleagurile lui. Colo-i Gîrla Lupului, dincolo Pietrăria Uriesilor ori Pîrâul Șerpilor, ori Curmătura Hoților, ori Dealul Balaurului, ori Cioaca Jinarilor, ori «rîpa unde a mîncat ursu iapa lui Ipate». La valea Frumoasei, în Hunedoara, e ca și la Ceahlău și Rîșca în Moldova. Apele noastre se tălăzuiesc sălbatice, rup și dărîmă; va mai trece un veac pînă s-or domestici primind un nume delicat: Puntea Florilor, ori Jocul Rîndunelelor, — în loc de Balta Bolovanului și stîncile de la Tartarău. Atunci, acolo unde mugește ursul și brăhnește căprioru, se vor găsi poate hoteluri și restaurante, la o stațiune termală ca cea de aici, din Lorena.

Așa că omul de la Frumoasa sta și se uita cum se îndeletnicesc cu arta undiții unii muritori de la Balta Zînelor. Aveau toate sculele cu ei; gențile deschise, coșurile pregătite, vergi perfecte cu cele mai fine sfori de matasă și cele mai sensibile plute. Erau îmbrăcați cu costume speciale, cu cizme anume pentru treaba asta și cu o haină deosebită trasă de jos în sus peste cealaltă — ca să nu se stropească omul de plescăirile apei cînd va trage peștele, nici să se murdărească de rîme și solzi. Și cușmă deosebită aveau, pe lîngă cizme și salopetă. Și dispozitive bine articulate și bine înfipte în mal, ca să stea vergile singure și potrivit deasupra luciului. Ș-un scaun la îndămînă, ca să stai cu mînile încrucișate, contemplînd și așteptînd minunea. Fumau cu răbdare. Așteptau cu liniște. Plutele odihneau neclintite, într-o liniște impresionantă.

Un mierloi tînăr încerca din cînd în cînd, în platani, o frîntură de cîntec. Mierloiul acesta învățăcel era întocmai ca și cei de pe la noi. Vrăbiile și piți-

goii, însă, beneficiau de civilizație. Din crenguță în crenguță țupăiau pînă la pescarii neclintiți și ciuguleau bucățele de pîne din gențile deschise.

Locul era plăcut, umbros și pașnic. Vizitatorii ceilalți ai stațiunii treceau cu respect mai pe departe, ca să nu tulbure pe acei oameni ciudați, dar, în definitiv, inofensivi și cumsecade. Liniștiți în ceea ce privește rezultatul și împăcați de odihna complectă a gîndului nestatornic și dușman, oamenii cu undița consumau timpul. În civilizația noastră modernă așa de trepidantă tot mai mult se simte nevoia unui asemenea medicament.

Nu i-am văzut niciodată scoțînd un chitic. Se spune că unul ar fi prins cîndva un crap. Se poate. E o legendă ca oricare alta.

Trecînd încet către o margine a Lacului Zînelor, am văzut consemnate pe o tablă și orînduielile Administrației.

Anume: Fiecare onorat pescar trebuie să aibă asupra sa dovadă de plata taxei.

Nici un pescar nu are voie să dea nadă sau smead nici să întrebuințeze mai mult decît o undiță.

Nici un onorat pescar nu are îngăduință să prindă mai mult decît trei piese într-o ședință.

Însfîrșit, orele de pescuit: de la 7 la 11 dimineața și de la 2 la 5 după amiază.

Cine-i cît de puțin pescar observă că aceste ore de pescuit corespund cu ceasurile de odihnă ale peștelui. Ar mai fi trebuit să se adaoge că nu-i voie să dai cu undița pe vreme frumoasă.

Într-adevăr, înainte de ora 7 dimineața și după ora 5 după prînz, am văzut peștișorii din Iazul Zînelor umblînd fără grijă după treburile lor, adică după mîncare. Cît timp stau pescarii pe mal, cu sculele

lor impresionante, peştii se retrag la adînc inaccesibil şi între liane.

Astfel civilizaţia împacă meşteşugul acesta vechi cu tihna, cu peisagiul admirabil creat de om şi mai ales cu blîndeţa moravurilor.

Cum mă întorc, îmi propun să mă sui numaidecît în sălbătăcie, la Frumoasa şi la Sălane, în ţara Ardealului.

Acolo, între codri, la 1200 de metri înălţime, se deschide şesul acestor două ape; tot acolo în şesul acela înalt ajunge şi pîrăul Şerpilor. Aceste ape limpezi în care joacă păstrăvul şi zglăvoaca vin din depărtări şi adîncimi de codri — unele din coasta Parîngului, în hotarul Gorjului. După ce curg spumînd între rîpi de stîncă, aici, în acest loc încîntat unde îmi place mie să mă pustiesc, se adună oglindind pacea unui cer azuriu; apoi se împreunează şi se duc să se frămînte într-un defileu măreţ de cîteva zeci de kilometri.

Apelor îngemănate, oamenii mai noi le-au pus numele Sebeş — adică Repedea. Băştinaşii au păstrat însă tot porecla cea de demult.

Toate aşezările de mai la vale, pînă la Şugag şi Laz, şi dincolo în trei ţinuturi: Inidoara, Alba şi Sibiu, toate sînt romîneşti. Cîndva, timporar, unele din localităţile de devale au fost înstrăinate. Lancrăm, adică Langendorf, a fost sat săsesc. Acuma trăiesc în el numai romîni de baştină, de şi pe unii din aceşti romîni de baştină îi chiamă Maier.

Binevoiţi a cunoaşte că şi sus, în locurile curate şi în munţii singurei, au pătruns odinioară venetici, aduşi de administraţia maghiară la lucrul lemnului.

După trei generații Rudi, Berta, Lois și mulți alții au devenit băștinași și drept-credincioși; au uitat de Carintia și mărturisesc rînduiala nației vechi, păstrînd o parte din terminologia meșteșugului lor de lemnari, într-o limbă necunoscută — ceea ce va constitui mirare și zdruncin pentru istorici și filologi. Acești istorici și filologi vor înțelege foarte puțin din toate, nefiind pescari și vînători și necunoscînd drumurile din valea Frumoasei.

Din locurile acestea unde am petrecut și am stat privind, cu sufletul îmblînzit de dulceața lor, se desfășură păduri după păduri, și iarăși păduri nesfîrșite. Acolo-i împărăția sălbătăciunilor, cît țin munții și sihlele. Într-o parte se suie către Dumnezeu vîrful lui Pătru; mi se părea aproape, dar pînă la el umblă păstorii două zile, și în rîpile lui goale stăruiau încă — la vreme de vară — zăpezile dintr-o iarnă trecută. Mai departe, se scria pe cer linia Șurianului. Se făcureau și alte piscuri cu pete de omăt. Munți, rîpi, codri, goluri: spre ele trec pe drumul de lîngă apa Frumoasei oierii din Poiana Sibiului, ca să-și așeze stînile. Se duc cu caii, asinii și tărhatul, mînînd ciurdele țigăi, cîntînd lin în singurătate din tălăngile de aramă. Mișcarea aceasta de la vale în piscuri o fac de mii de ani generațiile păstorilor, de la Decebal-Crai și de la străbuni și mai vechi.

Este acolo pe o costișă lină, drept în marginea priveliștii apelor, și o așezare pe care au clădit-o prietinii mei. Popas de vînători și pescari. Aici se povestesc, la adunările de sară, isprăvi unice.

Cîndva locul se chema Oașa Mică. Precît se știe, vorba aceasta nouă, Oașa, înseamnă în graiul nostru moldovenesc Branițe, adică rezervă domnească.

Prietinii mei Ieronim Stoichiță și Ionel Pop au cîștigat dreptul de vînătoare și pescuit al întinselor teritorii din valea Frumoasei. De ani de zile acești doi vînători cu dragoste de sălbătăciuni și de codru au organizat așa fel protecția vînatului nobil încît numele «Braniște» devine o realitate și ei înșiși se înfățișează aici nu ca purtători de unelte distrugătoare, ci ca niște buni slujitori ai Celui care ține sub mîna sa toate. Sălbătăciunile blînde din acești munți fiind cele mai prigonite, ei s-au așezat aici ca să facă pace și frumusețile să fie mai frumoase. De zece ani, în unele locuri pe unde am umblat, în stînga Sălanelor și prin rîpa pîrăului Șerpilor, cerbii și căprioarele n-au mai auzit asupra lor lătratul puștii.

Din dragostea adevăraților vînători s-a statornicit aici o Braniște a lui Dumnezeu.

Am avut tovarăș, în cercetările mele dintr-o vară, pe un alt vînător blînd din acele locuri, un fel de sihastru de la Braniște, căruia eu îi spun Pavel-baci. El m-a dus pe poteci în tăieturi și la margini de poieni, ca să văd sălbătăciunile. De ani de zile Pavel-baci a făcut armistițiu cu ciutele și căprioarele. Pușca n-o poartă decît pentru fiare.

Prietinul meu Pavel Ianoși e slovac maghiarizat. Prietinul meu e întăi și întăi un om blînd și detreabă. Uscățiv și subțire, e încă sprinten, de și a ajuns la cărunteță și numără ani cincizeci și șase. A poposit la apa Frumoasei acum treizeci și cinci de ani; a fost în slujba acestor păduri ca inginer silvic; a rămas la Frumoasa legat de pămînt, de păduri, de amintiri. A prins rădăcină ca brazii. In vremea din urmă s-a așezat la Braniște.

Are tocmai hăt devale, la cîmpie, în Sebeșul săsesc, casă și familie. De cîte ori mă sui la munte, mă opresc

şi pe la ai săi — şi stăm de vorbă un ceas despre sihastru. Cîteodată doamna şi feciorii lui Pavel-baci se duc la deal să vadă dacă omul lor n-a prins muşchi.

Poate Pavel-baci s-a răsleţit în codru ca să-şi răscumpere isprăvi vechi cinegetice. Se spune că a fost aprig şi tare vînător. Poveştile isprăvilor lui încă nu mi le-a spus; dar are să mi le spuie cîndva.

Organizînd apărarea pădurii şi apei de duşmani, Pavel-baci stă aici cu grijă şi cu osîrdie. Datorită lui Pavel-baci şi paznicilor lui, Braniştea lui Dumnezeu hălăduieşte în pace. Căprioarele, ciutele, ţapii şi cerbii ies în poieni ca într-o domnie a lor. Braconierii şi lupii s-au retras biruiţi. In singurătăţi, au reapărut zînele liniştii; în nopţi cu pulbere de lună se întruchipează şi trec să mîngîie pe boturi şi pe ochi puii cerboaicelor şi căprioarelor.

M-am suit la Braniște și în primăvara trecută, ca să petrec acolo sărbătorile sfinte ale Învierii. Pătru și Șurian își ridicau vîrfurile ninse la o mie de metri deasupra Frumoasei și Sălanelor. Cum am ajuns sus, am simțit în nări aer rece cu mireasmă de iarnă. Bradul se tălăzuia într-o neclintire neagră; mugurii foioaselor erau încă în somn; abia ici și colo creșteau linioare roșcate.

După ce m-am așezat în casa noastră cu mare bucurie, împreună cu prietinii, au început să cadă în răstimpuri ploi învîrtejite de vînturi aspre. Ploua de mai multe ori în aceeași zi; erau ploile întîrziate ale echinocțiului primăverii.

Loc minunat acea Branişte a Domnului, unde n-ajungeau răutăţile oamenilor. Nu ceteam, nu

scriam; nu primeam veşti. Dacă răzbea mai tare volbura ploii, ne aşezam în adăpostul nostru la taifasuri lungi. În răstimpurile de răgaz, cînd se limpezea cerul nopţii, mă suiam pe poteci ca să ascult în locuri tihnite chemarea cucoşului de munte. Mă duceam dincolo de 1500 metri, şi fiecare cotlon pe care-l cercetam adăogea retragerii mele distanţe incomensurabile.

Înainte de asfinţitul soarelui, dacă-mi era îngăduit de cer, mă suiam nu departe de aşezarea noastră, ca să observ cu binoclul căprioarele şi ţapii, în poieni. Ori aşteptam, în amurg, zborul sitarilor. Femeiuştile şi-au ales sălaş şi au făcut cuib aici în munte. Bărbăţuşii zboară încă, în zori şi în amurg, în tot cursul lunii mai. Coborîndu-mă într-o dimineaţă de la cucoşii cei mari, am auzit strigătul subţire al cucoşelului de ieruncă.

În noaptea sfîntă, am aşteptat cu toţii să se deschidă portiţa ceasornicului şi să iasă cucul, ca să anunţe miezul nopţii. Atunci am rostit cuvintele legii şi am vestit Învierea. Între nopţile senine, aceasta s-a întîmplat să fie cea mai înaltă, cu toate constelaţiile licărind ca nişte flori de ghiaţă. Toţi prietinii care ne aflam acolo, urmaţi de paznici şi de oamenii aşezării, am ieşit cu făclii de brad, înconjurînd cu lumini şi cîntări casa. S-a proclamat pentru ziua sfîntă pace deplină în păduri şi ape.

Aş putea să adaog acestor însemnări o întîmplare idilică, foarte potrivită cu decorul şi împrejurările. Mi-aş putea aduce aminte de una din acele întîmplări cu dihănii cum n-au mai fost altele — rezerve ale vînătorilor într-o zi de repaos. Sfîrşitul petrecerii noastre se tulbură însă, de şi cerul s-a limpezit şi străluceşte ca în copilăria lumii: căci din mlaştina

cea părăsită jos, cu răutățile și urile ei, s-a tîrît către înălțimile noastre curate dihania veștilor rele.

Această dihanie vine subt înfățișarea unei scrisori pe care o aduce cu întîrziere un paznic de la Tău. Acelui paznic de la Tău i-a lepădat-o un postaș de la Șugag. Ajunsă aici la noi, această dihanie face pui — și nu mai avem liniște. Trebuie să ne coborîm devale: acolo ne așteaptă interese, procese, comitete, consilii, bolnavi, corecturi și alte multe. Viața noastră modernă e complicată și mizerabilă; ceasurile noastre de tihnă se împuținează, locurile unde mai putem hălădui se îngustează.

Dihania neliniștii vine și-n clipire de fulger, căci unul dintre ai noștri a avut ideea nefericită să aducă sus un aparat de radio. Cît ne-a bucurat altădată, la început, această întocmire isteață a geniului omenesc, grăindu-ne amical și cîntîndu-ne cu dulceață! Dar după cum vorbirea primitivă și frățească a oamenilor a fost curînd întoarsă către înșelare și viclenie, deasemenea născocirea aceasta nouă a început să fie pedeapsă și tulburare în scurt timp. Nu mai putem trăi fără vești și comunicate.

Vai de zilele sihăstriei noastre! Toate calamitățile ne sînt servite regulat de cîteva ori pe zi. De vești bune n-avem parte; veștile bune n-au haz. Dar cîte răutăți toate — boli, foamete, incendii, înecuri și cutremure, amenințări catastrofale, de toate avem parte și înainte de masă și după masă, și înainte de ceasul păstrăvilor și după ceasul păstrăvilor.

Hotărîm izgonirea aparatului de radio. Totuși această alcătuire a veșnicei neliniști moderne și-a făcut lucrarea; nu ne mai simțim tihniți și nestricați ca acei munteni de la Gange, cînd a ajuns la

ei — cum spune o legendă orientală — marele împărat Alexandru Macedoneanul.

Împăratul cuceritor se suise în munte pînă la o populație blîndă, care trăia după legea iubirii. Ajungînd într-un sat, dă peste un judecător care asculta doi împricinați. Unul vînduse un ogor și celălalt îl cumpărase. Cumpărătorul, săpînd pămîntul, găsise o comoară. Neînțelegerea era aceasta : că cel care găsise comoara voia s-o dea vechiului stăpîn, deoarece el cumpărase pămîntul de deasupra, nu și valorile din adînc. Iar vînzătorul refuza comoara, deoarece el înțelesese vînzarea în totul lui tot.

Marele Alexandru s-a mirat și a rîs : ciudată pricină !

— De ce rîzi, o împărate ? l-a întrebat judecătorul. In părțile de unde vii măria ta, ce se face în asemenea împrejurări ?

— In lumea civilizată, răspunse Machedon, este lege că împăratul ia în stăpînire comorile. Cei care le ascund își pierd capul. Dacă nu se înjunghie între ei pricinașii, îi omoară gîdea.

— Așa-i acolo ? Se ucid oamenii pentru asta ? s-a mirat judecătorul. Și într-o asemenea țară, plouă ? într-o asemenea țară, soarele încălzește ? Pămîntul își dă roada ? Nu bat molimile pe cei răi și sîngeroși ? nu cad trăsniți proștii și nelegiuiții ?

— Nu se întîmplă nimic din acestea, a zîmbit subțire marele împărat. Și acolo sînt toate binecuvîntate ca și aici și pămîntul își dă roadele sale.

Judecătorul a cugetat un timp.

— Înțeleg, a încheiat el. Înțelepciunea lui Dumnezeu e nemărginită, ca și bunătatea lui ; Dumnezeu dă acolo bielșug pămîntului, căci în acele țări trăiesc și animale necuvîntătoare.

URSUL

Din piscul de către Valea Mare se văd depărtări la deal pe apa Frumoasei, sau dincolo de ape pe clina dimpotrivă, unde suie alte înălțimi. Încă nu cunosc bine locurile. În amontele rîului se chiamă «la Tartarău»: nume redutabil, aspru și colțuros. E vorba să mergem într-o dimineață într-acolo, la păstrăvi. Pe culmile de dincolo se află și Cioaca Jinarilor, nume tainic al unor adîncuri nestrăbătute. Acolo colonelul R.B. a împușcat, astă-primăvară, doi cucoși de munte. Au căzut și în alte părți exemplare frumoase de *tetrao urogallus*, totuși — pentru că încă n-am văzut-o — Cioaca asta a Jinarilor rămîne pentru mine ceva cu totul aparte, lîngă o hrubă de unde te cobori pe celălalt tărîm. Pavel-baci rostește domol sunetele altor cotloane ale munților și codrului. Peste toate bate acum soarele de dimineață tot mai covîrșitor, în explozii de puzderii de aur, risipind cele din urmă pîlcuri de negură în văgăuni.

Pe unda Frumoasei au început să treacă bușteni, cu opriri, repezișuri și întoarceri de înotători vii. Sălanele, limpede, își strălucește plăcile de cristal care se fugă-

resc încălecîndu-se, lovindu-se și tărîmîndu-se în cioburi. Din umbra rovinelor, pe clina din laturea noastră se strecoară în cotituri furișate pîrăul Șerpilor. Între Sălane și pîrăul Șerpilor, paște o mică ciurdă de juncă, sub călăuza unui păstor care se ridică numai puțintel de la pămînt în sus. E un copil de zece ani ; îl chiamă Petrică. Are în mînă toiag. Chiuie la vitele lui, ca să nu treacă la plantații. Le mînă în anume locuri mai grase, în cotiturile pîrăului. Se aud, stînse de depărtare, două tonuri de clopot; unul mai jos, altul mai înalt. Juncile și-au prelins într-un ungher depărtat și nevăzut mișcările încete. De pe înălțimea noastră nu le mai văd. Într-un timp mi se pare că adie din vale un zvon de trișcă. Petrică păstorul învață rînduiala cea din veac. Curînd nu-l mai aud ; s-a pus între el și noi depărtarea și lenea soarelui. Vîntul a contenit cu desăvîrșire. Cerul boltește un albastru curat. În juru-ne pretutindeni, pe costișa plantată, strălucesc steblele de bisacăn, încărcate de floare vînătă.

Am auzit ori ni s-a părut că auzim un strigăt în depărtare? Un strigăt foarte slab, pe care l-am confundat cu tăcerea. A fost strigăt omenesc? Boncăluitul juncii l-am auzit, însă, aproape deslușit.

Pavel-baci a stat atent, întorcînd urechea și ascultînd :

— Dumneata ai auzit ceva?

— Am auzit ceva vag, răspund eu.

— Dacă ai auzit, atunci trebuie să se fi întîmplat ceva ; dacă a mugit vita, nici strigătul copilului n-a fost părere.

— Ce poate să se întîmple?

— Nu știu. Socot că avem să aflăm după ce ne coborîm devale.

Într-adevăr, în fund, la margine de desimi și rîpă, se întîmplase o dramă. Strigătul copilului și mugetul izbucniseră în singurătate. Răsunetul lor plutise vag pînă la noi. In vale nu auzise nimeni.

Insă în jumătate de ceas s-a știut ce a fost. Petrică păstorul a nimerit la casa prietinilor noștri din Braniștea Domnului, cu capul gol, cu părul vîlvoi și cu ochii rătăciți pe obrazu-i stropit de pistrui.

— A dat ursul la juncile noastre! a strigat el.

— Cum? Ce spui tu? l-a întrebat cu uimire Berta, nevasta lui Petini paznicul.

— A dat ursul! A dat ursul! A ieșit din rîpă și a sărit peste Joiana noastră cea roșie. De-acu mă mustră și mă bate mama că a stricat dihania juninca noastră cea mai frumoasă.

— Cum se poate una ca asta? Ce spui tu, copile? A omorît-o?

— N-a omorît-o, strigă păstorașul, că nu l-am lăsat eu. Dar de trăit nu cred să mai trăiască. Cînd am văzut că a apucat-o, m-am dus asupra lui, cu bîta. Și atunci ursul a vrut să mă mînce pe mine!

— Vai! Isuse Hristoase!

— Cînd am țipat în el bîta, urmează Petrică, și-am zbierat la el să lase pe Joiana pentru că-i a noastră, el a stat și a întors capul către mine.

— Cine a întors capul?

— D-apoi cine? dihania! A lăsat juninca și ia așa s-a uitat la mine. S-a uitat țintă. Ce-a zis? Dacă las juninca, musai să te îmbuc pe tine. A lăsat juninca și a venit după mine. Eu am dat fuga la brad și m-am suit în brad. Dar nu era chiar un brad; era un brădui. De-acuma, îi zic eu în sinea mea, ai să mînci pe dracul; pe mine nu mă mai ajungi tu aici, în vîrf. Grăia

și ursu, mormăind. Nu știu ce spunea. Vine la brad și prinde să-l scuture. — Scutură tu, că nici nu-mi pasă, zic eu. Dar pe urmă am văzut că el nu scutura. El se suia în brădui. Să știi dumneata că ursul se suie în brad ca și omul. Însă eu, atuncea, nu știam. Credeam că stă jos și scutură. Cînd numai ce-l văd sub picioarele mele. Pînă atunci tăcusem și mă strînsesem ghem și vorbeam eu singur în gînd cu mine și cu dînsul. Tăcuse și el. Cînd am văzut că vrea să mă apuce cu laba, mi-a venit așa o spaimă de la Dumnezeu și am răcnit din rărunchi cît am putut eu de tare: «Vii! mamă!» Cît ce-am răcnit eu «vii mamă!», ursu n-a mai fost sub mine. Și-a dat drumul jos și s-a dus la dracu!

Berta și paznicii, și domnii de la Branițte ascultau pe copil fără să-l creadă. Părea că intrase într-o rătăcire. Acuma zîmbea fără noimă, ca și cum nici el singur nu înțelegea și nu credea asemenea întîmplare.

— Cum ai zis? rîde Berta.

— Am zis: Vii, mamă!

Rîde și Petrică, arătîndu-și toți dinții.

— Să mergem să vedem, zic domnii.

Se duc cu copilul în lungul pîrăului Șerpilor. Nu găsesc în cotlonul depărtat decît junca cea căzută. N-a murit; zace pe coastă, cu greabănul rupt. Trebuie s-o înjunghie cineva, ca să nu se mai chinuiască.

Iată urmele fiarei, în albia pîrăului. Iată brăduiul în care s-a cățărat Petrică păstorul. De cătră vîrf pînă la poale, trunchiul bradului e zdrelit de ghiarele ursului, cînd s-a lăsat să cadă cu repeziciune la răcnetul neașteptat. S-a dus în rîpă, sărind alternativ cu dinaintea și cu dinapoia, și fuge și acuma. S-a temut de mama lui Petrică: se pare că-i aprigă muiere. Nu

știu cum va răspunde înaintea ei băiatul de lapta sălbătăciunii.

Pavel-baci îl sfătuiește:

— Cînd va fi să fie asupra ta primejdia astălaltă, chiamă și tu ursu. Atunci are să fugă maică-ta. Iar tu vină iarăși la pîrău și-ți vezi de treabă.

BADEA TOMA

Căsuța de pază a lui badea Toma Orășanu e așezată pe Gotu, cu mult mai la vale de locurile unde sălășluim noi acuma — eu și Pavel-baci.

După ce trece prin chei sălbatice, cu tunet și zbucium de talazuri, după ce grămădește rînduri după rînduri de bușteni în etaje încîlcite în stîncării, la marginea șoselei înguste, Frumoasa se domolește întrucîtva la locul ce se chiamă Tău. Acolo a fost odinioară o iezătură a celor dintăi exploatări. În lărgimea văii, acum, se găsesc așezate cîteva case și un joagăr. Deasupra, în stînga, cum intră la Tău Sebeșul, se înalță muntele Gotu. Și sus acolo, într-o poiană, în sihăstrie, se duce badea Toma ca să privegheze locurile.

Acolo, sus, n-ajunge țipătul strident al fierăstrăului. N-ajung nici strigătele lăzurenilor care lucrează la descîlcitul plăviilor de bușteni, mînînd lemnele la vale în sforul apei. Nici chemările muntenilor poienari, care trec tot mai la deal și mai la răcoare cu turmele lor, căutînd pășunile de văratic.

Cînd am făcut scurt popas cu Pavel-baci la a zecea ori a douăsprezecea cotitură a potecii trăgănate, deodată ne-am simţit desfăcuţi de toate cele din vale şi ne-am adaos oarecum albăstrimilor curate, unde plutesc scamele nourilor. Peste streşina făgetului trece cînd şi cînd, cu opriri şi şuiete, o aburire de vînt.

Mai departe, după alte zece zigzaguri ale potecii, am pătruns între brazi, într-o lumină amurgită care cuprinde în ea taina unor singurătăţi mai adînci, spre rîpi şi ponoare.

Acolo ne oprim un răstimp mai lung. Eu şi Pavel-baci am întreprins această expediţie ca să îngînăm şi să chemăm ieruncile de pe Gotu. Ne-am aşezat cu spetele rezemate în trunchiuri bătrîne de brad. Cînd unul, cînd altul sunăm subţirel, cu mlădieri anumite, din fluiericea de os, chemarea cucoşului de ieruncă; după aceea ne aţintim urechea către tăceri, aşteptînd răspunsul. Dintr-o rovină se va deştepta ţiuitul, perceptibil numai pentru auzul nostru încordat. După ce dăm iar semn, răspunsul se mută mai aproape. Într-un tîrziu paserea cu penele de coloarea frunzelor uscate de fag şi cu ochii cercuiţi roş se va arăta într-o dungă de soare, înaintînd şi oprindu-se, pe jos; apoi va fîlfîi către un cotlon de umbră.

Abia la amiază am pătruns în poiana închisă cu răzlogi, unde stă tupilată aşezarea paznicului. E o căsuţă puţintică şi scundă; îi ajungem cu palma la streşină. Are hogeag din care iese fum: deci badea Toma e acasă. Are prispă unde putem sta la hodină, primind în plin puterea soarelui. Are şi două ferestruici, pe unde badea Toma observă împrejurimile: vede în lumina cea dintăi a dimineţii căprioarele şi ciutele, ieşite cu vătuii şi cu viţeii în marginea lumi-

nișului. După ce trece toamna și omăturile iernii închid văgăunile, badea Toma ascultă de aici, de pe prispa unde stăm noi, glasul împrejurimilor. În ceasul amurgului, acest glas se înșurubează către stele, jăluind foamea neistovită din veac a lupilor.

Fum iese din hogeag; ușa nu-i închisă decît cu clanța; dar badea Toma nu-i aici; e prin apropiere. Poate s-a dus la izvorul de pe povîrniș, unde avea obicei, într-o toamnă, să-l aștepte, într-un tufăriș de soc bătrîn, o ieruncă. Asta-i o poveste pe care badea Toma nu uită niciodată s-o spuie cînd poposesc aici oaspeți. Pavel-baci are s-o mai audă o dată, fără să se supere. Trebuie s-o ascult eu, care m-am suit întăia oară pe Gotu; deci Pavel-baci va zîmbi, lăsîndu-se într-o rînă și închizînd ochii, și ascultînd aceleași intonații monotone ale aceluiași glas moale și parcă totdeauna trudit al lui badea Toma.

Poate-i dus mai în fundul pădurii, ca să observe ceva. Ca să observe dihăniile umbrei, cu ochii lui rotunzi.

Badea Toma Orășanu e un om vechi al pădurii și al muntelui. Casa lui, cea cu adevărat a lui, înscrisă în condicile funduare, e într-un sat la vale pe Sebeș. Acolo are muiere și feciori, și gospodărie. Dar viața lui și-o petrece de multă vreme mai mult aici, sau la Prigoana, sau la Braniște, subt acoperemîntul codrului. Din vreme în vreme, cînd se aude că au trecut pe aici domni, muierea se înfățișează, cercetînd cu vicleșnie cele ce-au fost și cîte s-au petrecut; pînă ce badea Toma se scobește în șerpar, scoate și-i pune în palmă ceea ce știe că-i trebuie și ceea ce urmărește și dorește ea. După ce s-a încredințat că a luat tot, punînd astfel rînduială, femeia iese iarăși la lume, lăsîndu-l singur pe Toma. Nu-l întreabă dacă are nevoie de

ceva ; nu mută o cergă din loc ; nu clătește un blid. După ce a descîntat și a scos ce-i trebuie, se duce ; iar Toma, dacă are vreo lipsă, n-are decît să pogoare devale.

— Rînduiala asta nu mi-a plăcut mie niciodată... zice cu părere de rău Pavel-baci. Muierea asta e mai mult un dușman decît un prietin și un tovarăș pentru Toma al nostru.

— Ar trebui să-i aleagă poate o zi de judecată... insinuez eu.

— Nu cred să se poată așa ceva... mă încredințează tovarășul meu. Dacă a răbdat atîția ani, are să mai rabde și cît îi mai rămîne pînă la sfîrșit. Toma e un om care privește viața nu ca pe un dar, nici ca pe o bucurie.

Îl văd în curînd. E un om cu înfățișare liniștită și mai mult tristă, cu ochii îngropați sub frunte, ochi vii în lucirea cărora se simte parcă totuși o ușoară maliție. Sub mustața tușinată, gura cu buzele încrețite și stăpînite. În făptura lui măruntă, nervoasă și atentă este ceva din sălbătăciunea de pădure. A zîmbit o clipă ; apoi a devenit iar serios și reținut. E curat și cuviincios îmbrăcat. Și-a lepădat haina groasă și pălărioara verde. Hrănește focul. Umblă cu luare-aminte ; răspunde domol.

E omul cel vechi al muntelui și al codrului. Cunoaște mersul anotimpurilor, crugul lunei, mișcarea stelelor, semnificația vînturilor. Știe obiceiurile dihăniilor, cunoaște și orînduiala domnilor de la orașe, care vin aici în petrecere.

Domnul baron Karl von Hacken și doamna baroană Hilde von Hacken au avut onoarea să fie călăuziți de badea Toma, la muget de cerbi, în cealaltă toamnă. Cu douăsprezece vorbe nemțești, cu care a

mai rămas de cînd a fost cătană, Toma Orășanu a făcut pe oaspeții din Germania să cunoască tot ce era de cunoscut, fie în ceea ce privește muntele, fie în ceea ce privește sălbătăciunea pe care o urmăreau.

Chiar în ziua întâia a așezat pe nobilii vînători cum se cuvenea, așa încît vîntul să vie de la cerb spre domniile lor.

Asta e o măsură tactică prea bine cunoscută de vînători și domnul baron o confirma în cuvinte străine, pe care Toma le asculta grav.

Nu înțelegea nimic, însă știa despre ce-i vorba.

— Nu-i bun, răspunde el; suflă vîntul cam tare. Azi nu vine cerb.

Ca părerea lui să poată fi înțeleasă, a avut nevoie de un singur vocabul : «Hriș»! — adică cerb «în limba lor» — și de o negație, gesticulată deosebit de energic.

Doamna a zîmbit, amuzată de acest sistem de exprimare. În curînd a fost încîntată de alte «sisteme» ale lui badea Toma.

Vîntul era potrivnic nu numai vînatului ci și chibriturilor.

Doamna Hilde von Hacken luase cu sine o cutie întreagă. Așteptînd în colțul de tăietură unde se aflau, doamna baroană și-a potrivit într-un tubușor de chilimbar o țigaretă și a tras pe cutie un chibrit, care s-a stîns numaidecît. Toma a stat și a privit, cu lucirea particulară a ochilor lui, cum doamna trage al doilea, și al treilea, și al cincilea, și al zecelea chibrit. Vîntul le-a stîns pe toate.

Atunci și-a pus în mișcare degetele-i negre, a scociorît în șerpar și a scos pe rînd cremenea, amnarul, iasca. Potrivind un firișor de iască pe zburătura de

silex, a zbătut o singură dată cu oțelul și a prezentat, politicos, doamnei baroane cărbunașul.

Doamna baroană a făcut cu plăcere unele reflecții către soțul său, cu privire la civilizația străveche din acești Carpați, care produce focul cu mai multă seriozitate decît acele «lemnușe» moderne. Nu înțelegea de ce badea Toma a întîrziat s-o servească, așteptînd zece eșecuri. Înțelepciunea și delicatețea lui Toma erau la înălțimea sistemului său arhaic: legile civilizației moderne prigonesc cu «știaf» pînă în fundul muntelui concurența pe care instrumentul vechi o face fabricilor de chibrituri. Strict logic ar fi fost ca sistemul arhaic să rămînă în chimir, — însă badea Toma era, întăi, om și, al doilea, cavaler. Cînd a înțeles mai pe urmă doamna baroană aceste lucruri de la Pavel-baci, admirația și stima sa pentru badea Toma au sporit nespus.

După ce a împușcat cerbul în a cincea zi, baronul a devenit și el entuziast pentru acest autohton; însă Toma a primit manifestările domnului cu destulă răceală. Iar răsplata, în monedă bună, după ce au plecat oaspeții, a venit și a scos-o cu viclenie muierea. Paznicul a rămas cu privirile duse și cu buzele strînse, singur și așteptînd, pe muntele Gotu, ploile putrede prevestitoare de iarnă.

După ce mîncăm în căsuța scundă, lîngă foc, ne mai odihnim «o țîră». Apoi ne gătăm să ne suim mai sus, spre Coman, unde se află alt adăpost și unde «trebuie să se fi tras astăzi ieruncile». Badea Toma ne întovărășește. Întăi s-a pregătit: adică a rezemat pușca de ușă și a căutat un toiag; după aceea a trecut spre izvor și a prins de coamă un căluț murg, aducîndu-l și închizîndu-l într-un grăjduț tot așa de mic cît și căsuța. Îl tot îndemna cu bățul.

De adăpat, murgulețul e adăpat. Toma i-a grămădit în iesle un braț de fin, «ca să aibă și el cu ce petrece».

— De ce nu-l lași în poiană? întreb eu.

— Pentru că, după ce trecem pe la Coman, mă las și eu devale cu domniile voastre.

Îmi explică Pavel-baci. Dacă nu-i om aici în noapte, vin lupii și mînîncă pe murgulețul.

Toma a făcut numai semn cu ochii: «așa-i».

Căluțul nechează în întunericul grăjdușului. Știe și el despre ce-i vorba.

Badea Toma își reia pușca. Mai întîrziem puțin: cît fumează Pavel-baci o țigară. Vorbim despre niște vremuri trecute și despre niște suferinți ale lui Toma.

Dealtminteri, cît a trăit și cît a slujit, ba la cătănie, ba în sat la muiere, ba în codru, badea Toma n-a avut a se plînge de sănătate; slavă Domnului!

Numai o dată l-a apucat o durere de cap. Vedea așa verde înaintea ochilor, și-l durea capul, și-l durea capul, cît i se părea că i se desface țeasta în bucăți. Văzînd el că trec trei zile și nu-i bine; și trec cinci zile și-i tot rău, s-a dus, după sfatul unora și altora, la o babă într-un sat. Ș-acea babă l-a închis într-o șură și l-a descîntat și i-a dat să bea o băutură, și iar l-a descîntat pînă la șapte ori într-o zi, și «i-a scos soarele din cap».

— Apoi de atuncea, mulțam Celui-de-sus, n-am mai avut nici atîta; fărădecît am mai pățit c-o măsea. Așa-i rînduiala: cînd se înmulțesc anii, se împuținează măselele. Eu am avut semn cu cea dintăi.

Eram aici, în căsuța asta, singur. Ieșeam într-o dimineață și mă găteam să mă sui mai sus: numai ce mă fulgeră! Parc-ar fi intrat din afară în mine ceva. M-a fulgerat — și m-am pus jos. Gata, zic eu:

trebuie s-o scot. Dacă mă doare un ceas așa și dacă nu mor, musai să caut un meșter să mi-o dezbată.

Așa, domnule, la Sebeșul-săsesc, la doftor de dinți, nu mă pot duce: pîn-acolo-i cale lungă. Pe urmă, nici n-am fost eu om purtat și desmierdat pe la doftori. Să caut un meșter de-a noștri, mai aproape.

Aflasem că s-ar fi găsind un clește pentru așa treabă la un cioban, sub Pătru. Umblu cu mare grăbire și ajung către sară la acel loc unde auzisem că este stîna și la care stînă ar fi trăind acel cioban. După ce ajung, aflu că ciobanu-i dus. E dus cine știe unde, departe; după cît îndur, nu mai am eu răbdare să-l cat pînă ce l-oi găsi.

Îmi spune un creștin cu milă ce se afla la acea stînă sub Pătru, să nu întîrzii mult și să caut pe unul Neculai Joldu, brigadier silvic. Acela se pricepe mai bine decît ciobanul, și are un clește nou. Cît ce-a apucat măseaua, a și dat-o afară; și cum a dat-o afară, gata, stă durerea, ca și cum nici n-ar fi fost.

— Mulțămesc, creștin bun, zic eu; hai să mă duc la Neculai Joldu.

Apoi de acolo pînă la Joldu m-am dus eu iar cale lungă, vreo treizeci de kilometri. Am întrebat într-un loc pe niște lăzureni care împingeau cu țapinele bușteni pe Sebeș — parcă dădeau cu țapinele în falcă la mine. Mi-au spus încotro. M-am dus și am nimerit. Am găsit nevasta singură. Neculai Joldu nu-i acasă; e dus la un proces la Sebeșul-săsesc. Era într-o joi; de-acu tomna duminică dac-a fi înapoi.

Cînd am auzit, să cad jos! Dar n-am căzut. Aflu de la muierea Joldului că s-ar fi zvonind de alt clește, într-un sat tocmai peste Măgură. Acel clește ar fi fiind în stăpînirea unuia cu numele Simion Ciuchendea.

De dormit nu puteam dormi, că nu mă lăsa măseaua. De mîncat nu puteam minca. Am luat o gură de vinars și m-am dus iar vreo treizeci de kilometri, pînă ce am ajuns la badea Simion, carele m-a primit ca un binefăcător. — Dar acuma-i sară și s-a întunecat, zice. Pe întuneric n-om putea face nimica. Așa, frate creștine, zice, îi aștepta dumneata pînă mînidimineață.

Am așteptat pînă a doua zi dimineața, fără să lipesc geană de geană. Numai mă legănam așa ca ursu — și mîrîiam. Nu îndrăzneam să țip, ca să nu trezesc pe cei care dormeau.

A doua zi dimineața, cum s-a arătat soarele, mi-am făcut cruce și m-am așezat pe scăunaș, afară. A venit nevasta lui Simion Ciuchendea și m-a apucat de cap. Pe urmă s-a gîndit Simion Ciuchendea să cheme ajutor un vecin: și a strigat la el, să vie numaidecît să dea ajutor pentru o faptă bună. A sărit vecinul gardul și a venit. Deci muierea lui Ciuchendea m-a ținut: vrednică femeie. Iar badea Simion a pus bine cleștele. Cînd a început a trage, s-a aninat de el, dînd putere, și vecinul. Ș-așa ne-am desfăcut unii de alții; eu am căzut într-o parte cu muierea, el a căzut în alta cu vecinul. Am căutat măseaua pe jos; am găsit-o; m-am bucurat și mi-a stat durerea.

Asta am pătimit, a zîmbit badea Toma. Acuma cu voia domniilor voastre, eu zic să suim către Coman, ca s-ajungem înainte de asfințitul soarelui și să vedeți ieruncile.

RAIUL

În munte, la altitudinea aceea unde ne duceam să găsim cucoşii sălbateci, seva primăverii încă nu pornise, de şi ne aflam la începutul lunii mai. Sub brazi erau încă pete de omăt şi, sub bălţile mlaştinilor, gheţari. Tufărişurile arbuştilor păreau moarte în umbra cetinilor, soarele nou încă nu le făcuse să scoată ace de muguri. În trecere, spinăriile încercau să ne oprească, cu ghiare de fiinţi vii.

După ce urcarăm rîpa o vreme, prin scobitura unui jilip sec, trecurăm în pădurea cea bătrînă, la Cioaca Jinarilor. Abia se simţea la răsărit geana de ziuă; lucirea ei slabă se resfrîngea în fişia de brumă a scocului de lemn prin care ne strecurasem în tăcere la deal, eu şi cei doi tovarăşi ai mei. Cum intrarăm sub brădet, se făcu iarăşi noapte; apoi se luminară poieni de zăpadă veche.

Am stîns lămpile; ne-am oprit, ca să ascultăm. Adîncurile muntelui tăceau. Nu adia boare de vînt. Printre spicele brădetului neclintit, în văzduhul înalt, clipea argintul viu al cîtorva stele.

Tovarăşii mei erau Pavel-baci şi badea Toma. Inginerul Pavel avea liniştea lui blîndă şi călăuzea co-

Ioana pe cărări de mult cunoscute, făcîndu-ne din cînd în cînd semne misterioase. Badea Toma Orășanu venea după mine; părea cu totul străin de expediție, cufundat într-un gînd de piatră.

Cu toate acestea el se opri cel dintăi. L-am simțit că a rămas atent în cărare.

Am stătut și eu. Pavel-baci a întins urechea. Am înțeles din atitudinea lui că aude. Pentru el și pentru badea Toma pădurea nu mai era încremenită. Se deșteptase odată cu fulgerul zorilor. Deci mi-am desfăcut din mine toată atenția către acele depărtări necunoscute, pripoare și rîpi, în care stăruia încă obscuritatea sfîrșitului nopții. Pavel-baci s-a apropiat de mine și a înălțat un deget spre coada ochiului său drept. Mi s-a părut că aud ceva nedeslușit; mai curînd n-auzeam nimic. Desigur că n-auzeam.

— Auzi?

— Aud, am răspuns eu în șoaptă, cu inima bătînd.

Ne-am reluat ascensiunea, ocolind omăturile, pășind larg peste trunchiuri moarte și vreascuri.

Am mers un răstimp lung. Tovarășii mei s-au oprit iarăși. Din urmă, badea Toma a lungit spre mine gîtul și mi-a arătat cu degetul arătător al mînii drepte întăi înainte, apoi spre dreapta. Înainte, se lungea spinare de colnic; spre dreapta, se adîncea un ponor.

I-am răspuns, clătind nedumerit din cap. El își desfăcu două degete, în chip de corniță, în dreptul nasului.

— Doi! îmi suflă el spre ureche, abia auzit.

— Doi cucoși?

El încuviință din cap.

Pavel-baci, însă, arăta trei degete de la mîna lui dreaptă.

Eram deci în vestita Cioacă a Jinarilor și cucoșii își dădeau semnalele. Dar urechea mea încă nu se acordase cu tăcerea adîncului și cu sunetele lui. Căci acele sunete ciudate sporesc tăcerea în loc s-o sparie. Dintrodată, ca și cum s-ar fi produs un contact radio-electric, colnicul și rîpa au dat sunet și pentru mine. Era un sunet la care nu mă așteptam ; era ceva cu totul deosebit, dintr-un departament obscur al notelor muzicale. Era bătaie de strună și cloncănit uscat în același timp. Se producea destul de aproape — pe cînd eu căutam acea emisiune la o foarte mare depărtare.

Am rămas surprins și zguduit.

Nu era întăia oară ; mă mai suisem și în alte primăveri după acel măreț *tetrao urogallus* al muntelui, și totuși aveam iarăși surprinderea și uimirea veche în apropierea lui. Îndată după cloncănitul discret-borborosit, îmi pătrundea în auz a doua strofă, cînd cîntărețul își ascute pe un fel de tocilă stranie chemarea de amor. În acest scurt răstimp al dublei chemări, tetrasul ia un fel de poziție oratorică, desfășurîndu-și coada în evantaliu și întinzîndu-și gîtul cu penele înfoiate. Cînd prinde să ascută, ochii lui tiviți cu roș se închid de extaz și urechile i se astupă. Se cufundă în deliciul înșelător al preliminariilor dragostei.

Prin urmare nu departe de noi, pe cloambe înalte de brad, cucoșii cîntau, provocîndu-se. Odată cu revărsarea zilei vin și găinile, cocoțîndu-se în preajmă ori așezîndu-se jos, în poieniți. Cucoșii atunci se coboară ; cîteodată se întîlnesc într-un duel sîngeros. Au și ei parte, ca și oamenii, de același zeu viclean.

Vînătorii au datoria să-și grăbească apropierea, ca să ajungă sub cîntec înainte de fuga nopții. Cînd între pămînt și cer rămîne numai ca un fum, trebuie

să fii acolo și să descoperi pe cîntăreț în desimea de sus a bradului. Dacă ai întîrziat și găinile sînt sosite, dau ele îndată strigătul de primejdie și, cu bătăi mari de aripi, nunta își schimbă locul în mari depărtări.

Ca să ajungem la brad sub cîntec, trebuie să stăm cu urechea atentă la strofa întăia. Cînd strofa primă s-a isprăvit și pornește ascuțitul, trebuie să înaintăm brusc trei ori patru pași, într-un fel de dans. Această înaintare precipitată printre primejdii și brusc oprită în poziții întîmplătoare, de multe ori tot așa de absurde ca ale unui model de sculptură, se repetă într-un ritm neregulat, căci, dacă am atins un vreasc sau am scrîșnit cu încălțămintea într-un ghețar, cîntărețul pare a voi să cunoască ce se întîmplă în preajma lui. Deci tace, așteptînd. Tace, ca să poată vedea și auzi. Cît tace el, ca să poată vedea și auzi, eu stau în poziție sculpturală și ridicolă, cu un braț înălțat lîngă ureche și cu un picior în aer. Nu mă pot da înapoi, nu pot trece înainte. Abia suflu. Și Pavel-baci și badea Toma mă privesc cu severitate, temîndu-se de catastrofă.

Îmi păstrez echilibrul și catastrofa nu se întîmplă. Cucoșul își reia bătaia strofei întregi; dar, cu șiretenie, o curmă la jumătate. O rupe brusc și iar stă atent. Deci eu rămîn tot cu piciorul în aer și cu brațul întors. Înainte și în urma mea tovarășii mei s-au identificat cu brazii și cu stîncile. Ar trebui, poate, să zîmbească de starea în care mă aflu; dar ei nu zîmbesc. Ar trebui să mă compătimească, dar ei sînt cu totul străini de acest sentiment. Ei așteaptă, cu încordare, să reînceapă cucoșul.

A reînceput. Respir. Trec înainte, dansînd.

Astfel ajungem sub brad înainte de a se lumina ziua. Badea Toma a rămas în urmă, înlemnit. Mă conduce numai Pavel-baci. Și cînd am ajuns acolo, trebuie să găsesc în care brad anume și-a ales loc cîntărețul meu. Și după ce am găsit bradul unde sună chemarea, trebuie să văd tetrasul. Trebuie să-l văd dintre crengi, cucuruzi vechi și muguri noi. Cînd își rotește cele optsprezece pene din coadă și își înfoiază gușa, face o mișcare; l-am găsit ca o umbră vagă. În clipa următoare, și-a schimbat puțin locul și trebuie să-l descopăr iar.

După ce împușcătura a răsunat, tunînd prelung prin valea din preajmă și pe urmă în văi succesive, tot mai depărtat și mai stins, ascultam căderea paserei uriașe pe treptele crengilor de brad. Jos, a pălit din aripi de cîteva ori și a contenit. Stăm neclintiți, ca să nu tulburăm pe ceilalți doi, care se află în vecinătăți. Nu s-au clintit din vîrfurile lor de brad. Trăsnetul unei arme îi impresionează mai puțin decît o șoaptă ori un pîrîit de vreasc. Nu se aude șoaptă, nici pîrîit de vreasc. Totuși ceva neobișnuit s-a întîmplat în preajmă — și ei urmează a tăcea. Uneori, în zilele verii, pădurea fîșîie, brazii se încovoaie prelung; prin negură scapără fulger și bubuie trăsnet. Așa a fost acest sunet; de și nu-i nour negru deasupra codrului, de și adîncul se luminează de o dimineață liniștită și limpede.

Ceilalți doi caută un timp să simtă în aripi umezeala care însoțește descărcările zgomotoase ale nourilor, așteaptă cutremurul de furtună al molizilor. Nedumerirea lor și memoria generațiilor acumulată în instinct îi face să ia într-un tîrziu hotărîrea cea mai potrivită. Îi aud desfăcîndu-se din vîrfuri de brad și fîlfîind cu aripi puternice spre alt liman de liniște.

— Rînduiala asta e bună, îmi șoptește Pavel-baci; e bine să plece, ca să nu ne vadă și să nu ne cunoască. Astfel, cîndva se vor reîntoarce iarăși în acest loc.

Ziua a intrat deplin în pădure. Tovarășii mei, vînători vechi, hotărăsc retragerea. S-ar părea că, după succes, o asemenea retragere trebuie să se îndeplinească fără grijă, cu tropote și glasuri.

A, nu. Retragerea noastră trebuie să lase pădurii aceeași pace, întru care hălăduiește din veacuri cu sălbătăciunile ei. Am intrat să luăm vamă. Ne retragem discret, fără să tulburăm nimic.

Într-un coboriș, la o poiană străjuită de mesteceni cu crengi subțiri, ne-am oprit brusc. Badea Toma, care merge înainte, mi-a făcut semn. Badea Toma s-a pitulat cercetînd cu grijă vecinătatea imediată. Încredințat că toate sînt în stare bună în apropiere, badea Toma ne chiamă cu degetul. Ne punem la pămînt și ne tragem spre el în brînci, ca să avem subt ochi priveliștea dintre mesteceni.

Crengile subțiri au primit în ele cel dintăi val de sevă, care le-a colorat ușor. Lovite de sclipirile soarelui, coloarea lor aurie sporește lumina poienii. Un cucoș se rotește jos. Trei găini stau atente. Stau atente pentru el. Căci în el instinctul de conservare al sălbătăciunii face loc unei alte puteri covîrșitoare. Flacăra primăverii lucrează în ființa lui, îl face să-și desfășure penajul, să-și sticlească pieptul metalic. E în el o bucurie care-l saltă din cînd în cînd într-o săritură fără noimă. Pare că face ghidușii de ale lui. Nu face nici o ghidușie. Comicul e un vițiu omenesc; animalele pun în actele lor numai seriozitate.

Pavel-baci mă împinge ușor cu cotul. Întorc ochii spre el și înțeleg că îmi atrage atenția mai cătră

vale, în celălalt colț al poienii. Acolo se află al doilea cucoș, care se dedă acelorași manevre, inepte în aparență. Acești doi amorezi se provoacă. Cartelul lor se va lichida în lumina splendidă a acestei d'mineți înghețate de mai.

Punem toată grija ca să ne retragem cît mai nesimțit. Ne ducem într-o rîpă și de acolo în alta. Ne oprim în apropierea jilipului sec prin care am urcat la deal. Acolo facem popas. Pădurea posomorîtă a rămas într-o latură; din această latură se prelungește în depărtări nemăsurate, cu toate tainițile ei, în care omul niciodată n-a putut străbate deplin.

Stăm în bătaia soarelui. Tovarășii mei au aprins țigări. Îndrăznim, însfîrșit, să vorbim.

— Badea Toma vrea să ne spună o poveste... zîmbește Pavel-baci.

— Nu cred asta, răspunde paznicul.

— Ba da, întărește Pavel-baci. Te-am văzut cum te uitai la cucoși.

— Cum mă uitam? Mă uitam, domnilor, ca la o frumuseță a pădurii.

— Așa este. Și știi o poveste.

— Se poate, consimți paznicul, dar e o poveste de demult. Dacă dumnealui vrea s-o afle (dumnealui eram eu), dacă vrea s-o afle, atuncea pot să spun că și eu o știu de la un unchеș al meu, pe care-l chema Ignat Barbă-lată.

Acolo în apropiere de pîrău, lîngă jilip și lîngă tetrasul ucis, care-și strălucea toate penele în soare, badea Toma Orășanu mi-a spus cea mai frumoasă poveste din cîte am auzit eu în acei munți de la apa Frumoasei. N-a fost o poveste lungă, nici cu multe peripeții. Era o întîmplare de demult a unchеșului celui vechi.

Se spune că acel uncheș s-ar fi aflat, cu zeci și zeci de ani în urmă, gornic, adică pădurar, tot în acele locuri, slujind pe stăpînul său, domn mare pe lumea asta. Părerea lui Pavel-baci era că acel domn mare ar fi fost contele Samuil Teleki, celebru vînător de acum jumătate de veac. Insă badea Toma nu-i mai ținea minte numele. Badea Toma își aducea aminte numai de bătrînul său, care i-a spus întîmplarea într-o iarnă, pe cînd era căzut de bătrînețe și reumatism și nu se mai putea purta.

A povestit acest bătrîn Ignat Barbă-lată, privind în foc și scuipînd din cînd în cînd în jar, că aici, în acest munte dincolo de locul care se chiamă Cioaca Jinarilor, s-ar fi aflînd o punte de trecere necunoscută altor pădurari și vînători. El, bătrînul, era tînăr cînd, din întîmplare, a descoperit trecerea, și s-a aflat dintrodată într-o singurătate înfricoșată. Era acolo o lumină care curgea de sus, — fără să se vadă soarele nicăieri. In altă parte a muntelui mugurii erau pretutindeni încă închiși ; iar aici, în această lumină lină, mugurii toți de la mesteceni și de la tufari și smeurișuri erau deschiși ; așa că acolo se alcătuia un loc cald și blînd. Ieșiseră ciutele în margini, să pască. Iar cucoșii sălbatici zburau cu sunet din umbra din fund și veneau să se așeze la vedere, rotindu-se și fudulindu-se. Erau atîția cucoși, cît bătrînul s-a uimit și a vrut să-i numere ; dar nu i-a putut cu nici un chip număra. Mirîndu-se de toate acestea uncheșul, s-a tras înapoi și a dat prin niște rîpi străine, ajungînd la pîrăul Curpătului. S-a dus acasă, s-a gîndit trei zile și trei nopți, și a trimes răspuns domnului său de toate cele cîte văzuse. Așa că a venit domnul său ca să cunoască și el locul. A fost mare rușine pentru uncheșul cel bătrîn că n-a mai nimerit calea.

A cercat unghiuri de trecere încolo și încoace ; în nouă rînduri a cercat și n-a nimerit. A cercat în toți anii după aceea și n-a mai nimerit, pînă la bătrîneță.

În acel loc încîntat pe tărîmul celălalt, de mulți ani, din tinerețea lui, vrea să răzbată și Toma acesta, tovarășul nostru. Pînă acum n-a izbutit să treacă ; odată și odată are să găsească, însă, cărarea cea bună.

— Este undeva, dincolo de Cioaca Jinarilor, un rai al cucoșilor sălbatici, a isprăvit paznicul istorisirea lui, și a rămas cu privirile duse.

— Crezi că se află așa ceva ? l-a întrebat, cu zîmbetu-i îngăduitor, Pavel-baci.

— Este numaidecît și trebuie să-l găsesc eu odată și odată, a suspinat badea Toma. Dar s-ar putea să mor și acolo să nu pot trece ; asta e după voia lui Dumnezeu.

S-a uitat țintă înspre păduri ; pădurile erau cît lumea asta, pînă în soare și pînă în pîcla cea trandafirie a depărtărilor.

PESCUIT CU UNDIȚA LA APA FRUMOASEI

Cum spun, se află undeva, în țara Ardealului, între ținuturile Inidoarei și Albei, o apă viforoasă. Oamenii dinspre cîmpie îi spun Sebeș; cei vechi de pe înălțimi îi zic încă Frumoasa.

În cea mai mare parte a cursului ei, care numără 80 ori 100 de mile (simțesc nevoia și plăcerea de a nu însemna aici o cifră exactă), rîpile împădurite ale muntelui se urcă oblu spre cer. Pe un prichici îngust, oamenii au tăiat un drumeag, care trece pe poduri de lemn cînd în dreapta, cînd în stînga șuvoiului: în unelocuri a trebuit scurmat muntele, în altele a trebuit umplută cu parcane prăpastia apei; poienarii (adică oierii din Paiona Sibiului) își înșiră pe aici ciurdele către văratic, spre piscurile cele mari ale Pătrului ori Șurianului; muntenii din Șugag, ultimul sat al văii, își duc și ei în sus gospodăriile de vară încărcate pe căluți sau pe asini; au în cotloanele înalte ale Frumoasei odăi pentru vaci și stîni pentru oi.

Volbura apei tună între codri. Au trebuit sute de mii de ani puhoiului să spargă stînca și s-o lucreze

cu bătaia-i nedomolită, fasonînd-o cu o fantazie veşnic înoită.

Stăteam într-un rînd într-un punct din aceste locuri — la kilometrul 39 al drumului — observînd cum se tălăzuiesc vangori enormi, — harmasari spumaţi care saltă din veşnicie în aceste singurătăţi. Prin zvonul talazurilor, am auzit deasupra, în apa lină a cerului, ţipătul pajurei.

Mi-am înălţat ochii; am văzut acvila împărătească plutind pe aripile-i largi, întoarse zimţuit la sfîrcuri: se ducea către stînca din înaltul cel mai de sus al pustiei. Acelei stînci îi zic pămîntenii de aici Masa Jidovului.

Tot ce se vede în regiune e mărturie că a trăit pe aceste meleaguri, în vremuri afunde, neamul acelor uriaşi cărora localnicii de la Alba, ca şi cei de la Cîmpulungul moldovenesc, le-au spus Jidovi. Locurile unde au hălăduit, rîpi ale singurătăţii şi morţii, le-au spus «Jidovine». În ţancul de sub cer al prăpastiei, către care plutea pajura, se afla într-adevăr o tablă de stîncă lucie, în care bătea cu putere soarele. Pe acea masă a uriaşului încă stă împietrită din veac o şopîrlă-dinosaur, cu botul întors spre cer, oprită din zvîrcolire în mînile celui care o jertfea pentru ospăţul său de amiază. Uriaşul nu mai este; mărturia existenţei lui a rămas.

După ce acvila s-a amistuit în stîncării, m-am întors, cu un suspin, spre cele mai apropiate de mine. Suspinul meu marca distanţa în timp de la dinosaur la cele prezente. Însă îndată am văzut că mă aflu tot departe, în rămăşiţi de epoci geologice. Pe o aşchie de piatră neagră, nu prea departe de mine, sta într-o perfectă neclintire o pasere ciudată şi rară. Locul ei era aproape de apă, dar lumina nu-i punea umbra pe

luciul mișcător al rîului. Cufundată ca într-un adînc, copleșită de secole, singuratică în aceste timpuri nouă de decădere, părea străină peisagiului. Avea un cap mare cu clonț puternic. Partea aceasta a ființii ei era în desăvîrșită contradicție cu restul puțintel al trupului. Coada nu-i făcea trebuință. Coada, acest minunat echilibrator al zborului înalt, probabil că încă nu fusese descoperită în epoca îndepărtată de încercări ale faunei aripate: căci acea pasere de proporții modeste era o rămășiță vecină cu veacul dinosaurului de sus. Era un pescărel — căruia franțujii îi spun «Martin pêcheur». Acest «Martin pescărelul», indiferent și trist, se însufleți deodată de o viață extraordinară. Cu un țipăt scurt și strident își desfăcu aripioarele și se răsuci într-o rază, arătînd cele mai minunate colori de pietre prețioase în penajul său. Bijuteria aceasta căzu în unda Frumoasei, dusă la fund de greutatea clonțului de fier. Într-o clipă bijuteria fu iar la suprafață. «Martin pescărușul» ținea zglăvoaca în plisc și rubinurile ochilor îi luciră în soare, și ametistele, smaragdele și safirele penajului său rămaseră curate de diamantele apei, cînd aripile, precipitat, îl porniră la un cuib sub malul prăpastiei, unde îl așteptau martinașii cei mititei.

Iată deci unul dintre cei dintăi învățători ai noștri, ai pescarilor. Omul de atunci, de demult, a văzut la Martin pescărușul răbdarea inertă, poziția care să nu-l trădeze și mișcarea de fulger. Deci și-a confecționat o ostie, s-a așezat pe un colț de stîncă, așa ca lumina să nu-i proiecteze umbra pe luciu, și a așteptat cu brațul încordat pînă ce primul salmonid al apelor reci din munte și-a arătat în limpezime, destul de aproape, silueta sinistră. Căci și acela pîndea și vîna. Căuta pești mai mici decît el, pe care-i înhăpa fulge-

rător, cu dibăcie și lacom. Omul de demult și-a declanșat ostia cu vîrfuri cîrligate și a adus cu un rînjet către sine pe banditul apei.

Omul de demult a învățat de la vidră alt meșteșug al pescuitului.

Am văzut acest meșteșug acum douăzeci și doi de ani la Fîntîna Mare, la malul Moldovei, unde se afla o bulboană vie — adică bulboană cu izvor la fund. Doi flăcăi de la Pipirig înotau lin, cu ochii deschiși, în fundul bulboanei, și căutau păstrăvii la izvorul cel rece. Ieșeau la mal cu cîte un păstrăv în gură și unul în mînă. Îmi explicau că mișcarea lor la adînc e blîndă și pipăitul mîngîietor ca al unei liane. Această viclenie aducea la focul nostru de popas, în țepușă de sînger, o duzină de păstrăvi. Așteptîndu-i să se frigă, priveam ceața munților și ascultam buciumul de la stîni depărtate, de pe celălalt mal al Moldovei.

Am mai văzut de la ce paseri a mai învățat omul de demult alt meșteșug pescăresc. Am văzut la gîrlele din Delta Dunării cum cormoranii, înșiruindu-se și pălind cu aripile în apă, abat peștele în cotloane puțin adînci, unde îl împresură apoi și îl prind cu repeziciune, făcîndu-și provizii. Așa abat pescarii cu ghionderele crapii la plasă.

Cine să fi învățat oare pe meșterii noștri cei bătrîni să răstocească apa? Unde rîul se bifurcă în două gîrle, opresc pe una, lăsînd apa să curgă numai pe un crac. Iar în gîrla secată peștele rămîne fără apă și e urmărit și prins cu ușurință.

Dar ce răufăcător al lumii vechi a observat că la malul Frumoasei crește o buruiană cu foaia lată, care se chiamă lipan, care buruiană a lipanului cuprinde în ea moartea peștelui? Căutînd o gîrlă ferită, ori un capăt de pîrău, acel om fără Dumnezeu dospea și

frămînta în apă, într-un sac, buruiana ucigașă. După care, dînd drumul lipanului pulverizat în cotlonul ales, își culegea roada crimei. Culegea cîteva duzini de păstrăvi frumoși cu branchiile îmbîcsite și lăsa să curgă la vale puzderiile distruse ale unei generații.

— Asta se face și acum pe aceste meleaguri, mă încredințează tovarășul meu; și numai din ochi îmi arată pe Martin pescărușul revenit la locul lui de pîndă.

— Sînt aici și vidre? îl întreb eu, după ce ne suim la drum și pornim iarăși în susul apei.

— Sînt și vidre destule, mă încredințează el.

— Însă cormoranii își au locurile lor către limanul mării, în apele cele mari ale fluviului, și în singurătățile Deltei. Apa Frumoasei e păzită cel puțin de acei borfași nesățioși.

— Ba uneori ne sosesc soli și de acolo, reia prietinul meu. Sînt stîrci care vin și fac inspecție și în apele de munte. Sînt foarte pricepuți și aceștia și caută gîrlele scăzute: de la ei au înțeles începătorii breslei noastre meșteșugul răstocirii. Avem în preajmă și alte reprezentante ale paserilor care se ocupă de pești.

Le-am observat îndată și pe acestea. Erau două mierle de apă, asemănătoare întrucîtva cu mierlele de pădure. În loc să dea concert, însă, urmăreau cu interes mișcarea apei la dolii. În viiturile acestea line, după o ieșitură de mal, sau în dosul unei stînci hălăduiește peștele mărunt. Spre acele locuri umblă cu precauțiune păstrăvul adult, devenit fiară pentru semenii săi mici. Acolo năzuiesc și mierlele de apă. Acolo năzuiește și pescarul cu undița. Mierlele de apă caută chiticii. Pescarul cu undița își aruncă musca măiestrită ca să acațe păstrăvul adult.

— Iată-ne, zic eu, la un meșteșug pe care părinții noștri din epocile preistorice nu l-au învățat de la paseri și animale.

— Într-adevăr, confirmă tovarășul meu.

Dacă prima invenție utilă, cu totul extraordinară, a fost pentru oamenii cei dintâi focul, apoi undița a fost poate cel dintâi divertisment.

Mijloacele învățate de la paseri și animale au asigurat oamenilor vechi agonisiri îndestulătoare. Răstocind, punînd o leasă, întinzînd o plasă, pescarul scotea din apă mai mult decît îi trebuia. Focul îi crease căminul și-l deprinsese cu plăcerea huzurului, alungînd întunericul nopții și frigul iernii. Același foc îi luminase și îi ațîțase imaginația.

Ca să prindă peștele, trebuia să intre în apă. Îl lovea cu un instrument ascuțit, ori îl surprindea într-un cotlon, apucîndu-l cu degete agile ca niște ghiare. Undița e o ghiară de os ori de metal, care îndeplinește de departe același oficiu, scutindu-te în sezonul rece de contactul apei. În zece mii de ani, încercările au putut aduce pe om la perfecționarea rudimentului prim.

Poate chiar în douăzeci de mii de ani. Nu trebuie să ne mirăm. Focul a fost prima instituție. Vînatul și pescuitul a doua. Încetineala progresului o constatăm și azi la urmașii lui Adam. De pildă, nu putem pretinde contimporanilor noștri înțelegerea orientării către viitor decît într-un mileniu. Știu eu? Poate chiar în două milenii. Așa e de greu să-i faci să înțeleagă că nu trebuie să tindă înapoi la vidră și la cormoran.

Înarmați deci cu acest instrument al lenei, mișeii aceia desculți, care au fost strămoșii noștri pescari, s-au instalat la malul apei vînînd peștele cu un vi-

clean meșteșug. În răstimpurile cît pluta undiții sta neclintită, pescarul de demult își contempla imaginea hirsută în oglinda bălții. Pentru întâia oară, comparîndu-și imaginile proprii în cursul anilor și înțelegînd mizeria timpului care trece iremediabil, a avut intuiția că se poate continua prin cei cărora le ducea hrana. Meșterul acesta e deci primul muritor care începea să sondeze cu un ac de lumină întunericul sufletului și minții lui ; acesta a pescuit într-un ocean necunoscut și a scos în fața lui Dumnezeu în undița lui peștele de aur al lumii viitoare.

Avem dreptul să ne mîndrim față de cei ce ne spun că undița e un instrument care are la un capăt un animal mic și la altul un animal mare.

Într-adevăr, pescarul cu undița are atitudinea cea mai absentă și în aparență cea mai nulă. Vă rog să nu credeți nimic din ce vedeți și să-l apreciați după cum merită. Numai cugetarea dezinteresată și liberă are valoare nobilă pentru bieții oameni.

DOUĂ FELURI DE UNDIȚI

Înainte de a pătrunde în această pustie fericită și depărtată de oameni, practicasem pescuitul cu undița la malul unor ape tihnite.

Am mai vorbit eu cîndva despre iazurile Șomuzului, care au fost întemeiate de oamenii cei vechi acum cîteva secole. În înțelepciunea lor, bătrînii noștri așezau opusturi și mori în preajma fiecărui sat. Peștele nu lipsea din căsuța nici unui sărman la zilele consacrate: un bătrîn sau un copil se prezentau la un ochi de baltă și zînele locului făceau așa ca traista lor să nu rămîie goală. Regimul de umiditate al verilor era în această rînduială sporit; toate ale văzduhului și ale pămîntului se echilibrau mai bine; gîngăniile, sălbătăciunile și omul își aveau sălașuri de împăcare.

Oamenii noi, care nu cercetează direct natura și știu așa de puțin din pricina cărților, au stricat opera de demult și iazurile au fost sparte pretutindeni în țara Moldovei; în locul lor au rămas nu pămînturi arabile, ci mlaștini pentru țînțari; uneori aceste mlaștini devin gloduri uscate în arșițile caniculare. Cumpăna văzduhului și a vieții multiple a fost ruptă.

Convoiurile imense de paseri acuatice, care trec, primăvara, la poli și se întorc, toamna, spre ecuator, acuma ocolesc aceste vechi popasuri. Unele vietăți ale umidității au pierit din această pricină ori s-au dezvoltat catastrofal. Zburătoarele și lighioanele mărunte ale stufului și-au încetat lucrarea lor fără hodină. Toate fiind în legătură și armonie, peisagiul a sărăcit și s-a redus; din pricina asta s-a resimțit și omul, care întreabă stihiile ce s-a petrecut și nu înțelege nimic.

Acum o jumătate de veac, cînd era încă în Țarna Mare, la Șomuz, luciul cel larg deschis de la Nada Florilor, mă aflam și eu acolo pe o plavie, înainte de a se crăpa genele zorilor. Eram cu tovarăși zbîrliți și desculți — oameni ai vechimii breslei. Ne așezam tăcuți, fiecare în locul știut și cu dreptate stăpînit de la începutul verii. Ne desfășuram undițile de vargă de alun și sfoară de cînepă, cu cîrligi meșteșugite de Gavril Fauru; puneam rîmă ori mămăligă și dam la adînc. Plutele rămîneau neclintite pe un luciu calm ca o oglindă neagră, subt ușoare neguri despletite care se prelingeau spre stufuri. Deodată privighetorile de baltă dădeau de veste cu cîrcîituri ascuțite că fulgeră răsăritul pe dealuri depărtate. Balta își schimba numaidecît fața și o viață extraordinară pornea în jurul meu, din mîluri în ape și foltane de stuf, supravegheată atent de poliția aeriană a vulturilor și a ereților.

Din cînd în cînd unul dintre pescarii de pe plavie trăgea la lumină un costreș ori o plătică, îi dădea drumul în rețeaua din apă de lîngă picioarele-i desculțe; adăogea iar nadă în cîrlig și rămînea din nou încordat. În apropiere ieșeau lișiți printre flori de

nufăr și puzderia de aur a răsăritului ne învăluia ca pe niște mumii hieratice.

Cîteodată veneam după amiază acolo și rămîneam în misterul plăviei pînă ce se cufunda amurgul și asfințeau deasupra lui și cele din urmă zări ale zilei.

În neclintirea aceasta lenește a practicii vechi cu undița, cîte un crap ruginit amesteca un episod dramatic. Îl priveam o clipă uimiți cînd apărea pe luciu, tras de la adînc. Dar numai o clipă. Acel vechi locuitor al bălții, de la Petru-Vodă Rareș, bătea o dată din coadă azvîrlind stropi spre cupele de argint ale nuferilor, și se făcea nevăzut întorcîndu-se la tainițile lui, — ducînd, bineînțeles, cu el cîrligul și sfoara ruptă, cîteodată cîrlig, sfoară și jumătate de vargă.

De obicei zilele de iulie se desfășurau lin și toți aveam bucuria unei pescuiri minunate. Dacă nu o realizam în ziua aceea, o visam pentru o zi următoare. Atitudinea noastră părea fixată de o preocupare unică și simplă ; cu toate acestea ochii mei nu erau deschiși numai în afară ci și înăuntru, unde fiece clipă își depunea caleidoscopul.

Cărțile din bibliotecă nu-ți spun nimic. Pot fi uneori prilej de rezonanțe, dacă ai fost martor fără viclenie al uzinelor misterioase comandate de soare. Zi cu zi și clipă cu clipă, a pătruns în ființa mea în aparență insensibilă, prin ochi, prin auz, prin miros, în forme infinite, jocul vieții înoit prin moarte ; imens etajat și inextricabil amestecat în cicluri pentru care timpul nostru omenesc e indiferent.

Vidra, vultanii, gîngăniile mîlului, paserile stuhului, peștii care consumă larve și răpitorii care consumă pe semenii lor nu stau în tabere adverse, ci reprezintă un tot îngemănat. De multe ori omul se amestecă și strică. A cetit o carte a unui savant neamț

și crede că poate să-i aplice concluziile la Nada Florilor. Distruge știucile și bibanii din lac și răpitoarele din aer. Urmează o catastrofă egală cu cea produsă de spargerea iazurilor.

De la asemenea metode, liniștite și în aparență absente, de a practica pescuitul străvechi, am trecut în această vale a Frumoasei. Nici unul din gesturile vechiului ritual nu mai era valabil în acest peisagiu nou. Mai întâi apa era de o limpeziciune de cvarț și mișcarea ei era de vifor. Deci îmi trebuia o strună fină de matasă crudă — așa de fină și așa de potrivită cu verdele de cer al valului, încît să devie complect invizibilă pentru ochiul expert al acelui hoț isteț ce se numește păstrăv. Meșterii breslei noastre au izbutit să realizeze aceste condiții dintr-un fir pe care-l extrag din larva fluturelui de matasă. I se spune «crin de Florence». Struna aceasta cît firul de păr are o tărie de care doresc să vă mirați măcar o dată în viața domniilor voastre. Atunci veți avea prilej să observați altfel de cinematograf decît surogatul pe care vi-l oferă negustătorii de la Hollywood și de la noi.

În vîrful acestei strune ai legat, cu un meșteșug în care trebuie să te inițiezi, o muscă specială. Musca aceasta imitează în apă fie aspectul muștei domestice, fie a burlăului, fie a altor neamuri care se prăsesc în buruienile stîncilor ori în crengile molidului, ori sub frunza fagului și a arinului. Deprinși să-și primească hrana de la dumnezeii lor frunzoși, păstrăvii stau atenți spre înălțime. Cu mișcare de fulger se reped ca să apuce darul întîmplării, cu gura lor enormă garnisită de dinți ageri. Într-o fracțiune de secundă, apucă musca falsă. Dacă brațul pescarului n-a reac-

ționat într-aceeași fracțiune de secundă, victima simte primejdia și leapădă darul înșelător.

Ca să poți să-i oferi acest dar păstrăvului, e nevoie să fii și invizibil față de el. Deci trebuie să-i arunci momeala ori în susul apei (peștele stînd întors cu botul în amonte), ori după un obstacol, unde se formează doliile alinate în care stă el la pîndă. Ca să poți să-i arunci acest dar, trebuie să ai o vargă foarte mlădioasă. Ca să poți arunca o strună cît un fir de păr — trebuie s-o ai legată de o sfoară destul de grea de matasă impermeabilă. Această sfoară trece prin inelele vergii pînă la o morișcă fixată la mîner. Inelele și morișca îți îngăduie să lungești și să scurtezi sfoara ; s-o arunci mai departe sau mai aproape, uneori pînă la malul celălalt. Această sfoară îți îngăduie să mențiî în apă peștele agățat și să-l aduci către mal cu delicatețe, ca să-l culegi într-un mincioc. Altfel puterea curentului, ori frăgezimea buzei agățate, ori greutatea prea mare a piesei, pot produce o desfacere între tine și pradă. Se poate rupe buza, se poate rupe struna. Un asemenea păstrăv scăpat devine îndată păstrăvul cel mai frumos dintre cîți păstrăvi ai văzut în cariera domniei tale de pescar.

Mai este ceva. Păstrăvul este un căpcăun al semenilor săi, care stă la pîndă într-un loc potrivit ce și-a ales și unde nu îngăduie altui păstrăv vînător să stea. După ce ai prins un exemplar într-o dolie, trebuie să te miști, să treci în altă parte, ca să cauți alt loc, unde, probabil, se ține ascuns alt căpcăun.

Deci nu numai instrumentul se schimbă și se perfecționează la apa Frumoasei. Se schimbă și atitudinea. Pescarul de păstrăvi la apa Frumoasei pășește din stîncă în stîncă, se încovoaie pe sub cetini, ocolește mărginile, îndrăznește să facă în apă cîțiva pași,

ca să ajungă cu ştichiul muştei pînă în alinătura de sub malul de dincolo. Pentru a-şi putea exercita în toată voia aceste umblete cotite, pescarul de la apa Frumoasei încalţă nişte cizme enorme de cauciuc pînă la coapse, ori se vîră în pantaloni impermeabili. Atunci toate cotloanele rîului sînt ale lui.

Pescuitul acesta ce implică mişcare violentă şi timp obositor, prezenţă de spirit, agerime şi reacţiune imediată, dă însfîrşit breslei noastre un prestigiu pe care pînă ieri nu l-a avut.

Desculţii care aşteptau pe plavie, în poziţii neclintite, răsăritul zeului luminii erau nişte umiliţi ai vieţii. Tagma aceasta era cea mai de jos în viaţa noastră socială. Pe cînd pescuitul sportiv devine o modă preţuită: deoarece oamenii politici ai Angliei obişnuiesc, în zilele de vacanţă, să caute cu asemenea îndeletnicire repaos minţii şi soluţie unor încîlcite probleme.

Într-adevăr, nu numai metoda de tihnă orientală şi de încremenire te poate pune în contact cu izvoarele cele mai curate ale înţelegerii. Am simţit şi la apa Frumoasei, trudindu-mi trupul în stîncării şi între volburi, că spiritul rămîne atent pentru cele frumoase şi eterne.

Cele eterne sînt frumoase şi prin armonia lor care mi-a fost relevată, întăi tulbure, apoi mai limpede, cu ani în urmă, la Nada Florilor. Regăseam în Valea Frumoasei acelaşi mister în timpul neclintit.

— Din ce pricină, întreba un prietin într-o zi, în casa de la Branişte, din ce pricină, în condiţii normale de îngrijire, păstrăvii dintr-o apă ajung la o înmulţire de apogeu, şi după aceea, în cursul altui număr de ani, scad pînă la o limită minimă — pentru a-şi relua iarăşi sporul ? Tot din punct de vedere pescăresc, pro-

blema se pune la fel și pentru crapul din bălțile Dunării și din Deltă. În afară de amestecul nepriceput al omului, natura însăși impune acest ritm categoriilor ei de creație.

Fenomenul se poate vedea și în viața sălbătăcluni-lor pădurii și a vînatului din cîmpii. El e în legătură cu posibilitățile majore de hrană.

La sfatul acesta între pescari, prietinul nostru Aurel Comșia arăta că tovarășii noștri păstrăvari din Canada și Statele Unite au alcătuit în ultimele decenii tabele ritmice ale acestor creșteri și descreșteri. E o sistematizare a tainelor de la Nada Florilor. Cresc și descresc deasemeni iepurele și căprioara ; într-o măsură identică descresc dușmanii acestor animale.

J. H. Fabre arată în una din cărțile lui de entomologie de ce, după invazii enorme de omizi, urmează primăveri aproape fără fluturi. Căci la înmulțirea anuală treptată a omizilor răspunde înmulțirea ihneumonului, parazitul omidei. Înmulțirea necontenit mai spornică la ihneumon ajunge să determine distrugerea omizilor. Flagelul ihneumonic devine o binefacere pentru grădinile și pădurile omului, însă păstrăvul nu va mai avea fluturi și decadența lui începe. Pieirea omizilor aduce pe a ihneumonilor — și ciclul se organizează de la capăt.

Considerațiile acestea ale păstrăvarilor de la apa Frumoasei pot fi valabile și pentru societățile și civilizațiile oamenilor. Civilizațiile aduc denatalitate și sporul morții asupra vieții. Popoarele ajunse în asemenea stadii de descreștere, adică acele care mor apărîndu-se de moarte, care mor din prudență și plăcerea de a trăi cît mai intens — ajung copleșite de rase prolifice, primitive, care, atrase de rezervele de bogății și hrană, s-au adaus neamului nobil ca slugi

și ostași. Așa a căzut Egipetul prin hixoși și Roma prin barbarii germanici.

Încredințați-vă că și inerția de gîndire a pescarului de păstrăvi de la apa Frumoasei nu-i decît aparentă.

Suind sus, în regiunile curate de la Braniște, eu și tovarășul meu simțeam bucurii pe care oamenii de jos le-au uitat.

CEASUL PĂSTRĂVILOR

Eram trei păstrăvari convinşi. Ne pregătisem cu grijă undiţile de bambu; alesesem muştele pe care le socotisem mai potrivite; eram hotărîţi să săvîrşim isprăvi importante, care să rămîie înscrise în analele breslei.

Ne aflam însă puţintel încurcaţi şi nedumeriţi, deoarece îndată ce am fi ieşit la Frumoasa, ar fi trebuit să ne despărţim şi să ne urmăm fiecare destinul în tăcere. Să ne despărţim şi să tăcem, cînd aveam de dezbătut şi de descurcat atîtea evenimente!

Evenimentele de care e vorba nu făceau parte din seriile dumneavoastră. Nu erau lucruri trecătoare şi vane, ci chestii legate de însuşi misterul existenţei noastre. Le dezbătusem în două zile de ploaie atît, încît prietinul nostru doctorul Sivu nu mai putea avea linişte din cauza lor.

Ne sculasem în ziua a treia cînd se îngînă lumina cu noaptea. Dimineţile, la 1200 m înălţime, sînt reci. Se întîmplase, după miezul nopţii, să mai treacă iar cîteva ropote, scuturînd halice pe acoperiş. Fulgerul zorilor, o clipă izbucnit, fusese acoperit de îmbulziri negre de nouri. Ne suisem totuşi, pe cărări asupra

cărora atîrnau pale de ierburi îngreuiate de apă, către pătulurile de observație. În plantațiile tinere de brad, prin vegetația mlădioasă a gramineelor și printre bisacănul care înroșea costișele, am deosebit cu binoclul, ici-colo, căprioare. În două locuri am observat țapi alergînd neostenit după pereche. Într-un cotlon al muntelui, am recunoscut vătui care năzuiau numaidecît spre mama lor, cerînd lapte de prînzișor, iar țapul îi alunga. În altă parte, dintr-un pîlc de brădui, s-a ridicat un ciopor de patru ciute și cerbul le-a lăsat să treacă; el a rămas la urmă, observînd; apoi și-a ros de cîteva ori coarnele încă îmbrăcate de un trunchi aspru și s-a dus și el în singurătate după soațele lui.

Dimineața a rămas mohorîtă; ne-am coborît spre Branișteuzi, ca să ne schimbăm îmbrăcămintea. Tovarășul nostru doctorul Sivu părea nemulțămit. Își mărturisea impresia că țapii nu se prezintă în condiții superioare, și cerbul cu douăsprezece raze e mai prejos de așteptări. Era preocupat și căuta explicații.

În Branișteu, tovarășul nostru Ieronim S. care urcase pe cealaltă parte a muntelui, peste apă, ne-a înfățișat un trofeu rar. Un rîs.

Dorisem, se înțelege, a cunoaște împrejurările acestei isprăvi. Și Ieronim ne amănunțise totul cu deosebită plăcere. Noi, cu undițile pregătite, nu uitam că se apropie ceasul nostru, totuși nu puteam abandona unul dintre cele mai importante capitole ale cronicii vînătorești din Branișteu.

Din pătulul de pe Oașa Mică, prietinul nostru Ieronim prinsese în binoclul său o pereche de capre roșii: un țap și o căprioară, care-și așteptau și își pregăteau clipa solemnă a speciei, sub streșina unui molid singuratic. Dintrodată țapul dădu semn, brăh-

nind scurt. Capra îi răspunse numaidecît. Într-o clipă, tovărăşia lor se desfăcu. Căpriorul fulgeră la deal sub poala codrului; căprioara în stînga, printre smeurişuri.

Prietinul nostru se întreba nedumerit: Ce să fie? La o depărtare de cinci sute de paşi, sălbătăciunile nu-l putuseră simţi; nu le era prielnică nici adierea aerului, ca să adulmece prezenţa omului.

Trăian, paznicul, care-i stătea alături lîngă cotul stîng, îi şopti deodată la ureche:

— Rîsul, domnule doftor.

Într-adevăr, era rîsul, care se arcuia în sus pe un trunchi, din pînda lui neclintită. Se apropiase prea tare de căprioare şi-l simţiseră. Ca să dobîndească ce-i trebuia, duşmanul însă n-avea alt mijloc decît să se apropie. După ce căprioarele se desfăcură de sub streşina molidului, el se înălţă pe arcurile-i mlădioase, cercetînd neclintit cu privirile lui teribile.

Linxul, ca toate felinele, n-are miros fin; are însă ochi de o agerime fără pereche şi îi sînt foarte atente pîlniile auzului.

Prietinul nostru Ieronim avu o inspiraţie genială, ca toate inspiraţiile vînătorilor, chiar cînd nu duc la izbîndă. Dădu cîteva semnale timide din chemătoare, imitînd gemătul dulce-fluierat parcă al căprioarei.

Rîsul deveni atent şi, în clipa următoare, se coborî de pe buşteanul lui. Apăru pe o buturugă la o sută de paşi mai aproape. Iarăşi o chemare. Lunecînd nesimţit şi nevăzut prin încîlciturile de ruguri ale plantaţiei, veni pînă la jumătate de distanţă. Acolo se opri mai îndelung pe un trunchi căzut de brad, poate neîncrezător, cercetînd, ascultînd. Inima vînătorului se învălmăşea, căci într-o clipă apariţia putea să se scufunde. Îl prinse în punctul central al lunetei şi-i

trimese glonțul. A căzut într-o latură. Fusese străbătut prin furca pieptului și prin greabăn.

Era o fiară puternică, suletică și cu toate încheieturile moi, cu labe de pîslă și ghiare de criță. Blana îi era roșcată pe spinare și punctată de rondele albe pe pîntece. În sfîrcul ascuțit al urechilor, canafuri; de o parte și de alta a fălcilor, favorite bălăi. Era vesel în liniștea lui definitivă; nu-și desmințea numele.

Nu-i mai era foame; patrulările disperate și pîndele de ceasuri îndelungi se încheiaseră.

—Trebuie să-i facem o mică operație chirurgicală, înainte de a-l dezbrăca de blană, zise cu grijă Sivu.

Autopsia dovedi că în stomah nu avea decît păr de cerb.

— Cea din urmă jertfă a lui a fost un viței de ciută, hotărî tovarășul nostru.

Asupra acestei constatări reveneam acuma, pe cînd ne apropiam de țărmul Frumoasei, pregătindu-ne undițile.

— Paznicii arată, își făcea pentru noi socoteală doctorul Sivu, — că în anii din urmă aparițiile rîșilor sînt mai frecvente. Deci căprioarele și cerbii au ajuns în aceste teritorii înalte la o dezvoltare numerică maximă. Mai înainte nu pot merge, căci domeniul lor liber e împresurat și strîmtat de cîteva zeci de mii de oi, care vărează aici. Imi explic astfel în chip firesc de ce n-am văzut în dimineața asta exemplare puternice. Am dreptul să afirm că țapii capitali sînt în scădere. Asupra contingentului reacționează mai violent și sălbătăciunile: lupii și rîșii. Nu numai acești dușmani sîngeroși se înmulțesc. Scăzută în vitalitatea ei, căprioara ori ciuta petrece mai greu iarna și criza celei dintăi luni de primăvară

începe să-i devie fatală. Într-o generație apropiată, mai pregătită pentru asta prin debilitare, nu e exclus să izbucnească o molimă, care va reduce populația la posibilitățile normale ce mai rămîn.

— Se poate să ai dreptate, am răspuns noi, ceilalți doi pescari cu undița; eram însă grăbiți să facem alte descoperiri.

Ne-am căutat locuri potrivite în lungul Frumoasei. Eu am rămas pe malul stîng; tovarășii mei au trecut pe malul dimpotrivă. În tăcere, încordați și atenți, ca și rîșii, ca și lupii și ca și alți vînători, am aruncat strunele cu muscă în locuri cunoscute și celebre, care de mult sînt înscrise pe tabelele pescarilor de la Branițe.

După o jumătate de oră eram tot așa de atenți, însă apa părea pustie atît în lumină cît și subt umbra brădetului. Am schimbat mușteie o dată; am încercat din nou, cu același rezultat.

Mă pregăteam să schimb mușteie a doua oară, cînd apa Frumoasei începu să vie cu sunet sporit, crescîndu-și valurile. În cîteva minute limpezimea ei dispăru. Întăi avu o coloare de vin bun, pe urmă de vin îndoielnic; pe urmă deveni tulburelul cel mai autentic, adică cel mai falsificat, așa cum numai cîrciumarii bucureșteni știu să-l înfățișeze omenirii.

La deal, la Tărtărău, se dăduse drumul lacului; buștenii din tăieturile din sus începeau să vie săltînd la vale pe grumajii nahlapilor.

Ne-am adunat iar. Prietinul nostru Sivu era tot mai nemulțămit și tot mai sigur de rezultatul reflecțiilor și constatărilor sale.

— Cum vrei dumneata să aibă rîul păstrăvi? ne interpela el. Cum vrei dumneata să aibă rîul păstrăvi cu asemenea regim? Miile de bușteni, zecile de mii,

sutele de mii de bușteni care plutesc de două ori pe zi, dînd lovituri de berbece în maluri și în stînci, care se rostogolesc, se frămîntă și se încalică, iezindu-se la greble, detună o parte din pește; cel nedetunat fuge unde vede cu ochii. Vă încredințez încă o dată că aceste regiuni merg în scădere din punctul de vedere al căprioarei și păstrăvului. S-au vădit toate semnele. Meșteșugul aruspicilor vechi cuprinde mai mult adevăr decît s-ar putea închipui. Ceea ce prezic eu n-am cetit numai în stomahul linxului. Alaltăieri, poposind într-un sat din vale, la un cunoscut al meu, preotul Octavian Lazu, am asistat la un fapt fenomenal: o mîță cenușie a fătat nouă pui. Veți recunoaște că asta nu se vede în fiece zi.

— Desigur. Recunoaștem.

— Recunosc, am adaos eu, însă nu înțeleg legătura între păstrăvi, capre și cei nouă mîțișori.

— Cîndva lumea va ajunge să înțeleagă din nou asemenea lucruri, oftă Sivu. În Canada, de pildă, s-a constatat, domnilor, că, în epocile lor de prosperitate, iepuroaicele dau asemenea dovezi de vîrtute, iar cînd vine vremea scăderii, numărul puilor lor se reduce la doi. Cei nouă mîțișori de la preotul Octavian Lazu semnifică înmulțirea șoarecilor în regiune. După legile biologice de care mi-ați împuiat capul în două zile de ploaie, la înmulțirea șoarecilor trebuie să se adaoge neapărat înmulțirea prigonitorilor de șoareci. Trebuie să mai spun că înmulțirea șoarecilor înseamnă prosperitate de cereale în ținut. Am și vestit pe preot că lăzurenii și căpîlnarii vor avea holde bune și la anul. Curînd însă vor veni și acolo cele șapte vaci slabe, după rînduiala pe care o face soarele în răstimpurile lui de activitate, răstimpuri astronomice de unsprezece ani și de treizeci de ani.

M-am întristat:

— Ai cumva motive, stimate prietine, să decretezi realmente decăderea în vînat a acestor codri şi pustiirea acestui rîu?

— Din nefericire, am motive, a suspinat tovarăşul nostru Sivu. Nu vedeţi, s-a îndîrjit el, că stau degeaba cu undiţa în mînă?

Rîul ducea precipitat la vale trunchiurile albe de brad pe tulbureala-i de valuri. Lacul mai avea să curgă un ceas. Cu undiţile netrebnice pe umăr, ne-am îndreptat spre un cotlon de sub pădure, unde fumega un foc de uscături.

Ştiam pe cine vom găsi la acest foc singuratic. Stava de cai păştea în şesul mlăştinos al Frumoasei şi al Sălanelor. Păzitorul stavei de cai din toate aşezările vecinătăţii era un bătrîn venetic şi mişel cu numele moş Popaciuc. Era un sărman de mulţi ani venit aici de prin părţile Maramureşului. Slujba lui era grea mai cu samă în nopţile de ploaie ale muntelui, cînd sta clipocind sub cetină, cu nasul în fum şi în scîntei, ascultînd în somnia-i penibilă zvonul tălăngilor de la caii împrăştiaţi printre moşiroaiele moi şi verzi ale mărghilelor, unde piciorul omului scapătă şi se scufundă pînă dincolo de coapse. În unele din aceste nopţi, moşneagul răsărea cu spaimă lîngă focul lui scăzut, simţind în urechi cum îi ţipă şi îi scrîşnesc ciolanele reumatice. Deschizînd ochii, zărea în mlaştini fantasma fosforescentă a celei care se mai putea apropia de el, şi îşi făcea cu grabă cruce, stupind în jar.

Moş Popaciuc sta zgribulit lîngă foc, cu dulăul lui alb alături. Dulăul acesta îl slujeşte şi se duce pînă departe să împresoare şi să întoarcă la stavă caii rătăciţi. Moşul ne-a dat bună-dimineaţa, foindu-şi

trupul slăbănog în jarchila-i de piele de berbec. A primit ţigările noastre şi a mîrîit o mulţămire.

— Ce mai faci, moş Popaciuc? l-am întrebat eu.

— D-apoi ce să fac? a rînjit el. Aştept pe cea cu dinţii ştirbi. De-acuma nu mai am mult, domnilor; încă iarna ce vine, şi gata!

A oftat, privind în colo, spre Sălane.

Prietinul nostru Sivu îşi urmărea ancheta lui:

— Moş Popaciuc, află-se păstrăvi în apa asta?

— Ba.

— Dar mai înainte vreme, fost-au?

— Fost.

— Spune drept, prins-ai mulţi?

— Prins, cum nu. Bune ţigări pipaţi dumneavoastră, domnilor deputaţi.

— Şi cu ce-i prindeai, moş Popaciuc?

— Apoi cu leasa. Da' acuma nu mai am voie şi nu mai prind nici pe dracu.

O pauză, moş Popaciuc iar admiră ţigările, privindu-ne cu un ochi pe jumătate deschis şi cu celălalt boţit sub sprînceană.

— Moş Popaciuc, urmează tovarăşul nostru; dar cu cerbii, cumu-i?

— Apoi cum să fie?

— Sînt cerbi?

— D-apoi or fi. Dar erau mai mulţi înainte vreme. Am avut eu un frate la Maramureş, care intra în codru şi apoi ştia să-i vrăjească. Spunea ce spunea, pînă ce veneau cerbii la el, de-i apuca de coarne. Da' acu fratele acela al meu e mort. Mi se arată cîteodată, noaptea, cînd stau la foc — şi grăieşte cu mine, dar eu nu-i răspund. Mai am pînă la primavară, şi apoi mă duc şi eu unde trebuie. Iţi fuma dumneavoastră singuri ţigări domneşti.

— Vra să zică, s-au împuţinat cerbii şi căprioarele?

— Aşa. D-apoi eu ce pot şti? Că eu stau aici cu stava, cu focul şi cu cînele ista.

Înţelegînd asemenea adevăruri de la bătrînul pribeag rutean, ne-am întors la apa Frumoasei. Lacul trecuse, apa se limpezise. Era ca vinul cel bun; am aşteptat-o să devie ca lacrima.

— Acuma ce facem? am întrebat eu cu îndoială.

— Ce să facem? a zîmbit spre noi Sivu. Cercăm. Asta-i numaidecît datoria muscarilor.

Ne-am depărtat; unul în sus, altul pe celălalt ţărm; eu m-am lăsat la vale. Am oficiat cu credinţă şi cu solemnitate, tăcînd şi fiind cu mare băgare de samă. Vremurile sînt într-adevăr în scădere, însă datoria breslei noastre este să nu se lese niciodată biruită.

Oprindu-mă subt un molid vechi, din care atîrnau zdrenţe de barba caprei, am ales un loc unde apa întăi se învîrtejea, apoi se ducea lin. Am desfăcut sfoară de pe morişcă, am făcut mişcarea cu braţul şi am trimes muştele pe acel luciu. Trăgînd spre mine, săltătoarea a început a zgîria apa întocmai ca o gînganie vie. Din pînda lui, păstrăvul s-a repezit fulger. În clipa următoare, varga vibra. Îl aveam subt undă, şi-l lăsam să evolueze. Apoi l-am adus lin cătră mal.

Am tras cu coada ochiului spre tovarăşii mei. Erau departe, — dar nu păreau că stau degeaba. Am avut încredinţarea că păstrăvii lor sînt mai mari decît ai mei.

Am trecut înainte, căutînd alte locuri potrivite. Banditii apei nu se lăsau solicitaţi îndelung. Vreme de jumătate de oră le-am ţinut socoteala; pe urmă,

contabilitatea mi s-a părut de prisos. Dobîndisem cîteva exemplare deosebite, pe care le cumpăneam cu deliciu în vîrful degetelor. Aveam impresia că a venit pentru noi ziua minunată şi anumită pe care o aşteptăm necontenit. Mă depărtasem simţitor. Tovarăşii mei nu se mai vedeau. Exact după un ceas, mişcarea păstrăvilor se întrerupse. Frumoasa rămase iarăşi pustie.

Am încercat cele mai şirete tertipuri. Păstrăvii nu mi-au mai răspuns. Ştiam că în tot lungul rîului, pe optzeci ori pe o sută de mile distanţă, ca la o comandă a stihiilor, lucrurile s-au petrecut la fel.

M-am înturnat spre locul de întîlnire, unde se înalţa în cer stîlpul de fum de la focul lui Popaciuc. Mai aveam încă destul pînă la vremea mesei şi trebuia să comentăm îmbielşugat şi această întîmplare cu totul nouă, care mai avusese loc de multe ori în cariera noastră de păstrăvari. Trebuia să dezbatem iar şi să sfătuim, şi să trezim din nou fantaziile neguroase ale bătrînului maramureşan.

SINGURĂTATE

Acum două veri mă aflam pe întinderea lacului Razelm, într-o singurătate desăvîrşită. Cît bătea ochiul, sticlire de apă spre Babadag — alt lac, — şi spre Dranov — alt lac, — şi spre Portiţa, loc de trecere la Mare. Venisem cu o barcă pescărească din gîrlele înguste ale Deltei, din stufurile imense ale acelei regiuni unde foşgăie viaţa şi moartea fără istov în mîluri nouă şi în cuibare de soare copleşitor. Barcagiii dormitau între vîslele căzute şi dubasul negru luneca lin, ducîndu-şi imaginea gemene răsturnată în oglinda neagră a bălţii. Era înaintea amiezii, ceas de tăcere şi odihnă. Îndată după acest răgaz trebuia să trecem în Mare spre locurile unde pescarii îşi aveau reţelele de carmace pentru pescuitul morunului şi nisetrului. Aici, în limanul unde pluteam, ne împresura linişte. Însă dinspre Pontul Euxin adia o boare sărată şi un zvon de tunet de talazuri, care intrau uşor şi furiş în urechea mea ca într-o somnie ş-un vis.

În văzduhul înalt ochiul meu a deosebit deodată cu surprindere un zbor de fulgi. Nu era un zbor lin. Era un zbor, aş putea zice, neastîmpărat, ca şi cum

în acele regiuni extreme se împleteau şi se înodau vînturi. Din neastîmpăr, zborul fulgilor se înşuruba în vifor spre zenit, apoi cădea domol într-o regiune mai joasă, scînteind argintiu. Am întrebat pe un pescar ce puteau fi acele paseri cu zbor aşa de puternic şi de sprinten. Erau pelicani.

Vra să zică, dihăniile aripate şi guşate pe care le observasem în gîrlele Deltei pălind unda cu aripi enorme şi înghiţînd fără saţ cîte un sac de peşte la vaduri scăzute, care umblau strîmb şi penibil şi zburau urît cu sforţări bolnave, aveau puterea să se suie deodată spre soare. Ceas după ceas şi zile după zile înghiţeau tărie din baltă, şi apoi dintrodată se producea un miracol: îşi ieşeau din forma lor monstruoasă şi evadau într-o altă lume a înălţimilor, de unde nu aveau a se mai întoarce. Se învălmăşeau graţioase, eliberate pentru totdeauna.

Am urmărit zborul lor un timp. La ora amiezii, în puterea cea mai mare a luminii, s-au înălţat şi mai sus şi s-au dus pe unda unui vifor spre nord-vest. Fulgii lor albi s-au amestecat cu albăstrimea prea curată; nu i-am mai văzut; n-au mai reapărut.

Acuma ştiu că au trecut peste Pătru şi Şurian. Subt ele au sticlit apele Frumoasei şi Sălanelor. Au trecut peste aceste păduri pe care le privesc, luminate de un soare tot aşa de copleşitor ca cel de la bălţile de lîngă Mare. Zborul lor s-a oglindit o clipă şi în această irugă, la malul căreia m-am oprit.

Îmi place să-mi închipui că a fost aşa şi mai ales că acele paseri albe, care nu mai erau pelicani, s-au dus tot înainte şi tot mai sus şi nu s-au mai întors la munca groaznică a nomolurilor natale.

Ştiu că nu e aşa, după cum ştiu că eu însumi mă voi coborî iarăşi între semenii mei de jos, unde nu

mă aşteaptă bucurii. Totuşi păstrez cu plăcere această iluzie; imaginea acelui zbor, pierdută un timp, a revenit în mine tocmai în aceste ţinuturi înalte şi tocmai într-o oră de singurătate şi de soare biruitor.

De la cotitura unde scapătă în irugă pîrăul Şerpilor, nu se mai văd aşezările Braniştei, nici cele trei poduri, nici drumul. Valea Sălanelor se desface singură pe o lungime de cîţiva kilometri. Aşezări nu sînt; numai undeva, în fund, poate s-a clădit în vara asta o stînă, care se va pustii la iarnă, rămînînd cu amintirea focurilor de sară. Pe o costişă de un verde metalic, au apărut oi plăvăi, micşorate de depărtare şi împrăştiate în poiană ca nişte flori albe. In unele zile umblă pe aici stava lui moş Popaciuc, pribeagul maramureşan. Astăzi însă tălăngile cailor lui nu se aud. Aşa încît înaintez în linişte, sub cer şi prin margine de pădure, preocupat numai de problemele nouă pe care le am de deslegat în dimineaţa aceasta.

Pîrăul Şerpilor se rostogoleşte clocotind din întunecimi de pădure şi saltă peste un prag, în cascadă. E ultima lui săritură. Unii din stropii lui cei mai fini s-au aninat în cetina unui brădui, care a crescut la acest punct de îmbinare a pîraielor. Intre curcubeele lor minuscule se joacă un grup de păsărele pe care pînă acum nu le-am cunoscut. Cea dintăi pe care o observ, îmi apare cu o diformaţie a ciocului — partea de sus încrucişată strîmb peste cea de dedesubt. Toate celelalte mărunte şi vesele tovarăşe au această particularitate ciudată. Recunosc în ele pe «forfecuţe», cum le spune poporul. Acel ciocuşor voinic şi cu dispoziţie specială le e foarte folositor în pădurea de brad. S-au oprit din zvon şi

mă privesc cu ochişori de raze. După ce ne-am cercetat un răstimp reciproc, deodată cu o singură bătaie de aripi trec peste irizările cascadei şi au dispărut în rîpa pîrăului Şerpilor.

Eu îmi ridic iarăşi varga undiţii şi cercetez cele două muşte artificiale ale strunei. Problema ce mi-am propus să soluţionez e în legătură cu unditul în contra curentului. Problema nu-i nouă şi a fost dezbătută în scris de mulţi pescari, dintre care unii şi-au dobîndit prin asta celebritatea meritată; însă pescuitul în susul apei descris de un specialist celebru e una, şi practica pe teren e alta. Eram în stare să demonstrez şi eu avantagiile sistemului înainte de a fi încercat; cu undiţa în mînă, vedeam că am înaintea mea problema întreagă ca şi cum n-aş fi cetit nici un rînd.

Apa de pe irugă era perfect limpede. Iruga, pe de altă parte, nu era mai lată decît doi paşi. Deci îndată ce mă apropii de ţărm, păstrăvul mă vede. Nu e nevoie să mă vadă numaidecît pe mine; e destul să vadă umbra mea, care pare că dă o lovitură în apă: fantome de păstrăvi săgetează spre cotloane.

Acest curs îngust, domol şi necontenit cotit al unui braţ al Sălanelor mă învaţă prin urmare el singur să adopt o altă tactică decît acea pe care o obişnuiesc la malul Frumoasei. Acolo apa are lărgime mare, valuri, stînci şi volburi. Acolo trebuie să desfăşur undiţa departe spre celălalt ţărm şi să las curentul să ducă la vale muştele; devin vizibil pentru păstrăv numai după ce s-a aruncat asupra prăzii. În clipa cînd a lovit musca, ochiul lui ager m-a descoperit — însă de multe ori m-a descoperit prea tîrziu; oţelul cîrligat l-a prins, braţul meu s-a încordat şi lupta noastră începe. Nu orice păstrăv agăţat în

cîrlig e un păstrăv adus la țărm. Și chiar un păstrăv adus la țărm are șanse să se mai întoarcă în elementul lui, chiar din mîna pescarului, care îl pipăie, îl admiră și-l cîntărește din ochi: cu o lovitură de coadă și cu un scandal de stropi, un păstrăv se poate întoarce de unde a venit și, datorită experienței prin care a trecut, poate rămînea încă multe anotimpuri în sălașurile-i umede.

Așa că aici, pe iruga Sălanelor, trebuie să mă așez așa fel încît peștele să aibă coada spre mine și botul spre viitura apei. Eu stau prin urmare îndărătul lui; arunc struna cu muștele înainte și curentul apei o aduce. Păstrăvul vede venind muștele fără să vadă pe cel care le-a aruncat. Cel care le-a aruncat are grijă să păsească lin, să nu tușească, să nu fluiere arii de operete. Comportîndu-se astfel ca într-un salon, aducînd omagiul cuvenit cerului, apei, șesului și pădurii, poate avea surprizele pe care le așteaptă.

Am uitat cu desăvîrșire articolele foarte frumoase ale autorilor mei și mă năcăjesc să fac să vie în chipul cel mai natural muștele mele minciunoase de la deal către mine. De la un pas, chiar de sub brațul meu, păstrăvul a apărut pe luciu, înhăpînd una. M-am spăriat, am tras brutal struna, am aruncat peștele pe mal. Îmi fac mustrări pentru mișcarea precipitată, îmi caut prada, o pun în siguranță. Arunc iar struna, hotărît să nu mă las surprins și, într-o împrejurare identică, să execut mișcările cele mai cumpănite și mai elegante.

Dar aceeași întîmplare nu se mai repetă. În orice caz aceeași împrejurare se prezintă cu variații multiple, încît hotărîrile mele dau rezultate foarte relative. La asta contribuie și peisagiul, care mă soli-

cită necontenit, furîndu-mi o parte din atenţie. Trece o gaiţă, trece un alunar. Din zbor mă ceartă cu cîrcîiri; tocmai în clipa aceea trebuia să fiu cu luare-aminte asupra luciului. Am întors privirile; şi cînd le readuc spre strună, păstrăvul evoluiază săgetînd spre adăpost. Zadarnic îi arunc iar muştele: rămîne într-o rezervă înţeleaptă, pe care ar trebui s-o admir.

Mă duc înainte, hotărît să nu mai răspund la interpelarea gaiţelor. Insă din loc în loc, la scurte răstimpuri, mi se opune alianţa altor împrejurări protivnice. La malul gîrlei cresc tufe de ierburi înalte, care au în vîrful lor spice sau pămătufuri aspre. Aceste spice ori aceste pămătufuri îmi pîndesc struna şi reţin muştele cu o putere aşa de mare, încît sînt nevoit să mă apropii, să cercetez, să aleg şi să desfac. De cele mai de multe ori încîlciturile par rezultatul unei maliţii a unei inteligenţe vii. Cu atît mai vîrtos sînt dispus să cred asta, cu cît între mine şi asemenea coliziuni se interpun mlaştini sau mărghile înşelătoare în care piciorul alunecă pînă la genunchi. Uneori se interpune chiar lăţimea irugei. Sînt nevoit, în acest din urmă caz, să depun undiţa pe mal, să mă întorc îndărăt pînă la o punte primitivă, să trec dincolo, să caut amestecul muştelor mele cu ierburile, să soluţionez conflictul în favoarea mea şi, după aceea, să mă întorc pe aceeaşi cale la undiţă. Atare şcoală a răbdării poate forma pe un om; însă un pescar n-o poate accepta repetat; e dispus să tragă struna violent, să smuncească şi să abandoneze muştele artificiale cu bucăţi de strună; e tocmai ceea ce voiau ierburile maliţioase.

Se întîmplă că operaţia ierburilor cu spic ori canaf o execută o cetină de brad. Orice i-aş spune bradu-

lui, cetina lui nu răspunde. Din lupta mută care urmează, aproape totdeauna pescarul rămîne biruit.

Am ajuns la o ieżătură a irugei. Apa cade într-o cascadă mică şi destul de adîncă. Şi într-o parte şi în alta observ alinături prielnice unde sînt sigur că se ţine păstrăvul. Arunc deci muştele în colţul din dreapta şi păstrăvul răspunde imediat; curentul apei mi-l aduce. Îl desfac şi arunc struna în stînga: răspunde numaidecît şi al doilea; îl trag şi pe acesta către mine. Toate umbletele cotite, trecerile peste gîrlă şi întoarcerile, cufundările pînă la glezne în smîrcuri, lupta cu ierburile şi cu cetina, toate au fost cu prisos răsplătite. Însfîrşit pot face un mic popas şi zîmbi propriei mele imagini din apă; e o imagine arsă de soare şi străină, dintr-un veac mai fericit decît cel de acum. Căci peste două zile, ori peste patru zile va trebui să părăsesc această vale, ca să mă cobor iarăşi spre oameni. Bucuros am fost cînd am urcat muntele, mîhnit mă simt că trebuie să cobor şi că o zi ca aceasta trece aşa de curînd.

Am ieşit pe irugă la ora 9. Am umblat cotit cercetînd şi luptîndu-mă; am trecut de cîteva ori pe celălalt mal şi m-am întors; am ajuns subt o noapte de brădeturi misterioase; m-am încurcat prin nişte revărsări de ape; am ieşit iarăşi la lumină şi am continuat să pescuiesc cu succes contra curentului, învăţînd din fapte şi pe teren şi uitînd cu desăvîrşire cărţile; soarele şi-a schimbat poziţia, s-a urcat şi apoi a scăpătat dincolo de amiază; nu am cu mine ceasornicul oamenilor, nici n-am nevoie să măsor timpul; nu simt trudă, nu simt foame. Totuşi sînt prietini care mă aşteaptă la Branişte şi trebuie să recunosc că toate cele bune au un sfîrşit.

Să mai înaintez pînă la zăgazul cel mare al Sălanelor, de unde se desparte această irugă pe care am urmat-o. Ajung la zăgazul cel mare și găsesc și acolo păstrăvi care mă așteaptă. Ocolesc peste zăgaz și mă aflu la malul pîrăului principal. Ca să ajung la un drum mai scurt și mai bun pentru întoarcerea acasă, e nevoie să trec dincolo. Sălanele e un pîrău repede, lat și destul de adînc. Puvoaiele lui dărîmă și iau cu ele toate punțile. În toată valea cît văd cu ochii, nu se află punte adevărată. Se găsește numai un catarg de brad pe care, cu ani în urmă, apa crescută l-a lăsat în curmezișul albiei, din prundul de dincoace pînă la malul înalt de dincolo. Nu e o punte, e un prilej de echilibristică.

Cum soarele înclină spre al treilea ceas de după amiază și cum demonul care mi-e tovarăș îmi sugerează o serie de raționamente în legătură cu graba ce trebuie să pun, cu lenea de a mă dezbrăca și a trece prin apă, cu îndrăzneala firească omului de a înfrînge rînduielile inerției, — pun piciorul pe trunchiul cel vechi. De pe grosimea din prund a catargului fac echilibristică spre vîrful de pe înălțimea malului de dincolo. Înaintez cu siguranță, pînă ce se produce întăi un balans neliniștitor. Îndărăt nu mă mai pot întoarce. Mai fac un pas și balansul devine catastrofă ; vîrful catargului se rupe și trece ca zvîrlit de catapultă spre baza din prund. Trebuia să vie un pescar aici, ca această minune să se producă. Pescarul a căzut pînă la brîu în apa Sălanelor, dar minunea așteptată cu răbdare însfîrșit s-a produs ; unda ia resturile bradului vechi și le mînă la vale. Pescarul iese la mal rîzînd și se scutură în soare.

După ce a îndeplinit acest oficiu predestinat, se poate întoarce mulțămit la prietinii lui din Braniște.

CUC ŞI PĂSTRĂVI

Este la noi la Braniște, în sufragerie, un ceasornic cu cuc. Sufrageria cuprinde o masă lungă, două bănci cu spătar şi cîteva scaune. Pe cele două bănci pot intra mai mulţi sau mai puţini tovarăşi. Cîteodată sînt mai mulţi. Mai ales la vremea cucoşilor de munte, cînd pe acele înălţimi se prelungeşte coada iernii şi petrecerile sînt mai plăcute înlăuntru, în preajma sobei. Atunci se întemeiază celebrele priveghiuri, în care vînătorii vechi îşi istorisesc isprăvile. În vremea verii, cînd apare cucul din căsuţa lui ca să anunţe orele, sala e mai mult goală, cu uşile şi ferestrele deschise şi cu dungi de soare pe podele.

Pereţii acestei simpatice încăperi, în care s-au rostit cele mai extraordinare întîmplări, sînt căptuşiţi cu fel de fel de stampe şi trofee ale vînatului de munte.

Ceasornicul cu cuc prezintă o particularitate şi particularitatea probabil are un sens, care pînă acuma a rămas ascuns. Cucul nu-şi cîntă regulat numele; are cîteodată ezitări. Cînd sunetul metalic a vestit ora, portiţa se deschide şi, cu aripioarele des-

făcute, cucul cel mic salută. Toți cei din sufragerie sînt întăi atenți să-i vadă clonțișorul care se deschide și se închide. Apoi sînt atenți și chiar emoționați la greșelile lui.

Cu-cu!

Cu-cu!

Cu!

Cu-cu!

Acest Cu! străin neliniștește pe vînători, învăselindu-i totodată. Acel Cu! puțintel răgușit reține răsuflările. Cînd s-a produs, toți cei din jurul mesei se privesc semnificativ. Însfîrșit, cucușorul din ceasornic și-a rostit greșala și toate sînt în rînduială. La dreptul vorbind, rînduiala ar fi ca pasărea să emită fără greș modulația-i mecanică: dar atuncea nimene n-ar mai fi atent. De unde și cum a aflat acea dihanie mică meșteșugul să rămîie întruna interesantă, nu înțeleg. Dacă ar fi un cuc ca toți cucii ceasornicelor cu cuc, după două zile nimene dintre oaspeți nu i-ar mai fi arătat vreun interes. Pe cînd așa, nu-i oră în care, adunarea fiind de față, să nu se aștepte sughițul cucului. Uneori cîntecul merge fără șovăire; dar atunci are haz mai puțin, de și are haz, căci toți sîntem convinși că trebuie să auzim și un Cu! Cucușorul se retrage, făgăduindu-ne pentru ora următoare plăcerea așteptată.

Care să fie misterul resorturilor lui? ne întrebăm noi.

Nu insistăm, căci, dacă am avea o explicație precisă, atunci n-ar mai fi mister.

Poate să fie în legătură acel sughiț răgușit cu atmosfera uneori prea încărcată de fumul pipelor și țigărilor.

Nu e asta ; căci silaba comică o auzim şi în vremea verii, cînd ferestrele şi uşile stau deschise.

Să fie o influenţă electro-magnetică a soborului omenesc ?

Nu. Il auzim de afară, cînd cucul cîntă singur, în legea lui. Atunci îşi dă chiar el singur plăcerea de a sughiţa de două ori. Nu totdeauna, — ca să nu putem trage noi vreo concluzie.

N-a rămas — cel puţin pînă acum — decît o supoziţie, în legătură cu vremea. Poate acea silabă stranie semnalează apăsarea atmosferică şi ploile. Se poate, căci nu totdeauna silaba e rostită la fel. Uneori e mai clară, alteori mai răguşită. Sînt unele zile cînd are o tranziţie spre chemarea întreagă a cucului ; alteori cuculeţul o rosteşte scurt şi brusc, parcă n-ar avea ce face cu dînsa şi o leapădă cu dispreţ.

In vara trecută m-am îndeletnicit cu descifrarea acestei enigme — în legătură cu vremea. Fiind păstrăvar pasionat, singura mea dorinţă, în fiecare zi lăsată de Dumnezeu, era să am un soare strălucit şi un cer albastru; sau cel puţin o vreme lină uşor-învăluită. Asemenea vremi line şi uşor învăluite cătră amiază, cînd bănuieşti numai soarele dincolo de perdelele de nouri, s-au dovedit cele mai prielnice meşteşugului nostru.

Deci ascultam cu luare-aminte cucul : reţineam ezitarea lui şi o apreciam în legătură cu meteorologia.

Mai ales oamenii de ştiinţă au acest năravde a emite o teorie şi de a-i aduna toate dovezile. N-aveţi idee cîtă bunăvoinţă pun dovezile ca să se adune în jurul teoriei — aplaudînd-o cu entuziasm şi decretînd-o cea mai genială şi mai fără greş teorie. Dacă

un savant poate găsi atîta bunăvoință la fapte așazise precise și într-un domeniu căruia ne-am obișnuit a-i spune experimental, cu atît mai vîrtos păstrăvarul poate găsi legi ale vremii bune și ale ploilor în legătură cu strigătul cuculetului din sufrageria de la Branište:

Cu-cu!

Cu-cu!

Cu!

— Ce ziceți de vremea de azi? întreb eu pe prietinii mei.

— Dimineața e ceață pe munte, îmi răspunde Ionel Nemo din capul mesei, dar la ora 10 vom avea un soare splendid.

— Sînt de aceeași părere, accept eu.

— Ți-a dat cucul semn?

— Da. Asta e o dovadă. Ați auzit și domniile voastre un Cu! scurt și clar. Cînd cucușorul nostru din ceasornic iese vesel și emite un asemenea Cu! — am dreptul să aștept cea mai frumoasă vreme. Dar nu e numai atît. Buletinul meteorologic, rostit aseară la radio de către unul din acei binefăcători din București, care ne dau ploaia și seceta, bucuria și întristarea, războiul și pacea, s-a pronunțat tot așa de clar ca și cucul. «Cer senin în cea mai mare parte a țării, a rostit binefăcătorul; temperatura în creștere; ploi parțiale sub formă de averse în sudul Basarabiei.» Domniile voastre credeți în radio? Eu de mult am învățat să nu-l mai ascult; nici surogatele lui muzicale, nici conferințele cu greșeli de sintaxă, nici comunicatele, nici rețetele culinare, — nu mă mai amuză; numai cînd sînt eu la munte și tipul simpatic vorbește de ploi sub formă de averse în altă parte decît locul precis unde mă găsesc, simțesc plă-

cere şi îndemn să-i trimet o scrisoare de mulţămire. Cucul şi timpul fiind, deci, de acord, mă pregătesc să ies cu undiţa.

Prietinul Ieronim a ascultat cu răbdare discursul meu. Dă din cap cu un aer sceptic.

— Nu ştiu, — zice el — dacă un cuc aşa de capricios şi un speaker de la Bucureşti pot hotărî asupra vremii din Braniştе. Aş fi vrut să ies şi eu astăzi după amiază să împuşc un ţap, căci avem nevoie de carne; însă mie semnele nu mi se arată bune.

— Care semne?

— Semnele mele.

— Dă-mi voie. Cucul nu-i un semn?

— Ba da; aş fi foarte bucuros să cred în silaba lui. Dar muntele mă învaţă altceva. Negurile lunecă din Frumoasa către creste; pipăie brădeturile şi se duc în sus. De jumătate de ceas le privesc; semnul acesta e mai vechi decît cucul şi decît radio; eu cred în el şi ştiu că n-am să mă pot duce la ţapi.

— E posibil asta? Văd la răsărit limpezişuri de cer. Pe alocuri pătrunde şi soarele. Salut cu respect semnele din veac, dar îmi voi permite să mă duc, deoarece păstrăvii mă aşteaptă cu mare nerăbdare.

Prietinii mei au zîmbit cu îngăduinţă. Pavel-baci îşi dă părerea:

— Pe lîngă undiţă, poate ar fi bună şi o manta de ploaie?

Eu mă împotrivesc; nu am nevoie decît de o undiţă sprintenă. Am legat la strună două muşte faimoase, fabricaţie a casei Hardy. Mă duc întins către Sălane. Cerc bulboanele de la poduri; am satisfacţia unei biruinţi uşoare, îmi aşez în geantă cei dintăi doi păstrăvi şi îmi făgăduiesc o pescuire

minunată, mulțămind din inimă cerului înourat dar prielnic.

Privesc încă o dată atent spre acel cer înourat. Se limpezește. Nu rămîne îndoială. Lacuri albastre apar. E adevărat că aceste lacuri albastre se tulbură îndată, covîrșite de treceri grăbite de nimbuși, însă apar limpezișurile în alte părți.

Ciudat. Înălțimea cea mai de deasupra a bolții cerului face întruna aceste încercări de limpezire; dar piscurile Pătrului și Șurianului rămîn nevăzute, cu desăvîrșire dispărute din peisagiu. A dispărut deasemenea și culmea Fetei, cătră Prigoana. Nu se zărește nici Oașa Mică, unde vrea să se ducă prietinul nostru Ieronim ca să găsească un țap capital — adică un țap tare, cu niște coarne cum nu s-au mai văzut. De deasupra Frumoasei întruna se cațără pîclele pe zimții codrului. Ce o fi fiind cu aceste pîcle? De unde va fi avînd fundul Tărtărăului atîtea pîcle?

Să nădăjduim în cuc și în «buletin». Cu toate că priveliștea s-a îngustat, liniștea neclintită în care umblu îmi sprijină entuziasmul. Fără credință și fără entuziasm nu se poate face nimic. Datorită lor, adaog încă doi păstrăvi în geantă.

Cercetînd în toate bălțile și în toate zănoagele, am ajuns într-un loc care deodată îmi pare străin.

Iruga Sălanelor trece printre gheburi moi de ierburi amestecate cu apă mocirloasă. Iarba aceasta și moșiroaiele acestea au aparență de șes și de imaș, însă într-o zi cu soare am făcut zece pași pe acolo și am pus jumătate de ceas pentru asemenea muncă înfricoșată. Ca să scoți un picior din asemenea mărghilă, trebuie să cufunzi adînc pe celălalt. Te soarbe o mocirlă rece și cleioasă și te îm-

presoară ierburi de un verde vechi, ierburi cu aparență de brad minuscul și compact. Știu că nu trebuie să mă abat de la malul gîrlei.

Dincolo de irugă îmi apare o desime de jepi. Pinul acesta pitic și cu ramuri răsucite și strîmbe are astăzi o strălucire nouă în verdele cetinei și în roșul scoarței — o strălucire umedă. Mă mir din nou că acest arboraș trist și chinuit, locuitor al marilor înălțimi de unde încep golurile alpine, se găsește lîngă smîrcurile Sălanelor. Podișul acesta de ierburi înșelătoare și de ostroave de jepi e o contradicție geologică. Văd și al doilea ostrov, pe care altă dată nu l-am observat. O lumină pustie și mohorîtă s-a coborît în șes. Aici trebuie să fi fost cîndva un sălaș al monștrilor acuatici.

Am trecut înainte pescuind absorbit, refuzînd cerului și nourilor altă soluție decît aceea pe care mi-o indicase silaba cuculețului. Mergeam înainte fără să observ că vine împotrivă-mi o negreață ca o înserare. Dinspre Tărtărău sosi ploaia.

Intăi am auzit-o sunînd asupra pădurii. Cînd ridic ochii văd scînteieri posomorîte de suliți oblice. De la pădure, depărtare de cîteva sute de metri, răbufnesc pînă la mine vîrtejuri de vînt. Mă ajung și cei dintăi stropi. După cei dintăi stropi rari, mă copleșește brusc o ploaie masivă.

N-am ascultat sfatul lui Pavel-baci, muntean încercat, și nu am manta. Ostroavele de jepi contorsionați nu oferă nici un adăpost. Intre streșinile celor dintăi brazi și mine, se găsesc mărghilele și sorburile unde au trăit odinioară reptilele uriașe. Din labele, ghiarele și osemintele lor au ieșit jepii.

Nu-i trecere înainte, nu-i întoarcere directă înapoi; ziua a asfințit. Ciudat că n-a venit asu-

pra-mi o ploaie ca toate ploile, cu care să pot face tranzacţii şi acomodări. Se desfăşură în peisagiul îngust, de sus în jos, frînghioare lichide. M-am integrat potopului, am devenit şi eu lichid.

Şovăiesc îndărăt spre o cărare cotită pe malul gîrlei. Curînd gîrla se umflă spumată şi şerpi de apă îmi caută urmele şi îmi ies în cale. In pădurea din dreapta, la apa Frumoasei, începe într-un timp un zvon măreţ. Nu văd ce e acolo; dar ştiu că vin pe rîul cel mare rostogoliri de valuri şi bolovani.

Ce oră poate să fie? Nu mai ştiu. De mult trebuie să fi trecut amiaza. Probabil că în sudul Basarabiei e cer de secetă. Poate ici-colo, către ţărmul Mării, trec uşoare averse. Prietinii mei de la Branişte mă aşteaptă. Portiţa ceasornicului s-a deschis şi cucuşorul a ieşit rostind o singură silabă veselă:

Cu!

NĂCAZURI ALE PĂSTRĂVILOR ȘI PĂSTRĂVARILOR

De la începutul ciclului de anotimpuri în care trăim noi oamenii din această zonă temperată și de cînd păstrăvul s-a suit la munte în apă limpede, rece și oxigenată, valea Frumoasei s-a proslăvit în tihnă. În mii și mii de ani, codrii de brad s-au întins, au căzut și iar au crescut în preajma puhoiului, ocrotind misterul vieții. A fost o perioadă fără număr, fiindcă nu era amestecată acolo asistența omului. Vocile singurătății însemnau sau bucuria iubirii sau criza morții; moartea acumulată se supunea vieții biruitoare; Frumoasa cobora la cîmpia oamenilor fără să divulge nimic din taina hermetică a acelui hotar.

Abia ieri — sînt de atunci numai șapte decenii — au intrat oamenii în văile pîraielor și au început a tăia brazii. Nu oamenii din preajmă, care aveau un vechi tratat de pace cu codrul, ci străinii cărora le trebuiau convoiuri fără sfîrșit de bușteni. Atunci au fost puse pîraiele pe scocuri, ca să săgeteze pe ele trunchiurile albe în valea cea mare a rîului; atunci au fost durate jilipurile — uluce uscate pe care bușteni alunecă tunînd către același sfîrșit; de atunci au fost

închise lacurile și se dă drumul apelor ca să repeadă la vale pe Frumoasa îmbulzelile bradului ucis.

De atunci păstrăvul nostru aici are o viață nouă dintre cele mai nefericite. Nu pentru că l-au prigonit și l-au vînat oamenii noi cu diverse instrumente, dintre care cel mai nevinovat e undița. Nici pentru că a fost înveninat cu dresuri și detunat cu granate. Dușmanii aceștia feluriți pot fi loviți și ei de pescuitori mai aprigi. Ci din pricina plutitului. Exploatatorii dau lemnele în Frumoasa: un asemenea convoi de bușteni înotători și scufundători, uneori fugind pe grebene de vangori, altă dată bătîndu-se în capete și bufnind țărmurile, tulburînd unda, hîrîind bolovanii, desțelenind stîncile, e o catastrofă sistematizată și repetată zilnic de două ori.

In vechile zile, păstrăvul susținea bătălia zăporului o dată, și a ruperilor de nouri o dată (în unii ani era cruțat de încercarea aceasta a doua). Avea răgaz să se refacă și rămînea destul răstimp de tihnă ca să-și plinească legea, în cel mai încîntător peisagiu. Mai era ceva: atît zăporul, cît și marile furtuni de apă ale verii erau presimțite de el după norme necunoscute nouă; deci își putea lua măsurile de apărare, refugiindu-se în bulboane și sub stîncării. Pe cînd rînduiala oamenilor e cu totul arbitrară, străină și complect despărțită de simțul lui de prevedere.

Abia s-a limpezit apa în ceasurile după-amiezii, abia a ieșit păstrăvul la locul lui de pîndă și, fără noimă, sub cel mai albastru cer și mai străpungător soare, pentru ochiul lui brazii cei bătrîni de pe mal dispar în tulbureală, stînca vulturilor se cufundă într-o noapte cenușie. Cele dintăi unde ale lacului proaspăt aduc sunînd alte convoiuri de bușteni. Inteligenței speciei îi trebuiesc milenii pentru o nouă

adaptare. Într-un mileniu pot interveni alte soluții exterioare, sau păstrăvii vor găsi mai potrivit să abandoneze albia aceasta a Frumoasei, căreia încă îi sînt podoabă.

Umblam într-o zi de august, cu prietinul și tovarășul meu, de la vale în susul Frumoasei. N-aș putea spune că admirasem la greble clădăriile imense și zbîrlite de trunchiuri, care în partea locului se chiamă plăvii. Fiind cu undițile în mînă, eram partizanii păstrăvilor, a căror soartă vitregă o argumentam amîndoi cu înverșunare. Ajunși la un jilip sec, m-am oprit privind cu atenție un spectacol nou și ascultînd cu mirare un dialect neașteptat. Prietinul meu, mai vechi în regiune, mi-a dat lămuriri și mi-a făcut destăinuiri.

Cînd capitalurile fără patrie au determinat căderea sistematică a brădetului din acești munți, poteca din lungul Frumoasei a devenit drumușor. Din loc în loc, la guri de pîraie, s-au întocmit șandramale de adăpost. Lucrători din Carintia, Tirol și Craina au suit la deal cu gospodărie puțină. Ei au dat jos cu topoarele și joagărele cele dintăi șiraguri de brazi și au încheiat primele scocuri și jilipuri.

De șaptezeci de ani, mașina merge așa. Carintienii și tirolezii au băut apă din valea Frumoasei și nu s-au mai întors la baștina lor. La plăvii, ca să le deslege din încîlceală cu țapinile, au obișnuit a veni și localnicii de la vale, căpîlnari și lăzureni, care s-au dovedit tot așa de buni meșteri ca și veneticii. Amestecîndu-se unii cu alții, urmașii carintienilor și tirolezilor s-au deprins a mărturisi întru ortodoxie, și vorbesc fără greș cea mai frumoasă limbă a lăzurenilor și căpîlnarilor. Însă expresiile speciale și consa-

crate ale meșteșugului au rămas de la descălecători și au fost adoptate în toată valea.

Vehiculul nostru se oprise. De către valea înaltă a muntelui venea în curmezișul drumului jilipul sec, pe care, unul după altul, fulgerau cu tunet înăbușit bușteniî. Ajunși în capătul jilipului, făceau o săritură în aer, și cădeau în mormanul din rîpa rîului. Săritura de berbece se arcuia uneori pe deasupra drumului îngust. Uneori bușteanul rădea fața drumului. Alteori bradul ușor arcuit, răsucit pe jilip în salturi neliniștite, sărea din uluc înainte de vreme, provocînd proteste și sudălmi din partea străjilor care supravegheau sosirea tumultuoasă a materialului.

Straja de la gura jilipului veni către noi cu bunăvoie, salutîndu-ne.

— Vă poftim să îngăduiți puțin pînă ce oprim lemnele și acoperim podul.

Podul care trecea peste jilip fusese deschis.

Înturnîndu-se către munte, lăzureanul dădu drumul unui strigăt puternic:

— Bau!

Străjile din lungul jilipului îl repetară ca niște ecouri credincioase.

Pe cînd așteptam răspunsul de sus, simțirăm că se alină huruiala bușteniîor în uluc.

Răspunsul de sus veni la vale din om în om:

— Ohi!

Curgerea bușteniîor conteni. Lucrătorii de la gura jilipului așezară puntea. Automobilul nostru trecu în susul apei.

— Ohi! drecea! veni altă strigare de sus.

Tovarășul meu îmi tălmăci:

— Pauză mai mare! Cei de sus adună în creștet tot ce mai au gata de aruncat la vale.

Era răstimp potrivit ca oamenii cu țapinile să puie rînduială în grămada învălmășită la rîpă și încîlcită în marginea apei. Tocmai venea lacul, slobozit din închisorile de sus, tulbure și sunînd plin.

Lucrători voinici și sprinteni, cei mai mulți tineri, intrară în rîu. Lucrarea lor de degajare a trunchiurilor se făcea într-un tempo ritmat și melodios.

— Ho-o! strigau în cor, prelung, cîntînd.

Cu țapinile înfipte în trunchiul de brad, făceau mișcarea de ansamblu ca să salte lemnul. Vătaful, cel care comandă, face cu țapina lui pîrghie, adică paiț. Cînd bușteanul ce voiau să elibereze era împovărat în capătul din amonte, toată luarea-aminte și toată puterea se puneau ca să-l împingă spre vale, dîndu-i o mișcare de răsucire.

— Asta se chiamă fux! ne explică zîmbind cu superioritate straja noastră.

În grămădirea încîlcită de la malul rîului, se puneau toate problemele. Trunchiul trebuia sucit în lungul axei longitudinale: asta se numește «volta»! Tras într-o parte de la capăt: «marina»! Un trunchi rău așezat e sprijinit fix la mijloc și întors cu capătul gros la vale: «canta»!

Șeful de echipă, zavițul, dădea comenzile și lăzurenii, cu strictețe și simultan, băteau întâi cu clonțul țapinii prinzînd lemnul, apoi opinteau mișcarea potolit, cu același cîntec armonios: o-ho! Unii erau intrați în apă pînă mai sus de genunchi. Alții se cumpăneau pe trunchiurile prinse și fixate în plavie. Într-o clipă, unul dintre tineri scăpătă pe un buștean neîndestulător fixat și se duse în apă pînă în creștet. Zavițul dădu un strigăt. Tovarășii nu se preci-

pitară după cel căzut; îl lăsară să vie la suprafață ferind de către el bușteniі.

— Fii cuminte, Neculai! îl mustră zavițul. Însă băiatului i se dusese pălăria pe valul tulbure și nu se cuvine unui lăzurean să-și prăpădească acoperemîntul, cînd lucrează la bușteni. Deci se duse înot să-și prindă pălăria, după care coti la mal printre bușteni, lăsînd să-i șiroiască apa din toate cusuturile straielor.

Era un fecior negricios și voinic. Din cînd în cînd arunca spre noi o privire furișă, să vadă cum prețuim isprava lui. Își arătă dinții prin mustăcioara de coloarea matasei uscate de porumb. Tovarășul meu avea la îndămînă o sumă de istorisiri tragice, în legătură cu trecerea bușteniloг din munte la vale. Bărbații aceștia din Laz ori Căpîlna, care caută cîștig puțin în primejdie, n-au prilej să rîdă totdeauna. Feciorii aceștia veseli, curat îmbrăcați și mîndri, nu se cufundă totdeauna după o zgărdiță de fată mare fixată la pălăria lor.

Munca la bușteni se face și pe vreme rea, pe nouri și furtună, citeodată în bătaia ghețoasă a nahlapilor. Încurcăturile plăviilor ghimpoase sînt desfăcute de ei cu o pricepere vrednică de mirare. O lovitură de țapină, desfacerea a trei bușteni curmezișі deschide închisoarea și toată îmbulzeala merge la vale. Însă uneori caturile se dărîmă brusc și nainte de vreme; alteori valul năprasnic dărîmă un părete abia întinat; elementele neînsuflețite devin active și ostile și mulți lăzureni și căpîlnari și-au amestecat sîngele cu vîltoarea apei și a trunchiurilor. Se întîmplă în unele veri să se deslănțuie marile cumpene de nouri și ape asupra unor asemenea clădiri enorme de lemnărie: atunci vin stîncile peste lemnării; potopul între-

buințează lemn și stîncă drept proiectile ajutătoare: drumurile se rup, așezările oamenilor cad ca într-un joc sinistru, îngustimea văii ia oamenilor surprinși și animalelor prigonite de groază orice putință de scăpare. Analele Frumoasei, recitate la priveghiurile de sară ale localnicilor, pomenesc multe asemenea bătălii ale puhoiului, tot așa de crîncene ca și războaiele oamenilor.

Astfel, de șaptezeci de ani de cînd, pe culmile de deasupra Frumoasei, au intrat exploatatorii de lemne, care taie întruna și prăvălesc trunchiurile moarte la rîpa rîului, s-a așezat aici, pentru păstrăvi, dușmănie sistematică. In cursul verii bat de două ori pe zi asupra lui furtunile și negreții lacului. După ce trec anotimpurile liniștite, bîntuie asprimea iernii și vijeliile începutului de primăvară. Cînd înmugurește pe costișe bisacănul și prinde a cînta la margini de tăieturi cucul, pornește iar bătaia neîncetată a toporului și prind a hurui jilipurile.

Bunul Dumnezeu, care e etern, știe că lucrarea oamenilor va să contenească odată într-un anumit ceas. Dar păstrăvul e prea trecător și numără puțin; deasemenea noi păstrăvarii sîntem trecători și legați de timp scurt. Dreptatea de peste o sută de ani nouă nu ne surîde, și am dori o rînduială bună pentru frumusețea acestei văi, chiar în vara care vine, căci în alt an și altă vară și oasele noastre și ale păstrăvilor se vor duce de-a valma pe apele cele mari și pe vînturile fără oprire ale eternității.

Sîntem în urmă, îmi explica prietinul meu. Înțelegerea cea mai elementară a unei bune gospodării și a păstrării a ceea ce e frumos, ne obligă să facem și noi ceea ce de multă vreme au realizat alții. Păstră-

varii, care poartă aceste vergi aproape inofensive, își răscumpără expedițiile protejînd cu bună credință depozitul lor. Apele ca Frumoasa, în țări evoluate, sînt amenajate cu apărări și refugii pentru păstrăvi. Plutitul este un mijloc barbar de transport; lemnul plutit are o valoare coborîtă. Dar chiar dacă îl tolerăm, cerem să nu strice țărmului, păstrăvului și celor puțini pustnici care vin aici la jivinile lui Dumnezeu ca să mai uite de răutățile semenilor lor din cetăți.

Astfel a grăit prietinul meu, privind posomorît apa tulbure a Frumoasei. În acel ceas rîul nu-și mai ilustra numele pe care i l-au dat vechii pămînteni în vremi mai fericite.

De pe costișa depărtată și înaltă, în lungul jilipului, începură a se auzi strigăte. Din strajă în strajă, comanda veni pînă jos:

— Varda!

Lăzureanul nostru binevoitor, care asistase la convorbirea noastră și o înțelesese, subliniind-o cu aprobări mute și suspine, ne salută iar.

— Vă rog frumos, domnilor, începe iar comedia.

Podețul era alcătuit iarăși peste jilip. Lăzureanul confirmă că toate sînt gata, cu un strigăt nou:

— Garga!

Strigătul trecu în sus.

După varda! și garga! jilipul prinse iar a tuna de bușteni.

Ne-am dus la deal, așteptînd alinarea lacului și limpezirea Frumoasei. Nu vă închipuiți domniile voastre ce înfățișare are apa asta după ce se limpezește. E ca aerul și în același timp ca vioreaua. După tulbureală îi place și păstrăvului să iasă spre luciu din cotloanele lui adînci și se repede cu deliciu spre mușchiul care tremură pe jimbătura valului. Să-i dăm o muscă

potrivită cu cele care circulă la sfîrşitul acestei zile. Şi să facem în acelaşi timp un plan, să ademenim în breasla noastră pe cîţiva grămătici de la Cluj, ca să vie aici să puie orînduială şi în cele ce se aud, ca să cunoaştem şi noi şi păstrăvii noştri, ce-i cu varda ! şi ce-i cu garga !

PĂSTRĂVII SE DUC CĂTRĂ IZVOARELE VIEȚII

Fără îndoială ziua era cea mai frumoasă din cîte zile frumoase avusese luna august. Se simțea asta în liniștea desăvîrșită care stăpînea munții, cerul și apa; în strălucirea blîndă pînă la mîhnire a tuturor celor din jurul nostru: cetină, undă și văzduh; în strălucirea noastră interioară, care era un reflex al celor ce ne împresurau. Între Sălane și Frumoasa auzisem zvonul tînguitor al tomniților care ieșiseră de curînd la lume, în ierburi. O ciocănitoare neagră, un erete — își încrucișaseră țipătul melancolic printre boschete de brădet. Pe undele cele mai înalte pluteau pajuri — păreau ieșite dincolo, peste un număr incomensurabil al micilor unități omenești de distanță. De acolo, ni s-a părut, mie și prietinului meu, că a coborît o chemare abia perceptibilă. N-a fost o părere, căci la această chemare am ridicat ochii și am observat pajurile. Și după această chemare am privit în jurul nostru și am fost atenți că lumea se schimbă. Că toate s-au schimbat.

— Semne de toamnă, a rostit încet prietinul meu Ionel Nemo.

În aerul pur, în lucirea delicată a ceasului al cincilea al după-amiezii, era ceva de veşnicie, adică de-o clipă. Sentimentul veşniciei părea că mă învăluie isvorît din lucruri; clipa era tristeţa celor iremediabil şi cu desăvîrşire pierdute.

— Într-adevăr, am suspinat eu fără voie; semne de toamnă.

Mergeam către o greblă din susul apei, spre Tărtărău, nu departe de aşezarea noastră din Braniştе. Grebla este opritoarea buştenilor în vremea plutitului. La un zăgaz al rîului, oamenii aşează acest dispozitiv, ca să reţie trunchiurile de brad pînă la vremea cînd trebuie să le dea drumul mai jos. În Frumoasa trunchiurile intră coborînd pe jilipuri, de pe coastele unde se fac tăieturile.

Grebla către care mergeam nu mai era greblă, căci nu mai reţinea nimic. Buştenii trecuseră mînaţi cu ţapinele de căpîlnari şi lăzureni. Locurile se limpeziseră de năvala lor. Şi acesta era un semn de apropierea toamnei. Rămăsese podul şi opustul. Apa Frumoasei se aduna la lacul podului şi pe urmă cădea în zănoagă printr-o revărsare arcuită de cascadă argintie. Era o cascadă destul de înaltă, de întinsă şi de puternică. Mai fusesem acolo în cursul lunii august ca să aruncăm undiţa în bulboană. Se întîmplase să scoatem — eu şi prietinul meu — păstrăvi frumoşi şi lipani de lîngă volbură.

Ba chiar acolo la Greblă, am scos cu undiţa cel dintăi lipan al meu, şi i-am simţit uşorul parfum de cimbru pe care îl are trupul lui argintiu. Acest salmonid le pare unora mai delicat decît păstrăvul. Mărturisesc că înclin şi eu să cred asta, mai ales după ce am prins doi sau trei lipani remarcabili şi prietinii mei n-au la activul lor decît păstrăvi.

Cînd ne-am apropiat de pod, lacul și cascada erau învăluite de cea mai prielnică și mai dulce lumină. Pădurea de brad stătea solemnă în jur. Apa Frumoasei frămînta juvaeruri coborînd de la Tărtărău și detuna la opust în revărsări spumate. În pulberea fină a cascadei am văzut cîteva curcubee trecătoare. Ne-am apropiat încet pregătindu-ne verigile și strunele. Apoi ne-am oprit, ca să observăm un spectacol rar.

Nu mai rămînea îndoială că după-amiaza aceea splendidă vestea toamna. Păstrăvii începeau să se ducă la locurile lor de boiște. Cuvîntul acesta înseamnă trecerea adulților la izvoarele reci, unde generațiile anterioare s-au adunat în bătaie, ca să-și depună icrele și să-și amestece laptii. Locurile unde se produce această lucrare a speciei mi le-au arătat uneori muntenii, cînd suiam la deal pe lîngă pîraie. Prundul se vede mai luciu și mai curat pe alocuri prin transparența apei. În acele locuri și-au frecat păstrăvițele pîntecele ca să-l ușureze de ouă. E o operație lungă și anevoioasă de vreme ce, în decursul ei, pietrișul se curăță de mîzgă și se albește. Împrejur păstrăvii asistă legănîndu-se și eliminînd și ei fermenții vieții. Aventura aceasta are loc către mijlocul lunii septemvrie.

În limanurile calde ale Dunării unde intră, la sfîrșitul primăverii, crapii pentru o lucrare identică, vegetația și viața larvelor sînt într-o explozie prodigioasă. Crăpoaicele depun sute de mii de ouă. Ca să poată deșerta atîta greutate, se adună în jurul lor crăpușteni, care le împung și le bat cu boturile în pîntece. Pe urmă vin căldurile prielnice și balta se umple îndată de puzderia puilor de crap. Această puzderie găsește îndată hrana. Către sfîrșitul toamnei crăpușteanul e cît palma. În vremea asta, miliardele lor au

dat tribut furtunilor, volburilor, şalăului, havatului, ştiucei şi somnului, tuturor paserilor şi gîngăniilor de apă. Mai rămîne destul pentru ca viaţa speciei să urmeze echilibrul ei instabil şi misterios.

Deasemenea boiştea celuilalt salmonid al apelor noastre de munte are loc primăvara. Lipanul, însă, nu mînîncă pe semenii săi.

Păstrăvul e un răpitor. Cine crede că existenţa lui e o greşală a Creatorului se înşală cel puţin din nouăzeci şi nouă de motive. Nici existenţa păstrăvului, nici existenţa celorlalte răpitoare din apă, de la ştiucă la somn, nu sînt datorite arbitrariului; după cum nu se datoreşte unui capriciu arbitrar existenţa răpitoarelor din aer şi de pe pămînt. In balta fără ştiucă, peştele se leneveşte şi degenerează. Ştiuca biciuieşte, dă agerime şi vitesă peştelui prigonit, înlăturînd în acelaşi timp bicisnicii, monştrii şi mişeii.

Salmonidul nostru din pîraiele munţilor e un tip feroce şi un distrugător emerit al faunei ce-l împresoară. Proverbul lui de căpetenie, pe care l-au învăţat de la el oamenii, s-ar putea exprima în cuvinte aşa: că păstrăvul cel mare are totdeauna drept să înghită pe semenul lui cel mic. Atunci înţelepciunea echilibratoare face ca boiştea lui să aibă loc asupra anotimpului aspru în condiţiunile cele mai puţin prielnice cu putinţă. Înţelepciunea mai face ca păstrăviţa să nu elibereze decît cîteva sute de ouă — cel mult opt sute. Bătute de valuri necontenit vii în puterea iernii şi necontenit oxigenate, aceste ouă durează luni, împuţinate de intemperii şi duşmani. Dacă cele mai bune condiţii ale conservării lor s-au îndeplinit, atunci ceea ce rămîne primeşte săgeţile soarelui nou care se ridică în cer după solstiţiul de iarnă şi puiul de păstrăv apare purtînd încă la pîntece de-

pozitul de hrană al oului: cu această trăistuță mizerabilă trebuie să ajungă în luna mai, cînd pornește zăporul și cîntă în munte glasurile primăverii. Atunci puii supraviețuitori își rezorb sărăcia, se întăresc și încep o carieră dramatică uneori destul de lungă. Din puișorul de la izvoarele vii se poate alcătui cu anii un monstru pe care-l jinduiesc pentru undița lor toți tovarășii mei păstrăvari.

Deci eu și prietinul meu am rămas cu undițile uitate în mînă, privind cum păstrăvii din Frumoasa se duc cătră izvoarele vieții. Veneau pe subt undă pînă la cascadă și acolo executau deodată, brusc, o săritură împotriva curentului, înșurubîndu-se în pînza de apă și încercînd să ajungă deasupra pe podina opustului.

Fiecare în parte își avea săritura lui. Unii intrau în puterea cea mai mare a curentului și erau respinși. Alții săreau în partea astălaltă a masei lichide, rămîneau o clipă în aer vibrînd și cădeau. Cîteodată săriturile păreau acrobații sticlind divers în soarele oblic; uneori mișcarea atingea un maximum bine cumpănit, păstrăvul părea că ezită o secundă în arcul cascadei, apoi trecea. Acela îndeplinise o etapă a destinului său.

Nu voi amănunți sentimentele și gîndurile care s-au asociat acestui spectacol unic. În ceasul acela n-aveam timp îndestulător decît pentru a privi. Pe cînd priveam cu uimire, se producea în noi fără îndoială acea lovitură ce trebuia să aibă rezonanțe mai tîrziu; însă atunci nu puteam sta decît solemni și gravi în fața Acelui care fulgeră din măruntaiele pămîntului pînă în creștetul văzduhului.

Unii dintre păstrăvi treceau; alții rămîneau. Cei care rămîneau biruiți se reîntorceau însă după un timp.

Bătălia aceasta a salmonidului ca să ajungă la locul său de boiște nu se produce numai aici la grebla noastră dinspre Tărtărău, ci la toate pragurile Frumoasei. Și nu numai în Frumoasa, ci în toate apele de munte; și nu numai la noi, ci într-o vastă zonă a pămîntului. După săritură păstrăvul, ajuns sus pe podină, își alină mișcarea și trece înspre un cotlon liniștit. Cel căzut deasemeni caută un loc unde să se refacă. Sforțarea de a realiza acel salt e așa de istovitoare, încît peștele are nevoie de multă reculegere, — uneori de ceasuri. Cel căzut adună tărie și încearcă iar. Dacă rămîne aici, e destinat pieirii. Deci saltul lui e de la moarte la viață; căci trecerea lui înseamnă continuitatea speciei.

In apele supravegheate, păstrăvarii fac adevărate trepte de trecere în locurile dificile și păstrăvii sar de pe treaptă pe treaptă la deal. Insă în locurile sălbatice peștele singur își croiește drum, călăuzit de forța lui interioară.

Ne aflăm într-un domeniu încă ascuns omului. Cercetările acestui mister al întoarcerii la locul de baștină încă n-au fost adîncite și cele începute n-au clarificat nimic. De ce porumbelul călător, scos întăia oară din sălașul lui și dus într-un sac la zeci de kilometri distanță, se întoarce direct la locul unde a fost cuibarul cu ouăle din care s-a născut?

De ce paserile călătoare vin la baștina lor? Căci, de la cocoare la prepeliți, toate se întorc în locul de naștere unde, probabil, odinioară nu existau anotimpuri. In alt compartiment al sutelor de milenii trecute, călătoarele acestea erau statornice; temperatura regiunii acesteia le era prielnică în tot cursul anului; iarnă, deci foamete, nu exista pentru ele. In vremea iernii, acum, se duc să caute semințele, gîzele și fauna

acuatică în regiunile calde. Cum încep a sufla spre noi vînturile primăverii, se grăbesc și ele să se întoarcă. S-a constatat că uneori generația ultimă se întoarce fără pilot, pe altă cale aeriană decît cea urmată de părinți.

Crescătorii de păstrăvi au încercat să aclimatizeze în apele noastre de munte un păstrăv american mai prolific și cu creșterea mai grabnică, așa-zisul păstrăv-irideu. Încercările au fost zadarnice; după cîțiva ani acești străini dispăreau. Secretul se cunoaște acum. Locul de boiște al irideului, în continentul de unde a fost adus, e către apele reci ale miezului nopții, către gura fluviilor arctice. Deci cînd îi sosea timpul, irideul căuta drumul în jos spre marea arctică și pierea în apele calde insuficient oxigenate ale rîurilor noastre.

Somonii din mările nordice intră, în al șaptelea an, în fluvii, ca să îndeplinească boiștea. Se luptă cu aceleași greutăți și pun aceleași sforțări istovitoare ca și păstrăvii noștri de la greblă. După ce au depus ouăle și lapții, în locul lor propriu, în fluviu, încetează de a mai mînca și pier. După ce și-au împlinit destinul, căptușesc albiile apelor natale cu osemintele lor. Mai pretinde omul să trăiască o mizerabilă viață egocentrică?

Țiparii cei mari din rîurile tributare Mediteranei și Atlanticului, la al șaptelea an, îmbrăcînd colorile strălucite ale călătoriei ultime, trec în apele oceanului și călătoresc pe fund o distanță colosală, pînă în preajma insulelor Bermude, unde, la 1 500 de metri adîncime, boiștea lor are loc. Din această călătorie nu se mai întorc. Fiecare femelă a lăsat abisului două milioane de ouă. Din aceste ouă iese un animal tranzitoriu, cît unghia degetului celui mic, un animal

vitros căruia i se spune leptocefal. În cincizeci și patru de luni, călătorind pe apele oceanului, miliardele de leptocefali, rămași din miile de miliarde, ajung la estuarurile fluviilor europene și, intrați în apele dulci, devin țipari — care după șapte ani vor întreprinde și ei călătoria supremă la Bermude. Acolo pare să fi fost apele de baștină ale țiparului; însă continentul acelor ape dulci scufundîndu-se, leptocefalii au dibuit un drum al întîmplării și au ajuns în Europa în cincizeci și patru de luni. Cei care fac calea spre estuarurile americane pun ca să ajungă acolo numai douăzeci și opt de luni. Hărțile geologice ale mărilor vechi confirmă existența unui continent în acea regiune depărtată a oceanului Atlantic.

Japonezii pun la clocit în acvarii mari ouăle unui anume soi de pește prețuit de ei. Puii trec în Ocean, și, la timpul predestinat, se întorc în locul de naștere — ca să fie pescuiți, bineînțeles.

Ca să ajungă într-o apă curgătoare și apoi în Atlantic, țiparii străpung iezăturile de pămînt. Acolo unde dau peste zăgazuri betonate, ies în vremea nopții din apă și trec peste cîmpuri, ca șerpii, pînă la primul pîrău. Ca să se împlinească destinul, nimic nu pare imposibil.

Vreme de o oră, cît am stat la grebla Frumoasei, am asistat la bătălia păstrăvului cu imposibilul. Imposibilul trebuia biruit, ca să crească o generație nouă la izvoarele reci de sus. Ce importanță aveau cei biruiți, cei rămași ca să moară fără a-și fi împlinit destinul? Dumnezeu vrea selecția și în acest domeniu, după cum o urmărește și în ascensiunea necontenită și penibilă a umanității. Leptocefali și pui de păstrăvi, pui de lup și de om au de realizat destine. Pentru ascensiunea păstrăvilor trebuie o zi splendidă și

unică — cea mai frumoasă zi a lunii august. Crede cineva că primăverile și toamnele vieții noastre sînt zadarnice? Cine nu se pătrunde de sensul lor, chiar dacă are în cap întreită mitră, e un profanator al Divinității.

Venea amurgul și spectacolul nostru încă nu luase sfîrșit. Păstrăvii mai luptau cu cascada și săgetările lor spărgeau din cînd în cînd rezistența șuvoiului. Fiecare trecere o salutam cu bătăi de inimă; simțeam pe prietinul meu că întoarce fruntea; întorceam și eu ochii spre el și schimbam un zîmbet.

DRAMĂ ÎN MARGINEA PĂDURII

Într-un rînd, la Branişte, Husar Şandor, şoferul prietinului nostru, meşterea nu ştiu ce la motorul automobilului. Meşterea într-o parte joasă şi ascunsă, încît oamenii ceilalţi ai noştri, adunîndu-se în jur ca să observe ce şi cum, trebuiau să-şi plece adînc nasurile şi capetele. Cel mai de la urmă a venit Hîrşoveanu. El ştie că nu se poate aşeza în rîndul întăi al spectatorilor. Cel mai de la urmă a venit Hîrşoveanu şi s-a plecat peste umerele şi capetele tuturor celorlalţi, aşa încît era cu fruntea drept lîngă fruntea lui Husar Şandor. Aşa fel de om e Hîrşoveanu.

Cît o cumpănă de fîntînă.

Comparaţia aceasta, însă, Hîrşoveanu n-o poate înţelege, căci el nu s-a coborît niciodată la cîmpie şi pe bărăganuri, el s-a adăpat întotdeauna la izvoarele din munte.

Prietinii, cu bună-voie şi fără răutate, spun mai multe istorisiri în legătură cu această însuşire excepţională a fiinţii lui. Aşa, zice că, într-o împrejurare oarecare, coborînd de pe înălţimile de la Bistra şi nimerind undeva către văi, într-un sat din ţinutul Alba, şi întîmplîndu-se a fi sfînta duminică, badea

Ilie Hîrşoveanu a intrat la biserică, să asculte leturghia, care lui foarte îi place. Aşa-i place leturghia şi aşa-i plac cîntările, cît şade uitat, şi numai din cînd în cînd îi dă din ochi o lacrimă. Fiind el acolo în lăcaşul dumnezeesc între multă lume, se simţea tare bine. Numai nu înţelegea de ce popa, de cîte ori iese din altar, se tot uită la dînsul, ca şi cum l-ar cunoaşte ori ar poftì să-i spuie ceva. Însă domnul părinte nici îl cunoştea, nici poftea să-i spuie ceva, fărădecît era cuprins de mare uimire cum poate veni astfel un străin în biserică şi, în loc să stea în rînd şi umăr la umăr cu ceilalţi creştini, s-a suit pe o masă.

Pînă la urmă popa nu s-a mai putut stăpîni şi a făcut semn unui gospodar mai bătrîn, să vie lîngă el la uşa cea mică din stînga.

— Mă rog dumnitale, bade, i-a zis, vezi de ce s-a suit acel creştin pe masă. Asta-i una care n-o înţeleg. Al doilea nu înţeleg de unde are masă. Că alta, afară de cea pe care stau pomenile, noi n-avem în biserică. Trebuie că umblă el cu masa după dînsul.

— Asta numaidecît e aşa, a răspuns gospodarul cel bătrîn şi cuminte. Acel om străin Ilie Hîrşoveanu are o masă lăsată de la Dumnezeu şi se suie pe dînsa, ca să stea mai sus decît toţi oamenii de pe lumea asta.

Altădată, — spuneau oamenii noştri din Braniştе, — s-a fost dus Hîrşoveanu pe un plai către muntele Pătru. Era un loc greu şi ferit, pe unde arar suie vînătorii şi paznicii. Umblînd el pedestru prin acele singurătăţi, era cu mult deasupra tufărişurilor de bisacăn, şi din cînd în cînd se oprea ca să se uite să vadă vreo jivină. Ilie Hîrşoveanu n-are nevoie de «hoştand». Cînd stă pe două picioare şi mai întinde şi gîtul, el singur e hoştand. Iaca s-arată o ursoaică. Stă şi se uită la el. Pleacă. Mai întoarce capul şi iar

se uită. După aceea se duce să spuie ursului ce-a băgat de samă și să-l întrebe cum ar fi de făcut să mînce calul. Cu omu-i mai greu, că omul are măiestrii primejdioase și mai ales știe să stupească fulger printr-o țeavă. Dar, după ce omul lasă la păscut calul pe care umblă călare, poate ar fi chip să-l împresure și să puie brînca pe acest cal.

Se mai spune la Branițte, cînd n-au alta oamenii noștri de vorbit, că badea Ilie s-ar trage din neamul cel vechi din valea Frumoasei, carele s-a fost chemat Jidovi. Cîndva, o fecioară din acest neam vechi a ieșit să culeagă muguri de brad și de urzici. Pe vremea aceea, unde era mugurul bradului era și al urzicii. Iar fata urieților culegea și punea într-o sită cît roata morii. Umblînd acea fecioară către vale, a ajuns în puțină vreme la Șugag și a văzut un fel de gîngănii care umblau la fața pămîntului. Își scoteau șugăgenii vitele la pășune, lîngă o dumbravă. Fecioara de uriești s-a aplecat și a cules vreo cîțiva șugăgeni și vreo cîteva șugăgence, punîndu-i în sită, după care s-a întors cu grabă mare la maica ei, să-i arate minunea.

— Uită-te dumneata, maică, ce-am găsit eu mai la vale, pe apa Frumoasei.

— Vai, suflete, i-a răspuns jidovița cea bătrînă, să știi tu că ai găsit amară otravă. Aceștia sînt oamenii și blăstămul lor este să moștenească pămîntul. Noi uriești ne vom petrece, și după noi vor veni ei, săvîrșind multe răutăți. Să nu-i stîrnești, că nu este altă gînganie mai ghimpoasă. Du-te de-i pune de unde i-ai luat și la vale să nu te mai duci niciodată. Locul nostru e sus și în singurătăți.

Dintr-acele făpturi vechi se trage Ilie Hîrșoveanu. De aceea tinde el tot către potecile cele mai de sus.

Într-un răstimp al anilor vieții lui își lăsase o barbă mare, ca să se poată cățăra pînă la el muierea, să-i spuie la ureche un sfat. Sfatul acela n-a fost altul decît să facă și soțul ei ca toți oamenii din vale, să se așeze la mulțime și la petrecere și să bată război și politică. Apoi venind la înțelegerea minții lui cuvîntul cel bun al bătrînei din veac, a lepădat toate ale oamenilor, împreună cu barba. De-atunci se poartă badea Ilie ras. Nu s-a mai purta el cît a fi ș-a trăi ca oamenii de la cîmp și nici n-a mai sta la sfatul muierii. Unde-i barbă mare trebuie grijă multă și pieptene. Pe lîngă asta, se uită la tine ciudat căprioarele și nu te cunosc.

Badea Ilie face parte dintre acei paznici care cetesc tare bine locurile pe care le au pe samă. Și știu deasemeni să spuie ce-au cetit.

La un sfat din Branișteа Domnului, iată în ce chip a grăit, explicînd semnele ascunse pe care oamenii de rînd nu le știu cunoaște.

— Domnilor, binevoiți a cunoaște că, în dimineața asta, m-am suit pe Runcul Cailor căutînd urme de jder.

Trebuie să se știe că fiarele răpitoare, de la țap și rîs la jder, sînt lăsate paznicilor noștri. (Asta o spun pentru profani, nu pentru vînători.) Iar paznicii noștri, în vremea iernii, urmăresc mai cu samă jderii, a căror blană prețuiește, după cursul de astăzi al banului, cinci mii de lei. Blănița aceea castanie, nu mai mare decît a unei mițe, are asemenea valoare pentru frumusețа și coloarea ei, pentru acea dulce apă castanie și fumurie, și pentru puful ei moale, și pentru spicele ei negre. Jderu-i scump și pentru că-i rar și se prinde greu. Oamenii noștri nu-l dobîndesc cu pușca, pentru ca să nu-l strice. Alcătuiesc în pă-

dure, la locurile unde găsesc umbletul lui, niște căpcăni simple și ingenioase în același timp. Nu sînt căpcăni de fier ; ci teascuri de lemn. La o dihanie mică dispozitivul e foarte mare. Pentru că o fiară mică nu poate deosebi decît o capcană mică. Așa încît se așează o capcană mare — ca acele pe care le alcătuiau vînătorii de acum o mie de ani. Și acum o mie de ani jderul era blănița cea mai de preț a voievozilor și domnii din Ardeal ori din Moldova o căutau și puneau asupra ei oprelişti, ca să împodobească întăi și întăi slăvitele lor ființi. În capcana aceasta vînătorii de jderi pun o veveriță, ori o gaiță, în lungul unei punți înguste, pe unde jderul trebuie să treacă numaidecît și numai într-un anumit chip, ca să poată lua nada. Cînd a venit lîngă nadă și a apucat-o, dac-a tras-o numai de un fir de păr ori de o peniță, — rînduiala lemnelor se desface, ș-un trunchișor fulgeră și lovește atît cît trebuie. Vînătorul găsește jderul sus, între lemne, — unde nici vulpea nu-l poate ajunge, iar bufnița nu-l poate vedea.

— Domnilor, binevoiți a cunoaște că, în dimineața asta, m-am suit pe Runcu Cailor, căutînd urme de jder. Astă-noapte a nins ușor — parcă ar fi curs puțintel pospai de zahar.

Ducîndu-mă la locurile mele, mă opream din cînd în cînd, precum se cuvine, și cercetam. Stînd la o margine de tăietură, am băgat de samă două ciute.

Trăgeau din cînd în cînd din clomburi de brad smocuri de barba-caprei. După ce le mîncau, ieșeau mai în luminiș. Acolo alegeau din zăpadă cîte un rug de mure. Uneori scobeau cu piciorul și-și aplecau boturile. Pe urmă ridicau capetele și primeau în nări adierea de dimineață.

Încă nu răsărise soarele și cerul era senin. Pădurea stătea neclintită. În tăietură părea a fi liniște deplină. Eu nu mă mișcam de la locul meu. Aveam așa o dorință să petrec cu ochii acele ciute, să văd ce vor și ce-au să facă. Mai pe urmă am văzut anume de ce trebuie să stau.

Fiind astfel toate liniștite și albe și stînd eu așa cu ochii acolo și cu gîndul în altă parte, mi s-a zbătut inima. Ciutele fuseseră lovite de ceva. Fuseseră lovite fără îndoială, dar nu vedeam de ce anume. Una a făcut o săritură mare într-o parte și-a apucat-o în goană la deal spre streșina brădetului. Cealaltă s-a dus la vale, c-o spaimă mai mare decît a celei dintăi.

M-am înălțat în «hoștandu» meu, pe care-l am de la Dumnezeu, să văd mai bine ce este. Nu vedeam nimic decît fuga lor ruptă în două părți. Nu era acolo urs, nu era lup. Dacă ar fi fost, s-ar fi arătat și aș fi văzut.

Însă numaidecît trebuia să fie ceva. Nici o spaimă fără pricină.

Am pornit îndată, cu deosebită grijă, de la locul meu. Am mers repede trei sute de pași. În preajmă m-am oprit, ca să nu stric urmele și semnele. M-am uitat către deal : am văzut urma întăi curată. Am împresurat urma de la vale și am observat îndată ceea ce știam că trebuie să găsesc. Era urmă de sînge. Întăi stropituri rare ; pe urmă dîră groasă.

M-am lăsat cu grăbire la vale pe acele semne crunte. Ciuta năvălise întăi printr-o desime de crengi, ca să se curețe de ce avea pe ea. Dar ce era pe ea nu se lepădase. Stropiturile de sînge împroșcau zăpada și dincolo de crengărit.

Prin urmare — îmi fac eu socoteala — e un rîs înțelept, care știe sama vînatului. Dacă s-aruncă în

grumazul ciutei și ciuta e voinică și bătrînă, îl duce și îl izbește în clomburi; crengile și rugii se cațără de el, îl bat în tigvă, îl prăvălesc într-o parte, pe urmă pot veni cerbii să-l calce în copite și să-l ieie în coarne. Așa, el a știut că trebuie să se anine de dinapoia ciutei, punînd ghiarele și colții într-o pulpă și lucrînd acolo pînă ce rupe vîna pe care o cunoaște el; atunci cerboaica slăbește și cade: e a lui.

Într-adevăr așa a fost. Ciuta a mai fugit o toană, iar dihania o minca dindărăt. Într-un loc a căzut. Ucigașul a simțit că vine dușman pe urmele lui. Stînd cu urechea ațintită o clipă, a auzit pasul meu prin zăpada veche și s-a dus. Știam că stă deocamdată în preajmă lingîndu-se de sîngele proaspăt. Dar după ce m-a văzut că am intrat și eu în afacerea lui, s-a retras. Cunoștea că este deasupra sa o putere mai mare.

Cerboaica s-a mai zbătut puțină vreme, după aceea i s-au umbrit ochii de moarte, a suspinat și a murit.

I-am pus între pleoape un clomburel de brădui. Și m-am întors la locul de unde pornise întîmplarea. Trebuia să cetesc și acolo semnele.

Am căutat urmele ciutelor din pădure în tăietură. Le-am găsit. Au venit încet ciugulind de ici, ciugulind de colo. Am trecut împrejur: n-am găsit urmele risului.

Locul lui de pîndă l-am aflat pe o cladă. Așa că el se așezase acolo, domnilor, de cu noapte, înainte de a cădea pospaiul. Ninsoarea proaspătă i-a astupat urmele. Ninsoarea proaspătă a căzut și pe el. S-a lăsat nins, a stat neclintit ca un lemn mort sau ca o piatră. Ciutele n-au văzut nici urmă, nu puteau simți nici aburul trupului lui.

El știa drumul lor de fiecare dimineață. Căci animalele acestea se obișnuiesc cu locurile lor, au o bă-

teliște a lor, o plimbare obișnuită cu care s-au dedat de cu toamnă și-și aduc aminte de ea. Încît rîsul, știind asemenea obicei, le-a tot urmărit.

Dar le-a urmărit cu luare-aminte, nevădindu-se niciodată. Le-a privegheat așteptînd un ceas potrivit, ca să le jertfească. A mai stat și în alte dimineți pe cladă, dar ciutele ori nu s-au apropiat destul, ori au primit în nări miros neplăcut și s-au tras către alte locuri ale lor. Adulmecînd putoarea unei jivine primejdioase, poate nici n-au mai dat pe aici o vreme. Pînă ce au uitat primejdia. După ce au uitat primejdia, au venit din nou la plimbarea lor cea plăcută.

Dușmanul era tot în vecinătate. Le așteptase cu stăruință — trei zile, ori o săptămînă, poate și mai mult.

Ciutele s-au mișcat în apropiere — dar nu destul de aproape pentru socotința săriturii lui.

Iată însă că în noaptea asta a dat Dumnezeu o ninsoare ușoară și i s-au astupat cu desăvîrșire urmele. Ninsoarea a fulguit și asupra lui și l-a ascuns deplin. S-a mai întîmplat ca ciutele să se apropie îndestulător nu pentru foamea lui, care e totdeauna cumplită, ci pentru arcurile lui de criță. Deci a sărit și s-a agățat de dinapoia uneia și a sîngerat-o și a mîncat-o pînă ce a doborît-o.

Asta cetind eu, m-am întors iarăși la cerboaică. Ce înțeles poate să aibă asemenea jertfă, domnilor, decît că puii acelei risoaice schiaună de foame și pier dacă n-au carne. Mama lor șoricărește puțin în cursul zilelor, după ce n-a avut nici o izbîndă la pînda de dimineață, dar ei cresc și au nevoie tot mai multă. Cresc și au nevoie de carne de vițel, ori de ciută. Și atuncea s-a întîmplat ce am văzut eu și ce am cetit în tăietură, la Runcu Cailor.

ÎNȘELĂRI

— Ha-ha-haa! Muntele e limpede și văile-s în ceață, zice cu plăcere și cu ironie prietinul meu doctorul Sivu.

Într-adevăr, o ceață lăptoasă acoperea văile depărtate. O ceață care stătea asupra văilor în puterea greutății. O ceață din care curgea burniță și răceală. O recunoșteam noi ceața aceasta, ca unii ce eram pescari și vînători. Pe cînd locul nostru de sus rîdea de lumină ca un cristal curat. Cerul era scobit în safir; în ape împungeau săgeți orbitoare de aur. Era bine și călduț; ne aflam la jumătatea lunii iulie. Tot așteptasem vremea bună și vremea bună întîrziase; o nădăjduisem cu ardoare două săptămîni și trăisem aici ca-n niște zile ale Dochiei; cînd iluminare de soare, cînd întunecare cu stropituri repezi; cînd liniște, cînd furtună de zloată. Cum ne desfășuram undițile la apa Frumoasei, ademeniți de înșelările albastre ale văzduhului, cum purcedea de la Tărtărău, despletindu-se oblic, un nour posomorît. Așa încît acum ne răzbunam și noi. Ne îngăduiam să fim superiori, ca și cum văile și-ar fi făcut un merit din situația lor într-o regiune mai blîndă. La ironia adre-

sată de către prietinul Sivu văilor, m-am simțit și eu plin de trufie, față de locuri pentru care, obișnuit, am simpatie.

Acel «Ha-ha-haa!» aruncat cu glas puternic și răsunător de doctorul Sivu prin limpezimea dimineții, peste ponoare, are și el povestea lui, ca să poată fi înțeles întru toată semnificația.

Prietinul Sivu e un bărbat cu înfățișarea simpatică, însă proporțiile staturii lui nu l-ar așeza chiar între oamenii nalți. S-ar putea zice că e mai mult bondoc. Pe cînd amicul său doctorul Țupa, cu care el a săvîrșit multe isprăvi în anii tinereții, e cu mult mai nalt decît ar trebui. Dacă doctorul Sivu are complectări laterale, complectările și prisosurile doctorului Țupa sînt în lung. Dacă ne-am îngădui să grăim ca oamenii de rînd, am spune că i-a pierdut dracul măsura.

Îndată după război, pe care l-au purtat cu vrednicie nedespărțiți, s-au întors acasă și au constatat că lumea nu s-a schimbat. Cei săraci rămăseseră tot săraci. Mulți dintre bogați sărăciseră. În orice caz ei nu se aflau în categoria privilegiată. După ce s-au bucurat întru spirit de unirea Ardealului lor cu celelalte țări romînești, au stat ș-au cugetat, — unul mare și altul mic, unul privind de sus în jos și altul de jos în sus, au stat ș-au cugetat cum ar putea să agonisească ceva cîștig, ca să li se pară viața ceva mai bună și lumea mai puțin ticăloasă.

Dintre amîndoi, doctorul Sivu era tipul vesel. Tipul gînditor și inventiv era doctorul Țupa. Deci doctorul Țupa a cugetat adînc trei zile și a aflat că mijlocul sigur și prompt de îmbogățire — îmbogățire onestă — ar fi cîteva geamandane de mosoare de ață, pe care să le cumpere ieftin de unde se găseau în abun-

dență și să le vîndă cu mare folos în satele ardelenești, unde această marfă nu se mai găsea de multă vreme. Cum suiai niște coline prin Alba și Inidoara, găseai lume care uitase de mosor și ață, și muierile de-acolo pomeneau cu jale că a fost cîndva pe lume asemenea marfă, iar acuma se va mai fi găsind în celălalt capăt al pămîntului, dar la noi nu mai găsești de ai plăti cu aur — greutate pe greutate.

— Eu am să descopăr la București negustori cu care am mai făcut treburi, a hotărît Țupa. Umplu burduf patru geamandane și le aduc în locul unde marfa trebuiește, deci se plătește. Aplicăm una din axiomele cererii și ofertei. Cumpăr cu potrivit preț și vindem cum se cuvine, așa ca să alcătuim un capital respectabil. Pe urmă, avînd capital, trecem la alte afaceri. Altă ambiție n-am, decît să adunăm într-un an un milion, ca să nu ne mai simțim umiliți față de atîția proști.

Zis și făcut. După ce au pus capăt la capăt rămășițile de finanțe ale amîndurora, destul de firave, doctorul Țupa a trecut în regat și a găsit mosoare de ață.

Cînd le-au adus la munte, prietinii s-au privit cu bucurie și s-au gratulat. Dar pe cînd ei puneau la cale ofensiva desfacerii, iată că sosesc două companii de demobilizați din armata de la Piave, granița Italiei, cu ranițile pline de mosoare de ață. Îndată marfa n-a mai avut preț. S-au gîndit să deplaseze piața de desfacere și au aflat că în toată țara Ardealului s-a împrăștiat cu îmbielșugare marfă italienească.

După primul moment de descurajare, doctorul Țupa s-a înălțat în sus și a propus să se vîndă marfa cu preț redus, ca să poată fi salvat capitalul. În aceste

împrejurări doctorul Sivu, făgărășan de baștină, de la Porumbacu, a crezut mai nimerit să alcătuiască niște stihuri, care au avantajul asupra poeziei moderne că se cîntă și se joacă. Se cîntă pentru că asta e singura soluție bună la năcaz, și se joacă, deasemeni, ca să fie plăcerea omului deplină.

Deci pe cînd doctorul Țupa cugeta amărît cu nasul aplecat asupra mosoarelor, Sivu își executa producția poetică, adăogîndu-i muzică și danț.

Eu sînt Țupa-negustorul...
Ha-ha-haa ! — poc-poc !

Ha-ha-haa ! — exclamație de mulțămire și veselie. Poc-poc ! — două bătăi succesive, una cu palma dreaptă în coapsa dreaptă, și una cu palma stîngă în coapsa stîngă. Căci pe cînd se enunță muzical și ritmat stihul, Sivu a început dansul, împrumutînd atitudinea mîndră și provocătoare a feciorilor de la Porumbacu ; iar Ha-ha-haa ! — poc-poc ! complectează în contrapunct recitativul melodic. Dacă nu se supără persoanele nobile sau americanizate de radio și ciriema, asta se chiamă o chiuitură populară. În loc de poc-poc !, se poate introduce un sunet din gură și altul din degete, sau altă pereche de lovituri potrivite ; totul este să se întărească ritmul, adăogînd noutatea unei variații.

Eu sînt Țupa-negustorul...
Ha-ha-haa — clic-clac !
Și vînd ața — cu mosorul —
Ha-ha-haa — clic-paf !

Vînd mosorul cu doi lei —
Ha-ha-haa ! — cioc-poc !
Și ți-l dau — vrei ori nu vrei —
Ha-ha-haa ! — cioc-boc !

Cînd a bătut Sivu — cioc-boc! în carîmbul cizmei și-n marginea mesei, doctorul Țupa a început să zvîrlă cu mosoarele de ață după el.

— Ha-ha-haa! Muntele e limpede și văile-s în ceață! striga cu plăcere, cu veselie și ironie prietinul nostru Sivu. Cred că n-am face rău dacă ne-am cobori la Frumoasa și am încerca să dăm la păstrăvi.

— Plan bun, am răspuns eu. Pînă către ora 11, avem vreme. Înainte de ceasul 11, păstrăvii nici n-au obicei să iasă la vînătoare.

Am și albă, am și neagră...

Am pornit să cîntăm amîndoi. Era vorba tot de mosoarele de ață ale lui Țupa, negustorul.

Am și albă, — am și neagră
— Ha-ha-haa! — Clic-clac!
Asta mi-i averea-ntreagă,
— Ha-ha-haa! — Clac-clic!

După ce ne-am bucurat amîndoi cîntînd și dansînd fără spectatori această negustorie celebră, am mai cercetat o dată depărtările vrednice de dispreț și pline de ceață, și am ocolit cărarea, pe sub streșina pădurii, către observatorul din tăietură.

Ne-am suit în pătul, ne-am pregătit puștile și am zîmbit împrejurimilor. Nici nu se poate afla, în altă parte de lume, mai încîntată margine de singurătate. Chiar dacă s-ar afla, se adăogea acelui loc tihna, lumina și momentul între toate ales, moment care nu seamănă cu altul în toată veșnicia. Ne aflam într-asemenea moment de farmec, cu bucuria că l-am găsit și cu regretul că va trece degrabă. Primeam în toată făptura mea farmecul lui. Eram și foarte bine pregătit de cîntecul prietinului Sivu. Eram bucuros și de su-

perioritatea pe care o avea muntele asupra acelor văi umilite.

Fără a se clinti, prietinul Sivu mă împinge ușor cu cotul. Îmi șoptește:

— Fii atent.

I-am răspuns, c-un semn de aprobare, că văd și eu ceea ce vede el. O căprioară apăruse în tăietură foarte aproape de noi. Poiana era încărcată de bisacăn înflorit roșu. Căprioara ciugulea cu botișoru-i fin steblele înalte ale florilor.

— Fii atent, stăruia prietinul Sivu.

Am văzut și eu, în aceeași clipă cînd îmi venea a doua înștiințare. În dreapta, la două sute de pași, subt o scorbură, într-o goliște, o vulpe aurie ca un jaratic adulmeca adierea dimineții. Sta întoarsă către căprioară și trăgea în nări înștiințare. Am cercetat-o cu binoclul; se vedea lămurit cît e de interesată de vecinătatea aceea bine mirositoare; o puncta întruna cu botu-i ascuțit. Fără a întîrzia mult se puse furișat în mișcare.

Gîndul meu era și al doctorului Sivu. Dacă izbutește dihania să se apropie nesimțită, va ataca pe căprioară. Tovarășul meu își pregăti arma, ca să facă dreptate. L-am aprobat din ochi. Dimineața aceea ne făgăduia o satisfacție în plus.

Vulpea se oprise de două ori. Cînd pornise a treia oară, avea bine lămurită situația și știa precis unde se găsește căprioara. Mergea întins, fără nici o sovăire.

Cînd dihania fu la treizeci de pași, căprioara deodată deveni neliniștită. Sivu întîrzia să ridice arma. Poate era doritor să vadă în ce chip anume se va desfășura atacul. Ori înțelegea că totul se va rezolva printr-o retragere precipitată a căprioarei și

aștepta să vadă cum se va întîmpla asta. Pe vulpe o avea oricînd la îndămînă.

Cînd vulpea ieși de sub rugi de smeură și liane, într-o revărsare de soare, căprioara o zări. Poate n-o zărise anume. Dar o știa cine-i și unde-i. Mă așteptam s-o văd salvîndu-se. Dimpotrivă, ea luă o poză de îndîrjire și începu să bată în pămînt cu piciorul drept de dinainte. Bătea cu putere — boc! bic! buc! Își cumpăni în jos fruntea și porni cu mînie la atac. Vulpea coti în tufe și se făcu nevăzută.

Doctorul Sivu nu-și putu stăpîni exclamația de mulțămire:

— Ha-ha-haa!

Căprioara tresări, se întoarse și porni în copce spre streșina brazilor.

— Ne așteaptă păstrăvii! mă îndemnă tovarășul meu.

Ne-am coborît, fredonînd, la apa Frumoasei. Am trecut pe acasă și ne-am luat cele mai iscusite scule. Cînd ne-am prezentat la malul rîului, am văzut resfrîngîndu-se în undă un cer alburiu. Exact la al doisprezecelea ceas, cînd, după cît se spune, păstrăvii vînează mai frenetic fie subt undă, fie deasupra undei, — am simțit că soarele acelei zile se învăluie și ne părăsește. Ceața norilor se urca spre noi și tindea și mai sus.

Nu-i riguros exact, credeam atunci, că păstrăvii apar numaidecît la vînătoarea lor în ceasul amiezii. Eram gata să mă încredințez că nu au obicei niciodată să iasă. Aveam sentimentul covîrșitor că ora de aur care trecuse e pierdută cu desăvîrșire, pentru totdeauna pierdută. Tristețea este că toate ceasurile vieții noastre trec și rămîn căzute iremediabil. Aveam însă atunci cu putere în mine conștiința absurdității

acestui fenomen, parcă aș fi descoperit deodată în mine morbul cel mai grav. Suportăm clipă cu clipă moartea, fără să ne alarmăm. Și dintrodată avem demența zădărniciei vieții și constatarea aceasta — clipă trecătoare — emite în noi otrava subtilă a disperării.

Ne-am trezit rizînd strîmb. Cînd am ajuns la convingerea că amîndoi, — eu și doctorul Sivu — trebuie să cîntăm și să jucăm isprava mosoarelor lui Țupa negustorul, am simțit pe fruntea mea obosită și picăturile ploii ca niște halițe. Pădurea de brad începu să șușuie.

BROZ

Umblînd la păstrăvi în Valea Frumoasei, am învățat multe năravuri și rînduieli ale peștilor. În legătură cu păstrăvii și lipanii, am cunoscut cîte ceva despre gîngăniile care zboară la fața apei — ele fiind făcute nu numai ca să împodobească de colori schimbătoare lumina zilei și umbra cetinei, ci ca să hrănească pe păstrăvi și lipani. Urmărind fluturii, am dat de larve, și, căutînd larvele, am ajuns să văd că colorile lor sînt gemene cu ale florilor ; iar florile și ele nu sînt atît pentru ochiul nostru cît pentru unele sălbătăciuni ale singurătății. Deci în legătură cu florile am pus căprioarele. Iar de la căprioare și cerbi am trecut la om care, în definitiv, a ajuns sus în urma lupului și ursului, cel din urmă, izbutind să se menție în primul plan, de și, la dreptul vorbind, nu-i nici o nevoie de el aici. Am aflat de la oamenii trecători istorisiri despre cele mai statornice decît ei. Din cînd în cînd a trebuit să mă supun și să accept și alte istorisiri decît despre urși, cerbi și căprioare ; istorisiri despre oameni. Așa am aflat o întîmplare a lui Broz.

Broz era urmaș al unui pribeag carintian, poposit între aceste păduri și rămas în valea asta. Pe bătrînul cel vechi se zice că l-ar fi chemat Loiz. După o viață destul de lungă și de grea, cînd i-a venit vremea să închidă ochii, a poftit să cinstească o cupă de vin și a închinat-o către apa Frumoasei. «Aicea mi-a fost drag să mor», a cuvîntat el — și s-a uitat întunecos la toate cîte se prevedeau, dulci și blînde, într-o zi strălucită de vară. Avea niște ochi fioroși, streșiniți de sprîncene groase, acel Loiz bătrînul, cît lelei Victoria, munteancă de baștină și soția lui dreaptă, îi fusese frică toată viața de acei ochi. Feciorul carintianului și al Victoriei șugăgeanca s-a nimerit să fie un bărbat balan și luminat la înfățișare ca maică-sa; toată viața lui, părea c-a rîs și s-a bucurat cu apele și cu pădurile. Dar cel mai mare fecior al lui Ile — cu numele Ambrozie — adică Broz — a prins a se uita la toate ca dintr-o adîncime și dintr-un întuneric, întocmai ca și unchesul lui carintianul.

Părea că întruna îi ninge și-i plouă. Parcă nu-i erau boii acasă, de și nu era plugar. Ori negustător, închipuindu-ne că ar fi fiind, parcă i s-ar fi înecat corăbiile în Marea Neagră — adică la capătul lumii, unde el nu fusese niciodată. Amară îi era apa de la izvorul din stîncă, și smeura din tăietură acră. Ursul pe care-l descoperise întăia oară, ca paznic, spre muntele Pătru, fusese cea mai bătrînă și mai crîncenă dintre fiare. Avea năravaș acest Broz să pîndească și să identifice numai un cerb cu optsprezece crengi, al cărui glas pare tunet în nopțile de sfîrșit de septemvrie, cînd boncăluiesc taurii muntelui. Știa să prindă și păstrăvi. Care erau mai mari și mai negri păstrăvi pe aceia îi prindea. Altfel era bărbat frumos,

nalt și trufaș, cu două mustăți negre, tufoase și rotunzite și cu sprîncenele dese. Din mustăți rar îi sticleau dinții puternici; de sub tufele sprîncenelor se deșteptau numai cînd și cînd ochii castanii.

Își durase casă lîngă Prigoana, și-n casă avea de toate, căci, fiind bun meșter de căpcăni și teascuri și priceput la așezarea stîrvurilor otrăvite, scotea în fiecare primăvară destule piei de vulpe, jder și lup, pe care le neguța cu pricepere în tîrg la Sebeș.

Numai un lucru nu-l nimerise bun între podoabele casei lui — nevastă după vrednicia pe care o avea el.

Șugag e locul unde oamenii noștri găsesc muieri după plac. Nici nu se află pe lume alt loc unde să se găsească atîtea femei frumoase ca la Șugag. Care de care mai frumoase. Cum iese fata la lume și rîde, vin muntenii din cotloanele cele de sus ca să se uite la dînsa. Așa că alesese și Broz una. Dar Nastasia lui se nimerise a fi ca o floare trecătoare. Înflorise într-o dimineață și se ofilise prea curînd. Într-al doilea an al căsniciei lor, Nastasia s-a îmbolnăvit de piept și a mers tot în scădere. Așa încît ochii casei de lîngă Prigoana s-au întunecat ca și ai lui Broz.

După ce Nastasia s-a dus unde ne ducem toți, cu păstrăvii, căprioarele și bisacănul din curături, Broz a lăsat căsuța pustie și și-a alcătuit o colibă în cea mai depărtată rîpă, ca să-l uite toți și să nu se mai știe nimica de dînsul.

Stăpînii lui l-au căutat ca pe o sălbătăciune și, găsindu-l, i-au spus mai multe vorbe de mîngîiere, pe care paznicul părea că nu le aude. Lîngă acele vorbe de mîngîiere, prietinii mei au adaos un cățelandru vînător, castaniu și fumuriu la blănița, liniștit și înțelept. Cum l-a văzut Broz, i-a zîmbit puțin, numai din partea dreaptă a obrazului. Și luînd sub mîna sa,

în singurătate, pe acel cățel vînător, l-a deprins feluri te lucruri de mirare, așa fel că, ieșind cu el după o vreme la lume, stăteau stăpînii și se uitau cu plăcere atît la Broz care se întorsese la viața oamenilor, cît și la Aiax, care devenise cel mai prima urmăritor al cerbilor și țapilor răniți.

Chiar în aceeași zi a ieșirii la lume, suind prietinul meu Ieronim pînă la un pătul în coasta Prigoanei, avînd cu sine pe Broz și pe Aiax, a tras cu carabina într-un țap tare — și, cercetînd locul, a aflat urmă de sînge.

— Ce facem, Broz? a întrebat prietinul Ieronim.

Broz a clătinat din cap.

— Facem bine.

A fluierat ușurel și Aiax a venit la piciorul lui.

— Pune nasul... i-a poruncit Broz lui Aiax.

Aiax a pus nasul. A ridicat apoi capul și a tras vînt în nări. A atins după aceea iarăși de două ori, scurt, urma țapului.

— Este? l-a întrebat Broz.

— Este, mă rog, a răspuns Aiax. «Este, mă rog», era un răspuns pe care cățelandrul obișnuia să-l deie cu coada. Iar Broz a trecut stăpînului său răspunsul, cu glas:

— Este, mă rog.

S-au dus pe urma țapului. — Aiax înainte și Broz după Aiax. Iar după Broz și Aiax venea prietinul Ieronim. Au suit la deal un timp; pe urmă au coborît într-un pîrău. Urmă de sînge nu mai era; dar cățelandrul se ducea liniștit și întins după semnele lui, care sînt o taină necunoscută nouă. A coborît în pîrău și a trecut dincolo; a făcut un ocol și a revenit la pîrău. A intrat în apă străbătînd o desime. După ce a ieșit din desimea de rugi ghimpoși, s-a oprit,

așteptînd pe oameni. Vremea era înăbușitoare și zările pădurii se întunecau de nouri. Au scăpărat fulgere și a detunat tunet. A trecut o ploaie repede cu vifor răsucind tufișurile și aplecînd adînc brazii tineri. Prietinul Ieronim, Broz și cînele au stat sub cetini, așteptînd să curgă la vale puhoiul neașteptat, amestecat cu bolovani.

A trecut puhoiul. S-a făcut liniște. A lucit iar lumină sub poala pădurii.

— Acum să ne întoarcem, a zis prietinul Ieronim.

— Ba, a răspuns Broz.

Prietinul Ieronim a priceput că mai aveau de mers «o țîră».

Aiax a trecut peste risipiturile pîrăului și iar a prins a umbla în lungul costișei. S-a dus așa vreme îndelungată; parcă umbla fără rost. Însă el era tras de o ață nevăzută; pînă ce a răzbit într-o poieniță. Acolo s-a oprit și-a dat glas o singură dată: Ham! Țapul cel tare era acolo; nu mai avea putere. Se întinsese pe o lespede, cu capul spre deal. Gîrla ploii îl spălase de sînge.

De atunci Aiax a început a se bucura de mare cinste la vînătorii din Branițte. Iar Broz și-a venit în fire, deschizînd iarăși ochii spre lumină.

Lumina aceea era mai ales în jos, în partea unde merge lărgindu-se valea Frumoasei. Însuși Aiax trăgea într-acolo, înțelegînd ce poftește stăpînul său.

Într-o sfîntă zi cu soare, Broz a pus pe el straie nouă și și-a încălțat bocancii cei mari cu clonțuri de oțel. L-a întrebat pe Aiax dacă cunoaște drumul.

— Îl cunosc, i-a răspuns cățelandrul.

— Însă tu n-ai fost niciodată acolo.

Aiax n-a cutadicsit să răspundă la atît de multe cuvinte; Broz nu obișnuia decît prea rar să lege la

un loc șapte vorbe. Afară de asta, un cîne vînător ca el n-are nevoie, ca oamenii, să se ducă să cunoască locul și fiara anume ; el cunoaște toate ale lumii în alt chip cu mult mai sigur.

A pornit el, deci, înainte. Cînd a ajuns la gura Prigoanei, n-a ocolit la deal, ci a tras către vale. Broz a mormăit cu mulțămire. Dincolo de arcul de spumă al Prigoanei, la o bătaie de pușcă pe vale, se afla o colibă de lucrători. Dinaintea colibei ardea foc de brad ; mirosea toată împrejurimea a rășină. Lucrătorii erau la lucrul lor, la mînatul bușteniior pe unda riului ; numai caimanul se afla acasă și pregătea prînzul.

Cînele s-a oprit lîngă foc. Caimanul a ieșit din colibă.

— Doamne-ajută ! a zis Broz.

— Mulțam, a răspuns caimanul.

— Gătești mîncare soților ? a întrebat paznicul.

— Gătesc, a răspuns caimanul. Asta e rînduiala caimanului. Doarme un somn. Bea o gură de răchie. Aprinde focul și se gîndește la cîte în lume. Eu, de cînd am venit de la Marmoroș în valea asta, o duc ca în rai. Am doi feciori ; n-am să-i fac nici deputați, nici miniștri ; eu zic să-i fac tot caimani, că altă breaslă mai bună nu-i. Oricîte-ar spune unii și alții, nu se află breaslă mai bună decît breasla lenei.

— Ie ! a răspuns Broz, pe gînduri.

Caimanul a rîs.

— Dar ce-am spus eu ai ascultat ?

— Ț !

— Vra să zică, te duci la vale ?

— M-îhî !

— Ai treabă la Bistra ?

— Nu.

— Atunci te cobori tocmai la Șugag.

— Așa-i.

Caimanul și-a pregătit pipa și a scuipat în foc.

— Ai tu dreptate. Am uitat eu, pentru că au crescut dealurile. Breasla tinereții e mai bună decît a unui caiman bătrîn. Du-te și petrece cît ți-i vremea. Numai vezi să n-aibă semnul Diavolului.

— Cine ?

— Fata aceea.

— Care fată ?

— Fata aceea pe care ai s-o găsești devale, la Șugag.

Broz a zîmbit din partea dreaptă a obrazului și a cinstit cu o țigară pe maramureșan.

— Rămîi cu bine, Costea-baci.

A coborît la vale. Cinele l-a dus întins într-acel sălaș de oameni, unde sînt case una lîngă alta, unde se adună cinci și chiar șase oameni la un loc, și unde, stînd cît ai fuma o țigară la podul de peste Frumoasa, te socotești ca un stăpîn și ca un vameș, vămuind din ochi fetele.

Sînt vreo două-trei, urîte ; acelea pășesc repede și le place să meargă la un loc, vorbind. O țarcă le răspunde dintr-o salcie căprească. Cea frumoasă vine singură. Umblă cam alene și se mlădie din mijloc. Care să fie semnul Diavolului ? ca să-l știe el ceti. Cum îl cetește, cum înțelege că trebuie să se ferească. Frumusețea însă nu poate fi semn blăstămat. Nici ochii care, ageri și neliniștiți, s-au pus asupra lui.

Broz își simte inima zvîcnind. Inima aceea o socotea îmbătrînită și pustie. Cum își simte inima întinerind, află că soare ca în acea zi de vară n-a mai fost niciodinioară pe lume, așa de auriu și așa de

dulce. Deodată a cîntat un cuc în dreapta lui și fata a rîs.

Văzîndu-l că tace, a grăit ea:

— Mi-a cîntat în stînga.

Broz a urmat să tacă, cercetînd-o stăruitor cu ochii lui umbriți. Aiax s-a dus la dînsa. Ea a arătat îndată cățelului unde se duce și i-a spus și cum o chiamă și a mai adăogat că se sfiește de oamenii care privesc într-asemenea chip neprietinos.

Paznicul a îndrăznit să pășească înainte; ea s-a alintat:

— Poate nu-ți place numele meu?

— Îmi place, a răspuns Broz. Și a rostit numele ei întăia oară: Turia, umplîndu-se în toată ființa de un fior de dulceață. Ea a scos din straiță un măr și i l-a întins.

Cu mult mai tîrziu s-a gîndit Broz că acel măr, rumăn pe o parte ca și obrazul ei, ar fi putut să fie semnul de care pomenise Costea-baci, după pilda strămoșului nostru Adam, care a pătimit de la soția sa Eva dintr-o pricină asemănătoare.

Bun și dulce măr.

Cînd s-a întors a doua oară la Șugag și s-a abătut într-o margine ferită de dumbravă, i-a auzit și glasul cîntînd. A stat cu gura căscată ascultînd, ca să intre acel cîntec în toate simțurile lui. S-a rezemat de un brad, socotind că nu mai are putere să treacă înainte. Totuși a trecut. A pășit un pîrău, pe o punte îngustă. Dincolo, în poiană, erau unsprezece oi plăvăi. Și Turia se ascunsese, așa ca s-o vadă el și s-o găsească.

Toate acestea au fost și s-au petrecut într-o vară. Cum cînta fata aceea de la Șugag?

Bădișor de la Bihor,
Te-am iubit, eram să mor.

Foarte frumos cîntec a fost ș-acesta. Ș-au fost frumoase vorbele care s-au spus. Le-a spus mai mult ea. Căci el nici acuma nu era prea vorbareț. In ziua de Sîntilie, Broz s-a înfățișat și la părinții ei, ca să-l cunoască. A găsit un gospodar cam slăbănog, cu numele Irimie. Insă Ana, mama Turiei, era o muiere cum sînt puține pe lumea asta: vrednică și aprigă. Avea o aruncătură de ochi întocmai ca a Turiei.

După Sîntilie au prins a tot veni domni la Braniște și Broz a avut treabă cu cățelandrul său Aiax. In septemvrie au fost ploi rele ; apoi, cînd s-a luminat iar vremea, a început în munte boncăluitul cerbilor și domnii s-au suit la pătuluri și la colibe.

Pădurea de brad era mai frumoasă decît oricînd în toamna aceea. In casa cea singură a lui Broz se afla o măsuță cioplită și încheiată de mîna lui. Pe măsuță, aruncată o horbotă. Deasupra, într-un pahar de sticlă verzie, o floare roșie, care înflorește pînă tîrziu în tăieturi. Floarea aceea se duce s-o caute Broz în fiecare dimineață, în plantațiile noi de brad. O aducea și o așeza în pahar schimbînd pe cea veche. Ieșind apoi la datoria lui, sta cu mintea ațintită la vremea cînd — după legămîntul jurat — avea să urce sus la el fata de la Șugag. Avea să urce cu zestrea și cu cununia, să-i îmblînzească singurătatea.

Citeodată se trezea rîzînd și-l întreba și pe Aiax ce părere are. Aiax avea o părere foarte bună.

Mai fusese vorba ca să se repeadă Turia pînă sus, în vremea asta cît Broz era învăluit de treburile lui de paznic. Fusese vorba să vie măcar de două ori. El ar fi fost tare mulțămit s-o vadă venind măcar o dată ; pentru asta stăteau florile așezate în pahar de mîna lui în fiecare dimineață.

Ea însă întîrzia. Broz îi trimesese vorbă stăruitoare. Costea-baci, caimanul, om înțelept, tălmăcise cît se poate de bine chemarea lui Broz: coborîndu-se într-o zi de sărbătoare la Șugag, găsise pe fată și îi spusese că numaidecît să alerge la deal, ca să vadă ea singură cu ochii ei cum ard codrii de brad.

— Și ea ce a spus?

— N-a spus nimic, fărădecît a rîs. Am văzut și semnul.

— Care semn?

— Semnul de care te-am vestit eu.

Broz a oftat cu mare năduf.

Semnul acela s-a dovedit a fi; iar rîsul a dat și mai mare dovadă că treburile nu merg bine. Cînd s-a pregătit cu mare fierbințeală Broz, ca să se coboare cu Aiax la locul de fericire unde îi cîntase cucul în dreapta, a venit la el caimanul.

— Te duci la vale, Broz?

— Mă duc.

— La Șugag?

— La.

— Apoi nu te mai duce.

Lui Broz i-au scăpărat ochii; s-a uitat în jur, să vadă dacă n-a crăpat pămîntul, ca să-l repeadă cu un picior pe caiman în acea prăpastie, către focul tartorului. Prăpastia nu s-a deschis; caimanul duhănea cu înțelepciune din pipă.

— S-a întîmplat ceva?

— Tîmplat.

Broz s-a făcut negru ca pămîntul. A început să gîfîie.

— A murit?

— Da' n-a mai murit, a rînjit caimanul.

— Cum?

— Tune dracu-n coșul ei: n-a murit; s-a dus.

Broz a rămas fără glas. S-a lepădat pe scaun, — netrebnic și ticălos. Apoi a răsărit din uimire.

— Nu se poate!

— Ba se poate! s-a îndîrjit Costea-baci.

— Iți spun eu că nu se poate, răcnea Broz. A făcut jurămînt.

Caimanul a scuipat către ușă:

— Aista-i jurămîntul lor!

Intăi bătrînul a crezut că n-are să mai scape cu viață din casa lui Broz. Așa rîdea Broz și așa nebunise, dărîmînd scaunele, dărîmînd patul, dărîmînd masa, izbind paharul cu floarea roșie într-un părete. N-a nebunit, însă, și maramureșanului i-a venit răsufletul la loc. Broz a culeș floarea de jos ș-a ținut-o în mîna stîngă, fără s-o vadă. S-a lepădat iar pe scaun, pînă ce i-a contenit gîfîitul. Pe urmă, încet-încet, s-a alinat. Pe ușa deschisă a intrat înserarea posomorită de toamnă.

— Dă glaja de pe poliță, a cerut într-un tîrziu Broz; și toarnă rachiu.

După ce au băut al treilea rînd, paznicul a îndemnat pe caiman să spuie cum s-a întîmplat acel cutremur și acel sfîrșit de lume.

Nu fusese nici cutremur, nici sfîrșit de lume. La Șugag oamenii se veselesc și fac nunți.

A venit de la noi, de către Maramureș, un văduvoi, decît care nu este altul mai bogat pe lumea asta. Are oi o mie, și vaci douăzeci, și cai patru, și slugi opt, și bani la bancă nouăzeci și cinci de mii. Muierea i-a murit acu trei ani. Și acel văduvoi fiind acuma cărunt și vrînd să se bucure de drojdia care a mai rămas în el, a venit să caute la Șugag o nevastă nu

după vîrsta, cît după starea lui. A căutat, a răscolit Șugagul și a găsit. Îl chiamă Neculai Pîntea.

— Neculai Pîntea?

— Da.

— Ș-a găsit-o pe Turia?

— Întocmai.

— Și pe urmă?

— Pe urmă a nuntit tot satul

Broz a rîs amar.

— Fără să le pese de mine?

— Fără să le pese de tine. Și după ce au nuntit, au suit pe mireasă în căruța mirelui și Neculai Pîntea mirele a dus-o la Țara Ciucului. Din ce avea ea zestre, nu i-au trebuit lui Neculai Pîntea decît straiele ei și cele unsprezece oi plăvăi.

— Ș-a dus-o?

— A dus-o. Gata.

— La Ciuc?

— Da: la muma dracului, la Țara Ciucului.

— În ce loc?

— În casa lui.

— În ce sat?

— Numele satului nu-l știu; dar îl putem afla. Zice că ar fi într-un munte.

— Departe e acel ținut?

— Departe. Umbli pînă acolo o săptămînă. Te duci o vreme cu țugu. Pe urmă umbli pe jos. Se duce acolo cine are treabă. Dacă n-are treabă, n-are ce căuta, că doar nu-i nebun.

Broz l-a lăsat pe Costea-baci să grăiască singur și el a prins a se gîndi. Așa i se părea lui, că se gîndește, dar numai gînduri nu erau toate cîte se încîlceau în el; erau mai degrabă șerpi veninoși. Din cînd în cînd gemea și-și mai turna o cupă de bău-

tură. Maramureșanul împingea și el paharul, ca să-și primească dreptul, apoi, bînd, îl observa într-o parte pe Broz.

«Dacă nu nebunește acest om, mare minune», își făcea socoteală Costea-baci.

Ca un caiman ce se afla, ar fi trebuit să fie, cel puțin el, mai înțelept. Căci caimanul șade degeaba la colibă și n-are alta de făcut decît să se uite încolo și încoace; să cîntărească vorbele și faptele altora, să socotească și iar să socotească. Iată, n-a știut să cîntărească și să socotească nimic, dovedind că au dreptate șvabii să-l poreclească precum l-au poreclit — «Keinmann». I s-a năzărit cu îndărătnicie caimanului că Broz vra numaidecît să pornească la Ciuc, și a început să-i numere pe degete de ce nu trebuie să se ducă Broz la Ciuc.

Mai întăi, pentru semnul care se știe. Al doilea pentru că n-au ce căuta oamenii mîhniți la cei veseli. Al treilea, pentru că așa a fost voia Celui-de-sus; al patrulea, pentru că nu se mai poate face nimica.

— Cum?

— Nu se mai poate face nimica, a întărit caimanul.

Broz s-a răsucit pe scaun și-a făcut numai: Ha-ha!

Al cincilea, pentru că au să se supere domnii.

— Cum?

— Au să se supere domnii că pleci așa în lume.

— Ha-ha!

— Al șaselea, a urmat caimanul, se poate tîmpla o poznă.

Pe cînd Costea-baci arăta al șaptelea și al optulea temei, Broz s-a ridicat de pe scaun și a început a umbla prin chilie, zvîrlind cu vîrful cizmei încolo și încoace cînd un ciob de pahar, cînd o haină. Într-un tîrziu și-a ales cîteva lucruri, și-a strîns cureaua pe

el și a poftit pe caiman să se ducă la colibă. Poate să ia cu el și glaja, cu ce a mai rămas în ea.

Atunci a văzut Costea-baci că vorbirea oamenilor e o faptă vicleană și că mai bine ar fi fost să tacă.

Foarte îngrijat de urmările nenorocirilor lui Broz, morosanul s-a dus la coliba lui și a isprăvit sticla, după care s-a culcat pe urechea dreaptă, dormind trei ceasuri. Trezindu-se după trei ceasuri, s-a întors pe cealaltă parte și a mai dormit patru.

În vremea asta, Broz cobora către tîrgul Sebeșului, cu Aiax după el. Ajungînd la tîrgul Sebeșului, s-a înfățișat, cu rînduială și cuminte, la unul din stăpînii lui, arătînd că are nevoie numaidecît de opt zile de concediu, ca să-și puie în rînduială niște treburi încurcate și niște procese. Pentru acele treburi încurcate și procese cată să ajungă pînă la Sibiu — și poate și mai departe. Poate chiar și la Brașeu. Întîmplarea poate să-l mîie și mai departe decît Brașeu.

Dacă domnii vor să afle care-s încurcăturile lui pentru o moștenire, poate să le spuie. Este o moștenire de la bunicul Loiz.

Însă domnii n-aveau vreme să asculte istorisiri vechi. I-au dat lui Broz ce-i trebuia și l-au lăsat să se ducă. Deci Broz, lăsînd cățelul vînător în mîni bune la Sebeș, s-a pornit și s-a dus cum a priceput el pînă la Blaj. Acolo a întrebat și a aflat că este un tren pînă la Praid, unde încep munții pe care vrea el să-i vadă.

— Te duci să vezi munții ? l-a întrebat un om de-ai noștri.

— Așa.

— Vrei să-i măsori ? Ești inginer ?

— Numaidecît.

A rîs și Broz și s-a suit în tren.

Depărtată cale pînă la Praid. Și la tren înhămate niște iepe nebune, care fug cîte o toană și se tot opresc pe la stații. Și căruțele acestea acoperite și cu ferestre atîta se zbat pe șine, încît zvîrl pe om cînd în colțul acesta, cînd în celălalt. Eu cred că nu mai este pe lumea asta, cît îi ea de mare, alt tren mai învrăjbit decît trenul acesta din țara secuilor. În alte părți, vagonu-i vagon, bunăoară la Blaj, care-i țară romînească; dar aici vagonu nu-i vagon, ci hudubaia hurducăturilor. Pe lîngă toate, nu sînt nici oameni în aceste hudubăi, ca să ai cu cine schimba o vorbă. Și umbli și opt ceasuri. Cînd să ațipești, te pălești cu tîmpla de o scîndură.

Dac-ajunge la Praid, se duce pe jos, ca să se tămăduiască de tren secuiesc. O ia pe sub poală de codru și, pînă ce or sta anii, a nimeri el în acel munte Țara Ciucului și la cea așezare unde s-a oprit muierea aceea, care acuma cîntă altora. Acea așezare se chiamă Macavei, după porecla văduvoiului.

Cînd a căzut din trenul secuiesc la Praid, a dat laudă Domnului Dumnezeu. Uitîndu-se el supărat încolo și încoace, a aflat pe niște gospodari cu care a intrat în vorbă. Pe unul îl chema Fekete și pe altul Kis. Tare detreabă oameni, și creștini și ei ca mine și ca dumneata. Uitîndu-se ei la străin, l-au cunoscut numaidecît că are o mihnire și l-au întrebat dacă nu-i bolnav.

— Nu-s bolnav, a răspuns Broz.

— Dacă nu ești bolnav, vei fi avînd vreo supărare.

— N-am nici o supărare, a adaos Broz. Mai bucuros decît mine nu poate fi nimeni.

Gospodarii l-au bătut pe umăr, înțelegîndu-l, și l-au luat între ei. Iaca și noi ne ducem la Faierag, a lămurit Fekete; unde avem un nepot. Mare năcaz

s-a întîmplat acelui nepot. Ieri, suindu-se în munte, l-a mușcat de pulpa piciorului o viperă.

— Și eu am pățit asta, a suspinat Broz.

— Și ce ai făcut ?

— N-am făcut nimica.

— Atunci n-a fost viperă ; va fi fost altă dihanie, de care am cunoscut și noi în tinerețele noastre. Așa că noi ne ducem ca să doftorim pe acel nepot al nostru Ferenț.

— Este leac ? a întrebat Broz.

— Este, cum să nu fie ? i-a întors cuvîntul Feketebaci.

Vorbind, au ajuns în sat. Fiind vreme de sară, Broz a tras în gazdă la casa cu năcaz, unde zăcea Ferenț feciorul, cel mușcat de viperă. Doftorii cei bătrîni ai secuilor îl împresuraseră. Îi făcuseră subt un șopron groapă și-l îngropaseră în acea groapă, în picioare, astupîndu-l pînă la gît, ca să sugă puterea pămîntului din el veninul. Și îi dădeau să bea pălincă. Tot să bea pălincă, să se înfierbînte trupul și să asude. Iar feciorul se ruga să nu-i dea atita spirt, că ard în el mărunțaiele ; însă doftorii știau mai bine decît el ce-i de făcut.

A stat Broz și a privit acea adunare. A băut și el cu frații lui creștini și a spus într-un tîrziu :

— Așa sînt eu, cum e acest fecior.

A stat el la acea casă secuiască, cinstind și închinînd pahare pînă ce a aflat de la localnici pe unde e drumul pe care trebuie să-l umble și unde-i satul pe care îl caută. După ce a aflat toate cîte îi trebuiau, și-a luat straița și bățul și s-a închinat cătră cinstita adunare. S-a închinat și cătră Ferenț feciorul, fiindu-i milă de el.

S-a dus.

A umblat tot pe sub pădure și-i plăcea să audă cum îi scrîșnesc bocancii pe poteca muntelui. Cerul era senin și aerul înghețat. Stelele păleau înaintea zorilor.

A umblat ziua aceea, fără popas. A ajuns la Macavei. Cum a ajuns la Macavei, a văzut o casă mare și a cunoscut că-i casa pe care o caută.

Un fecioraș, slugă la viței, umbla prin preajma porții înturnîndu-și ciurda la culcuș, căci era vreme de înserat. Luminile, însă, încă nu se aprinseseră în casă.

Broz a oprit pe fecioraș:

— Aici șade stăpînul tău Neculai Pîntea?

— Aici, bade, a răspuns copilul, dar acuma nu e acasă. S-a dus după oi în țară.

— Aha! nu-i acasă?

— Nu. Dar dacă ai vreo pricină, este doamna. Căci stăpînul nostru și-a adus soție.

— Așa?

— Așa, a răspuns cu trufie copilul.

Broz s-a bucurat și a intrat în ogradă. Din ogradă, a urcat trei trepte. A văzut chilia de dindos, unde ardea foc în vatră, și a nimerit îndată acolo. Dumnezeu a vrut așa. Turia era singură. Broz s-a simțit liniștit dintrodată.

A deschis ușa.

— Buna vremea.

Femeia a întors fruntea. A vrut să țipe și n-a avut putere. A rămas cu gura căscată și cu ochii înfricoșați. A venit Broz al ei s-o omoare!

Ochii aceia i-a privit Broz. Și gura care cîntase pentru el a privit-o.

— Ascultă, Turia, a zis el, am venit să-ți spun trei vorbe și pe urmă mă duc la ale mele. Să te bată Dumnezeu...

I-a mai adăogat o vorbă pe care ne știim s-o scriem. Să te bată Dumnezeu, muiere!... Să te bată Dumnezeu, dihanie. Nu. Nici așa. Vorba pe care i-a spus-o cuprinde în ea sunete aspre — dar mai ales pe c, pe r, și pe v, Broz le-a scrîșnit, rostogolindu-le ca dintr-un tunet lăuntric.

După care s-a alinat. Și-a îndesat pălăria pe ochi, s-a răsucit fără să se mai uite înapoi și a luat drumul îndărăt spre apa Frumoasei, trecînd întăi pe la secui, unde a găsit pe Ferenț feciorul ieșit din groapă și tămăduit de mușcătura de viperă.

NOTE

Din turnu-i pătrat de la Copou, de unde se văd în patru zări împrejurimile pînă departe — înspre Prut, Repedea și Galata, Tîrgul Frumos și Breazu — cobora mai în fiecare zi cuconu Mihai Sadoveanu. Ca să ia un aperîtiv, la simpatica bodegă a lui Podgoreanu ori peste drum la Frații Smirnov, se întîmpla arareori, cu toate îndemnurile entuziaste ale unora dintre tovarășii de vînat și pescuit ; mai ales că la vremea aceea a amiezii, plăcerea lui era să se plimbe prin livadă ori să stea cu sprînceana încruntată în fața tăbliei de șah. În ce privește după-amiezile, cînd nu se ducea la redacția *Vieții Românești,* intra la Jockey Club, unde era întotdeauna întîmpinat cu urale ; ba, uneori, — după cum am mai spus, mi se pare, undeva — primit cu cîte-o oală de sarmale preparate după celebra rețetă dată cu veacuri în urmă de șătrarul Griga abatelui de Marenne.

E drept că prietinul Sadoveanu știa să aprecieze ca nimeni altul o mîncare bine pregătită, o brînză fină, un fruct de calitate și-un vin generos ; dar asta nu înseamnă nimic. Asta nu-l împiedeca să dojenească cu asprime pe cei care plăteau acestor plăceri lumești un tribut mai mare decît s-ar fi cuvenit, în dauna sănătății. Uneori, ca să întărească cele spuse, se abținea să guste din bunătățile cu care se delectau cei din jurul lui ; cum s-a întîmplat și cu oala de sar-

male, acea formidabilă surpriză pregătită lui cuconu Mihai de către un tovarăș din breasla vînătorească.

Pe acești epicurei — obișnuiți ai bodegilor și cîrciumioarelor — i-a descris de nenumărate ori în opera lui Sadoveanu, începînd de la Vasile, credinciosul client al lui madame Trifanov din *Floare ofilită*, pînă la simpaticul Laurențiu Costea, unul din personagiile principale care au fost amestecate în *Cazul Eugeniței Costea* [1].

Să gireze poliți unor buni prietini, care l-au lăsat debitor c-o sumă impresionantă, i s-a întîmplat chiar scriitorului, cam la aceeași epocă, cu puțin înainte de-a fi scrisă cartea de mai sus. Mînia înghițită silnic atunci în fața unui fapt socotit de el nedrept, dar sprijinit de litera legii, a răbufnit cu deosebită violență în scena halucinant de vie, cînd Laurențiu Costea are cu inspectorul delegat Micu Porumbaru acea convorbire amicală, care îl face să se întrebe dacă e realitate ori vis.

Era realitate. Laurențiu Costea, în fața logicei absurde dar neclintite a *ducesei*, sfarmă și schilodește mobila din căminul cu o clipă înainte așa de drag; Sadoveanu, pufnind ca un mistreț rănit, iese amenințînd cu revolverul pe perceptorul care venise să-i puie sechestru pe casă și pe mobile. Atîta doar că Sadoveanu a putut umple golul dezamăgirii cu venitul de la două trei volume ale sale, — pe cînd eroul cărții noastre, în împrejurări cu mult mai complicate și mai dramatice, și-a îndreptat pușca de vînătoare asupra inimii și, apăsînd pe trăgaciul destinului, a sombrat în noaptea cea misterioasă și fără de sfîrșit, în care avea să-l urmeze atît de curînd și dezamăgita noastră domnișoară Eugenița.

Dar și multe amănunte sugestive își au rădăcina tot în realitate. Așa, să dai un kilogram și jumătate de bomboane de șocolată la rate ori să le-ngropi ca să nu li se mai știe urma e un fapt care nu poate fi

[1] *Cazul Eugeniței Costea*, Națională Ciornei, noemvrie 1936; apoi în volumul *Focuri în ceață*, dimpreună cu *Locul unde nu s-a întîmplat nimic*, Cartea Romînească, 1942.

inventat decît de un copil îmboldit de ura contra celui care vrea să umbrească chipul unei icoane dragi ; dar Sadoveanu a știut să-l culeagă și să-l întrebuințeze acolo unde se potrivea de minune, ilustrînd un temperament deosebit de impulsiv.

Dintre portretele strînse în decursul anilor în imensa și așa de bine asortata lui magazie, a scos pentru uzul Eugeniței Costea pe una din mancele lui Mihuț — mezinul său — și anume pe Savastița Cărăbuș. Atîta doar că adevărata Savastiță a fugit după cîteva luni c-un Danciu Spînu, lăsînd pe odrasla lui cuconu Mihai plîngînd și cerînd cu vehemență altă protecție și alt sîn al lui Avram.

*

Despre însușirea de-a culege ce întîlnea interesant în jur, mi-a spus odată Sadoveanu :

— Eu sînt ventuză ! Întrebuințez tot.

Într-adevăr, ca să scrie *Paștile Blajinilor*[1], a fost de-ajuns să pigmenteze c-o intrigă ușor senzațională un material bine cunoscut din colindările lui la vînat și pescuit. De acele ținuturi de la apa Jijiei și a Prutului, în niște singurătăți unde vor fi sălășluind acei blajini care cunosc la vremea primăverii c-a fost în lume Învierea Domnului după cojile de ou viu colorate care sosesc săltînd pe apele pîraielor, mai vorbise și altădată, în *Bordeienii*. Acuma, însă, meșterul le mai adaogă tot felul de podoabe și pete de coloare că, slavă Domnului, are de unde !

Așa, de pildă, filmulețul de scurt metraj înregistrat cîndva într-o gară zvîrlită la un colț de țară, în niște pustietăți dezolante, se potrivea de minune cu starea sufletească în care se găsea domnișoara Constanța Corban. Tăcere deplină peste bălți, păpușoiști, păduri și drumuri cotite. Și deodată acele strigăte ciocănind în goluri :

«— Alo — Alo !... De ce întîrzie 867 ?... Ce dumnezeu, bre omule, nu fiți așa de mameluci !... Ce mameluci ! Ce mameluci !...»

[1] *Paștile Blajinilor*, Cartea Românească, noemvrie 1935.

Pentru afacerea încurcată în care se afla angrenată duduia Tanța, erau necesare deducțiile unui detectiv. Ori ce detectiv mai bun decît un Levi Tof, un spirit talmudic, era în stare să despice firul în patruzeci și să tragă concluzii logice, dejucînd planurile unor răufăcători? Există o anecdotă — pe care desigur mulți dintre dumneavoastră o cunoașteți — cu un om de afaceri care, în trenul de Dorohoi, reușește să identifice în cele mai mici amănunte pe tînărul cu care se află în compartiment. Ei, Sadoveanu nu s-a sfiit să se slujească de acest model, după cum a făcut și cu alte mici probleme-enigme cunoscute în lumea întreagă. (De pildă problema cu negustătorii din *Creanga de aur.*)

Cît despre Levi Tof, nu era greu să-l scoată din sac, unde se afla în tovărășia multor semeni de-ai lui, la fel de ageri și interesanți. Aici, făcînd o mică paranteză, aș spune că a-și boteza personagiile a fost întotdeauna o mare distracție pentru nepotul lui Gheorghe Ursaki de la Verșeni. De multe ori ne amuzam împreună să punem nume caselor, clădirilor ori chiar unor lucruri în aparență inanimate și care în nici un caz n-ar fi avut limbă să protesteze că le chiamă altfel:

— Ia spune mata, Profiriță, oare cum s-o cheme pe mașina care staționează în colțul uliței?

Rîdeam amîndoi. De obicei eram cam de aceeași părere.

Cu Levi Tof l-am văzut ades stînd de vorbă despre felurite lucruri subtile — uneori despre *Cîntarea cîntărilor,* din care scriitorul a și tradus un psalm pe care îl puteți găsi publicat în bucata *Despre această țară și despre vînat și pescuit* din volumul *Istorisiri de vînătoare* [1]. Vă mai pot spune că înțeleptul om de afaceri și îndîrjitul moldovan, care i-a slujit de model, avea un nume la fel de original ca al lui Levi Tof și cu aceeași rezonanță, fiind alcătuit tot din trei silabe: două pentru numele mic și una pentru cel

[1] *Carpații,* 1936, nr. 12; *Istorisiri de vînătoare,* Cugetarea, iunie 1937.

mare. Și vă rog să mă credeți că personagiul nostru n-a pierdut nimic prin schimbul făcut.

Trecînd la altă categorie de ornamente presărate în *Paștile Blajinilor*, pot afirma că, ajungînd la a 145-a pagină a cărții, am rămas visînd la unele imagini de demult, din vremea cînd se izvodea *Nopți de Sînziene*. Hoața cea de țarcă tocmai aterizase în balconul dinspre miazăzi a casei de la Copou. Pe cînd micul nostru musafir ne ciugulea cu delicatețe brînza etalată pe palme, s-a auzit dintrodată larmă de strigăte și hămăituri: erau doi băieței străini ograzii veniți pentru întăia oară «la deal» cu fratele lor mai mare — coleg de-al lui Mihuț; se hîrjoneau cu Nero, sărind și țupăind.

Țarca și-a luat numaidecît zborul, strigîndu-ne în grabă un «la bună vedere» răgușit. În schimb, unul din cei doi tovarăși de joacă ai prepelicarului — un bondoc de-o șchioapă cu ochi negri, mari și bulbucați — a urcat vitejește scările și, la îndemnul nostru, a celor trei fete, a intrat fără jenă înăuntru. De intrat a intrat cum a intrat, ca să înfulece bomboanele pe care i le pregătisem; dar de ieșit știu că a ieșit în trombă, strigînd cu însuflețire către frații lui de-afară:

— Măi, am fost la *Sodoveanu* în casă, măi!...

Atunci, intrînd *Sodoveanu* și întrebîndu-ne de ce rîdeam cu atîta poftă, i-am povestit pe lîngă ieșirea hazlie a piticuțului de patru ani și despre altă celebră replică dată de măicuța viteazului nostru mosafir de cu o clipă înainte:

— Cum? Dumas (pronunțat fonetic) scrie și-n franțuzește?

Și, după cum ați putut singuri constata, celebra replică a fost considerată demnă de-o cucoană Nataliță Tulbure.

*

Pe meleagurile dinspre Rîșca, pe unde cu ani înainte hălăduise moș Calistru cu capauca lui, Vidra, — se ducea adesea cu prietinul Murat să asculte brăhni-

lui cerbului[1] și să vîneze acea pasere măiastră care se chiamă *Singurătate.*[2] Lăsînd lumea de azi *«care merge cu vitesa aeroplanului și automobilului spre un țel necunoscut»* — după cum spune singur în *Închinare*[3] — intra în sihla lui, odinioară nestrăbătută decît de fiare și de cei din breasla vînătorească în sufletul cărora a rămas ceva din copilăria și bunătatea omului de altădată. Aici, sub fruntea Deleleului, de unde se vede, de partea cealaltă a muntelui Pleșu, valea Nemțișorului și Mănăstirea Neamțului, n-aveau să urce niciodată acele dihănii metalice cu miros de benzină și lătrat strident, care înotau pufnind prin colbul drumurilor străvechi, cu cel puțin șaizeci de kilometri pe oră.[4] Omul civilizat se credea zeu avînd aliat pe acest cal năzdrăvan al erei moderne; dar fantasmele din veacuri, la vreme de iarnă, rîdeau în bărbile lor de ninsoare, văzîndu-l cum se trudește zadarnic să-și croiască pîrtie prin troiene.[5]

Rîdea și Sadoveanu odată cu stihiile; apoi își încrunta sprînceana privind la doamnele din Chrysler-ul imperial, care profitau de popas ca să scoată din poșetă cîteva lucrușoare, fără de care nimic n-ar mai fi avut rost pe lumea asta.[6] Căci, nu-i așa, în fața siluetei de biserică a muntelui celui mare se cade să fim cu năsucul nepudrat? Nu-i astăzi 6 august, sărbătoarea Ceahlăului? Ei, atunci, să mai dăm și cu puțin roșu pe buze și să ne dregem pieptănătura făcută permanent la cel mai bun coafor din București. Și, în definitiv, lasă aburii Bistriței să se cocoațe sus pe munte, făcînd popas în piscurile Toacei și Panaghiei! E tîrziu și abia e vreme de ajuns

---

[1] *Cerbul meu, Carpații,* 1936, nr. 11; *Istorisiri de vînătoare,* Cugetarea, iunie 1937.

[2] *Carpații,* 1935, nr. 12; *Istorisiri de vînătoare,* Cugetarea, iunie 1937.

[3] *Istorisiri de vînătoare,* Cugetarea, iunie 1937.

[4] *Excursii și mănăstiri, Adev. lit. și artistic,* 1936, seria II, nr. 818; *Istorisiri de vînătoare,* Cugetarea, iunie 1937.

[5] *A. I. C. XII-me Rallye Automobile, Istorisiri de vînătoare,* Cugetarea, iunie 1937.

[6] *Bistrița și Ceahlăul, Adev. lit. și artistic,* 1936, seria II, nr. 820; *Istorisiri de vînătoare,* Cugetarea, iunie 1937.

pînă-n amiază la restaurantul din Piatra, unde li s-a rezervat o masă și li s-a pregătit un prînz delicios.

Către țancurile caprelor sălbatice, odată cu aburii Bistriței, n-are decît să se urce cuconu Mihai Sadoveanu, că el e amator de acele regiuni unde străjuiește legenda și visul. Lasă-l pe el, care e vînător mai ales de impresii neuitate, să se înfunde în singurătățile trecutului, la sărbătorile fantastice de pe alt tărîm, ca să culeagă pietrele prețioase ale tradiției și ale mitului popular. Lasă-l pe el să cadă între nuntași, botezuri ori sindrofii de iarnă, cînd se vorbește de lup[1], de vînători moldoveni din alt veac[2] și de tot felul de palavre vînătorești, care în definitiv nici nu ne prea interesează.

Lasă-l pe el să se iluzioneze că străbătînd *Cheile Bicazului*[3] cu Panait Istrati și Jenică Mironescu, a capturat cel mai frumos vînat din cariera lui. Lasă-l pe el și pe alții asemenea lui să cadă în genunchi sărutînd pămîntul Moldovei, cum a făcut acel Panait Istrati, cu care s-au prins frați de cruce — el și Ion Mironescu — în acel ceas de inițiere sublimă al unui pribeag. Lasă-i pe ei să ospăteze miel fript tălhărește și să bea vin de Cotnar, în vreme ce la ureche un scripcar bătrîn cu față tuciurie și ochi bulbucați «le zice» o baladă haiducească, în care e vorba de trecutul sîngeros al acelor locuri singuratice.

Lasă-i pe ei și pe alt visător ca Ibrăileanu — prietin unic[4] — să discureze despre farmecul poeziei infinite, dorind ca Ceahlăul și Cheile Bicazului să rămîie așa ca dintru început în Cartea Facerii: Dumnezeu le-a zidit, le-a privit și a văzut că-i bine așa cum le-a zidit. Lasă-l pe Ibrăileanu să participe la toate excursiile în lumea singurătății și a tăcerii: într-un cotlon al bălților Prutului, cu numele Crihana; în codrii merei din ținutul Vasluiului, la un punct

[1] *Cînd vorbim de lup..., Adev. lit. și artistic*, 1937, seria III. nr. 844; *Istorisiri de vînătoare*, Cugetarea, iunie 1937.

[2] *Vînători moldoveni la Brașov, acum un veac, Carpații*, 1933, nr. 12; *Istorisiri de vînătoare*, Cugetarea, iunie 1937.

[3] *Istorisiri de vînătoare*, Cugetarea, iunie 1937.

[4] *Prietin unic, Viața Rom.*, 1936, nr. 4—5; *Istorisiri de vînătoare*, Cugetarea, iunie 1937.

care se chiamă Cucoara; în poiana raiului de la Pocrov ori în sălbătăciile de la schitul Sihla; la Duruitoare, în apropierea Izvorului Alb sau pe pîrâul Moișei sau al Rîștei...

Lăsați-i pe ei să creadă că sub tîmpla Ceahlăului ori în viforul neistovit al Bicazului, se poate lega o frăție de cruce indisolubilă, rămasă pe vecie în acel odinioară, care așa de des a încununat visurile lui Sadoveanu.

*

Și, mai ales, lăsați-l pe Sadoveanu — stabilit din toamna anului 1936 la București — să evadeze spre Valea Frumoasei [1], pe care-a descoperit-o de curînd și de care se simte totuși atît de legat, că plănuiește să-și ridice acolo o casă.

Da, știu la ce vă gîndiți. De cînd își luase obiceiul acestor drumuri în țara Ardealului, la Oașa Mică, noi, cei de-acasă, la întoarcere, îi primeam poveștile cu neîncredere. Degeaba ne arăta cu ochi cețoși fotografii aduse de acolo. Noi le priveam c-un zîmbet strîmb:

— Prea sumbru. Numai brad și munte. Monoton. Tot mai frumos e în Moldova noastră. La Neamț... la Ceahlău... la Cheile Bicazului...

Aducea de-acolo, de la Frumoasa, păstrăvi și lipani afumați, mirosind a cetină de brad; cîte-un *tetrao urogallus* pe care îl dădea la împăiat și-l atîrna în sofragerie ori în odaia lui de lucru; aducea hribi uscați la soare de Berta — nevasta paznicului Pitini; dar mai ales venea încărcat stup de impresii și povești din acea sihăstrie, în care stătuse uneori trei zile, alteori o săptămînă.

Despre drumul greu și despre cîte erau de pătimit pînă ajungeai acolo sus, la 1200 de metri, în singurătățile de la Braniște [2], degeaba ne povestea; că pînă n-am urcat și noi cei optzeci de kilometri în zece ceasuri, pe drumușorul care își croiește cale printre to-

[1] *Valea Frumoasei*, Cartea Romînească, iunie 1938.

[2] *În loc de prefață. Introducere într-un loc plăcut pescarilor și vînătorilor, Valea Frumoasei*, Cartea Romînească, iunie 1938.

rente, pereți înalți de stîncă, prăpăstii, bolovani și trunchiuri de copac aduse de șuvoaie, nu ne-am putut da samă de adevărul celor spuse. Dar vorba lui Anghel — simpaticul as al șoferilor — care în vara anului 1945 a întovărășit c-un Jeep camionul și cele două turisme care ne urcau la Bradu Strîmb:

— Cînd ai ajuns sus, uiți de toate necazurile...

Intr-adevăr, cum să nu uiți de furnicarul încins de soare și bătut de colburi, pe care l-ai părăsit jos în văi, cînd Valea Frumoasei te primește, într-un sfîrșit de iunie, cu tot felul de năzdrăvănii.

— Vreau apă de la ghiață! a strigat cuconu Mihai, îndată ce s-a descotorosit de hamuri și tarhaturi și-a ieșit în cerdacul din fața casei.

Indată, ca la o comandă, din cerul bolborosit de nouri vineți, a prins a bate o piatră măruntă și deasă, care într-o clipită a înzăpezit întreaga vale a Frumoasei. Parc-ar fi spus:

— Puneți repede sticlele lui cuconu Mihai la răcit!...

Lucruri de mirare se întîmplau la tot pasul în *Raiul*[1] de la Braniște. Uneori eroul poveștii era *Ursul*[2], alteori rîsul, care se pregătea să sfîșie o căprioară în marginea pădurii[3]; eroi erau și oameni de soiul lui *badea Toma*[4] ori *Broz*[5].

De mirare era și sprinteneala lui Pavel-baci — om trecut de șaizeci de ani — care în unele împrejurări se purta întocmai ca băieșandrii din partea locului. Am fost de față cînd, aninîndu-se cîrligul undiței hăt sus într-un clomb de brad, Pavel-baci — fără a sta o clipă la gînduri — a prins a se aburca pe trunchiul înalt, cu o repeziciune uimitoare. A ajuns cu mîna

---

[1] *Valea Frumoasei,* Cartea Romînească, iunie 1938.

[2] *Insemnări ieșene,* 1937, nr. 7; *Valea Frumoasei,* Cartea Romînească, iunie 1938.

[3] *Dramă în marginea pădurii, Valea Frumoasei,* Cartea Romînească, iunie 1938.

[4] *Viața Rom.,* 1937, nr. 6; *Valea Frumoasei,* Cartea Romînească, iunie 1938.

[5] *Viața Rom.,* 1937, nr. 11; *Valea Frumoasei,* Cartea Romînească, iunie 1938.

cîrligul, l-a desprins din cui și a fost jos tot așa de repede cum se urcase.

Și-n ce privește pescuitul cu undița pe apa Frumoasei [1], vă pot spune o întîmplare năstrușnică, din care se vede că în acea singurătate [2] se întîmplă tot felul de năcazuri ale păstrăvilor și păstrăvarilor [3] și mai ales năcazuri ale acelor mosafiri nepoftiți în partea locului.

Puteți crede ce vreți, dar eu am să vă spun că apa Frumoasei a alungat într-o vară pe doi tineri, care căzuseră pe neașteptate la Branițte, hotărîți să prindă toți păstrăvii și toți lipanii din apele Sebeșului. Fără să ție seama de ceasul păstrăvilor [4], fără să ia aminte că sălbătăciunea din partea locului nu-i deprinsă cu asemenea tarhat după modelul catalogului Hardy: haine cu fermoir, cușme cu vizieră, coșuri, genți, cizme pînă la șold, vergi colorate, mincioace enorme atîrnate la cingătoare, manta de ploaie și alte nenumărate accesorii care fac din pescar un fel de cămilă, ca să nu spun o dihanie cu totul necunoscută acelor ținuturi de care vorbim. Pavel-baci intra în apă cu bocanci; colonelul R. B. încălțat cu pantofi ușori de tenis; alți pescari întrebuințează opinca pusă peste un colțun de lînă. Un simplu coș la șold ori o geantă de pînză. O haină ușoară de balonseide ori de doc, în cap o pălărioară vînătorească.

Nepoftiții noștri, însă, numai cu imaginea lor fantastică răsturnată în luciul apei izbuteau să alunge numaidecît păstrăvii în adîncul bulboanelor ori sub pietrele unde-și aveau sălașul, de unde, numai după ce treceau acele vedenii de groază, îndrăzneau să iasă iar la lumină și să sară după gîze și muscuțe.

Degeaba se mirau pescarii noștri savanți, zadarnic etalau în fața celorlalți tovarăși de breaslă colecția de

[1] *Pescuit cu undița la apa Frumoasei, Valea Frumoasei,* Cartea Romînească, iunie 1938.

[2] *Singurătate, Valea Frumoasei, Cartea Romînească,* iunie 1938.

[3] *Năcazuri ale păstrăvilor și păstrăvarilor, Valea Frumoasei,* Cartea Romînească, iunie 1938.

[4] *Ceasul păstrăvilor, Valea Frumoasei,* Cartea Romînească, iunie 1938.

muște artificiale comandate în străinătate și cele mai mult de două feluri de undiți[1]. În zadar decretau că apa Frumoasei n-are păstrăv și nu înțelegeau cum de Pavel-baci a izbutit să prindă patruzeci și două de bucăți într-o singură dimineață. Și-așa, într-o bună zi, supărați, au trecut cu tot bagajul la vale, spre așezarea de la Tău, în speranța că acolo vor fi mai norocoși. Dar, ca să le arate că n-au ce căuta pe acele meleaguri, chiar după o zi, apele Sebeșului, venind cu putere din munte, au luat și cabană și haine și bagaje și bani, ducîndu-le undeva într-un fund de rîpă. Astfel, cei doi mosafiri nepoftiți au bătut însfîrșit în retragere și, după cîte știu, nu s-au mai întors niciodată în acele locuri de pomină.

Dar, după cît se pare, toate sînt înșelări[2]; așa pățea și cuconu Mihai cu ceasornicul din perete care îi dădea o proastă înștiințare asupra timpului care se pregătea[3]. După cum tot spre o înșelare a speciei se duceau și păstrăvii către izvoarele vieții[4], atunci în asfințitul acela unic, cînd i-a privit povestitorul cum se luptă cu cascada de la Greblă, ca să se împlinească destinul și să crească o generație nouă la izvoarele de sus.

Pădurea de brad stătea solemnă în jur. Apa Frumoasei fremăta giuvaeruri, detunînd la opust în revărsări spumate. Pentru asemenea spectacol unic, trebuia cea mai frumoasă zi din miezul lui august. Și mai trebuia să se întîmple la fața locului Sadoveanu, ca să ne povestească apoi și nouă despre acele lucruri neverosimile, de pe un alt tărîm, unde nu este dat oricui să pătrundă.

PROFIRA SADOVEANU

18 ianuarie 1958, Pelișor.

---

[1] *Două feluri de undiți, Valea Frumoasei,* Cartea Românească, iunie 1938.
[2] *Înșelări, Valea Frumoasei,* Cartea Românească, iunie 1938.
[3] *Cuc și păstrăvi, Valea Frumoasei,* Cartea Românească, iunie 1938.
[4] *Păstrăvii se duc către izvoarele vieții, Valea Frumoasei,* Cartea Românească, iunie 1938.

CUPRINSUL

Pag.

A.I.C. XII-me Rallye Automobile. 428
Cînd vorbim de lup... 432
Cheile Bicazului (în care e vorba de marele scriitor Panait Istrati) . 438
Excursie la mănăstiri 449
Bistrița și Ceahlăul 457
Prietin unic 466
Inchinare 471

VALEA FRUMOASEI

În loc de prefață. Introducere într-un loc plăcut pescarilor și vînătorilor 475
Ursul 487
Badea Toma 492
Raiul 501
Pescuit cu undița la apa Frumoasei 510
Două feluri de undiți 517
Ceasul păstrăvilor 525
Singurătate 535
Cuc și păstrăvi 543
Năcazuri ale păstrăvilor și păstrăvarilor . . . 551
Păstrăvii se duc către izvoarele vieții 560
Dramă în marginea pădurii 569
Înșelări 577
Broz 585

Note 603

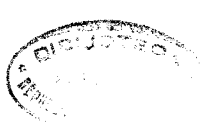

Responsabil de carte: G. Rădulescu
Tehnoredactor: S. Malcaș
Corector: D. Gruberg

Dat la cules 21.02.58. Bun de tipar 7.08.58. Tiraj 20.150 ex. Hîrtie velină mată de 65 gr. m.² Ft. 540×840/16. Coli ed. 26,19. Coli de tipar 38,75. Editia I. Comanda 3954. Planșe tipo I. A. nr. 4752. Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 8 R — O

Tiparul executat sub comanda Nr. 80308 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", București — R.P.R.

VERIFICAT
1957